

รายงานฉบับสมบูรณ์
(Final Report)

“ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อการยกระดับ
ระบบบริหารจัดการความรู้และการปรับปรุง
โครงสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์ของ
ประเทศไทย”

จัดทำโดย

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สิงหาคม 2564

รายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report)

“ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อการยกระดับระบบบริหารจัดการความรู้และ
การปรับปรุงโครงสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์ของประเทศไทย”

คณะผู้วิจัย

ศาสตราจารย์ สุริชัย หวันแก้ว (ที่ปรึกษา)

รองศาสตราจารย์ ดร. นฤมล อรุโณทัย (หัวหน้าโครงการ)

นายปกรณ์ เลิศเสถียรชัย

ดร.พรพจน์ ศรีตัน

ดร.พิชญา สุรพลชัย

ดร.กิงกาญจน์ จงสุขไกล

นายปราติหารย์ มีคุณ

นางสาวธิดาศิลป์ เปลียนละอ

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สิงหาคม 2564

บทคัดย่อรายงานฉบับสมบูรณ์

รายงานฉบับสมบูรณ์นี้ นำเสนอการศึกษาเชิงระบบ ที่ริเริ่มจากการปรับเปลี่ยนระบบ อววน. การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะในการยกระดับระบบบริหารจัดการความรู้ โครงสร้างพื้นฐานความรู้ด้านสังคมศาสตร์ ภายใต้ระบบนิเวศความรู้ของประเทศไทย (สมุดปกขาว)

รายงานนี้เริ่มต้นจากการนำเสนอแนวทางการทำความเข้าใจเชิงระบบความรู้สังคมศาสตร์ของประเทศไทย ตั้งแต่การผลิต การไหลเวียน และการใช้ประโยชน์ความรู้ ที่แสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบที่เชื่อมโยงกันในหลายระดับ เพื่อวางกรอบการพิจารณาและกำหนดขั้นตอนการดำเนินการ จากนั้นได้ให้ภาพโดยสังเขปของลักษณะความรู้สังคมศาสตร์และภูมิทัศน์สังคมศาสตร์โดยพิจารณาว่าเป็นระบบเปิดที่มีผู้กระทำหน้าที่เกี่ยวข้องที่หลายหลายและสามารถสร้างประโยชน์ในวงกว้างแก่สาธารณะได้ รวมทั้งได้ทำการสำรวจสถานการณ์ปัญหา ร่วมกับประชาคมสังคมศาสตร์เพื่อสังเคราะห์ภาพเชิงระบบที่สามารถบ่งชี้ถึงปัญหาและข้อจำกัดของการสร้างและผลิตความรู้ทางสังคมศาสตร์ภายใต้ระบบ อววน. ในปัจจุบัน ตลอดจนการศึกษาทบทวนกรณีตัวอย่างจากต่างประเทศเพื่อนำเสนอรูปแบบและแนวปฏิบัติที่ดีที่ควรนำมาพิจารณาและประยุกต์ในการปรับปรุงและการออกแบบระบบบริหารจัดการความรู้ โครงสร้างพื้นฐานความรู้ด้านสังคมศาสตร์ ภายใต้ระบบนิเวศความรู้ของประเทศไทยที่พึงประสงค์ต่อไป

ข้อมูลในรายงานนี้มาจากการปริทัศน์เอกสาร การสัมภาษณ์ การประชุมระดมสมอง และกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมร่วมกับประชาคมสังคมศาสตร์รายสาขาวิชาอย่างน้อยจำนวน 6 สาขาวิชา ประกอบด้วย (1) รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ นโยบายศึกษา (2) เศรษฐศาสตร์ (3) สังคมวิทยา และมานุษยวิทยา (4) ศึกษาศาสตร์ และจิตวิทยาการเรียนรู้ (5) นิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และการสื่อสารมวลชน (6) อาณาบริเวณศึกษา และสหศาสตร์อื่น

นอกจากนี้ รายงานฉบับนี้ยังได้รวบรวมรายงานจากประชาคมสังคมศาสตร์รายสาขาวิชาย่อยทั้งหมด เพื่อแสดงให้เห็นถึงสถานการณ์ ปัญหา การทบทวนตนเองด้านคุณค่าของวิชาและคุณค่าต่อสาธารณะของแต่ละสาขาวิชาย่อย ตลอดจนข้อเสนอแนะที่มีความสำคัญอย่างยิ่งไว้โดยละเอียดอีกด้วย

สารบัญ

บทที่ 1 สถานการณ์และสถานภาพทางสังคมศาสตร์ในประเทศไทย	
1.1 การเปลี่ยนแปลงระบบ อววน.	1
1.2 วัตถุประสงค์	2
บทที่ 2 ทฤษฎี เอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	
2.1 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	
2.1.1 การประยุกต์ใช้ทฤษฎี Systemic Approach ในการศึกษาระบบโครงสร้าง	3
2.1.2 แนวคิดระบบนวัตกรรม	11
2.1.3 แนวคิดวิพากษ์การผลิตความรู้	12
2.2 เอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	14
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	
3.1 ขอบเขตการวิจัย	15
3.2 รูปแบบและวิธีการวิจัย	22
3.3 การวิเคราะห์และนำเสนอผล	34
บทที่ 4 ผลการศึกษา	
4.1 ลักษณะของความรู้ด้านสังคมศาสตร์	35
4.2 ประเภทความรู้และภูมิทัศน์สังคมศาสตร์	41
4.3 ประโยชน์ของการศึกษาวิจัยทางสังคมศาสตร์ต่อสังคม	41
4.4 สภาพปัญหาเชิงระบบสังคมศาสตร์	47
4.5 ผลจากแบบสำรวจสถานภาพการพัฒนาความรู้ทางสังคมศาสตร์	58
4.6 ตัวอย่างการจัดการในต่างประเทศ: การศึกษาเปรียบเทียบแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice)	80
4.6.1 กิจกรรมพื้นฐานของระบบ (Local Management)	81
4.6.2 การประสานงาน (Coordination)	85
4.6.3 ระเบียบภายใน การเพิ่มประสิทธิภาพ และการทำงานร่วมกัน (Operational Control)	87
4.6.4 การติดตามการเปลี่ยนแปลงของระบบ และการพัฒนา (Development)	93
4.6.5 นโยบาย อำนาจสูงสุด และอัตลักษณ์ (Policy, ultimate authority, identity)	97
4.6.6 การให้ความสำคัญกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมในระบบวิจัย	105

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ 5 ข้อเสนอระบบความรู้สังคมศาสตร์ที่พึงประสงค์เพื่อยกระดับการบริหารจัดการความรู้และปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานความรู้ทางสังคมศาสตร์	112
บทที่ 6 ยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนสังคมศาสตร์: แนวทาง “การร่วมคิดร่วมทำ” ระหว่างประชาคมวิชาการ ภาคนโยบาย อววน. และสาธารณะ	124

ภาคผนวก

สถานการณ์ปัญหาและการพัฒนาระบบความรู้สังคมศาสตร์ในประเทศไทยตามกลุ่มสาขาวิชาย่อย	
สาขาวิชาย่อยรัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และนโยบายศึกษา	132
สาขาวิชาย่อยเศรษฐศาสตร์	160
สาขาวิชาย่อยสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา	194
สาขาวิชาย่อยศึกษาศาสตร์ และจิตวิทยาการเรียนรู้	215
สาขาวิชาย่อยนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และการสื่อสารมวลชน	240
สาขาวิชาย่อยอาณานิคมศึกษา และการศึกษาศาสตร์อื่น	323

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
2-1	The three-phase TSI meta-methodology	5
2-2	A grouping of systems methodologies based on the assumption they make about problem contexts	6
3-1	การจัดอันดับความสามารถด้านสังคมศาสตร์ตามแนวทางและหลักเกณฑ์การคัดเลือกประเทศเพื่อเป็นกรณีศึกษา	31
4-1	แสดงปัญหาการพัฒนากระบวนความรู้สังคมศาสตร์	56
4-2	ข้อคิดเห็นต่อประเด็นต่างๆ ภายใต้ระบบทุนวิจัย ววน. ของกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถาม	60
4-3	การเปรียบเทียบความพึงพอใจในภาพรวมต่อระบบการให้ทุนแบบเก่า (สกว. เดิม และ วช.) และแบบใหม่ (อววน.)	63
4-4	ความคาดหวังการขับเคลื่อนความรู้ทางสังคมศาสตร์จาก PMU ต่างๆ	64
4-5	ค่าเฉลี่ยความคาดหวังการขับเคลื่อนความรู้ทางสังคมศาสตร์จาก PMU จำแนกโดยจำนวนสาขาวิชาที่ผลิตความรู้	65
4-6	การวิเคราะห์ความแปรปรวนของความคาดหวังการขับเคลื่อนความรู้ทางสังคมศาสตร์จาก PMU จำแนกโดยจำนวนสาขาวิชาที่ผลิตความรู้	66
4-7	ความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตความรู้และการใช้ประโยชน์จากความรู้สังคมศาสตร์ในหน่วยต่างๆ	68
4-8	ความคิดเห็นของกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามต่อประเด็นโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการผลิตความรู้ทางสังคมศาสตร์	69
4-9	ความคิดเห็นของกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามต่อประเด็นโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการใช้ประโยชน์จากความรู้ทางสังคมศาสตร์	71
4-10	ค่าเฉลี่ยความพึงพอใจต่อระบบการให้ทุน จำแนกด้วยประสบการณ์การได้รับการจัดสรรทุนจากหน่วยงานต่าง ๆ	72
4-11	การวิเคราะห์ความแปรปรวนของระดับความพึงพอใจต่อระบบการให้ทุน จำแนกด้วยประสบการณ์การได้รับจัดสรรทุนจากหน่วยงานต่าง ๆ	72
4-12	ตารางทดสอบผลต่างนัยสำคัญ (LSD) เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยรายคู่	73
4-13	ค่าเฉลี่ยการมองโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการผลิตความรู้ทางสังคมศาสตร์ จำแนกโดยประสบการณ์ในวงวิชาการ	74

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
4-14	การวิเคราะห์ความแปรปรวนของการมองโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการผลิตความรู้ทางสังคมศาสตร์ จำแนกโดยประสบการณ์ในวงวิชาการ	75
4-15	ค่าเฉลี่ยการมองโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการใช้ประโยชน์จากความรู้ทางสังคมศาสตร์ จำแนกโดยประสบการณ์ในวงวิชาการ	77
4-16	การวิเคราะห์ความแปรปรวนของการมองโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการใช้ประโยชน์ ความรู้ทางสังคมศาสตร์จำแนกโดยประสบการณ์ในวงวิชาการ	79
4-17	ระดับการประเมินและการกำหนดนิยาม	91
4-18	สถาบันที่เข้าร่วมเป็นเครือข่าย ESST จำแนกตามความเชี่ยวชาญเฉพาะ	96
4-19	รายชื่อสถาบันจำนวน 32 แห่งที่อยู่ภายใต้ CASS	102
4-20	สรุปจุดเด่นจากกรณีศึกษาการจัดการในต่างประเทศที่สามารถนำมาประยุกต์เพื่อพัฒนา ระบบวิจัยสังคมศาสตร์ของประเทศไทย	111

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
2-1	SSM seven stages	7
2-2	The Viable System Model	8
2-3	การพัฒนาระบบวิจัยทางสังคมศาสตร์ และการจัดการองค์ความรู้	10
3-1	ขอบเขตของการออกแบบระบบในการวิจัย	19
3-2	ขั้นตอนในการศึกษา	33
4-1	การจัดแบ่งความรู้สังคมศาสตร์สี่ประเภท	38
4-2	ภูมิทัศน์สังคมศาสตร์	39
4-3	ภูมิทัศน์สังคมศาสตร์ กรณีศึกษาศาสตร์	40
4-4	ภูมิทัศน์สังคมศาสตร์เชิงประเด็น กรณีการทำงานกลุ่มชาติพันธุ์	41
4-5	ระบบโครงสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์	48
4-6	ภาพรวมปัญหาการพัฒนาความรู้ทางสังคมศาสตร์ในประเทศไทย (Rich Picture)	49
4-7	ปัญหาการพัฒนาความรู้ทางสังคมศาสตร์	50
4-8	สถานการณ์ปัญหาและการพัฒนาระบบความรู้สังคมศาสตร์ ภายใต้ระบบ อววน.	55
4-9	การวิเคราะห์ตัวอย่างการจัดการในต่างประเทศ หรือองค์กร/สถาบัน ตามทฤษฎี Viable Systems Model (VSM)	80
4-10	แผนผังงานวิจัยภายใต้ NSF	98
5-1	ขอบเขตของระบบความรู้สังคมศาสตร์ที่พึงประสงค์	112
6-1	ยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนสังคมศาสตร์	124

บทที่ 1

บทนำ

1. สถานการณ์และสถานภาพทางสังคมศาสตร์ในประเทศไทย

1.1 การเปลี่ยนแปลงระบบอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อววน.)

ดังที่ได้มีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 19) พ.ศ. 2562 โดยมีเนื้อหากล่าวถึงการจัดตั้งกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) แทนที่กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแต่เดิมนั้น จึงทำให้อำนาจหน้าที่ของกระทรวง อว. มีมากกว่ากรอบเดิมที่จำกัดอยู่วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และได้ขยายมาถึงศิลปวิทยาการอื่น อันได้แก่ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ จึงปรากฏความสำคัญของการผนวกรวมศิลปวิทยาการสามแขนงดังกล่าว เข้าไว้ในการดูแลของกระทรวงใหม่นี้ด้วย ดังที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวง อว. ทั้งคนก่อนหน้า นายสุวิทย์ เมษินทรีย์ และคนปัจจุบัน นายเอนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้กล่าวให้ความสำคัญเสมอมา

ในขณะเดียวกัน ช่วงเวลาที่ผ่านมาได้มีการปฏิรูประบบอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (หรือเรียก ระบบ อววน.) โดยได้มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญดังนี้

- การจัดตั้งสำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (สอวช.) ทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการของสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ เพื่อให้นโยบายการผลิตความรู้และมนุษย์ในชั้นสูงเป็นไปอย่างต่อเนื่องและมีทิศทาง การดำเนินการประการหนึ่งคือ การวิจัยระบบและออกแบบกลไก (System Research & Mechanism Design) ทั้งการออกแบบโครงสร้างระบบ อววน. และการบริหารจัดการนโยบาย ออกแบบระบบบริหารจัดการและการจัดสรรงบประมาณ รวมถึงออกแบบการระบบการติดตามประเมินผล
- ถัดจากนั้นในส่วนของ การวิจัย ได้มีการจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) เพื่อขับเคลื่อนการสนับสนุนการวิจัยให้เป็นเอกภาพ ทั้งนี้ ได้มีการดำเนินงานในลักษณะแพลตฟอร์ม (Platform) ตามเป้าประสงค์ของการพัฒนา 4 ด้าน ประกอบด้วย (1) การพัฒนากำลังคนและสถาบันความรู้ (2) การวิจัยและสร้างนวัตกรรมเพื่อตอบโจทย์ความท้าทายของสังคม (3) การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อเพิ่มขีดความสามารถการแข่งขัน (4) การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่และลดความเหลื่อมล้ำ
- ในระดับที่ถัดลงมา ประกอบด้วยหน่วยบริหารโปรแกรม (Program Management Unit: PMU) เพื่อบริหารโปรแกรมและให้ทุนวิจัย อันได้แก่ สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.), สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (NIA), สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร องค์กรมหาชน

(สวท.), สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส), หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนา ระดับพื้นที่ (บพท.), หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนากำลังคน และทุนด้านการ พัฒนา สถาบันอุดมศึกษา การวิจัย และสร้างนวัตกรรม (บพค.) และหน่วยบริหารจัดการทุน ด้านการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (บพข.) โดยการจำแนกหน่วยดังกล่าวนี้ เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการยื่นขอทุน กล่าวคือ เมื่อหน่วยงานวิจัยมีความต้องการชี้ว่า ต้องการขอทุนสนับสนุนในประเด็นใด ก็สามารถเข้าถึง PMU ที่มีขอบเขตการสนับสนุนที่ สอดคล้องกันได้โดยไม่ซ้ำซ้อนกัน

การเปลี่ยนแปลงระบบ อววน. นี้มาพร้อมกับการจัดตั้งกระทรวง อว. จึงทำให้เกิดคำถามสำคัญว่า ภายใต้ระบบใหม่นี้ จะสนับสนุนสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ อย่างไร เพื่อให้การผลิต ความรู้ดังกล่าวองเงยขึ้น และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อประเทศชาติและสังคมได้ คำถามที่ว่านี้ได้ถูก สวทช. แปลงเป็นการวิจัยระบบและออกแบบกลไกสำหรับศาสตร์สามแขนงนี้ เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะที่ รอบคอบ สำหรับการเปลี่ยนแปลงระบบ อววน. ที่ต้องดำเนินต่อไป

ด้วยเหตุนี้ สวทช. และสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จึงได้จัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ การพัฒนานโยบายด้านการอุดมศึกษา วิจัยและนวัตกรรม และระบบบริหารจัดการองค์ความรู้ สังคมศาสตร์ของประเทศ และภายใต้บันทึกข้อตกลงความร่วมมือดังกล่าว จึงได้พัฒนาโครงการย่อยการ จัดทำสมุดปกขาว “ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อการยกระดับระบบบริหารจัดการความรู้ และการ ปรับปรุงโครงสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์ของประเทศไทย” อันจะนำไปสู่การออกแบบระบบ อววน. ที่ เกื้อหนุนการสร้าง การไหลเวียน และการใช้ประโยชน์ความรู้ทางสังคมศาสตร์ ต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์

1.2.1 สสำรวจและทบทวนระบบบริหารจัดการความรู้ โครงสร้างความรู้ และนิเวศความรู้ด้าน สังคมศาสตร์จำเพาะในส่วนที่เกี่ยวข้อง ในประเทศไทย รวมทั้งศึกษาแบบอย่างที่ดีจากต่างประเทศ

1.2.2 ศึกษาวิเคราะห์กรณีศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างการทำหนดประเด็นเป้าหมายระดับประเทศ กับการผลิตความรู้ของประชาคมสังคมศาสตร์ ภายในกรอบระบบบริหารจัดการความรู้และโครงสร้างความรู้ที่ เหมาะสม

1.2.3 จัดทำข้อเสนอแนะแนวการยกระดับระบบบริหารจัดการความรู้และการปรับปรุงโครงสร้าง ความรู้ทางสังคมศาสตร์ของประเทศไทย

บทที่ 2

ทฤษฎี เอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

2.1 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 การประยุกต์ใช้ทฤษฎี Systemic Approach ในการศึกษาระบบโครงสร้าง และการจัดการองค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์ของประเทศไทย

ทฤษฎี Systemic Approach ถูกนำมาประยุกต์ใช้ เนื่องมาจากการศึกษาครั้งนี้นำไปที่ระบบซึ่งประกอบด้วยระบบโครงสร้างหลายระดับชั้น และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในหลายภาคส่วน ซึ่งมีความซับซ้อน และต้องการการสื่อสารเชื่อมโยงกันอย่างสูง อีกทั้งเป็นระบบที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมภายนอก ไม่ว่าจะเป็น เศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม ดังนั้น การศึกษาสถานการณ์เพื่อนำไปสู่การเข้าใจถึงสภาพปัญหาและอุปสรรคที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาเพื่อออกแบบระบบให้มีประสิทธิภาพ และมีความยั่งยืน ไม่สามารถที่จะมองปัญหาได้แต่เพียงด้านใดด้านหนึ่ง เนื่องจากในแต่ละปัญหาจะมีความเกี่ยวข้องกันทั้งในทางตรงและทางอ้อม

ทฤษฎี Systemic Approach ถูกพัฒนาขึ้นในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 ถึงช่วงต้นศตวรรษที่ 21 และมีการนำไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาอย่างแพร่หลายในหลายสาขา ไม่ว่าจะเป็น Biology, Ecology, Economics, Family therapy, Business Organizational Management, Town planning, Land use planning เป็นต้น โดยเป็นการศึกษาในกรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับ System, Interaction, Feedback, Regulation, Organization, Purpose, Global vision และ Evolution เพื่อใช้ในการจัดการระบบโครงสร้าง การบริหารจัดการภายในองค์กร เพื่อให้องค์กรมีการบริหารจัดการที่ดีอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ มีการบริหารจัดการโครงสร้างที่เหมาะสม การเลือกคนให้เหมาะกับงาน รวมถึงการจัดการสื่อสารที่ดีภายในองค์กร การสร้างการมีส่วนร่วมและความสัมพันธ์ที่ดีภายในองค์กร และการทำงานเพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายเดียวกัน หรืออาจกล่าวได้ว่า Systemic Approach ถูกนำมาใช้บนพื้นฐานขององค์ความรู้ ควบคู่ไปกับวิธีการนำไปปฏิบัติ กล่าวคือ Systemic Approach ได้ใช้ความรู้ในเชิงทฤษฎี การปฏิบัติ และวิธีการในการศึกษา เพื่อประยุกต์ใช้ในการศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่มีความซับซ้อน เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ โดยการพัฒนาแบบจำลองที่เหมาะสมเพื่อใช้ในการบริหารจัดการ (Jackson, 2001)

ดังนั้น ในการศึกษา “การพัฒนานโยบายด้านการอุดมศึกษา วิจัยและนวัตกรรมและองค์ความรู้ สังคมศาสตร์ของประเทศไทย” คณะผู้วิจัยจึงได้นำทฤษฎีในกลุ่ม Systemic Approach มาประยุกต์ใช้ร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และภาคีเครือข่ายในทุกภาคส่วน เพื่อศึกษาสถานการณ์ทั่วไปและบริบทปัญหาของระบบสังคมศาสตร์ของประเทศไทยที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการบริหารจัดการ การจัดการองค์ความรู้ และพัฒนาแบบจำลองการบริหารจัดการและการจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ นำไปสู่การพัฒนา นโยบาย ยุทธศาสตร์และแผนการบริหารจัดการองค์ความรู้ร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลายภาคส่วน เพื่อ

การพัฒนากระบวนทัศน์ของประเทศไทยอย่างเป็นระบบ มีประสิทธิภาพและมีคุณภาพโดยวิธีการในการศึกษานั้นจะกล่าวถึงรายละเอียดในส่วนต่อไป

ในการประยุกต์ใช้ทฤษฎี Systemic Approach ในการศึกษาระบบโครงสร้าง และการจัดการองค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์ของประเทศไทย จะอยู่ภายใต้กรอบการพิจารณาตามแนวทางของทฤษฎี Critical Systems Thinking (CST) ซึ่งเป็น ทฤษฎีในกลุ่ม Systemic Approach ที่ใช้ในการศึกษาปัญหา อุปสรรค และสถานการณ์ที่มีความซับซ้อน โดยทฤษฎีนี้ได้ถูกพัฒนาขึ้นโดย C. Wes Churchman และ Werner Ulrich ต่อมา Mike Jackson และ Bob Flood (e.g. Jackson, 1991, 2000; Flood and Jackson, 1991) ได้ทำการศึกษาและพัฒนาทฤษฎีนี้อย่างต่อเนื่อง โดยให้ความสำคัญในพื้นฐานใน 3 ประเด็น คือ

- 1) Critical awareness เป็นการพิจารณาถึงขอบเขตสำคัญที่จะทำการศึกษา
- 2) Emancipation or improvement เป็นการพิจารณาถึงแนวทางในการพัฒนา และการเปลี่ยนแปลงในระบบ ตามวัตถุประสงค์ในการศึกษา
- 3) Pluralism คือขั้นตอนการพิจารณาเลือกใช้ Systems methods ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัญหา และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในทุกภาคส่วน โดยผู้วิจัยมีบทบาทที่สำคัญในการทำการศึกษาร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่

ดังนั้น Mike Jackson และ Bob Flood จึงได้พัฒนาเครื่องมือที่มีชื่อว่า Total Systems Intervention (TSI) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการเลือกใช้ Systems Approaches ให้มีความเหมาะสมในการศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่มีความซับซ้อน และนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ และการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ บนพื้นฐานใน 7 ประเด็น คือ

- 1) ปัญหาที่เกิดขึ้นมีความซับซ้อน ยากที่จะทำความเข้าใจ และยากที่จะแก้ไขปัญหาได้อย่างรวดเร็ว
- 2) ปัญหาที่เกิดขึ้นในองค์กร หรือในแต่ละพื้นที่ ควรพิจารณาให้ความสำคัญในทุกประเด็น
- 3) พิจารณาเลือก Systems Methodologies ที่มีความเหมาะสม เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรค
- 4) ในการแก้ไขปัญหาในแต่ละองค์กรที่มีความแตกต่างกัน สามารถใช้ Systems Methodologies ที่แตกต่างกันในการศึกษา
- 5) ในแต่ละ Systems Methodologies มีจุดแข็ง และจุดอ่อน ที่จำเป็นจะต้องทำความเข้าใจและเลือกใช้ให้เหมาะสมกับปัญหาและสถานการณ์
- 6) TSI เปิดโอกาสให้ผู้วิจัย สามารถเลือกใช้ Systems Methodologies ที่มีความเหมาะสมกับการศึกษาปัญหาและสถานการณ์ ได้มากกว่าหนึ่ง Methodology ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของปัญหาที่ทำการศึกษา
- 7) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และภาคีเครือข่ายในทุกภาคส่วน จะต้องมีส่วนร่วมในการศึกษาในทุกขั้นตอน

ตารางที่ 2-1 The three-phase TSI meta-methodology

	Creativity	Choice	Implementation
Task	Highlight concerns, issues and problems.	Choose an appropriate systems-based intervention methodology (or methodologies).	Arrive at implement specific change proposals.
Tools	Systems metaphors.	The system of systems methodologies and knowledge of the strengths and the weakness of different methodologies.	Systems methodologies employed according to the logic of TSI.
Outcome	Dominant and dependent concern, issues and problems.	Dominant and dependent methodologies chosen for use.	Highly relevant and coordinated change, improving efficiency, effectiveness, ethicality, etc.

ที่มา: Adapted from Jackson (2000)

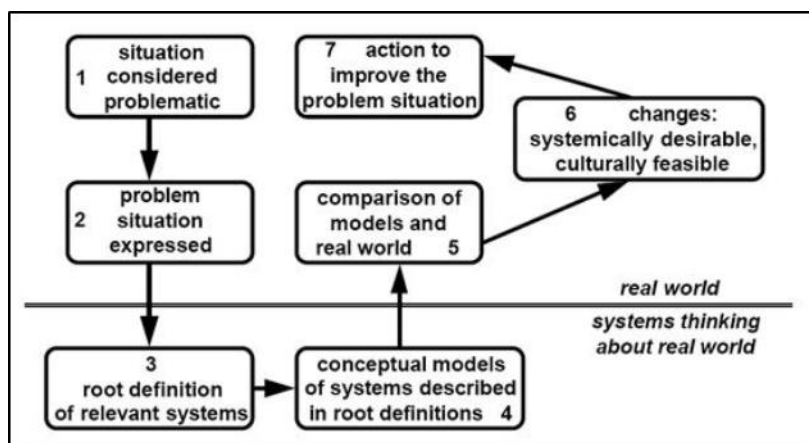
จากตารางที่ 2-1 แสดงถึงขั้นตอนในการเลือกใช้ Systems Methodologies โดยประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอนคือ Creativity, Choice และ Implementation โดยการเลือก Systems Methodologies ใน การศึกษานั้นจะพิจารณาจากสถานการณ์ปัญหาและอุปสรรคที่จะทำการศึกษา และจำนวนผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จากนั้นเลือก Systems Methodologies ที่เหมาะสมเพื่อใช้ในการศึกษา โดยผู้วิจัยสามารถเลือกวิธีการศึกษา ได้มากกว่าหนึ่งวิธีการศึกษา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทที่ทำการศึกษา โดยในการเลือก Systems Methodologies นั้นจะพิจารณาเลือกจากจุดแข็ง และจุดอ่อนของแต่ละวิธีการ เพื่อนำไปใช้ในการศึกษาปัญหาและอุปสรรค และหาแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหา เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระบบอย่างมีประสิทธิภาพ

ตารางที่ 2-2 A grouping of systems methodologies based on the assumption they make about problem contexts

	Unitary	Pluralist	Coercive
Simple	Operation research Systems analysis Systems engineering System dynamics	Social systems design Strategic assumption Surfacing and testing	Critical system heuristics
Complex	Viable system diagnosis General systems theory Socio-technical systems Contingency theory	Interactive planning Soft systems methodology	

ที่มา: Flood and Jackson (1991)

จากตารางที่ 2-2 แสดงถึงกรอบในการเลือกใช้ System Methodologies บนพื้นฐานของความซับซ้อนของปัญหา และจำนวนกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการศึกษา โดยในการศึกษา “การพัฒนานโยบายด้านการอุดมศึกษา วิจัยและนวัตกรรมและองค์ความรู้สังคมศาสตร์ของประเทศ” นั้น สถานการณ์ทั่วไปและบริบทปัญหาของระบบสังคมศาสตร์ของประเทศที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน มีความละเอียดซับซ้อน และมีความเชื่อมโยงกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในหลายภาคส่วน ดังนั้นในการศึกษาในครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้เลือกใช้ Soft Systems Methodology (SSM)) ที่ถูกพัฒนาโดย Peter Checkland (Checkland, 1981) เพื่อกำหนดขั้นตอนในการศึกษาสถานการณ์ ปัญหาและอุปสรรค เพื่อพัฒนาแบบจำลองที่มีความเหมาะสมในการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เนื่องจาก SSM เป็นวิธีการที่ใช้ในการจัดการกับปัญหาที่มีความหลากหลาย มีความซับซ้อน และมีความเกี่ยวข้องกับผู้มีส่วนได้เสีย และภาคีเครือข่ายในหลายภาคส่วน โดย SSM นั้นประกอบไปด้วยขั้นตอนในการศึกษา 7 ขั้นตอน ตามแผนภาพที่ 2-1

แผนภาพที่ 2-1 SSM seven stages (Peter Checkland, 1981)

นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้ Soft Systems Methodology (SSM) ร่วมกับ Critical System Heuristics (CSH) ที่ถูกพัฒนาขึ้นโดย Werner Ulrich (Ulrich, 1983) เพื่อกำหนดกรอบของคำถามที่ใช้ในการอภิปรายกลุ่มร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในทุกภาคส่วน โดยจะแบ่งการพิจารณาออกเป็น 4 ส่วน

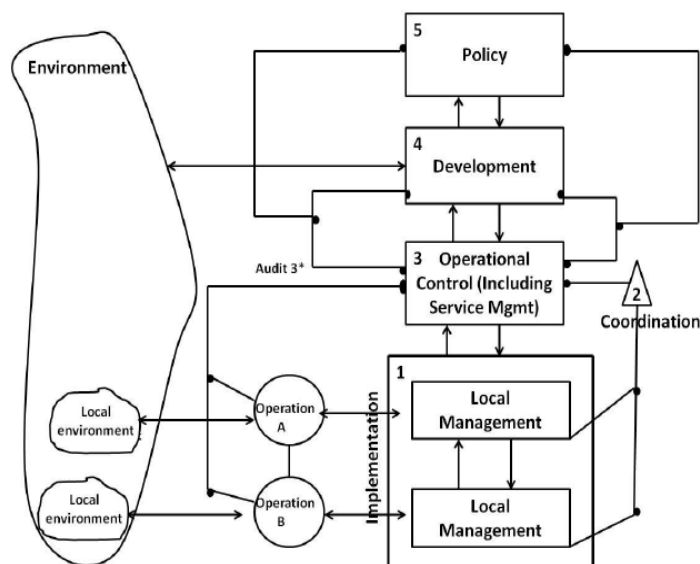
ในส่วนแรก จะเป็นการพิจารณาถึงแรงจูงใจในการดำเนินงาน (Sources of Motivation) โดยการพิจารณาถึงกลุ่มที่จะได้รับประโยชน์ ตามวัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน และพิจารณาวิธีการที่จะดำเนินการพัฒนาโครงการ

ในส่วนที่สอง จะเป็นการพิจารณาถึงการควบคุมการดำเนินงาน (Sources of Power) โดยจะพิจารณาถึงผู้ที่ จะทำการตัดสินใจเมื่อการดำเนินงานมีปัญหาหรืออุปสรรค ฐานข้อมูลและสภาพแวดล้อมที่จะประกอบการตัดสินใจตามแนวคิดและวิธีการดำเนินงานต่างๆ

ในส่วนที่สาม จะเป็นส่วนของการจัดการองค์ความรู้ (Sources of Knowledge)

ในส่วนที่สี่ จะเป็นการพิจารณาถึงกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน (Source of Legitimation)

นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยยังได้ประยุกต์ใช้ Viable System Model (VSM) (Beer, 1981) ซึ่งเป็นโมเดลที่แสดงเงื่อนไขพื้นฐานที่สำคัญและจำเป็นสำหรับระบบหรือองค์กรที่ต้องการจะอยู่รอด (Beer, 1981) โดย “ความอยู่รอด” ในความหมายของ Beer คือ ความสามารถในการดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเอง (Beer, 1989) โดย VSM เป็นโมเดลที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับทุกระบบ ไม่ว่าจะเป็นระบบใหญ่หรือระบบเล็ก ระบบราชการ หรือระบบเอกชน (Jackson, 2003) ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้นำ VSM มาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างแบบจำลองที่เหมาะสม และเพิ่มประสิทธิภาพของการบริหารและการจัดการอย่างเป็นระบบ สามารถที่จะรับมือกับการเปลี่ยนแปลงจากสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก และมีความสามารถในการอยู่รอดได้ด้วยตัวเอง เพื่อการพัฒนาระบบสังคมศาสตร์ของประเทศอย่างเป็นระบบ มีประสิทธิภาพและมีคุณภาพ โดยโมเดล VSM แสดงดังแผนภาพที่ 2-2

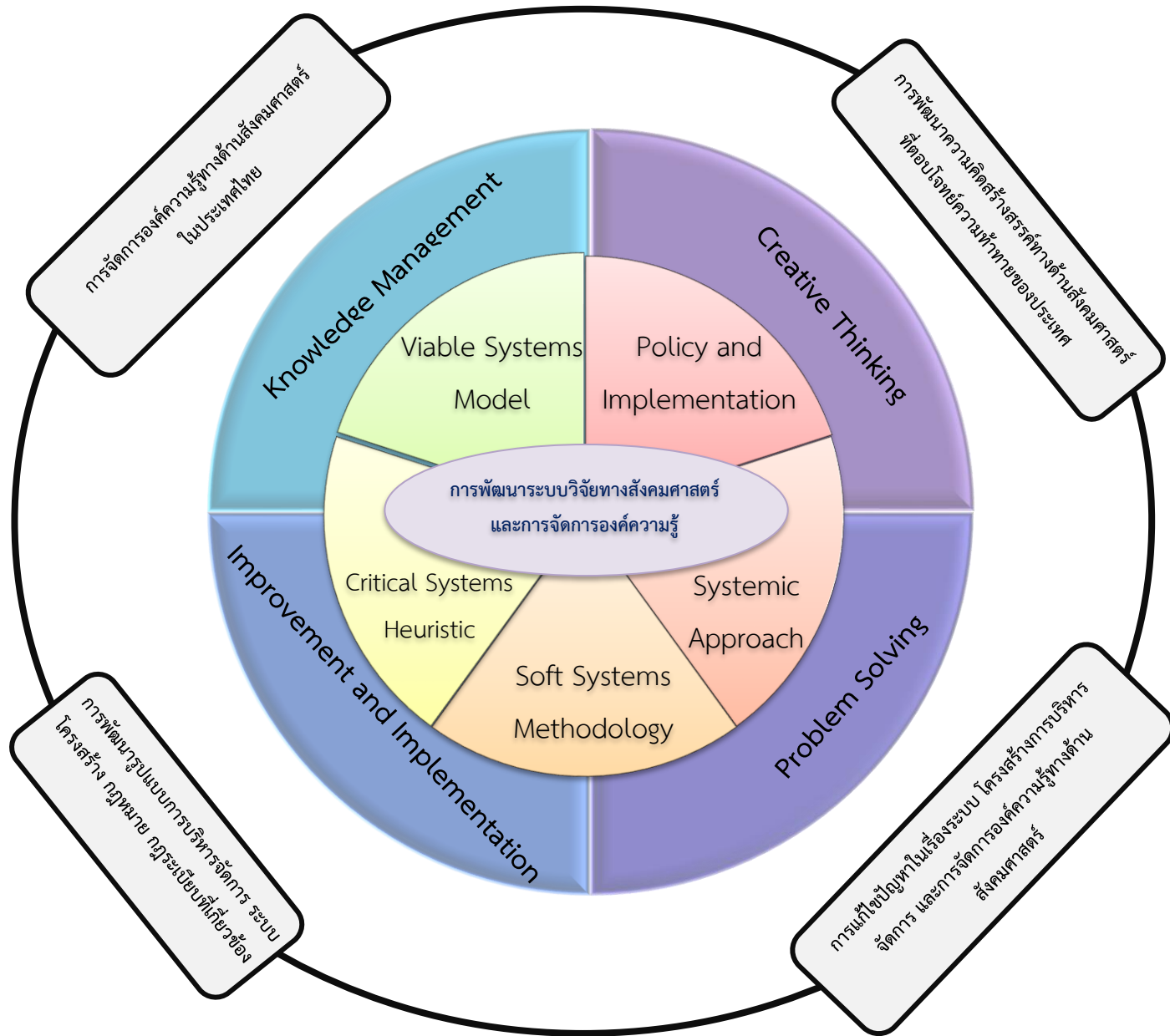
แผนภาพที่ 2-2 The Viable System Model (Adapted from Jackson, [2003])

Espinosa and Walker (2011) อธิบายว่า VSM ประกอบด้วย 3 ส่วนประกอบ 5 ระบบ ส่วนประกอบ 3 ส่วน ได้แก่ Operation (O) Meta-system (M) หรือ Management และ Environment (E) โดย O เป็นกิจกรรมพื้นฐานของระบบ ในส่วนของ M เป็นส่วนที่สนับสนุนที่ทำให้ O ทำงานได้อย่างราบรื่น และมีประสิทธิภาพ ในส่วนของ E หมายถึงสภาพแวดล้อมภายนอกทุกอย่างที่อาจมีผลกระทบต่อระบบต่อการทำงาน ในส่วนของ O และ M โดย VSM ประกอบไปด้วย 5 ระบบที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ในระบบที่ 1 (S1) ที่อยู่ในส่วนของ O เป็นส่วนทำงานหลักของระบบเพื่อให้ระบบบรรลุวัตถุประสงค์ โดยระบบ 1 สามารถทำงานได้ด้วยตัวเองและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมที่มีความสำคัญ โดย S1 ควรที่จะต้องบริหารจัดการตนเองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้สามารถรับมือกับสภาพแวดล้อมภายนอกและมีความสามารถในการอยู่รอดได้ด้วยตัวเอง ระบบที่ 2 (S2) มีหน้าที่ประสานงานและตรวจสอบให้แน่ใจว่ามีการดำเนินงานเป็นตามวัตถุประสงค์ กฎระเบียบหรือข้อบังคับ เพื่อให้แน่ใจว่าการดำเนินงานเป็นไปตามเป้าหมายขององค์กรที่วางไว้ นอกจากนี้ ยังทำหน้าที่จัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นใน S1 โดยการทำงานของ S2 สามารถช่วยลดหรือป้องกันความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นใน S1 อีกด้วย ต่อมาหน้าที่หลักของระบบที่ 3 (S3) คือ การจัดการหรือการควบคุมการดำเนินงานเพื่อให้ผลงานรวมของ S1 ดีกว่าการทำงานแบบต่างคนต่างทำในแต่ละหน่วยย่อย มีลักษณะการทำงานร่วมกันเป็นทีม นอกจากนี้ S3 ยังมีหน้าที่ในการติดตามและประเมินผลงานของ S1 ให้เป็นไปตามเป้าที่วางไว้อีกด้วย

ระบบที่ 4 (S4) มีหน้าที่ติดตามการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมภายนอกของระบบโดยรวม และพิจารณาว่า สิ่งใดเป็นโอกาสหรืออุปสรรคต่อระบบการทำงาน เพื่อที่จะทำการวางแผนเพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้น ระบบสุดท้ายคือระบบที่ 5 (S5) มีหน้าที่กำหนดนโยบายและแผนหรือวางแผนการทำงานของระบบ โดยหากมีส่วนใดในระบบที่ปฏิบัติงานนอกเหนือจากแนวทางที่วางไว้ S5 สามารถที่จะใช้อำนาจในการบริหารจัดการเพื่อรักษาความอยู่รอดขององค์กรหรือของระบบโดยรวม อย่างไรก็ตาม การแสดงบทบาทของ S5 นั้น จะเกิดขึ้นเมื่อมีสถานการณ์จำเป็นเท่านั้น เนื่องจากการควบคุมที่มากเกินไปจะทำให้ระบบขาดความยืดหยุ่นและขาดความคล่องตัวในการปฏิบัติงาน

Viable System Model (VSM) ถูกนำมาใช้ในการศึกษาคั้งนี้ด้วย เพราะ VSM เป็นแนวคิดระบบที่กล่าวถึงปัจจัยที่สำคัญและจำเป็นต่อความอยู่รอดขององค์กร อีกทั้ง VSM ยังมีส่วนช่วยให้การจัดการความรู้ในองค์กรมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพราะการมององค์กรด้วยกรอบของ VSM จะทำให้เงื่อนไขที่จำเป็นต่อความอยู่รอดขององค์กรได้ถูกนำมาพิจารณาครบทุกด้าน (Leonard, 2000) เป็นการคิดอย่างองค์รวม (Holistic) หรือมองอย่างครบวงจร โดยการแบ่งเป้าหมายเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ เพื่ออยู่รอด (Survival) พึ่งตนเอง (Self-reliance) และยั่งยืน (Sustainable) (สมชัย จิตสุชน, 2559 อ้างถึงใน วิศัลย์ธีรา เมตตานนท์, 2560)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 2-3 การพัฒนาระบบวิจัยทางสังคมศาสตร์ และการจัดการองค์ความรู้ และการจัดการองค์ความรู้

การวิจัยนี้อยู่บนพื้นฐานของการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) โดยจากแผนภาพที่ 2-3 แสดงถึงกรอบแนวคิดในการวิจัยจากการประยุกต์ใช้ทฤษฎีในกลุ่ม Systemic Approach ภายใต้กรอบแนวคิดตามทฤษฎี Critical Systems Thinking (CST) (Jackson, 2001) โดยในการศึกษาคั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้ Soft System Methodology (SSM) ทั้ง 7 ขั้นตอน เป็นขั้นตอนหลักในการศึกษา (Checkland & Scholes, 1990; Checkland & Poulter, 2006) โดยประยุกต์ใช้ร่วมกับ Critical Systems Heuristic (CSH) (Ulrich, 1983), Viable System Model (VSM) (Beer, 1972) ซึ่งเป็นการผสมผสานวิธีการศึกษา (Mixing methods) บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และภาคีเครือข่ายในทุกภาคส่วน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในกระบวนการศึกษา “การพัฒนานโยบายด้านการอุดมศึกษา วิจัยและนวัตกรรมและองค์ความรู้สังคมศาสตร์ของประเทศ”

ในการศึกษาคั้งนี้ คณะผู้วิจัยมีเป้าหมายในการพัฒนาระบบวิจัยทางสังคมศาสตร์ และการจัดการองค์ความรู้ เพื่อตอบโจทย์การพัฒนาใน 4 ประเด็น คือ

- 1) การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ทางด้านสังคมศาสตร์ ที่ตอบโจทย์ความท้าทายของประเทศ (Creative Thinking)
- 2) เพื่อการแก้ไขปัญหาในเรื่องระบบ โครงสร้างการบริหารจัดการ และการจัดการองค์ความรู้ทางด้านสังคมศาสตร์
- 3) เพื่อจัดการองค์ความรู้ (Knowledge Management) ทางด้านสังคมศาสตร์ในประเทศไทย และ
- 4) เพื่อปรับปรุงและพัฒนา (Improvement) นโยบาย ยุทธศาสตร์และแผนทางด้านสังคมศาสตร์ที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศ รวมถึงการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการ ระบบโครงสร้าง กฎหมาย กฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง เพื่อการพัฒนาระบบสังคมศาสตร์ของประเทศอย่างเป็นระบบ มีประสิทธิภาพและมีคุณภาพอย่างยั่งยืน

2.1.2 แนวคิดระบบนวัตกรรม

การกำหนดนโยบายวิจัยแต่เดิมนั้น ได้รับอิทธิพลจาก “วิทยาศาสตร์ขนาดใหญ่” (Big Science) ที่เน้นการลงทุน การระดมทรัพยากรบุคคล จำนวนมหาศาล สิ่งที่มาคือ การเน้นที่ตัวแบบเชิงเส้น (linear model) กล่าวคือ มุ่งพิจารณาว่า ใส่สิ่งป้อนเข้าเข้าไปเท่าไร และได้ผลตอบแทนออกมาเท่าไร และมองว่าความรู้พื้นฐานจะพัฒนาไปสู่ความรู้ประยุกต์อย่างตรงไปตรงมา (หรือต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ ที่ขาดบริบท) โดยไม่ได้พิจารณาความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนทั้งระหว่างตัวผู้กระทำและรูปแบบความรู้ที่หลากหลาย ในแง่นี้ ตัวแบบเชิงเส้นจึงไม่ได้ส่องสำรวจระบบวิจัยหรือระบบผลิตความรู้อย่างจริงจัง

อย่างไรก็ดี ความคิดเช่นนี้ได้พลิกเปลี่ยนไปเมื่อประมาณสองถึงสามทศวรรษที่ผ่านมา ด้วยแนวคิดระบบนวัตกรรม (systems of innovation) ระบบนวัตกรรมนั้นเป็นกลุ่มแนวคิดที่มีความหลากหลายแต่จุดร่วมสำคัญคือการก้าวข้ามตัวแบบเชิงเส้น มองความรู้โดยเชื่อมโยงกับบริบทและความสัมพันธ์ระหว่างตัวกระทำต่าง ๆ มากขึ้น อีกนัยหนึ่ง พิจารณาแบบแผนเชิงสถาบัน (institutional setting) ที่รายรอบการสร้างความรู้แบบใดแบบหนึ่ง และนำไปให้เกิดการไหลเวียนความรู้ในระบบ และร่วมกันก่อรูปก่อร่างนวัตกรรมขึ้นมา นอกจากนี้ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ กระบวนการเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของระบบ ก็เป็นสิ่งที่นำมาประกอบด้วย อนึ่ง ระบบที่พิจารณานั้น ไม่ได้เป็นเพียงแค่ระบบวิจัย แต่จะโยงถึงระบบการเมือง เศรษฐกิจ การลงทุน ฯลฯ ที่รายรอบ และยังพิจารณาไปถึงโครงสร้างพื้นฐานของระบบด้วย กระนั้นในการศึกษาตามแนวทางนี้ก็จะกำหนดกรอบของระบบไว้ระดับหนึ่งเสมอแต่ก็จะไม่ทำให้คับแคบเกินไป นอกจากนี้ แนวคิดนี้จะไม่มองตลาดเป็นนามธรรมและให้ความสำคัญเป็นตัวขับเคลื่อนหลัก อุปสงค์-อุปทานที่เป็นนามธรรมตามแบบเสรีนิยมใหม่จึงไม่ใช่เรื่องหลักนัก ทว่ามองถึงบทบาทของภาครัฐในการสร้างแรงจูงใจเพื่อนำพาระบบสู่เป้าหมายของการพัฒนา โดยอาจผ่านกลไกงบประมาณ การจัดซื้อจัดจ้าง การกำหนดมาตรฐาน เป็นต้น (Edquist 1997)

แม้ว่าการวิจัยนี้จะไม่ได้เน้นไปที่นวัตกรรม แต่แนวคิดระบบนวัตกรรมจะช่วยคณะวิจัยในการกำหนดโครงสร้างการวิเคราะห์ ให้เห็นตัวกระทำและรูปแบบความรู้ที่หลากหลายที่เกี่ยวข้อง พิจารณาการไหลเวียนของความรู้ ตั้งแต่การผลิตความรู้ไปจนถึงการใช้ประโยชน์ความรู้ รวมถึงการประสานผู้ผลิตและผู้ใช้ประโยชน์ความรู้ตั้งแต่ต้น ช่วยออกแบบข้อต่อให้การไหลเวียนและการร่วมมือกันเกิดขึ้นได้ ภายใต้กรอบของแบบแผนเชิงสถาบันที่เหมาะสม

2.1.3 แนวคิดวิพากษ์การผลิตความรู้

สังคมวิทยาว่าด้วยความรู้ (sociology of knowledge) นั้นไม่ได้มองความรู้ว่าเป็นผลผลิตของมนุษย์ในฐานะปัจเจกบุคคล แต่มองบริบททางสังคม กลุ่มคน กฎระเบียบ แบบแผนเชิงสถาบัน ว่าเป็นปัจจัยในการก่อรูปก่อร่างความรู้รูปแบบต่าง ๆ และการใช้ประโยชน์ความรู้ การที่ความรู้ถูกดัดแปลงไปในสถานการณ์ต่าง ๆ ความน่าเชื่อถือของความรู้ รูปแบบของความเชี่ยวชาญ อำนาจที่เกิดจากความรู้และอำนาจในการกำหนดความรู้ ฯลฯ ทั้งนี้ การผลิตความรู้นั้นก็กลายเป็นหัวข้อที่น่าสนใจในสังคมวิทยาว่าด้วยความรู้ด้วยเช่นกัน ซึ่งเป็นประเด็นที่เราสนใจในที่นี้

งานที่ได้รับการอ้างอิงอย่างมากอย่าง Gibbon et al. (1994) ทำให้การผลิตความรู้เป็นสิ่งที่ต้องทำการศึกษาและมีชุดแนวคิดในการอธิบายอย่างเป็นระบบ และงานหลายชิ้นที่ต่อยอดจากงานชิ้นนี้ สำคัญที่งานชิ้นนี้นำเสนอคือ การเปลี่ยนผ่านจากการผลิตความรู้ในวิถี 1 (mode-1 knowledge production) มาสู่การผลิตความรู้ในวิถี 2 (mode-2 knowledge production) กล่าวโดยย่อ การผลิตความรู้ในวิถี 1 นั้น จะเป็นไปตาม

แบบแผนของสาขา (disciplinary) ที่มีความชัดเจน จนความรู้นั้นอาจจะไม่ได้ข้องเกี่ยวกับปัญหาของโลกความเป็นจริง แต่ข้องเกี่ยวกับมโนทัศน์ตามสาขาวิชาที่ถูกผลิตซ้ำเสียมากกว่า ความรู้ในวิถี 1 จะอ้างความเป็นสากล สามารถชี้วัดได้โดยลงตัว และปราศจากอคติจากบริบทรอบ หากความรู้ในวิถี 2 นั้นถูกผลิตสร้างขึ้นมาจากอีกทางหนึ่ง โดยการนำปัญหาในโลกความเป็นจริงเป็นตัวตั้ง แล้วประกอบสร้างโดยการทำงานร่วมกันจากหลากหลายสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง เป็นความรู้ที่อิงบริบท และไม่ได้อ้างความเป็นสากล นอกจากนี้ การผลิตความรู้ในวิถี 2 นั้นเปิดช่องให้สังคมตรวจสอบได้มากกว่า และทำให้เกิดการสะท้อนย้อนคิดของผู้ผลิตความรู้ได้มากกว่า ทั้งนี้ การผลิตความรู้ในวิถี 2 ไม่ได้ทำลายการผลิตความรู้ในวิถี 1 ไปเสียทีเดียว และในความเป็นจริงก็ไม่อาจเป็นเช่นนั้น แต่ก็เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการตั้งคำถามต่อความเป็นสถาบันอันแข็งตัวของภาควิชาการ นอกจากนี้แล้ว หนึ่งในผู้ร่วมเสนอแนวคิดการผลิตความรู้ในวิถี 2 นี้ คือ Helga Nowotny ได้เคยดำรงตำแหน่งเป็นประธานสภาวิจัยแห่งยุโรป (European Research Council) ความคิดนี้จึงสืบเนื่องมาสู่การจัดทำนโยบายวิจัยของสหภาพยุโรปที่มีการจัดตั้งเสาหลักหนึ่งให้เป็นแผนการวิจัยขนาดใหญ่ที่สนองตอบต่อปัญหาจริงที่สังคมเผชิญ

แนวคิดการผลิตความรู้ในวิถี 2 นี้ เมื่อนำมาใช้ในกระแสสังคมความรู้ (knowledge society) ก็แปรเป็นการพัฒนาตัวแบบเกลียวสามเส้น (triple helix model) ของกลุ่มผู้ร่วมผลิตความรู้ อันได้แก่ มหาวิทยาลัย อุตสาหกรรม และรัฐบาล ซึ่งในที่นี้จะไม่ลงรายละเอียด แต่หากพิจารณาพร้อมกับระบบนวัตกรรมที่ได้กล่าวไปข้างต้นแล้ว จะเห็นว่านี่ก็เป็นอีกแนวทางหนึ่ง ที่พยายามจำแนกผู้กระทำการที่เกี่ยวข้องในการผลิตความรู้ ใช้ประโยชน์ความรู้ และเสนอแนวทางการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันของสามกลุ่มนี้ เพื่อให้ความรู้อยู่ในบริบทที่ใช้งานจริงได้

อย่างไรก็ดี ก็มีงานที่วิพากษ์อำนาจในรูปแบบที่แนบเนียน ที่มาจำกัดกรอบการผลิตความรู้ด้วยเช่นกัน หากยกตัวอย่าง การชี้วัดและจัดอันดับก็เป็นอำนาจในรูปแบบหนึ่งในฐานะที่ทำให้หน่วยผลิตความรู้ต้องยอมตาม Sayer (2015) พิจารณากรณีกรอบการประเมินความเป็นเลิศด้านการวิจัย (Research Excellence Framework: REF) ของสหราชอาณาจักร โดยเห็นว่าการตั้งกรอบที่เป็นเชิงเดี่ยว ตายตัว และประเมินโดยผู้ประเมินที่ไม่ได้มีความรู้ความเชี่ยวชาญต้องงานถูกประเมิน แล้วจากนั้นผลการประเมินก็จะเป็นตัวอ้างอิงสำหรับการสนับสนุนหน่วยวิจัยหรือประกอบการตัดสินใจเสนอขอทุนทำวิจัยของหน่วยวิจัยนั้น เป็นการทำให้ระบบการผลิตความรู้อย่างรุนแรง ความรู้ถูกตัดสินโดยมูลค่าเฉพาะหน้า ความคิดสร้างสรรค์ถูกทำลาย และบางครั้งมีการฉ้อฉลเพื่อเพิ่มแต้มในระบบการประเมิน

นอกจากนี้ยังมีงานที่วิพากษ์ระบบการจัดอันดับมหาวิทยาลัยโลกว่าสร้างผลทำลายอุดมศึกษา Hazelkorn (2015) เห็นว่าระบบการจัดอันดับสร้างขึ้นตามอุดมการณ์เชิงเดี่ยวของมหาวิทยาลัยชั้นนำระดับระดับโลกประมาณ

25 อันดับแรก โดยที่ละเลยความแตกต่างหลากหลายของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เป็นการสร้างตลาดเทียมให้มหาวิทยาลัยต้องแข่งขันในลู่วิ่งเดียวกันในบริบทเสรีนิยมใหม่ ทำให้มหาวิทยาลัยกลายเป็นสินค้ามากกว่าคุณค่าสาธารณะ และสาขาวิชาที่ประกอบการประเมินผลงานแผ่กว้างและจับต้องได้ยากได้แก่ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ ก็ต้องดิ้นรนอย่างสาหัสขึ้น ระบบเช่นนี้ยังล่อลวงให้เกิดการฉ้อฉลเพื่อไต่อันดับด้วยเช่นกัน ผลเสียของอุดมศึกษาของประเทศคือ การเกิดมหาวิทยาลัยระดับโลก (world-class university) ที่ตัดขาดจากบริบทประเทศตนเองเพียงไม่กี่แห่งโดยที่สังคมประเทศนั้นไม่ได้ผลดีอะไรด้วยมากนัก และสุ่มเสี่ยงต่อการหลุดไปจากเส้นทางของการพัฒนาระบบความรู้ระดับโลก (world-class system) ที่ไม่ได้เชิดชูเพียงแค่บางมหาวิทยาลัยเท่านั้น แต่ใช้ความหลากหลายของมหาวิทยาลัยให้หนุนเสริมกันเป็นระบบที่บริบูรณ์ และเชื่อมต่อกับบริบทของสังคม สถานการณ์เหล่านี้สอดคล้องกับการพิจารณาของ Muller (2018) ที่มองกรอบการชี้วัดว่าได้กลายเป็นอำนาจเบ็ดเสร็จ (tyranny) บนพื้นฐานของลัทธิการจัดการ (managerialism) ที่ฝากความหวังไว้กับวิธีการเชิงปริมาณที่แม่นยำ ซึ่งปราศจากความเชื่อใจกันระหว่างมนุษย์

ในการวิจัยนี้ คณะวิจัยจะไม่ได้เน้นมหาวิทยาลัยหรือสถาบันวิจัยเป็นผู้ผลิตความรู้อย่างโดด ๆ แต่จะมองโดยสัมพันธ์กับหน่วยงานในระบบ อววน. และผู้ใช้ประโยชน์ความรู้ อีกทั้งจะเผยภูมิทัศน์ (landscape) ว่าผู้กระทำการต่าง ๆ ได้ร่วมสร้างความรู้ประเภทต่าง ๆ อย่างไรบ้าง นอกจากนี้ จะพิจารณากรอบการกำกับรูปแบบต่าง ๆ ที่มากระทำการผลิตสร้างความรู้ ทั้งในทางที่เกื้อหนุนและเป็นอุปสรรค และจัดทำข้อเสนอแนะในการปรับปรุงต่อไป

2.2 เอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ทบทวนแนวทางการปฏิรูประบบวิจัยไทย

ในรอบสองทศวรรษที่ผ่านมา ได้มีการทบทวนระบบวิจัยแห่งชาติของประเทศไทย โดยชุดโครงการพัฒนาระบบวิจัยของประเทศ ภายใต้มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ ซึ่งได้สรุปมาเป็นหนังสือ *ปฏิรูประบบวิจัย เคลื่อนสังคมไทยด้วยความรู้: ข้อเท็จจริงและข้อเสนอเพื่อการปฏิรูประบบวิจัยของประเทศ* (อมรวิรัช 2547) เนื้อหาเริ่มต้นจากการอธิบายกรอบวิจัยเชิงระบบ ที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานของหน่วยนโยบาย หน่วยวิจัย และหน่วยสนับสนุน ที่มุ่งสู่ยุทธศาสตร์การพัฒนาร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ รายงานนี้แม้จะมาจากกลุ่มวิจัยหนึ่ง แต่ก็แสดงหลักการสำคัญที่ปรากฏในระบบวิจัยปัจจุบันที่ผ่านการปฏิรูปมาขั้นหนึ่ง (แม้จะยังไม่สำเร็จบริบูรณ์) และแง่คิดสำหรับการวิเคราะห์เชิงระบบต่อไป

หลักคิดสำคัญที่กลุ่มวิจัยนี้ได้เสนอคือ “ความเป็นองค์รวม” ซึ่งกล่าวได้โดยกว้างขวางได้แก่ การให้ความสำคัญกับการวิจัยทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีควบคู่ไปกับการวิจัยทางสังคมศาสตร์มนุษยศาสตร์ ให้เอกชน

ร่วมลงทุนในการวิจัยมากขึ้น ให้มองการวิจัยเป็นการลงทุนเชิงยุทธศาสตร์ การเสริมสร้างมหาวิทยาลัยวิจัย พัฒนา นักวิจัยรุ่นใหม่ ให้มีการไหลเวียนสารสนเทศงานวิจัย และที่เน้นย้ำคือ “ภาวะผู้นำ” ในการขับเคลื่อนนโยบายวิจัย ให้เชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ประเทศ น่าสังเกตว่าประการหลังสุดนี้อาจจะเป็นที่มาของการจัดตั้งสถานนโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ ในระบบปัจจุบัน

ในงานนี้ ปัญหาเชิงระบบที่ถูกหยิบยกขึ้นมาได้แก่

1. **โครงสร้างและระบบวิจัยโดยรวมขาดเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์และการจัดการที่มีประสิทธิภาพ** สภาวิจัยแห่งชาติและคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติไม่อาจเป็นกลไกประสานให้เกิด “ยุทธศาสตร์ชาติ” ด้านการวิจัย เพราะขาดวิสัยทัศน์ด้านการเมือง ขาดการมองอย่างทะลุปรุ โปร่งเชื่อมโยงจากงานวิจัยไปสู่ภาคการผลิต และชาชินกับระบบราชการ จึงไม่สามารถทำให้ประชาคมวิจัยตั้งโจทย์เชิงรุกได้ ซึ่งโจทย์เชิงรุกในที่นี้ถูกขยายความถึงการคิดเป้าหมายและวิธีการที่จะพัฒนาความสามารถทางเศรษฐกิจของประเทศโดยมีจุดขายและเทคโนโลยีหลักในตลาดโลก นอกจากนี้แล้ว ยังเห็นว่าหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ต่างคนต่างงานโดยไม่มีการทำงานแบบรวมพลัง ทำให้ขาดการประสานให้เกิดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และยุทธศาสตร์การทำงานร่วมกัน งานวิจัยนี้เปรียบสถานการณ์ปัญหานี้ดั่งกองทัพที่ไม่มี “แม่ทัพ” และไม่มี “เป้าหมายการเข้าตี” ซึ่งทำให้ขาดการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ
2. **ภาวะขาดกระบวนทัศน์ ศักยภาพ และปัจจัยหนุนที่พอเพียงในภาคเอกชน** ในที่นี้มองว่าเอกชนยังไม่แสดงบทบาทเป็นผู้กระทำการในระบบวิจัยมากพอ จึงต้องเน้นสร้างแรงจูงใจให้เอกชนสนับสนุนงานวิจัยมากขึ้น ให้รัฐลดบทบาทเป็นศูนย์กลางลง เน้นบทบาทเอกชนเป็นศูนย์กลางแทน
3. **ความอ่อนแอของระบบวิจัยในมหาวิทยาลัย** โดยในรายละเอียด มีปัญหาได้แก่ มหาวิทยาลัยขาดยุทธศาสตร์และโครงสร้างพื้นฐานด้านการวิจัยที่พอเพียง มหาวิทยาลัยขาดระบบการจัดการงานวิจัยที่มีประสิทธิภาพ มหาวิทยาลัยขาดบรรยากาศและวัฒนธรรมทางวิชาการที่เอื้อต่อการส่งเสริมและใช้ประโยชน์งานวิจัย มหาวิทยาลัยติดอยู่ในกระแสธุรกิจอุดมศึกษาที่นับวันก็ยิ่งจะทำลายสำนึกต่อการทำความเข้าใจและชี้้นำการแก้ปัญหาสังคมที่ทับทวีขึ้น ทั้งนี้ โดยสอดคล้องกัน ก็ได้เสนอทางแก้ไขดังนี้
 - a. เน้นสหวิทยาการ เป็นการศึกษาที่เน้นปัญหาหรือประเด็น เพื่อตอบสนองสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริง โดยหน่วยงานของรัฐ สังคม และหน่วยงานสนับสนุนการวิจัย

- b. ต้องปรับระบบกลไกต่าง ๆ ให้สอดคล้องกัน โดยต้องให้ความสนใจบทบาทและสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันวิจัยของมหาวิทยาลัย
- c. การปฏิรูประบบวิจัยของมหาวิทยาลัยนอกจากจะต้องเน้นการมีบรรยากาศแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ส่งเสริมและใช้ประโยชน์จากงานวิจัย ควรมีการเปลี่ยนวัฒนธรรมการเรียนรู้ขององค์กรจากที่เน้นอำนาจ มาสู่การวิจัย
- d. มหาวิทยาลัยจำเป็นต้องปฏิรูประบบการวิจัยให้เหมาะสมกับสภาพความพร้อมของแต่ละแห่ง ซึ่งควรกำหนดระบบวิจัย อย่างรอบด้าน ตั้งแต่ระดับนโยบาย ทิศทาง และมาตรการสนับสนุน โครงสร้างพื้นฐานรองรับการดำเนินการวิจัย ระดับการบริหาร บุคลากรที่ต้องต้องแสวงหาและสนับสนุนให้มีความวิจัยคุณภาพ มีภาระงานที่เหมาะสม มีกระบวนการผลิตและพัฒนาวิจัยอย่างต่อเนื่อง เสริมสร้างบรรยากาศ สภาพแวดล้อม และวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการทำวิจัย ระดับการเรียนการสอนที่ควรใช้งานวิจัยในการเรียนการสอนในทุกๆระดับชั้น ระดับติดตามประเมินผลที่ต้องทำอย่างเป็นระบบ และรับการเชื่อมโยงสู่ภายนอกที่ต้องมีการเผยแพร่และใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในรูปแบบต่าง ๆ และมีการประสานเชื่อมโยงกับหน่วยงานภายนอก และประชาคม เพื่อสร้างเครือข่ายสนับสนุนการวิจัย

ถัดมาได้มีข้อเสนอการปฏิรูประบบดังนี้

1. การปฏิรูประบบนโยบายวิจัย ให้มีการสร้างหน่วยระดับบนสุด ที่ถือเป็นสมอง สำหรับคตินโยบายวิจัยระดับชาติ ให้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาประเทศ และเชื่อมโยงลงมายังหน่วยที่เป็นรายสาขา
2. การปฏิรูประบบสนับสนุนการวิจัย ที่เน้นการลงทุนการวิจัยอย่างมีประสิทธิภาพ ให้เกิดความสัมพันธ์ที่ชัดเจนระหว่างการดำเนินนโยบายวิจัยกับงบประมาณสนับสนุน โดยให้ตั้งเป็นกองทุนวิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ
3. การปฏิรูประบบการจัดการการวิจัย ให้มีการทำงานแบบสอดประสานเป็นเครือข่ายมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็น ภาครัฐ ภาคธุรกิจ ภาคประชาสังคม พื้นที่ท้องถิ่น และสถาบันการศึกษา
4. การปฏิรูประบบการประเมินผลการวิจัย ให้เป็นการประเมินที่เน้นการพัฒนา เป็นการควบคุมที่ยังมอบอิสระให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดความรับผิดชอบตรวจสอบได้ต่อสาธารณะ และเพื่อใช้ในการวางเป้าหมายสู่ออนาคต

ท้ายสุด รายงานนี้เสนอข้อพึงระวังในการพัฒนาระบบ ที่สรุปเนื้อหาสำคัญได้ดังนี้

1. การบริหารจัดการระบบวิจัยนั้นต้องการทั้งความรู้ความเข้าใจ ทักษะ ทักษะ และประสบการณ์ เป็นการเฉพาะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกระบวนการนโยบาย ไม่สามารถทำโดยไม่มีที่คน แต่ต้องมีความสามารถเฉพาะสำหรับการทำกระบวนการนี้โดยการมีส่วนร่วม เช่นนี้ จึงจำเป็นต้องมีการลงทุนและให้ความสำคัญกับการพัฒนาการบริหารจัดการอย่างจริงจัง
2. รูปแบบของระบบวิจัยที่ไม่พึ่งประสงค์คือระบบวิจัยที่มีสมองอยู่แห่งเดียว การทำให้ระบบรวมศูนย์ในการคิดอยู่เพียงที่เดียว จะส่งผลเสียอย่างยิ่งต่อพัฒนาการของระบบในระยะยาว ไม่ว่าจะนำมาซึ่งประสิทธิภาพเพียงใดก็ตาม
3. การไม่ใช่ประโยชน์จากศักยภาพและความสามารถขององค์กรที่มีอยู่ในระบบเดิม การปรับเปลี่ยนระบบไม่ควรเป็นการตั้งทุกอย่างใหม่ทั้งหมด แต่ให้สำรวจความเข้มแข็ง ประสบการณ์ และศักยภาพขององค์กรเดิม แล้วนำมาต่อยอด ไม่ว่าจะในหน่วยงานการให้ทุนวิจัย และหน่วยงานวิจัย ประเด็นนี้เกี่ยวข้องกับภารกิจวิจัยที่หลากหลาย บนฐานความเชี่ยวชาญเดิมของหน่วยงานวิจัยต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วด้วย
4. อย่ามองข้ามความสำคัญและบทบาทของผู้ใช้ประโยชน์จากการวิจัย ต้องเปิดช่องให้ผู้ใช่ประโยชน์เข้าไปมีส่วนร่วมตั้งแต่แรกในการกำหนดนโยบายและการตั้งโจทย์วิจัย กระบวนการมีส่วนร่วมจะต่อไม่จำกัดอยู่แค่รูปแบบคณะกรรมการที่จัดตั้งอย่างเป็นทางการเท่านั้น ให้นั้นการแสดงความคิดเห็นที่เปิดกว้างเป็นสำคัญ
5. การประเมินผลระบบวิจัยไม่ใช่การประเมินโครงการวิจัย ในที่นี้หมายถึงการประเมินรายโครงการมาประกอบกันไม่เพียงพอต่อการทำความเข้าใจพัฒนาการของระบบ ให้พิจารณาการเรียนรู้ของระบบด้วย นอกจากนี้ การประเมินการใช้ประโยชน์และผลกระทบจากความรู้ก็จำเป็นเช่นเดียวกัน

ข้อเสนอและข้อพึงระวังที่ได้กล่าวไปข้างต้น จะได้นำมาเป็นบทเรียนเพื่อประกอบการออกแบบระบบในการวิจัยครั้งนี้ด้วย

บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย

การจัดทำสมุดรายงานความก้าวหน้า (Progress Report) “ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อการยกระดับระบบบริหารจัดการความรู้และการปรับปรุงโครงสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์ของประเทศไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและทบทวนระบบบริหารจัดการความรู้ โครงสร้างความรู้ และนิเวศความรู้ด้านสังคมศาสตร์จำเพาะในส่วนที่เกี่ยวข้อง ในประเทศไทย รวมทั้งศึกษาแบบอย่างที่ดีจากต่างประเทศ เพื่อศึกษาวิเคราะห์กรณีศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างกาหนดประเด็นเป้าหมายระดับประเทศกับการผลิตความรู้ของประชาคมสังคมศาสตร์ ภายในกรอบระบบบริหารจัดการความรู้และโครงสร้างความรู้ที่เหมาะสม และเพื่อจัดทำข้อเสนอแนะแนวทางการยกระดับระบบบริหารจัดการความรู้และการปรับปรุงโครงสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์ของประเทศไทย

3.1 ขอบเขตการวิจัย

การจัดทำสมุดรายงานความก้าวหน้า (Progress Report) “ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อการยกระดับระบบบริหารจัดการความรู้และการปรับปรุงโครงสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์ของประเทศไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและทบทวนระบบบริหารจัดการความรู้ โครงสร้างความรู้ และนิเวศความรู้ด้านสังคมศาสตร์จำเพาะในส่วนที่เกี่ยวข้อง ในประเทศไทย รวมทั้งศึกษาแบบอย่างที่ดีจากต่างประเทศ เพื่อศึกษาวิเคราะห์กรณีศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างกาหนดประเด็นเป้าหมายระดับประเทศกับการผลิตความรู้ของประชาคมสังคมศาสตร์ ภายในกรอบระบบบริหารจัดการความรู้และโครงสร้างความรู้ที่เหมาะสม และเพื่อจัดทำข้อเสนอแนะแนวทางการยกระดับระบบบริหารจัดการความรู้และการปรับปรุงโครงสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์ของประเทศไทย

คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาวิจัยเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้ ดังปรากฏในแผนภาพที่ 3-1

แผนภาพที่ 3-1 ขอบเขตของการออกแบบระบบในการวิจัย

ขอบเขตการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จะไม่ได้สำรวจนิเวศความรู้ทางสังคมศาสตร์ทั้งหมด แต่จะยึดเอาระบบ อววน. ที่เกี่ยวข้องกับสังคมศาสตร์เป็นแกนกลาง หรือเรียกระบบบริหารจัดการความรู้ (พิจารณาแผนภาพที่ 3-1 กล่องสี่เหลี่ยมตรงกลาง) และขยายจากแกนนี้ให้ครอบคลุมไปถึงประชาคมวิชาการ ผู้ใช้ประโยชน์ความรู้ และโครงสร้างพื้นฐานความรู้ (พิจารณาแผนภาพที่ 3-1 วงสีน้ำเงินที่รายรอบ และกล่องสี่เหลี่ยมด้านล่าง)

ระบบนี้จะมีเป้าหมายที่ความสามารถในผลิตและใช้ความรู้เพื่อตอบโจทย์ท้าทายสาธารณะ (กล่องบนสุด) และเพื่อกำกับระบบให้มุ่งไปสู่เป้าหมายนี้ ระบบต้องดำรงคุณค่าสองประการอย่างสมดุลกัน ประการหนึ่งคือคุณค่าภายใน ที่ใส่ใจความเป็นเลิศทางวิชาการ การสร้างคนและผลงาน เพื่อดำรงพลวัตของระบบต่อไป และอีกประการหนึ่ง คุณค่าสู่ภายนอก คือการใช้ความรู้เพื่อเป็นประโยชน์ ไม่ว่าจะในทางนโยบาย หรือการเป็นปัญญาสาธารณะ รวมถึงบทบาทเชิงวิพากษ์

ทั้งนี้ เนื่องจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยระบบและออกแบบกลไก การศึกษาวิจัยมีปลายทางที่การจัดแบบแผนเชิงสถาบัน (institutional setting) ของระบบ ซึ่งให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ต่อกันระหว่างแต่ละ

ส่วนประกอบ โดยไม่ได้เจาะลึกลงไปทีแบบแผนโครงสร้างขององค์กร หรือไม่ได้นำเอาโครงสร้างเป็นตัวตั้งต้น แต่ในการนี้จะได้พิจารณาหน้าที่ (function) ที่ระบบจำเป็นต้องมีเป็นตัวตั้งต้นก่อน แล้วจึงออกแบบระบบตามมา

ดังนี้ ในเบื้องต้น จะมุ่งศึกษาหน้าที่ที่อาจขาดไปในระบบ ซึ่งในแผนภาพที่ 1 แทนอาณาบริเวณของหน้าที่นี้ในระบบด้วยกล่องสี่เหลี่ยมทั้ง 5 กล่องด้วยกัน จากนั้นจึงพิจารณาความเป็นไปได้และรูปแบบเชิงสถาบันที่จะเกิดขึ้นในอาณาบริเวณของหน้าที่นี้ ดังในภาพที่อาจเกิดขึ้นได้ 5 ตำแหน่งด้วยกัน

- **หน่วยบริหารโปรแกรมสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ (SHA PMU)** ตอบสนองหน้าที่ให้ทุนและบริหารแผนงานวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ เป็นการจำเพาะที่จะกระจายไปตาม PMU ต่างๆ โดยเชื่อมโยงด้วยการแปลงนโยบายให้เป็นแผนงานวิจัยที่หน่วยปฏิบัติการสามารถรับทุนไปดำเนินการต่อได้ หรือในทางกลับกัน หน่วยปฏิบัติการที่สามารถตั้งเป็นกลุ่มก่อนที่มีประเด็นหรือวาระวิจัยชัดเจนและเข้มข้น ก็สามารถขอทุนสนับสนุนได้เลยเช่นกัน ในปัจจุบันนี้ วิทยาลัยสถานสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์แห่งประเทศไทย หรือ TASSHA ก็ได้มีบทบาทในด้านนี้ด้วย ซึ่งก็อาจจะเป็นหน่วยหนึ่งที่สำคัญต่อไป
- **สภาวิจัย (SHA Research Council)** ตอบสนองหน้าที่ดำเนินการระบบตัวแทนจากประชาคมวิชาการด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ ที่พร้อมจะร่วมในการแปลงยุทธศาสตร์ชาติหรือประเด็นเป้าหมายระดับประเทศให้กลายเป็นโจทย์วิจัยสำหรับ SHA PMU และ PMU อื่นๆ และสามารถจัดทำแผนนโยบายของสาขาวิชาการร่วมกับหน่วยงานระดับนโยบายในระบบ อววน. ด้วย นอกจากนี้เป็นหน่วยให้คำปรึกษาทางวิชาการสำหรับระบบ อววน. ด้วยเช่นกัน อีกนัยหนึ่ง มีหน้าที่เป็นสมองในแบบที่ไม่รวมศูนย์
- **จุดเชื่อมต่อการวิจัยกับนโยบาย (Research-policy Nexus)** ตอบสนองหน้าที่ประมวลความรู้ที่ผลิตในระบบ อววน. ให้ส่งต่อไปสู่ผู้ใช้ประโยชน์ ซึ่งผู้ใช้ประโยชน์นี้มีความหมายในทางกว้าง ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาสังคม ภาคเอกชน และสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับผู้ใช้ประโยชน์ ที่จะกำหนดโจทย์วิจัยบางส่วนแต่แรก
- **หน่วยจัดสรรโครงสร้างความรู้ (Knowledge Infrastructure Facilitator)** ตอบสนองหน้าที่การเกื้อหนุนโครงสร้างความรู้ที่เหมาะสมอันจำเป็นสำหรับการผลิตความรู้ การไหลเวียนความรู้ และการใช้ประโยชน์ความรู้ โครงสร้างความรู้นี้อาจเป็นวัตถุ เช่น ห้องสมุด หอนิทรรศการ หรืออาจจะไม่ใช่วัตถุ เช่น กลุ่มเครือข่ายวิชาการ (Consortium) ฐานข้อมูลดิจิทัลขนาดใหญ่ (Big Data) พื้นที่ทดลองทางสังคม

(Social Lab) ในปัจจุบันนี้ วิทยาลัยสงฆ์ศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์แห่งประเทศไทย หรือ TASSHA ก็ได้มีบทบาทในด้านนี้ด้วยเช่นกัน

- **หน่วยติดตามผลและประเมิน (monitoring and evaluation unit)** ตอบสนองการดูแลสมรรถนะระบบและตรวจสอบให้ระบบดำเนินไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ รับรู้คุณค่าที่ต้องดำรง รับทราบผลการเปลี่ยนแปลงภายนอก (impact) ที่เกิดขึ้น หน่วยนี้จะไม่ได้เน้นที่การประเมินรายโครงการ แต่จะเป็นการประเมินภาพรวมเชิงระบบ

อนึ่ง แม้ในที่นี่จะกล่าวรวมไปว่าเป็นหน่วยสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ แต่ท้ายที่สุดในการขึ้นรูปองค์กร ก็อาจจะแบ่งเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมศาสตร์ อีกหน่วยของมนุษยศาสตร์ และอีกหน่วยของศิลปกรรมศาสตร์ เช่นนี้ก็ได้

นอกจากนี้ การศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะไม่ใช่การสำรวจสถานภาพความรู้ของสังคมศาสตร์ แต่จะมีการแสดงให้เห็นถึงภูมิทัศน์ (landscape) ของสังคมศาสตร์ ลักษณะที่แตกต่างของกลุ่มสาขาวิชาย่อยในสังคมศาสตร์ โดยสังเขป และปัญหาและข้อเสนอแนะจากกลุ่มสาขาวิชาย่อยในสังคมศาสตร์เหล่านั้นที่มีต่อระบบ อววน. ที่สุดท้ายแล้ว ทั้งหมดจะมาประมวลให้เห็นภาพเชิงระบบ อันนำไปสู่การออกแบบระบบต่อไป

ทั้งนี้ เพื่อให้สะดวกต่อการเก็บข้อมูลและสื่อสารกับประชาคมวิชาการ คณะผู้วิจัยขอกำหนดการจัดประเภทสาขาวิชาย่อย ตามลักษณะความคล้ายคลึงของสาขาวิชาและกลุ่มประชาคมวิชาการที่ใกล้ชิดกัน ดังนี้

- 1) รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และนโยบายศึกษา
- 2) เศรษฐศาสตร์
- 3) สังคมวิทยา และมานุษยวิทยา
- 4) ศีกษาศาสตร์ และจิตวิทยาการเรียนรู้
- 5) นิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และการสื่อสารมวลชน
- 6) อาณาบริเวณศึกษา และการศึกษาศาสตร์อื่น

และเพื่อให้ได้ภาพเชิงระบบที่ครบถ้วนและมีบริบทประกอบ จะมีการศึกษากรณีตัวอย่างของระบบความรู้สังคมศาสตร์จากประเทศอื่นอย่างหลากหลาย และให้สะท้อนถึงลักษณะสำคัญเชิงระบบ พร้อมกันนั้น จะมีตัวอย่างของการทำงานทางสังคมศาสตร์ระหว่างประเทศประกอบด้วย

ข้อมูลที่ได้มาข้างต้น จะถูกประมวลเพื่อออกแบบระบบ แล้วนำเสนอเป็นข้อกำหนดอนาคตที่พึงประสงค์ของระบบบริหารจัดการความรู้และโครงสร้างความรู้ และเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาคมสังคมศาสตร์ต่อไป

3.2 รูปแบบและวิธีการวิจัย

คณะผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมวิธี (MIXED METHODS RESEARCH) แบบคู่ขนาน (The Convergent Design) (Creswell, 2015; Creswell & Plano Clark, 2018) ด้วยการรวมผลลัพธ์ของการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณเข้าด้วยกันเพื่อให้เห็นภาพของปัญหาทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณเนื่องจากข้อมูลทั้งสองรูปแบบให้ข้อมูลเชิงลึกที่แตกต่างกัน การนำผลลัพธ์มาวิเคราะห์ร่วมกันจะสนับสนุนให้เห็นปัญหาจากหลายมุมมอง โดยผลจากข้อมูลเชิงคุณภาพจะให้มุมมองในเชิงลึก ในขณะที่ผลจากข้อมูลเชิงปริมาณจะแสดงให้เห็นแนวโน้มและความสัมพันธ์แบบกว้าง ซึ่งมีความจำเป็นต่อการทำความเข้าใจปัญหาในนิเวศภาพรวมและความต้องการต่อระบบของสาขาวิชาย่อย (ประชาคมย่อย) ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย

- **การวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research)** คณะผู้วิจัยและคณะวิจัยสาขาวิชาย่อย (ประชาคมย่อย) ทั้ง 6 สาขาวิชา ได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจน ประเด็นวิจัยจากหัวข้อการประชุมวิชาการระดับชาติแต่ละสาขาวิชาย่อย รวมทั้งการศึกษาเอกสารข้อมูลเกี่ยวกับกรณีศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างกาหนดประเด็นเป้าหมายระดับประเทศกับการผลิตความรู้ของประชาคมสังคมศาสตร์ ภายในกรอบระบบบริหารจัดการความรู้และโครงสร้างความรู้ที่เหมาะสมนั้น โดยได้กำหนดเลือกกรณีประเด็นเป้าหมายเป็นเรื่องการลดความเหลื่อมล้ำซึ่งเป็นประเด็นที่มีการอภิปรายอย่างกว้างขวางและความรู้สังคมศาสตร์เชิงบูรณาการเรียกร้องให้ตอบต่อประเด็นเป้าหมายนี้เป็นอย่างสูงทั้งในสังคมระดับโลกและระดับประเทศ ซึ่งข้อมูลข้างต้นจะนำมาประมวลเพื่อออกแบบระบบ แล้วนำเสนอเป็นข้อกำหนดอนาคตที่พึงประสงค์ของระบบบริหารจัดการความรู้และโครงสร้างความรู้ และเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาคมสังคมศาสตร์ต่อไป
- **การประชุมอภิปรายกลุ่ม/เวทีเสวนาประชาคมย่อยรายสาขาวิชา (Focus group)** โดยคณะทำงานย่อย 6 คณะ ตามสาขาวิชาดำเนินการสำรวจข้อมูลและระดม

ความคิดเห็นจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญประมาณ 15-20 ท่านในแต่สาขาวิชาย่อยที่ได้มาจากการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายตัวอย่างแบบเจาะจง ซึ่งประกอบด้วย นักวิชาการและนักวิจัยที่เป็นนักวิจัยอาวุโส นักวิจัยรุ่นกลาง และนักวิจัยรุ่นใหม่

สำหรับคณะทำงานย่อยประกอบด้วย

- 1) รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และนโยบายศึกษา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อรอร ภูเจริญ (หัวหน้าคณะวิจัย)
สถาบันนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- 2) เศรษฐศาสตร์
รองศาสตราจารย์ นพนนท์ วรรณเทพสกุล (หัวหน้าคณะวิจัย)
คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 3) สังคมวิทยา และมานุษยวิทยา
รองศาสตราจารย์ ดร. กนกวรรณ มโนรมย์ (หัวหน้าคณะวิจัย)
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
- 4) ศึกษาศาสตร์ และจิตวิทยาการเรียนรู้
รองศาสตราจารย์ ดร. นงเยาว์ เนาวรัตน์ (หัวหน้าคณะวิจัย)
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
- 5) นิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และการสื่อสารมวลชน
ศาสตราจารย์ พิรงรอง รามสูต (หัวหน้าคณะวิจัย)
คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 6) อาณานิเทศศึกษา และการศึกษาศาสตร์อื่น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สิริพร สมบูรณ์บุรณะ (หัวหน้าคณะวิจัย)
สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

สำหรับประเด็นในการมองนั้นได้ประยุกต์ใช้ทฤษฎีในกลุ่ม Systemic Approach ภายใต้กรอบแนวคิดตามทฤษฎี Critical Systems Thinking (CST) (Jackson, 2001) โดยในการศึกษาครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้ Soft System Methodology (SSM) ทั้ง 7 ขั้นตอน เป็นขั้นตอนในการศึกษา (Checkland & Scholes, 1990; Checkland & Poulter, 2006) โดยประยุกต์ใช้ร่วมกับ Critical Systems Heuristic (CSH) (Ulrich, 1983) และ Viable System Model (VSM) (Beer, 1972) ซึ่งเป็นการผสมผสานวิธีการศึกษา (Mixing methods) บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน โดยมีขั้นตอนในการศึกษาดังต่อไปนี้ (ตามแผนภาพที่ 6)

ขั้นตอนที่หนึ่ง จะเป็นการศึกษาสถานการณ์ทั่วไปและบริบทปัญหาของระบบสังคมศาสตร์ โดยกลุ่มย่อยทั้ง 6 กลุ่มจะจัดการอภิปราย ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับนโยบายและแผน กฎหมาย กฎระเบียบที่เกี่ยวข้องของระบบโครงสร้าง การบริหารจัดการ การให้ทุนวิจัย การกำหนดโจทย์การวิจัย และการจัดการองค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์ของประเทศไทย รวมทั้งการวิเคราะห์สถานการณ์ทั่วไป รวมไปถึงการประเมินศักยภาพ พิจารณาสภาพแวดล้อมภายใน และสภาพแวดล้อมภายนอก ของระบบสังคมศาสตร์ในประเทศไทย

ขั้นตอนที่สอง จะเป็นการพิจารณาถึงปัญหาและอุปสรรคที่มีความสำคัญของระบบสังคมศาสตร์ในประเทศไทย โดยในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจะร่วมกันพัฒนาแผนภาพ (Rich picture) ที่แสดงถึงการบริหารจัดการตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ และร่วมกันอภิปรายถึงปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญในแต่ละประเด็น รวมถึงพิจารณาถึงความเชื่อมโยงในแต่ละปัญหา โดยใช้ประเด็นในการพิจารณาเช่นเดียวกับขั้นตอนที่หนึ่ง

ขั้นตอนที่สาม (Formulating root definitions) สร้างกระบวนการเรียนรู้ในการบริหารจัดการ การจัดการองค์ความรู้เพื่อกำหนดแนวทางในการแก้ไข โดยในขั้นตอนนี้ จะเป็นขั้นตอนการพิจารณาเลือกประเด็นปัญหาที่มีความสำคัญที่จำเป็นจะต้องทำการเปลี่ยนแปลงระบบ จากนั้นใช้การวิเคราะห์ในรูปแบบของ CATWOE โดยการกำหนดสถานะภาพของข้อมูลลงในระบบ Root Definitions ซึ่งเป็นการระบุสถานะของผู้ที่เกี่ยวข้อง ขั้นตอนการดำเนินงาน และสิ่งที่ควบคุมการดำเนินงานในระดับภาพรวมทั้งหมด โดยมีผู้รับผิดชอบ หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง มีการกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหา รวมถึงพิจารณาผลกระทบทั้งจากปัจจัยภายในและภายนอก ซึ่งหลักการของ “CATWOE” ประกอบไปด้วย

C (Customer) คือ บุคคลที่ได้รับประโยชน์จากระบบหรือกิจกรรม

A (Actors) คือ บุคคลที่ดำเนินการถ่ายทอดกระบวนการทำงานหรือทำให้เกิดกิจกรรมขึ้น

T (Transformation) คือ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของข้อมูลที่ใช้ในกระบวนการของระบบหรือกิจกรรม

W (Weltanschauung) (World-View) คือ แนวทางอื่นที่มาจากช่วยให้ระบบหรือกิจกรรมดำเนินไปได้ด้วยดี ซึ่งก็ขึ้นกับประสบการณ์ ความสามารถส่วนบุคคล และสถานการณ์

O (Ownership) คือ เจ้าของระบบหรือกิจกรรม

E (Environment) คือ สิ่งที่ยกควบคุมการดำเนินงานของระบบหรือกิจกรรม

ขั้นตอนที่สี่ พัฒนาแบบจำลองการบริหารจัดการและการจัดการองค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์อย่างเป็นระบบ โดยแบบจำลองจะถูกพัฒนาจากผลการศึกษาในขั้นตอนที่สาม ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับระบบ และกระบวนการที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง เพื่อใช้ในการบริหารจัดการหรือแก้ไขปัญหาในแต่ละประเด็น

ขั้นตอนที่ห้า เปรียบเทียบสถานการณ์ในปัจจุบันและแนวทางแก้ไขปัญหามในอนาคต โดยการนำแบบจำลองที่ได้จากการศึกษา มาทำการเปรียบเทียบกับแนวทางที่เกิดขึ้นจริงในปัจจุบัน

ขั้นตอนที่หก ทำการปรับเปลี่ยน และพิจารณาแนวทางในการแก้ไขปัญหาเพื่อให้มีความเหมาะสม (Changes systemically desirable) เพื่อพัฒนาโยบาย จัดทำยุทธศาสตร์และแผนการบริหารจัดการและการจัดการองค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์ของประเทศไทยร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน

ขั้นตอนที่เจ็ด นำผลที่ได้จากการศึกษาไปสู่การแก้ไขปัญหาในเชิงปฏิบัติ โดยการจัดการประชุมเวทีใหญ่ เพื่อเสนอนโยบาย ยุทธศาสตร์และแผนที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย ร่วมกับผู้มีส่วนได้เสียทุกภาคส่วน

การประยุกต์ CSH ในการศึกษาในครั้งนี้ จะเป็นการประยุกต์คำถามทั้ง 12 ข้อในส่วนของ ‘is’ และ ‘ought’ modes มาประยุกต์ใช้เป็นกรอบคำถามในการอภิปราย โดยคำถามทั้ง 12 ข้อจะถูกแบ่งการพิจารณาออกเป็น 4 ส่วน ในแต่ละส่วนจะประกอบไปด้วยคำถาม 3 ข้อ

คำถามแรกเกี่ยวกับ "บทบาททางสังคม (Social Role)" ของผู้เกี่ยวข้องหรือผู้ได้รับผลกระทบ

คำถามที่สองเกี่ยวกับ “ข้อกังวลเฉพาะ (Specific concern)”

คำถามที่สามเกี่ยวข้องกับ "ปัญหาสำคัญ (Key problem)"

ในการประยุกต์ใช้คำถามทั้ง 12 ข้อของ CSH จำเป็นจะต้องให้คำนิยามของ System (S) หรือระบบที่จะทำการศึกษา โดยการศึกษาครั้งนี้ S คือระบบสังคมศาสตร์ในประเทศไทย

ในส่วนแรกของชุดคำถาม เป็นการพิจารณาถึงแรงจูงใจในการดำเนินงาน (Sources of Motivation) โดยการพิจารณาถึงกลุ่มที่จะได้รับประโยชน์ ตามวัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน และพิจารณาวิธีการดำเนินการปรับปรุงระบบ

ในส่วนที่สองจะเป็นการพิจารณาถึงการควบคุมการดำเนินงาน (Sources of Power) โดยจะพิจารณาถึงผู้ที่ทำการตัดสินใจเมื่อการดำเนินงานของระบบมีปัญหาหรืออุปสรรค ฐานข้อมูลและสภาพแวดล้อมที่จะประกอบการตัดสินใจตามแนวคิดและวิธีการดำเนินงานต่างๆ และทรัพยากรใดบ้างที่ควบคุมโดยผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ

ในส่วนที่สามจะเป็นส่วนของการจัดการองค์ความรู้ (Sources of Knowledge) ที่จะพิจารณาถึงความเชี่ยวชาญ ความเป็นมืออาชีพ และปัจจัยที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ

ในส่วนที่สี่ จะเป็นการพิจารณาถึงกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของระบบ (Sources of Legitimation) โดยในการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยจะประยุกต์ใช้คำถามทั้ง 12 ข้อในส่วนของ ‘is’ และ ‘ought’ modes ของ CSH เป็นกรอบคำถามในการอภิปรายกลุ่มตามขั้นตอนของ SSM โดยจะทำการประยุกต์ใช้ในขั้นตอนที่ 2-5

นอกจากนี้ผู้วิจัยจะประยุกต์ใช้ VSM วิเคราะห์องค์ประกอบสำคัญในการบริหารจัดการใน 3 ส่วน ได้แก่ Operation (O), กิจกรรมพื้นฐานของระบบ (Meta-System/Management (M) และ Environment (E) โดย VSM เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่สำคัญและจำเป็นต่อความอยู่รอดขององค์กร ผ่านการมองแบบองค์รวม (Holistic)

ครบวงจร พร้อมช่วยให้การจัดการความรู้ในองค์กรมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ประกอบไปด้วย 5 ระบบที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ในระบบที่ 1 (S1) ที่อยู่ในส่วนของ O เป็นส่วนงานหลักของระบบเพื่อให้ระบบบรรลุวัตถุประสงค์ ระบบที่ 2 (S2) มีหน้าที่ประสานงานและตรวจสอบให้แน่ใจว่ามีการดำเนินงานเป็นตามวัตถุประสงค์ กฎระเบียบหรือข้อบังคับ เพื่อให้แน่ใจว่าการดำเนินงานเป็นไปตามเป้าหมายขององค์กรที่วางไว้ นอกจากนี้ยังทำหน้าที่จัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นใน S1 โดยการทำงานของ S2 สามารถช่วยลดหรือป้องกันความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นใน S1 อีกด้วย ต่อมาหน้าที่หลักของระบบที่ 3 (S3) คือการจัดการหรือการควบคุมการดำเนินงานเพื่อให้ผลงานรวมของ S1 ดีกว่าการทำงานแบบต่างคนต่างทำในแต่ละหน่วยย่อย มีลักษณะการทำงานร่วมกันเป็นทีม นอกจากนี้ S3 ยังมีหน้าที่ในการติดตามและประเมินผลงานของ S1 ให้เป็นไปตามเป้าที่วางไว้อีกด้วย

ระบบที่ 4 (S4) มีหน้าที่ติดตามการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมภายนอกของระบบโดยรวม และพิจารณาว่า สิ่งใดเป็นโอกาสหรืออุปสรรคต่อระบบการทำงาน เพื่อที่จะทำการวางแผนเพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้น ระบบสุดท้ายคือระบบที่ 5 (S5) มีหน้าที่กำหนดนโยบายและแผน หรือวางแผนแนวทางการทำงานของระบบ โดยหากมีส่วนใดในระบบที่ปฏิบัติงานนอกเหนือจากแนวทางที่วางไว้ S5 สามารถที่จะใช้อำนาจในการบริหารจัดการเพื่อรักษาความอยู่รอดขององค์กรหรือของระบบโดยรวม อย่างไรก็ตาม การแสดงบทบาทของ S5 นั้น จะเกิดขึ้นเมื่อมีสถานการณ์จำเป็นเท่านั้น เนื่องจากการควบคุมที่มากเกินไปจะทำให้ระบบขาดความยืดหยุ่นและขาดความคล่องตัวในการปฏิบัติงาน

จากกรอบการพิจารณาข้างต้นนำมาสู่ประเด็นคำถามในการอภิปรายกลุ่ม/เวทีเสวนาประชาคม ประกอบด้วย

- 1) ระบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเอื้อต่อ ผู้ผลิตความรู้ ผู้ใช้ประโยชน์ความรู้ หรือไม่อย่างไร
 - 2) การตั้งโจทย์วิจัยในปัจจุบันมีความเหมาะสมกับสภาพปัญหาและความท้าทายของประเทศ หรือไม่ อย่างไร
 - 3) การเข้าถึงแหล่งทุนวิจัยผ่านระบบ ววน. มีปัญหาและอุปสรรคหรือไม่ อย่างไร
 - 4) แนวทางในการพัฒนาแรงจูงใจในการผลิตองค์ความรู้ และการใช้ประโยชน์ความรู้ ในอนาคตควรมีรูปแบบอย่างไร
 - 5) ในปัจจุบันนโยบาย แผน ระบบการประเมิน ระเบียบและกฎเกณฑ์ที่เป็นอยู่ มีปัญหาและอุปสรรคต่อการผลิตองค์ความรู้ หรือไม่ อย่างไร
 - 6) ปัจจัยสภาพแวดล้อมในการทำงานในปัจจุบันเอื้อต่อการขับเคลื่อนการผลิตความรู้ หรือไม่ อย่างไร

- 7) ระบบการบริหารจัดการความรู้และการจัดสรรทรัพยากรต่างๆในปัจจุบัน มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไร
- 8) ระบบการจัดการความรู้ทางสังคมศาสตร์ในอนาคต ควรมีลักษณะอย่างไร
- 9) การสนับสนุน โครงสร้างพื้นฐานความรู้ และการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ ในการขับเคลื่อนการผลิตความรู้และการใช้ประโยชน์ความรู้ที่เหมาะสมในอนาคต ควรมีลักษณะอย่างไร
- 10) หน่วยงานหรือองค์กร ที่ทำหน้าที่ในการจัดการความรู้ทางสังคมศาสตร์ ในการเชื่อมโยงระหว่างผู้ผลิตความรู้ และควรมีลักษณะอย่างไร
- 11) โครงการจัดตั้งวิทยสถานสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์และศิลปกรรมศาสตร์แห่งประเทศไทย หรือ TASSHA (Thailand Academy of Social Sciences, Humanities and Arts) จะสามารถตอบโจทย์การพัฒนาระบบการวิจัยและนวัตกรรมของประเทศ ได้หรือไม่ อย่างไร
- 12) ภายใต้ระบบบริหารจัดการความรู้ (ระบบ อววน.) ทั้งในด้านการตั้งโจทย์วิจัย การจัดสรรงบประมาณ และการเข้าถึงทุนวิจัย ในปัจจุบันมีความเหมาะสมต่อการพัฒนาระบบการวิจัยและนวัตกรรมของประเทศ หรือไม่ อย่างไร
- 13) กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาคมสังคมศาสตร์ ต่อการพัฒนาระบบบริหารจัดการความรู้ในปัจจุบัน มีปัญหาและอุปสรรคหรือไม่ อย่างไร
- 14) การกำหนดนโยบายและแผน กฎหมาย กฎระเบียบที่เกี่ยวข้องที่จะสนับสนุนระบบการบริหารจัดการความรู้สังคมศาสตร์ที่มีประสิทธิภาพในอนาคต ควรมีลักษณะอย่างไร

- **การสัมภาษณ์เชิงลึก**

นอกจากการประชุมอภิปรายกลุ่ม/เวทีเสวนาประชาคมย่อยแล้ว คณะผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้บริหารและหรือผู้แทนของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งในหน่วยงานราชการ หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ องค์กรมหาชน/หน่วยงานในกำกับของกระทรวง ตลอดจนองค์กรภาคประชาสังคมต่างๆ ที่มีบทบาทเป็นผู้ใช้ประโยชน์ความรู้ทางสังคมศาสตร์ (รายชื่อตามภาคผนวก ค) โดยมีประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์ผู้ใช้ประโยชน์ความรู้สังคมศาสตร์ ประกอบด้วย

- 1) หน่วยงานของท่านได้นำความรู้สังคมศาสตร์ไปใช้ประโยชน์ในงานใดบ้าง? ความรู้สังคมศาสตร์ที่ได้นำไปใช้หรือต้องการนำไปใช้เป็นแบบใด สาขาวิชาใด? ท่านคิดว่าความรู้สังคมศาสตร์ รวมถึงทรัพยากรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง มีเพียงพอให้สังคมศาสตร์ได้ก่อให้เกิดประโยชน์หรือไม่
- 2) หน่วยงานของท่านใช้ช่องทางใดในการเข้าถึงความรู้สังคมศาสตร์และแวดวงนักสังคมศาสตร์? การเข้าถึงนั้นสะดวกหรือไม่? หน่วยงานของท่านมีความร่วมมือกับมหาวิทยาลัย สถาบันวิจัย หรือหน่วยงานในระบบ อววน. ใดบ้าง? ท่านมีการผลิตความรู้ร่วมกับสังคมศาสตร์หรือไม่ แบบใด
- 3) ท่านมองบริบท/ความท้าทายของชุมชน สังคม โลก อย่างไร (รวมถึง SDGs ยุทธศาสตร์ชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ) และคิดว่าสังคมศาสตร์จะช่วยให้เข้าใจความท้าทายเหล่านี้เพื่อพร้อมรับมือได้มากน้อยเพียงไร อย่างไร ท่านมองว่าสังคมศาสตร์จะเชื่อมโยงกับนโยบายสาธารณะได้อย่างไร
- 4) ท่านคาดหวังกลไกแบบใดให้สามารถนำความรู้สังคมศาสตร์ รวมถึงทรัพยากรอื่น เช่น บุคลากร จากระบบ อววน. ไปใช้ประโยชน์ได้ดียิ่งขึ้น ท่านคาดหวังกลไกแบบใดที่สร้างการมีส่วนร่วมในการกำหนดวาระการวิจัยที่สำคัญร่วมกัน และในการเชื่อมโยงความรู้สังคมศาสตร์สู่การกำหนดนโยบายสาธารณะ
- 5) ท่านคิดว่าความรู้เรื่องใดที่ยังขาดอยู่ และต้องการให้สังคมศาสตร์สร้างความรู้เพื่อปิดช่องว่างนั้น? ท่านคาดหวังต่อการพัฒนาสังคมศาสตร์อย่างไร ท่านคาดหวังทักษะและความสามารถของนักสังคมศาสตร์อะไรบ้าง
- 6) ท่านเคยได้ยินเรื่องการก่อตั้ง TASSHA วิทยาลัยด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์แห่งประเทศไทย หรือไม่ ท่านคาดหวังต่อ TASSHA ต่อการพัฒนาความรู้สังคมศาสตร์และการใช้ประโยชน์ความรู้ อย่างไร

- **การศึกษาเปรียบเทียบแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice)**

สำหรับการคัดเลือกกรณีศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างการทำหนดประเด็นเป้าหมายระดับประเทศกับการผลิตความรู้ของประชาคมสังคมศาสตร์ ภายในกรอบระบบบริหารจัดการความรู้และโครงสร้างความรู้ในการวิจัยครั้งนี้ในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้นำเกณฑ์ข้อมูลในเชิงปริมาณมาเป็นส่วนพิจารณาคัดเลือก

ประเทศ โดยปราศจากอคติของคณะผู้วิจัยเป็นลำดับแรก ผ่านการใช้เกณฑ์ด้านการอ้างอิงผลงานตีพิมพ์เผยแพร่ และผลการจัดอันดับประเทศที่มีจำนวนมหาวิทยาลัยติดอันดับ (Top 100) ด้านสังคมศาสตร์ ทั้งนี้ เกณฑ์ข้างต้น นั้นยังเป็นที่ถกเถียงกันมากกว่าสามารถสะท้อนหรือวัดผลกระทบที่มหาวิทยาลัยและ/หรือผลงานทางวิชาการต่างๆ ที่ผลิตออกมาส่งผลกระทบต่อสังคมอย่างไร และจะมีแนวทางอย่างไรที่จะสามารถวัดผลกระทบให้มีความแม่นยำ น่าเชื่อถือ และครอบคลุมมากยิ่งขึ้น ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้ใช้เกณฑ์ในการศึกษาเพิ่มเติมในเชิงคุณภาพ ไม่ว่าจะเป็น เกณฑ์ดัชนีการตีพิมพ์ตามโลกวิชาการภาษาอังกฤษ (โดยตระหนักถึงความโน้มเอียงและข้อจำกัด และเกณฑ์ อื่นประกอบ) ดัชนีการพัฒนามนุษย์และสังคม เช่น Human Development Index, Human Capital Index, Social Progress Index ที่กล่าวถึงแนวโน้มความเหลื่อมล้ำและความจำเป็นต้องทบทวนแนวทางการพัฒนา กระแสหลัก, Rule of Law Index, World Happiness Index รวมไปถึงการพิจารณาจากประเทศที่มีบริบทและ สภาพแวดล้อมที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับประเทศไทย เช่น developmental state, welfare state, neoliberal state เพื่อให้สามารถนำมาเทียบเคียงสู่การพัฒนาระบบวิจัยของประเทศไทยได้จริง

นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยยังให้ความสำคัญกับประเทศที่มีการเปลี่ยนผ่านทางความคิด จากที่เคย สนับสนุนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (หรือ ST) มาเป็นการสนับสนุนด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และ ศิลปกรรมศาสตร์ (หรือ SHA) จนทำให้ประเทศเกิดการพัฒนาอย่างโดดเด่นได้ และไม่เพียงแต่มุมมองระบบวิจัยใน แต่ละประเทศเท่านั้น คณะผู้วิจัยยังมุ่งศึกษาองค์กรต่างๆ ที่มีบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสมที่จะช่วยเติมเต็มและปิด ช่องว่างปัญหาาระบบวิจัยของประเทศไทยได้ ซึ่งจะครอบคลุมไปถึงการวัดผลกระทบทางสังคม (ถ้ามี) ทั้งด้านการ วัดผลกระทบต่อท้องถิ่น การวัดผลกระทบทางอ้อมจากการที่พลเมืองมีคุณภาพสูงขึ้น และการเกิดนวัตกรรมที่มี ประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม ซึ่งอาจนำมาใช้เป็นแนวปฏิบัติที่ดีของประเทศไทยในอนาคตต่อไป เพื่อที่จะส่งเสริม และสนับสนุนให้ทั้งมหาวิทยาลัยและประชาคมวิจัยด้านสังคมศาสตร์ตลอดจนศาสตร์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง มีโอกาสทำ ประโยชน์ให้แก่สังคมหลากหลายด้านมากขึ้น

ทั้งนี้ เพื่อให้ได้ภาพเชิงระบบที่ครบถ้วนและมีบริบทประกอบ คณะผู้วิจัยได้คัดเลือกศึกษารณีตัวอย่าง ของระบบความรู้สังคมศาสตร์จาก **7 ประเทศ** โดยเลือกให้เห็นความแตกต่างกันของทวีป ขนบทางวิชาการ และ ประเทศที่มีบริบทคล้ายคลึงกับประเทศไทย เป็นต้น พร้อมกันนั้นได้ศึกษาตัวอย่างของการทำงานทางสังคมศาสตร์ **ระหว่างประเทศ จำนวน 5 กลุ่มเครือข่าย/องค์กร** ประกอบด้วยเครือข่ายสังคมศาสตร์ใน ASEAN, UNESCO Management of Social Transformation Program (MoST), The Bellagio Center, CASS และ EU European Research Council

สำหรับแนวทางการพิจารณาคัดเลือกกรณีศึกษาระบบระดับประเทศ เพื่อการศึกษาเปรียบเทียบแนว ปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) ใช้เกณฑ์ประกอบการพิจารณาจากข้อมูลของ Scimago Journal and Country Rank (SJR) ด้านสังคมศาสตร์ (Social Science) ตั้งแต่ปี 2015 – 2019 ที่มีการจัดอันดับจากจำนวนผลงาน ตีพิมพ์ทั้งหมด (Documents) จำนวนบทความที่สามารถอ้างอิงได้ ประกอบด้วย บทความ บทความปริทัศน์ และ

ผลงานเผยแพร่ในงานประชุมวิชาการ (Citable documents) จำนวนการอ้างอิง (Citations) การอ้างอิงจากผลงานที่เกิดจากประเทศตนเอง (self-citation) การอ้างอิงโดยเฉลี่ยของบทความหรืองานเขียนนั้น (Citation per document) และดัชนีชี้วัดจำนวนผลงานวิจัยที่มีจำนวนครั้งของการได้รับการอ้างอิงมากกว่าหรือเท่ากับจำนวนผลงานวิจัยนั้นๆ (H index) (SJR, 2015 – 2019; สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, 2562) ข้อมูล Times higher education (2020) ที่จัดอันดับมหาวิทยาลัยโลกในปี 2563 สาขาสังคมศาสตร์ และทิศทางของนโยบายในการพัฒนาประเทศ ตามเกณฑ์ข้างต้น สามารถกำหนดเป้าหมายได้จำนวน 5 ประเทศ ได้แก่

1) **สหรัฐอเมริกา** เป็นประเทศที่มีมหาวิทยาลัยที่ติดอันดับด้านสังคมศาสตร์ในอันดับไม่เกินหนึ่งร้อย (Top 100) มากถึง 41 แห่ง รวมถึงเป็นประเทศอันดับที่ 1 ที่มีจำนวนผลงานเผยแพร่ (documents) และได้รับการอ้างอิง (citations) สูงที่สุดในโลกตั้งแต่ปี 2015 – 2019 (SJR, 2015 – 2019)

2) **สหราชอาณาจักร** เป็นประเทศที่ประเทศไทยได้นำบุคลากร และระบบการบริหารและจัดการทุนวิจัยมาประยุกต์ใช้ เพื่อพัฒนาศักยภาพของบุคลากรผู้บริหารจัดการการวิจัยและนวัตกรรมในการบริหารจัดการทุนวิจัยให้เกิดความเป็นเลิศ การปรับปรุงระบบการบริหารจัดการทุน (กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2563) รวมถึงยังเป็นประเทศในลำดับที่สองที่มีการอ้างอิง (citations) และมีค่า H index อยู่ที่ 445 ที่สูงรองจากสหรัฐอเมริกา (ที่ 742) (SJR, 2019) และยังมีมหาวิทยาลัยมากถึง 14 แห่งที่ถูกจัดอยู่ในอันดับไม่เกินหนึ่งร้อย (Top 100) สาขาสังคมศาสตร์ในระดับโลก

3) **เครียรัฐออสเตรเลีย** เป็นประเทศที่ถูกจัดอยู่ในอันดับ 5 ประเทศแรก (Top 5) ของ Scimago Journal and Country Rank (SJR) ด้านสังคมศาสตร์ (Social Science) ซึ่งอยู่ในฐานของ Scopus ระหว่างปี 2015 – 2019 และมีมหาวิทยาลัยมากถึง 5 แห่งที่ถูกจัดอยู่ในอันดับไม่เกินหนึ่งร้อย (Top 100) สาขาสังคมศาสตร์ในระดับโลก ตามการจัดอันดับของ Times higher education (2020)

4) **สาธารณรัฐประชาชนจีน** เป็นประเทศที่ถูกจัดอยู่ในอันดับ 5 ประเทศแรก (Top 5) ของ Scimago Journal and Country Rank (SJR) ด้านสังคมศาสตร์ (Social Science) ระหว่างปี 2015 – 2019 และจีนยังเป็นประเทศหนึ่งของโลกที่มีความสามารถในการพัฒนานวัตกรรมเทคโนโลยีขั้นสูง ผ่านนโยบายและมาตรการที่ใช้ในการส่งเสริมการพัฒนากำลังคนและการช่วยเหลือบริษัทนวัตกรรมอย่างเหมาะสม มุ่งเน้นการลงทุนในโครงการวิจัยและพัฒนา ซึ่งคิดเป็นมูลค่าสูงร้อยละ 2.5 ของ GDP มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะและความสามารถ รวมถึงโอกาสในการทำงานของคนในประเทศ (สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล, ม.ป.ป.) รวมถึงยังมีมหาวิทยาลัยในประเทศที่ได้รับการ

จัดอันดับในมหาวิทยาลัย 30 อันดับแรกของโลกถึง 2 แห่ง (Times higher education, 2020) และระบบการวิจัยของประเทศจีนยังเป็นจุดอ้างอิงสำหรับการออกแบบ TASSHA ของประเทศไทย

5) **ราชอาณาจักรสวีเดน** เป็นอีกประเทศหนึ่งที่มีความน่าสนใจ เนื่องจากเมื่อพิจารณาการอ้างอิงโดยเฉลี่ยของบทความหรืองานเขียน (Citation per document) พบว่าอยู่ในระดับค่อนข้างสูง โดยมีค่าการอ้างอิงเฉลี่ยของบทความอยู่ที่ระดับ 0.73 สูงกว่าสหรัฐอเมริกา (ระดับ 0.52) และสหราชอาณาจักร (ระดับ 0.64) (SJR, 2019) และมีจำนวนมหาวิทยาลัยที่ถูกจัดในร้อยอันดับแรก (Top 100) ถึง 3 แห่ง (Times higher education, 2020) นอกจากนี้ยังมีความน่าสนใจในแง่ของการเปิดพื้นที่ให้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง และสามารถเปลี่ยนความท้าทายให้กลายเป็นโจทย์วิจัยได้

ตารางที่ 3-1 การจัดอันดับความสามารถด้านสังคมศาสตร์ตามแนวทางและหลักเกณฑ์การคัดเลือกประเทศเพื่อเป็นกรณีศึกษา

ประเทศ	แนวทางหลักเกณฑ์					ทวีป
	ความสามารถด้านสังคมศาสตร์					
	SJR (2019)			อันดับมหาวิทยาลัยด้านสังคมศาสตร์ที่อยู่ใน Top 100 (2020)		
	จำนวนบทความที่สามารถอ้างอิงได้ (Citable documents)	การอ้างอิงโดยเฉลี่ยของผลงานตีพิมพ์ (Citation per document)	ค่า H index	อันดับสูงสุด	จำนวน	
1. สหรัฐอเมริกา	72,904	0.52	742	1	41	อเมริกาเหนือ
2. สหราชอาณาจักร	27,687	0.64	445	2	14	ยุโรป
3. ออสเตรเลีย	14,123	.066	296	27	5	ออสเตรเลีย
4. จีน	12,430	.056	201	18	2	เอเชีย
5. สวีเดน	4,965	.073	221	80	3	ยุโรปเหนือ

หมายเหตุ :

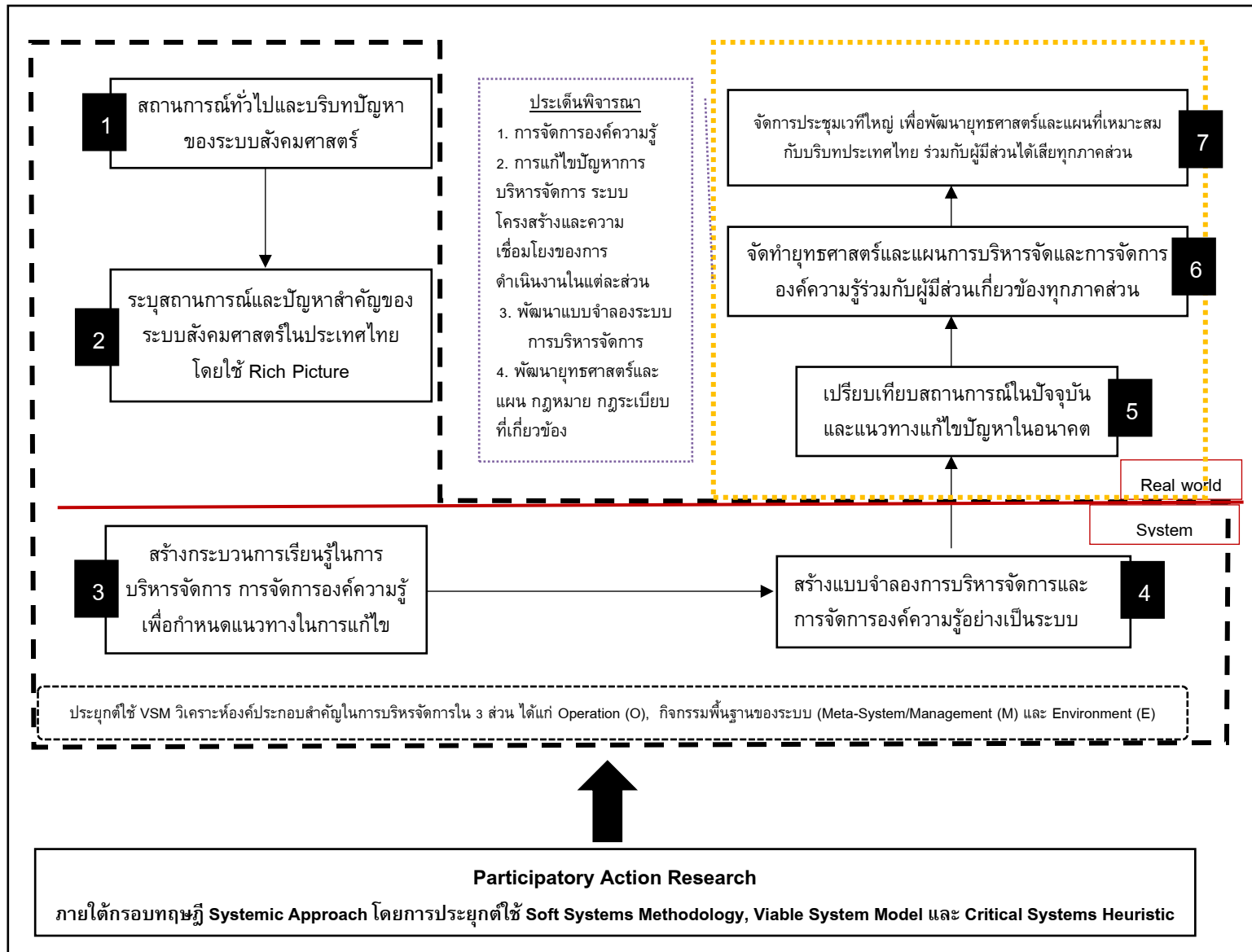
- อันดับ H index (SJR, 2015 – 2019) อ้างอิงจาก Scimago Journal and Country Rank (SJR) ด้านสังคมศาสตร์ (Social Science) ซึ่งอยู่ในฐานของ Scopus
- อันดับสูงสุดและจำนวนมหาวิทยาลัยด้านสังคมศาสตร์ที่อยู่ใน Top 100 (2020) อ้างอิงจาก Times higher education by Social Science (2020)

ที่มา : ประมวลผลโดยผู้วิจัย (ตุลาคม, 2563)

นอกจากนี้ ยังมีประเทศกรณีศึกษาอีก 2 แห่ง ที่มีความน่าสนใจในแง่ของเกณฑ์อ้างอิงเชิงคุณภาพ ได้แก่ ประเทศแคนาดา และสิงคโปร์ โดยมีรายละเอียดโดยสังเขปดังนี้

6) **ประเทศแคนาดา** และ 7) **ประเทศสิงคโปร์** มีความโดดเด่นในแง่ของความหลากหลายทางวัฒนธรรมในระบบวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศสิงคโปร์ที่มีความเฉพาะตัวในการสร้างอัตลักษณ์ของชาติ (national identity) และมีการสนับสนุนด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์เพิ่มมากขึ้น เนื่องมาจากการรองรับการเข้าสู่สังคมสูงวัย และการเปลี่ยนผ่าน/การขับเคลื่อนทางสังคม (social mobility)

ในการศึกษาเปรียบเทียบด้วยการเทียบเคียงสมรรถนะระบบบริหารจัดการความรู้และโครงสร้างความรู้ของประเทศกรณีศึกษาเพื่อวิเคราะห์วิธีการปฏิบัติที่เป็นเลิศอันจะนำมาใช้เป็นทางการพัฒนาเพื่อยกระดับระบบบริหารจัดการความรู้ ตลอดจนนำมาปรับปรุงโครงสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์ของประเทศไทย

แผนภาพที่ 3-2 ขั้นตอนในการศึกษา

วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ

- **การจัดทำแบบสอบถามการพัฒนาระบบความรู้ทางสังคมศาสตร์**

เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนแนวโน้มและความสัมพันธ์แบบกว้างต่อระบบบริหารจัดการความรู้ โครงสร้างความรู้ และนิเวศความรู้ด้านสังคมศาสตร์ ของนักวิชาการ/นักวิจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างทั่วถึง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาระบบความรู้สังคมศาสตร์ คณะผู้วิจัยจึงได้พัฒนาแบบสอบถามเพื่อทำการสำรวจประสบการณ์ ความคิดเห็น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความจำเป็นต่อการทำความเข้าใจปัญหาในนิเวศภาพรวมและความต้องการต่อระบบของสาขาวิชาย่อย (ประชาคมย่อย) ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ทั้งนี้แบบสำรวจดังกล่าว ประกอบด้วยส่วนของคำถามสำคัญใน 2 ส่วนหลัก (ภาคผนวก ก) ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม รวมถึงประสบการณ์ของการขอทุนสนับสนุนโครงการวิจัย รวมทั้งสิ้นจำนวน 11 ข้อ

ส่วนที่ 2 ความคิดเห็นต่อระบบ ววน. ที่แสดงถึงความรู้ ความเข้าใจ ทศนคติ ที่สะท้อนออกมาจากประสบการณ์ที่มีต่อระบบวิจัยทั้งในรูปแบบเก่าและรูปแบบใหม่ รวมถึงความคาดหวังต่อระบบวิจัย และแนวทางการพัฒนาและแก้ไขปัญหาาระบบวิจัย จำนวนทั้งสิ้น 22 ข้อ

สำหรับกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามมาจากการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (cluster sampling) ตามมหาวิทยาลัย และเครือข่ายทางวิชาการในแต่ละภูมิภาค จำนวนทั้งสิ้นไม่ต่ำกว่า 400 ชุด และจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติทั้งในลักษณะเชิงพรรณนา (descriptive statistics) และสถิติเชิงอนุมาน (inferential statistics) ผ่านโปรแกรม MS Excel และ SPSS เช่น การวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างกลุ่มผ่านการวิเคราะห์ ANOVA และ Regression เป็นต้น

3.3 การวิเคราะห์และนำเสนอผล

คณะผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากรูปแบบ/วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังกล่าวทั้งหมดข้างต้น มาวิเคราะห์ภายใต้กรอบแนวคิดตามทฤษฎี Systemic Approach จากนั้นจะนำเสนอผลการวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคระบบบริหารจัดการความรู้ โครงสร้างความรู้ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน แนวทางการแก้ไขปัญหาเชิงระบบ รวมไปถึงข้อมูลจากการวิเคราะห์เชิงปริมาณ และการศึกษากรณีศึกษาจากต่างประเทศซึ่งถือเป็นตัวอย่างที่ดีในการบริหารจัดการ เพื่อจัดทำสมุดปกขาว “ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อการยกระดับระบบบริหารจัดการความรู้ และการปรับปรุงโครงสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์ของประเทศไทย” ต่อไป

บทที่ 4

ผลการศึกษา

4.1 ลักษณะของความรู้ด้านสังคมศาสตร์

สังคมศาสตร์เป็นการศึกษา วิจัย ค้นคว้า และเรียนรู้เพื่อที่จะเข้าใจสังคม เข้าใจมนุษย์และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ทั้งในฐานะปัจเจกและกลุ่มทางสังคม รวมทั้งเข้าใจความสัมพันธ์เชิงความคิด ความเชื่อ และพฤติกรรมระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง และมนุษย์กับสิ่งต่างๆ เพื่อที่จะอธิบายโลกแห่งความสัมพันธ์ของมนุษย์ (social worlds) และอธิบายว่าสังคมขับเคลื่อนไปด้วยอะไรและอย่างไร

สังคมศาสตร์พัฒนาไปโดยใช้วิทยาศาสตร์ (Scientific methods) ในการทำความเข้าใจ วิเคราะห์ และอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ผ่านการสังเกต การกำหนดสมมุติฐาน การเก็บ วิเคราะห์ ตรวจสอบและประเมินข้อมูล เพื่อที่จะค้นหาว่ามีกฎสากลเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์ หรือแบบแผนเรื่องความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคมหรือไม่ อย่างไร

ในระยะแรก สังคมศาสตร์มีแนวทางคล้ายกับวิทยาศาสตร์ที่ศึกษาโลกทางกายภาพ คือใช้ฐานคิดแบบปฏิฐานนิยม (positivism) เน้นการสร้างและทดสอบแนวคิดทฤษฎี สร้างแบบจำลอง เน้นที่การเก็บข้อมูลและวิเคราะห์เชิงปริมาณ โดยมีเครื่องมือหรือโปรแกรมสำเร็จรูป ซึ่งช่วยให้นักวิจัยทางสังคมศาสตร์มีความมั่นใจเรื่องข้อเท็จจริงที่เป็นกลางและมีความเป็นภววิสัย (objectivity) ลดแนวโน้มของการเกิดอคติหรือความลำเอียงในการวิเคราะห์ เพื่อให้มีสภาพคล้ายกับการทดลองหรือทดสอบที่ควบคุมได้ในห้องปฏิบัติการ แต่สังคมศาสตร์มีข้อแตกต่างจากวิทยาศาสตร์ตรงที่ไม่สามารถจะทดลองในห้องปฏิบัติการซ้ำแล้วซ้ำอีกได้ หรือไม่สามรถจะศึกษาติดตามอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอในระยะยาวได้ นอกจากนี้ ตัวแปรในทางสังคมศาสตร์ก็มีหลากหลาย และยังขึ้นกับบริบททั้งวัฒนธรรม และกาลเทศะซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม

ในระยะต่อมา นักสังคมศาสตร์ส่วนหนึ่งไม่ได้ให้ความสำคัญกับทฤษฎี และกลับตั้งคำถามถึงความมีอยู่ของความรู้สูงสุดและความจริงแท้เพียงหนึ่งเดียว อีกทั้งยังหันมาให้ความสำคัญกับความเข้าใจโดยการตีความเชิงสัญลักษณ์ หรือวิเคราะห์เชิงปรากฏการณ์นิยม (phenomenology) นักสังคมศาสตร์ส่วนหลังนี้มุ่งที่จะวิเคราะห์เนื้อความ อรรถกถาธิบาย หรือเรื่องเล่า (narratives) ซึ่งเอนเอียงมาทางมนุษยศาสตร์ โดยให้ความสำคัญกับประสบการณ์ ความคิดเห็นที่มีความเป็นปัจเจก และความเป็นอัตวิสัย (subjectivity) สังคมศาสตร์ในสายนี้เชื่อว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งในระบบสัญลักษณ์และระบบคุณค่าทางสังคม จึงยากที่จะถอดเอากรอบของความคิด ความเชื่อ คุณค่าและวัฒนธรรมที่ฝังแฝงลงในความคิดของเราได้

สังคมศาสตร์สายปรากฏการณ์นิยมเชื่อว่าความเข้าใจโลกและความเป็นจริงในโลก รวมทั้งความรู้หรือการดำรงอยู่จริงของสรรพสิ่งต่างๆ (ontology-ภววิทยา) มีความแตกต่างกันจากมุมมองของวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ (บางทีจึงเรียกเป็นพหูพจน์ว่า ontologies) และด้วยเหตุนี้ แนวทางการเข้าถึงและการแสวงหาความรู้ (epistemology-ญาณวิทยา) ของแต่ละศาสตร์จะมีความแตกต่างกัน

แม้กระทั่งในปัจจุบัน ข้อถกเถียงที่ว่าสังคมศาสตร์ควรจะมีความเป็นวิทยาศาสตร์ในแง่หลักคิดและวิธีวิทยาหรือไม่ก็ยังคงดำรงอยู่ต่อมา สังคมศาสตร์บางสายมีความโน้มเอียงที่จะใช้แนวทางแบบวิทยาศาสตร์ บางสายก็ผสมผสาน ส่วนบางสายก็โน้มเอียงมาทางมนุษยศาสตร์ การตีความ และให้ความสำคัญกับความรู้สึกนึกคิดและประสบการณ์ของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายในสังคม

ความสำคัญของสังคมศาสตร์อีกประการหนึ่งเกี่ยวเนื่องกับการมีแนวคิดและเครื่องมือที่จะมองย้อนคิดใคร่ครวญ รวมทั้งวิเคราะห์ลงลึกลงไปถึงขั้นของญาณวิทยา (Epistemology) ที่เป็นรากฐานในการกำหนดว่าอะไรคือความรู้ ซึ่งจะแตกหน่อขยายออกไปถึงเรื่องการสร้างความรู้ รวมทั้งวิธีวิทยา ระเบียบวิธี และเทคนิคต่างๆ ของการวิจัย การวิเคราะห์ในเชิงญาณวิทยาจะทำให้เราเข้าใจถึงการครอบงำและอำนาจที่เกี่ยวกับการกำหนดความรู้ และตั้งคำถามถึงความเป็นกลาง ความเที่ยงตรง และความสมบูรณ์ของความรู้

สังคมศาสตร์สายที่ให้ความสำคัญกับผู้คนและความรู้ที่ถูกกลืนหรืออยู่นอกกระแสหลักจึงพบว่าการศึกษาเชิงลึกกับผู้คนชายขอบ หรือผู้ประสบกับความทุกข์ยาก นอกจากจะทำให้เห็นโลกแห่งความเป็นจริงในอีกมิติหนึ่งที่สลัดซับซ้อนแล้ว ยังจะทำให้เข้าใจว่าบุคคลหรือกลุ่มเหล่านี้เป็นผู้กระทำ (agency) ผู้สรรค์สร้างความรู้จากประสบการณ์เหล่านั้น ด้วยเหตุที่ญาณวิทยากระแสหลัก (โดยเฉพาะปฏิฐานนิยมหรือ Positivism) ผูกขาดมุมมองของความรู้มาอย่างต่อเนื่อง เราจึงปฏิเสธที่จะนิยามว่าสิ่งที่ถ่มกรองมาจากประสบการณ์และชีวิตที่ทุกข์ระทมเป็นความรู้หรือเป็นศาสตร์ได้เช่นเดียวกัน

ตัวอย่างที่สำคัญของสังคมศาสตร์สายนี้คือ “ญาณวิทยาจุดยืน” หรือ “ทฤษฎีจุดยืน” (Standpoint epistemology หรือ Standpoint theory) ที่สร้างสมมาจากแนวคิดของมาร์กซิสม์ (Marxism) และแนวคิดสตรีนิยมเชิงวิพากษ์ (Feminist Critical Theory) ว่าการที่จะเข้าใจปัญหา รวมทั้งหาทางออกที่ปลดปล่อยหรือหลีกเลี่ยงไปจากการครอบงำนั้น เราจะต้องใช้ตรรกวิทยาจุดยืน (Standpoint logic) ของกลุ่มที่เป็นชายขอบนั่นเองในการวิเคราะห์ เพราะความแตกต่างของจุดยืน หรือตำแหน่งแห่งที่ สถานะทางเศรษฐกิจสังคม ความเป็นหญิงชาย ความเป็นชาติพันธุ์ของผู้คนมีผลต่อมุมมองและการก่อรูปของความรู้ สังคมศาสตร์สาย “ญาณวิทยาจุดยืน” มักจะสื่อสารแบบมีหัวใจติดหัวใจกับสาธารณะได้ดีกว่า เพราะมีการอธิบายเรื่องราว ประสบการณ์ของบุคคลหรือกลุ่มคน ซึ่งสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งได้มากกว่าภาษาที่เป็นทางการแบบวิชาการที่พยายามจะยัดเยียดถึงความเป็นกลางเชิงภววิสัย (Objectivity)

4.2 ประเภทความรู้และภูมิทัศน์สังคมศาสตร์

สังคมศาสตร์เป็นกลุ่มความรู้ที่กว้างขวาง การแบ่งประเภทความรู้สังคมศาสตร์ก็อาจทำได้หลากหลายเช่นกัน และอาจจะไม่ได้มีแบบใดที่ถูกต้องที่สุด กระนั้น ในที่นี้เราเลือกใช้การแบ่งประเภทเพื่อความเหมาะสมแก่การใช้งาน ซึ่งจะใช้นิทัศน์สังคมวิทยาสาธารณะ (public sociology) โดย Michael Burawoy (2005) เป็นตัวตั้งต้น โดยประยุกต์ใช้กับความรู้สังคมศาสตร์ทั้งหมด จุดมุ่งหมายคือ เพื่อแสดงความหลากหลายของความรู้ และให้เห็นผู้กระทำที่ข้องเกี่ยวกับความรู้ที่หลากหลายนั้น

ในที่นี้ มีเกณฑ์การจำแนกความรู้ที่อยู่สองเกณฑ์ตัดกัน ทำให้แบ่งได้เป็นสี่ประเภท เกณฑ์หนึ่งพิจารณาว่าความรู้นั้นมีลักษณะเป็นเครื่องมือ (instrumental) ที่มุ่งเป้าหมายชัดเจน หรือความรู้นั้นมีเพื่อส่องสะท้อนตนเอง (reflexive) เพื่อเข้าใจตนเอง อีกเกณฑ์หนึ่งพิจารณาว่าผู้ที่เกี่ยวข้องกับความรู้เป็นใคร เป็นภาควิชาการ (academic) หรือเป็นผู้ที่อยู่นอกเหนือภาควิชาการ (extra-academic) นอกจากการใช้สองเกณฑ์นี้ในการจำแนกความรู้แล้วยังได้ประมวลข้อมูลจากการจัดการประชุมกลุ่มย่อยมาประกอบด้วย สรุปได้ว่าความรู้สังคมศาสตร์มีสี่ประเภทดังนี้ (ดูแผนภาพที่ 4-1 ประกอบ)

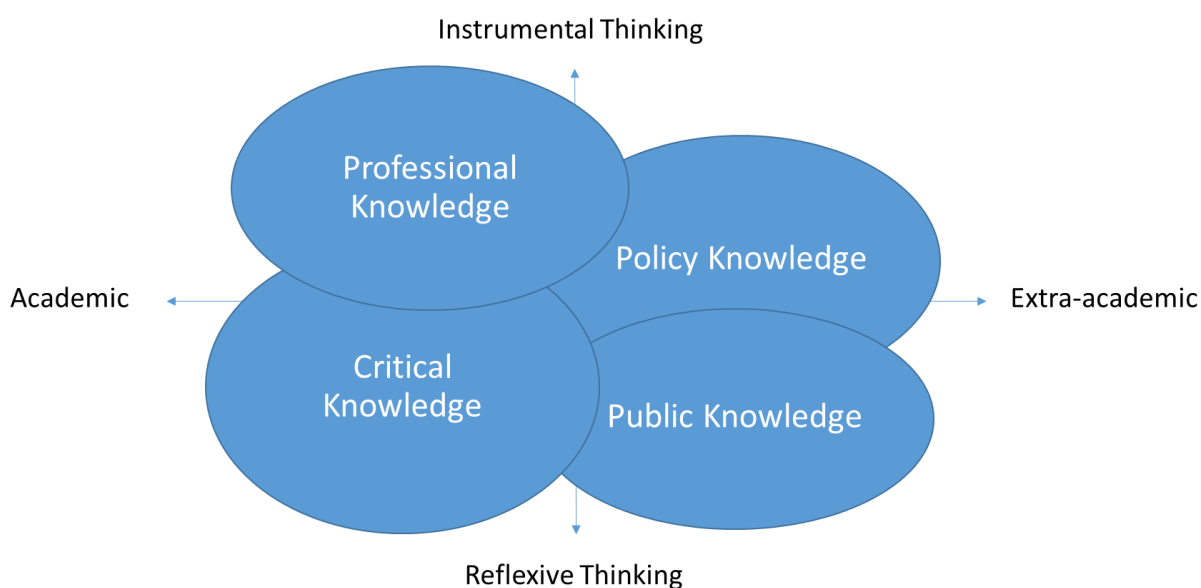
ประเภทที่ 1 ความรู้เชี่ยวชาญเฉพาะ (professional knowledge) เป็นความรู้ที่หวังผลความเข้าใจปรากฏการณ์โดยเป็นคำอธิบายเชิงทฤษฎีโดยนักวิชาการสังคมศาสตร์ ที่เผยแพร่ในวารสาร ตำรา การประชุมวิชาการ เป็นความรู้กระแสหลักที่กำหนดแนวทางการประเมินค่า และเป็นศาสตร์ปกติ (normal science) ที่มีแนวทางการได้มาซึ่งความรู้ชัดเจน มักได้มาจากการทำวิจัยตามแบบแผน และมักเป็นที่ยอมรับกันในการประเมินค่าสำหรับการขอตำแหน่งทางวิชาการ

ประเภทที่ 2 ความรู้เชิงวิพากษ์ (critical knowledge) เป็นความรู้สำหรับส่องสะท้อนตนเอง โดยนักวิชาการซึ่งข้องเกี่ยวกับโลกความเป็นจริงและโลกของการปฏิบัติ ตั้งคำถามต่อสถานภาพความรู้ ต่อการผลิตสร้างความรู้ ว่าเป็นการผลิตซ้ำความสัมพันธ์เชิงอำนาจบางรูปแบบที่แลดูเป็นปกติหรือไม่ และละเลยโจทย์ปัญหาบางประการในโลกความเป็นจริงหรือไม่ และอาจวิพากษ์ไปถึงบริบทของการผลิตสร้างความรู้ อย่างเช่น ระบบการให้ทุนวิจัย ความรู้ที่สำคัญสำหรับทำให้วิชาการสังคมศาสตร์รักษาพลวัตต่อไปได้ บางวิชาให้ค่ากับความรู้เชิงวิพากษ์มาก เช่น สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา การมีสมาคมทางวิชาการหรือการประชุมประจำปีนั้นมีความสำคัญสำหรับการสร้างความรู้ประเภทนี้

ประเภทที่ 3 ความรู้นโยบาย (policy knowledge) เป็นความรู้ที่มุ่งหวังไปใช้ภายนอกแวดวงวิชาการ คือสู่การใช้งานในภาคนโยบาย ความรู้นี้อาจจะไม่ได้ปรากฏในรูปแบบของการวิจัยเพื่อการตีพิมพ์ แต่สร้างโดยสอดคล้องกับเป้าประสงค์ของหน่วยงานภายนอกที่ต้องการใช้สังคมศาสตร์เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ที่จะเป็นฐานสำหรับนโยบายหน่วยงานหรือนโยบายสาธารณะ การตั้งโจทย์อาจจะมาจากหน่วยงานภายนอกล้วนหรืออาจประสมกับความต้องการของนักวิจัย การใช้ประโยชน์จากความรู้สังคมศาสตร์มักถูกมองในแง่นี้เป็นสำคัญ บางวิชา

จะได้รับการยอมรับและเรียกร้องให้สร้างผลทางนโยบายอย่างมาก เช่น เศรษฐศาสตร์ เนื่องด้วยมีเครื่องมือในการชี้วัดในเชิงปริมาณอย่างชัดเจน

ประเภทที่ 4 ความรู้สาธารณะ (public knowledge) เป็นความรู้ที่ถ่ายทอดสู่สาธารณะเพื่อให้สาธารณะได้เกิดความเข้าใจตนเอง หรืออาจเป็นความรู้ที่ร่วมสร้างกับสาธารณะอย่างมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย ความรู้นี้แม้จะสร้างผลการเปลี่ยนแปลงต่อสังคม แต่ก็เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ได้เกิดอย่างปัจจุบันทันด่วน เช่น ความรู้เพื่อให้สาธารณะตระหนักถึงรูปแบบของความรุนแรงทางวัฒนธรรมในแบบต่างๆ ที่โดยปกติแล้วอาจมองข้ามไป หรือให้ผู้คนตระหนักถึงความยึดโยงกันในสังคมมากกว่าเห็นตนเองเป็นแค่ปัจเจกบุคคล หรือความรู้เพื่อให้สาธารณะได้ทบทวนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืน ความรู้เช่นนี้เปลี่ยนแปลงที่บรรทัดฐาน ที่คุณค่า แต่ไม่ได้มีจุดมุ่งเน้นที่มูลค่า

แผนภาพที่ 4-1 การจัดแบ่งความรู้สังคมศาสตร์สี่ประเภท

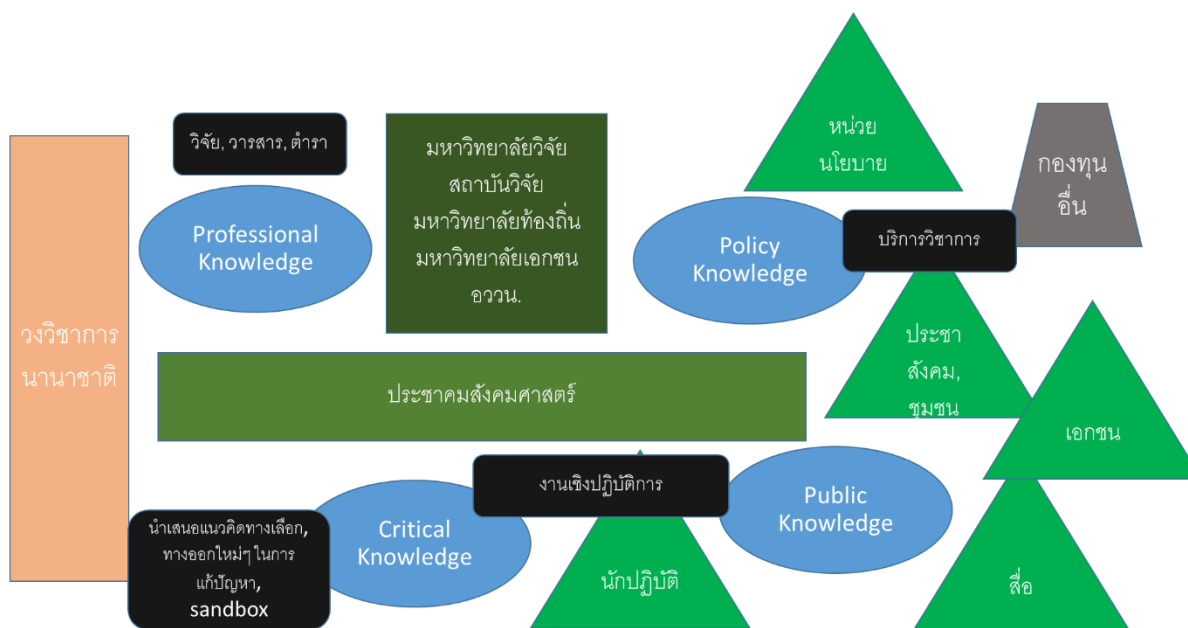
จำต้องกล่าวว่า ความรู้สังคมศาสตร์ ที่มีการคิดไปในทางทบทวนตนเอง ได้แก่ ความรู้วิพากษ์ และความรู้สาธารณะ ไม่ได้มีที่ทางชัดเจนในการสนับสนุนและการประเมินค่า ถึงแม้จะทำให้สังคมศาสตร์มีความหมาย และสร้างพลวัตสำคัญให้แก่สังคมศาสตร์เพื่อให้พร้อมต่อการเป็นปัญญาแก่สังคมได้

อนึ่ง ความรู้ทั้ง 4 ประเภทนี้แม้จะมีลักษณะจำเพาะและที่ทางของตน แต่ก็ไม่อาจแยกขาดจากกัน ความรู้ทั้งสี่แบบนี้มีความซ้อนเหลื่อมกันและหนุนเสริมกัน ความรู้เชิงวิพากษ์จะไปเปิดทางให้เกิดแนวทางการวิจัยใหม่ๆ สำหรับความรู้เชี่ยวชาญเฉพาะ ความต้องการความรู้สาธารณะในบางเรื่องอาจไปกระตุ้นให้เกิดการวิจัยเชิงลึกในทางความรู้เชี่ยวชาญเฉพาะ หรือ ความรู้เชี่ยวชาญเฉพาะประสมกับความรู้สาธารณะเพื่อแปลงเป็นความรู้

นโยบาย เป็นต้น เช่นนี้เอง จึงกล่าวได้ว่า ต้องมีการสนับสนุนความรู้สังคมศาสตร์ที่หลากหลาย ไม่จำกัดที่อย่างใดอย่างหนึ่ง ด้วยเกณฑ์ชี้วัดบางประการ และสนับสนุนให้เกิดการเชื่อมต่อกันหลายแบบไว้ด้วยกัน

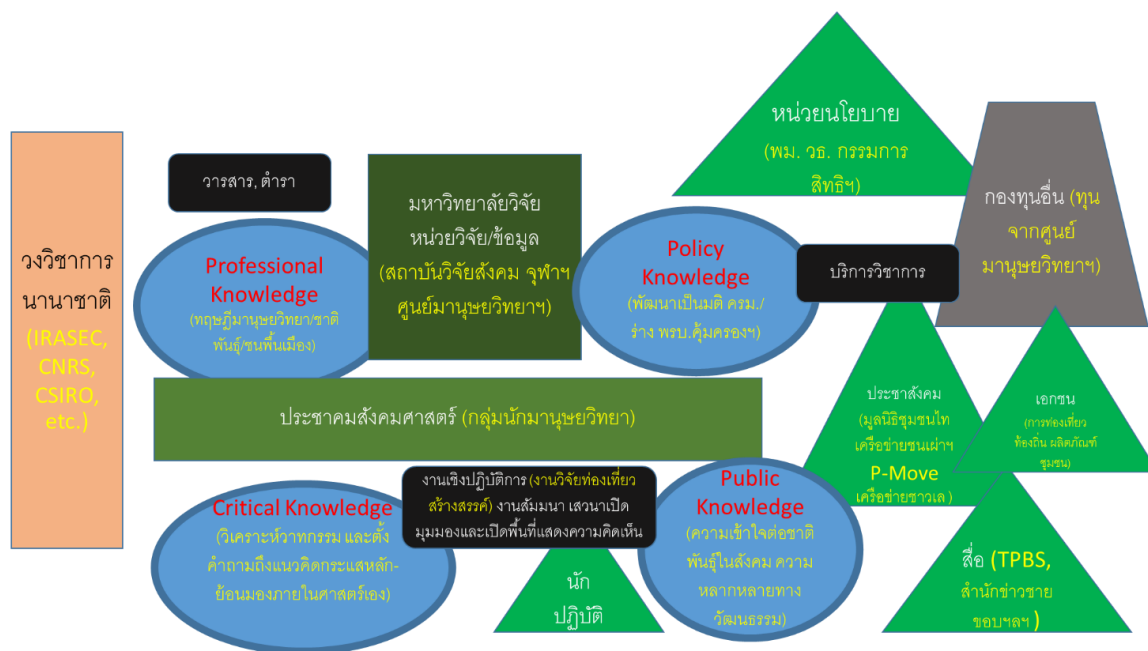
ทั้งนี้ โดยต่อเนื่องกับการจัดประเภทความรู้ เราสามารถเติมผู้กระทำการและวิถีปฏิบัติ ด้วยข้อมูลที่ได้จากการประมวลการประชุมกลุ่มย่อย เพื่อให้ได้ภูมิทัศน์ (landscape) ของสังคมศาสตร์โดยสังเขป ดังแผนภาพที่ 2 ข้างล่าง ตัวผู้กระทำการในภาควิชาการแสดงด้วยกล่องสี่เหลี่ยม ตัวผู้กระทำการนอกภาควิชาการแสดงด้วยสามเหลี่ยม ส่วนกล่องสีดำนั้นหมายถึงวิถีปฏิบัติและช่องทางที่เกี่ยวข้องกับความรู้นั้น ในที่นี้ ความรู้เชี่ยวชาญเฉพาะจะถูกร่วมสร้างด้วยองค์ประกอบในระบบ อววน. อาทิ มหาวิทยาลัยที่มีหลายประเภท และสถาบันวิจัย กับประชาคมสังคมศาสตร์และกึ่งวิชาการนานาชาติ โดยมีวิถีปฏิบัติผ่านการวิจัย ผ่านการตีพิมพ์วารสารและตำราที่เป็นที่ยอมรับกันในวงการ ส่วนความรู้เชิงวิพากษ์นั้น เกิดจากการนำเสนอแนวคิดทางเลืออกจากประชาคมสังคมศาสตร์เพื่อวิพากษ์แนวคิดกระแสหลักและทดลองทางออกใหม่ๆ ในการแก้ปัญหา รวมถึงงานเชิงปฏิบัติการที่นำพาให้นักสังคมศาสตร์ได้ทำงานร่วมกับนักปฏิบัติเพื่อสัมผัสกับโลกความเป็นจริง อนึ่ง การทำงานเชิงปฏิบัติการเมื่อเชื่อมโยงกับประชาสังคมและชุมชน สื่อ และภาคเอกชน ความรู้ที่เกิดขึ้นก็จะเป็นความรู้สาธารณะ และสุดท้ายความรู้นโยบายเกิดโดยนักสังคมศาสตร์ทำงานกับมหาวิทยาลัยโดยความต้องการจากหน่วยงานนโยบายหรือจากภาคประชาสังคม ในรูปแบบของงานบริการวิชาการ ที่บางครั้งอาจได้รับการสนับสนุนจากกองทุนอื่นนอก อววน. อาทิ กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์

ในที่นี้ ข้อสังเกตสำคัญยิ่งประการหนึ่งคือ สังคมศาสตร์เป็น **ระบบเปิด (open system)** ด้วยความที่มีปฏิสัมพันธ์กับตัวกระทำที่หลากหลายที่อยู่นอกประชาคมสังคมศาสตร์อยู่ตลอด และสามารถเรียนรู้เพื่อการปรับตัวได้ด้วยการคิดทบทวนตนเองและวิพากษ์ เช่นนี้ ระบบ อววน. จึงควรตระหนักถึงข้อสังเกตสำคัญประการนี้และนำมาใช้ในการออกแบบระบบที่พึงประสงค์ต่อไป

แผนภาพที่ 4-2 ภูมิทัศน์สังคมศาสตร์

ทั้งนี้เพื่อให้เห็นภาพที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น กรณีตัวอย่างจากศึกษาศาสตร์ (โปรดดูแผนภาพที่ 4-3) แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ภายในระบบความรู้นี้ โดย**ความรู้เชี่ยวชาญเฉพาะ**ของศึกษาศาสตร์ที่เป็นกระแสหลักคือการวัดผลทางการศึกษา ซึ่งถูกผลิตในมหาวิทยาลัยเป็นหลัก และถูกท้าทายด้วย**ความรู้เชิงวิพากษ์**ที่มองการศึกษาเป็นกระบวนการทางสังคม และร่วมเรียนรู้กับนักปฏิบัติ เช่น ครู โดยมีปฏิบัติการในชั้นเรียนเป็นพื้นที่หน้างาน และการท้าทายจากมโนทัศน์ใหม่ในแวดวงวิชาการระดับโลก เช่น การศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Education for Sustainable Development: ESD) นอกจากนี้ ความรู้ศึกษาศาสตร์ยังมีส่วนที่เป็น**ความรู้นโยบาย** ที่ดำเนินไปในการปฏิรูปการศึกษา และมีรูปธรรมในการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ซึ่งเป็นความร่วมมือกับกระทรวงศึกษาธิการ โรงเรียน ชุมชน และหน่วยงานต่างๆ งานที่ส่งผลกระทบต่อสังคมของศึกษาศาสตร์นั้นยังได้รับการสนับสนุนจากกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษาอีกด้วย นอกจากนี้ ความรู้ศึกษาศาสตร์ยังได้กลายเป็น**ความรู้สาธารณะ** ด้วยความต้องการความรู้สำหรับการพัฒนามนุษย์ในศตวรรษใหม่ ซึ่งเป็นที่ต้องการในสังคมและถูกถ่ายทอดผ่านสื่อต่างๆ

แผนภาพที่ 4-4 ภูมิทัศน์สังคมศาสตร์เชิงประเด็น กรณีการทำงานกลุ่มชาติพันธุ์

4.3 ประโยชน์ของการศึกษาวิจัยทางสังคมศาสตร์ต่อสังคม

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าสังคมศาสตร์นั้นมีความรู้ประเภทที่เป็นความรู้นโยบายและความรู้สาธารณะอยู่ด้วย นั่นหมายความว่าหากมีการบริหารจัดการที่ดีแล้ว ความรู้สังคมศาสตร์ย่อมสามารถสร้างประโยชน์สู่สังคมได้อย่างเต็มที่ ในที่นี้ คณะผู้วิจัยได้สำรวจเอกสารรายงานต่างๆ ได้แก่ แผนระดับ อววน. ร่างนโยบายและยุทธศาสตร์การอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. ๒๕๖๓ – ๒๕๗๐, นโยบายและยุทธศาสตร์การอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. ๒๕๖๓ – ๒๕๖๕ และ แผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ฉบับปรับปรุง ปี พ.ศ. 2563, แผนด้านวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2563-2565 ฉบับปรับปรุง สำหรับปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 แผนระดับชาติ กรอบแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 “พลิกโฉมประเทศไทยสู่ เศรษฐกิจสร้างคุณค่า สังคมเดินหน้าอย่างยั่งยืน”, ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐) รายงานการมองอนาคต สมุดปกขาว เรื่อง “ทิศทางการพัฒนาการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมเพื่อการฟื้นตัวของประเทศหลังวิกฤตโควิด19”, ฉกทศน์ชีวิตคนไทยพุทธศักราช 2576 และ รายงานระดับสากล World Social Science Report 2016, The Global Risks Report 2021 แล้วนำมาประมวลเป็นประเด็นสำคัญที่สังคมศาสตร์สามารถยังประโยชน์ได้ โดยจำแนกตามความสะดวกต่อความเข้าใจและประกอบกับการทำงานของสาขาวิชาด้วย ซึ่งพอจะเรียบเรียงได้ดังนี้

- **การลดความเหลื่อมล้ำและการขจัดความยากจน** ความเหลื่อมล้ำนั้นเป็นปัญหาที่เผชิญอยู่ทุกสังคมทั่วโลกและเป็นประเด็นเด่นนำที่ถูกหยิบยกขึ้นมาใน *World Social Science Report 2016 (WSSR)* และเป็นเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG) ลำดับที่ 10 ประเทศไทยมีความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจอย่างมาก เมื่อพิจารณาจากรายได้ โดยรายได้ร้อยละ 54 ของประเทศเป็นรายได้ของกลุ่มประชากรที่มีรายได้มากที่สุด ส่วนกลุ่มประชากรผู้มีรายได้น้อย มีรายได้รวมกันเพียงร้อยละ 5 ของรายได้ประชากรทั้งหมด อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จที่ความเหลื่อมล้ำนั้นมีหลายมิติมากกว่าเรื่องความแตกต่างทางรายได้และความมั่งคั่ง อันรวมไปถึงด้านการเมือง สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม พื้นที่ และความรู้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 และยุทธศาสตร์ชาติยังได้กล่าวถึงการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม นัยในทางสาขาวิชาคือ ความเหลื่อมล้ำมิใช่ประเด็นของเศรษฐศาสตร์แต่อย่างเดียว แต่เป็นพื้นที่ร่วมให้หลายศาสตร์ได้มาทำงานร่วมกัน ผลของความเหลื่อมล้ำนั้นยังทำลายความยึดโยงกันในสังคมและความชอบธรรมของสถาบันทางการเมือง ในระดับโลก การศึกษาเรื่องความเหลื่อมล้ำและความยุติธรรมทางสังคมในสิ่งพิมพ์ทางวิชาการที่เพิ่มขึ้นถึงห้าเท่าในช่วงปี ค.ศ. 1992 – 2003 ทว่าความรู้ในเรื่องความเหลื่อมล้ำยังกระจุกตัวอยู่ในประเทศซีคโลกเหนือประมาณร้อยละ 80 อนึ่ง WSSR ยังระบุว่า สังคมศาสตร์ต้องทำงานข้ามสาขามากขึ้น ทำงานกับภาคปฏิบัติมากขึ้น เชื่อมโยงความรู้ระดับโลกกับท้องถิ่นมากขึ้น เพื่อให้วิชาการสังคมศาสตร์มีบทบาทในการแก้ไขความเหลื่อมล้ำ นอกจากนี้ เนื่องด้วยสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำและผลกระทบจากโรคระบาดไวรัสโคโรนา หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) ยังได้ริเริ่มแผนงานโครงการวิจัยและนวัตกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างเบ็ดเสร็จและแม่นยำ โดยใช้ศาสตร์ด้านการจัดการข้อมูล และความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นนอก อววน. ขับเคลื่อน ในการนี้ สังคมศาสตร์จะสามารถเป็นส่วนเสริมในด้านการมองความเหลื่อมล้ำให้ครบทุกมิติ การมองที่รากของปัญหา การสร้างการแก้ไขอย่างมีส่วนร่วม และเสริมความเข้าใจเชิงคุณภาพให้แก่ข้อมูลเชิงปริมาณ
- **การส่งเสริมสุขภาวะ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และความพร้อมรับมือการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร** การระบาดของโรคไวรัสโคโรนานั้นทำให้เห็นว่าการจัดการสุขภาวะและการเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์นั้นเป็นเรื่องเร่งด่วน สำหรับประชากรทั้งหมด และกลุ่มเปราะบาง ที่ต้องใช้ความรู้ทางสังคมศาสตร์ด้วย สภาพความเป็นอยู่ในเมือง การเคลื่อนย้ายของประชากร ระบบสวัสดิการและเครือข่ายทางสังคม ความหลากหลายของผู้คนนานาชาติและ

สภาพชีวิต เหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของประเด็นที่จำเป็นต้องมีความรู้พื้นฐานเพื่อการจัดการ การชี้วัดคุณภาพชีวิตที่มากกว่าการวัดผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศก็เป็นประเด็นสังคมศาสตร์ในระดับโลกที่ต้องการความเข้าใจลึกซึ้ง นอกจากนี้ สังคมยังต้องเข้าใจสังคมพหุลักษณะ โดยมีความรู้สี่กร่วมต่อกลุ่มที่หลากหลายต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มแรงงานต่างชาติ กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มความหลากหลายทางเพศสภาพ ฯลฯ ความรู้สังคมศาสตร์นอกจากจะช่วยทำความเข้าใจแล้ว ยังเกื้อหนุนการจัดทำนโยบายและปฏิบัติการเพื่อการปกป้องสิทธิและความมั่นคงของมนุษย์ มองความแตกต่างเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่จะนำไปให้เกิดการเติบโตได้ นอกจากนี้ ยังมีความท้าทายที่ถูกหยิบยกมาในยุทธศาสตร์ชาติ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 ด้วย คือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรสู่สังคมสูงวัย ซึ่งสังคมศาสตร์สามารถมีบทบาทตั้งแต่การออกแบบระบบสวัสดิการ การเสริมสร้างคุณภาพชีวิต การส่งเสริมโอกาสทางเศรษฐกิจ การเรียนรู้ตลอดชีวิต และที่สำคัญ การสร้างความเข้าใจระหว่างช่วงวัย

- **การปฏิรูปการศึกษาและเสริมสร้างการพัฒนามนุษย์** แผน ววน. นั้นพิจารณาการสร้างคนให้สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิตเป็นโจทย์ท้าทายหลักประการหนึ่ง ยุทธศาสตร์ชาติก็ให้เรื่องของคนและการศึกษาเป็นประเด็นเร่งด่วนด้วยเช่นกัน ส่วนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 มองโอกาสและความเสี่ยงของประเทศด้านหนึ่งคือ การพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ด้วยเห็นว่าประเทศมีความเสี่ยงที่จะขาดแรงงานทักษะสูง คุณภาพทางการศึกษายังไม่เพียงพอ ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาก็ยังมีปรากฏ และยิ่งมีความจำเป็นที่ต้องมีการพัฒนาทักษะด้านพฤติกรรม (soft skill) อีกด้วย การริเริ่มที่เกี่ยวข้องกับความท้าทายเหล่านี้คือ พื้นที่นวัตกรรมทางการศึกษา โดยหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) ที่ประชาคมศึกษาศาสตร์เข้าไปร่วมดำเนินแผนงานด้วยเป็นหลัก และสามารถขยายต่อไปถึงประชาคมสังคมศาสตร์ทั้งหมดด้วย
- **การสร้างสังคมเปิดและประชาธิปไตย** ในยุทธศาสตร์ชาตินั้น มียุทธศาสตร์ประการหนึ่งที่เน้นการพัฒนาการบริหารจัดการภาครัฐ อันได้แก่ การปรับปรุงโครงสร้าง บทบาทของภาครัฐให้เหมาะสม การบูรณาการ การต่อต้านการทุจริต การแก้ไขกฎหมาย ความเป็นธรรม นอกจากนี้ ยุทธศาสตร์ชาติยังถือเอาการทุจริต และการกระจายศูนย์ความเจริญเป็นประเด็นเร่งด่วน ส่วนในรายงาน ฉากทัศน์ชีวิตคนไทยพุทธศักราช 2576 เห็นว่าหากระบบรัฐยังรวมศูนย์ ก็จะไม่สามารถแก้ไขปัญหาเหลื่อมล้ำและปัญหาอื่นที่ได้เลย การปฏิรูประบอบราชการ การกระจายอำนาจ และการแก้ไขการทุจริต จึงเป็นข้อปัญหาที่รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ นโยบายศึกษา และสังคมศาสตร์อื่น

เข้าไปมีส่วนร่วมแก้ไขได้ กระนั้นสังคมศาสตร์เห็นว่ารัฐและระบบราชการอยู่ใต้บริบทสังคม และประกอบด้วยคุณค่าทางสังคม จึงต้องมีการศึกษากระบวนการประชาธิปไตย กระบวนการยุติธรรม การแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี รวมถึงความมั่นคงในบริบทใหม่ที่ไม่ได้มองแค่ชาติเป็นตัวนำแต่มองสังคมและมนุษย์ประกอบด้วยโดยปรับการทำงานจากแนวตั้งสู่แนวระนาบมากขึ้น ซึ่งปรากฏเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง สุดท้ายสังคมศาสตร์มีการเชื่อมโยงกับภาคประชาสังคมและมีวิถีวิจัยที่เปิดการมีส่วนร่วม จึงสามารถเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการนโยบายอย่างมีส่วนร่วมได้

- **การสร้างความรู้เท่าทันและความสามารถในการปรับตัวต่อภูมิรัฐศาสตร์ใหม่** แผน ววน. ได้พิจารณาแนวโน้มโลก และให้โลกาภิวัตน์เป็นประเด็นสำคัญหนึ่ง รวมถึงความท้าทายของภูมิรัฐศาสตร์ใหม่ ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายต่างประเทศและนโยบายด้านการค้า นอกจากนี้ ยังมีปัญหาข้ามแดนทั้งในเรื่องของระบบนิเวศ การอพยพย้ายถิ่น ความเชื่อมโยงและสัมพันธ์ของผู้คนในลุ่มน้ำโขง การร่วมมือกันในภูมิภาคอาเซียน และในระดับโลก รวมถึงแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงชั่วอานาจโลก ที่ต้องพิจารณาและทำความเข้าใจอย่างละเอียดอ่อนลึกซึ้ง ความเข้าใจนี้จะนำมาสู่ นโยบายอันแยบคาย อาณาบริเวณศึกษานั้นเป็นสาขาวิชาหนึ่งที่ถูกคาดหวังให้ต้องตอบความท้าทายเหล่านี้ได้ และกระบวนการโลก-ท้องถิ่นนั้นเป็นที่สนใจในแวดวงสังคมศาสตร์มาเกินกว่าทศวรรษ นอกจากนี้แล้ว การเชื่อมต่อด้านความรู้ยังมีบทบาทเป็นการทูตด้านวิทยาการ (science diplomacy) ได้ด้วย ความคืบหน้าล่าสุดที่เกี่ยวข้องคือ วิทยาลัยสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์แห่งประเทศไทย ได้ให้ความสำคัญต่อเรื่องโลกคดีศึกษา ที่จะตอบต่อเรื่องภูมิรัฐศาสตร์ใหม่โดยตรง และมีเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงที่จะนำวิทยาการด้านปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปเชื่อมโยงกับแนวคิดการพัฒนาระดับโลก และสุวรรณภูมิศึกษาที่จะสร้างความเชื่อมโยงทางอารยธรรมแห่งภูมิภาคนานาชาติเป็นโอกาสของความร่วมมือซึ่งจะสำเร็จได้เมื่อก้าวข้ามความคิดชาตินิยม การเปิดพื้นที่วิทยาลัยสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์แห่งประเทศไทย โดยให้ประชาคมมีส่วนร่วมมากขึ้นจะช่วยสร้างประโยชน์ได้อย่างลึกซึ้งกว้างขวางขึ้น
- **การสร้างความสามารถในการกำกับกรพลิกผันทางเทคโนโลยีและรับมือความเสี่ยงอุบัติใหม่** แผน ววน. ได้ยกสังคมข้อมูล เทคโนโลยี และนวัตกรรมมาเป็นความท้าทายที่สำคัญ เมื่อเทคโนโลยีพลิกผันทันทีทันใด เปลี่ยนรูปแบบการผลิต-การบริโภค การเรียนรู้ และการทำงานอย่างรวดเร็ว โดยสอดคล้องกัน The Global Risks Report 2021 เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีสร้างระบบที่ซับซ้อนขึ้น สุ่มเสี่ยงขึ้น เกิดความเสี่ยงรูปแบบใหม่มากขึ้น เช่น

อาชญากรรมทางไซเบอร์ การกระจายความเสี่ยงและโอกาสก็เป็นไปอย่างไม่เท่าเทียม เช่น ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล ทั้งนี้ จากการจัดอันดับความรุนแรง ความเสี่ยงลำดับต้นได้แก่ โรคระบาด ความล้มเหลวในการดำเนินการเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ อาวุธอานุภาพทำลายล้างสูง เป็นต้น ความเสี่ยงเหล่านี้เป็นความเสี่ยงที่มนุษย์ผลิตสร้างขึ้นมา และต้องใช้ความรู้ทางสังคมศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งในการจัดการและการฟื้นตัว รวมถึงคำนึงถึงความเป็นมนุษย์ในสถานการณ์ความเสี่ยง เช่น ความคิดจิตใจของเยาวชนที่เสียโอกาสไปในโลกที่ความเสี่ยงสร้างผลกระทบ นอกจากความเสี่ยงแล้ว การปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีก็จำเป็น ยกตัวอย่าง การเกิดขึ้นของโลกดิจิทัลที่ทำให้เกิดการรับรู้และความเข้าใจทางสังคมอย่างใหม่ ซึ่งเป็นประเด็นสนใจของนิเทศศาสตร์ ปัญญาประดิษฐ์ก็อาจสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างกว้างขวางซึ่งต้องการการศึกษาอีกมาก ทั้งนี้ สังคมศาสตร์เมื่อทำงานข้ามศาสตร์กับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ก็สามารถวางกรอบการกำกับดูแลเทคโนโลยี ร่วมออกแบบเทคโนโลยีที่เหมาะสม ออกแบบระบบนวัตกรรมในฐานะที่เป็นสถาบันทางสังคม ได้อีกด้วย ซึ่งเป็นรากฐานของการสร้างขีดความสามารถของประเทศ อนึ่ง สังคมศาสตร์ที่ทำงานข้ามศาสตร์ได้รับการสนับสนุนในแผนงานการยกระดับคุณภาพและสมรรถภาพของมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 ด้วยมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์

- **การเปลี่ยนผ่านสู่ความยั่งยืน** การสูญเสียทรัพยากรธรรมชาตินั้นสามารถมองสะท้อนไปถึงการสูญเสียระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ และวัฒนธรรมที่เกาะเกี่ยวกับระบบนิเวศ ซึ่งหมายถึงการสูญเสียโอกาสและทางเลือกในอนาคตของคนไทย นี่เป็นภาพความสำคัญจากรายงาน ฉกทศน์ชีวิตคนไทยพุทธศักราช 2576 โดยสอดคล้องกันนั่นเอง เศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน และเศรษฐกิจสีเขียว หรือ เศรษฐกิจ BCG ได้ถูกหยิบยกเป็นวาระแห่งชาติ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 13 ก็เล็งเห็นโอกาสและความเสี่ยงในด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึง ภัยธรรมชาติ ขยะ มลพิษ อุตสาหกรรม ก๊าซเรือนกระจก ข้อพิจารณาเหล่านี้ล้วนเป็นไปในทิศทางเดียวกับที่โลกให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ อนึ่ง ในพลวัตนี้ สังคมศาสตร์ก็ได้ปรับตัวโดยมีการวิจัยที่สร้างความรู้แนววัฒนธรรมกับวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีโดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น และปรับพรมแดนของสังคมศาสตร์ให้ขยายไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับธรรมชาติ ดังที่มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง ที่เรียกว่า Anthropocene ความรู้สาธารณะของสังคมศาสตร์คือความรู้ที่ทำให้สังคมได้ทบทวน

ความสัมพันธ์นี้และปรับเปลี่ยนไปในทางที่ยั่งยืน สังคมศาสตร์ที่เปิดกว้างจะสามารถเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงที่ฐานราก (transformation) สู่ความยั่งยืน ซึ่งต้องมีการพัฒนาเทคโนโลยีในระบบ อววน. เพื่อการนี้ต่อไป

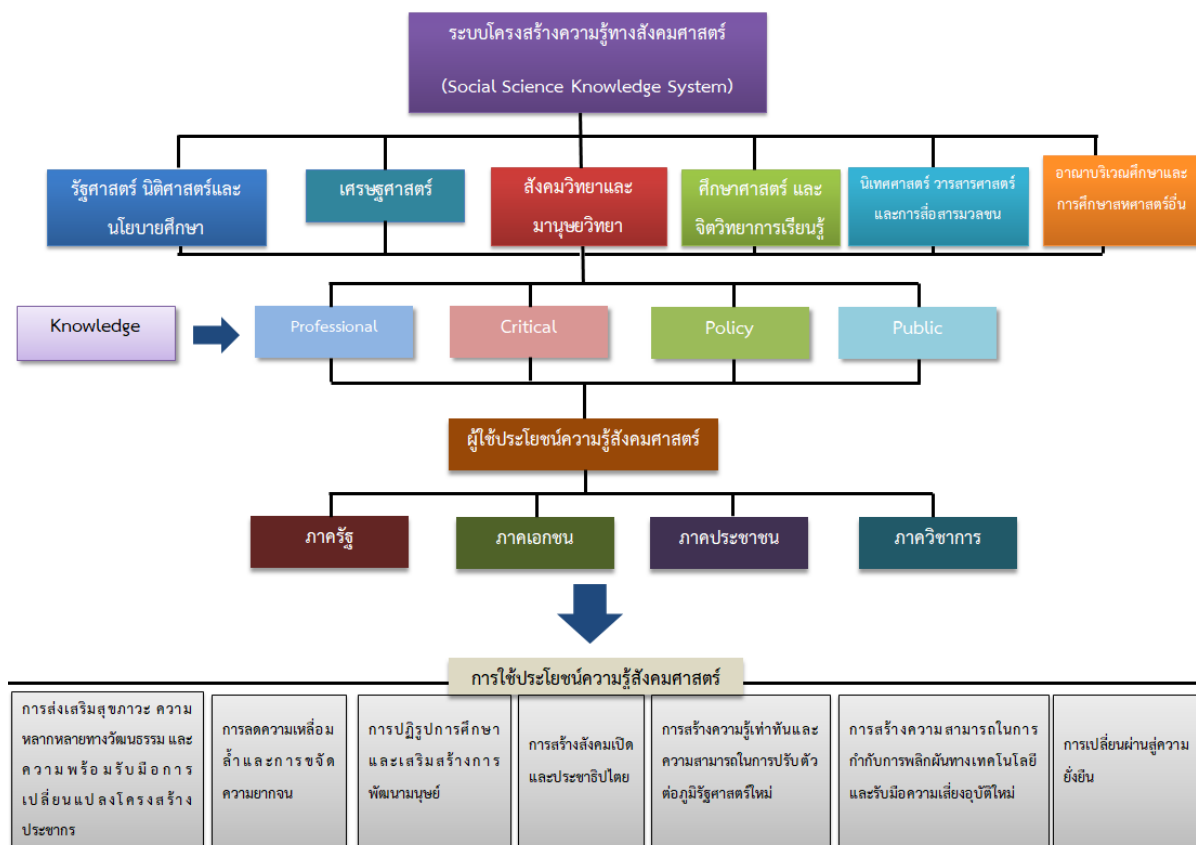
4.4 สภาพปัญหาเชิงระบบของสังคมศาสตร์

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) โดยคณะผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้ทฤษฎีในกลุ่ม Systemic Approach ประกอบไปด้วย Soft System Methodology (SSM) (Checkland & Scholes, 1990; Checkland & Poulter, 2006) ทั้ง 7 ขั้นตอน ในกระบวนการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล โดยประยุกต์ใช้ร่วมกับ Critical Systems Heuristic (CSH) (Ulrich, 1983) ในการพัฒนาคำถามและประเด็นในการอภิปรายกลุ่ม อีกทั้งคณะผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้ Viable System Model (VSM) (Beer, 1972) เพื่อเป็นกรอบในการพัฒนาแบบจำลองที่ได้จากการศึกษา โดยเป็นการผสมผสานวิธีการศึกษา (Mixing methods) บนพื้นฐานของประชาคมสังคมศาสตร์ทั้ง 6 กลุ่ม ได้แก่ (1) รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ นโยบายศึกษา (2) เศรษฐศาสตร์ (3) สังคมวิทยา และมานุษยวิทยา (4) ศึกษาศาสตร์ และจิตวิทยาการเรียนรู้ (5) นิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และการสื่อสารมวลชน (6) อาณาบริเวณศึกษา และสหศาสตร์อื่น ในการพัฒนาระบบความรู้ทางสังคมศาสตร์ และระบบวิจัย อววน. ที่ตอบสนองต่อการพัฒนาความรู้ การจัดการองค์ความรู้ และการใช้ประโยชน์ความรู้ทางสังคมศาสตร์ เพื่อตอบโจทย์การพัฒนาใน 4 ประเด็น คือ 1) เพื่อพัฒนาระบบโครงสร้างความรู้ทาง การจัดการความรู้ และการใช้ประโยชน์ความรู้ทางสังคมศาสตร์ (Knowledge Management) 2) เพื่อเข้าใจถึงปัญหาเชิงระบบของสังคมศาสตร์ และระบบวิจัย อววน. จากมุมมองประชาคมสังคมศาสตร์ และพัฒนาข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ (Problem Solving) 3) เพื่อพัฒนาโครงสร้างและการจัดการความรู้ทางสังคมศาสตร์ ที่ตอบโจทย์ปัญหาและความท้าทายของประเทศ (Creative Thinking) และ 4) เพื่อปรับปรุงและพัฒนา (Improvement and Implementation) ระบบการบริหารจัดการความรู้ และการปรับปรุงโครงสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์ที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศ บนพื้นฐานการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม รวมถึงการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการ ระบบโครงสร้างและระบบสนับสนุนในการพัฒนาความรู้ นโยบาย ยุทธศาสตร์และแผน กฎหมาย และกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง เพื่อเชื่อมโยงพื้นฐานความรู้สู่การแก้ไขปัญหาสาธารณะ ตลอดจนการพัฒนาระบบการจัดการความรู้สังคมศาสตร์ของประเทศอย่างเป็นระบบ

4.4.1 ระบบโครงสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์

ในการพัฒนาระบบโครงสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์ และระบบวิจัยที่ตอบสนองต่อการพัฒนาความรู้ การจัดการองค์ความรู้ และการใช้ประโยชน์ความรู้ทางสังคมศาสตร์ จะต้องทำความเข้าใจลักษณะ ประเภทของ

ความรู้ และการใช้ประโยชน์ความรู้ทางสังคมศาสตร์ เพื่อทำความเข้าใจปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาความรู้ และนำไปสู่แนวทางการเปลี่ยนแปลงระบบวิจัย และออกแบบกลไกที่มีความเหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย โดยจากผลการศึกษาในข้อ 4.1 และ 4.2 สามารถสรุปโครงสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์ ได้ดังแผนภาพที่ 4-5

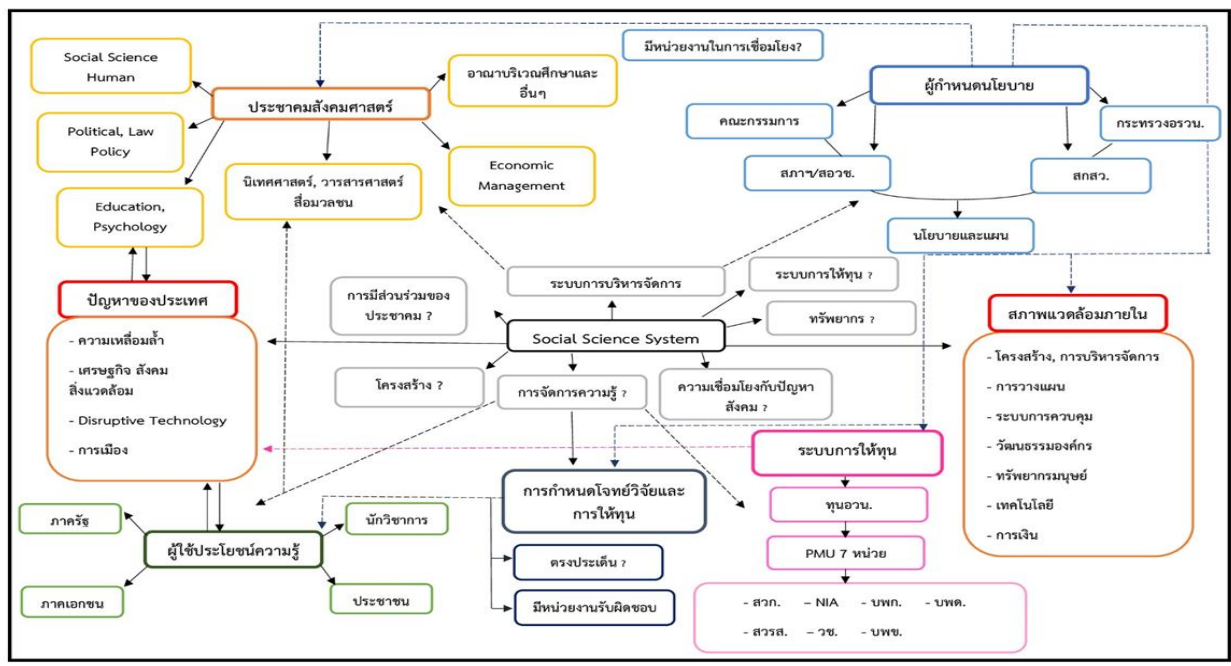
แผนภาพที่ 4-5 ระบบโครงสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์

จะเห็นได้ว่า ความรู้ทางสังคมศาสตร์มีลักษณะ และประเภทความรู้ที่หลากหลาย อีกทั้งการผลิตความรู้ทางสังคมศาสตร์สามารถนำไปใช้ประโยชน์เพื่อแก้ไขปัญหาของประเทศได้ในหลายมิติ เช่น การลดความเหลื่อมล้ำ และการจัดความยากจน การพัฒนาทางเศรษฐกิจและการกระจายรายได้ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ความเท่าเทียมและความเสมอภาคของสังคม ความหลากหลายทางชีวภาพ คุณภาพสิ่งแวดล้อม ความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ การส่งเสริมสุขภาพ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และความพร้อมรับมือการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร รวมทั้งการสร้างความสามารถในการกำกับการพลิกผันทางเทคโนโลยีและรับมือความเสี่ยงอุบัติใหม่ และการเปลี่ยนผ่านสู่ความยั่งยืน เป็นต้น จากที่กล่าวมา การพัฒนาในมิติต่างๆของประเทศจำเป็นต้องใช้องค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง เนื่องจากการพัฒนาในแต่ละมิติมีความเกี่ยวข้องและความต้องการความรู้เชี่ยวชาญเฉพาะ ความรู้เชิงวิพากษ์ เพื่อพัฒนาเชิงนโยบายที่ตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหา และก่อให้เกิดประโยชน์แก่สาธารณะ ดังนั้น การผลิตความรู้และการจัดการความรู้ทางสังคมศาสตร์

จึงมีความสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาของประเทศ อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาสถานการณ์ปัญหาและการพัฒนาระบบความรู้ทางสังคมศาสตร์ในปัจจุบัน พบว่า ระบบวิจัยในปัจจุบัน ไม่เอื้อต่อการพัฒนาความรู้ทางสังคมศาสตร์ เนื่องจากยังขาดยุทธศาสตร์และแนวทางที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นรูปธรรมและมีเอกภาพ นอกจากนี้ ยังขาดแนวทางการพัฒนาองค์ความรู้บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของประชาคมสังคมศาสตร์ และไม่ตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาในเชิงพื้นที่ เนื่องจากขาดหน่วยงานหรือองค์กร ที่ทำหน้าที่จัดสรรโครงสร้างความรู้ที่ตอบสนองการเกื้อหนุนโครงสร้างความรู้ที่เหมาะสมอันจำเป็นสำหรับการผลิตความรู้ การไหลเวียนความรู้ และการใช้ประโยชน์ความรู้ รวมถึงการขาดจุดเชื่อมต่อการวิจัยกับนโยบาย หรือกระบวนการส่งต่อความรู้ไปสู่ผู้ใช้ประโยชน์ยังมีอยู่อย่างจำกัด โดยในส่วนต่อไปจะกล่าวถึงปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาความรู้ทางสังคมศาสตร์ จากระบบวิจัย อววน. ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

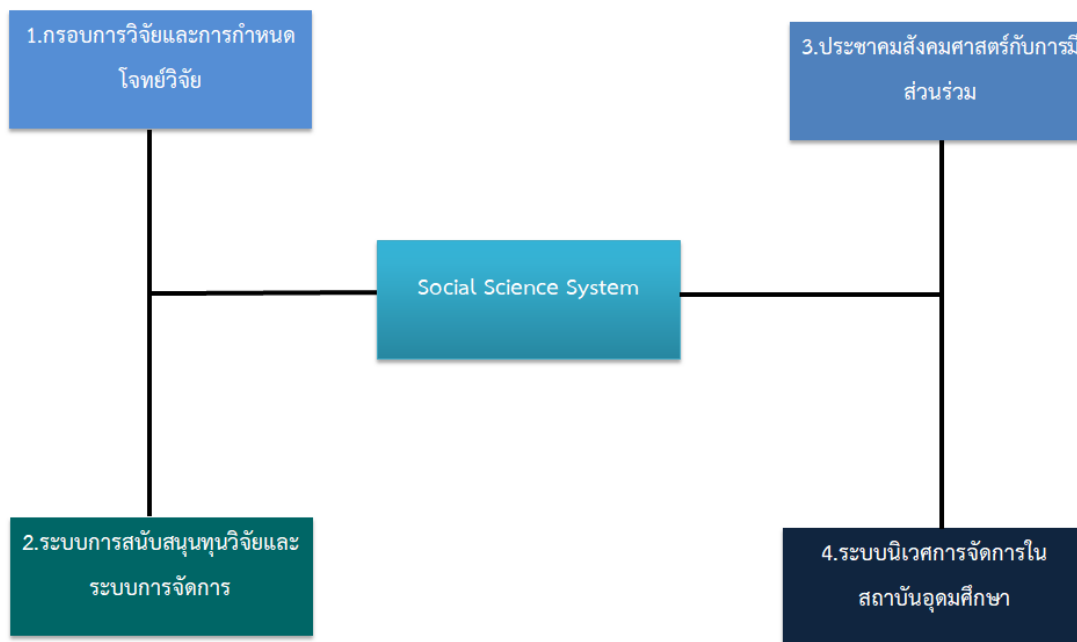
4.4.2 ปัญหาและอุปสรรคการพัฒนาความรู้ทางสังคมศาสตร์ ภายใต้ระบบวิจัย อววน.

จากการอภิปรายกลุ่มของประชาคมสังคมศาสตร์ทั้ง 6 กลุ่ม ในประเด็น “สถานการณ์ปัญหาและการพัฒนาระบบความรู้สังคมศาสตร์ในประเทศไทย” ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับนโยบายและแผน กฎหมาย กฎระเบียบ ระบบโครงสร้าง การบริหารจัดการ การให้ทุนวิจัย การกำหนดโจทย์การวิจัย และการจัดการองค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์ของประเทศไทยที่เป็นอยู่ภายใต้ระบบ อววน. รวมทั้งการวิเคราะห์สถานการณ์ทั่วไป รวมไปถึงการประเมินศักยภาพ พิจารณาสภาพแวดล้อมภายใน และสภาพแวดล้อมภายนอก ที่ส่งผลต่อการผลิตองค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์ โดยจากแผนภาพที่ 4-6 จะเห็นได้ว่า ภาพรวมปัญหาการพัฒนาความรู้ทางสังคมศาสตร์ในประเทศไทยมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันอย่างซับซ้อน และส่งผลกระทบต่อกระบวนการขับเคลื่อนการผลิตความรู้ทางสังคมศาสตร์

แผนภาพที่ 4-6 ภาพรวมปัญหาการพัฒนาความรู้ทางสังคมศาสตร์ในประเทศไทย (Rich Picture)

อย่างไรก็ตาม จากผลของการอภิปราย สามารถสรุปประเด็นปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญต่อการพัฒนาความรู้ทางสังคมศาสตร์ในประเทศไทยได้ใน 4 ประเด็นหลัก โดยมีรายละเอียดดังนี้ (แผนภาพที่ 4-7 ปัญหาการพัฒนาความรู้ทางสังคมศาสตร์)

แผนภาพที่ 4-7 ปัญหาการพัฒนาความรู้ทางสังคมศาสตร์

1) **กรอบการวิจัยและการกำหนดโจทย์วิจัย** ที่เชื่อมโยงถึงการแก้ไขปัญหาของประเทศ การผลิตความรู้ และการใช้ประโยชน์ความรู้ทางสังคมศาสตร์ โดยจากแผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม พ.ศ. 2563-2565 ทิศทางเชิงยุทธศาสตร์ในการพัฒนาระบบ อุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ได้กำหนดทิศทางเชิงยุทธศาสตร์ในการพัฒนาระบบ อววน. โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศระยะยาว รวมทั้งโจทย์ท้าทายที่สำคัญของประเทศ อาทิ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 23 ฉบับ ประเด็นเร่งด่วน 5 ปีแรกของยุทธศาสตร์ชาติ 15 ประเด็น และนโยบายอื่นๆที่สำคัญของรัฐบาล เช่น แก้ไขปัญหาสำคัญด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เช่น ปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชน ปัญหาความเหลื่อมล้ำ ปัญหาเสถียรภาพทางการเมืองและความแตกแยกในสังคมไทย โจทย์วิจัยทางสังคมศาสตร์จึงจะเป็นโจทย์ที่ทำให้ประเทศไทยสามารถรับมือกับความท้าทายในศตวรรษที่ 21 เช่น การพัฒนาทุนมนุษย์และความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย การพัฒนาประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น การกลายเป็นเมือง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมสูงวัย การเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีในยุคดิจิทัล การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และภัยคุกคามในรูปแบบใหม่ เป็นต้น ยุทธศาสตร์การวิจัยและการสร้างนวัตกรรมยังได้ระบุว่า ให้ความสำคัญกับศาสตร์ทางสังคมศาสตร์ เพื่อนำมาเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่สามารถนำไปสู่การปรับใช้กับ

สังคมไทยได้อย่างเหมาะสม การวิจัยทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มีเพื่อให้สามารถไขข้อความรู้พื้นฐานทางสังคมและความเป็นมนุษย์และพัฒนาสังคมได้ โดยการวิจัยนั้นควรตอบโจทย์ทั้งประเทศ สังคม และภาคเอกชน เพื่อขับเคลื่อนการสนับสนุนการวิจัยให้เป็นเอกภาพ ทั้งนี้ ได้มีการดำเนินงานในลักษณะแพลตฟอร์ม (Platform) ตามเป้าประสงค์ของการพัฒนา 4 ด้านประกอบด้วย (1) การพัฒนากำลังคนและสถาบันความรู้ (2) การวิจัยและสร้างนวัตกรรมเพื่อตอบโจทย์ความท้าทายของสังคม (3) การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อเพิ่มขีดความสามารถการแข่งขัน (4) การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่และลดความเหลื่อมล้ำ

อย่างไรก็ตาม กรอบการวิจัยของ อววน. นั้นให้น้ำหนักกับการมุ่งตอบโจทย์ยุทธศาสตร์ชาติที่มุ่งเน้นการสร้างนวัตกรรมและการพัฒนาเศรษฐกิจโดยไม่ได้คำนึงถึงการนำความรู้ทางสังคมศาสตร์ไปใช้เป็นฐานในการกำหนดกรอบวิจัย ทำให้ไม่สามารถพัฒนาองค์ความรู้ตามลักษณะเฉพาะของศาสตร์ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพัฒนาความรู้ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, ศีกษาศาสตร์และจิตวิทยา, นิเทศศาสตร์ และอาณานิเวศศึกษา เป็นต้น โดยการศึกษากรอบการวิจัยของ อววน. ให้ความสำคัญกับการวิจัยประยุกต์ที่ผูกติดกับเป้าหมาย ตัวชี้วัด ผลผลิต และผลสัมฤทธิ์ที่เป็นรูปธรรมจับต้องได้ (Objectives and Key Results: OKRs) โดยกรอบการวิจัยกำหนดประเด็นวิจัยเฉพาะประเด็นที่มุ่งไปสู่ผลผลิตและผลสัมฤทธิ์ที่หน่วยงานผู้ให้ทุนต้องการ ทำให้ไม่เอื้อต่อการคิดสร้างสรรค์และการสร้างองค์ความรู้ใหม่ รวมทั้งไม่เปิดพื้นที่ให้กับการวิจัยพื้นฐาน กล่าวคือ กรอบการวิจัยไม่ได้มุ่งให้การสนับสนุนการวิจัยพื้นฐานที่จะสร้างความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมหรือความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีความซับซ้อนมากขึ้น

กรอบการวิจัยตามโจทย์ยุทธศาสตร์ชาติยังนำมาเชื่อมโยงกับนโยบายการพัฒนามหาวิทยาลัย นักวิจัยจึงถูกคาดหวังให้ทำงานตามประเด็นที่สถาบันการศึกษา กำหนด แต่กรอบการวิจัยของมหาวิทยาลัยก็ไม่ได้คำนึงถึงบริบทปัญหาเฉพาะของพื้นที่และไม่คำนึงถึงลักษณะเฉพาะของศาสตร์ เนื่องจากยุทธศาสตร์ชาติให้น้ำหนักกับการวิจัยด้านวิทยาศาสตร์และการพัฒนาเศรษฐกิจ โจทย์วิจัยที่ถูกกำหนดขึ้นจึงไม่ครอบคลุมประเด็นที่มีอยู่ในบริบทของแต่ละพื้นที่ ตัวอย่างเช่น กรอบการวิจัยของมหาวิทยาลัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือถูกกำหนดให้มุ่งพัฒนาโครงการระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (Eastern Economic Corridor) เป็นหลัก หรือการทำงานวิจัยเพื่อเสริมภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัยในฐานะสถาบันที่รับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility - CSR) ทั้งที่ความเป็นจริงพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีประเด็นทางสังคมอื่นๆ อีกมากที่ควรนำมาพัฒนาเป็นโจทย์วิจัยที่ท้าทายเพื่อสร้างองค์ความรู้ที่จะก่อให้เกิดผลกระทบในวงกว้าง

การวิจัยที่ถูกกำหนดตามกรอบการวิจัยดังกล่าว ทำให้นักวิชาการขาดเสรีภาพในการกำหนดหัวข้อวิจัยตามที่สนใจและส่งผลต่อการสร้างความเชี่ยวชาญของนักวิจัย ศักยภาพและความรู้ความเชี่ยวชาญเดิม จึงไม่ถูกนำมาใช้ โดยเฉพาะนักวิจัยรุ่นใหม่และรุ่นกลางที่ไม่สามารถต่อยอดความรู้ของตน นักวิจัยต้องปรับเปลี่ยนประเด็นการวิจัยเป็นเชิงประยุกต์มากขึ้นเพื่อตอบโจทย์ของหน่วยงานผู้ให้ทุนและรัฐบาล ทำให้ลดทอนการสร้างความรู้เชิงทฤษฎีและการสร้างข้อถกเถียงเชิงสาธารณะ ขณะทำงานวิจัยพื้นฐานไม่ค่อยได้รับการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัย

นักวิจัยบางส่วนจึงใช้งบประมาณส่วนตัวหรือผลิตองค์ความรู้ตามที่ช่องทางและโอกาสเอื้ออำนวย ข้อจำกัดอีกประการหนึ่งในการสร้างโจทย์วิจัย คือ การสร้างกรอบการวิจัยตามยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติมีลักษณะแข็งทื่อและตายตัวเกินไป อีกทั้งยังแบ่งแยกศาสตร์ความรู้แต่ละสาขาออกจากกัน ไม่เอื้อต่อการตั้งโจทย์วิจัยที่เป็นการบูรณาการข้ามศาสตร์ จึงไม่เปิดโอกาสในการสร้างความรู้ใหม่ที่มาจากการบูรณาการข้ามศาสตร์

2) ระบบสนับสนุนทุนวิจัยและระบบการบริหารจัดการ

แม้ว่าในปัจจุบันจะมีการปรับปรุงระบบการสนับสนุนการวิจัยให้เอื้อต่อการผลิตงานวิจัยที่มีคุณภาพ แต่อย่างไรก็ตาม จะพบว่ากระบวนสนับสนุนทุนวิจัยและระบบการบริหารจัดการบางประการยังไม่สอดคล้องกับการสนับสนุนการพัฒนาความรู้ทางสังคมศาสตร์ให้มีความก้าวหน้าได้ โดยปัญหากระบวนสนับสนุนทุนวิจัย สามารถสรุปตามประเด็นต่างๆ ได้ดังต่อไปนี้

2.1 ประเด็นชุดโครงการและโครงการเดี่ยว จากการกำหนดเงื่อนไขการให้ทุนในลักษณะชุดโครงการที่ให้ความสำคัญกับนักวิชาการอาวุโสในการเป็นหัวหน้าโครงการ รวมทั้งเงื่อนไขให้การทำวิจัยต้องบูรณาการกับหลายภาคส่วน เป็นอุปสรรคต่อนักวิจัยรุ่นกลาง/รุ่นใหม่ที่ไม่มีเครือข่ายความสัมพันธ์กับนักวิจัยรุ่นอาวุโสและนักวิจัยข้ามสาขาในมหาวิทยาลัย เป็นเหตุให้ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งทุนวิจัยและยากแก่การแบ่งสัดส่วนภาระงานการวิจัย ขณะที่การสนับสนุนงานวิจัยโครงการเดี่ยวในด้านสังคมศาสตร์ถูกลดความสำคัญลงไปเรื่อยๆ ทั้งที่โครงการวิจัยเดี่ยวยังคงมีความสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพเฉพาะด้านของนักวิจัยทางสังคมศาสตร์

2.2 ประเด็นระยะเวลาโครงการวิจัย การกำหนดระยะเวลาโครงการวิจัยให้แล้วเสร็จภายในหนึ่งปี ไม่เอื้อต่อการผลิตงานวิจัย เนื่องด้วยระบบการบริหารงานวิจัยที่ใช้ในปัจจุบัน ยึดตามกรอบการบริหารงบประมาณรายปี ซึ่งไม่สอดคล้องกับธรรมชาติการทำงานวิจัยในสาขาสังคมศาสตร์ การที่จะผลิตงานวิจัยที่มีคุณภาพให้สำเร็จภายในหนึ่งปีนั้นเป็นไปได้ยาก เนื่องจากบางโจทย์วิจัยเป็นประเด็นปัญหาที่ซับซ้อน ต้องใช้เวลา แม้กรณีที่โครงการวิจัยได้รับทุนสนับสนุนมากกว่าหนึ่งปี แต่นักวิจัยจะได้รับอนุมัติงบประมาณในปีแรก ส่วนปีต่อไปจะต้องมีการเสนอโครงการวิจัยใหม่อีก การบริหารลักษณะนี้จึงไม่สอดคล้องกับโครงการที่ได้รับอนุมัติและเป็นการเพิ่มภาระการจัดการแก่นักวิจัย แตกต่างจากระบบการให้ทุนในต่างประเทศที่มีระยะเวลาการวิจัยที่ต่อเนื่อง เช่น สนับสนุนทุนวิจัยที่มีระยะเวลาไม่ต่ำกว่า 3 ปี เป็นต้น

2.3 ประเด็นคุณสมบัตินักวิจัย

จากการกำหนดคุณสมบัตินักวิจัยที่ต้องเป็นบุคลากรในสังกัดสถาบันอุดมศึกษาเท่านั้น ทำให้นักวิจัยในสถาบันการศึกษาขาดโอกาสที่จะเรียนรู้ร่วมกับนักวิจัยอิสระ และศักยภาพของนักวิจัยอิสระไม่ถูกนำมาใช้ได้อย่างเต็มที่ ทั้งที่คนกลุ่มนี้อาจมีศักยภาพเพียงพอและสามารถทำงานภาคสนามในระยะเวลาที่ยาวนานต่อเนื่องมากกว่านักวิจัยซึ่งเป็นอาจารย์สังกัดสถาบันการศึกษาที่มีงานประจำต้องรับผิดชอบ

2.4 ประเด็นระบบการสมัครทุนวิจัย ระบบการสมัครทุนวิจัยในปัจจุบันมีความซับซ้อน อีกทั้งประสิทธิภาพของระบบยังขาดความเสถียร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงวันสุดท้ายของการยื่นข้อเสนอโครงการ หรือในช่วงที่มีผู้ใช้งานเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้เกิดความล่าช้าและอาจเสียโอกาสในการยื่นข้อเสนอโครงการ นอกจากนี้การประกาศรับข้อเสนอโครงการของแหล่งทุนมีระยะเวลาค่อนข้างกระชั้นชิด ทำให้ผู้เสนอขอรับทุนมีระยะเวลาในการเตรียมข้อเสนอโครงการน้อย ตลอดจนแบบฟอร์มการกรอกข้อมูลในระบบรับสมัครมีความซับซ้อน ซ้ำซ้อนและผูกกับระบบการจัดการของมหาวิทยาลัย เช่น การส่งข้อเสนอโครงการต้องผ่านหลายขั้นตอน ทำให้เกิดความล่าช้าในการส่งข้อเสนอโครงการ

2.5 ประเด็นระเบียบ หลักเกณฑ์ ด้านงบประมาณการวิจัย ระเบียบ หลักเกณฑ์และการบริหารจัดการงบประมาณที่เป็นอยู่ในปัจจุบันไม่เอื้อต่อการทำงาน เช่น การอนุมัติงบประมาณล่าช้า ไม่สอดคล้องกับแผนการวิจัยและระยะเวลาในการทำวิจัย ทำให้เกิดอุปสรรคในการทำงานของนักวิจัย เกิดความล่าช้าในการทำงานไม่ปฏิบัติตามแผนงานที่วางไว้ งบประมาณที่ได้รับไม่สอดคล้องกับเป้าหมายการผลิตงานวิจัย ระเบียบการเบิกจ่ายไม่เอื้อต่อการทำงานกับหน่วยงานภายนอกและบริบทพื้นที่ การบริหารจัดการทุนของ PMU ต่าง ๆ เน้นย่ำวิธีคิดแบบราชการ มีระเบียบและข้อบังคับที่ขาดความยืดหยุ่น ซึ่งกลายเป็นปัจจัยกีดกันทำให้นักวิจัยล่าถอยออกจากสนามการผลิตความรู้ในที่สุด อีกทั้งเงื่อนไขที่ต้องส่งเอกสารจำนวนมากนอกจากจะเป็นภาระแก่นักวิจัย ทำให้การทำงานขาดความคล่องตัว

2.6 ประเด็นระบบการประเมินข้อเสนอขอทุนวิจัย ระบบการประเมินข้อเสนอขอทุนวิจัยยังไม่สอดคล้องกับลักษณะงานทางสังคมศาสตร์ กรอบการพิจารณาของแหล่งทุนมักใช้เกณฑ์ตัวชี้วัดเชิงปริมาณที่เป็นผลสัมฤทธิ์หรือวัดค่าเป็นรูปธรรมได้ ในขณะที่งานศึกษาวิจัยทางสังคมศาสตร์ มุ่งเน้นทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมจากมุมมองของผู้ถูกศึกษา ผลผลิตวิจัยทางสังคมศาสตร์จึงเป็นรายงานการวิจัย บทความวิชาการหรือบทความวิจัย มีการถกเถียงทางทฤษฎี หรือให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสาธารณะ ซึ่งจะต้องมีการนำข้อเสนอเหล่านี้ไปสู่การปฏิบัติในภายหลัง อีกทั้งผู้ทรงคุณวุฒิที่พิจารณาบางส่วนอาจไม่ได้เป็นผู้เชี่ยวชาญที่อยู่ในสาขาเดียวกัน ส่งผลให้การประเมินงานวิจัยสาขาสังคมศาสตร์ได้รับทุนสนับสนุนค่อนข้างน้อย นอกจากนี้ ผู้เสนอขอทุนไม่ได้รับข้อวิจารณ์และข้อเสนอแนะ (feedback) ทำให้ไม่ทราบว่าเพราะอะไรจึงไม่ได้รับทุน ซึ่งการได้รู้จุดอ่อน-จุดแข็งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญสำหรับนักวิจัยที่จะพัฒนาตนเองและปรับปรุงงานให้ดีขึ้นให้มีคุณภาพมากขึ้น

3) ประชาคมสังคมศาสตร์กับการมีส่วนร่วม

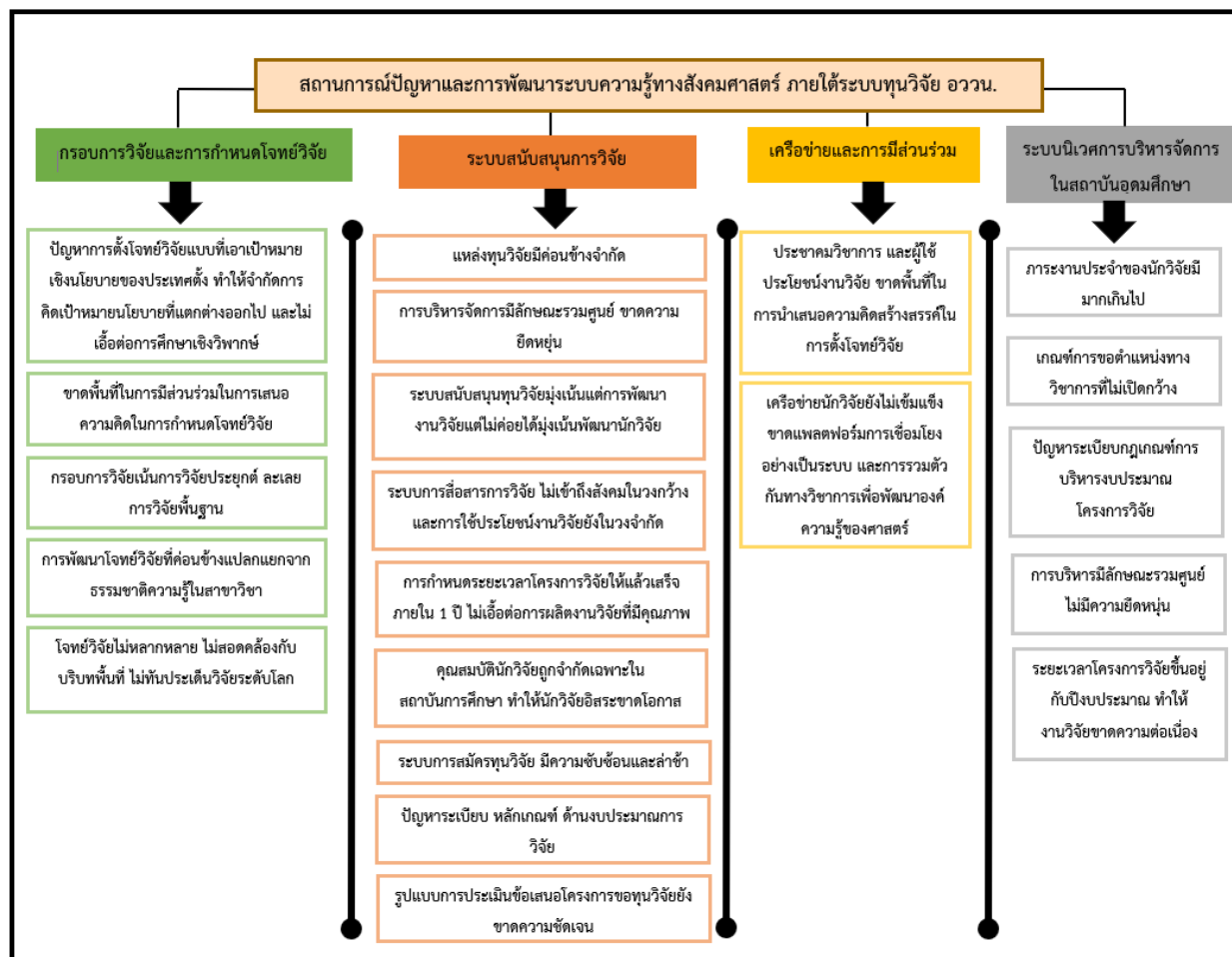
จากการที่ในปัจจุบันไม่มีการจัดเวทีกลางเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการกำหนดประเด็นการวิจัยที่ชัดเจน ทำให้ประชาคมวิชาการ และผู้ใช้ประโยชน์งานวิจัย ขาดพื้นที่ในการนำเสนอความคิดสร้างสรรค์ในการตั้งโจทย์วิจัย และขาดการเชื่อมโยงโจทย์วิจัยที่ตอบสนองการแก้ไขปัญหาในแต่ละพื้นที่ อีกทั้งเครือข่ายนักวิจัยยังไม่เข้มแข็ง ขาดแพลตฟอร์มการเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบ และการรวมตัวกันทางวิชาการเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ของศาสตร์

รวมถึงการขาดหน่วยงานที่ทำหน้าที่จัดสรรโครงสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์ (Knowledge Infrastructure Facilitator) ที่จะทำหน้าที่ตอบสนองการเกื้อหนุนโครงสร้างความรู้ที่เหมาะสมอันจำเป็นสำหรับการผลิตความรู้ การไหลเวียนความรู้ และการใช้ประโยชน์ความรู้ โดยการจัดสรรโครงสร้างความรู้นี้อาจเป็นวัตถุ เช่น ห้องสมุด หอนิทรรศการ หรืออาจจะไม่ใช่วัตถุ เช่น กลุ่มเครือข่ายวิชาการ (Consortium) ฐานข้อมูลดิจิทัลขนาดใหญ่ (Big Data) พื้นที่ทดลองทางสังคม (Social Lab) เพื่อเป็นพื้นที่การพัฒนาความรู้ทางสังคมศาสตร์ และเป็นจุดเชื่อมต่อการวิจัยกับนโยบาย (Research-policy Nexus) ตอบสนองหน้าที่ประมวลความรู้ที่ผลิตในระบบ อววน. ให้ส่งต่อไปสู่ผู้ใช้ประโยชน์ ซึ่งผู้ใช้ประโยชน์นี้มีความหมายในทางกว้าง ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาสังคม ภาคเอกชน

4) ระบบนิเวศการบริหารจัดการในสถาบันอุดมศึกษา

ระบบนิเวศของการบริหารจัดการในสถาบันอุดมศึกษาเป็นปัจจัยแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อการทำวิจัย จากปัญหาภาระงานประจำของนักวิจัยซึ่งจะต้องมีภารกิจหลายด้านตามภาระงานที่ได้กำหนดหรือได้รับการมอบหมายให้ปฏิบัติ นับเป็นอุปสรรคสำคัญในการทำวิจัย เนื่องจากต้องรับผิดชอบหลายด้านในเวลาเดียวกัน การทำวิจัยซึ่งมีกรอบระยะเวลาสั้นนอกจากจะไม่สอดคล้องกับวิถีวิทยาในการศึกษาทางสังคม ศาสตร์ อีกทั้งยังซ้อนทับกับงานประจำของอาจารย์ในมหาวิทยาลัย ที่ถูกกำหนดให้ต้องทำงานหลายอย่าง ทั้งการสอน งานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม งานบริการวิชาการ และงานบริหารหลักสูตร ทำให้การจัดสรรเวลาให้กับงานวิจัยทำได้ยาก กระทั่งต่อการสร้างองค์ความรู้ใหม่และความเข้มแข็งของศาสตร์ นอกจากนี้เกณฑ์การขอตำแหน่งทางวิชาการ ไม่สอดคล้องกับการทำงานวิจัยทางสังคมศาสตร์ ซึ่งเป็นแรงจูงใจให้นักวิจัยพัฒนางานวิจัยให้มีความก้าวหน้า แต่จะพบว่า การผลิตงานวิจัยบางลักษณะไม่สามารถนำมาขอตำแหน่งทางวิชาการได้ อาทิเช่น การเขียนบทความวิชาการในลักษณะต่างๆ เช่น การทบทวนวรรณกรรม การเขียนบทวิจารณ์หนังสือหรือบทความวิชาการอื่นๆ ไม่อยู่ในเกณฑ์ที่สามารถนำไปขอตำแหน่งทางวิชาการได้ ซึ่งการเขียนบทความวิชาการสามารถนำไปต่อยอดการวิจัยในอนาคต รวมทั้งเป็นการรวบรวมองค์ความรู้และการพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่องของนักวิชาการ นอกจากนี้วิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาเอก ซึ่งมีการศึกษาหลายเรื่องที่ได้ค้นคว้ามาเป็นอย่างดีและมีคุณภาพ เนื่องจากมีระยะเวลาการศึกษาที่ยาวนาน ผู้วิจัยได้ทำงานอย่างลึกซึ้ง แต่ผลงานเหล่านี้ไม่สามารถนำมาเป็นส่วนหนึ่งของการขอตำแหน่งทางวิชาการได้เลย อีกทั้งปัจจุบันยังไม่มีการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐในการตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานเหล่านี้ สถาบันการศึกษาต้องลงทุนผลิตเอง ส่วนภาคเอกชนเน้นตอบสนองความต้องการของตลาด ทำให้ผลงานส่วนหนึ่งไม่ได้ตีพิมพ์ ทำให้เกิดความสูญเสียความรู้กับสังคมไทย นอกจากนี้ระเบียบ หลักเกณฑ์ ด้านการบริหารจัดการงบประมาณการวิจัยยังขาดความยืดหยุ่น ทำให้นักวิจัยขาดความคล่องตัวและเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงาน

จากผลการศึกษาผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาคมสังคมศาสตร์ สามารถสรุปสถานการณ์ปัญหา และการพัฒนาระบบความรู้สังคมศาสตร์ ภายใต้ระบบ อววน. ดังแผนภาพที่ 4-8

แผนภาพที่ 4-8 สถานการณ์ปัญหาและการพัฒนาระบบความรู้สังคมศาสตร์ ภายใต้ระบบ อววน.

อย่างไรก็ตามคณะผู้วิจัยได้ทำการสังเคราะห์สถานการณ์ปัญหาการพัฒนาระบบความรู้สังคมศาสตร์ โดยแบ่งปัญหาออกเป็น 4 ประเด็น ประกอบไปด้วย กระบวนการกำหนดกรอบการวิจัยและการผลิตความรู้ การบริหารจัดการและสนับสนุนการวิจัยและการผลิตความรู้ ประชาคมวิชาการและเครือข่าย และการติดตามประเมินผลการวิจัย โดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับนโยบาย ระดับดำเนินการ และระดับพื้นฐาน ดังตารางที่ 4-1

ตารางที่ 4-1 แสดงปัญหาการพัฒนากระบวนการวิจัยสังคมศาสตร์

	กระบวนการกำหนดกรอบการวิจัยและการผลิตความรู้	การบริหารจัดการและสนับสนุนการวิจัยและการผลิตความรู้	ประชาคมวิชาการและเครือข่าย	การติดตามประเมินผลการวิจัย
ระดับนโยบาย	กรอบการวิจัยและการผลิตองค์ความรู้ถูกกำหนดจากบนลงล่างตามกรอบยุทธศาสตร์ชาติ โดยขาดกระบวนการมีส่วนร่วมจากประชาคม และผู้ใช้ประโยชน์งานวิจัย	ยังติดกรอบของการบริหารจัดการที่เป็นระบบราชการ (managerialism) และการกำกับด้วย OKRs ที่ไม่สอดคล้องกับการสนับสนุนการวิจัยและการผลิตความรู้ทางสังคมศาสตร์	ขาดการสนับสนุนประชาคมวิชาการและเครือข่าย ตลอดจนผู้ใช้ประโยชน์งานวิจัยให้เกิดการรวมบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วม และสามารถกำกับดูแลกันเองได้ภายใต้กรอบจริยธรรมและเสรีภาพทางวิชาการ	มิติของการประเมินการวิจัยขาดความหลากหลาย ไม่สอดคล้องกับการพัฒนา และการผลิตองค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์ โดยระบบการประเมินการวิจัยยังยึดติดการจัดอันดับ (ranking) ขาดการกำหนดเป้าหมายร่วมบนพื้นฐานของการพัฒนาความรู้ และประโยชน์สาธารณะ
ระดับดำเนินการ	ขาดสมดุลในการประยุกต์ใช้งานวิจัยและนวัตกรรม ที่เชื่อมต่อกับผู้ใช้ประโยชน์ และการแก้ไขปัญหาในเชิงพื้นที่	ยังติดอยู่ในกรอบของระเบียบราชการ (bureaucracy) มีลักษณะรวมศูนย์ ขาดความยืดหยุ่น ล่าช้า และยังขาดความเชื่อมโยงกับผู้ใช้ประโยชน์งานวิจัยและบริบทของพื้นที่ไม่สามารถให้การ	ขาดพื้นที่การเรียนรู้แบบสหวิทยาการ ในการกำหนดประเด็นการวิจัยที่ชัดเจน ทำให้ประชาคมวิชาการและผู้ใช้ประโยชน์งานวิจัยขาดพื้นที่ในการนำเสนอ	ให้ความสำคัญการนำไปใช้ประโยชน์งานวิจัยในเชิงเดี่ยว ไม่คำนึงคุณค่า และการเปลี่ยนแปลง (impact) ที่หลากหลาย

	กระบวนการกำหนดกรอบการวิจัยและการผลิตความรู้	การบริหารจัดการและสนับสนุนการวิจัยและการผลิตความรู้	ประชาคมวิชาการและเครือข่าย	การติดตามประเมินผลการวิจัย
ระดับพื้นฐาน	ขาดแนวทางการพัฒนาบุคลากรหลักสูตร และความรู้พื้นฐานที่ต่อเนื่อง ตลอดจนการเชื่อมต่อความรู้ระดับพื้นที่และระดับสากลได้	ขาดการบริหารจัดการความรู้ (knowledge management) ระหว่างหน่วยให้ทุนกับประชาคมวิชาการ ในลักษณะพื้นที่ความรู้ร่วม	ขาดพื้นที่ประมวลความรู้และเรียนรู้ร่วมกับภาคีเครือข่าย และประชาคม นอกกรอบ อววน. อาทิ ผู้ใช้ประโยชน์ความรู้ ชุมชนผู้ปฏิบัติการ นักวิจัยท้องถิ่น ภาคนโยบาย สาธารณะ (interface)	ขาดการจัดเก็บและจัดระเบียบข้อมูลสถานะของระบบโดยรวมที่จะสามารถนำไปใช้ในการกำหนดวาระการวิจัยและสะท้อนการบริหารจัดการได้
		ขาดโครงสร้างพื้นฐานความรู้ (knowledge infrastructure) ที่เพียงพอ อาทิ ระบบคลังข้อมูลพื้นฐาน การตีพิมพ์เผยแพร่	ขาดพื้นที่ร่วม (platform) ทั้งในทางกายภาพและดิจิทัล สำหรับการมีส่วนร่วมของเครือข่าย และประชาคมวิชาการ	ติดกรอบการประเมินผลงานนักวิจัย/อาจารย์ที่คับแคบ เอาเกณฑ์สายวิทยาศาสตร์เป็นตัวตั้ง (scientism) ภาระงานที่มากเกินไป และเกณฑ์การขอตำแหน่งวิชาการที่ไม่เปิดกว้าง

4.5 ผลจากแบบสำรวจสถานภาพการพัฒนาความรู้ทางสังคมศาสตร์

ประเด็นข้อคิดเห็นต่อการกำหนดโจทย์วิจัยภายใต้ระบบทุนวิจัย ววน. ไม่ว่าจะเป็นด้านการเปิดโอกาสให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดโจทย์วิจัย การรับฟังความคิดเห็นสู่การกำหนดโจทย์วิจัยในลักษณะ bottom up เกิดเอื้อให้เกิดเสรีภาพและองค์ความรู้ใหม่ มุ่งเน้นการหาความรู้แบบบูรณาการข้ามศาสตร์ที่ตอบสนองต่อความเป็นพลวัตของประเทศและโลก พบว่าประเด็นเหล่านี้กลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากแสดงความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลางเท่านั้น โดยคะแนนเฉลี่ยมากที่สุดอยู่ที่ 2.81 ซึ่งได้แก่ประเด็นโจทย์วิจัยเอื้อให้เกิดการสร้างองค์ความรู้ใหม่จากโจทย์วิจัยพื้นฐาน รองลงมาคืองานวิจัยมีความหลากหลายและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยี และการเอื้อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในงานวิจัยหรืองานวิชาการ ด้วยคะแนน 2.80 และ 2.78 ตามลำดับ ทั้งนี้มีข้อสังเกตในบางประเด็นที่กลุ่มตัวอย่างแสดงความคิดเห็นโน้มเอียงไปในระดับน้อย นั่นคือ ประเด็นการกำหนดโจทย์วิจัยในลักษณะ bottom up และประเด็นการเปิดโอกาสให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดโจทย์วิจัย ซึ่งมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ที่ 2.23 และ 2.34 ตามลำดับ เท่ากับว่า ระบบ ววน. เองในปัจจุบันก็ยังคงขาดการเปิดโอกาสในการเข้าไปมีส่วนร่วมเท่าที่ควร

ประเด็นข้อคิดเห็นต่อระเบียบ ข้อบังคับ กฎเกณฑ์ ภายใต้ระบบทุนวิจัย ววน. ไม่ว่าจะเป็นด้านโจทย์วิจัยสามารถตอบวัตถุประสงค์หรือ OKRs ที่กำหนดไว้ กฎเกณฑ์และระเบียบการเงินในการบริหารจัดการโครงการวิจัยมีความยืดหยุ่น ง่าย และคล่องตัว เงื่อนไขในการให้ทุนไม่เป็นอุปสรรคต่อการขอรับทุนสนับสนุนวิจัย และการกำหนดคุณสมบัติของผู้รับทุน ไม่เป็นอุปสรรคต่อการขอรับทุนสนับสนุนวิจัย ประเด็นข้างต้นที่กล่าวมามีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีคะแนนเฉลี่ย 2.95, 2.77, 2.70 และ 2.70 ตามลำดับ

ประเด็นข้อคิดเห็นต่อระบบการประเมินงานวิจัย ภายใต้ระบบทุนวิจัย ววน. ประเด็นการมีช่องทางการตอบกลับ (feedback) ในการแสดงความคิดเห็นของผู้วิจัย แหล่งทุน และผู้ใช้ประโยชน์ และเป้าหมายงานวิจัยให้เป็นผลลัพธ์ (ตัวชี้วัด) เชิงปริมาณ (เพื่อยื่นข้อเสนอโครงการผ่านระบบ NRIIS) มีความสอดคล้องกับเป้าหมายงานวิจัยที่แท้จริง) ประเด็นที่กล่าวมานี้มีระดับคะแนนเฉลี่ยในระดับปานกลาง โดยมีคะแนนเฉลี่ย 2.89 และ 2.72 ตามลำดับ

สำหรับประเด็นข้อคิดเห็นต่อการเข้าถึงแหล่งทุน ภายใต้ระบบทุนวิจัย ววน. เป็นประเด็นที่มีคะแนนเฉลี่ยน้อยที่สุดที่ 2.20 คะแนน โดยชี้ให้เห็นอุปสรรคต่างๆ ที่สำคัญหลายประการโดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อจำกัดของบางศาสตร์หรือบางสาขาวิจัยที่ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งทุนวิจัยได้ (2.06 คะแนน) รวมไปถึงข้อจำกัดในด้านระยะเวลาในการพัฒนาข้อเสนอโครงการที่เปิดรับมีความกระชั้นชิดเป็นอย่างมาก ซึ่งเป็นอุปสรรคที่สำคัญยิ่งต่อการเข้าถึงแหล่งทุนและการได้รับพิจารณาจัดสรรทุน (2.08 คะแนน) นอกจากนี้กลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามยังชี้ให้เห็นว่าการจัดสรรทุนยังอยู่ในลักษณะของการกระจุกตัวอยู่แต่

ใหม่วิทยาลัยบางแห่ง หรือบางสายกลุ่มวิจัยเท่านั้น (2.14 คะแนน) ซึ่งล้วนเป็นอุปสรรคที่สำคัญยิ่งต่อการเข้าถึงแหล่งทุนวิจัยภายใต้ระบบ ววน.

ประเด็นข้อคิดเห็นต่อการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม ภายใต้ระบบทุนวิจัย ววน. ผู้ตอบแบบสอบถามมีข้อคิดเห็นต่อเรื่องดังกล่าวเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง โดยประเด็นการสร้างพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกันข้ามศาสตร์เพื่อช่วยให้เกิดการบูรณาการงานวิจัยและสร้างงานวิจัยใหม่ ๆ มีคะแนนเฉลี่ยมากที่สุดอยู่ที่ 3.30 คะแนน รองลงมาคือการสร้างการมีส่วนร่วมจากกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ ซึ่งมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ที่ 3.23 คะแนน

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาคะแนนของความคิดเห็นต่อระบบทุนวิจัย ววน. พบว่าประเด็นการเข้าถึงแหล่งทุนจากทุกสาขาวิชาและทุกศาสตร์อย่างครอบคลุมและหลากหลายเป็นประเด็นที่จำเป็นต้องพิจารณาเพื่อการพัฒนาแก้ไขมากที่สุด รองลงมาเป็นด้านการปรับกฎระเบียบ ข้อบังคับที่ต้องเอื้อและอำนวยความสะดวกต่อการใช้งานจริง และไม่ใช่อุปสรรคต่อผู้ได้รับทุนสนับสนุน

ตารางที่ 4-2 ข้อคิดเห็นต่อประเด็นต่างๆ ภายใต้ระบบทุนวิจัย ววน. ของกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถาม

ประเด็น	Mean	S.D.	การแปลผล
ด้านการกำหนดโจทย์วิจัย			
การเปิดโอกาสให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดโจทย์วิจัย	2.34	1.027	น้อย
การกำหนดโจทย์วิจัยมักเป็นลักษณะ Top-down	2.23	1.192	น้อย
ระบบสนับสนุนและเอื้อให้วงวิชาการเกิดเสรีภาพทางวิชาการ	2.55	1.112	น้อย
โจทย์วิจัยเอื้อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในงานวิจัยหรืองานวิชาการ	2.78 ³	1.161	ปานกลาง
โจทย์วิจัยเอื้อให้เกิดการสร้างองค์ความรู้ใหม่จากโจทย์วิจัยพื้นฐาน	2.81 ¹	1.207	ปานกลาง
ระบบ ววน. ส่งผลให้งานวิจัยมีความหลากหลายและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยี	2.80 ²	1.198	ปานกลาง
การกำหนดแผนงานการวิจัยในภาพรวมมีความยืดหยุ่น เอื้อต่อการบูรณาการข้ามศาสตร์	2.66	1.211	ปานกลาง
การกำหนดโจทย์วิจัยไม่ครอบคลุมทุกศาสตร์	2.55	1.272	น้อย
รวมด้านการกำหนดโจทย์วิจัย	2.89	.080	ปานกลาง
ด้านระเบียบ ข้อบังคับ กฎเกณฑ์			
ระยะเวลาการวิจัยเอื้อต่อการผลิตงานวิจัยที่มีคุณภาพ	2.69	1.067	ปานกลาง
ระบบบริหารจัดการและวัฒนธรรมราชการไม่เป็นข้อจำกัดต่อการดำเนินการวิจัย	2.27	1.172	น้อย
โจทย์วิจัยสามารถตอบวัตถุประสงค์หรือ OKRs ที่กำหนดไว้	2.95 ¹	.844	ปานกลาง
เงื่อนไขในการให้ทุนไม่เป็นอุปสรรคต่อการขอรับทุนสนับสนุนวิจัย	2.70	1.019	ปานกลาง
การกำหนดคุณสมบัติของผู้รับทุน ไม่เป็นอุปสรรคต่อการขอรับทุนสนับสนุนวิจัย	2.70	1.094	ปานกลาง
ระบบการสมัครทุนเอื้อต่อการใช้งานจริง	2.31	1.052	น้อย
การอนุมัติงบประมาณไม่มีความล่าช้า ตอบสนองต่อแผนการดำเนินโครงการวิจัย	2.38	1.000	น้อย

ประเด็น	Mean	S.D.	การแปลผล
กฎเกณฑ์และระเบียบการเงินในการบริหารจัดการโครงการวิจัยมีความยืดหยุ่น ง่าย และคล่องตัว	2.77 ²	1.151	ปานกลาง
รวมด้านระเบียบ ข้อบังคับ กฎเกณฑ์	2.60	.67	น้อย
ด้านระบบการประเมินงานวิจัย			
เป้าหมายงานวิจัยให้เป็นผลลัพธ์ (ตัวชี้วัด) เชิงปริมาณ (เพื่อยื่นข้อเสนอโครงการผ่านระบบ NRIS) มีความสอดคล้องกับเป้าหมายงานวิจัยที่แท้จริง)	2.72	.983	ปานกลาง
การประเมินจากตัวชี้วัดสอดคล้องกับงานวิจัยในบางศาสตร์	2.45	1.112	ระดับน้อย
ในบางสาขาวิชาหรือบางศาสตร์ การตีพิมพ์ผลงานวารสารระดับนานาชาติ เช่น ISI Scopus สามารถตอบโจทย์ในการเผยแพร่องค์ความรู้/การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยได้	2.33	1.128	ระดับน้อย
การมีช่องทางการตอบกลับ (feedback) ในการแสดงความคิดเห็นของผู้วิจัย แล่งทุน และผู้ใช้ประโยชน์	2.89	1.183	ปานกลาง
รวมด้านระบบการประเมินงานวิจัย	2.74	.50	ปานกลาง
ด้านการเข้าถึงแหล่งทุน			
การจัดสรรทุนมีการกระจายตัวตามความหลากหลายของมหาวิทยาลัย/กลุ่มวิจัย	2.14	.99	น้อย
การกระจายทรัพยากร (ทุน) การวิจัย มีการตอบสนองตามความต้องการ/ปัญหาในพื้นที่	2.41	1.065	น้อย
การเข้าถึงแหล่งทุนในบางสาขาวิชา/บางศาสตร์ง่ายต่อการได้รับจัดสรรทุนวิจัย	2.06	1.037	น้อย
ทุนวิจัยที่ได้รับการอนุมัติเพียงพอต่อการดำเนินการ เพื่อให้สอดคล้องกับผลผลิตที่แหล่งทุนคาดหวัง	2.30	1.003	น้อย
ระยะเวลาในการพัฒนาข้อเสนอโครงการมีความเหมาะสม	2.08	1.044	น้อย
รวมด้านการเข้าถึงแหล่งทุน	2.20	.85	น้อย
ด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม			
การเปิดโอกาสและสร้างการมีส่วนร่วมที่หลากหลายในการตั้งโจทย์วิจัย	3.11	1.223	ปานกลาง

	ประเด็น	Mean	S.D.	การแปลผล
	ประชาคมวิชาการเปิดโอกาสให้นักวิชาการหรือผู้ที่เกี่ยวข้องทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่กระบวนการคิด จนถึงการร่วม รับผล	2.97	1.195	ปานกลาง
	ผู้ใช้ประโยชน์สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการวิจัยได้	3.23 ²	1.109	ปานกลาง
	การสร้างพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกันข้ามศาสตร์ ช่วยให้เกิดการบูรณาการงานวิจัยและสร้างงานวิจัยใหม่ ๆ ได้	3.30 ¹	1.136	ปานกลาง
	รวมด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม	3.15	1.08	ปานกลาง
หมายเหตุ	ระดับคะแนน 1.00 – 1.80 หมายถึง เห็นด้วยน้อยที่สุด ระดับคะแนน 1.81 – 2.60 หมายถึง เห็นด้วยน้อย ระดับคะแนน 2.61 – 3.40 หมายถึง เห็นด้วยปานกลาง ระดับคะแนน 3.41 – 4.20 หมายถึง เห็นด้วยมาก ระดับคะแนน 4.21 – 5.00 หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุด			

จากการสอบถามถึงความพึงพอใจต่อระบบการให้ทุนในภาพรวม เปรียบเทียบระบบการให้ทุนแบบเก่า และแบบใหม่ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความพึงพอใจในภาพรวมทั้งในระบบเก่าและระบบใหม่ไปในทิศทางเดียวกัน คือพึงพอใจในระดับปานกลาง โดยผู้ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจต่อแนวทางการให้ทุนในระบบใหม่น้อยกว่ารูปแบบเก่าเล็กน้อย แต่ยังมีความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง

ตารางที่ 4-3 การเปรียบเทียบความพึงพอใจในภาพรวมต่อระบบการให้ทุนแบบเก่า (สกว. เดิม และ วช.) และแบบใหม่ (อววน.)

ประเด็น	Mean	S.D.	การแปลผล
ระดับความพึงพอใจในภาพรวมต่อระบบการให้ทุนแบบเก่า	3.20	1.011	ระดับปานกลาง
ระดับความพึงพอใจในภาพรวมต่อระบบการให้ทุนแบบใหม่	2.95	1.119	ระดับปานกลาง

หมายเหตุ ระดับคะแนน 1.00 – 1.80 หมายถึง มีความพึงพอใจน้อยที่สุด
ระดับคะแนน 1.81 – 2.60 หมายถึง มีความพึงพอใจน้อย

ระดับคะแนน 2.61 – 3.40 หมายถึง มีความพึงพอใจปานกลาง

ระดับคะแนน 3.41 – 4.20 หมายถึง มีความพึงพอใจมาก

ระดับคะแนน 4.21 – 5.00 หมายถึง มีความพึงพอใจมากที่สุด

ความคาดหวังของการขับเคลื่อนความรู้ทางสังคมศาสตร์จาก PMU ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคาดหวังต่อสำนักงานวิจัยแห่งชาติ (วช.) มากที่สุด อยู่ที่ร้อยละ 60.9 ลำดับถัดมาคือ PMU-B อยู่ที่ร้อยละ 54.7 และ PMU-A อยู่ที่ร้อยละ 45.3 และมีกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามที่ไม่มีความคาดหวังการขับเคลื่อนความรู้ทางสังคมศาสตร์จากบาง PMU ในระดับที่สูง ได้แก่ สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร องค์กรมหาชน (สวก.) และสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) ซึ่งสูงถึงร้อยละ 85.9 และร้อยละ 79.7 ตามลำดับ รวมถึงมีผู้ตอบแบบสอบถามที่ไม่มีความคาดหวังกับทุน PMU อยู่ที่ร้อยละ 23.4

ตารางที่ 4-4 ความคาดหวังการขับเคลื่อนความรู้ทางสังคมศาสตร์จาก PMU ต่างๆ

ประเด็น	หน่วย: ร้อยละ	
	คาดหวัง	ไม่คาดหวัง
PMU-A (หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.))	45.3	54.7
PMU-B (หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนากำลังคน และทุนด้านการพัฒนาสถาบันอุดมศึกษา การวิจัย และสร้างนวัตกรรม (บพค.))	54.7 ²	45.3
PMU-C (หน่วยบริหารจัดการทุนด้านการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (บพข.))	29.7	70.3
สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)	60.9 ¹	39.1
สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (NIA)	26.6	73.4
สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร องค์กรมหาชน (สวก.)	14.1	85.9 ¹
สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.)	20.3	79.7 ²

จำนวนสาขาวิชาที่ผลิตความรู้ ส่งผลต่อความคาดหวังที่มีต่อแต่ละ PMU ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 4-5 ค่าเฉลี่ยความคาดหวังการขับเคลื่อนความรู้ทางสังคมศาสตร์จาก PMU จำแนกโดยจำนวนสาขาวิชาที่ผลิตความรู้

ความคาดหวังการขับเคลื่อนความรู้ทางสังคมศาสตร์จาก PMU	1 สาขาวิชา		2 สาขาวิชา		3 สาขาวิชา		4 สาขาวิชา		5 สาขาวิชาขึ้นไป	
	Mean	S.D.	Mean	S.D.	Mean	S.D.	Mean	S.D.	Mean	S.D.
PMU-A (หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.))	1.60	.500	1.55	.510	1.33	.492	1.75	.500	1.67	.577
PMU-B (หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนากำลังคน และทุนด้านการพัฒนาสถาบันอุดมศึกษา การวิจัย และสร้างนวัตกรรม (บพค.))	1.48	.510	1.45	.510	1.42	.515	1.25	.500	1.67	.577
PMU-C (หน่วยบริหารจัดการทุนด้านการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (บพข.))	1.68	.476	1.75	.444	1.67	.492	1.50	.577	2.00	.000
สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)	1.48	.510	1.40	.503	1.33	.492	1.00	.000	1.33	.577
สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (NIA)	1.72	.458	1.75	.444	1.83	.389	1.50	.577	1.67	.577
สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร องค์การมหาชน (สวก.)	1.84	.374	1.90	.308	1.83	.389	1.75	.500	2.00	.000
สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.)	1.84	.374	1.85	.366	1.67	.492	1.75	.500	1.67	.577
ไม่มีความคาดหวัง	1.76	.436	1.75	.444	1.75	.452	2.00	.000	1.67	.577

หมายเหตุ	ระดับคะแนน	1.00 – 1.80	หมายถึง มีความคาดหวังน้อยที่สุด
	ระดับคะแนน	1.81 – 2.60	หมายถึง มีความคาดหวังน้อย
	ระดับคะแนน	2.61 – 3.40	หมายถึง มีความคาดหวังปานกลาง
	ระดับคะแนน	3.41 – 4.20	หมายถึง มีความคาดหวังมาก
	ระดับคะแนน	4.21 – 5.00	หมายถึง มีความคาดหวังมากที่สุด

ตารางที่ 4-6 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของความคาดหวังการขับเคลื่อนความรู้ทางสังคมศาสตร์จาก PMU จำแนกโดยจำนวนสาขาวิชาที่ผลิตความรู้

		SS	df	MS	F	Sig.
PMU-A (หน่วยบริหารและจัดการ ทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.))	ระหว่างกลุ่ม	.826	4	.207	.810	.524
	ภายในกลุ่ม	15.033	59	.255		
	รวม	15.859	63			
PMU-B (หน่วยบริหารและจัดการ ทุนด้านการพัฒนากำลังคน)	ระหว่างกลุ่ม	.336	4	.084	.319	.864
	ภายในกลุ่ม	15.523	59	.263		
	รวม	15.859	63			
PMU-C (หน่วยบริหารจัดการทุน ด้านการเพิ่มความสามารถในการ แข่งขันของประเทศ (บพข.))	ระหว่างกลุ่ม	.503	4	.126	.577	.681
	ภายในกลุ่ม	12.857	59	.218		
	รวม	13.359	63			
สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)	ระหว่างกลุ่ม	.861	4	.215	.884	.479
	ภายในกลุ่ม	14.373	59	.244		
	รวม	15.234	63			
สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (NIA)	ระหว่างกลุ่ม	.361	4	.090	.439	.780
	ภายในกลุ่ม	12.123	59	.205		
	รวม	12.484	63			

		SS	df	MS	F	Sig.
สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร องค์การมหาชน (สวก.)	ระหว่างกลุ่ม	.158	4	.039	.307	.872
	ภายในกลุ่ม	7.577	59	.128		
	รวม	7.734	63			
สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.)	ระหว่างกลุ่ม	.366	4	.092	.540	.707
	ภายในกลุ่ม	9.993	59	.169		
	รวม	10.359	63			
ไม่มีความคาดหวัง	ระหว่างกลุ่ม	.258	4	.064	.339	.851
	ภายในกลุ่ม	11.227	59	.190		
	รวม	11.484	63			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

ผู้ตอบแบบสอบถามในครั้งนี คาดหวังต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตความรู้และการใช้ประโยชน์จากความรู้สังคมศาสตร์กับ PMU โดยอยากเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุดคือสำนักงานวิจัยแห่งชาติ (วช.) มากถึงร้อยละ 35.9 รองลงมาอยู่ที่ร้อยละ 20.3 คือ PMU-B และร้อยละ 18.8 อยากเข้าไปมีส่วนร่วมกับ PMU-A

ตารางที่ 4-7 ความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตความรู้และการใช้ประโยชน์จากความรู้สังคมศาสตร์ในหน่วยต่างๆ

ประเด็น	ร้อยละ
PMU-A (หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.))	18.8 ³
PMU-B (หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนากำลังคน และทุนด้านการพัฒนาสถาบันอุดมศึกษา การวิจัย และสร้างนวัตกรรม (บพค.))	20.3 ²
PMU-C (หน่วยบริหารจัดการทุนด้านการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (บพข.))	1.6
สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)	35.9 ¹
สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (NIA)	7.8
สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร องค์กรมหาชน (สวก.)	1.6
สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.)	1.6
ไม่ต้องการมีส่วนร่วม	12.5

ประเด็นโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการผลิตความรู้ทางสังคมศาสตร์ ผู้ตอบแบบสอบถามคิดเห็นว่าโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการผลิตความรู้ทางสังคมศาสตร์ มากที่สุดสามอันดับแรก ประกอบไปด้วย ระบบการประเมินและการเข้าสู่ตำแหน่งที่เปิดกว้างขึ้น ระบบขับเคลื่อนงานวิจัยระดับท้องถิ่น และหน่วยงานบูรณาการความรู้และเชื่อมต่อไปสู่นโยบายสาธารณะและประชาชน โดยมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ที่ 4.41, 4.31 และ 4.25 ตามลำดับ

ตารางที่ 4-8 ความคิดเห็นของกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามต่อประเด็นโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการผลิตความรู้ทางสังคมศาสตร์

ประเด็น	Mean	S.D.	การแปลผล
ระบบสนับสนุนเพิ่มทักษะและศักยภาพนักวิชาการรุ่นใหม่	4.22	1.070	จำเป็นมากที่สุด
ระบบเมธีวิจัยอาวุโสเป็นพี่เลี้ยง	3.97	1.257	จำเป็นมาก
ระบบการประเมินและการเข้าสู่ตำแหน่งที่เปิดกว้างขึ้น	4.41¹	.665	จำเป็นมากที่สุด
การสนับสนุนสมาคมหรือเครือข่ายสาขาวิชา	4.22	.975	จำเป็นมากที่สุด
การสนับสนุนเครือข่ายวิชาการระดับนานาชาติ	4.19	.998	จำเป็นมาก
ระบบฐานข้อมูลดิจิทัลกลางและสถิติที่ครอบคลุม	4.16	1.081	จำเป็นมาก
ระบบการตีพิมพ์เผยแพร่และวารสารที่ประชาคมวิจัยดูแลร่วมกัน	4.22	1.099	จำเป็นมากที่สุด
ระบบขับเคลื่อนงานวิจัยระดับท้องถิ่น	4.31²	.931	จำเป็นมากที่สุด
ระบบการให้ทุนวิจัยที่เปิดกว้างต่อการมีส่วนร่วมในการตั้งโจทย์วิจัยมากขึ้น	4.22	1.099	จำเป็นมากที่สุด
หน่วยงานบูรณาการความรู้และเชื่อมต่อไปสู่นโยบายสาธารณะและประชาคม	4.25³	1.047	จำเป็นมากที่สุด

หมายเหตุ

- ระดับคะแนน 1.00 – 1.80 หมายถึงความจำเป็นน้อยที่สุด
- ระดับคะแนน 1.81 – 2.60 หมายถึงความจำเป็นน้อย
- ระดับคะแนน 2.61 – 3.40 หมายถึงความจำเป็นปานกลาง
- ระดับคะแนน 3.41 – 4.20 หมายถึงความจำเป็นมาก
- ระดับคะแนน 4.21 – 5.00 หมายถึงความจำเป็นมากที่สุด

เมื่อสอบถามถึงความรู้จักของผู้ตอบแบบสอบถามต่อวิทยสถานสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์แห่งประเทศไทย หรือ TASSHA พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ถึงร้อยละ 84.4 ยังไม่รู้จักวิทยสถานสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์แห่งประเทศไทย (TASSHA) และมีความคาดหวังต่อ TASSHA ต่อการสนับสนุนการผลิตและการใช้ประโยชน์จากความรู้ทางสังคมศาสตร์อยู่ในระดับปานกลางเท่านั้น

ประเด็น		ร้อยละ		
ท่านรู้จักวิทยสถานสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์แห่งประเทศไทย หรือ TASSHA หรือไม่				
รู้จัก		15.6		
ไม่รู้จัก		84.4 ¹		
ท่านมีความคาดหวังต่อ TASSHA ต่อการสนับสนุนการผลิตและการใช้ประโยชน์จากความรู้ทางสังคมศาสตร์		Mean	S.D.	การแปลผล
		3.33	1.118	ระดับปานกลาง

หมายเหตุ ระดับคะแนน 1.00 – 1.80 หมายถึงมีความคาดหวังน้อยที่สุด

ระดับคะแนน 1.81 – 2.60 หมายถึงมีความคาดหวังน้อย

ระดับคะแนน 2.61 – 3.40 หมายถึงมีความคาดหวังปานกลาง

ระดับคะแนน 3.41 – 4.20 หมายถึงมีความคาดหวังมาก

ระดับคะแนน 4.21 – 5.00 หมายถึงมีความคาดหวังมากที่สุด

ประเด็นโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการใช้ประโยชน์จากความรู้ทางสังคมศาสตร์ พบว่า มี 3 ด้านที่ผู้ตอบแบบสอบถามลงความเห็นว่ามีความจำเป็นมากที่สุด ประกอบไปด้วย ประโยชน์เชิงวิชาการ ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และการผลักดันทางนโยบายสาธารณะ ซึ่งทั้ง 3 ด้านนี้มีระดับคะแนนเฉลี่ยเท่ากันอยู่ที่ 4.00

ตารางที่ 4-9 ความคิดเห็นของกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามต่อประเด็นโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการใช้ประโยชน์จากความรู้ทางสังคมศาสตร์

ประเด็น	Mean	S.D.	การแปลผล
การแก้ไขปัญหาสังคม	3.50	1.291	จำเป็นมาก
การขับเคลื่อนเชิงพื้นที่/ท้องถิ่น	3.75	1.258	จำเป็นมาก
การเป็นพลังปัญญาให้กับสาธารณะ	3.75	1.258	จำเป็นมาก
ประโยชน์เชิงวิชาการ	4.00¹	.816	จำเป็นมากที่สุด
การต่อยอดสู่การพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสม	3.75	.957	จำเป็นมาก
การสร้างการเปลี่ยนผ่านสู่ความยั่งยืนและตอบความท้าทายสำคัญระดับประเทศและโลก	3.75	.957	จำเป็นมาก
ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ	4.00¹	.816	จำเป็นมากที่สุด
การผลักดันทางนโยบายสาธารณะ	4.00¹	.816	จำเป็นมากที่สุด
การวิพากษ์และทบทวนแนวคิดทางสังคมศาสตร์	3.75	.957	จำเป็นมาก
การผลักดันต่อยอดสู่ประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม	3.75	.957	จำเป็นมาก
การขับเคลื่อนในเชิงการเมือง/การปกครอง	3.75	.957	จำเป็นมาก
อื่น ๆ	3.75	.957	จำเป็นมาก

หมายเหตุ ระดับคะแนน 1.00 – 1.80 หมายถึงความจำเป็นน้อยที่สุด
 ระดับคะแนน 1.81 – 2.60 หมายถึงความจำเป็นน้อย
 ระดับคะแนน 2.61 – 3.40 หมายถึงความจำเป็นปานกลาง
 ระดับคะแนน 3.41 – 4.20 หมายถึงความจำเป็นมาก
 ระดับคะแนน 4.21 – 5.00 หมายถึงความจำเป็นมากที่สุด

ประสบการณ์การเคยได้รับการจัดสรรทุนจากหลากหลายหน่วยงานที่แตกต่างกันส่งผลต่อระดับความพึงพอใจต่อระบบการให้ทุนที่แตกต่างกันในระบบการให้ทุนแบบใหม่อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 ดังตารางที่ 4-10 ตารางที่ 4-10 ค่าเฉลี่ยความพึงพอใจต่อระบบการให้ทุน จำแนกด้วยประสบการณ์การได้รับการจัดสรรทุนจากหน่วยงานต่าง ๆ

ความพึงพอใจต่อระบบการให้ทุน	เคยได้รับจัดสรรทุน 1-2 แหล่ง		เคยได้รับจัดสรรทุน 3-4 แหล่ง		เคยได้รับจัดสรรทุน 5-6 แหล่ง		เคยได้รับจัดสรรทุน 7-8 แหล่ง		ไม่เคยได้รับจัดสรรทุน	
	Mean	S.D.	Mean	S.D.	Mean	S.D.	Mean	S.D.	Mean	S.D.
ระบบการให้ทุนแบบเก่า	3.16	1.019	3.29	.588	3.80	1.643	4.00	1.414	2.63	1.061
ระบบการให้ทุนแบบใหม่	3.38	.976	2.65	.996	2.00	1.732	3.00	0.00	2.50	1.069

ตารางที่ 4-11 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของระดับความพึงพอใจต่อระบบการให้ทุน จำแนกด้วยประสบการณ์การได้รับจัดสรรทุนจากหน่วยงานต่าง ๆ

ความพึงพอใจต่อระบบการให้ทุน		SS	df	MS	F	Sig.
ระดับความพึงพอใจในภาพรวมต่อระบบการให้ทุนในแบบเก่า	ระหว่างกลุ่ม	5.936	4	1.484	1.499	.214
	ภายในกลุ่ม	58.423	59	.990		
	รวม	64.359	63			
ระดับความพึงพอใจในภาพรวมต่อระบบการให้ทุนในแบบใหม่	ระหว่างกลุ่ม	13.477	4	3.369	3.040	.024
	ภายในกลุ่ม	65.382	59	1.108		
	รวม	78.859	63			

*($p < .05$)

เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยรายคู่โดยการทดสอบค่าผลต่างนัยสำคัญ (LSD) ในส่วนระดับความพึงพอใจในภาพรวมต่อระบบการให้ทุนในระบบใหม่ พบว่ามีจำนวน 3 คู่ มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังตารางที่ 4-12

ตารางที่ 4-12 ตารางทดสอบผลต่างนัยสำคัญ (LSD) เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยรายคู่

ประสบการณ์การได้รับการจัดสรรทุนจาก PMU	ได้รับจัดสรร ทุน 1-2 แหล่ง	ได้รับจัดสรร ทุน 3-4 แหล่ง	ได้รับจัดสรร ทุน 5-6 แหล่ง	ได้รับจัดสรร ทุน 7-8 แหล่ง	ไม่เคยได้รับ จัดสรรทุน
ได้รับจัดสรรทุน 1-2 แหล่ง	-	.025*	.009*	.627	.040*
ได้รับจัดสรรทุน 3-4 แหล่ง	-	-	.232	.655	.746
ได้รับจัดสรรทุน 5-6 แหล่ง	-	-	-	.261	.408
ได้รับจัดสรรทุน 7-8 แหล่ง	-	-	-	-	.550
ไม่เคยได้รับจัดสรรทุน	-	-	-	-	-

- แสดงให้เห็นว่าผู้ที่มีประสบการณ์การได้รับการจัดสรรทุนจาก PMU ใน 1-2 แหล่ง มีความพึงพอใจในภาพรวมต่อระบบการให้ทุนแบบใหม่มากกว่าผู้ที่เคยได้รับการจัดสรรทุน 3-4 แหล่ง ผู้ที่เคยได้รับจัดสรรทุน 5-6 แหล่ง และผู้ที่ไม่เคยได้รับการจัดสรรทุนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ประสบการณ์ในวงวิชาการที่แตกต่างกัน ส่งผลให้การมองโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการผลิตความรู้ทางสังคมศาสตร์ไม่แตกต่างกัน โดยด้านระบบสนับสนุนเพิ่มทักษะและศักยภาพนักวิชาการรุ่นใหม่ กลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ในวงวิชาการ 7-9 ปี มีคะแนนเฉลี่ยมากที่สุด โดยอยู่ที่ 4.50 ในด้านระบบเมธีวิจัยอาวุโสเป็นพี่เลี้ยง กลุ่มผู้ที่มีประสบการณ์ 1-3 ปี เป็นกลุ่มที่เห็นด้วยกับประเด็นนี้มากที่สุดเมื่อเทียบกับกลุ่มอื่น ๆ โดยมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ที่ 4.13 ระบบการประเมินและการเข้าสู่ตำแหน่งที่เปิดกว้างขึ้น กลุ่มผู้ที่มีประสบการณ์ 7-9 ปี มีคะแนนเฉลี่ยมากที่สุด โดยอยู่ที่ 5.00

การสนับสนุนสมาคมหรือเครือข่ายสาขาวิชา การสนับสนุนเครือข่ายวิชาการระดับนานาชาติ ระบบฐานข้อมูลดิจิทัลกลางและสถิติที่ครอบคลุม สามด้านนี้ กลุ่มผู้ที่มีประสบการณ์ 10 ปีขึ้นไป เป็นกลุ่มที่มีคะแนนเฉลี่ยมากที่สุด อยู่ที่ 4.35, 4.24 และ 4.35 ตามลำดับ ระบบการตีพิมพ์เผยแพร่และวารสารที่ประชาคมวิจัยดูแลร่วมกัน ระบบขับเคลื่อนงานวิจัยระดับท้องถิ่น ระบบการให้ทุนวิจัยที่เปิดกว้างต่อการมีส่วนร่วมในการตั้งโจทย์วิจัยมากขึ้น สามด้านนี้ กลุ่มผู้ที่มีประสบการณ์ 7-9 ปี มีคะแนนเฉลี่ยมากที่สุด อยู่ที่ 4.50, 5.00 และ 5.00 ตามลำดับ และในด้านหน่วยงานบูรณาการความรู้และเชื่อมต่อไปสู่นโยบายสาธารณะและประชาคม กลุ่มผู้ที่มีประสบการณ์ 1-3 ปี มีคะแนนเฉลี่ยมากที่สุด โดยอยู่ที่ 4.38 ดังตารางที่ 4-13

ตารางที่ 4-13 ค่าเฉลี่ยการมองโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการผลิตความรู้ทางสังคมศาสตร์ จำแนกโดยประสบการณ์ในวงวิชาการ

โครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการผลิตความรู้ทางสังคมศาสตร์	ประสบการณ์ 1-3 ปี		ประสบการณ์ 4-6 ปี		ประสบการณ์ 7-9 ปี		ประสบการณ์ 10 ปีขึ้นไป	
	Mean	S.D.	Mean	S.D.	Mean	S.D.	Mean	S.D.
ระบบสนับสนุนเพิ่มทักษะและศักยภาพนักวิชาการรุ่นใหม่	4.25	1.389	3.80	1.095	4.50	.707	4.29	.985
ระบบเมธีวิจัยอาวุโสเป็นพี่เลี้ยง	4.13	1.126	3.80	1.643	4.00	1.414	3.94	1.298
ระบบการประเมินและการเข้าสู่ตำแหน่งที่เปิดกว้างขึ้น	4.50	.756	4.00	.707	5.00	0.00	4.41	.618
การสนับสนุนสมาคมหรือเครือข่ายสาขาวิชา	4.25	.707	4.00	.707	3.50	2.121	4.35	1.057
การสนับสนุนเครือข่ายวิชาการระดับนานาชาติ	4.13	1.126	4.20	.837	4.00	1.414	4.24	1.033
ระบบฐานข้อมูลดิจิทัลกลางและสถิติที่ครอบคลุม	4.00	1.414	3.80	.837	4.00	1.414	4.35	.996

โครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการผลิตความรู้ทางสังคมศาสตร์	ประสบการณ์ 1-3 ปี		ประสบการณ์ 4-6 ปี		ประสบการณ์ 7-9 ปี		ประสบการณ์ 10 ปีขึ้นไป	
	Mean	S.D.	Mean	S.D.	Mean	S.D.	Mean	S.D.
ระบบการตีพิมพ์เผยแพร่และวารสารที่ประชาคมวิจัยดูแลร่วมกัน	4.13	1.126	4.20	.447	4.50	.707	4.24	1.300
ระบบขับเคลื่อนงานวิจัยระดับท้องถิ่น	4.50	1.069	4.00	.707	5.00	.000	4.24	.970
ระบบการให้ทุนวิจัยที่เปิดกว้างต่อการมีส่วนร่วมในการตั้งโจทย์วิจัยมากขึ้น	4.50	.535	4.00	1.225	5.00	.000	4.06	1.298
หน่วยงานบูรณาการความรู้และเชื่อมต่อไปสู่นโยบายสาธารณะและประชาคม	4.38	1.016	3.80	.837	4.00	1.414	4.35	1.115

ตารางที่ 4-14 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของการมองโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการผลิตความรู้ทางสังคมศาสตร์ จำแนกโดยประสบการณ์ในวงวิชาการ

		SS	df	MS	F	Sig.
ระบบสนับสนุนเพิ่มทักษะและศักยภาพนักวิชาการรุ่นใหม่	ระหว่างกลุ่ม	1.139	3	.380	.310	.818
	ภายในกลุ่ม	34.329	28	1.226		
	รวม	35.469	31			
ระบบเมธีวิจัยอาวุโสเป็นพี่เลี้ยง	ระหว่างกลุ่ม	.353	3	.118	.068	.977
	ภายในกลุ่ม	48.616	28	1.736		
	รวม	48.969	31			
		SS	df	MS	F	Sig.
	ระหว่างกลุ่ม	1.601	3	.534	1.233	.316

		SS	df	MS	F	Sig.
ระบบการประเมินและการเข้าสู่ตำแหน่งที่เปิดกว้างขึ้น	ภายในกลุ่ม	12.118	28	.433		
	รวม	13.719	31			
การสนับสนุนสมาคมหรือเครือข่ายสาขาวิชา	ระหว่างกลุ่ม	1.586	3	.529	.531	.665
	ภายในกลุ่ม	27.882	28	.996		
	รวม	29.469	31			
การสนับสนุนเครือข่ายวิชาการระดับนานาชาติ	ระหว่างกลุ่ม	.141	3	.047	.043	.988
	ภายในกลุ่ม	30.734	28	1.098		
	รวม	30.875	31			
ระบบฐานข้อมูลดิจิทัลกลางและสถิติที่ครอบคลุม	ระหว่างกลุ่ม	1.536	3	.512	.413	.745
	ภายในกลุ่ม	34.682	28	1.239		
	รวม	36.219	31			
ระบบการตีพิมพ์เผยแพร่และวารสารที่ประชาคมวิจัยดูแลร่วมกัน	ระหว่างกลุ่ม	.235	3	.078	.059	.981
	ภายในกลุ่ม	37.234	28	1.330		
	รวม	37.469	31			
ระบบขับเคลื่อนงานวิจัยระดับท้องถิ่น	ระหว่างกลุ่ม	1.816	3	.605	.676	.574
	ภายในกลุ่ม	25.059	28	.895		
	รวม	26.875	31			
ระบบการให้ทุนวิจัยที่เปิดกว้างต่อการมีส่วนร่วมในการตั้งโจทย์วิจัยมากขึ้น	ระหว่างกลุ่ม	2.528	3	.843	.675	.575
	ภายในกลุ่ม	34.941	28	1.248		
	รวม	37.469	31			
		SS	df	MS	F	Sig.

		SS	df	MS	F	Sig.
หน่วยงานบูรณาการความรู้ และเชื่อมต่อไปสู่นโยบาย สาธารณะและประชาคม	ระหว่างกลุ่ม	1.443	3	.481	.414	.745
	ภายในกลุ่ม	32.557	28	1.163		
	รวม	34.000	31			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

ประสบการณ์ในวงวิชาการที่แตกต่างกัน ส่งผลให้การมองโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการใช้ประโยชน์จากความรู้ทางสังคมศาสตร์ไม่แตกต่างกัน โดยในประเด็นระบบสนับสนุนเพิ่มทักษะและศักยภาพนักวิชาการรุ่นใหม่ กลุ่มผู้มีประสบการณ์ 7-9 ปี เป็นกลุ่มที่มีระดับคะแนนเฉลี่ยมากที่สุด อยู่ที่ 4.50 เช่นเดียวกับระบบการประเมินและการเข้าสู่ตำแหน่งที่เปิดกว้างขึ้น ซึ่งมีระดับคะแนนอยู่ที่ 5.00 การสนับสนุนสมาคมหรือเครือข่ายสาขาวิชา การสนับสนุนเครือข่ายวิชาการระดับนานาชาติ และระบบฐานข้อมูลดิจิทัลกลางและสถิติที่ครอบคลุม ทั้งสามด้านนี้ กลุ่มผู้มีประสบการณ์ 10 ปีขึ้นไป เป็นกลุ่มที่มีระดับคะแนนเฉลี่ยมากที่สุดเมื่อเทียบกับกลุ่มอื่น ๆ โดยมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ที่ 4.47, 4.18 และ 4.24 ตามลำดับ

ระบบการตีพิมพ์เผยแพร่และวารสารที่ประชาคมวิจัยดูแลร่วมกัน ระบบขับเคลื่อนงานวิจัยระดับท้องถิ่น ระบบการให้ทุนวิจัยที่เปิดกว้างต่อการมีส่วนร่วมในการตั้งโจทย์วิจัยมากขึ้น และหน่วยงานบูรณาการความรู้และเชื่อมต่อไปสู่นโยบายสาธารณะและประชาคม ประเด็นเหล่านี้ กลุ่มผู้มีประสบการณ์ 7-9 ปี เป็นกลุ่มที่คะแนนเฉลี่ยมากที่สุด ซึ่งอยู่ที่ 4.50, 5.00, 5.00 และ 4.50 ตามลำดับ ดังตารางที่....

ตารางที่ 4-15 ค่าเฉลี่ยการมองโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการใช้ประโยชน์จากความรู้ทางสังคมศาสตร์ จำแนกโดยประสบการณ์ในวงวิชาการ

โครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการ ใช้ประโยชน์จากความรู้ทาง สังคมศาสตร์	ประสบการณ์ 1-3 ปี		ประสบการณ์ 4-6 ปี		ประสบการณ์ 7-9 ปี		ประสบการณ์ 10 ปี ขึ้นไป	
	Mean	S.D.	Mean	S.D.	Mean	S.D.	Mean	S.D.
ระบบสนับสนุนเพิ่มทักษะและ ศักยภาพนักวิชาการรุ่นใหม่	4.13	1.356	4.00	.707	4.50	.707	4.24	1.033
ระบบการประเมินและการเข้าสู่ ตำแหน่งที่เปิดกว้างขึ้น	4.63	.518	4.20	.447	5.00	.000	4.12	1.166
การสนับสนุนสมาคมหรือเครือข่าย สาขาวิชา	4.38	.744	4.00	.707	3.50	2.121	4.47	.717

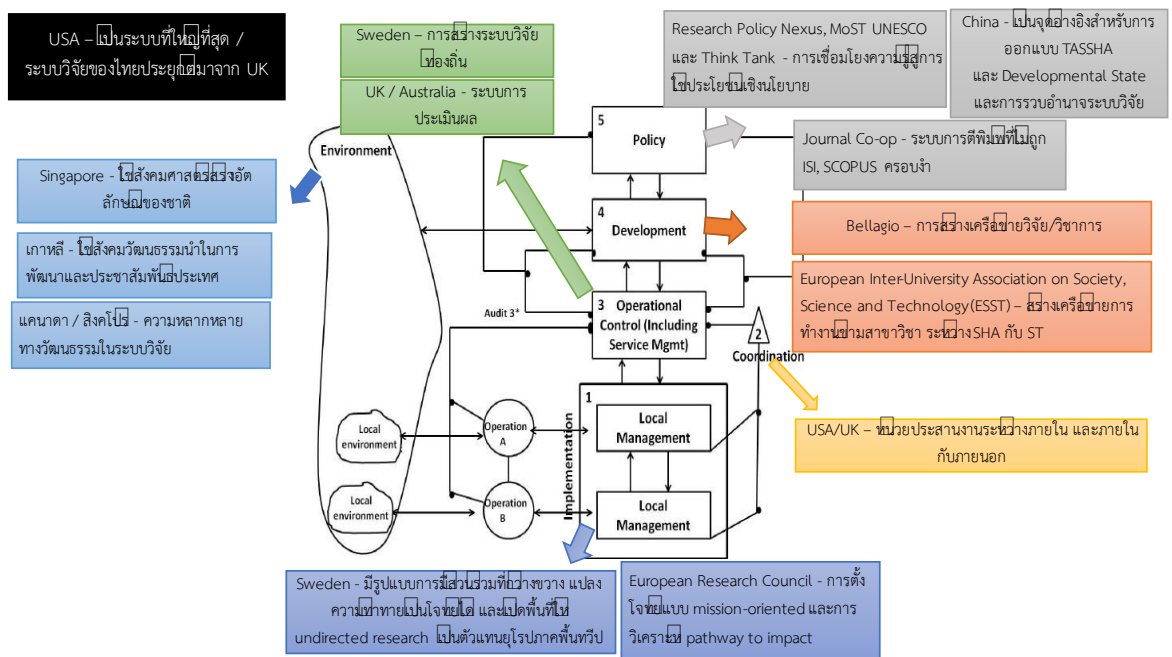
โครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการ ใช้ประโยชน์จากความรู้ทาง สังคมศาสตร์	ประสบการณ์ 1-3 ปี		ประสบการณ์ 4-6 ปี		ประสบการณ์ 7-9 ปี		ประสบการณ์ 10 ปี ขึ้นไป	
	Mean	S.D.	Mean	S.D.	Mean	S.D.	Mean	S.D.
การสนับสนุนเครือข่ายวิชาการ ระดับนานาชาติ	4.13	1.126	4.00	1.000	3.50	2.121	4.18	1.074
ระบบฐานข้อมูลดิจิทัลกลางและ สถิติที่ครอบคลุม	4.00	1.414	3.80	.837	4.00	1.414	4.24	1.033
ระบบการตีพิมพ์เผยแพร่และ วารสารที่ประชาคมวิจัยดูแล ร่วมกัน	4.25	1.035	3.80	.837	4.50	.707	4.18	1.286
ระบบขับเคลื่อนงานวิจัยระดับ ท้องถิ่น	4.25	1.389	3.60	.548	5.00	.000	4.12	1.317
ระบบการให้ทุนวิจัยที่เปิดกว้างต่อ การมีส่วนร่วมในการตั้งโจทย์วิจัย มากขึ้น	4.50	.535	4.20	.837	5.00	.000	4.12	1.317
หน่วยงานบูรณาการความรู้และ เชื่อมต่อไปสู่นโยบายสาธารณะและ ประชาคม	4.25	1.035	4.00	.707	4.50	.707	4.35	1.115

ตารางที่ 4-16 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของการมองโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการใช้ประโยชน์ความรู้ทางสังคมศาสตร์ จำแนกโดยประสบการณ์ในวงวิชาการ

		SS	df	MS	F	Sig.
ระบบสนับสนุนเพิ่มทักษะและ ศักยภาพนักวิชาการรุ่นใหม่	ระหว่างกลุ่ม	.441	3	.147	.127	.943
	ภายในกลุ่ม	32.434	28	1.158		
	รวม	32.875	31			
ระบบการประเมินและการเข้าสู่ ตำแหน่งที่เปิดกว้างขึ้น	ระหว่างกลุ่ม	2.435	3	.812	.930	.439
	ภายในกลุ่ม	24.440	28	.873		
	รวม	26.875	31			
การสนับสนุนสมาคมหรือ เครือข่ายสาขาวิชา	ระหว่างกลุ่ม	2.265	3	.755	1.136	.352
	ภายในกลุ่ม	18.610	28	.665		
	รวม	20.875	31			
การสนับสนุนเครือข่าย วิชาการระดับนานาชาติ	ระหว่างกลุ่ม	.873	3	.291	.227	.877
	ภายในกลุ่ม	35.846	28	1.280		
	รวม	36.719	31			
ระบบฐานข้อมูลดิจิทัลกลาง และสถิติที่ครอบคลุม	ระหว่างกลุ่ม	.860	3	.287	.224	.879
	ภายในกลุ่ม	35.859	28	1.281		
	รวม	36.719	31			
ระบบการตีพิมพ์เผยแพร่และ วารสารที่ประชาคมวิจัยดูแล ร่วมกัน	ระหว่างกลุ่ม	.948	3	.316	.237	.869
	ภายในกลุ่ม	37.271	28	1.331		
	รวม	38.219	31			

4.6 การศึกษาเปรียบเทียบแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice)

จากการศึกษาแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) จากกรณีศึกษาหน่วยระบบสนับสนุนวิจัยในต่างประเทศที่เป็นองค์กรภายใต้การกำกับดูแลของรัฐบาลแห่งชาติ ประเภทสภาวิจัยแห่งชาติ และหน่วยงานองค์กรระดับนานาชาติที่ทำหน้าที่สนับสนุนการผลิตสร้างความรู้ด้านสังคมศาสตร์ พบจุดเด่นด้านแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) ที่ควรนำมาพิจารณาประยุกต์สำหรับการบริหารจัดการความรู้ โครงสร้างความรู้ และนิเวศความรู้ด้านสังคมศาสตร์ของประเทศไทย โดยการพิจารณานั้นตามระบบจากทฤษฎี Viabel Systems Model (VSM) ประกอบด้วย 5 ระบบสำคัญ ได้แก่ 1) กิจกรรมพื้นฐานของระบบ (Local Management) 2) การประสานงาน (Coordination) 3) ระเบียบภายใน การเพิ่มประสิทธิภาพ และการทำงานร่วมกัน (Operational Control) 4) การติดตามการเปลี่ยนแปลงของระบบ และการพัฒนา (Development) และ 5) นโยบาย อำนาจสูงสุด และอัตลักษณ์ (Policy, ultimate authority, identity) นอกจากนี้ยังพิจารณาบริบทสภาพแวดล้อม (Environment) ที่หนุนเสริมการเกิดขึ้นและความยั่งยืน ที่ควรนำมาประยุกต์สำหรับการจัดการระบบบริหารจัดการความรู้ โครงสร้างความรู้ และนิเวศความรู้ด้านสังคมศาสตร์ในประเทศไทย โดยมีรายละเอียดสำคัญของแต่ละประเทศ หรือองค์กร/สถาบัน ดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 4-9 การวิเคราะห์ตัวอย่างการจัดการในต่างประเทศ หรือองค์กร/สถาบัน ตามทฤษฎี Viabel Systems Model (VSM)

4.6.1 กิจกรรมพื้นฐานของระบบ (Local Management)

1) ด้านกระบวนการมีส่วนร่วม ระบบตัวแทน และระบบวิจัยท้องถิ่น

“สภาวิจัยแห่งสวีเดน” “Swedish Research Council (Vetenskapsrådet)” ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2544 (ปี ค.ศ. 2001) มีสถานะเป็นหน่วยงานของรัฐในสวีเดนที่ให้ทุนสนับสนุนการวิจัยของรัฐบาลที่ใหญ่ที่สุดและสนับสนุนการวิจัยที่มีคุณภาพสูงสุดในสาขาวิทยาศาสตร์ทั้งหมด โดยมีหน้าที่สนับสนุนและพัฒนา งานวิจัยพื้นฐานทางวิทยาการ¹ ที่ครอบคลุมด้านวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สวีเดนเป็นประเทศชั้นนำในการวิจัยทางวิทยาการทั้งหมด

ทั้งนี้ จากการศึกษาองค์ประกอบเชิงระบบของ“สภาวิจัยแห่งสวีเดน” พบว่าเป็นมีระบบที่โดดเด่นอย่างยิ่ง ด้านกระบวนการมีส่วนร่วม ระบบตัวแทน และระบบวิจัยท้องถิ่น โดยการดำเนินงานของสภาวิจัยแห่งสวีเดนส่วนต่างๆ มีองค์ประกอบของคณะกรรมการที่แต่งตั้งจากนักวิจัยในสถาบันการศึกษาระดับสูง (การเลือกตัวแทน) และส่วนที่ได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาล อย่างไรก็ตามพบว่า มีสัดส่วนของตัวแทนที่มาจากสถาบันการศึกษามีจำนวนมากกว่าส่วนที่แต่งตั้งจากรัฐบาล ซึ่งส่งผลให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมจากประชาคมวิชาการและวิจัยอย่างแท้จริง

การดำเนินงานของสภาวิจัยแห่งสวีเดน แบ่งออกเป็น 5 ส่วน ประกอบด้วยสภาวิทยาการจำนวน 3 สภา (ได้แก่ Medicine and Health, Natural and Engineering Sciences และ Humanities and Social Science) สภา Research Infrastructures จำนวน 1 สภา และคณะกรรมการ จำนวน 5 คณะ ที่มีหน้าที่ตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดสรรทุนวิจัย การดำเนินการทั้งหมดอยู่ภายใต้คณะกรรมการซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากสถาบันอุดมศึกษาและรัฐบาล ทำให้คณะกรรมการของสภาวิจัยแห่งสวีเดนมีความรับผิดชอบสูงสุดต่อรัฐบาล คณะกรรมการประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 9 คน โดย 6 คน เป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งจากนักวิจัยในสถาบันการศึกษาระดับสูงและอีก 3 คนได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาล

ด้านโครงสร้างองค์กรของสภาวิจัยแห่งสวีเดน ประกอบด้วย สภาวิทยาการ 3 สภา, สภาโครงสร้างพื้นฐาน 1 สภา และคณะกรรมการ 5 คณะ มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดสรรทุนการวิจัยและติดตามและประเมินผลงานวิจัยในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียดที่เกี่ยวข้องในแต่ละส่วน ดังนี้

1) คณะกรรมการการศึกษา/ศึกษาศาสตร์ (Committee for Educational Sciences)

สภาวิจัยแห่งสวีเดนสนับสนุนการวิจัยและการศึกษาหลังปริญญาเอกที่มีคุณภาพทางการศึกษาสูงสุดที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์ด้านการศึกษา คณะกรรมการชุดนี้ประกอบด้วย นักวิจัยจำนวน 11 คน ซึ่งเป็นตัวแทนของสาขาวิชาทางวิทยาการที่แตกต่างกันที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในสาขาการศึกษา

คณะกรรมการชุดนี้มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดสรรทุนวิจัย ตรวจสอบและจัดลำดับความสำคัญของใบสมัครที่ส่งไปยังสภาวิจัยของสวีเดนก่อนที่คณะกรรมการจะตัดสินใจ ตลอดจนทำหน้าที่ติดตามและประเมินผลงานวิจัยในพื้นที่ คณะกรรมการติดตามประเมินผลและจัดทำกลยุทธ์สำหรับพื้นที่การ

¹ คำเดิมที่ปรากฏในแหล่งค้นคว้าคือ “Scientific” ซึ่งในงานวิจัยนี้แปลว่า “วิทยาการ” เพื่อให้มีความหมายครอบคลุมทั้งด้านวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ ตามรายละเอียดที่องค์กรระบุไว้อย่างครบถ้วน

วิจัย เช่น ผ่านภาพรวมการวิจัย การทำงานนี้คณะกรรมการได้รับความช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญทั้งในและต่างประเทศ คณะกรรมการยังทำงานเพื่อเพิ่มความเป็นสากลของพื้นที่การวิจัยและสนับสนุนการระดมทุนของโครงการความร่วมมือของชาวยุโรปภายใต้กรอบของ NordForsk โดยในแต่ละปีคณะกรรมการจะจัดให้มีการประชุม Results Dialogue Conference ซึ่งเปิดโอกาสให้นักวิจัยได้นำเสนอและอภิปรายผลการวิจัยในสาขาการศึกษา

2) สภาโครงสร้างพื้นฐานการวิจัย (Council for Research Infrastructures: RFI)

สภาวิจัยแห่งสวีเดนเป็นกองทุนโครงสร้างพื้นฐานด้านการวิจัยที่ช่วยให้นักวิจัยสามารถเข้าถึงเครื่องมือขั้นสูง เช่น ฐานข้อมูลสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการวิจัยธนาคารชีวภาพ และเครื่องมือคำนวณขนาดใหญ่ สภาวิจัยมีสมาชิกจำนวน 13 คนที่มีความสามารถในโครงสร้างพื้นฐานการวิจัยจากหลายสาขา

หน้าที่ของสภานี้ คือ การประเมินเพื่อจัดลำดับความสำคัญและการตัดสินใจเกี่ยวกับทุนที่เกี่ยวข้องกับความต้องการโครงสร้างพื้นฐานด้านการวิจัยในสวีเดน และรับผิดชอบการร้องขอที่เกี่ยวข้องกับเงินช่วยเหลือสำหรับโครงสร้างพื้นฐานการวิจัย สภานี้ยังทำการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการที่จะได้รับทุนประกอบด้วยกลุ่มที่ปรึกษา 3 กลุ่มและคณะกรรมการด้าน e-Infrastructure เพื่อสนับสนุนการวางแผนและการจัดลำดับความสำคัญของโครงสร้างพื้นฐานการวิจัย

การติดตามและประเมินผลการวิจัยของสภาโครงสร้างพื้นฐานการวิจัย ตรวจสอบประเมินและสร้างกลยุทธ์สำหรับภาคสนามตัวอย่างหนึ่งคือ “คู่มือโครงสร้างพื้นฐานของสภาวิจัยแห่งสวีเดน” ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความต้องการใหม่ ๆ สำหรับโครงสร้างพื้นฐานด้านการวิจัยและแนะนำมาตรการในการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานด้านการวิจัยที่มีอยู่และการเข้าถึง นอกจากนี้ สภาฯ ยังดำเนินการเพื่อเพิ่มความร่วมมือและการประสานงานในระดับชาติและระดับนานาชาติเกี่ยวกับโครงสร้างพื้นฐานการวิจัย

3) สภาวิทยาการเพื่อมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (Scientific Council for Humanities and Social Sciences)² ทำหน้าที่สนับสนุนการวิจัยที่มีคุณภาพสูงสุดในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ Scientific Council มีสมาชิก 9 คนที่ได้รับเลือกมาจากนักวิจัยในสถาบันอุดมศึกษาของสวีเดน

ความคิดริเริ่มด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (Initiatives within humanities and social sciences) มีโครงการริเริ่มพิเศษจำนวนมากในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ความคิดริเริ่มนี้อาจเป็นได้ทั้งงานที่ได้รับมอบหมายจากรัฐบาลและสิ่งที่สภาวิทยาการฯ ได้ริเริ่มขึ้นเองเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในพื้นที่หนึ่ง ๆ

ทั้งนี้ สามารถจำแนกโครงการวิจัยมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ได้เป็น 2 กลุ่ม/ลักษณะ คือ

² Scientific Council ในงานวิจัยนี้แปลว่า “สภาวิทยาการ” เพื่อให้ครอบคลุมบทบาทหน้าที่ขององค์กร ที่ครอบคลุมทั้งการสนับสนุนการวิจัยทั้งด้านวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์

กลุ่มที่ 1 โครงการที่ริเริ่มจากรัฐบาล เช่น วิจัยสู่ภาคประชาสังคม การวิจัยเกี่ยวกับการเหยียดสีผิว การวิจัยในด้านวัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรม และการค้นคว้าเกี่ยวกับข้อกำหนดเบื้องต้นสำหรับการเติบโต

กลุ่มที่ 2 โครงการที่เป็นความคิดริเริ่มของสภาวิทยาการเพื่อมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เช่น การค้นคว้าเรื่องประชาธิปไตย การวิจัยเปรียบเทียบ (เพื่ออธิบายเงื่อนไขการพัฒนาและปฏิสัมพันธ์ของผู้คน กลุ่มคนและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิจัยจะมีส่วนช่วยในการพัฒนาทฤษฎีและระเบียบวิธีในการวิจัยเชิงเปรียบเทียบ) การวิจัยเกี่ยวกับการให้ความรู้ระยะยาวในสังคม (ร่วมกับ Formas: สภาวิจัยแห่งสวีเดนด้านสิ่งแวดล้อมวิทยาศาสตร์การเกษตรและการวางแผนเชิงพื้นที่, Forte: สภาวิจัยด้านสุขภาพชีวิตการทำงานและสวัสดิการแห่งสวีเดน และ Riksbankens Jubileumsfond หรือทุนธนาคารกลางสวีเดน ซึ่งมีโครงการที่ได้รับทุนแล้วจำนวน 8 โครงการ)

4) สภาวิทยาการเพื่อการแพทย์และสุขภาพ (The Scientific Council for Medicine and Health)

สภาวิทยาการด้านการแพทย์และสุขภาพของสภาวิจัยสวีเดนสนับสนุนการวิจัยที่มีคุณภาพทางวิทยาศาสตร์สูงสุดในด้านการแพทย์ ทันตกรรม เกษศาสตร์ และวิทยาศาสตร์การดูแลสุขภาพ สภาฯ นี้มีสมาชิก 11 คนโดย 9 คนได้รับเลือกจากนักวิจัยในสถาบันอุดมศึกษาของสวีเดน (HEIs)

สภาฯ รับผิดชอบในการจัดสรรทุนวิจัย ตรวจสอบและจัดลำดับความสำคัญของใบสมัครที่ส่งไปยังสภาวิจัยแห่งสวีเดน ติดตามและประเมินผลงานวิจัยในพื้นที่ การติดตามประเมินผลและพัฒนากลยุทธ์สำหรับพื้นที่ตัวอย่างที่สภาวิทยาการให้การสนับสนุน ตลอดจนที่ได้มีความร่วมมือระหว่างประเทศโดยได้กับเจรจากับ HEI เป็นประจำผ่านกลุ่มอ้างอิง (คณบดีและรองคณบดี) จากคณะเกษตรกรรมและการแพทย์ของประเทศ

5) คณะกรรมการเพื่อการวิจัยด้านศิลปะ (The Committee for Artistic Research)

คณะกรรมการเพื่อการวิจัยด้านศิลปะของสภาวิจัยสวีเดนสนับสนุนการวิจัยเชิงปฏิบัติที่มีคุณภาพสูงในการวิจัยทางศิลปะ คณะกรรมการมีนักวิจัย 7 คน ซึ่งเป็นตัวแทนของรูปแบบศิลปะที่แตกต่างกัน รับผิดชอบในการจัดสรรทุนวิจัย คณะกรรมการเพื่อการวิจัยทางศิลปะเป็นผู้ตัดสินใจว่าจะมีการร้องขอใดในสาขาการวิจัยทางศิลปะ นอกจากนี้ ยังมีหน้าที่รับผิดชอบในการประเมินและจัดลำดับความสำคัญของใบสมัครที่ส่งไปยังสภาวิจัยแห่งสวีเดน

การติดตามและประเมินผลงานวิจัยในพื้นที่ คณะกรรมการทำหน้าที่ติดตามประเมินผลและจัดทำกลยุทธ์สำหรับพื้นที่การวิจัยเช่นผ่านภาพรวมการวิจัย โดยคณะกรรมการได้รับความช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญทั้งในและต่างประเทศ แต่ละครึ่งปีคณะกรรมการได้จัดการประชุมสัมมนาเกี่ยวกับการวิจัยทางศิลปะซึ่งมุ่งเป้าหมายไปที่นักวิจัยและนักแสดงคนอื่น ๆ ในวงการศิลปะ

6) คณะกรรมการเพื่อการศึกษาศึกษาทางคลินิก (The Committee for Clinical Studies)

คณะกรรมการเพื่อการศึกษาทางคลินิกของสภาวิจัยแห่งสวีเดน ทำหน้าที่ตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดสรรเงินทุนของสภาวิจัยแห่งสวีเดน โดยการประสานงานการศึกษาทางคลินิกระดับชาติ คณะกรรมการมีสมาชิกจำนวน 13 คนจากสถาบันการศึกษาสภาเขตและภูมิภาค ตลอดจนองค์กรอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง

การตัดสินใจเชิงกลยุทธ์และการจัดสรรเงินทุน สภาวิจัยสวีเดนได้รับมอบหมายจากรัฐบาลให้สนับสนุนและพัฒนาข้อกำหนดเบื้องต้นสำหรับการศึกษาทางคลินิกผ่านการประสานงานระดับชาติ คณะกรรมการเพื่อการศึกษาทางคลินิกทำหน้าที่เป็นผู้ตัดสินใจว่าจะจัดสรรเงินทุนอย่างไร รวมทั้งการตัดสินใจเกี่ยวกับจุดเน้นเชิงกลยุทธ์ของงานและการส่งเสริมการทำงานร่วมกับการศึกษาทางคลินิกในด้านการดูแลสุขภาพทั้งในสถาบันการศึกษาและอุตสาหกรรม

7) คณะกรรมการเพื่อการศึกษาทางคลินิกบำบัด (The Committee for Clinical Therapy Research)

คณะกรรมการของสภาวิจัยแห่งสวีเดนเพื่อการศึกษาทางคลินิก ทำหน้าที่สนับสนุนการศึกษาทางคลินิกตามความต้องการด้านการดูแลสุขภาพและการรักษาพยาบาลซึ่งคาดว่าจะนำไปสู่ประโยชน์สำหรับผู้ป่วยและสังคมภายในระยะเวลาอันสั้น คณะกรรมการมีสมาชิกจำนวน 13 คนที่ได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาลและสมาคมเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นและภูมิภาคสวีเดน คณะกรรมการฯ มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดสรรทุนวิจัย การตรวจสอบและจัดลำดับความสำคัญของใบสมัครที่ส่งไปยังสภาวิจัยของสวีเดนก่อนที่คณะกรรมการจะตัดสินใจ คณะกรรมการตรวจสอบประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญระดับนานาชาติ นักสถิติ ผู้แทนของสำนักงานประเมินเทคโนโลยีด้านสุขภาพแห่งสวีเดน และการประเมินบริการสังคม (SBU) ทั้งนี้ การวิจัยที่ได้รับทุนจากคณะกรรมการฯ จะต้องมีลักษณะที่เป็นการดำเนินการทางคลินิกในลักษณะความร่วมมือระดับชาติ ตามความต้องการด้านสุขภาพและการดูแลทางการแพทย์ และคาดว่าจะนำไปสู่ประโยชน์ต่อผู้ป่วยและสังคมภายในระยะเวลาอันสั้น

ด้านการติดตามและประเมินผลงานวิจัยในพื้นที่ คณะกรรมการติดตามประเมินผลและจัดทำกลยุทธ์สำหรับพื้นที่การวิจัยผ่านภาพรวมการวิจัย โดยคณะกรรมการได้รับความช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญทั้งในและต่างประเทศ

นอกจากนี้ สภาวิจัยแห่งสวีเดนยังให้ทุนสนับสนุนการวิจัยทางคลินิกร่วมกับสมาคมหน่วยงานท้องถิ่นและภูมิภาคแห่งสวีเดน โดยสมาคมหน่วยงานท้องถิ่นและภูมิภาคแห่งสวีเดนบริจาคเงินครึ่งหนึ่งของเงินที่คณะกรรมการมอบให้

8) คณะกรรมการการวิจัยเพื่อการพัฒนา (The Committee for Development Research)

คณะกรรมการการวิจัยเพื่อการพัฒนาของสภาวิจัยแห่งสวีเดนสนับสนุนการวิจัยที่มีคุณภาพทางวิทยาศาสตร์สูงสุดภายในขอบเขตการวิจัย คณะกรรมการมีสมาชิกจำนวน 9 คน ซึ่งเป็นตัวแทนจากสาขาการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเทศที่มีรายได้น้อยและประเทศที่มีรายได้ปานกลางระดับล่าง

วิธีการใช้เงินช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา เงินที่สภาวิจัยสวีเดนได้รับเพื่อเป็นทุนในการวิจัยเพื่อการพัฒนาจากงบประมาณของสวีเดนสำหรับความช่วยเหลือด้านการพัฒนาระหว่างประเทศ คณะกรรมการฯ รายงานอย่างต่อเนื่องทั้ง OECD และเว็บไซต์ openaid.se ของสวีเดนเกี่ยวกับโครงการวิจัยที่ใช้เงินนี้เป็น

เงินทุน รับผิดชอบในการจัดสรรทุนวิจัย โดยคณะกรรมการการวิจัยเพื่อการพัฒนาตัดสินใจว่าโครงการใดควรได้รับการสนับสนุน มีคณะกรรมการตรวจสอบอย่างน้อยจำนวน 3 ชุด เพื่อตรวจสอบและจัดลำดับความสำคัญของใบสมัครที่ส่งไปยังสภาวิจัยแห่งสวีเดนก่อนที่คณะกรรมการจะตัดสินใจ สมาชิกของคณะกรรมการตรวจสอบได้รับการแต่งตั้งจากคณะกรรมการและประกอบด้วยนักวิจัยจากนานาชาติเป็นส่วนใหญ่ โดยคณะกรรมการยังขอความร่วมมือกับหน่วยงานทุนวิจัยอื่น ๆ

ด้านการจัดสรรเงินจากงบประมาณของรัฐบาลเพื่อช่วยเหลือการพัฒนาระหว่างประเทศ เงินที่คณะกรรมการจัดสรรในการวิจัยพัฒนามาจากงบประมาณของรัฐบาลสำหรับการช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา ระหว่างประเทศ ซึ่งเงินจะถูกนำไปใช้ตามคำจำกัดความของความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาของ OECD และยุทธศาสตร์และกรอบนโยบายของรัฐบาลสำหรับความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาของสวีเดน การวิจัยที่ได้รับทุนจากกองทุนเหล่านี้จะนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ความช่วยเหลือเพื่อพัฒนาระหว่างประเทศของสวีเดน – การสร้างข้อกำหนดเบื้องต้นสำหรับสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นสำหรับผู้ที่อาศัยอยู่ในความยากจนและภายใต้การกดขี่รวมทั้งมีส่วนช่วยในการพัฒนาโลกให้มีความยุติธรรมและยั่งยืน

9) สภาวิทยาการสำหรับวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและวิศวกรรม (The Scientific Council for Natural and Engineering Sciences)

สภาวิทยาการของสภาวิจัยแห่งสวีเดนสำหรับวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและวิทยาศาสตร์วิศวกรรม สนับสนุนการวิจัยที่มีคุณภาพทางวิทยาศาสตร์สูงสุดในสาขาวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและวิทยาศาสตร์วิศวกรรม Scientific Council มีสมาชิกจำนวน 9 คนที่ได้รับเลือกจากนักวิจัยจากสถาบันอุดมศึกษาของสวีเดน

หน้าที่รับผิดชอบในการจัดสรรทุนวิจัย ติดตามและประเมินผลงานวิจัยในพื้นที่ สภาวิทยาการ ติดตามประเมินผลและพัฒนากลยุทธ์สำหรับการวิจัยในพื้นที่ผ่านภาพรวมการวิจัย โดยได้รับความช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญทั้งในและต่างประเทศ สภาฯ ให้เงินสนับสนุนการมีส่วนร่วมของสวีเดนในความร่วมมือระหว่างประเทศหลายแห่งและดำเนินการเจรจากับ HEI เป็นประจำผ่านกลุ่มอ้างอิงกับตัวแทนจากวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและวิทยาศาสตร์วิศวกรรม (คณบดี) จาก HEI ของสวีเดน

4.6.2 การประสานงาน (Coordination)

1) หน่วยประสานงานระหว่างภายในกันเอง และภายในกับภายนอก

ในหลายประเทศมีหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นตัวกลางในการประสานงานระหว่างภายในองค์กร และกับภายนอก โดยที่ประเทศที่มีโครงสร้างที่ชัดเจนนั้นคือ สหรัฐอเมริกา และสหราชอาณาจักร (อังกฤษ) โดยมีรายละเอียดดังนี้

สำหรับสหรัฐอเมริกานั้น ภายใต้การดำเนินงานในแต่ละส่วน พบว่ายังมีสำนักบริหารข้อมูลและทรัพยากร (OIRM) ที่มีหน้าที่ในการจัดระบบข้อมูล การจัดการทรัพยากรมนุษย์ และสนับสนุนด้านการบริหาร และโลจิสติกส์ทั่วไปแก่ชุมชนนักวิทยาศาสตร์ วิศวกร และนักการศึกษาของ NSF ตลอดจนประชาชนทั่วไป ซึ่งภายใต้ OIRM นี้จะประกอบด้วย 3 ส่วนย่อย ได้แก่

(1) Division of Administrative Services (DAS) สนับสนุนการดำเนินงานประจำวันของหน่วยงาน เช่น การจัดเตรียมโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพ การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ และการจัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกในการประชุม และยังเป็นหน่วยที่มีบทบาทเป็นผู้นำในการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการของ NSF ไปยังชุมชนภายนอก

(2) แผนกระบวนสารสนเทศ (Division of Information Systems: DIS) ดูแลโครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยีของหน่วยงาน จัดหาฮาร์ดแวร์ ซอฟต์แวร์และระบบสนับสนุนที่จำเป็นในการจัดการกระบวนการให้ทุนของหน่วยงาน และดูแลระบบการเงินและบัญชีขั้นสูง

(3) แผนกบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Division of Human Resource Management: HRM) ดูแลด้านการรองรับข้อกำหนดด้านการจัดหาพนักงานและบริการบุคลากรซึ่งมีเจ้าหน้าที่ประมาณ 1,500 คน (ประกอบไปด้วย พนักงานในหน่วยงาน นักวิทยาศาสตร์ วิศวกร และนักศึกษา)

สำหรับสหราชอาณาจักร (อังกฤษ) นั้น หน่วยงานที่ดูแลด้านการวิจัยภายใต้การกำกับดูแลของรัฐบาลอังกฤษ คือ การวิจัยและนวัตกรรมแห่งสหราชอาณาจักร (UK Research and Innovation: UKRI) ซึ่ง UKRI นี้เป็นองค์กรอิสระที่ได้รับทุนสนับสนุนจากรัฐบาล และรวบรวมสภาวิจัยทั้ง 7 แห่งเข้ามาไว้ด้วยกันเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและสร้างสภาพแวดล้อมที่ติดต่อการวิจัยและนวัตกรรม นำไปสู่การก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยสภาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับด้านสังคมศาสตร์ ประกอบด้วย 2 ส่วนหลักจาก 7 แห่ง ได้แก่ 1) สภาวิจัยเศรษฐกิจและสังคม (Economic and Social Research Council: ESRC) แห่งสหราชอาณาจักร และถือเป็นองค์กรที่ใหญ่ที่สุดในการให้ทุนสนับสนุนการวิจัยและการฝึกอบรม โดยมุ่งเน้นไปที่สาขาที่เกี่ยวข้องกับสังคมศาสตร์หรือประเด็นที่เกี่ยวข้องด้านเศรษฐกิจและสังคมเป็นหลัก และ 2) สภาวิจัยศิลปะและมนุษยศาสตร์ (Arts and Humanities Research Council: AHRC) แห่งสหราชอาณาจักร มุ่งเน้นไปที่การศึกษาวิจัยในด้านมนุษยศาสตร์ วัฒนธรรม ศิลปะ เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ เป็นต้น

เมื่อพิจารณาในส่วนของการเชื่อมประสานระหว่างหน่วยงานชี้ให้เห็น 2 ส่วนหลักสำคัญ ได้แก่ ส่วนแรกเป็นการเชื่อมประสานงานระหว่างองค์กร UKRI ซึ่งสภาวิจัยเศรษฐกิจและสังคม (ESRC) นี้ได้อยู่ภายใต้การกำกับดูแล โดยในการเชื่อมโยงประสานงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อการขับเคลื่อนประเทศ พบว่า สภาวิจัย ESRC มีประธานบริหาร จำนวน 1 คน และสมาชิกสามัญ จำนวน 5 – 12 คนที่มาจากภาคประชาชน ประชาสังคมหรือชุมชน ภาควิชาการ ภาคเอกชนหรือธุรกิจและภาครัฐ โดยที่สภาวิจัย ESRC นี้จะมีหัวหน้าที่ปรึกษาด้านวิทยาศาสตร์ (Chief Scientific Adviser: CSA) ที่จัดสรรมาจากหน่วยงานของรัฐในฐานะสมาชิกแบบเต็มรูปแบบ และให้มุมมองเครือข่ายทางวิทยาศาสตร์และการวิเคราะห์แก่รัฐบาลและพื้นที่เพื่อการศึกษาการวิจัย รวมถึงมีผู้เข้าร่วมจากหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ เช่น ปลัดกระทรวงสาธารณสุข เข้ามาร่วมกับสภาวิจัย ESRC โดยมีเงื่อนไขว่า สมาชิกทุกคนต้องปฏิบัติตามมาตรฐาน ีความเป็นกลาง ซื่อสัตย์ ปราศจากอคติ เทียงธรรมกับการตัดสินใจและคำแนะนำของ CSA

ส่วนที่สองเป็นส่วนของการเชื่อมประสานกับภายนอกและภายในหน่วยงาน เรียกว่า เครือข่ายที่ปรึกษาเชิงกลยุทธ์ (Strategic Advisory Network: SAN) จัดตั้งขึ้นเมื่อปี 2018 ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญจากภาควิชาการและชุมชน โดยเครือข่าย SAN นี้ช่วยสนับสนุนสภาวิจัย ESRC ในการใช้ประโยชน์ การเข้าถึงความ

ต้องการของประชาชน และมองเห็นศักยภาพของประชาชน มีบทบาทมุ่งเน้นการสนับสนุนและให้คำแนะนำในการออกแบบกลยุทธ์และแผนงาน การบริหารจัดการการลงทุน ซึ่งให้เห็นถึงปัญหาหรือมุมมองที่หลากหลายจากผู้มีส่วนได้เสียหลากหลายภาคส่วน เข้าถึงกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาการในรูปแบบการสนับสนุนเฉพาะกิจ และเพื่อทดสอบแนวคิดใหม่ และให้คำแนะนำด้านนโยบายอื่นๆ ทั่วไป

4.6.3 ระเบียบภายใน การเพิ่มประสิทธิภาพ และการทำงานร่วมกัน (Operational Control)

1) ระบบวิจัยท้องถิ่น: สวีเดน

วาระการวิจัยสำหรับชาวสวีเดนโครงการวิจัยด้านการโยกย้ายและการบูรณาการ” (Research agenda for the Swedish national research programme within migration and integration: 2018)

กรณีประเทศสวีเดน กล่าวได้ว่ามีความน่าสนใจด้านแนวปฏิบัติที่ดีหลายด้าน ดังที่ได้กล่าวถึงแล้วในหัวข้อที่ 4.6.1 กิจกรรมพื้นฐานของระบบ (Local Management) ซึ่งพบว่าในดำเนินงานของสภาวิจัยแห่งสวีเดนส่วนต่างๆ มีองค์ประกอบของคณะกรรมการที่แต่งตั้งจากนักวิจัยในสถาบันการศึกษาระดับสูง (การเลือกตัวแทน) และส่วนที่ได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาล อย่างไรก็ตามพบว่า มีสัดส่วนของตัวแทนที่มาจากสถาบันการศึกษามีจำนวนมากกว่าส่วนที่แต่งตั้งจากรัฐบาล ซึ่งส่งผลให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมจากประชาคมวิชาการและวิจัยอย่างแท้จริง

ในส่วนนี้ จะกล่าวถึงความน่าสนใจของระบบวิจัยในประเทศสวีเดนที่สนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมและการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัย และผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ หรือเป็นเครือข่ายวิจัยระดับพื้นที่ “ระบบวิจัยท้องถิ่น” นั่นเอง

สำหรับกิจกรรมที่ชี้ให้เห็นการให้ความสำคัญต่อการสนับสนุนการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัยและผู้ปฏิบัติในพื้นที่ ปรากฏชัดเจนใน “วาระการวิจัยสำหรับชาวสวีเดนโครงการวิจัยด้านการโยกย้ายและการบูรณาการ” (2018) โดยการกำหนดวาระการวิจัยดังกล่าวนั้น ทางสภาวิจัยแห่งสวีเดนได้รับมอบหมายจากรัฐบาลให้จัดทำโครงการวิจัยระดับชาติ 10 ปี เกี่ยวกับการย้ายถิ่นและการบูรณาการ วัตถุประสงค์เพื่อการเสริมสร้างการวิจัยในสาขา และเพื่อส่งเสริมการเข้าถึงและการเผยแพร่งานวิจัย เป็นการสร้างเงื่อนไขที่ดีสำหรับการวิจัยเพื่อจัดการกับความท้าทายทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่นและการบูรณาการ

โครงการวิจัยได้ดำเนินการโดยอาศัยการประสานงานและกลยุทธ์วาระการวิจัย สำหรับวัตถุประสงค์ของวาระการวิจัยคือการตรวจสอบและวิเคราะห์ว่าโครงการวิจัยระดับชาติเกี่ยวกับการย้ายถิ่นและการบูรณาการควรเป็นอย่างไร

รายงานนี้เป็นวาระการวิจัยครั้งแรกของโครงการ ซึ่งได้มรการได้รับการปรับปรุงอยู่เป็นประจำ วาระการวิจัยมุ่งตอบคำถามต่อไปนี้

- อะไรคือความท้าทายทางสังคมในปัจจุบันและอนาคต และความต้องการความรู้ในพื้นที่ของการอพยพและการบูรณาการเป็นอย่างไร
- มีความคิดริเริ่มและตัวแสดงอะไรอีกบ้างในพื้นที่ที่ได้มีส่วนร่วม

- ควรให้ทุนวิจัยและโครงการริเริ่มอื่น ๆ ภายในโครงการวิจัยอย่างไร เพื่อให้การออกแบบเป็นไปตามเป้าหมายของโปรแกรม
- หัวข้อเรื่องหลายอย่างเกิดขึ้นซ้ำ เช่น ความต้องการในการวิจัยเกี่ยวกับสาเหตุของการย้ายถิ่น การย้ายถิ่นที่เกิดจากสภาพภูมิอากาศ การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมผู้ย้ายถิ่น ในตลาดแรงงานสุขภาพของผู้ย้ายถิ่นสาเหตุของโรคกลัวชาวต่างชาติตลอดจนผลกระทบของนโยบายและกฎระเบียบ

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากความต้องการมีจำนวนมากจึงยากที่จะระบุว่างานวิจัยใด หรือพื้นที่เร่งด่วนเป็นพิเศษ นอกจากนี้ยังมีความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับวิธีการแบบ "จากบนลงล่าง" การตัดสินใจเลือกพื้นที่ของการวิจัยล่วงหน้าโดยที่นักวิจัยหรือไม่มีบทสนทนาระหว่างการวิจัยและการปฏิบัติ ดังนั้น เพื่อเสริมสร้างเงื่อนไขสำหรับการวิจัยและเพื่อใช้แนวทาง "จากล่างขึ้นบน" ซึ่งเป็นแนวทางที่นักวิจัยมีบทบาทสำคัญในการชี้ให้เห็นว่าอะไรต้องมีการศึกษา ต้องตั้งคำถาม ในขณะที่เดียวกันก็เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้ปฏิบัติจะต้องปฏิบัติ นับเป็นส่วนหนึ่งและชี้ให้เห็นถึงความท้าทายและโอกาสที่จะเกิดขึ้นได้ ดังนั้น จึงมีความต้องการให้เกิดการสนทนาระหว่างนักวิจัยและผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับความต้องการในการวิจัย

ทั้งนี้ ภายใต้การจัดทำวาระโครงการวิจัยระดับชาติ 10 ปีดังกล่าว ได้จัดให้มีการประชุมเสวนาเมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2560 โดยผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วยผู้แทนจากหน่วยงานของรัฐประชาชน หน่วยงานภาคประชาสังคมและชุมชนการวิจัย โดยสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

กลุ่มเป้าหมายหลักสำหรับวาระการวิจัย ได้แก่ คณะกรรมการโครงการ โครงการวิจัยระดับชาติ เกี่ยวกับการย้ายถิ่นและการบูรณาการ (ซึ่งมีส่วนช่วยในการผลิตวาระการวิจัย) และงานวิจัยของสภาวิชาการเพื่อมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (Scientific Council for Humanities and Social Sciences) ซึ่งเป็นโครงสร้างหนึ่งของสภาวิจัยแห่งสวีเดน

แนวทาง/วิธีการที่เหมาะสมในการสนับสนุน ควรมุ่งเน้นไปที่ลักษณะ ดังต่อไปนี้

- การส่งเสริมคุณภาพทางวิชาการสูงสุดทุนในรูปแบบ "ทุนโครงการ"
- การวิจัยประเภททุน: “สภาพแวดล้อมการวิจัย” “ทุนเครือข่าย” “ทุนการประชุม” “การสำรวจ การประชุมเชิงปฏิบัติการ” และ/หรือ “ทุนปฏิบัติการ”
- การส่งเสริมทุนวิจัยประเภท “โครงสร้างพื้นฐานการวิจัย” และ “ทุนปฏิบัติการ” เช่น การผลิตสถิติและฐานข้อมูลใหม่
- การสนับสนุนนักวิจัยรุ่นใหม่ประเภททุน "บัณฑิตวิทยาลัย" "ทุนวิจัยหลังปริญญาเอกระหว่างประเทศ" "ทุนเริ่มต้น" และ "ผู้ร่วมบัญชีแหล่งทุน" อาจจะเหมาะสม
- การส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศทุนประเภท "นักวิจัยแลกเปลี่ยน" "ทุนเครือข่าย" "ทุนการประชุม" และ/หรือ "วิจัยหลังปริญญาเอกระดับนานาชาติ"

ด้านความท้าทายในปัจจุบันและอนาคตของการดำเนินการวิจัย ภายใต้วาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่นและการบูรณาการ ระบุว่ามีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาและประเมินความพยายามในการบูรณาการ

ต่าง ๆ ว่าเป็นอย่างไร เช่น การบูรณาการโรงเรียนและมาตรการ และการประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับศึกษาการบูรณาการในกลุ่มต่าง ๆ เช่น ผู้หญิง ผู้เยาว์ที่ไม่มีผู้ดูแล ผู้สูงอายุ บุคคลHBTQ คนพิการหรือผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เสี่ยงภัย ผู้ประสบปัญหาอื่น ๆ รวมทั้งการบูรณาการได้รับผลกระทบจากการเลือกปฏิบัติ ที่ตลาดที่อยู่อาศัยและตลาดแรงงานตลอดจนการเลือกปฏิบัติที่เป็นไปได้ในการติดต่อกับหน่วยงานสาธารณะเช่นตำรวจและบริการสังคม ทั้งนี้ประเด็นที่มีการพูดคุยกันอย่างกว้างขวางบนโซเชียลมีเดียคือการย้ายถิ่นที่เชื่อมโยงกับอาชญากรรม ดังนั้น จึงมีความต้องการความรู้ในด้านนี้ รวมทั้งประเด็นการมีส่วนร่วมที่ลดลงของบุคคลที่เกิดในต่างประเทศในกิจกรรมทางวัฒนธรรมและผลกระทบที่เกิดขึ้น

การสื่อสารการวิจัยกับผู้ปฏิบัติงาน และการนำความรู้จากผู้ปฏิบัติงานมาใช้ประโยชน์ในการวิจัย ที่ผ่านมารประชุมเสวนาของสภาวิจัยแห่งสวีเดนสำหรับโครงการวิจัยด้านการโยกย้ายและการบูรณาการ เป็นตัวอย่างที่ดีของเวทีที่นักวิจัยและผู้ปฏิบัติได้มาพบกัน ส่งผลให้มีปฏิสัมพันธ์ที่มีความแน่นแฟ้นระหว่างมุมมองของนักวิจัยและผู้ปฏิบัติงานมีแนวโน้มที่จะสามารถให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นไม่เฉพาะเพียงแต่ในด้านการวิจัยเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการก่อให้เกิดเครือข่ายของผู้ปฏิบัติงานที่สามารถช่วยเหลือได้ เช่น การทำติดต่อกับผู้ย้ายถิ่นที่ไม่มีเอกสารหรือผู้ที่เดินทางกลับประเทศต้นทาง ทั้งนี้ ผู้ปฏิบัติงาน (หน่วยงานสาธารณะภาคประชาสังคม ฯลฯ) มักมีความต้องการที่จะเข้าถึงการวิจัยเพื่อพัฒนากิจกรรมของพวกเขา เช่น เกี่ยวกับวิธีต่อต้านการกีดกันที่มีช่องโหว่ในพื้นที่ ดังนั้น นักวิจัยจึงมีความจำเป็นในการปฏิสัมพันธ์กับผู้ปฏิบัติงานเพื่อรับแนวคิดการวิจัยในขณะที่ผู้ปฏิบัติงานสามารถช่วยในการดำเนินการวิจัยได้ในบางกรณี ในทางกลับกัน ผู้ปฏิบัติงานจำเป็นต้องมีการวิจัยเพื่อพัฒนากิจกรรมของพวกเขาเองด้วย

2) ด้านการวัดและการประเมินผล

ด้านการวัดและการประเมินผลพบแนวปฏิบัติที่ดีจากกรณีของสหราชอาณาจักร: อังกฤษ (United Kingdom) และเครือรัฐออสเตรเลีย (Commonwealth of Australia) ซึ่งมีรายละเอียดของการดำเนินการและกิจกรรมที่สำคัญดังนี้

กรณีประเทศอังกฤษมุ่งเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพและการรักษามาตรฐานการดำเนินการวิจัย 3 ประการ ดังนี้

- (1) ด้านคุณภาพ – มีการจัดประกวดรางวัลการวิจัย ESRC ซึ่งเป็นการแข่งขันแบบเปิดภายใต้การประเมินที่โปร่งใสและมีมาตรฐานที่เข้มงวดตั้งแต่ขั้นต้นจนเสร็จสิ้นการประเมิน โดยมาตรฐานนี้เป็นมาตรฐานที่ถูกนำไปใช้กับการฝึกอบรมทั้งหมดที่สนับสนุน การวิจัยมุ่งเน้นสหสาขาวิชาชีพและการทำงานร่วมกับสภาอื่น เน้นใช้มุมมองในระยะยาว ชุดข้อมูลการศึกษาตามแนวยาวและเป็นแหล่งข้อมูลอ้างอิงที่ได้รับการยอมรับในระดับสากล
- (2) ด้านผลกระทบ – มีการกำหนดนโยบายสาธารณะ และแผนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างองค์กร ทำให้เพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานร่วมกัน และพัฒนาศักยภาพในภาคเอกชน

และองค์กรอื่นๆ ซึ่งจะช่วยให้งานวิจัยที่เกิดขึ้นสามารถตอบโจทย์และแก้ไขปัญหาในด้านเศรษฐกิจและสังคมได้จริง

- (3) ด้านความเป็นอิสระ - แม้จะได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชน แต่งานวิจัยที่เกิดขึ้นต้องเป็นอิสระและเป็นกลาง โดยภายในสภาวิจัย ESRC เองจะไม่มีนักวิจัยในหน่วยงาน แต่กระจายทุนให้กับนักวิชาการในมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาอื่นๆ ทั่วสหราชอาณาจักร

นอกจากนี้ ความโดดเด่นอีกประการหนึ่งที่นักวิจัยหรือนักวิชาการทุกคนพึงตระหนักตามกฎระเบียบ นั่นคือ นโยบายเกี่ยวกับการต่อต้านการฉ้อโกงและการติดสินบน (Counter Fraud and Bribery Policy) โดยมีแถลงการณ์นโยบาย (Policy Statement) ดังนี้

“UK Research and Innovation (UKRI) is committed to establishing and applying appropriate standards of regularity and propriety and requires all staff at all times to act honestly and with integrity and to safeguard the public resources for which they are responsible. UKRI staff are required to conduct themselves in accordance with the UKRI Code of Conduct.

UKRI is committed to fostering an environment in which opportunities for fraud, bribery and corruption are reduced to the lowest possible level of risk and that the internal control framework is designed to minimise the risk of fraud or bribery and which meets our responsibilities for managing public money.”

โดยที่ UKRI จะนำแนวทางตามความเสี่ยงมาใช้เพื่อต่อต้านการฉ้อโกง โดยการประเมินความเสี่ยงจากการทุจริตจะดำเนินการภายใต้หลักการนโยบายการบริหารความเสี่ยงของ UKRI และมีการทบทวนทุกๆ 12 เดือน รองผู้อำนวยการกำกับดูแลการประกันความเสี่ยงและข้อมูลจะตกลงโครงการทบทวนความเสี่ยงด้านการทุจริต เพื่อแจ้งต่อองค์กร FRA ให้รับทราบ นำไปสู่การจัดฝึกอบรมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดการและลดความเสี่ยงให้กับบุคลากรทุกคน ผ่านทั้งรูปแบบการจัดอบรมและกิจกรรม และผ่านระบบอินเทอร์เน็ต

สำหรับสภาวิจัยแห่งออสเตรเลีย มีการดำเนินการที่โดดเด่นด้านการประเมินผล เริ่มตั้งแต่เมื่อปี พ.ศ. 2560 ได้มีการดำเนินการนำร่อง “การประเมินความผูกพันและผลกระทบ” (Engagement and Impact: EI) และได้นำวิธีการดังกล่าวมาใช้ประเมินความผูกพัน (การมีส่วนร่วม) และผลกระทบครั้งแรกในปี พ.ศ.2561 (EI 2018) เพื่อประเมินว่านักวิจัยมีส่วนร่วมกับผู้ใช้ประโยชน์งานวิจัยปลายทางได้ดีเพียงใด เพื่อแสดงให้เห็นว่ามหาวิทยาลัยต่าง ๆ สามารถแปลผลงานวิจัยของตนให้เป็นผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมและอื่น ๆ ได้อย่างไร ได้มีการนำเสนอผลการประเมินดังกล่าวไว้ในรายงาน การมีส่วนร่วม

ร่วมและการประเมินผลกระทบประจำปี ค.ศ. 2018-19 รวมทั้งการศึกษาผลกระทบและผลการประเมินที่ได้รับการจัดอันดับสูง ซึ่งมีการเผยแพร่ผลการประเมินทางเว็บไซต์ด้วย

ทั้งนี้ ในปี พ.ศ. 2562-พ.ศ. 2563 สภาวิจัยแห่งออสเตรเลียได้ทบทวนกรอบการประเมินผลกระทบ (และแบบฝึกหัดที่เป็นเลิศด้านการวิจัยสำหรับออสเตรเลีย) เพื่อให้แน่ใจว่าสภาวิจัยแห่งออสเตรเลียจะยังคงสะท้อนแนวปฏิบัติที่ดีที่สุดของโลกในการประเมินผลการวิจัยและตอบสนองต่อความต้องการของภาคมหาวิทยาลัย โดยรอบถัดไปของการประเมินความผูกพันและผลกระทบ (EI) จะดำเนินการในปี พ.ศ. 2567

การกำหนดเกณฑ์การประเมิน ที่ปรากฏใน Engagement and Impact Assessment 2018-19: National Report จำแนกเป็น 2 ส่วนคือ Engagement rating scale และ Impact rating scale ซึ่งกำหนดระดับผลกระทบ 3 ระดับ คือ สูง กลาง ต่ำ โดยให้นิยาม (คำอธิบาย) แต่ละระดับปรากฏรายละเอียดในตารางที่ 4-1 ทั้งนี้ในการประเมินจะใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพที่อธิบายถึงผลกระทบที่อธิบาย รวมทั้งใช้ตัวบ่งชี้เชิงปริมาณร่วมด้วย

ตารางที่ 4-17 ระดับการประเมินและการกำหนดนิยาม

ระดับการประเมิน	นิยาม (คำอธิบาย)	
	ความผูกพัน/การมีส่วนร่วม (Engagement)	ผลกระทบ (Impact)
<p>สูง</p> <p>(UoA มีกลไกเพื่อแปลผลการวิจัยไปสู่ผลกระทบที่นอกเหนือจากสถาบันการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพสูงและบูรณาการอย่างดี)</p>	<p>หน่วยการประเมิน(UoA) มีความโดดเด่นด้วยปฏิสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพสูงระหว่างนักวิจัยและผู้ใช้งานวิจัยนอกสถาบันการศึกษา เพื่อการถ่ายทอดความรู้เทคโนโลยีวิธีการและทรัพยากรที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน</p> <p>ทั้งนี้ มีการมีส่วนร่วม มีการพัฒนาและการดำเนินการวิจัยอย่างต่อเนื่องภายในหน่วยการประเมิน</p>	<p>ผลกระทบดังกล่าวมีส่วนช่วยอย่างมากนอกเหนือจากด้านวิชาการ (ได้แก่ ผลทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม และอื่น ๆ)</p> <p>ทั้งนี้ สามารถแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงที่ชัดเจนระหว่างการวิจัยที่เกี่ยวข้องและผลกระทบ</p>
<p>กลาง</p> <p>(UoA มีกลไกในการส่งเสริมให้มีการแปลผลงานวิจัยสู่ผลกระทบที่นอกเหนือจากสถาบันการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและบูรณาการภายใน UoA)</p>	<p>หน่วยการประเมิน(UoA) มีความโดดเด่นด้วยปฏิสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพระหว่างนักวิจัยและผู้ใช้งานวิจัยนอกสถาบันการศึกษาเพื่อการ</p>	<p>ผลกระทบดังกล่าวมีส่วนสนับสนุนอย่างมากนอกเหนือจากสถาบันการศึกษา (หมายถึงการสนับสนุนภาคส่วนอื่น ๆ นอกสถาบันการศึกษา)</p>

ระดับการประเมิน	นิยาม (คำอธิบาย)	
	ความผูกพัน/การมีส่วนร่วม (Engagement)	ผลกระทบ (Impact)
	ถ่ายทอดความรู้เทคโนโลยีวิธีการและทรัพยากรที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน ทั้งนี้ มีหลักฐานที่แสดงการมีส่วนร่วมในการวิจัยรวมอยู่ในส่วนที่เกี่ยวข้องของกระบวนการวิจัยภายในหน่วยการวิจัย และ/หรือการมีส่วนร่วมในการวิจัยที่กำลังปรับปรุง	ทั้งนี้ สามารถแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงที่ชัดเจนระหว่างการวิจัยที่เกี่ยวข้องและผลกระทบ
ต่ำ (UoA มีปฏิสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพเพียงเล็กน้อยหรือไม่มีเลย ระหว่างนักวิจัยและผู้ใช้งานวิจัยนอกสถาบันการศึกษาเพื่อการถ่ายทอดความรู้เทคโนโลยีวิธีการและทรัพยากรที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน)	หน่วยการประเมินมีปฏิสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพเพียงเล็กน้อยหรือไม่มีเลยระหว่างนักวิจัยและผู้ใช้งานวิจัยนอกสถาบันการศึกษาเพื่อการถ่ายทอดความรู้เทคโนโลยีวิธีการและทรัพยากรที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน ทั้งนี้ มีหลักฐานเพียงเล็กน้อยหรือไม่มีเลยที่แสดงถึงการมีส่วนร่วมในการวิจัยรวมอยู่ในกระบวนการวิจัยหรือมีการพัฒนากิจกรรมการมีส่วนร่วมในการวิจัย	ผลกระทบดังกล่าวมีส่วนช่วยเพียงเล็กน้อยหรือไม่มีเลยนอกเหนือจากสถาบันการศึกษา

หมายเหตุ UoA หมายถึง Unit of Assessment หน่วยการประเมิน

ที่มา: แปลและจัดทำตารางแสดงข้อมูลโดยคณะผู้วิจัย (พฤษภาคม, 2564)

สำหรับประเด็นสำคัญในการประเมินผลกระทบกำหนดไว้ 5 ด้าน ได้แก่

1) การนำเสนอเทคโนโลยีล้ำสมัยร่วมกับพันธมิตร (ประกอบด้วย บริษัทเหมืองแร่ การให้บริการสมาร์ตโฟน และการให้บริการทางการแพทย์แก่ผู้ป่วย)

2) การสนับสนุนชุมชนและความปลอดภัย (ประกอบด้วย การยกระดับมาตรฐานด้านสุขภาพและความปลอดภัยในการทำงาน การสนับสนุนกฎหมายและคำสั่ง การพัฒนาทางการแพทย์เพื่อการรักษาและช่วยชีวิต การพัฒนาเทคโนโลยีใหม่สำหรับกองกำลังป้องกันออสเตรเลีย)

3) การปรับปรุงชีวิตประจำวัน (ประกอบด้วย การปรับปรุงและจัดการน้ำดื่ม นวัตกรรมทางการแพทย์ และการรณรงค์ให้ความรู้เพื่อเพิ่มระดับการออกกำลังกายในแต่ละวันของผู้คน)

4) การส่งเสริมชุมชน (ประกอบด้วย การสนับสนุนเพิ่มเติมสำหรับผู้ปกครองที่อายุน้อย การสนับสนุนสำหรับสมาชิกกองกำลังป้องกันที่กลับภูมิลำเนา การใช้เทคโนโลยีที่สมจริงเพื่อเพิ่มความเข้าใจของผู้คนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ออสเตรเลีย)

5) การจัดการกับความท้าทายที่ส่งผลกระทบต่อสังคม (ประกอบด้วย การสนับสนุนเศรษฐกิจออสเตรเลียโดยการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานที่มีอายุมากขึ้นและการค้นหาประสิทธิภาพในห่วงโซ่อุปทานทั่วโลก การจัดการการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและความมั่นคงทางอาหาร การปรับปรุงการจัดการไฟฟ้า และการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวอะบอริจินและชาวเกาะช่องแคบทอร์เรสสำหรับคนรุ่นต่อไป)

ทั้งนี้ มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในฐานะหน่วยการประเมิน (UoA) ต้องส่งข้อมูลเกี่ยวกับตัวอย่างผลกระทบการวิจัยของแต่ละแห่งโดยมีรายละเอียดผลกระทบของการวิจัยและให้ข้อมูลเกี่ยวกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบดังกล่าวในช่วงเวลาอ้างอิงครอบคลุมระยะเวลา 6 ปี (นับตั้งแต่ 1 มกราคม 2554-31 ธันวาคม 2559) ทั้งนี้การประเมินผลกระทบในครั้งนี้นำพบว่ามี 277 จาก 637 โครงการ/งานวิจัย หรือคิดเป็นร้อยละ 43.9 ที่ได้รับการจัดอันดับในระดับสูง (สามารถดูรายละเอียดในเว็บไซต์ ARC)

4.6.4 การติดตามการเปลี่ยนแปลงของระบบ และการพัฒนา (Development)

1) การสร้างเครือข่ายวิจัยและวิชาการ

The Bellagio Center ก่อตั้งขึ้นในปี อยู่ภายใต้มูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ (Rockefeller) เป็นสถานที่ตั้งสำหรับการประชุมนานาชาติ และเป็นที่พักสำหรับศิลปินและนักวิชาการ นับเป็นสถานที่สำคัญที่รวบรวมไว้ซึ่งเครือข่ายของนักวิชาการ หรือกว้างกว่านั้นคือปัญญาชนที่แตกต่างกันทางวัฒนธรรม ภูมิภาค และสาขาวิชา ให้ได้เข้ามาพบปะพูดคุยกัน แลกเปลี่ยนความคิด ได้ตอบและจุดประกายการแก้ไขปัญหาาร่วมกันเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ ที่มาจากความหลากหลายทางปัญญาซึ่งได้ทำหน้าที่นี้มาหลายทศวรรษแล้ว แม้ว่าจะไม่ได้เกิดผลเป็นประโยชน์ในทันที แต่ว่าศูนย์นี้ก็มีส่วนสำคัญที่สนับสนุนและบ่มเพาะการหล่อเลี้ยงปัญญาให้งอกเงยและทำให้เกิดพลวัต

ศูนย์เบลลาจิโอ ตั้งอยู่ที่ริมทะเลสาบโคโม (Como) ประเทศอิตาลี อาคารของศูนย์นี้เป็นปราสาทเก่าสวยงาม รมรื่น สงบ อีกนัยหนึ่ง เป็นรมณีสถาน ซึ่งเป็นสถานที่ตั้งสำหรับการประชุมนานาชาติ และเป็นที่พักสำหรับปัญญาชน ผู้มาร่วมกิจกรรมกับศูนย์นี้ ได้แก่ ศิลปิน นักวิชาการ นักนโยบาย นักเขียน นักปฏิบัติ นักวิทยาศาสตร์ นับร้อยคน จากหลายหลายประเทศทั่วโลก ที่มีภูมิหลังแตกต่างกัน ทั้งทางวัฒนธรรม และสาขาวิชา บางคนเป็นนักคิดระดับรางวัลโนเบล กิจกรรมของศูนย์นี้จะหายไปโดยผ่อนคลายเป็นทาง การเน้นให้ผู้คนจากหลากหลายพื้นฐานความสนใจ จากหลากหลายภูมิหลังได้มาแลกเปลี่ยนกัน และให้มีเวลาโดยสงบ เพื่อคิดทบทวนตรรกะตรง และได้มีเวลาสงบเขียนความคิดอันลึกซึ้ง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในระยะยาวต่อไป

กิจกรรมของ The Bellagio Center แบ่งออกเป็น 2 โปรแกรมหลักใหญ่ ๆ ได้แก่ The Bellagio Residency Program และ The Bellagio Conference Program

โปรแกรมที่ 1) The Bellagio Residency Program ประกอบด้วย The Academic Writing Residency, The Arts and Literary Arts Residency และ The Practitioner Residency

- The Academic writing Residency เป็นพื้นที่สำหรับนักวิชาการที่เป็นระดับ มัธยมศึกษา นักวิจัย อาจารย์ และนักใด ๆ ก็ตามในแต่ละสาขาวิชา ผู้ที่ประสบความสำเร็จจะใช้พื้นที่นี้ ในการแสดงให้เห็นว่าในสาขาวิชาของตนที่ผ่านมาเป็นไปในทิศทางใดในการมีส่วนร่วมอย่างมืออาชีพ
- The Arts and Literary Arts Residency เป็นพื้นที่สำหรับศิลปิน ซึ่งไม่ได้จำกัด เพียง คีตกวี นักเขียนนิยาย นักเขียนสารคดี นักเขียนบทละคร กวี คนทำภาพยนตร์ นักเต้น นักดนตรี และศิลปินด้านทัศนศิลป์ ได้มีส่วนร่วมในภารกิจของทางมูลนิธิ เพื่อส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์ และร่วมผลิตผลงานที่เพิ่มความเข้าใจในประเด็นของโลกหรือสังคม
- The Practitioner Residency เป็นพื้นที่สำหรับ ผู้กำหนดนโยบายระดับอาวุโส, ผู้นำองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร, สื่อมวลชน, ผู้นำภาคเอกชนและผู้ให้การสนับสนุนด้านสาธารณะ ที่มีประสบการณ์มากกว่า 10 ปีขึ้นไปในหลากหลายสาขาและภาคส่วน เป็นพื้นที่เพื่อพัฒนาแผนกลยุทธ์ ใหม่ ๆ ในอาชีพหรือองค์กรของตน หรือผู้ที่ปฏิบัติงานทางสังคมได้แบ่งปันข้อมูลเชิงลึก รวมถึงสะท้อน มุมมองของงานที่ตนทำ

โปรแกรมที่ 2) The Bellagio Conference Program ประกอบด้วย The Frati และ The Sfondrata

- The Frati เป็นที่พักและจัดการประชุมที่ประกอบไปด้วยสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ ห้องนอน 18 ห้องพร้อมห้องอาบน้ำส่วนตัว ห้องประชุม ห้องอาหาร และพื้นที่สาธารณะแบบ ไม่เป็นทางการ
- The Sfondrata เป็นที่พักและจัดการประชุมที่ประกอบไปด้วยสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ ห้องนอน 22 ห้องพร้อมห้องอาบน้ำส่วนตัว ห้องประชุม ห้องอาหาร และพื้นที่ สาธารณะแบบไม่เป็นทางการ

ข้อสังเกตสำคัญในที่นี้คือ การสานเครือข่ายทั้งในระดับข้ามสาขาวิชา และระดับข้ามแขนงของศิลปะ วิทยาการ ถือว่าเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การผลิตความรู้มีพลวัต ปัจจัยสำคัญได้แก่ สถานที่ทางกายภาพที่ เหมาะสม สงบ ปลีกตัวจากสิ่งรบกวนภายนอก ให้ “มนุษย์สัมผัสมนุษย์” และการระดมผู้เข้าร่วมให้มีความ หลากหลายทั้งทางความคิด และภูมิหลัง ทั้งนี้ ด้วยที่ตั้งและสภาพแวดล้อมของประเทศไทย ตลอดจนเครือข่าย ทางวิชาการ ก็อาจกล่าวได้ว่าประเทศไทยมีศักยภาพพอที่จะมีการริเริ่มที่คล้ายกับ The Bellagio Center ได้ หากดำเนินการโดยประชาคมวิชาการ และลดรูปแบบความเป็นทางการลง

2) การสร้างเครือข่ายการทำงานข้ามสาขาวิชาระหว่าง SHA กับ ST

สมาคมการทำงานระหว่างมหาวิทยาลัยในยุโรปทางด้าน สังคม วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี (European Inter-University Association of Society, Science and Technology: ESST)

การทำงานสังคมศาสตร์แบบสหศาสตร์นั้นมีความสำคัญขึ้นอย่างมากเพื่อรับมือกับความท้าทายที่เผชิญ ความท้าทายประการหนึ่งคือการเปลี่ยนแปลงจากเทคโนโลยี เช่นนี้ สังคมศาสตร์จึงต้องทำงานกับประชาคมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากขึ้น โดยใช้หลักจากสหสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสังคม (Science, Technology and Society: STS) ที่ทำให้สังคมศาสตร์ไม่เพียงแต่ลูกโลกของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แต่เป็นส่วนสำคัญในการส่องสะท้อนและร่วมออกแบบวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เหมาะสมตั้งแต่ต้นทาง

ESST เป็นเครือข่ายระดับนานาชาติที่สำคัญเครือข่ายหนึ่งในยุโรป ที่ดำเนินการวิจัยและการเรียนการสอนในระดับบัณฑิตศึกษาคือ European Inter-University Association of Society, Science and Technology (ESST) ซึ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1991 การบริหารจัดการของเครือข่ายนี้กระทำโดยคณะกรรมการอำนวยการเป็นหลัก และประกอบด้วยการประชุมสามัญเพื่อให้สถาบันที่เข้าร่วมในเครือข่ายได้รับทราบผลการดำเนินการและได้แสดงความคิดเห็น ซึ่งมีการจัดประชุมปีละสองครั้งเพื่อเลือกความเชี่ยวชาญเฉพาะทางสำหรับเครือข่ายนี้ และดูแลการเคลื่อนย้ายของนักศึกษาในเครือข่าย นอกจากนี้ยังมีกองบริหารจัดการเป็นหน่วยงานเสริมด้วย

หลักการของการเรียนการสอนที่นี้คือ ในภาคการศึกษาแรก สถาบันในเครือข่ายจะรับนักศึกษาเข้าศึกษาในสถาบันของตนเป็นสถาบันต้นสังกัด ซึ่งจะเป็นวิชาพื้นฐานใน STS จากนั้นในภาคการศึกษาที่สองจะเปิดโอกาสให้นักศึกษาเลือกได้ว่า ต้องการศึกษาในเชิงเชี่ยวชาญเฉพาะกับสถาบันใดในเครือข่าย หรือจะอยู่กับสถาบันต้นสังกัดต่อไปก็ได้ การทำวิทยานิพนธ์จะมีความสอดคล้องกับความเชี่ยวชาญเฉพาะทางที่ได้ศึกษามา คุณสมบัติของปริญญาที่ได้รับคือ Master of Arts (M.A.) degree in “Society, Science and Technology in Europe” การรับนักศึกษาจะเป็นไปโดยเน้นความหลากหลาย ให้มีการกระจายตัวทั้งทางเพศสภาพ ทางพื้นฐานดั้งเดิม (มีการกระจายตัวทั้งพื้นฐานของผู้ที่จบมาจากสายวิทยาศาสตร์-เทคโนโลยีและสายสังคมศาสตร์-มนุษยศาสตร์) อีกทั้งยังมีการกระจายตัวตามภูมิภาคระหว่างประเทศ (ทั้งนักศึกษาในสหภาพยุโรปและนอกสหภาพยุโรป)

ความเชี่ยวชาญเฉพาะทางของแต่ละสถาบันในเครือข่ายนี้ มาจากฐานการทำงานเดิมที่ต่อเนื่องและยาวนาน ยกตัวอย่าง ในสวีเดน สถาบันต้นสังกัดคือ Centre for Innovation, Research and Competence in the Learning Economy (CIRCLE) แห่ง Lund University ที่ทำวิจัยเรื่องนโยบายนวัตกรรมมาตั้งแต่ ค.ศ. 2004 โดยได้รับทุนสนับสนุนจากสภาวิจัยแห่งสวีเดนเป็นทุนต่อเนื่อง 10 ปี และทุนวิจัยจากสำนักงานนวัตกรรมแห่งสวีเดน (VINNOVA) เป็นทุนต่อเนื่อง 6 ปี และ CIRCLE ปัจจุบันอยู่ภายใต้การดูแลของ ภาควิชาศาสตร์แห่งการออกแบบ (Design Science) และมีความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นกับ คณะวิศวกรรมศาสตร์ สำนักวิชาเศรษฐศาสตร์และการจัดการ และคณะสังคมศาสตร์ ปัจจุบันเครือข่าย ESST มีสถาบันที่เข้าร่วมตามความเชี่ยวชาญเฉพาะ รายละเอียดดังตารางที่ 4-2 ต่อไปนี้

ตารางที่ 4-18 สถาบันที่เข้าร่วมเป็นเครือข่าย ESST จำแนกตามความเชี่ยวชาญเฉพาะ

สถาบัน	ความเชี่ยวชาญเฉพาะ
Aalborg University, Denmark	Innovation Systems, Social and Ecological Change
Alpen-Adria-Universität Klagenfurt, Austria	Governance, Innovation and Sustainability
Autonomus University of Madrid, Spain	Economics and Management of Innovation
Lund University, Sweden	Innovation and Societal Challenges
Maastricht University, The Netherlands	Science and Public Policy
Nicolaus Copernicus University, Poland	The Theory and Practice of Risk Society
NKUA/NTUA Athens, Greece	Philosophy and History of Science and Technology Science, Technology and Sustainability: North-South Comparisons Digital Technology in Society Law, Science and technology
Tallinn University of Technology, Estonia	Innovation and the State: Innovation policy, public sector innovation and digital transformation
University of Lisbon, Portugal	Water management and water uses: public participation, stakeholders' involvement and the role of science
Université catholique de Louvain, Belgium	Exploring the Conceptual and Normative Links Between Science and Society
University of Oslo, Norway	Science and Technology in Politics and Society Innovation and Global Challenges
University of Strasbourg, France	Atmospheric Sciences in the Anthropocene
University of Trento, Italy	Science and Environment in Society; Science and Environmental Communication

กรณีตัวอย่างนี้มีจุดเด่นสำคัญคือ

- การรับมือกับปัญหาจริงนั้น ต้องการการจัดกลุ่มวิชาการแบบข้ามศาสตร์ ซึ่งเครือข่ายความร่วมมือเป็นสิ่งจำเป็น

- เครือข่ายความร่วมมือนั้นต้องทำงานบนความหลากหลายและพลวัต ใช้ความหลากหลายให้เป็นการหนุนเสริมกัน เรียนรู้ระหว่างกัน และให้เกิดการเคลื่อนย้ายบุคลากร เช่น นักศึกษา
- การทำงานเครือข่ายข้ามศาสตร์นั้น ต้องมีฐานการทำงานจากภายในของตนเองที่มั่นคง ซึ่งเกิดจากการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องยาวนาน

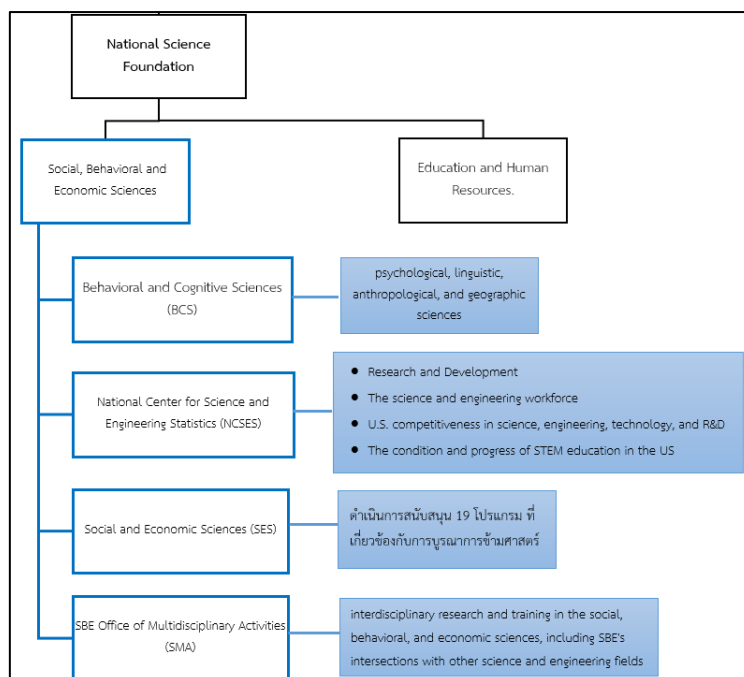
4.6.5 นโยบาย อำนาจสูงสุด และอัตลักษณ์ (Policy, ultimate authority, identity)

1) ด้านการครอบงำของ Science and Technology (ST) และ Big Science

ระบบการวิจัยในสหรัฐอเมริกาภายใต้การดูแลของรัฐบาลกลาง แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่

1) National Science Foundation ที่ดูแลนโยบายการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับด้านวิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ สิ่งแวดล้อม เศรษฐศาสตร์ และสังคมศาสตร์ 2) National Endowment for the Humanities ที่ดูแลและสนับสนุนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับด้านมนุษยศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วรรณกรรม รวมถึงด้านสังคมศาสตร์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์หรือสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ (human environment) เป็นต้น และ 3) National Endowment for the Arts เกี่ยวข้องกับการสนับสนุนทุนวิจัยที่เกี่ยวข้องกับด้านศิลปะ เช่น ศิลปะสื่อ (media art) ศิลปกรรม ซึ่งในส่วนของสังคมศาสตร์จะเข้าไปมีส่วนร่วมอยู่กับกลุ่มที่ 1 หรือ National Science Foundation (NSF) เป็นหลัก รองลงมาคือ National Endowment for the Humanities (NEH)

เมื่อพิจารณาตามกรอบบทบาทและภารกิจของ NSF พบว่ามุ่งเน้นสนับสนุนงานที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์พื้นฐานและวิศวกรรมทุกสาขา ตามแผนยุทธศาสตร์ของ NSF ปี 2018 – 2022 มุ่งเน้นการสร้างอนาคต มีการลงทุนเพื่อการค้นพบและสร้างนวัตกรรมเพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ของ NSF เพื่อ “การเป็นประเทศผู้นำระดับโลกในการวิจัยและนวัตกรรม” ประกอบไปด้วยยุทธศาสตร์หลัก 3 ประการ คือ 1) ขยายความรู้ด้านวิทยาศาสตร์วิศวกรรมและการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับภารกิจส่วนแรกของ NSF ที่เป็นไปเพื่อส่งเสริมความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์ เพื่อพัฒนาความรู้ผ่านการลงทุนทางความคิดและโครงสร้างพื้นฐาน และเพื่อพัฒนางานวิจัย 2) เพิ่มขีดความสามารถของประเทศเพื่อตอบสนองความท้าทายในปัจจุบันและอนาคต เป็นตอบสนองพันธกิจส่วนหลังของ NSF ที่เป็นไปเพื่อพัฒนาสุขภาพ ความเจริญรุ่งเรืองและสวัสดิภาพของชาติ เพื่อความมั่นคงของประเทศ และให้ความสำคัญกับผลกระทบทางสังคมและการเรียนรู้ และ 3) เพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติการของ NSF รวมถึงกลยุทธ์ในการรักษาและเสริมศักยภาพให้กับพนักงานที่มีความสามารถและหลากหลาย เพื่อปรับปรุงการดำเนินงานของหน่วยงาน เมื่อพิจารณาถึงกรอบงานวิจัยภายใต้ NSF (ดังแผนภาพที่ 4-2) สะท้อนให้เห็นว่างานวิจัยทางสังคมศาสตร์เป็นเพียงแค่ประเด็นสอดแทรกอยู่ภายใต้งานวิทยาศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์เท่านั้น ไม่ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นงานวิจัยหลักในการขับเคลื่อนประเทศ

แผนภาพที่ 4-10 แผนผังงานวิจัยภายใต้ NSF (Source: National Science Foundation, n.d.)

จากข้อมูลข้างต้นที่ว่าสังคมศาสตร์เป็นเพียงการสอดแทรกความรู้ภายใต้งานด้านวิทยาศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์นั้น มีสาเหตุของที่มาอันเนื่องจากการจัดตั้ง NSF ในตอนแรกยังไม่ได้มีการให้พื้นที่สำหรับสังคมศาสตร์ที่ชัดเจน เพราะ NSF เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจาก "วิทยาศาสตร์ขนาดใหญ่" (Big Science) ซึ่งในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง คำว่า "วิทยาศาสตร์ขนาดใหญ่" หมายถึงการวิจัยที่ระดมคนและทรัพยากรจำนวนมาก และมุ่งเน้นในทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อให้บรรลุผลอย่างยั่งยืน ตัวอย่างเช่นระเบิดปรมาณู ทำให้ในช่วงแรกของ NSF จึงเน้นไปที่วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (natural science) และศาสตร์ทางวิศวกรรม (engineering science) เป็นสำคัญ และแม้จะมีการนำ/ชูประเด็นการให้ความสำคัญทางสังคมศาสตร์ให้ได้รับการสนับสนุนจาก NSF มากขึ้น แต่การพิจารณาที่ต้องเป็นไปตามกรอบการตัดสินใจในแบบที่เอาวิทยาศาสตร์เป็นเกณฑ์หลัก (scientism)

ดังนั้น สังคมศาสตร์ในช่วงแรกของ NSF จึงเป็นสังคมศาสตร์ที่พยายามเป็นกลางในเชิงคุณค่าและพยายามเป็นวิทยาศาสตร์ ด้วยความกังวลที่ว่าปัจจัยทางสังคมจะทำให้อคติเจือปนในสังคมศาสตร์ ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงได้เริ่มขึ้นในทศวรรษ 1960s ที่สังคมในสหรัฐอเมริกาเริ่มมีกระแสความคิดเชิงวิพากษ์มากขึ้น ทำให้เริ่มมองเห็นความสำคัญของสังคมศาสตร์ที่มุ่งหมายตอบโจทย์สังคมว่าควรได้รับการสนับสนุนด้วยอย่างไรก็ดีถัดมาในช่วงทศวรรษ 1970s และ 1980s การครอบงำของวิทยาศาสตร์ต่อสังคมศาสตร์เริ่มคลายตัวลง มีการเริ่มอภิปรายกันถึงสังคมศาสตร์ที่เน้นการตีความมากขึ้น ซึ่งส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลจากงานปรัชญาวิทยาศาสตร์ของโทมัส คูห์น (Thomas Kuhn) ทั้งนี้ ทิศทางของสังคมศาสตร์ใน NSF ก็ยังไม่โดดเด่นนักดังที่

กล่าวไปข้างต้น เนื่องจากกรรมการบริหารส่วนใหญ่ของ NSF มาจากสายวิทยาศาสตร์ธรรมชาติที่ยังไม่เข้าใจ-เข้าถึงสังคมศาสตร์อย่างลึกซึ้ง (Solovey, 2020)

อย่างไรก็ดีในทศวรรษ 1990s รัฐบาลเรแกนได้ตัดลดงบประมาณวิจัยด้านสังคมศาสตร์ลง จึงทำให้นักสังคมศาสตร์รวมตัวกันจัดตั้ง Consortium of Social Science Association (COSSA) ขึ้นมา เพื่อเป็นกระบอกเสียงแก่สังคมศาสตร์ที่ยังเป็นชายขอบใน NSF โดย COSSA มีบทบาทเพื่อส่งเสริม/สนับสนุนสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ รวมถึงกิจกรรมด้านกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับความก้าวหน้าของสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ การให้ความรู้แก่สาธารณชนเกี่ยวกับประโยชน์ของการวิจัยทางสังคมและพฤติกรรมศาสตร์ และการอภิปรายถกประเด็นและข้อกังวลต่างๆ ของสมาชิกบริหาร โดยที่คณะกรรมการบริหารจะประกอบไปด้วยสาขาสังคมวิทยา อาชญาวิทยา มานุษยวิทยา ภาษาศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ ศีทศาสตร์ การพัฒนาสังคม จิตวิทยาสังคม และประชากรศาสตร์ เป็นต้น และให้ความสำคัญ “คน” “สถาบัน/องค์กร” และ “วัฒนธรรม” ในฐานะศูนย์กลางของสมการทางวิทยาศาสตร์ในระดมติวิธีแก้ไขปัญหาเชิงนโยบายตามหลักฐาน/ข้อมูล เพื่อจัดการกับความท้าทายในประเด็นต่างๆ ในโลกสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นด้านความต้องการโครงสร้างพื้นฐาน ความเสมอภาคทางเชื้อชาติ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ หรือประเด็นสำคัญอื่นๆ เป็นต้น (COSSA, 2021)

นอกจากการสนับสนุนสังคมศาสตร์จาก COSSA แล้ว ในสหรัฐอเมริกายังการจัดตั้ง Social Science Research Council (SSRC) องค์กรอิสระระดับนานาชาติและเป็นเครือข่ายสหวิทยาการระหว่างประเทศที่ไม่แสวงหาผลกำไร ที่ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2466 โดยมีคณะผู้บริหารประกอบด้วยสาขามานุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ จิตวิทยา สังคมวิทยา นิติศาสตร์ และสถิติ องค์กรนี้มีบทบาทที่มุ่งส่งเสริมการวิจัยเชิงนวัตกรรม บ่มเพาะนักสังคมศาสตร์รุ่นใหม่ แสวงหาและเจาะลึกการทำงานข้ามสาขาวิชา และระดมความรู้ที่จำเป็นในประเด็นสาธารณะที่สำคัญเพื่อประโยชน์สาธารณะ และขับเคลื่อนประชาธิปไตยในโลก อีกทั้งยังให้ความสำคัญกับประเด็นที่เป็นปัญหาในแต่ละยุคสมัย เช่น ในศตวรรษที่ 21 SSRC ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องเชื้อชาติ “ความเป็นนิโกร” ประชากรและแรงงานย้ายถิ่น การเมือง ความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรม ประเด็นภาวะผู้นำ ประเด็นชุมชนของคนผิวสี และเพศ/เพศสภาวะ เป็นต้น (An American Dilemma, 2020) พร้อมสนับสนุนให้องค์ความรู้ด้านสังคมศาสตร์สามารถตอบโจทย์ในโลกสมัยใหม่ได้ในหลากหลายสาขาวิชา ไม่ว่าจะเป็นโลกธุรกิจ สาธารณสุข สิ่งแวดล้อม เป็นต้น (SSRC, 2021)

2) ด้าน Developmental State และระบบวิจัยแบบรวมศูนย์

ระบบการวิจัยในจีนเป็นไปตามระบอบการปกครองของประเทศ สภาวิจัยกิจการสาธารณะรัฐประชาชนจีนมีการมอบหมายศูนย์วิจัยเพื่อการพัฒนาของสภาวิจัยกิจการสาธารณะรัฐประชาชนจีน (The Development Research Center of the State Council: DRC) เพื่อวิจัยและให้คำปรึกษาด้านนโยบาย

โดยมีค่านิยมหลักของศูนย์วิจัยฯ ที่เป็นไปเพื่อค้นหาความจริง ผ่านการประยุกต์ใช้ทฤษฎีสู่ภาคปฏิบัติ รวมถึงการดำเนินการวิจัยเชิงลึกเพื่อค้นหาและสะท้อนข้อเท็จจริง นำไปสู่การพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายบนรากฐานของข้อเท็จจริงหรือข้อมูลเชิงประจักษ์ บทบาทหน้าที่หลักของศูนย์วิจัยฯ ดังต่อไปนี้

- 1) ดำเนินการจัดทำการศึกษาต่อเนื่องและการศึกษาขั้นสูงเกี่ยวกับทุกประเด็นที่ครอบคลุมด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย รวมถึงให้คำแนะนำแก่คณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีน (Communist Party of China: CPC) และสภารัฐกิจ นอกจากนี้ ยังจัดทำข้อเสนอเพื่อการตัดสินใจต่อแผนพัฒนาในระยะกลางและระยะยาว และนโยบายการพัฒนาในระดับภูมิภาค สร้างการมีส่วนร่วมและสนับสนุนการศึกษาและสาธิตโครงการพัฒนาจากการมีส่วนร่วมจากหน่วยงานและท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง
- 2) ศึกษาแนวโน้มการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ผ่านการวิเคราะห์สถานการณ์ทางเศรษฐกิจจากเศรษฐศาสตร์มหภาค นำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเศรษฐกิจระดับมหภาค
- 3) ศึกษาการพัฒนาเศรษฐกิจและนโยบายภาคอุตสาหกรรม ให้ข้อเสนอแนะในการปรับโครงสร้างอุตสาหกรรม การลงทุน องค์กรและความเป็นเจ้าของ รวมถึงคำแนะนำเกี่ยวกับนโยบายในการเลือกใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม ตลอดจนการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่และเทคโนโลยีขั้นสูง
- 4) ศึกษาประเด็นด้านการเกษตรและเศรษฐกิจชนบท ทั้งเรื่องการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจชนบท การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจในชนบท การบริหารจัดการในสังคม รวมทั้งการประสานความร่วมมือในการพัฒนาพื้นที่เมืองและชนบท
- 5) ศึกษาสถานการณ์และประเด็นใหม่ๆ ในการเปิดประเทศของจีน ที่รวมไปถึงนโยบายการค้าต่างประเทศ นโยบายการใช้ประโยชน์จากการลงทุนจากต่างประเทศ และให้คำแนะนำด้านนโยบาย ดำเนินการวิจัยเกี่ยวกับแนวโน้มการพัฒนาเศรษฐกิจโลก ตลอดจนประสบการณ์และบทเรียนที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นข้อมูลอ้างอิงสำหรับการปฏิรูปและการพัฒนาประเทศจีน
- 6) ศึกษานโยบายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การกระจายรายได้ และความมั่นคงทางสังคม เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ รวมถึงนโยบายการพัฒนาและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีสมเหตุสมผล สร้างความสมดุลของระบบนิเวศและการอนุรักษ์คุ้มครองสิ่งแวดล้อม

7) ประเมินการริเริ่มขับเคลื่อนนโยบายเศรษฐกิจและสังคมที่สำคัญและผลกระทบที่เกิดขึ้น ภายใต้คำแนะนำของคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีนและสภาธุรกิจ

8) ดำเนินการร่างเอกสารและบทความที่เกี่ยวข้อง ที่มอบหมายโดยสมาชิกชั้นนำของคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีนและสภาธุรกิจ

9) สร้างความร่วมมือการวิจัยในระดับนานาชาติ และกับองค์กรหรือสถาบันวิจัยระหว่างประเทศ รวมถึงให้ข้อมูลและข้อเสนอแนะด้านนโยบายที่เกี่ยวข้องกับต่างประเทศต่อคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีนและสภาธุรกิจ

10) ปฏิบัติภารกิจอื่นๆ ที่ได้รับมอบหมายจากสภาธุรกิจ

จากบทบาทที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นถึงกรอบการวิจัย แม้กระทั่งการดำเนินการ/บริหารจัดการที่ต้องมาจากการจัดสรรมาจากสภา เช่น การสรรหาบุคลากร/ผู้เชี่ยวชาญในหน่วยงานย่อยต่างๆ เพื่อตอบโจทย์สภาและประเทศ เท่ากับเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการรวมศูนย์อำนาจในการบริหารจัดการของประเทศที่มุ่งเน้นการพัฒนาประเทศไปกับวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับสหรัฐอเมริกา จะพบว่าระบบวิจัยจากทั้งสองประเทศได้ให้ความสำคัญงานวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ และเทคโนโลยี ในฐานะของศาสตร์เพื่อการสร้างนวัตกรรมในการขับเคลื่อนประเทศ โดยให้บทบาทของสังคมศาสตร์เป็นเพียงผู้สนับสนุนเล็กๆ เท่านั้น อย่างไรก็ตาม ระเบียบวิจัยของจีนมีการควบอำนาจ/รวมศูนย์อำนาจไว้กับรัฐบาลมากกว่า โดยที่รัฐบาลเป็นผู้คุมและผู้พิจารณาประโยชน์จากงานวิจัยเพื่อการขับเคลื่อนและพัฒนานโยบายของประเทศ

อย่างไรก็ดี ในช่วงปี 1977 สังคมศาสตร์ได้มีบทบาทที่สำคัญมากขึ้นในการปฏิรูปประเทศ เพื่อสนับสนุนให้เกิดการบรรลุเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับด้านการเกษตรอุตสาหกรรม การป้องกันประเทศ และวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และได้นำไปสู่การจัดตั้งแผนกวิจัยทางสังคมศาสตร์ หรือสถาบันสังคมศาสตร์แห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน (Chinese Academy of Social Science: CASS) และ CASS Graduate School (เดิมมีชื่อว่า Department of Philosophy and Social Sciences อยู่ภายใต้สถาบันบัณฑิตวิทยาศาสตร์จีน หรือ Chinese Academy of Sciences: CAS) แผนพัฒนาสังคมศาสตร์ของสาธารณรัฐประชาชนจีน (CASS) มีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติระยะ 5 ปี โดยเมื่อพิจารณาคณะกรรมการบริหารก็จะพบว่าสมาชิกพรรครัฐบาลส่วนมากเข้าไปมีบทบาทในการบริหารจัดการ ซึ่งไม่แตกต่างจากการบริหารจัดการระบบวิจัยของจีน (DRC) มีการจัดตั้งกลุ่มวิจัยสำคัญด้านปรัชญา ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ รัฐศาสตร์ และการเมืองการปกครอง เป็นต้น

ทั้งนี้ ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางวิชาการได้เปลี่ยนไปในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ในช่วงทศวรรษที่ 1980 ผู้นำทางวิชาการด้านการปฏิรูปมีอุดมการณ์ที่แสวงหาการสนับสนุนจากนักการเมือง ความคิดในการก้าวไปสู่เป้าหมายของชุมชนวิชาการ ‘อิสระ’ ที่มากกว่าการให้คำแนะนำทิศทางการ

ของสังคมแก่ผู้ที่มีอำนาจ ในเวลาเดียวกันนั้น ทั้งผู้นำของ CASS และผู้นำของสถาบันต่างๆ ต่างคาดหวังในการสร้างอิทธิพลเชิงนวัตกรรมแก่นักวิจัยและนักเรียน/นักศึกษา โดยมุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงจากภายใน และพยายามลดกลไกทางการเมืองหรือแรงกดดันจากภายนอก และใช้มาตรการแก้ไขและลดการแทรกแซงทางการเมืองในการบริหารจัดการวิจัยและหลักสูตรการเรียนการสอน ทั้งนี้ก็ยังไม่สามารถสร้างเสรีภาพทางวิชาการได้อย่างที่ควร ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงให้ไม่อยู่ภายใต้ระบอบการเมืองได้ คือการก้าวเข้าสู่ระบอบการปกครองประชาธิปไตยแบบสังคมนิยมจึงเป็นสิ่งที่ดีที่จะช่วย ‘เปลี่ยนแปลงระบบจากภายใน’ มุ่งเน้นการเข้าร่วมแบบภาคีเพื่อผลักดันและปฏิรูป ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมแบบเปิดกว้างจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาทางการเมืองได้ และสามารถเปลี่ยนความเชื่อโดยนำความรู้ทางสังคมศาสตร์เพื่อฟื้นฟูวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

นอกจากนี้ CASS เองยังมีการทำสัญญากับสถาบัน/องค์กรกว่า 200 แห่งใน 80 ประเทศให้เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางวิชาการ เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ตลอดจนแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์การวิจัยในสาขาวิชาการต่างๆ ทางด้านสังคมศาสตร์ระหว่างนักวิจัย โดยในปัจจุบัน CASS มีสถาบันที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลจำนวนทั้งสิ้น 32 สถาบัน ประกอบด้วย

ตารางที่ 4-19 รายชื่อสถาบันจำนวน 32 แห่งที่อยู่ภายใต้ CASS

The Institutes of CASS:	
1. The Institute of Economics	2. The Institute of Industrial Economics
3. The Institute of Rural Development	4. The Institute of Finance and Trade Economics
5. The Institute of Quantitative and Technical Economics	6. The Institute of Population
7. The Institute of Philosophy	8. The Institute of Marxism-Leninism and Mao Zedong Thought
9. The Institute of World Religions	10. The Institute of Archaeology
11. The Institute of History	12. The Institute of Modern History
13. The Research Centre for Chinese Borderland History and Geography	14. The Institute of World History
15. The Institute of Literature	16. The Institute of National Minorities
17. The Institute of Foreign Literature	18. The Institute of Linguistics
19. The Institute of Law	20. The Institute of Politics
21. Institute of Nationality Studies	22. The Institute of Sociology
23. The Institute of Journalism	24. The Institute of World Economics and Politics
25. The Institute of American Studies	26. The Institute of East European, Russian and Central Asian Studies

The Institutes of CASS:	
27. The Institute of Japanese Studies	28. The Institute of European Studies
29. The Institute of West Asian and African Studies	30. The Institute of Latin-American Studies
31. The Institute of Asia-Pacific Studies	32. The Institute of Taiwanese Studies

ที่มา: Sleeboom-Faulkner (2007)

3) การเชื่อมโยงความรู้สู่การใช้ประโยชน์เชิงนโยบาย

โครงการการจัดการการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Management of Social Transformations Programme – MOST) ถูกจัดตั้งขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 เป็นหนึ่งในโครงการที่ก่อตั้งโดย องค์การศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO) โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการที่ต้องการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานระดับชาติ ชุมชนทางความรู้ และภาคประชาสังคม เพื่อสนับสนุนสร้างความเข้มแข็งต่อประเทศสมาชิกในการเชื่อมโยงการวิจัยและนโยบาย และการเชื่อมโยงความรู้และการปฏิบัติการ ซึ่งเป็นกุญแจสำคัญในการสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเชิงบวกไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและไม่ทอดทิ้งใครไว้ข้างหลัง

การขับเคลื่อน MOST มีหลักสำคัญ 3 ประการ คือ 1) การสนับสนุนการวิจัยเพื่อผลิตและส่งเสริมทางด้านองค์ความรู้ 2) การสร้างฟอรัมระหว่างรัฐ (Intergovernmental forums) เพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศสมาชิก และ 3) การสนับสนุนนโยบายและการเสริมสร้างขีดความสามารถ ภายใต้ยุทธศาสตร์การดำเนินการ 3 ประการ คือ (1) การใช้องค์ความรู้ทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สนับสนุนการขับเคลื่อนเชิงนโยบายและการเสริมสร้างขีดความสามารถ (2) การถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านกิจกรรมการวิจัยและการปฏิบัติการ และ (3) การมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนและข้อถกเถียงต่อนโยบายระดับชาติและนานาชาติ

โครงการ MOST ได้พยายามสร้างการแบ่งปันด้านองค์ความรู้ การเสริมขีดความสามารถ และการสนับสนุนทางนโยบาย ผ่าน 3 กิจกรรมหลัก ได้แก่ 1) การห้องปฏิบัติการทางนโยบายที่ไม่ทอดทิ้งใครไว้ข้างหลัง (Inclusive Policy Lab) เป็นการสนับสนุนการทำงานบนฐานประเด็นใหม่ ๆ ที่ปรากฏจากกระบวนการสร้างความรู้ร่วมกัน (knowledge co-production) โดยได้รับการถ่วงน้ำหนักอย่างเสมอภาคและแปลเป็นนโยบายที่ไม่ทอดทิ้งใครไว้ข้างหลัง ซึ่งมุ่งการสนับสนุนการขับเคลื่อนบนหลักเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ตลอดจนการพัฒนาทั้งในเชิงนโยบายและปฏิบัติการที่ไม่ทอดทิ้งใครไว้ข้างหลัง 2) แหล่งการเรียนรู้เพื่อการจัดการการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (MOST SCHOOLS) เป็นการนำผู้เชี่ยวชาญ ตัวกระทำการทางการเมือง นักเคลื่อนไหวทางสังคม ในระดับชาติและระดับภูมิภาค แลกเปลี่ยนและสร้างข้อถกเถียงทางนโยบายที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์เพื่อนำไปสู่การสร้างการเปลี่ยนแปลงทางนโยบาย แหล่งการเรียนรู้ดำเนินการด้วยความร่วมมือระหว่างภาคีในระดับท้องถิ่น ผู้ซึ่งสามารถริเริ่มและเลือกธีมประเด็นต่าง ๆ ได้ และ 3) การศึกษาสมรรถนะเพื่ออนาคต (Futures Literacy) เป็นการสร้างขีดความสามารถที่สนับสนุนให้ผู้คนเข้าใจถึงการวางบทบาทเพื่อนำไปสู่อนาคตที่ดีขึ้น ทำให้พวกเขารู้ว่าสิ่งใดที่

พวกเขาต้องการและต้องทำอะไรเพื่อไปสู่ภาพอนาคตแบบที่พวกเขาต้องการ ส่งผลให้ผู้คนสามารถรับรู้ถึง ‘สมรรถนะเพื่ออนาคต’ เพราะอนาคตยังเป็นสิ่งที่ไม่เกิดขึ้นเป็นเพียงจินตนาการ แต่การปรับมุมมองของอนาคตของผู้คน พวกเขาสามารถเข้าใจได้ว่าสิ่งที่น่ากังวลและความหวังในห้วงเวลาปัจจุบันคืออะไร รวมถึงมองถึงอนาคตสามารถสร้างมุมมองใหม่ ๆ ต่อการมองถึงความท้าทายทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับภูมิภาค ได้

สำหรับโครงการ MOST ประเทศไทย เริ่มปรากฏบทบาทจากการประชุมคณะกรรมการฝ่ายสังคมศาสตร์ในคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ มีมติเห็นชอบในการประชุมคณะกรรมการฝ่ายสังคมศาสตร์ ครั้งที่ 1/2559 เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2559 ว่าควรมีการจัดตั้ง คณะอนุกรรมการว่าด้วยโครงการการจัดการการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยมีบทบาทในการวางแผนด้านนโยบายและการดำเนินงานโครงการฯ การส่งเสริมให้หน่วยงานและสถาบันต่างๆ ทั้งที่เป็นภาครัฐ เอกชน และประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการฯ และการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับวัตถุประสงค์และกิจกรรมโครงการฯ

หากพิจารณาสื่อสิ่งพิมพ์และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับโครงการ MOST ปรากฏงานที่สำคัญเกี่ยวกับการสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญ อาทิ World Social Science Report 2016 - Challenging Inequalities: Pathways to a Just World (2016), Transforming the Future Anticipation in the 21st Century (2019), MOST Discussion Series (2019) รวมถึง การจัดประชุมเพื่อขับเคลื่อนองค์ความรู้เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง อาทิ World Humanities Conference, Liege, Belgium (6-12 August 2017) ที่มีเป้าหมายเพื่อการนำผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมาพูดคุยบนฐานองค์ความรู้ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์เพื่อกำหนดวาระระดับโลกเกี่ยวกับบทบาทและขอบเขตของมนุษยศาสตร์ในบริบทโลกร่วมสมัย เพื่อเสริมพลังทางสังคมเพื่อเผชิญความท้าทายในการพัฒนา หรือ World Social Science Forum, Fukuoka, Japan (25-28 September 2018) ที่มีเป้าหมายสนับสนุนการสร้างความมั่นคงและความเท่าเทียมสำหรับความยั่งยืนเพื่ออนาคต จัดโดย สภาสังคมศาสตร์ระหว่างประเทศ (ISSC) ร่วมกับ ยูเนสโก เพื่อลำดับความสำคัญของประเด็นการวิจัยเพื่อสร้างความมั่นคง รวมถึงช่องว่างของข้อมูลและช่องว่างทางความรู้

สำหรับประเทศไทย ได้มีการสนับสนุนงานวิจัยทางสังคมศาสตร์และความยั่งยืน “SOCIAL AND SUSTAINABILITY SCIENCES IN THE ASEAN COMMUNITY: A Regional Research Symposium and Academic Policy Dialogue” (9 – 21 August 2015) การจัดเสวนาที่เชื่อมโยงเครือข่ายทางความรู้ทั้งในระดับประเทศและภูมิภาค MOST Lecture Series อาทิ “Global Capitalism and the Well being of SDGs: A New Knowledge - Policy Interface” (2017) “Global Compass Reset : Re-forming Institutions and Development” (2017) “Crisis of Global Modernity and the Rise of Asia” (2017) และประเทศไทยในฐานะรองประธาน IGC-MOST กลุ่มประเทศเอเชียและแปซิฟิก (2560) นอกจากนี้ ในปี พ.ศ. 2564 ทาง UNESCO MOST ประเทศไทย กำลังจะมีการจัดประชุมภายใต้หัวข้อ “Future Literacy in a Post-COVID-19 Asia: Solidarity and Transformative Learning” ในช่วงเดือนกันยายน พ.ศ. 2564

4.6.6 การให้ความสำคัญกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมในระบบวิจัย

นอกจากข้อค้นพบจากการศึกษากรณีแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) ตามระบบจากทฤษฎี Viabel Systems Model (VSM) แล้ว คณะผู้วิจัยได้พบกรณีที่น่าสนใจที่ระบบวิจัยของประเทศนั้น ๆ ได้นำบริบททางสังคมและวัฒนธรรมมาเป็นสิ่งหนุนเสริมให้เกิดอัตลักษณ์ของประเทศ ดังปรากฏกรณีที่มีการให้ความสำคัญกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมในระบบวิจัยของประเทศแคนาดาและสิงคโปร์ โดยมีรายละเอียดที่สำคัญดังนี้

สภาวิจัยด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์แห่งแคนาดา (Social Sciences and Humanities Research Council: SSHRC)

สภาวิจัยด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์แห่งแคนาดา เป็นหน่วยงานให้ทุนสนับสนุนการวิจัยของรัฐบาลกลางที่ให้การส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาและจัดให้มีการฝึกอบรมการวิจัยในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ผ่านโปรแกรมความร่วมมือ การสนับสนุนโครงการริเริ่มระดับโลกที่สะท้อนถึงความมุ่งมั่นในการสร้างอนาคตที่ดีกว่าสำหรับแคนาดาและโลก นอกจากนี้ยังดูแลการส่งมอบโปรแกรมไตรภาคีจำนวนมากกว่าโครงการวิจัยของแคนาดาและโครงการอื่น ๆ ตลอดจนโครงการวิจัยแถวหน้า (New Frontiers in Research Fund) ซึ่งสนับสนุนการวิจัยเชิงสหศาสตร์ (ข้ามศาสตร์/สหวิทยาการ) ระหว่างประเทศที่มีความรวดเร็วและมีความเสี่ยงสูง

ทั้งนี้ พบว่ากฎหมายและนโยบายของประเทศมีส่วนสนับสนุนอย่างยิ่งที่ส่งผลให้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในระบบวิจัยถูกให้ความสำคัญ แคนาดาได้ประกาศนโยบายพหุวัฒนธรรมในปี พ.ศ. 2514 เป้าหมายของนโยบายคือ การปรับปรุงคุณภาพของความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม องค์ประกอบหลัก 2 ประการของนโยบายได้รับการเสนอเป็นขั้นตอนเพื่อการบรรลุเป้าหมายนี้มี 2 ประการ ประการแรก การสนับสนุนการบำรุงรักษาและการพัฒนาชุมชนวัฒนธรรม และประการที่สอง การส่งเสริมการติดต่อระหว่างวัฒนธรรมพร้อมกับการลดอุปสรรคในการมีส่วนร่วมดังกล่าว (องค์ประกอบระหว่างวัฒนธรรม) การวิจัยในประเด็นเหล่านี้ถูกกำหนดเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาและการดำเนินนโยบายและโครงการพหุวัฒนธรรม ทั้งนี้ข้อมูลจาก ได้ทำการสรุปการทบทวนงานวิจัยทางจิตวิทยาในประเทศที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมในช่วง 40 ปีที่ผ่านมา พบหัวข้อที่สำคัญ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับนโยบายพหุวัฒนธรรม การยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม การยอมรับกลุ่มชาติพันธุ์ การยอมรับผู้อพยพ การเลือกปฏิบัติและการกีดกัน และสิ่งที่ติดตามและตัวตน

ปัจจุบันแคนาดายังให้การสนับสนุนอย่างกว้างขวางสำหรับงานวิจัยที่มีคุณลักษณะสำคัญที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตที่หลากหลายทางวัฒนธรรม ความสำคัญเป็นพิเศษสำหรับความสำเร็จของความหลากหลายทางวัฒนธรรมคือประเด็นของการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ การส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งต้องมีความสอดคล้องและเข้ากันได้กับองค์ประกอบถัดมาคือ การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่และเท่าเทียมกันและการรวมกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหมดในสังคมพลเมืองด้วยหรือไม่ หากเข้ากันได้ทุกองค์ประกอบ

ข้างต้น จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายพื้นฐานในการบรรลุความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมเชิงบวกหรือไม่อย่างไร

ทั้งนี้ จากหลักฐานทางจิตวิทยาในปัจจุบันพบว่า องค์ประกอบข้างต้นสามารถเข้ากันได้จริงส่งผลให้ประเทศแคนาดามีความยอมรับการอยู่ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในประเทศ กล่าวได้ว่า ระบบการสนับสนุนการวิจัยในแคนาดาได้ก่อให้เกิดความต่อเนื่องของนโยบายและโครงการหลากหลายวัฒนธรรมที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมของประเทศ

นอกจากการสนับสนุนทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์แล้ว สภาวิจัยฯ ยังให้การสนับสนุนทุนวิจัยทางด้านศิลปกรรมศาสตร์ ได้แก่ 1) สถาปัตยกรรม 2) การออกแบบ (รวมถึงการออกแบบภายใน) 3) การเขียนเชิงสร้างสรรค์ 4) ทัศนศิลป์ (จิตรกรรม การวาดภาพ ประติมากรรม เซรามิก และสิ่งทอ) 5) ศิลปะการแสดง (เต้นรำ ดนตรี และการละคร) 6) ภาพยนตร์ 7) วีดีโอ 8) ศิลปะแสดงสด 9) สหวิทยาการศิลปะ 10) สื่อและศิลปะอิเล็กทรอนิกส์ และ 11) การปฏิบัติการทางศิลปะแนวใหม่

สำหรับการสนับสนุนการวิจัยที่สะท้อนถึงการให้ความสำคัญต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมในระบบวิจัย ปรากฏในการวิจัยเกี่ยวกับชนพื้นเมือง ซึ่งกำหนดให้ต้องดำเนินการเกี่ยวกับจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ทั้งนี้วัตถุประสงค์ของ สภาวิจัย SSHRC สำหรับปี 2020-2022 ได้ระบุไว้ ดังนี้

ด้านการยกระดับความเป็นผู้นำโลกของในด้านการวิจัยทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ โดย 1) การก้าวเข้าสู่ความเท่าเทียม ความหลากหลาย และการรวมเข้าด้วยกัน 2) การเสริมสร้างขีดความสามารถในการวิจัยของชนพื้นเมือง และ 3) การเปิดให้มีความร่วมมือในการวิจัยแบบสหวิทยาการและความร่วมมือในการวิจัยระหว่างประเทศ

ด้านการเพิ่มพูนความสามารถในด้านการวิจัย โดย 1) การเตรียมพร้อมของนักเรียนสู่ความสำเร็จในการทำวิจัยในอนาคต 2) เพิ่มโอกาสการประกอบอาชีพนักวิจัยและการฝึกอบรมการวิจัย และ 3) พัฒนาทักษะในการสื่อสารและการระดมความรู้

ด้านการเสริมสร้างองค์การการวิจัย โดย 1) สร้างชุมชนของการวิจัยที่ครอบคลุม 2) เสริมสร้างระบบนิเวศการวิจัยในสถาบันการศึกษาระดับหลังมัธยมศึกษา (postsecondary institute) และ 3) ส่งเสริมการเปิดและดูแลข้อมูลการวิจัย

ด้านการนำเสนอนวัตกรรมการแก้ปัญหาต่อความท้าทายและโอกาสในระดับโลก โดย 1) จัดการกับความท้าทายระดับโลกและแบ่งปัน และ 2) แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของงานวิจัย

ด้านการสร้าง สภาวิจัยฯ (SSHRC) ให้เป็นองค์กรที่มีความโปร่งใส และมองไกลไปข้างหน้า โดย 1) ลงทุนกับบุคลากรขององค์กรและสถานที่ และ 2) ปรับปรุงการดำเนินงานให้ทันสมัย

กรณีประเทศสิงคโปร์ก็เช่นกัน ที่กล่าวได้ว่าให้ความสำคัญกับการวิจัยวิจัยทางสังคมศาสตร์ ดังปรากฏว่าได้มีการจัดตั้ง “สภาวิจัยสังคมศาสตร์” (Social Science Research Council: SSRC) อย่างเฉพาะเจาะจงขึ้น เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2559 สภาวิจัยฯ มีหน้าที่กำหนดทิศทางและสนับสนุนการทำวิจัยด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ เพื่อเสริมสร้างให้งานวิจัยด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ รวมถึงในภูมิภาคเอเชีย

สภาวิจัยสังคมศาสตร์ ประกอบไปด้วยนักวิชาการและผู้กำหนดนโยบายทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ที่มีชื่อเสียง ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบ ได้แก่ 1) เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจในสิงคโปร์และสังคมอื่น ๆ โดยเฉพาะในเอเชีย และ 2) เพื่อพัฒนาขีดความสามารถและความร่วมมือ รวมถึงดูแลทุนมนุษย์เพื่อเสริมสร้างระบบนิเวศการวิจัยทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ในสิงคโปร์

ในปีก่อตั้ง สภาวิจัยสังคมศาสตร์ได้ผลักดันภารกิจแรกของหน่วยงาน อันได้แก่ โครงการ Social Science Research Thematic Grant (SSRTG) ซึ่งเป็นโครงการที่มุ่งส่งเสริมการวิจัยในสาขาที่มีความเกี่ยวข้องในเชิงกลยุทธ์ของทั้งสิงคโปร์และภูมิภาคเอเชีย และเป็นแหล่งทุนหลักแห่งแรกที่ทำให้การสนับสนุนการวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ในสิงคโปร์ ทั้งนี้แบ่งทุนสนับสนุนการวิจัยเป็น 2 ระดับ ได้แก่ 1) งานวิจัยประเภท A (type A) โดยกำหนดมูลค่าทุนการวิจัยที่มอบให้ตั้งแต่ 1 แสนดอลลาร์สิงคโปร์ ถึง 1 ล้านดอลลาร์สิงคโปร์ กำหนดระยะเวลาการวิจัย 3 ปี ซึ่งทุนวิจัยประเภทนี้เป็นทุนสำหรับงานวิจัยขนาดเล็กที่นำโดยนักวิจัยในพื้นที่ที่มีความเกี่ยวข้องเชิงกลยุทธ์เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการวิจัยในวงกว้าง ในสาขาที่สนใจ และ 2) งานวิจัยประเภท B (type B) โดยกำหนดมูลค่าทุนการวิจัยที่มอบให้คือ 1 ล้านดอลลาร์สิงคโปร์ ถึง 10 ดอลลาร์สิงคโปร์ กำหนดระยะเวลาการวิจัยมากกว่า 3 ถึง 5 ปี ซึ่งเป็นทุนวิจัยประเภทนี้เป็นทุนสำหรับงานวิจัยขนาดใหญ่ ที่สนับสนุนให้นักวิจัยทำงานร่วมกันระหว่างสาขาวิชาในประเด็นที่มีความสนใจ

สำหรับคุณสมบัติของผู้ยื่นขอทุนการวิจัยในโครงการนี้ จะต้องเป็นบุคลากรประจำ (มีข้อมูลมัดกับทางสถาบันขั้นต่ำ 9 เดือนต่อปี) ในสถาบันดังต่อไปนี้ 1) National University of Singapore 2) Nanyang Technological University 3) Singapore Institute of Technology 4) Singapore Management University 5) Singapore University of Social Science 6) Singapore University of Technology and Design และ 7) ISEAS-Yusof Ishak Institute และในการทำงาน ทางโครงการอนุญาตให้ส่งผลงานร่วมกันได้ ระหว่างกลุ่มสถาบันที่ได้กล่าวมาข้างต้น รวมถึงสามารถทำร่วมหรือร่วมมือกับองค์กรอื่น ๆ ได้ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยดำเนินการภายใต้เงื่อนไขของโครงการ งานวิจัยที่ต้องลงภาคสนามในต่างประเทศ ค่าใช้จ่ายดังกล่าวต้องระบุไว้เป็นพิเศษสำหรับข้อเสนอการวิจัยเพื่อจะได้รับการอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของทุน

เกณฑ์การประเมินของข้อเสนอการวิจัย ประกอบไปด้วย 1) หัวข้อวิจัยมีความเกี่ยวข้องกับความสนใจของผู้ให้ทุน 2) ประโยชน์ที่อาจเกิดขึ้นจากการวิจัยที่มีต่อสิงคโปร์ 3) การทำงานร่วมกันกับทักษะทางการวิจัยที่มีอยู่ในภูมิภาคที่กว้างขึ้นของการวิจัยในสิงคโปร์ 4) ศักยภาพในการส่งเสริมและกระตุ้นการพัฒนาความสามารถในการวิจัยทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ในสิงคโปร์ 5) มีรูปแบบการคิดอย่างเป็นระบบและมีศักยภาพในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ รวมถึงความเหมาะสมในการออกแบบวิธีการศึกษาที่มีประสิทธิภาพโดย

ปรับปรุงวิธีการศึกษาและใช้การศึกษาแบบสหวิทยาการ 6) ความสามารถและประวัติของทีมนักวิจัยที่เสนอ และ 7) ความสอดคล้องกันในแผนการดำเนินการ ระยะเวลาในการวิจัย ความคุ้มค่า และความคุ้มค่าของการวิจัย

นอกจากโครงการ Social Science Research Thematic Grant (SSRTG) สภาวิจัยสังคมศาสตร์ ยังได้ผลักดันภารกิจที่สอง คือการก่อตั้งสมาคมการวิจัยทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (Social Science and Humanities Research Fellowship) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามที่จะดูแลผู้มีศักยภาพและเสริมสร้างระบบนิเวศการวิจัยทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ในสิงคโปร์ อันมีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนนักวิจัยรุ่นใหม่ทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ที่สังกัดสถาบันในกำกับของสภาวิจัยสังคมศาสตร์ รวมถึงช่วยสร้างความเชี่ยวชาญและอาชีพในฐานะนักวิจัย ซึ่งกำหนดคุณสมบัติของผู้เข้าร่วม คือ 1) เป็นพลเมืองสิงคโปร์ หากไม่ใช่พลเมืองสิงคโปร์สามารถสมัครเข้าร่วมได้ แต่จะได้รับการพิจารณาถัดจากผู้ถือสัญชาติสิงคโปร์ 2) เป็นผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก และ 3) เป็นผู้ไม่ดำรงตำแหน่ง

ผู้ที่ได้รับการเสนอชื่อ จะต้องรับการประเมินตามเกณฑ์ดังต่อไปนี้ 1) ประวัติการวิจัย ได้แก่ ความสำเร็จในการวิจัย/การตีพิมพ์ผลงาน เงินทุนหรือรางวัลที่ได้รับ ความสามารถในการจัดการทุนวิจัย 2) ศักยภาพและแรงจูงใจในการประกอบอาชีพทางวิชาการและการเป็นผู้นำของมหาวิทยาลัยในอนาคต 3) ศักยภาพของงานวิจัยที่เสนอมีผลกระทบต่อความก้าวหน้าในอาชีพการเป็นนักวิจัยอิสระ และ 4) ศักยภาพของงานวิจัยที่นำไปสู่ข้อเสนอทางความรู้และการปฏิบัติ

ตัวอย่างหัวข้อโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากสภาวิจัยสังคมศาสตร์ ที่ปรากฏบนเว็บไซต์ให้สืบค้นได้ มีจำนวนรวมทั้งสิ้น 30 โครงการ จำแนกจำนวนตามปีคือ ปี พ.ศ. 2559 จำนวน 12 โครงการ ปี พ.ศ. 2560 จำนวน 11 โครงการ และปี พ.ศ. 2561 จำนวน 7 โครงการ โดยมีรายชื่อหัวข้อโครงการดังต่อไปนี้

หัวข้อโครงการในปี พ.ศ. 2559 โครงการ Social Science Research Thematic Grant (SSRTG) ได้แก่

- 1) Develop a Contemporary Theory of Harmony
- 2) Service Productivity and Innovation Research Programme)
- 3) Singapore's Islamic Studies Graduates: Their Role and Impact in a Plural Society
- 4) Population Ageing, Old Age Labour & Financial Decisions in Singapore
- 5) Salutogenic Healthy Ageing Programme Embracement (SHAPE) for elderly living alone
- 6) Identifying Positive Adaptive Pathways in Low-income families in Singapore
- 7) Fostering Harmonious Intergroup Relations in Early Childhood
- 8) Making Identity Count in Asia: Identity Relations in Singapore and its Neighbourhood

- 9) Sustainable Governance of Transboundary Environmental Commons in Southeast Asia
- 10) Influence of Social Motivations on Cultural Learning, Adjustment, and Integration
- 11) Building Human Capacity in Singapore's Population: Testing Innovations in Human Development
- 12) Christianity in Southeast Asia: Comparative Growth, Politics and Networks in Urban Centres

หัวข้อโครงการวิจัยในปี พ.ศ. 2560 โครงการ Social Science Research Thematic Grant (SSRTG) ได้แก่

- 1) Algorithmic Pricing and Market Competition: Implications for Competition Law and Policy
- 2) You are what you surf: Characterising preference and decision-making styles with digital footprints
- 3) Enhancing productivity of innovations across cultures for Singapore (EPICS)
- 4) Social Capital and Integration of Low-Income Binational Families in Singapore
- 5) Women in Innovation and Entrepreneurship: Understanding the barriers and opportunities in Singapore
- 6) Interdisciplinary Research Intervention for Singapore Entrepreneurs' Growth
- 7) Can Opportunity Identification Be Trained? A Field Experiment
- 8) Health-Related Data Sharing: From Good Governance to Public Trust
- 9) Research on Innovating in a Digital Economy (RIDE)
- 10) Tackling digital disruption: Industry transformations and workforce resilience
- 11) Digitisation of Healthcare: Leveraging Analytics, Understanding Human Behaviours and Influencing Policies

หัวข้อโครงการวิจัยในปี พ.ศ. 2561 โครงการ Social Science Research Thematic Grant (SSRTG)

In-Work Poverty and the Challenges of Getting By among the Young

- 1) Defining, Determining and Dealing with Deliberate Online Falsehoods in Singapore
- 2) Social Isolation, Loneliness and Health among Older Adults in Singapore
- 3) Digital Historical Maps of Singapore and Southeast Asia

หัวข้อโครงการวิจัยในปี พ.ศ. 2561 ที่ได้รับทุนจากสมาคมการวิจัยทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (Social Science and Humanities Research Fellowship)

- 1) Peopling Infrastructure: Aeromobilities, Automation and Labour Mobilisations in Asia
- 2) Does Citizenship Matter? Interrogating Second-generation (Im)migrant Incorporation in Singapore and Qatar
- 3) “Nowcasting” the Skills-gap to Empower Job Seekers and Policymakers

จากกรณีศึกษาข้างต้น จากตารางที่ 4-10 ได้แสดงให้เห็นถึงจุดเด่นจากกรณีศึกษาการจัดการในต่างประเทศที่สามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาระบบวิจัยสังคมศาสตร์ของประเทศไทยได้ ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยยังต้องทำการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมของ EU European Research Council ที่มีจุดเด่นในแง่ของการตั้งโจทย์วิจัยแบบ mission-oriented และการวิเคราะห์ pathway to impact และการให้คุณค่าของงานวิจัยสังคมศาสตร์ที่ไม่ได้อ้างอิงอยู่กับการให้ความสำคัญหรือหลักเกณฑ์จากการตีพิมพ์ในฐานข้อมูลต่างๆ เช่น ISI หรือ Scopus ซึ่งไม่อาจวัดประโยชน์หรือคุณค่าที่เกิดขึ้นกับสังคมได้ ดังเช่นกรณีศึกษาของ Journal Co-op ที่เกิดขึ้นในวงการมานุษยวิทยา ซึ่งจะนำเสนอในรายงานฉบับถัดไป ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-4

ตารางที่ 4-20 สรุปจุดเด่นจากกรณีศึกษาการจัดการในต่างประเทศที่สามารถนำมาประยุกต์เพื่อพัฒนาระบบวิจัยสังคมศาสตร์ของประเทศไทย

ประเด็น	กรณีศึกษา
การครอบงำของ ST และ Big Science	US ดู NSF และองค์กรของนักวิจัยทางสังคมศาสตร์ที่มาตัดทาน
Developmental State และระบบวิจัยแบบรวมศูนย์	จีน พิจารณา CASS
กระบวนการมีส่วนร่วม ระบบตัวแทน และระบบวิจัยท้องถิ่น	สวีเดน
การวัดและการประเมินผล	ออสเตรเลีย และอังกฤษ
การตั้งโจทย์แบบ mission-oriented และการวิเคราะห์ pathway to impact	EU European Research Council
ระบบการตีพิมพ์ที่ถูก ISI, SCOPUS ครอบงำ	Journal Co-op ที่เกิดขึ้นในวงการมานุษยวิทยา
การเชื่อมโยงความรู้สู่การใช้ประโยชน์เชิงนโยบาย	Research Policy Nexus, MoST UNESCO และ Think Tank อื่นๆ ประกอบ
การสร้างเครือข่าย	Bellagio
ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในระบบวิจัย	แคนาดา และ/หรือ สิงคโปร์

บทที่ 5

ข้อเสนอระบบความรู้สังคมศาสตร์ที่พึงประสงค์เพื่อยกระดับการบริหารจัดการความรู้และปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานความรู้ทางสังคมศาสตร์

สังคมศาสตร์ที่จะสามารถขับเคลื่อนการเปลี่ยนผ่านและมีพื้นฐานของวิชาที่แข็งแกร่งนั้น ต้องการการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบที่มีความหมายร่วม และมี “ข้อต่อ” (intermediary) ต่างๆ ที่เชื่อมส่วนย่อยอย่างครบถ้วน ทั้งนี้ ข้อต่อจะเป็นตัวเสริมบทบาทเชิงสถาบันของระบบให้บริบูรณ์ขึ้น แต่ต้องย้ำว่านี่มิใช่คำตอบสำเร็จรูปหรือรูปแบบขององค์กรเบ็ดเสร็จในการแก้ไขปัญหา ซึ่งยังต้องการการอภิปรายในสาธารณะวงกว้างมากขึ้น ทั้งนี้ ในเบื้องต้น ข้อต่อสำคัญมีดังนี้ (กล่องสีเขียวในแผนภาพที่ 5-1)

- **หน่วยจัดสรรโครงสร้างพื้นฐาน** ประสานและดำเนินการให้เกิดโครงสร้างพื้นฐานทางความรู้รองรับปฏิบัติการความรู้ในระบบ อววน.
- **หน่วยวิเทศสมาคมด้านสังคมศาสตร์** เชื่อมต่อประชาคมวิชาการกับระบบ อววน.
- **หน่วยเชื่อมต่อการวิจัยกับนโยบาย** เชื่อมต่อผู้ใช้ประโยชน์ความรู้กับ อววน.
- **หน่วยติดตามและประเมินผลเชิงระบบ** ร้อยเรียงการพัฒนาขีดความสามารถของระบบ อววน. ให้สอดคล้องกับเป้าหมายสาธารณะ
- **หน่วยบริหารจัดการทุนวิจัยด้านสังคมศาสตร์** เชื่อมต่อทรัพยากรและการจัดการความรู้กับฝ่ายปฏิบัติการความรู้ในระบบ อววน.

แผนภาพที่ 5-1 ขอบเขตของระบบความรู้สังคมศาสตร์ที่พึงประสงค์

ในการนี้ จากการรับฟังความคิดเห็นและปริทัศน์เอกสารเพิ่มเติม จึงได้ประมวลมาเป็นข้อเสนอสำหรับระบบความรู้สังคมศาสตร์ที่พึงประสงค์ ซึ่งจำแนกแยกย่อยออกเป็นส่วนสำคัญได้ดังนี้

- **หน่วยจัดสรรโครงสร้างพื้นฐาน (infrastructure facilitator)** อนึ่ง โครงสร้างพื้นฐานนั้นเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้กิจกรรมพื้นฐาน อันได้แก่ กระบวนการผลิตความรู้ ไหลเวียนความรู้ และนำความรู้ไปสู่การใช้ประโยชน์ ดำเนินไปได้โดยไม่ติดขัดคับข้อง และโดยมั่นคง จนกระทั่งสามารถต่อยอดไปสู่การทำงานที่ท้าทายขึ้นได้ หน่วยจัดสรรโครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องรวมศูนย์ในองค์กรเดียว แต่อาจกระจายไปในหลายองค์กร ในหลายระดับ ข้อเสนอด้านโครงสร้างพื้นฐานบางอย่างสามารถกระทำได้ที่ในมหาวิทยาลัยแต่ละแห่ง ข้อเสนอบางอย่างต้องให้ PMU เป็นผู้จัดสรรทุน ข้อเสนอบางอย่างอาจไปเป็นภารกิจของวิทยสถานด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์แห่งประเทศไทย อนึ่ง ในที่นี้จะแบ่งออกข้อเสนอด้านโครงสร้างพื้นฐานเป็นสี่ประเภท คือ
 - **บุคลากร** หมายรวมถึงตั้งแต่ การพัฒนานิสิตนักศึกษา ไปจนนักวิจัยชั้นสูง ได้แก่
 - **ทุนการพัฒนาบัณฑิตและนักศึกษาชั้นสูง** เป็นก้าวแรกที่สำคัญสำหรับการสร้างนักวิจัยรุ่นใหม่ ทุนที่มีอยู่ได้แก่ ทุนวิจัยมหาบัณฑิตด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ทุนโครงการปริญญาเอกกาญจนาภิเษก การเพิ่มจำนวนทุนให้มากขึ้น และการเปิดหัวข้อการประกาศทุนให้กว้างขวางขึ้นหรืออาจจะไม่ต้องระบุหัวข้อแต่แรกเลยก็ได้ จะเป็นส่วนประจัญสำคัญสำหรับการส่งต่อวัฒนธรรมการเรียนรู้และวิทยาทานจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นต่อไป
 - **ทุนพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่-นักวิจัยพี่เลี้ยง** คลินิกวิจัย เมธีวิจัยอาวุโส เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องของการพัฒนาบุคลากรจากข้อที่แล้ว สิ่งที่ย่ำทอดจะไม่ใช่แค่ความรู้ความสามารถในการทำวิจัยเท่านั้น แต่รวมถึงประสบการณ์ และการพัฒนาบุคลิกลักษณะอีกด้วย และเป็นการส่งต่อและต่อยอดความรู้ในฐานะที่เป็น “สำนักคิด” กระนั้น ก็มีข้อพึงระวังไม่ให้เป็นการสร้างกลุ่มอิทธิพลทางวิชาการ และการใช้ความอาวุโสเอาเปรียบผู้ด้อยอาวุโสกว่า นอกจากนี้ในเชิงระบบ ยังต้องระวังปรากฏการณ์ความเหลื่อมล้ำในวงการวิจัย กล่าวคือ จะเป็นช่องให้กลุ่มที่เข้มแข็งอยู่แล้วรวมตัวได้เข้มแข็งขึ้นไปอีกแล้วขอทรัพยากรได้มากขึ้นไปอีกเป็นวงจรแบบนี้ซ้ำไป โดยที่ผู้ที่หลุดจากวงจรนี้จะมีประวัติการทำงานที่อ่อนด้อยและจะยิ่งยากมากขึ้นที่จะเข้าถึงทรัพยากร ทุนประเภทนี้มีความจำเป็นแต่ก็มีข้อต้องพึงระวังเช่นกัน
 - **ทุนวิจัยตามความสนใจใฝ่รู้เฉพาะตัวของอาจารย์และนักวิจัย** งานวิจัยนั้นจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนให้ทันกับกระแสความรู้อยู่เสมอ และผู้วิจัยนั้นต้องหมั่นเพิ่มศักยภาพและแรงบันดาลใจเป็นระยะ การมีที่ทางให้แก่การวิจัยไม่ได้ถูกกำหนด

โจทย์มาแต่แรก (undirected) แม้ดูจะไม่เกิดประโยชน์จับต้องได้ในระยะสั้น แต่คือการสร้างขีดความสามารถของระบบในระยะยาว และต่อเนื่องกับความเชี่ยวชาญเฉพาะที่นักวิจัยได้ฝึกฝนมาตลอดวิชาชีพให้แหลมคมขึ้น ทุนวิจัยนี้อาจจัดการได้โดยการแบ่งสัดส่วนให้แก่งานวิจัยตามความใฝ่รู้ให้ชัดเจนหรือการเพิ่มการสนับสนุนโปรแกรมการวิจัยขั้นแนวหน้า โดยอาจให้แยกจากทุนสนับสนุนงานพื้นฐาน (Fundamental Fund) ซึ่งแม้จะมีคำว่า “พื้นฐาน” แต่ด้วยกระบวนการก็ไม่ได้เปิดกว้างให้ความใฝ่รู้เป็นการเฉพาะ

- **ภาระงานที่เหมาะสม ยืดหยุ่น และหลากหลาย** ดังที่สังคมศาสตร์มีกระบวนการความรู้ที่มีหน้าที่หลากหลายและข้อเกี่ยวกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจำนวนมาก มีกระบวนการความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการวิพากษ์ นโยบาย และสาธารณะ เช่นนี้ กรอบภาระงานที่คับแคบย่อมเป็นอุปสรรคต่อการทำงานในโลกความเป็นจริง นอกจากนี้ภาระงานในปัจจุบันยังสะท้อนกระบวนการผลิตแบบอุตสาหกรรมสายพาน ซึ่งเหมาะกับงานที่ตายตัว แต่ไม่เหมาะกับงานความรู้ที่ทำหายและพลิกผันอย่างสูง และเป็นภาระงานที่เชื่อมโยงกับ OKRs แบบบนลงล่างแต่อย่างเดียวแต่ไม่ได้สอดคล้องกับพัฒนาการของตัวบุคคลที่ต้องบ่มเพาะหลายปี อีกทั้งยังไม่สอดคล้องกับการทำงานแบบกลุ่มสหวิทยาการที่มีความยากและความไม่ลงตัวสูง การปรับภาระงานให้เหมาะสมกับพัฒนาการของบุคคลและองค์กรย่อมจะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้งานขั้นพื้นฐานและงานที่พัฒนาใหม่ดำเนินไปได้ด้วยดี
- **การประเมินผลงานและเกณฑ์การขอตำแหน่งที่เปิดกว้าง หลากหลาย** ดังที่สังคมศาสตร์นั้นสามารถสร้างผลงานได้กับหลายภาคส่วน การประเมินผลงานจึงควรเปิดกว้างมากขึ้นไม่จำกัดอยู่เพียงแค่มาตรฐานของวารสารวิชาการเท่านั้น ซึ่งทำให้เกิดธุรกิจการตีพิมพ์และการฉ้อฉล และสร้างข้อครหาว่าใส่ใจแต่การเค้นผลงานให้อันดับโลกของมหาวิทยาลัยสูงขึ้นหรือเป็นการตั้งเกณฑ์ให้ขอตำแหน่งยากขึ้นสำหรับคนรุ่นหลัง การประเมินและเกณฑ์ที่เปิดกว้างจะเปิดทางให้การร่วมมือของสังคมศาสตร์กับภาคส่วนอื่นเป็นไปได้ดียิ่งขึ้น และจะเป็นการให้คุณค่าและรางวัลที่เหมาะสม นอกจากนี้แล้วการขอตำแหน่งวิชาการควรมีความหลากหลายมากขึ้น เปิดช่องให้กับสหวิทยาการใหม่ๆ มากกว่าเดิมโดยสอดคล้องกับพลวัตของความรู้ซึ่งไม่ยึดติดกับการแบ่งสาขาวิชาที่ตายตัว
- **ระบบนักวิจัยสมทบ-ทวิสังกัด ระบบศาสตราจารย์อาวุโส** ดังที่ความรู้สังคมศาสตร์กว้างขวางขึ้น สมองของสังคมศาสตร์จึงต้องแผ่ขยายออกไป ระบบนักวิจัยสมทบ

(adjunct) จะเป็นส่วนเสริมให้สามารถดึงเอาผู้มีความรู้ความสามารถจากภายนอกองค์กรเข้ามาเป็นผู้ร่วมผลิตความรู้สำคัญได้ และระบบทวิสังกัดซึ่งให้นักวิจัยคนหนึ่งสามารถมีสังกัดสองแห่งได้ จะเปิดช่องให้เกิดการร่วมมือสร้างความรู้ที่ตัดข้ามการแบ่งป้อมค่าย นอกจากนี้ ระบบศาสตราจารย์อาวุโส (chair professor) จะเอื้อให้ความรู้และประสบการณ์ที่ถูกสั่งสมเป็นเวลานานในตัวบุคคลไม่สูญเปล่า และเป็นที่ยกย่องคุณความดี ซึ่งอย่างหลังมีการริเริ่มบ้างในบางมหาวิทยาลัย อย่างไรก็ตามข้อพึงระวังคือ มาตรการเหล่านี้มีไว้เพื่อขยายพลังสมองที่จะคิดร่วมกัน มิใช่เพื่อผลักภาระการจ้างบุคลากรประจำมาสู่การจ้างบุคลากรชั่วคราว

- **การทบทวนหลักสูตรและการเรียนการสอนสหวิทยาการ เชื่อมโยงกับปัญหาจริง และการเสริมทักษะใหม่** พลวัตของความรู้สังคมศาสตร์ทำให้เกิดการตั้งคำถามว่าถึงความเป็นหลักสูตรที่เหมือนเป็นกรอบวินัย (discipline) ว่าถ้าแข็งตัวเกินไปจะเป็นตัวจำกัดการเรียนรู้หรือไม่ การทบทวนหลักสูตรและการสร้างการเรียนรู้รูปแบบใหม่ที่สามารถเลือกสลับปรับแต่งได้ตามความต้องการโดยไม่ละทิ้งพื้นฐานจำเป็นจึงเป็นเรื่องสำคัญ รวมถึงการเรียนรู้ที่ไม่จำกัดแค่กรอบทฤษฎีหรือโดนกรอบจำกัดของวิชาชีพครอบงำ แต่ต้องเชื่อมโยงกับปัญหาจริง นำปัญหาจริงมาเป็นตัวตั้งในการเรียนรู้ได้ นอกจากนี้การเสริมทักษะใหม่ที่เป็นในเชิงปฏิสัมพันธ์ (interactive) และความเป็นมนุษย์ที่รอบด้าน ความเป็นพลโลก ก็สำคัญมากขึ้นไม่แพ้ความเป็นวิชาการ

○ **เครือข่าย** อันเป็นพื้นฐานของประชาคมและการทำงานสหวิทยาการ มีข้อเสนอแนะดังนี้

- **การสนับสนุนเครือข่าย/สมาคมวิชาการในประเทศ และระดับสากล และการสนับสนุนการประชุมวิชาการ** สังคมวิชาการนั้นเติบโตด้วยการเรียนรู้และความเชื่อใจต่อกัน การสนับสนุนเครือข่ายในทุกระดับจึงจำเป็น โดยไม่ใช่แค่การจัดเป็นครั้งเป็นคราวไป แต่ต้องมีความต่อเนื่องและสานความสัมพันธ์ได้ จึงจะเกิดความเป็นไปได้ของแนวคิดใหม่ การทำงานอย่างใหม่ และเสริมพลังซึ่งกันและกัน การสนับสนุนทุนในข้อนี้โดยจำเพาะและชัดเจน ต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ไม่ว่าจะเป็นการจัดเวทีวิจัยเองในประเทศหรือสนับสนุนการเข้าร่วมกับระดับสากลจะเป็นส่วนจำเป็นที่ทำให้กระบวนการนี้มีความยั่งยืน
- **การสนับสนุนพื้นที่วิชาการข้ามสาขาวิชา ข้ามในสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ และข้ามกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี** กลุ่มการวิจัย (cluster) ที่ตั้งขึ้นตามประเด็น (issue) นั้นเป็นแนวโน้มใหม่ของการบริหารจัดการ

การวิจัย ทว่าจะสำเร็จได้ต้องเกิดจากฐานของการสร้างความเข้าใจร่วมกัน สร้างความไว้วางใจกัน ตระหนักถึงความคาดหวังระหว่างกัน ซึ่งต้องใช้เวลา ไม่สามารถนำความหลากหลายมาประสานกันภายใต้คำว่าบูรณาการแล้วจะทำงานที่มีคุณภาพด้วยกันได้ทันที ข้อนี้จึงต้องการพื้นที่การเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบสถาบัน หรือทุนตั้งต้น เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างกันในสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และ ศิลปกรรมศาสตร์ และเชื่อมโยงไปถึงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีด้วย ตัวอย่างเช่น เครือข่าย European Inter-University Association on Society, Science and Technology (ESST) ในสหภาพยุโรป สิ่งตั้งต้นดังนี้จะทำให้กลุ่มการวิจัยขับเคลื่อนไปได้จริง

- การสนับสนุนให้เครือข่ายยกระดับเป็นศูนย์เชี่ยวชาญ กลุ่มวิจัย หรือแผนงานวิจัยขนาดใหญ่ แม้เครือข่ายจะเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล แต่ความยั่งยืนจะเกิดขึ้นก็ด้วยการสนับสนุนอย่างเป็นทางการ ให้เกิดการจัดตั้งเชิงสถาบัน อาทิ การเป็นศูนย์เชี่ยวชาญ กลุ่มวิจัย (consortium) หรือเป็นแผนงานวิจัยขนาดใหญ่ที่มีภารกิจร่วมที่มีความหมายและมีความผูกพันต่อกัน อนึ่ง การสนับสนุนทุน สถานที่ และกฎเกณฑ์ ให้เกิดการยกระดับดังนี้จะทำให้เกิดการต่อเนื่องและการสั่งสมของความรู้ในระยะยาว กระนั้นก็ต้องทำให้เกิดง่ายและดั่งง่าย ไม่ขึ้นรูปเป็นองค์กรที่ตายตัวและยังฝังดำรงอยู่แม้พันธกิจไปแล้ว
 - การสนับสนุนเครือข่ายข้ามประเภทมหาวิทยาลัย การแบ่งประเภทมหาวิทยาลัย หรือสถาบันอุดมศึกษาตามจุดมุ่งหมาย พันธกิจ ยุทธศาสตร์ ศักยภาพ และผลการดำเนินการ นั้นเป็นแนวทางสำคัญให้แต่ละแห่งที่ได้รับการสนับสนุนและวางแผนได้ตามความเหมาะสมจำเพาะตัว แต่นอกจากนี้แล้วความแตกต่างก็เปิดช่องแก่การเรียนรู้ที่เสริมกันได้ เครือข่ายข้ามประเภทมหาวิทยาลัย เช่น ระหว่างมหาวิทยาลัยวิจัย ระดับโลกกับมหาวิทยาลัยพัฒนาชุมชนท้องถิ่นจะทำให้เกิดการเชื่อมโยงความรู้และความเป็นไปได้ใหม่ๆ ทั้งในทางนวัตกรรมและกระบวนการพัฒนา นอกจากนี้แล้วยังจะช่วยลดความเหลื่อมล้ำเชิงสถาบันในระบบด้วย
- คลังข้อมูลและปัญญา เพื่อเป็นฐานสำหรับการค้นคว้าและการสั่งสมความรู้ ได้แก่
- การสร้างแหล่งการเรียนรู้ พื้นที่ทดลองทางสังคม พิพิธภัณฑ หอการแสดง ศูนย์เสวนาปัญญาชน ในข้อนี้เน้นในทางกายภาพ ให้การเรียนรู้ทางสังคมในวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลายได้มีที่แสดงออก และได้มีพื้นที่ทดลองเพื่อให้เกิดนวัตกรรม นอกจากนี้ ยังอาจจะจัดตั้งศูนย์เสวนาปัญญาชน ให้นักวิชาการกับนักคิดจากหลาย

หลายแขนง อาทิ นักวิทยาศาสตร์ กวี นักเขียน ศิลปิน ผู้นำทางศาสนา นักเคลื่อนไหวทางสังคม นักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ประชาชนชาวบ้าน ผู้ประกอบการทางสังคม ฯลฯ ได้มีที่ทางได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีกิจกรรมร่วมกัน รวมถึงอาจจะเป็นที่สงบสำหรับการผลิตงานสร้างสรรค์ อย่างที่สังคมศาสตร์เคยออกเอยผ่านการเสวนาที่ร้านศีกษิตสยาม ทั้งนี้ ในระดับโลก สถานที่ทำนองนี้ที่ประสบความสำเร็จอย่างมากคือ Bellagio Center ในประเทศอิตาลี

- **คลังข้อมูลกลางดิจิทัลแบบเปิด** ฐานข้อมูลที่ดีย่อมเพิ่มความลึกซึ้งของงานวิจัย ข้อมูลที่จำเป็นต่อการวิจัย ไม่ว่าทั้งข้อมูลสถิติพื้นฐานในขอบข่ายของ อววน. และนอก อววน. ข้อมูลการวิจัยที่สำเร็จแล้วและดำเนินการอยู่ ควรอยู่บนแพลตฟอร์มเดียวกัน และเปิดกว้างให้ทั้งนักวิจัยและสาธารณะได้เข้าถึงและใช้งานได้ บนหลักการของวิทยาการแบบเปิด (open science) และควรมีข้อมูลพื้นฐานให้รับทราบว่ามีใครเชี่ยวชาญประเด็นอะไร ทำเรื่องอะไร ร่วมกับใครบ้าง (know what, know who) เพื่อเป็นประโยชน์แก่การต่อยอดความรู้ สร้างความร่วมมือ ลดความซ้ำซ้อน อนึ่ง การจัดตั้งสิ่งนี้ควรดำเนินไปอย่างเป็นขั้นตอนและเป็นระบบ มีการออกแบบอย่างมีส่วนร่วมและสอดคล้องกับการใช้งานจริง
- **การตีพิมพ์เผยแพร่** เป็นประการสำคัญที่ทำให้ความรู้ไหลเวียนในระบบ และสู่สาธารณะได้มีดังนี้
 - **ระบบวารสารทางเลือกที่ประชาคมมีส่วนร่วมดูแลกันเอง** การตีพิมพ์เป็นส่วนสำคัญในการทำให้ความรู้แพร่กระจายและต่อยอด การตีพิมพ์ในวารสารระดับนานาชาติไม่ว่าบนฐาน ISI หรือ SCOPUS ก็ล้วนมีความสำคัญ แต่ที่ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันคือการตีพิมพ์ในภาษาไทย ดังที่ความรู้สังคมศาสตร์เป็นความรู้ที่อิงบริบทและส่วนหนึ่งมีผู้ใช้ประโยชน์ชัดเจนในประเทศ ทั้งนี้ วารสารควรกลับไปสู่เป้าหมายตั้งต้นคือการเป็นเครื่องมือสื่อสารความก้าวหน้าของความรู้ในหมู่ประชาคม การกำกับระบบวารสารกันเองของประชาคมจึงเป็นส่วนสำคัญที่ต้องได้รับการสนับสนุนมากขึ้น โดยทั้งได้รับการสนับสนุนจากระบบ อววน. ให้มากขึ้น หรืออาจจะเป็นการรวมกลุ่มรูปแบบสหกรณ์ ทั้งนี้ เชื่อว่าการดูแลกันเองน่าจะได้ผลดีกว่าการกำกับดูแลจากภายนอก ที่ไม่ได้มีความเข้าใจเนื้อหาวิชา และอาจจะทำให้เกิดวารสารนักล่าบทความ (predatory journal) ที่ทำธุรกิจตีพิมพ์บทความเมื่ออาจารย์และนักวิจัยต้องใช้บทความในวารสารที่เข้าเกณฑ์ไปเป็นผลงานเพื่อขอเลื่อนตำแหน่งวิชาการ

- **โครงการจัดพิมพ์และโครงการแปล** สังคมศาสตร์รวมถึงมนุษยศาสตร์ เปลี่ยนแปลงสังคมด้วยพลังความคิด หนังสือเล่มที่ผ่านการขบคิดและกลั่นกรองมาแล้วเป็นสื่อกลางสำคัญ การริเริ่มที่เคยเกิดขึ้นมาก่อนและทำให้สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์เริ่มลงหลักปักฐานทางความคิดกับผู้เรียนและกับสังคมคือ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ แม้ในปัจจุบันจะมีสำนักพิมพ์ทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์เกิดขึ้นจำนวนหนึ่ง แต่ก็ต้องแบกรับต้นทุนที่สูง ทั้งที่ประโยชน์สาธารณะจากการตีพิมพ์นั้นมีมาก ทุนสนับสนุนเพิ่มเติมทั้งกระบวนการ ตั้งแต่การเตรียมต้นฉบับ การตรวจแก้ การจัดรูปเล่ม ไปจนการจัดจำหน่ายจึงเป็นส่วนเกินที่ขาดเสียไม่ได้ งานที่ควรสนับสนุนได้แก่ งานสำรวจมโนทัศน์สำคัญ (key concept) งานสรุพนิพนธ์ (anthology) รวมถึงการแปลทั้งจากภาษาต่างประเทศเป็นภาษาไทย และจากภาษาไทยเป็นภาษาต่างประเทศ ไม่ว่าจะงานวิชาการหรืองานวรรณกรรม ซึ่งจะช่วยเหลือเสริมบทบาท อววน. ในด้านการทูตทางวิชาการ (science diplomacy) ด้วย
- **การอบรมความรู้สังคมศาสตร์สู่หน่วยงานภายนอก และการอบรมนักวิจัยท้องถิ่น** สังคมศาสตร์สามารถนำเสนอทั้งภาพรวมสถานการณ์และเครื่องมือการวิจัยแก่ผู้ใช้ประโยชน์ ไม่ว่าจะสู่หน่วยงานภาครัฐ ภาคโยบายสาธารณะ กระบวนการยุติธรรม ฝ่ายความมั่นคง กลุ่มวิชาชีพ ผู้ปฏิบัติการ ชุมชน การอบรมนั้นเป็นวิธีหนึ่งให้หน่วยงานภายนอกสามารถนำเอาสังคมศาสตร์ไปใช้ได้ เช่น เครื่องมือวิจัยชุมชนที่ทำให้นักปฏิบัติการสาธารณสุขทำงานกับชุมชนได้ดียิ่งขึ้น การให้ภาพสถานการณ์เพื่อให้เกิดความเข้าใจความมั่นคงในรูปแบบใหม่ และสังคมศาสตร์ยังเป็นส่วนสำคัญในการสร้างนักวิจัยท้องถิ่น ให้สามารถตั้งโจทย์ได้ด้วยตนเอง และเข้าใจปัญหาด้วยตนเอง จนสามารถยกระดับเป็นนักวิทยาศาสตร์พลเมือง (citizen scientist) ได้ การสนับสนุนการอบรมเช่นนี้อาจเป็นการร่วมทุนระหว่างหน่วยงานใน อววน. กับหน่วยงานภายนอก และเป็นบริการสังคมพื้นฐานอย่างหนึ่ง
- **การบรรยายสาธารณะ และการจัดทำสื่อความรู้สาธารณะ** ดังที่ ความรู้สังคมศาสตร์นั้นสำคัญว่าต้องสามารถเป็นความรู้สาธารณะ เพื่อให้สังคมเข้าใจตนเองได้ และสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ สมาคมที่ทรงเกียรติในสังคมที่พัฒนาแล้ว จึงมักจัดการบรรยายสาธารณะ (public lecture) อย่างสม่ำเสมอ นอกจากจะเป็นประโยชน์แก่สาธารณะแล้ว ยังเป็นความท้าทายและเป็นเกียรติยศแก่ผู้บรรยายด้วย นอกจากนี้ในระยะหลังยังมีการบรรยายในรูปแบบที่กระชับขึ้น เช่น TED Talk ที่มี

การถ่ายทอดผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต หรือผ่านการทำ animation ที่น่าดู ช่องทางการสื่อสารทั้งที่สืบเนื่องจากอดีตและเกิดใหม่ในปัจจุบันสามารถริเริ่มได้โดยทุกระดับของ อววน. และควรสนับสนุนให้ได้ประชาชนระดับโลกมาร่วมด้วย

- **หน่วยวิเทศสมาคมด้านสังคมศาสตร์ (Social Science Council)** ดังที่การปฏิรูประบบที่กำลังดำเนินอยู่นั้นต้องการสมองและการนำอย่างเป็นองค์รวม ความรอบรู้ร่วมกัน (collective intelligence) จึงเป็นปัจจัยตั้งต้นหลัก อันจะเกิดขึ้นได้ด้วยความเข้มแข็งของการรวมกลุ่มของประชาคมวิชาการด้วยปฏิสัมพันธ์อย่างแลกเปลี่ยนเรียนรู้มิใช่โดยอำนาจนำ จนเกิดเป็นพลังความนึกคิดร่วมกันที่ตัดข้ามส่วนบริหาร (bypassing the government) จนสามารถให้ข้อเสนอแนะและบ่งชี้แนวทางการพัฒนาระบบ อววน. โดยอิสระได้ มอบแนวทางการพัฒนาความรู้ให้แก่ สกสว. และ PMU ต่างๆ ได้นำไปขับเคลื่อนต่อ ตลอดจนเป็นคลังสมองของ “ผู้รู้จริง” ให้แก่ระบบ อววน. ในหลายระดับ อนึ่ง ในการนี้อาจจะไม่ได้จำกัดแค่เฉพาะสังคมศาสตร์ แต่อาจรวมถึงมนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ด้วย หน้าที่สำคัญของหน่วยนี้ได้แก่
 - การประมวลสถานภาพความรู้ (state of the art) สํารวจร่วมกันให้รู้ว่าคุณรู้ขั้นแนวหน้า อยู่ตรงไหน พรหมแดนของความไม่รู้อยู่ตรงไหน และร่วมกันการทบทวนตนเอง จนนำไปสู่การวิพากษ์กระบวนการทัศน์ความรู้ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของพัฒนาการแห่งสังคมศาสตร์และศิลปวิทยาการ
 - การสร้างการมีส่วนร่วมในการกำหนดวาระการวิจัยจากล่างขึ้นบน จากฐานความรู้ จากความสืบเนื่องของ “สำนักคิด” จากความใฝ่รู้ และรวมถึงจากความรู้สึกรู้ร้อนรู้หนาวไปกับวิกฤตของสังคม จนต้องทบทวนว่าจะต้องอุดช่องว่างความรู้ใด เพื่อให้ความรู้ตอบสนองต่อปัญหาจริงหรือสร้างความเข้าใจตนเองของสาธารณะได้
 - การกำกับดูแลกันเอง (self-governance) เรื่องจริยธรรมการวิจัย มาตรฐานและรางวัล และการรักษาเสรีภาพทางวิชาการ ดังที่แต่ละศาสตร์มีวิถีปฏิบัติ (practice) และจรรยาบรรณ (professional ethics) ที่แตกต่างกัน การใช้มาตรฐานจริยธรรมรูปแบบเดียว (one size fits all) มากำกับย่อมไม่ตรงกับสภาพความเป็นจริงและการพัฒนาความรู้ จนนำมาสู่ข้อขัดแย้งกันและความบาดหมางกันได้

ผลงานรูปธรรมได้แก่ หนังสือทบทวนและประมวลภาพรวม (overview) ความรู้สังคมศาสตร์และข้อเสนอวาระการวิจัยที่สำคัญ อาจจะนำเสนอเป็นรายสองหรือสามปีครั้ง หรือโดยสอดคล้องกับวิกฤตที่ต้องการความรู้สำคัญ ความสำเร็จการดำเนินการดังกล่าว หลักใหญ่ใจความอยู่ที่การมีส่วนร่วมของประชาคม วิเทศสมาคมควรจะเป็น “พื้นที่ความรู้” ที่เปิดกว้าง สร้างการมีส่วนร่วมหลายระดับ ให้มีสมาชิกเข้าร่วมจากหลากหลายสาขาวิชาและจากหลากหลายภูมิภาค และมีแนวทางการร่วมคัดเลือก

คนเข้าสู่กรรมการบริหารวิทยสมาคมที่โปร่งใสชัดเจน ยกตัวอย่างเช่น สภาวิจัยแห่งสวีเดน (Swedish Research Council) ที่สร้างการมีส่วนร่วมจากสถาบันวิจัยในทุกภูมิภาคและใช้การเลือกตั้งเพื่อการเข้าสู่ตำแหน่งของสภาวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์แห่งสวีเดน (Swedish Scientific Council for Humanities and Social Sciences) และออกรายงานวาระการวิจัยที่สำคัญเพื่อรองรับปัญหาการทะเลาะของผู้อพยพจากตะวันออกกลางสู่ยุโรปได้

- **หน่วยเชื่อมต่อการวิจัยกับนโยบาย (Research-Policy Nexus)** โลกของนโยบายสาธารณะและโลกของการผลิตความรู้ดูเหมือนจะแตกต่างกันมาก ทั้งในแง่วิธีดำเนินการ และความคาดหวังต่อกัน ครั้งนี้จะให้นักวิจัยต้องดูแลทั้งห่วงโซ่ความรู้ “จากหิ้งสู่ห้าง” หรือตั้งแต่กระบวนการผลิตความรู้ไปจนกระบวนการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะก็ดูจะเป็นเรื่องหนักหนาสาหัสเกินไป การจะฝึกแค่ “ผู้จัดการ” สำหรับเรื่องนี้ก็ดูจะไม่เพียงพอ นอกจากนี้แล้ว กระบวนการนโยบายสาธารณะก็จำเป็นต้องทบทวนตนเอง ไม่จำกัดอยู่แค่การบริหารรัฐกิจและกรอบการตีค่าบนหลักฐานเท่านั้น แต่ต้องผนวกเอาคุณค่าที่หลากหลายในสังคมเข้ามาผนวก และมุ่งหมายการเปลี่ยนผ่าน (transformation) ที่เกิดในระดับรากฐานที่ต้องดำเนินการยาวนานและใช้การขับเคลื่อนด้วยฐานความรู้ หน่วยเชื่อมต่อนี้จึงมีความสำคัญในฐานะ “พื้นที่ร่วม” (interface) ของการเรียนรู้ที่ หรือห้องทดลองทางนโยบาย (policy lab) มากกว่าคลังสมอง (think tank) ในความหมายจำกัดของการรวมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ หน้าที่สำคัญได้แก่

- การประมวลความรู้รวมหรือบูรณาการผลงานวิจัยในระบบ อววน. ให้เกิดทั้งแง่มุมที่ตอบโจทย์นโยบายสาธารณะและวิพากษ์นโยบายสาธารณะ ตั้งแต่ระดับมาตรการไปจนถึงแนวคิดผ่านมุมมองทางคุณค่าที่หลากหลายที่สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์สามารถวิเคราะห์ได้ รวมถึงการใช้ความรู้สังคมศาสตร์เพื่อพัฒนากระบวนการนโยบายสาธารณะ
- การแปลงการพัฒนาที่ยั่งยืนมาสู่การตั้งวาระการวิจัยในแบบมุ่งภารกิจ (mission-oriented research) ที่มีเป้าหมายผลกระทบในสาธารณะที่ชัดเจน และเรียกร้องการตัดข้ามหลายศาสตร์ เป็นสหวิทยาการ เชื่อมโยงสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ ศิลปกรรมศาสตร์ กับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมถึงการทำงานกับหลายภาคส่วน
- การริเริ่มจุดเชื่อมต่อวิจัยท้องถิ่น (local node) ที่เปิดช่องให้หลายภาคส่วนในท้องถิ่นร่วมตั้งโจทย์วิจัยได้เอง และร่วมให้ทุนสนับสนุนได้เอง โดยไม่ต้องส่งต่อขึ้นไปถึงส่วนกลางของระบบอววน. และร่วมงานกับมหาวิทยาลัยในท้องถิ่นได้โดยตรง

การทำงานแบบภาคีร่วมที่ต้องอาศัยความไว้วางใจกันเป็นปัจจัยสำคัญในการผลักดันเนื้องานเช่นนี้ ผ่านการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเป็นระยะ อีกทั้งยังต้องการการพัฒนาบุคลากรนักทำงานด้านความรู้ (knowledge worker) ให้มีความรอบรู้ในทางกว้าง ไม่ใช่แค่เชิงลึก จนประสานความรู้และ

ทำงานบนเขตแดน (boundary work) ระหว่างหลายภาคส่วนได้ ตัวอย่างของการดำเนินการในระดับโลกได้แก่ โครงการการบริหารการเปลี่ยนผ่านทางสังคม (Management of Social Transformation) โดย UNESCO

- **หน่วยติดตามและประเมินผลเชิงระบบ (Monitoring and Evaluation Unit)** การพัฒนาระบบนั้นจำเป็นต้องรู้ว่าระบบเป็นเช่นไรเมื่อเทียบกับเป้าหมาย และเป็นการป้อนกลับ (feedback) ไปสู่ส่วนงานต่างๆ และการจัดทำแผน อววน. อนึ่ง คุณค่านั้นต้องไม่ใช่คุณค่าในระบบปิด แต่เป็นคุณค่าใน “ระบบเปิด” กล่าวคือ ทำให้ระบบ อววน. สามารถรู้จักตนเองเพื่อยืดหยุ่นต่อการตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงภายนอกได้ การดำเนินการที่สำคัญมีได้ดังนี้

- การพัฒนาแนวทางการสำรวจสมรรถนะโดยรวมของระบบวิจัย (Research Barometer) ซึ่งมากกว่าการประเมินรายโครงการและตรวจสอบตามตัวชี้วัด ทั้งนี้ต้องมีการออกแบบสถาปัตยกรรมของข้อมูลที่จัดเก็บเพื่อให้ได้การวิเคราะห์ที่เหมาะสมแก่การเข้าใจสมรรถนะของระบบ อาทิ สัดส่วนของการสนับสนุนนักวิจัยรุ่นใหม่/รุ่นอาวุโส สัดส่วนการกระจายทุนวิจัยตามท้องถิ่น การกระจายตามสาขาวิชาต่างๆ และสหวิทยาการ สัดส่วนทุนวิจัยตามเพศสภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรม อัตราส่วนระหว่างจำนวนข้อเสนอการวิจัยที่ส่งเข้ามาและที่ได้รับการอนุมัติ จำนวนบุคลากรตามประเภท ความสามารถเฉพาะทางด้านต่างๆ เป็นต้น

- การจัดทำแนวทางการสำรวจเส้นทางผลกระทบของงานวิจัย (Pathway to Impact) ที่ข้ามพ้นกับดักของการยึดติดเพียงแค่การชี้วัดผลกระทบจากการตีพิมพ์ หรือเพียงแค่การวัดมูลค่าที่เกิดขึ้นทางเศรษฐกิจ โดยพัฒนาให้เห็นคุณค่าของความรู้ที่หลากหลายตลอดเส้นทางของการนำความรู้ไปสู่สังคม ได้แก่ คุณค่าทางวิชาการ คุณค่าเชิงบรรทัดฐานและความสัมพันธ์ คุณค่าการใช้ประโยชน์ และให้มีการสำรวจที่มีวิวิธวิทยาที่มากกว่าแค่การชั่งตวงวัด แต่ประกอบด้วยการมีส่วนร่วมในกิจกรรม การสัมภาษณ์ ตลอดเชื่อมโยงกับตัวชี้วัดระดับสากล เช่น ดัชนีการพัฒนามนุษย์

การติดตามและการประเมินผลดังกล่าวนี้ไม่ใช่การจับผิด หรือการใช้อำนาจผ่านตัวชี้วัด แต่ควรเป็นการประเมินค่าเพื่อการพัฒนา (developmental evaluation) ด้วยความเข้าใจร่วมกัน โดยอาจสร้างเพิ่มเติมและปรับปรุงจากฐานของระบบข้อมูลสารสนเทศวิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (NRIIS) ให้ครอบคลุมถึงการดำเนินการที่ได้กล่าวข้างต้น

- **หน่วยบริหารจัดการทุนวิจัยด้านสังคมศาสตร์ (Social Science PMU)** ในที่นี้ไม่จำเป็นต้องเป็นการตั้งเป็นหน่วยใหม่ หรือเป็นของสังคมศาสตร์แต่อย่างใดโดยแยกขาดจากมนุษยศาสตร์และ

ศิลปกรรมศาสตร์ แต่ความหมายสำคัญคือ การบริหารจัดการทุนวิจัยทางสังคมศาสตร์และศาสตร์อื่นที่ใกล้เคียงนั้น ต้องการความเข้าใจที่จำเพาะ ทั้งวิถีคิดพื้นฐานของศาสตร์นั้น สถานะวิชา การวิจัยขั้นแนวหน้า โดยประมวลร่วมกับสมรรถนะโดยรวมของระบบวิจัยและสถานการณ์ภายนอกในการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ เช่นนี้ การบริหารจัดการทุนจึงเป็นการบริหารจัดการความรู้ (knowledge management) ไปด้วยอย่างเลี่ยงไม่ได้ และจำเป็นต้องยกระดับไปให้ถึง ด้วยการดำเนินการบางประการได้แก่

- การพัฒนาแนวทางการให้ทุนแบบเป็นเงินก้อนหลายปี (multi-year block grant) เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการผลิตความรู้ และเพิ่มความสะดวกและคล่องตัวในการบริหารจัดการโครงการขนาดใหญ่ และโครงการวิจัยแบบมุ่งภารกิจที่ต้องข้องเกี่ยวกับภาคที่กว้างขวาง
- การร่วมจัดทำแผนการพัฒนาความรู้ระยะยาวร่วมกับประชาคมวิชาการ เพื่อการสั่งสมความรู้ที่ต่อเนื่อง และไม่ประสบปัญหาการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยภายนอกที่แทรกแซงบ่อยครั้ง พร้อมกันนั้นให้ร่วมคิดตัวชี้วัดที่สำคัญ โดยไม่คล้อยตามตัวชี้วัดที่กำหนดจากระดับบนแต่เพียงอย่างเดียว เพื่อสร้างการพัฒนาความรู้อย่างมีส่วนร่วมได้
- การสร้างความร่วมมือกับประชาคมหรือวิหยสมาคมให้เกิดคณะของ “ผู้รู้จริง” ที่ช่วยในการบริหารจัดการความรู้ อาจจะเป็นรูปแบบกรรมการ (panel) ตามหัวข้อที่หลากหลาย ที่ติดตามพัฒนาการของความรู้ ร่วมตั้งวาระการวิจัยและการประกาศโจทย์ได้ มีความสามารถในการประเมินข้อเสนอโครงการด้วยการปริทัศน์อย่างมิตรทางวิชาการ (peer review) และให้การตอบสนองและข้อเสนอแนะที่เหมาะสมจนเกิดการเรียนรู้เพื่อปรับปรุงไปข้างหน้าด้วยกัน

การดำเนินการดังนี้ย่อมต้องอยู่บนฐานของความสัมพันธ์ที่เท่าเทียม ให้เกียรติ และเรียนรู้ซึ่งกันและกันระหว่างระดับให้ทุนสนับสนุนใน อววน. และระดับผู้ปฏิบัติการสร้างความรู้ ซึ่งลึกซึ้งกว่าการถ่ายทอดนโยบาย (deployment) ลงมาตามลำดับชั้น ซึ่งแม้จะตอบโจทย์การเพิ่มค่าตัวชี้วัด แต่ก็ไม่ได้สร้างการบริหารจัดการความรู้ในแบบแพลตฟอร์มที่การปฏิรูปครั้งนี้ตั้งใจไว้อย่างแท้จริง

ในที่นี้ ต้องย้ำว่า “หน่วย” ที่ได้กล่าวไปข้างต้น มิได้หมายความถึงองค์กรสำเร็จหรือองค์กรเดียว แต่หมายถึงหน้าตาในการจัดวางทางสถาบัน (institutional setting) ที่สำหรับการแปลงเป็นองค์กรที่ได้รับการยอมรับและทำงานได้นั้น จำเป็นต้องมีกระบวนการร่วมออกแบบในทางนโยบาย (policy engagement) ร่วมกับหลากหลายภาคส่วนอีกมาก กระนั้น ข้อที่พึงพิจารณาเบื้องต้นก็มีดังนี้

- การออกแบบระบบไม่จำเป็นต้องเน้นแต่ประสิทธิภาพเสมอไป บางครั้งการมีส่วนเสริมซ้อน (redundancy) ก็เป็นการสำรองที่สำคัญเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความผิดพลาดจากจุดร่วม (common-

node failure) และอำนาจครอบงำ (domination) จากการรวมหน้าที่ใดหน้าที่หนึ่งไว้กับส่วนงานใดส่วนงานเดียว

- แม้องค์รวมจะเป็นประเด็นหลักในการออกแบบ แต่ไม่ควรเน้นเรื่องการกำกับให้เป็นเนื้อเดียวกันหรือมาตรฐานเดียวกันมากจนกระทั่งผู้คนในระบบสูญเสียความสามารถในการกระทำการ (agency) สำหรับการลองผิดลองถูก หรือการริเริ่มโครงการที่มีความเสี่ยงสูง (high risk) ซึ่งอาจเปิดพื้นที่ความรู้และนวัตกรรมได้มาก เรื่องสำคัญคือการ “ล้มเร็วลุกเร็ว” เรียนรู้จากข้อผิดพลาดให้เป็นบทเรียนร่วมมากกว่าจ้องจับผิดได้ ตัวอย่างด้านลบคือ กรอบความเป็นเลิศทางการวิจัย (Research Excellence Framework) ของสหราชอาณาจักร ที่จัดการวิจัยทั้งหมดลงสู่มาตรการชีวิตเดียวกันถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นการทำลายความคิดริเริ่มใหม่ๆ ของนักวิจัยลง ส่วนตัวอย่างด้านบวกคือ การจัดตั้งสภาวิจัยแห่งยุโรป (European Research Council) ซึ่งสนับสนุนการวิจัยที่มีความเสี่ยงสูงแต่เปิดพื้นที่ความรู้ใหม่เรียกว่าการวิจัยขั้นแนวหน้า (frontier research) เป็นการเฉพาะ
- การออกแบบให้ระบบเป็นหนึ่งเดียวประสานกันทั้งหมดไม่ใช้การรวมศูนย์ระบบ (centralization) การรวมศูนย์กลับกลายเป็นทำให้ระบบแตกเป็นกรมกองย่อยที่รอคำสั่งจากส่วนกลาง จนลดทอนความยืดหยุ่นในการปรับตัว (resilience) ของระบบที่ต้องรับมือกับบริบทรอบที่มีความหลากหลายและความไม่แน่นอนสูง ข้อคิดหนึ่งคือ ควรให้มีการรวมตัวในหลายระดับ ที่อาจเป็นทั้งส่วนเสริมและส่วนตัดทาน (balance) ซึ่งกันและกัน ในสหรัฐอเมริกา แม้จะมีมูลนิธิวิทยากรแห่งชาติ (National Science Foundation: NSF) เป็นแหล่งทุนหลักก็ตาม ก็ยังมี การรวมตัวของนักสังคมศาสตร์เป็นกลุ่มสมาคมสังคมศาสตร์ (Consortium of Social Science Associations: COSSA) อีกด้วย
- การออกแบบระบบให้มีความซับซ้อนสูงและมีหลายลำดับชั้น ย่อมเรียกร้องด้านที่ละมุน (soft side) ของระบบอย่างเช่นวัฒนธรรม ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันด้วย ยิ่งระบบซับซ้อนเพียงไรยิ่งต้องการให้ “มนุษย์สัมพันธ์มนุษย์” มากขึ้น ยิ่งต้องการการฟังซึ่งกันและกันมากขึ้น เพื่อให้เกิดการเข้าใจ (sensemaking) สภาพการณ์และความหมายร่วมกัน ไม่ได้เป็นเพียงแค่ระบบที่ผลิตซ้ำตนเอง

บทที่ 6

ยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนสังคมศาสตร์: แนวทาง “การร่วมคิดร่วมทำ” ระหว่างประชาคมวิชาการ

ภาคนโยบาย อววน. และสาธารณะ

เพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูประบบ อววน. ให้มีการสนับสนุนและการบริหารจัดการความรู้ทางสังคมศาสตร์ที่สมบูรณ์ จึงได้เสนอยุทธศาสตร์ซึ่งมีสาระสำคัญตั้งต้นดังนี้

- ประการแรก ประสานความแตกต่างทางความคาดหวังและความเข้าใจระหว่างโลกวิชาการ สังคมศาสตร์กับโลกของฝ่ายนโยบายวิจัย โดยการร้อยเรียงความเชื่อมโยงจาก “ฐานราก” ของการทำงานวิชาการไปสู่การใช้ประโยชน์สาธารณะในแง่การสร้างเปลี่ยนผ่านสู่ความยั่งยืน อีกนัยหนึ่ง คือ การทำให้สังคมศาสตร์เป็น “พลังปัญญาสาธารณะ” (แสดงเป็นแกนตั้งในแผนภาพที่ x)
- ประการที่สอง การเสริมสมรรถนะการทำงานทางด้านสังคมศาสตร์ให้ทั้งสามารถทำงานลงลึกและสร้างการเปลี่ยนผ่านได้นั้น จำต้องมีการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบัน ไม่ว่าจะเป็นการจัดตั้งพื้นที่ร่วม องค์กร การชี้วัด การแก้ไขกฎระเบียบ เกิดขึ้นไปด้วยพร้อมกัน (แสดงเป็นแกนนอนในแผนภาพที่ x)
- ประการที่สาม เพื่อบรรลุสองประการข้างต้น ภาพการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบที่บริบูรณ์ จะเป็นแผนที่นำทางให้หลายภาคส่วนมีจุดเข้าร่วม (entry points) ที่หลากหลายสำหรับการร่วมคิดร่วมทำที่ครอบคลุมได้ กล่าวคือ เป็นการสร้าง “พลังภาคี” ที่กระทำการด้วยความเข้าใจภาพรวมต่อกัน (แสดงเป็นตารางในแผนภาพที่ 6-1)

พลังปัญญาสาธารณะ

แผนภาพที่ 6-1 ยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนสังคมศาสตร์

โดยที่ ยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนสำคัญ มีข้อสำคัญดังนี้

- **การสร้างความเข้มแข็งของประชาคมวิชาการ เครือข่าย และความสามารถในการทบทวนตนเอง** ระบบ อววน. ควรสนับสนุนการทำงานที่ทำให้เริ่มเกิดบทสนทนาในประชาคม เกิดการสำรวจปัญหา เข้าใจภาพเชิงระบบและวิพากษ์ได้ สะท้อนย้อนคิดต่อวัฒนธรรมทางปัญญา สานเครือข่ายบนฐานแห่งความไว้วางใจ จนเกิดความเป็นเจ้าของการปฏิรูประบบร่วมกัน และให้มีการรวมตัวไม่ว่าจะเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการเพื่อทบทวนสถานภาพความรู้และตระหนักถึงข้อจำกัดที่ต้องก้าวข้ามมากขึ้น จนสามารถยกระดับเป็นวิทยสมาคมได้ในอนาคต อันจะเป็นส่วนสำคัญในการร่วมคิดร่วมทำจากฐานรากสำหรับระบบ อววน.
- **การกำหนดแนวทางการพัฒนาความรู้ขั้นแนวหน้า บุคลากร และโครงสร้างพื้นฐาน** โดยประชาคมร่วมมือกับหน่วยงานในระบบ อววน. ทั้งระดับนโยบายและระดับหน่วยให้ทุน ร่วมกันร่างภาพอนาคตของความรู้ที่มุ่งหมาย สำรวจจรรยาบรรณความรู้ระดับสากล และระบุช่องว่างของความรู้ที่ต้องปิด ระบุสาขาวิชาหรือสหวิทยาการที่ขาดแคลนบุคลากร รวมถึงทักษะสำคัญที่พึงมีในอนาคต และโครงสร้างพื้นฐานทางความรู้ที่จำเป็นต้องมีให้บริบูรณ์หรือที่ต้องเพิ่มเติม แล้วกำหนดเป็นแนวทางที่ได้รับการรับรองในวงกว้าง มีความต่อเนื่องแต่ไม่ตายตัว สามารถประสานผลระยะยาวกับระยะสั้นได้ โดยแนวทางเช่นนี้ ไม่จำเป็นต้องตอบประโยชน์เฉพาะหน้า เป็นอิสระโดยไม่ถูกกำกับโดยแผนระดับใหญ่กว่าเช่น ยุทธศาสตร์ชาติ หรือแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แต่มีความเกี่ยวเนื่องต่อกันได้
- **การสร้างแนวทางติดตามสมรรถนะของระบบและประเมินผลการเปลี่ยนแปลง** โดยให้หน่วยงานระดับนโยบายใน อววน. ศึกษาพร้อมกับประชาคมในการออกแบบสถาปัตยกรรมข้อมูลที่ทำให้เข้าใจสมรรถนะและสภาพปัญหาของระบบ อววน. ได้ดีขึ้น และศึกษาแนวทางการสืบเส้นทางผลกระทบที่เกิดจากงานวิจัยที่เป็นคุณค่าอย่างกว้างขวาง มิใช่จำเพาะตัวเลขทางเศรษฐกิจ และครอบคลุมคุณค่าทั้งในทางวิชาการ ในทางความสัมพันธ์ในสังคม ในทางเศรษฐกิจ โดยดูต้นแบบจากต่างประเทศ ประกอบ ทั้งกรณีบุกเบิกใหม่ที่น่าสนใจและกรณีที่ล้มเหลวจากการชี้วัดบนเกณฑ์เชิงเดี่ยวที่ไม่ตรงกับความหลากหลายของโลกความเป็นจริง
- **การสร้างพื้นที่ร่วมเรียนรู้กับภาคนโยบายและสาธารณะ** โดยให้หน่วยงานในระบบ อววน. ร่วมกับประชาคมริเริ่มเวทีการเรียนรู้ร่วมกับหน่วยงานภายนอกและภาคส่วนต่างๆ ในสาธารณะ ในฐานะ “ระบบเปิด” ให้เกิดการไหลเวียนของภาพสถานการณ์และปัญหาจริง การถ่ายทอดความคาดหวัง โลกทัศน์ และความเชี่ยวชาญจากภายนอกให้ได้แลกเปลี่ยนกับในระบบ อาทิ การเรียนรู้จากผู้ปฏิบัติการ เรียนรู้จากผู้ประสบปัญหา ให้เกิดการรับรู้ภูมิทัศน์ความรู้และการพัฒนาในระดับสากล เช่น การแปลงเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนให้เป็นวาระการวิจัยสำคัญในแผน อววน. ได้ นอกจากนี้ ให้ทดลองการทำงานใหม่ที่แปลงความรู้ในเชิงสหวิทยาการจากระบบ อววน. ให้เข้าไปสู่กระบวนการนโยบาย

สาธารณะโดยไม่ละเลยมิติเชิงคุณค่า และให้บุคลากรในระบบ อววน. ได้เข้าไปมีส่วนร่วมมากขึ้นในกระบวนการนโยบายสาธารณะ

- **การยกระดับขีดความสามารถเพื่อการทำงานขับเคลื่อนการเปลี่ยนผ่านและสหสาขาวิชา** โดยให้ระบบ อววน. สนับสนุนเป็นกระบวนการระบบตั้งแต่การจัดตั้งเครือข่ายสหวิทยาการ กลุ่มวิจัย ไปจนกระทั่งการตั้งสถาบัน ทลายป้อมค่ายที่แบ่งแยกหลักสูตร จำกัดการไหลเวียนของบุคลากรข้ามคณะ และกำหนดความก้าวหน้าในทางวิชาชีพการวิจัยให้เป็นไปอย่างเฉพาะทางโดยเร็วและคล่อง ให้อำนาจให้ทุนและระดับนโยบายของ อววน. ริเริ่มการออกแบบชุดโครงการวิจัยแบบมุ่งภารกิจ (mission-oriented research) ทั้งที่เป็นแบบลู่เข้า (convergence) ลู่เป้าหมายรูปธรรมที่กำหนดไว้แล้วชัดเจน และแบบลู่ออก (divergence) ที่สำรวจความเป็นไปได้อย่างกว้างขวางต่อการแก้ปัญหาหลายเปิด ที่วางแนวทางเพื่อสร้างการเปลี่ยนผ่านในสังคม และเป็นความท้าทายที่ต้องการการทำงานจากหลากหลายสาขาวิชาด้วยกัน ทั้งกับมนุษยศาสตร์และศิลปกรรมศาสตร์ รวมถึงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยความสัมพันธ์อย่างเท่าเทียม
- **การทบทวนและแก้ไขกฎระเบียบข้อบังคับที่เป็นอุปสรรค** โดยให้ระดับนโยบายของ อววน. มีส่วนร่วมคิดร่วมทำและรับฟังความคิดเห็นจากประชาคมมากขึ้นในการระบุข้อปัญหาในระบบ อววน. ที่เป็นแรงเฉื่อยหรือแรงเสียดทานที่ทำให้ทั้งการดำเนินการตามปกติและการดำเนินยุทธศาสตร์ที่ได้กล่าวมาข้างต้นเป็นไปโดยเผชิญอุปสรรคขัดขวาง กำจัดกฎเกณฑ์ที่ไม่จำเป็นออก ลดระเบียบขั้นตอน ผ่อนคลายหลักเกณฑ์ที่รัดตึง ใช้การชี้วัดไม่ใช่เพื่อการจับผิดแต่เพื่อการพัฒนา ลดการให้ความสำคัญต่อการจัดอันดับโลกและสร้างเป้าหมายร่วมกันกับประชาคมให้มากขึ้น ให้อิสระและลดการกำกับครอบงำ สร้างธรรมาภิบาลและความไว้วางใจต่อกัน

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ไม่สามารถบรรลุได้ด้วยการนำเดี่ยวหรือสูตรสำเร็จ แต่ต้องมาจากการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งต้องใช้เวลา เรียกร้องหัวใจที่อดทน และเปิดกว้าง อย่างต่อเนื่องต่อไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- Thai Publica (2564). "ผาสุก พงษ์ไพจิตร" ชวนมอง "ความเหลื่อมล้ำ" ที่มากกว่าความเหลื่อมล้ำ. สืบค้นจาก <https://thaipublica.org/2020/02/income-inequality-by-pasuk-phongpaichit/>
- กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2020). **สถานการณ์การติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)**. สืบค้นจาก <https://www.nrct.go.th/covid19/asean/>.
- กลุ่มภารกิจยุทธศาสตร์ นโยบายและแผนวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.). (2563). **นโยบายและยุทธศาสตร์การอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2563-2565 และแผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ฉบับปรับปรุง ปีงบประมาณ พ.ศ. 2563**. กรุงเทพฯ: หจก. วนิดาการพิมพ์ จำกัด.
- กลุ่มภารกิจยุทธศาสตร์ นโยบายและแผนวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.). (2564). **แผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2563-2565 ฉบับปรับปรุงสำหรับปีงบประมาณ พ.ศ. 2565**. กรุงเทพฯ: บริษัท เอส.อาร์.พรีนติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด
- กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (2564). **ภาพรวมสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา**. สืบค้นจาก <https://www.eef.or.th/infographic-15-10-20/>
- พิชาย รัตนดิถ ญ ภูเก็ต. (2556). สงครามระหว่างศาสตร์และความเป็นไปได้ของทฤษฎีในสังคมศาสตร์. **วารสารพัฒนาสังคม**, 15(1). สืบค้นจาก <https://so04.tcithaijo.org/index.php/jsd/article/view/25736>
- ฟรีเบียร์, เบ็นท์. (2546). **พื้นสังคมศาสตร์: ทำไมการวิจัยทางสังคมถึงล้มเหลว และจะทำให้ประสบความสำเร็จได้อย่างไร** (Making social science matter: why social inquiry fails and how it can succeed again) อรทัย อัจฉริยะ ผู้แปล. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด และอภิวัฒน์ รัตนวราหะ. (2557). **ฉากทัศน์ ชีวิตคนไทย พุทธศักราช 2576**. เชียงใหม่: **แผนงานสร้างเสริมนโยบายสาธารณะที่ดี (นสร.)** สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580 ฉบับประกาศราชกิจจานุเบกษา.
- วิจารณ์ พานิช. (2563). **มหาวิทยาลัยผูกพันสังคม: 3. วิวัฒนาการของมหาวิทยาลัยให้แม่นยำ**. สืบค้นจาก <https://www.gotoknow.org/posts/684471>
- สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล. (ม.ป.ป.). **บทเรียนจากจีนเกี่ยวกับการพัฒนากำลังคนและการสร้างนวัตกรรมดิจิทัลสู่ตลาดโลก**. สืบค้นจาก <https://www.depa.or.th/th/article-view/innovation-articlev2>

สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ และสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2564). **นโยบายและยุทธศาสตร์การอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2563-2570 และแผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2563 -2565**. สืบค้นจาก <https://www.mhesi.go.th/index.php/stg-policy/930-2563-2570.html>

สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (สอวช.) (2563). สมุดปกขาวเรื่อง **“ทิศทางการพัฒนาการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมเพื่อการฟื้นตัวของประเทศหลังวิกฤตโควิด19”**

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2564). **กรอบแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 "พลิกโฉมประเทศไทยสู่ เศรษฐกิจสร้างคุณค่า สังคมเดินหน้าอย่างยั่งยืน (Transformation to Hi-Value and Sustainable Thailand)**. สืบค้นจาก <https://www.nesdc.go.th/main.php?filename=plan13>

อมรวิชัย นาคทรพรพ. (2547). **ปฏิรูประบบวิจัย เคลื่อนสังคมไทยด้วยความรู้: ข้อเท็จจริงและข้อเสนอเพื่อการปฏิรูประบบวิจัยของประเทศ**. กรุงเทพฯ: พิมพ์ลักษณ์.

ภาษาอังกฤษ

Australian Research Council. (n.d.). **Australian Research Council**. Available at <https://www.arc.gov.au/>

Checkland, P. (1981). **Systems thinking, systems practice**. John Wiley, Chichester, UK.

Checkland, P. and Poulter, J. (2006). **Learning for action: A short definitive account of soft systems methodology and its use, for practitioners, teachers and students**. John Wiley and Sons Ltd.

Checkland, P. and Scholes, J. (1990). **SSM in Action**, Plenum, New York.

Development Research Center of the State Council. (1995-2020). **Development Research Center of the State Council of the People's Republic of China**. Available at <http://en.drc.gov.cn/>

Economic and social research council. (n.d.). **Economic and social research council**. Available at <https://esrc.ukri.org>

Edquist, C. (1997). **Systems of Innovation Technologies, Institutions and Organizations**. London: Pinter.

- Ellen, H. (2015). **Rankings and the Reshaping of Higher Education: The Battle for World-Class Excellence**. United Kingdom: Palgrave Macmillan.
- Gibbons, M., Limoges, C., Nowotny, H., Schwartzman, S., Scott, P., & Trow, M. (1994). **The New Production of Knowledge**. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Jackson, M. (2000). **Systems Approaches to Management**. New York, Kluwer Academic/Plenum.
- Jackson, M. C. (1991). **Creative problem solving: Total systems intervention**. *Systems Methodology for the Management Sciences*, Springer: 271-276.
- Jackson, M. C. (2001). " **Critical systems thinking and practice**.", *European Journal of*
- Muller, J. Z. (2018). **The Tyranny of Metrics 2018**. Princeton: Princeton University Press.
- National Endowment for the Humanities. (n.d.). **About the National Endowment for the Humanities**. Available at <https://www.neh.gov/about>.
- National Endowment For The Humanities. (n.d.). **National Endowment For The Humanities supports research**. Available at <https://www.neh.gov>
- National Science Foundation. (2020). **National Science Foundation: Where Discoveries Begin**. Available at <https://www.nsf.gov/about/>.
- National Science Foundation. (n.d.). **National Science Foundation**. Available at <https://www.nsf.gov>
- Sayer, D. (2015). **Rank Hypocrisies: the Insult of the REF**. Thousand Oaks SAGE Publications.
- SCIMAGO INSTITUTIONS RANKINGS. (n.d.). **Scimago Journal & Country Rank**. Available at <https://www.scimagojr.com/countryrank.php?area=3300&order=itp&ord=desc&year=2019>.
- Social Science Bites. (2012). **Rom Harré on What is Social Science?**. Available at <https://www.socialsciencespace.com/2012/05/rom-harre-on-what-is-social-science/>.
- Swedish Research Council. (n.d.). **Research for a Wiser World**. Available at <https://www.vr.se/english.html>
- The World University Rankings. (2020). **World University Rankings 2020 by subject: social sciences**. Available at https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2020/subject-ranking/social-sciences#!/page/0/length/25/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats

- Ulrich, W. (1983). **Critical heuristics of social planning: A new approach to practical**
- UNDP (2020). **The Social and Economic Impact of Covid-19 in the Asia-Pacific Region**
- UNESCO and International Social Science Council (2016). **Challenging Inequalities: Pathway to a Just World**. Wiley and Sons Ltd.
- United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2016). **World Social Science Report 2016 Challenging Inequalities: Pathways to a Just World**. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO).
- World Economic Forum. (2021). **The Global Risks Report 2021**. Retrieved from <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2021>
- World Justice Project (2020). **Rule of Law Index 2020**. Available at https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/WJP-ROLI-2020-Online_0.pdf

ภาคผนวก

สถานการณ์ปัญหาและการพัฒนาระบบความรู้สังคมศาสตร์ในประเทศไทย

ตามกลุ่มสาขาวิชาย่อย

1 Working Paper โครงการย่อย “การสำรวจสถานการณ์ปัญหาและการพัฒนาระบบความรู้รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และนโยบายศึกษาในประเทศไทย”

ภายใต้โครงการการจัดทำสมุดปกขาว “ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อการยกระดับระบบบริหารจัดการความรู้ และการปรับปรุงโครงสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์ของประเทศไทย”

คำนำ

สมุดปกขาว (Working paper) นี้ จัดทำขึ้นโดยสถาบันนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมกับสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อการยกระดับระบบบริหารจัดการความรู้และการปรับปรุงโครงสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์ของประเทศไทย ซึ่งสถาบันนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รับผิดชอบในส่วนของการสำรวจสถานการณ์ปัญหาและการพัฒนาระบบความรู้รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และนโยบายศึกษาในประเทศไทย ทั้งนี้ ในการพัฒนาสมุดปกขาวนี้ขึ้น คณะวิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงปฐมภูมิ ได้แก่ การจัดสัมมนาและเสวนาออนไลน์กับคณาจารย์และผู้ทรงคุณวุฒิจากมหาวิทยาลัยและหน่วยงานต่าง ๆ รวมเป็นจำนวน 3 ครั้ง ซึ่งครอบคลุมทั้งด้านรัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และนโยบายศึกษา (inside-out) และเชิงทุติยภูมิ คือ การสำรวจและสกัดข้อมูลการประชุมวิชาการในต่างประเทศ (outside-in) อนึ่ง คาดหวังว่าสมุดปกขาวฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาและยกระดับระบบบริหารจัดการความรู้และการปรับปรุงโครงสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์ของประเทศไทยต่อไป

คณะวิจัย สถาบันนโยบายสาธารณะ

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

2564

ส่วนที่ 1: กระบวนการพัฒนาข้อเสนอ

ข้อเสนอของสมุดปกขาวฉบับนี้พัฒนาขึ้นจากการสำรวจสถานการณ์ปัญหาและการพัฒนาระบบความรู้รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และนโยบายศึกษาในประเทศไทย ในลักษณะของการเก็บข้อมูลผ่านการสัมมนาออนไลน์ (online seminar) กับคณาจารย์ และผู้ทรงคุณวุฒิด้านรัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และนโยบายศึกษาจากมหาวิทยาลัยชั้นนำทั่วประเทศและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการสำรวจในลักษณะข้างต้น ทางคณะวิจัยได้เรียกว่าเป็นไปในลักษณะของการมองจากข้างในออกไปสู่ข้างนอก (inside-out perspective) เนื่องจากเป็นการมองปัญหาจากภายในและให้ข้อเสนอแนะในการยกระดับและพัฒนาระบบบริหารความรู้และการปรับปรุงโครงสร้างรู้ทางรัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และนโยบายศึกษาในประเทศไทย อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในตอนแรก คณะวิจัยจะจัดเพียงสองเวทีสัมมนาโดยรวมนโยบายศึกษาเข้ากับรัฐศาสตร์ แต่เมื่อพิจารณาในมุมมองของนโยบายศึกษาแล้ว จึงเห็นควรว่าควรจัดเพิ่มอีกเวทีเนื่องจากนโยบายศึกษานั้นมีองค์ประกอบมากกว่ารัฐศาสตร์หรือรัฐประศาสนศาสตร์ ฉะนั้น เวทีสัมมนาออนไลน์จึงได้มีรวมทั้งสิ้น 3 เวทีตามสาขาวิชาทั้ง 3 นอกจากนี้ ทางคณะวิจัยยังได้พัฒนาข้อเสนอจากการวิเคราะห์แนวโน้มของโลก (global trends) จากการวิเคราะห์เอกสารการประชุมทางวิชาการด้านรัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และนโยบายศึกษาของต่างประเทศซึ่งเป็นไปในลักษณะของการมองจากข้างนอกเข้ามาสู่ข้างใน (outside-in perspective) แต่หลังจากการเก็บข้อมูลจากสัมมนาออนไลน์ คณะวิจัยจึงพบว่าการประชุมทางวิชาการในสาขานิติศาสตร์และนิติศาสตร์ศึกษา (legal studies) นั้นถือว่าขาดแคลนเมื่อเทียบกับการประชุมทางวิชาการในสาขารัฐศาสตร์และนโยบายศึกษา

อนึ่ง ขั้นตอนการดำเนินงานนั้นเริ่มจากการระดมสมอง (brainstorm) ของคณะวิจัยและเพิ่มกำหนดขอบเขตการดำเนินงานและกลุ่มเป้าหมาย (target group) ซึ่งได้ข้อสรุปว่าจะมีการจัดงานสัมมนาออนไลน์กับคณาจารย์จากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ และผู้ทรงคุณวุฒิจากสถาบันที่เกี่ยวข้องทั่วประเทศ โดยซึ่งคาดหวังว่านำข้อมูลและข้อเสนอแนะซึ่งคณาจารย์และผู้ทรงคุณวุฒินำเสนอมาพัฒนาข้อเสนอต่อไป ซึ่งข้อมูลนั้นยังรวมไปถึงข้อมูลจากเอกสารการประชุมทางวิชาการด้านรัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และนโยบายศึกษาของต่างประเทศอีกด้วย ในขั้นต่อไปจะเป็นการจัดกลุ่ม (grouping) ของข้อเสนอต่าง ๆ ว่ามีปัญหาและโอกาสร่วมอย่างไรบ้าง เพื่อส่งเสริมการเชื่อมโยงระหว่างศาสตร์และยกระดับการศึกษาแบบสหวิทยาการ (connectivity) ในลำดับสุดท้ายต่อไป

ส่วนที่ 2: ลักษณะพื้นฐาน สถานการณ์ความรู้ และความเกี่ยวข้องของสาขาวิชาที่ระบบบริหารจัดการความรู้ของ อววน.

2.1 ลักษณะพื้นฐานของสาขาวิชา

2.1.1 รัฐศาสตร์

วิชารัฐศาสตร์ (Political Science) คือการศึกษาการเมือง (politics) ซึ่งเน้นไปที่การครอบครอง แบ่งปัน และจัดสรรอำนาจ (power) ระหว่างตัวแสดง (actors) ในระบบการเมืองซึ่งสามารถอยู่ในระบบรัฐ หรือนอกรัฐก็ได้ คำว่ารัฐศาสตร์นั้นจึงไม่ได้จำกัดความเพียงแค่การศึกษาองค์ประกอบของรัฐเท่านั้น หากแต่เป็นการศึกษาความสัมพันธ์และผลกระทบของการตัดสินใจ (decision-making) ของตัวแสดงต่าง ๆ ทางการเมือง ในประเทศไทย รัฐศาสตร์เป็นสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์ที่ได้รับการจัดตั้งเป็นคณะในหลายมหาวิทยาลัยทั่วประเทศ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสถาบันต่าง ๆ ประเทศไทยให้ความสำคัญกับวิชารัฐศาสตร์ค่อนข้างมาก โดยส่วนใหญ่คณะรัฐศาสตร์จะประกอบไปด้วย 3 ภาควิชาหลัก ได้แก่ การเมืองการปกครอง (Governance) ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (International Relations) และรัฐประศาสนศาสตร์ (Public Administration) ซึ่งแต่ละสาขามีจุดมุ่งหมายที่แตกต่างค่อนข้างชัดเจน โดยการเมืองการปกครองจะเน้นไปที่การศึกษาปรัชญาและทฤษฎีการเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจะให้ความสำคัญกับองค์กรความร่วมมือและความขัดแย้งระหว่างประเทศ ส่วนรัฐประศาสนศาสตร์จะศึกษาการบริหารจัดการและการปฏิบัติของหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งเทียบได้กับบริหารธุรกิจเพียงแต่เปลี่ยนเป็นการบริหารหน่วยงานของรัฐหรือบริหารรัฐกิจแทน นอกจากนี้ยังมีอีกหลากหลายวิชาที่ได้รับการจัดให้อยู่ในร่มของคณะรัฐศาสตร์ อาทิ นโยบายศึกษา (policy studies) ที่มักจะอยู่ในรัฐประศาสนศาสตร์ ภูมิภาคศึกษา (area studies) ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หรือแม้แต่สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (sociology and anthropology) ที่เป็นสาขาหนึ่งของคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นต้น ความรู้ทางรัฐศาสตร์ในประเทศไทยจึงถูกผลิตโดยอาจารย์มหาวิทยาลัยเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม จากกระแสตื่นตัวทางการเมือง ทำให้ผู้ผลิตความรู้นั้นได้ขยายไปนอกมหาวิทยาลัย ได้แก่ นักคิดนักเขียน นักประวัติศาสตร์ นักวิชาการอิสระ นักข่าว นักการเมือง และตัวแสดงอื่น ๆ นอกสังกัดมหาวิทยาลัยที่ผลิตความรู้ร่วมผ่านสื่อ สิ่งพิมพ์ และงานเสวนาต่าง ๆ อันจะเห็นได้จากการเจริญเติบโตของสื่อออนไลน์ อาทิเช่น The Standard, The 101 World หรือแม้แต่ Clubhouse ซึ่งเปิดโอกาสให้ความรู้ทางการเมืองได้รับการขยายพรมแดนออกไปได้ไม่ยาก เนื่องจากรัฐศาสตร์ในปัจจุบันมีความเป็นวิชาการมากกว่าวิชาชีพและการเมืองเป็นเรื่องที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมโดยไม่จำกัดว่าจะเป็นใคร หากแต่เมื่อพิจารณาของอนุสรณ์ ลิ้มมณี (2543) กับทิวากร แก้วมณี และวัชรพล พุทธรักษา (2550)³ จะเห็นได้ว่าการเรียนการสอนรัฐศาสตร์ในช่วงต้นพุทธศักราช 2500 มีเพื่อป้อนคนเข้าสู่ระบบราชการเป็นหลัก แต่ในปัจจุบัน เมื่อระบบราชการเริ่มอัมต้ว วิชารัฐศาสตร์จึงถูกประยุกต์ให้มีความเป็นวิชาการเพื่อตอบสนองต่อตลาดนอกระบบราชการมากขึ้น อันจะเห็นได้ว่าผู้จบการศึกษาทางรัฐศาสตร์มักทำงานนอกสายที่ไม่ใช่งาน

3 ชาญชัย จิตรเหล้าอาพร. ม.ป.ป. ทิศทางรัฐศาสตร์ไทยสู่อนาคต. หน้า 1.

วิชาการหรือราชการ และความรู้ด้านรัฐศาสตร์นั้นเป็นเรื่องสาธารณะที่การพูดถึงและถกเถียงอยู่แล้วไม่ว่าจะเป็นในวงเสวนาแบบเปิด หัวข้อข่าว หรือการประชุมของประชาชน

2.1.2 นิติศาสตร์

สาขานิติศาสตร์มีเอกลักษณ์เฉพาะที่แตกต่างจากสาขารัฐศาสตร์และนโยบายศึกษาอย่างเห็นได้ชัดคือ ความเป็นวิชาชีพ เป็นอย่างที่เราบ่งชี้ว่านักกฎหมายส่วนใหญ่จำเป็นต้องสอบเพื่อให้ได้ใบประกอบวิชาชีพถึงจะสามารถปฏิบัติงานในตำแหน่งที่เกี่ยวข้องกับการใช้กฎหมายเพื่อยุติข้อพิพาท หรือแก้ไขปัญหาในสังคมได้ ซึ่งก็หมายความว่า การเรียนการสอนในสาขานิติศาสตร์จะต้องถูกกำกับดูแลภายใต้องค์กรวิชาชีพ การเรียนการสอนนิติศาสตร์ของไทยมักจะมุ่งเน้นไปที่ การ “จำได้-ใช้เป็น” ซึ่งมักจะมาในรูปแบบของการ “เรียน-ท่อง-จำ” กฎหมายบัญญัติของไทยเป็นหลัก ในขณะที่การเรียนกฎหมายเปรียบเทียบ (comparative law) ยังคงได้รับความนิยมที่ยังไม่แพร่หลาย รูปแบบการเรียนการสอนแบบนี้ถูกศึกษาโดย บวรศักดิ์ อุวรรณโณ (2546)⁴ ในงาน “ทิศทางการวิจัยทางนิติศาสตร์เพื่อการพัฒนาประเทศ” ซึ่งจะเห็นได้ว่าบริบทของการเรียนการสอนกฎหมายของไทยไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมากนักและไม่ก้าวกระโดดจากทศวรรษที่ผ่านมา การสอนยังเน้นคำว่า “What” คือ กฎหมายหมายถึงอะไร มีองค์ประกอบอย่างไรบ้าง และโรงเรียนกฎหมายส่วนใหญ่ในไทยก็จะออกแบบหลักสูตรปริญญาตรีที่ต้องเรียน “กฎหมาย 4 มุมเมือง” (ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมายพิจารณาความแพ่ง และประมวลกฎหมายพิจารณาความอาญา) ซึ่งก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าจุดเน้นนี้เป็นรากฐานสำคัญของการศึกษานิติศาสตร์ แต่ก็มีนักวิชาการรุ่นใหม่ que เริ่มฉุกคิด และชวนให้เหล่านักวิชาการในวงการนิติศาสตร์หันมามองว่า แท้จริงแล้วเราละเลย “Why” ที่ว่าด้วยการตั้งคำถามกับตัวบทกฎหมายนั้นก็มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่ากันหรือไม่ มุมมองของนิติศาสตร์ศึกษาในประเทศไทยก็ยังคงเน้นที่นิติศาสตร์จากฝั่งตะวันตก จึงขาดสมดุลในแง่ขององค์ความรู้ระหว่างแนวคิดตะวันตกและตะวันออก เมื่อพิจารณาจากข้อมูลและประสบการณ์จากการสัมมนาออนไลน์และศึกษาเอกสาร (Inside-out perspective) ก็สามารถตอบได้พอสมควรว่า ในประเทศไทยองค์ความรู้ทางนิติศาสตร์ยังคงถูกผลิตโดยอาจารย์ผู้สอนในรั้วมหาวิทยาลัยเป็นหลัก ซึ่งประกอบทั้งตำราหนังสือ การวิเคราะห์บทกฎหมาย รวมถึงคำพิพากษาที่อาจารย์ผู้สอนเป็นผู้หยิบยกมาใช้เป็นเอกสารประกอบการเรียนการสอน ในโลกตะวันตก Kaufman and Kaufman (2017)⁵ ได้กล่าวถึงประเด็นการพัฒนาองค์ความรู้ในโรงเรียนกฎหมาย ในงาน “*Education law, policy, and practice: Cases of materials*” ว่า การจะเป็นโรงเรียนกฎหมายที่ดีได้นั้นคือการที่ผู้เรียนได้รับโอกาสในการร่วมสร้างสรรค์องค์ความรู้ เพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ที่มีค่ากับเพื่อนร่วมชั้นเรียนและเพื่อการมีส่วนร่วมในการขัดเกลาการเรียนรู้ด้วยตนเองของพวกเขา (a good law school or graduate school class is one in which students are allowed to co-construct their own knowledge, to develop meaningful relationships with their colleagues, to participate in shaping their own learning)

⁴ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. 2546. ทิศทางการวิจัยทางนิติศาสตร์เพื่อการพัฒนาประเทศ. หน้า 5.

⁵ Kaufman and Kaufman. 2017. Education law, policy, and practice: Cases of materials. หน้า 27.

และอย่างที่ทราบกันดีว่าผู้ใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้เหล่านี้ส่วนใหญ่ก็คือ นักศึกษานิติศาสตร์ที่ในวันข้างหน้าจะก้าวมาเป็นนักกฎหมายหรือผู้ใช้กฎหมายในองค์กรและสังคมต่าง ๆ ซึ่งในปัจจุบันการถ่ายทอดองค์ความรู้ยังอยู่ในรูปแบบของ Lecture based มักไม่ค่อยมีการศึกษากฎหมายเชิงคลินิก (Clinical Legal Education: CLE) รวมถึงให้ความรู้กับผู้เรียนเกี่ยวกับสภาพสังคมและปัญหาในสังคมที่พวกเขาอาศัยอยู่ (CLE as a mechanism to enhance legal education, implant social responsibility into future lawyers and educate students about their society and social problem within it.)⁶ ในโรงเรียนกฎหมายไทยทั้งนี้ นอกจากผู้ใช้ประโยชน์ความรู้ซึ่งมีตัวตนที่ชัดเจนแล้ว ความรู้ทางนิติศาสตร์ยังมีศักยภาพในการสร้างประโยชน์ที่กว้างขวางมากกว่านั้นในฐานะเป็นความรู้สาธารณะ (public knowledge) ตัวอย่าง อาทิ การที่มีการแปลงงานทางด้านนิติปรัชญาโดยใช้วรรณศิลป์เพื่อลดความซับซ้อนของความรู้ซึ่งจะทำให้สาธารณะสามารถเข้าถึงและเป็นผู้ใช้ประโยชน์ความรู้ที่ดูเหมือนจะเฉพาะเจาะจงนี้ได้ โดยตัวอย่างงานที่เกิดขึ้นในสังคมไทย คือนิยายแปล “The Reader” โดย ศาสตราจารย์ด้านนิติศาสตร์ Schlink⁷ และ นิยายแปล “สะพริง” โดย ศาสตราจารย์ด้านนิติศาสตร์ von Schirach⁸ ซึ่งจะเห็นว่าที่ผ่านมามีความรู้ทางวิชาการในพื้นที่สาธารณะ (public arena) เช่นนี้ ไม่ได้ถูกนับรวมเท่าใดนักจากระบบ อววน. รวมไปถึงการที่สาธารณชนโดยเฉพาะเยาวชนคนรุ่นใหม่ได้มีการถกเถียงกันเรื่อง “ความยุติธรรมข้ามเจนเนอเรชั่น (intergenerational justice)” โดยมีการอ่านหนังสือที่มีการเชื่อมโยงความรู้ทางนิติศาสตร์ไปสู่เรื่องของการพัฒนาประชาธิปไตยหลายเล่ม โดยเฉพาะที่ตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน.

2.1.3 นโยบายศึกษา

ในส่วนของนโยบายศึกษา กล่าวได้ว่ามีลักษณะพื้นฐานแตกต่างออกไปจากสาขารัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ที่กล่าวถึงไปก่อนหน้านี้ในประเด็นที่สำคัญคือมีสายธารความรู้ที่กระจายตัวไปในศาสตร์ต่าง ๆ ในส่วนที่เป็นความรู้เพื่อการปฏิบัติการสำหรับสร้างการเปลี่ยนแปลงในระดับสาธารณะ (Knowledge for public action) โดยเฉพาะการคาบเกี่ยวกับรัฐศาสตร์ (รวมถึงรัฐศาสตร์ที่ไปเกี่ยวกับนิติศาสตร์อย่างกฎหมายมหาชน) เศรษฐศาสตร์ และการบริหารในฐานะแกนหลัก รวมถึงการไปคาบเกี่ยวกับความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (เน้นไปที่การประมวลผลข้อมูลและ data analytics) และแม้แต่ความรู้ด้านสังคมวิทยา (เน้นไปที่การมองนโยบายในฐานะกลไกในการจัดระเบียบโครงสร้างสังคม) ซึ่งจากลักษณะเฉพาะดังกล่าวทำให้ผู้ผลิตความรู้ไม่ได้จำกัดอยู่ในสาขาใดสาขาหนึ่งในแบบที่กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ (มคอ.) สาขารัฐประศาสนศาสตร์พยายามลือคอไว้ (กำหนดให้นโยบายสาธารณะเป็นสาขาย่อยของสาขานี้) ดังจะเห็นว่าองค์ความรู้ทางด้านนโยบายที่สำคัญจำนวนมากผลิตโดยนักวิชาการและนักวิจัยที่อยู่นอกสาขารัฐประศาสนศาสตร์ เช่น นักเศรษฐศาสตร์สวัสดิการ นักเศรษฐศาสตร์การพัฒนา นักเศรษฐศาสตร์สายทางเลือก สาธารณะ นักเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม นักบริหารจัดการ นักวิเคราะห์ข้อมูลสารสนเทศ นักสังคมวิทยา หรือ

⁶ Donnison, Lauren. 2013. Clinical legal education in Thai Law schools and access to justice. หน้า 5

⁷ Schlink, B. 2001. The reader. New York: Vintage.

⁸ Ferdinand von Schirach. 2020. Terror. Bangkok: Illuminations Edition.

แม้แต่นักรัฐศาสตร์ที่ไม่ใช่สายรัฐประศาสนศาสตร์ (สายปรัชญาหรือความคิดทางการเมือง สายกระบวนการทางการเมือง (รวมมิตินิติบัญญัติและที่อาศัยความรู้กฎหมายปกครองด้วย) และสายการเมืองเปรียบเทียบ) หนึ่ง สำหรับคำถามสืบเนื่องว่าความรู้ด้านนโยบายศึกษาสร้างในพื้นที่ภาคสนามใดและผู้ใช้ประโยชน์ความรู้เป็นใคร คำตอบสำคัญคือความจริงที่ว่าการศึกษาที่มีอยู่อิงกับที่ตั้งของมหาวิทยาลัย/ สถาบันวิจัยพอสมควร โดยมหาวิทยาลัยหลักที่อยู่ในกรุงเทพฯ มักผลิตความรู้ในระดับประเทศ (นโยบายรัฐบาล นโยบายกระทรวง นโยบายระดับกรม หรือนโยบายหน่วยงานส่วนกลางแบบอื่น ๆ) เพื่อตอบสนองผู้ใช้ประโยชน์สำคัญคือภาครัฐ ในส่วนกลางเหล่านั้นเป็นหลัก โดยมีนักวิจัยด้านนโยบายศึกษาเพียงบางส่วนทำงานระดับท้องถิ่น (เช่น กรุงเทพมหานคร) ส่วนนักวิชาการ/ นักวิจัยในมหาวิทยาลัยในต่างจังหวัดมักทำได้เพียงการศึกษานโยบายในระดับภูมิภาค (เช่น ยุทธศาสตร์จังหวัด/ กลุ่มจังหวัด) และนโยบายท้องถิ่นเท่านั้น โดยเน้นดำเนินการในฐานะบริการวิชาการ (นึกถึง User ที่เป็นเจ้าหน้าที่รัฐและประชาชนผู้รับบริการ) เป็นหลัก โดยส่วนใหญ่การศึกษาเชิงนโยบายมักถูกคาดหวังจากต้นสังกัดว่าความรู้ที่ได้จะต้องสามารถขยายไปสู่ผู้กำหนดนโยบาย นิสิตนักศึกษา สังคม และแวดวงวิชาการ (ตีพิมพ์เผยแพร่) ได้ด้วย ซึ่งเป็นความคาดหวังที่สูงจากที่ในความเป็นจริงการที่เน้นมิติของภาคปฏิบัติ (รวมถึงการประยุกต์แนวคิดหรือหลักการสู่การปฏิบัติ) อาจจะไม่สามารถถอดไปสู่การสอนเชิงวิชาการและการผลิตบทความเพื่อตีพิมพ์สำหรับสื่อสารกับนักวิชาการนานาชาติได้เสมอไป (เป็นเหตุผลหนึ่ง ที่งานด้านนโยบายศึกษาจำนวนมากมักจะไม่นำไปสู่การตีพิมพ์เผยแพร่ในระดับสากล หากแต่จบลงแค่การสร้างคู่มือหรือแนวปฏิบัติสำหรับหน่วยงานที่เฉพาะเจาะจงเท่านั้น)

2.2 สถานการณ์และปัญหาของการผลิตความรู้

ตามแผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม พ.ศ. 2563-2565 ฉบับปรับปรุงสำหรับปีงบประมาณ 2565⁹ โดย สกสว. ความต้องการของประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทต่าง ๆ โดยเฉพาะเหตุการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 และการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี เป็นเหตุให้ประเทศไทยต้องสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมภายในประเทศ และลดการพึ่งพาการส่งออกและนักท่องเที่ยวต่างประเทศให้น้อยลง (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563)¹⁰ จึงนำมาสู่นโยบายของรัฐบาลที่มุ่งเน้นสาขาการเกษตรและอาหาร และการแพทย์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งจากภายในประเทศโดยอาศัยความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายของวัฒนธรรมในแต่ละภูมิภาคมาเป็นจุดแข็งในการขับเคลื่อน (กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2563)¹¹ สถานการณ์โดยรวมที่พบในปัจจุบัน คือ กำลังคนและทักษะแรงงานไม่ตรงกับความต้องการของภาคอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักวิจัย

⁹ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว). 2564. สถานการณ์ความต้องการของประเทศและความต้องการทางนโยบาย ในแผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม พ.ศ. 2563-2565 ฉบับปรับปรุงสำหรับปีงบประมาณ 2565.

¹⁰ หน้า 48

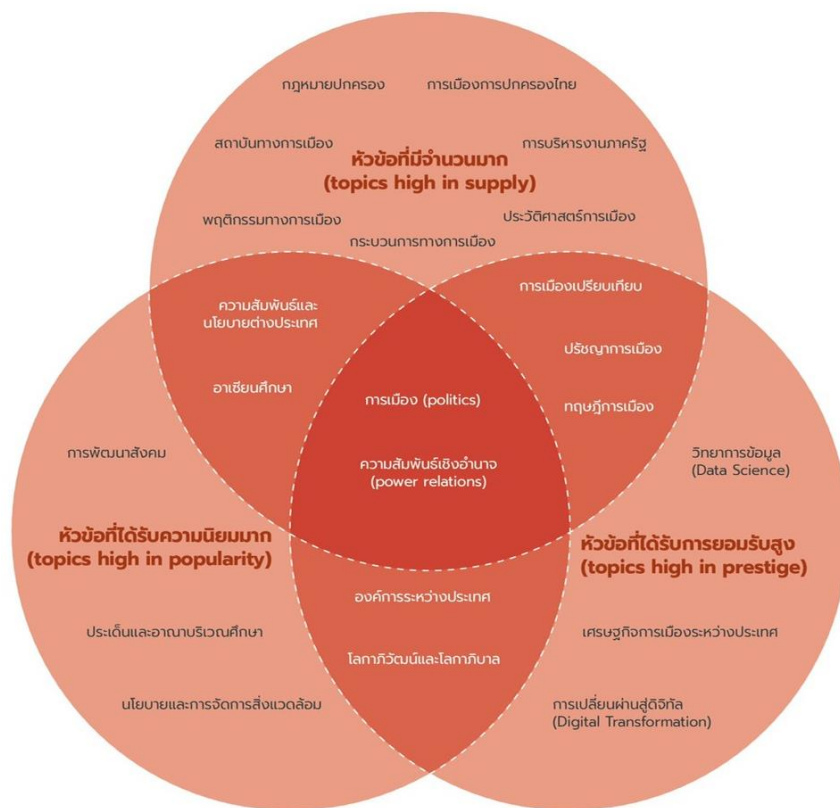
¹¹ หน้า 56

ด้านปัญญาประดิษฐ์และซอฟต์แวร์ ซึ่งเกิดจากปัญหาหลักสูตรการศึกษาที่ไม่ตรงกับความต้องการภาคอุตสาหกรรม และ กฎหมาย กฎระเบียบที่มีอยู่ก็ยังไม่เอื้อต่อการดำเนินธุรกิจของภาคเอกชนอีกด้วย (หน้า 59) นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาความต้องการของสังคมจะเห็นได้ว่ามีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดจาก PM 2.5 การบริหารจัดการน้ำ และความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจในแต่ละภูมิภาค (หน้า 61)

จากสถานการณ์และปัญหาที่ได้กล่าวมา จะเห็นได้ว่ามีความเกี่ยวข้องกับรัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และนโยบายศึกษาในทุกด้าน ดังนั้น เพื่อสำรวจว่าการผลิตความรู้ของแต่ละสาขาวิชาจะสามารถตอบโจทย์ของสถานการณ์และปัญหาดังกล่าวได้หรือไม่ ทางคณะวิจัยจึงได้จัดทำแผนภาพและอธิบายภาพรวมหัวข้อและประเด็นวิจัยในส่วนนี้ตามสาขาวิชาทั้ง 3 กลุ่ม

2.2.1 กลุ่มรัฐศาสตร์

แผนภาพที่ 1 แสดงภาพรวมหัวข้อและประเด็นวิจัยด้านรัฐศาสตร์

แผนภาพที่ 1 ได้แสดงให้เห็นถึงความรู้ทางรัฐศาสตร์ที่มีอยู่ในปัจจุบันแบ่งเป็น หัวข้อที่มีจำนวนมาก (topic high in supply) ได้แก่ การเมืองการปกครองไทยและประวัติศาสตร์การเมือง (ซึ่งมักศึกษาการเมืองร่วมสมัยตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475) พฤติกรรมและกระบวนการทางการเมือง (โดยเฉพาะการเลือกตั้งและกิจกรรมทางการเมืองในปัจจุบัน เพื่อเข้าใจอดีต และทำนายอนาคต) กฎหมายปกครอง การบริหารงานภาครัฐ และสถาบันทางการเมือง (เพื่อเข้าใจระบบราชการและการปกครอง) ในส่วนหัวข้อที่ได้รับการยอมรับสูง (topic high in prestige) มักจะเป็นหัวข้อที่ไม่ใช่รัฐศาสตร์โดยแท้เสียทีเดียว แต่เป็นหัวข้อที่

สามารถประยุกต์การมองและเข้าใจปัญหาแบบรัฐศาสตร์ได้ อาทิ เศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ การเปลี่ยนผ่านสู่ดิจิทัล (Digital Transformation) และวิทยาการข้อมูล (Data Science) ที่สั่นคลอนและท้าทายการจัดสรรและแบ่งปันอำนาจแบบเก่า อาทิ การมีบทบาทในโลกดิจิทัลที่อยู่นอกเหนืออธิปไตย (sovereignty) และกลไกของรัฐ ที่รูปแบบเก่าไม่สามารถควบคุมหรือตรวจสอบได้ รวมถึงขาดสถาบันที่เอาไว้จัดการกับการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้

อนึ่ง เมื่อพิจารณาถึง หัวข้อที่ได้รับความนิยมมาก (topics high in popularity) จะเห็นได้ว่า หัวข้อส่วนใหญ่มักจะเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและองค์การต่างประเทศเป็นหลัก เหตุที่เป็นเช่นนี้สืบเนื่องมาจากกระแสโลกาภิวัตน์และโลกาภิวัตน์ที่โลกมีความเป็นหนึ่งเดียวมากขึ้นโดยเฉพาะหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 และสงครามเย็นตามลำดับ นอกจากนี้ ผู้ศึกษาและผู้ผลิตความรู้ด้านรัฐศาสตร์ในประเทศไทย ยังให้ความสำคัญกับสาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศค่อนข้างมาก ซึ่งตำแหน่งอาชีพนักการทูตและเจ้าหน้าที่องค์กรระหว่างประเทศถือว่าเป็นสายอาชีพที่ก็มีการแข่งขันสูงไม่แพ้กับอาชีพด้านนิติศาสตร์ ซึ่งยืนยันได้จากตัวอย่าง การสอนเพื่อเตรียมสอบตำแหน่งนักการทูตของคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ได้รับความนิยมในทุกปี ในระยะไม่เกิน 10 ปีมานี้ ในด้านของผู้ผลิตความรู้ (มหาวิทยาลัย) ก็มีการเปิดหลักสูตรที่สอนเป็นภาษาอังกฤษด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพิ่มในหลายสถาบัน เช่น การเมืองและโลกสัมพันธ์ศึกษา (Politics and Global Studies)¹² ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ International Relations and Global Affairs ที่วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยมหิดล¹³ และ สาขาวิชาการพัฒนาระหว่างประเทศ สำนักวิชานวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง¹⁴ ซึ่งเป็นการขยับที่นำฉงนของหลักสูตรภาคภาษาอังกฤษในยุคที่วิทยาการข้อมูล (Data Science) ได้รับความนิยมอย่างมากในระดับนานาชาติ ในขณะที่มหาวิทยาลัยภูมิภาคและที่จัดการเรียนการสอนเป็นภาษาไทย ยังคงเน้นไปที่ หัวข้อที่มีจำนวนมาก (topic high in supply) อย่างการเมืองการปกครอง และการบริหารงานภาครัฐอยู่

ในส่วนของหัวข้อที่ได้รับการยอมรับสูง (topics high in prestige) แต่ไม่ได้รับความนิยมในการผลิตใหม่เท่าที่ควร คือ การเมืองเปรียบเทียบ ปรัชญาการเมือง และทฤษฎีการเมือง เช่นเดียวกับหลายประเทศทั่วโลก ปรัชญาและทฤษฎีการเมืองที่วงการศึกษารัฐศาสตร์ไทยใช้อยู่เกือบทั้งหมดมาจากแนวคิดจากโลกตะวันตกที่ถูกตีพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษ เมื่อเริ่มศึกษานักศึกษาด้านรัฐศาสตร์ทุกคนทำความเข้าใจกับปรัชญาและทฤษฎี

¹² <https://pgschula.org/>

¹³ <https://muic.mahidol.ac.th/eng/programs/undergraduate-programs/social-science/international-relations-and-global-affairs/>

¹⁴ <https://www.mfu.ac.th/education/program/program-bachelor/bachelor-interdevelop/ba-program-develop/bachelor-international-develop.html>

การเมืองที่ถูกแบ่งเป็นค่ายอย่างชัดเจน เช่น สัจนิยม/สภาพจริงนิยม (Realism)¹⁵ เสรีนิยม (Liberalism)¹⁶ สรรสร้าง/ประกอบสร้างนิยม (Social Constructivism)¹⁷ หรือแม้แต่ หลังโครงสร้างนิยม/หลังสมัยใหม่ (Post-structuralism/Post-Modernism) มาร์กซิสต์ (Marxist) และอื่น ๆ ในทฤษฎีสายวิพากษ์ (Critical Theory)¹⁸ เป็นต้น นี่เองทำให้ปรัชญาและทฤษฎีการเมืองนั้นมีจำนวนมาก แต่เน้นไปที่การผลิตซ้ำมากกว่าคิดใหม่ ซึ่งปรัชญาและทฤษฎีตั้งต้นเหล่านี้ล้วนแต่มีที่มาจากต่างประเทศทั้งสิ้น ซึ่งบทย่าง ‘Why is there no Thai (critical) International Relations theory?’ ในหนังสือ International Relations as a Discipline in Thailand: Theory and Sub-Fields¹⁹ และบทความ ‘Why is there no Non-Western International Relations Theory?’²⁰ ก็เป็นเครื่องยืนยันได้อย่างดีสำหรับความคับแคบและข้อจำกัดในการผลิตคิดค้นปรัชญาและทฤษฎีทางการเมืองของประเทศไทยเอง ส่วนการเมืองเปรียบเทียบมักไม่ค่อยได้รับความนิยม เนื่องจากเป็นการศึกษาวิจัยซึ่งใช้เวลานานในการผลิต และมักจะใช้งานได้แต่ในวงการวิชาการเป็นหลัก

สถานการณ์ปัญหาของวิชารัฐศาสตร์ในประเทศไทยนั้นจากการสำรวจข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์ สามารถจำแนกได้เป็น 3 อย่าง คือ สถานการณ์ของผู้ศึกษา ผู้สอนและผู้วิจัย และหลักสูตร ในแง่ของผู้ศึกษา รัฐศาสตร์มีความเป็นวิชาการมากกว่าวิชาชีพ ซึ่งหมายความว่าผู้จบการศึกษาทางรัฐศาสตร์มักจะประกอบอาชีพซึ่งไม่ตรงกับสาย นอกจากนี้ ผู้ศึกษาจำนวนมากยังมีความบกพร่องด้านภาษาทำให้ไม่สามารถเชื่อมโยงกับองค์ความรู้จากต่างประเทศได้มากนัก นอกจากนี้ ในส่วนของผู้สอนและผู้วิจัย ปัญหาส่วนใหญ่ที่ประสบ คือ การพิจารณาให้ทุนสนับสนุน ซึ่งมักขาดแคลนเมื่อเทียบกับสาขาวิทยาศาสตร์ และมักกำหนดหัวข้อวิจัยที่ตายตัวโดยมุ่งไปที่ประโยชน์ทางยุทธศาสตร์ของภาครัฐหรือเศรษฐกิจเท่านั้น ซึ่งลดโอกาสที่หัวข้อวิจัยทางเลือกจะได้รับทุนสนับสนุน ยิ่งไปกว่านั้น การให้ทุนสนับสนุนการวิจัยนั้นยังคงพิจารณาให้กับนักวิจัยที่เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยเป็นหลัก ซึ่งนับว่าเป็นการสร้างแรงกดดันต่ออาจารย์ที่มีภาระการสอนมากอยู่แล้ว ส่งผลให้งานวิจัยนั้นถูกผลิตได้ช้าและคุณภาพไม่ดีเท่าที่ควร สุดท้ายในเรื่องของหลักสูตร หลักสูตรการเรียนการสอนรัฐศาสตร์ในประเทศไทยนั้น มักถูกคาดหวังให้ถูกปรับให้สอดคล้องกับกระแสโลกที่เน้นการก้าวไปข้างหน้า ซึ่งสิ่งนี้เองทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างการเลือกจะเก็บหรือทิ้งบางวิชาเอาไว้ โดยธรรมชาติ วิชารัฐศาสตร์มีความเป็นสห

¹⁵ เช่น Leviathan ของ Thomas Hobbes (1968), Offensive Realism ของ John Mearsheimer (2001), Defensive Realism ของ Kenneth Waltz (1979)

¹⁶ เช่น Two Treatises of Government ของ John Locke (1988) และ ทฤษฎี Separation of Powers ของ Montesquieu (1823)

¹⁷ เช่น ‘Anarchy is What States Make of It’ ของ Alexander Wendt (1992)

¹⁸ เช่น ทฤษฎีของ Michel Foucault, Jacques Derrida, Karl Marx และ Antonio Gramsci

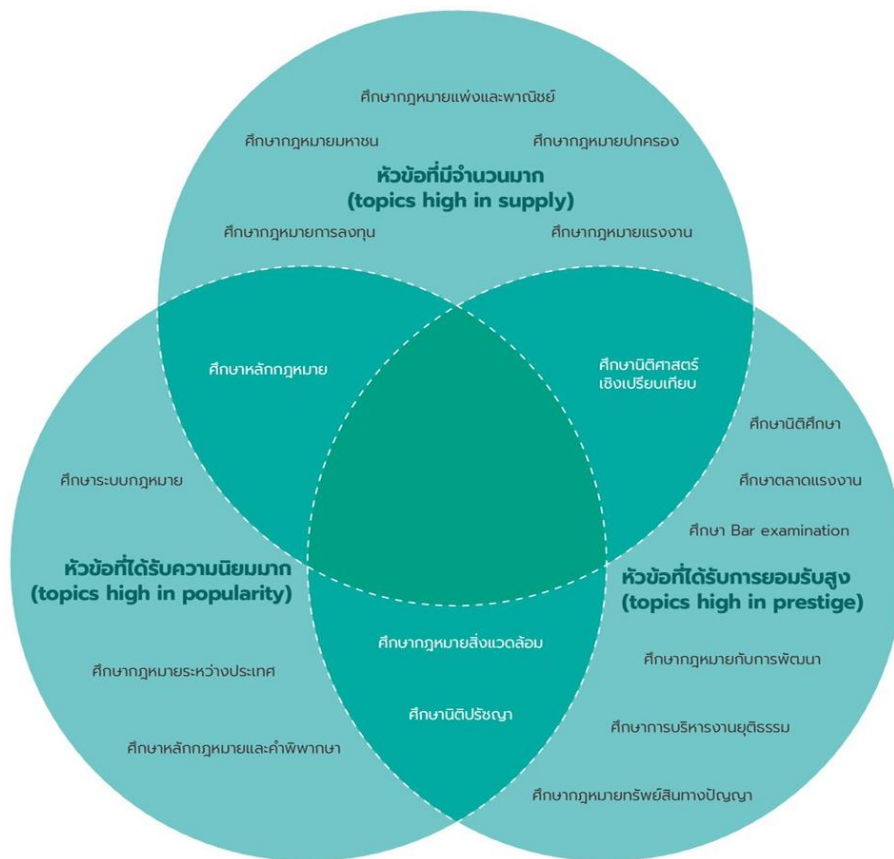
¹⁹ Chanintira na Thalang, Soravis Jayanama, and Jittipat Poonkham. 2018. International Relations as a Discipline in Thailand: Theory and Sub-Fields. หน้า 28.

²⁰ Acharya, Amitav and Buzan, Barry. 2017. Why is there no Non-Western International Relations Theory? International Relations of the Asia-Pacific, Volume 17, Issue 3, หน้า 341–370.

วิทยาการอยู่แล้ว ซึ่งการนำวิชาเช่น data science หรือ social enterprise เข้ามาในหลักสูตรนั้นสามารถเป็นไปได้ หากแต่อาจารย์ด้านรัฐศาสตร์มักจะถูกจำกัดให้มีความเชี่ยวชาญ (expertise) เฉพาะด้าน โดยเฉพาะสายรัฐประศาสนศาสตร์ที่จะต้องอยู่ในกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ (มคอ.) ซึ่งทำให้หลักสูตรรัฐศาสตร์ไม่สามารถขยายพรมแดนได้มากนักเนื่องจากระบบบริหารจัดการความรู้ไม่อำนวย เพราะมีการจำกัดว่าอะไรใช่หรือไม่ใช่รัฐศาสตร์

2.2.2 กลุ่มนิติศาสตร์

แผนภาพที่ 2 แสดงภาพรวมหัวข้อและประเด็นวิจัยด้านนิติศาสตร์

จากการศึกษาพบว่า นิติศาสตร์ในประเทศไทย ยังคงยึดติดกับหลักการความเป็นนิติรัฐ (Legal state) ที่กฎหมายทั้งหลายต้องอยู่ภายใต้กรอบที่ถูกกำหนดไว้เท่านั้น รวมถึงเน้นการกำกับเสียมาก และไม่ส่งเสริมให้เกิดการวิจัยข้ามศาสตร์ มักให้การยอมรับการการวิจัยนิติศาสตร์โดยแท้ เมื่อพูดถึงนิติศาสตร์โดยแท้ ก็มักจะหมายถึงเพียงแค่ Civil law ทำให้เมื่อมีการนำเสนอวิธีการใหม่ๆ แก่วงการนิติศาสตร์ก็จะถูกมองว่าไม่ถือเป็นนิติศาสตร์โดยแท้และจะไม่ได้รับการยอมรับ เมื่อพิจารณาภาพรวมตามแผนภาพที่ 2 พบว่า หัวข้อที่มีจำนวนมาก (topics high in supply) อาทิ กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายมหาชน (รวมไปถึงกฎหมายรัฐธรรมนูญ กฎหมายเลือกตั้ง กฎหมายปกครอง กฎหมายการคลัง/ กฎหมายภาษี กฎหมายอาญา ฯลฯ) กฎหมายแรงงาน และกฎหมายการลงทุน และ หัวข้อที่มีจำนวนมากที่ยังได้รับความนิยมมาก (topics high in popularity) เช่น การศึกษาระบบกฎหมาย การศึกษากฎหมายระหว่างประเทศ รวมถึงการศึกษาหลัก

กฎหมายและคำพิพากษา ล้วนเป็นองค์ความรู้นิติศาสตร์โดยแท้ที่จำเป็นต่อวิชาชีพสายตุลาการ เช่น ทนายอัยการ และผู้พิพากษา ทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากตำแหน่งที่ว่าง มีเพียง 5 % ของนักกฎหมายเท่านั้นที่จะเข้าสู่เส้นทางนี้ได้ ซึ่งนี่ก่อให้เกิดสถานะคอขวดในตลาดแรงงานเป็นอย่างมาก

จากศึกษาในระดับนานาชาติพบว่า หัวข้อที่ได้รับการยอมรับสูง (topics high in prestige) เช่น การศึกษา Bar examination กฎหมายกับการพัฒนา (เช่น กฎหมายการกระจายการถือครองที่ดิน กฎหมายส่งเสริมการเก็บภาษีอัตราก้าวหน้า กฎหมายมรดก ฯลฯ) กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา นิติศาสตร์ศึกษา (legal studies) การศึกษาการบริหารงานยุติธรรม และการศึกษาดตลาดแรงงาน ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ต้องบูรณาการศาสตร์อื่นเข้ามาปรับใช้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้ศึกษายังขาดอยู่มาก เนื่องจากการเรียนการสอนกฎหมายเน้นการท่องจำอย่างเคร่งครัดเพื่อไปเป็นตุลาการ ที่นอกจากหลักสูตรการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนใช้กฎหมายได้อย่างเชี่ยวชาญเพียงเฉพาะด้านจะไม่เอื้อให้สามารถตั้งคำถามกับตัวกฎหมายได้แล้ว ยังส่งผลทำให้บั่นทอนความคิดสร้างสรรค์ (creativity) เพื่อการบูรณาการผลิตความรู้ข้ามศาสตร์อีกด้วย

โดยสรุปแล้ว สถานการณ์ปัญหาของวิชานิติศาสตร์แบ่งเป็น 4 ส่วน ได้แก่

- 1) *ความยึดติดกับวิชาชีพ* เพราะมุ่งเน้นแต่จะเป็นตุลาการ ทำให้นักกฎหมายขาดทักษะอื่นนอกเหนือจากการใช้กฎหมาย เช่น การเจรจาต่อรอง การวิเคราะห์สถานการณ์และบริบทในสังคมที่แตกต่าง การเตรียมเอกสารกฎหมาย ภาษาต่างประเทศ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่ออาชีพอื่น ๆ เพราะนอกจากอาชีพสายตุลาการแล้วยังมีบริษัทกฎหมาย (law firm) ที่สามารถใช้ความรู้ทางนิติศาสตร์ไปประกอบอาชีพได้และเป็นที่ยอมรับในระดับสากล
- 2) *ความยึดติดกับตัวกฎหมาย* นักกฎหมายของไทยส่วนมากยังมองกฎหมายและใช้กฎหมายในลักษณะแบบแคบ ที่เน้นการท่องจำและทำความเข้าใจเฉพาะตัวบทกฎหมาย ทำให้เมื่อต้องนำกฎหมายไปใช้ในทางปฏิบัติมักจะละเลยความสำคัญของบริบทและสภาวะแวดล้อมของตัวบทกฎหมาย เช่น บริบทของเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น
- 3) *ความยึดติดกับหลักสูตร* แม้คณะต่าง ๆ อยากที่จะพัฒนาไปในทิศทางและเอกลักษณ์ของตนแต่ก็ไม่สามารถทำได้อย่างเต็มที่เพราะจะผิดต่อกรอบระเบียบข้อบังคับของทางมหาวิทยาลัยที่กำหนดตามพระราชบัญญัติมาอีกทีหนึ่ง
- 4) *ความยึดติดกับสังกัดสถาบัน* เนื่องจากระบบราชการไม่เอื้อให้บุคลากรเกิดการพัฒนา เช่น อาจารย์ นักวิจัย และผู้ผลิตความรู้ ยังไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้อย่างอิสระ ส่งผลให้ไม่เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างองค์กร ในขณะที่ต่างประเทศอาจารย์ผู้สอนสามารถเคลื่อนย้ายระหว่างองค์กรได้ภายใต้ความเหมาะสม เช่น เป็นอาจารย์ประจำที่คณะนิติศาสตร์แต่ก็ไปสอนที่คณะเศรษฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยอื่นที่อยู่ในภาคี โดยที่ไม่ต้องลาออกจากการเป็นอาจารย์ประจำ

ในสังคมไทยปัจจุบันมีการวิพากษ์วิจารณ์การใช้กฎหมายจากคนในสังคมว่าแท้จริงแล้วกฎหมายเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในสังคมได้จริงหรือไม่ เพราะยังคงพบเห็นได้ว่ากลุ่มอิทธิพลสามารถใช้กฎหมายเพื่อสร้างประโยชน์ส่วนตนได้อย่างไม่ผิดกฎหมาย ในขณะที่คนอีกกลุ่มหนึ่งต้องเสียผลประโยชน์ให้กับการใช้ช่องโหว่ของกฎหมายนี้ บางครั้งนักกฎหมายก็อาจจะลืมนึกถึงผลกระทบของการใช้กฎหมายแม้ว่า ตั้งแต่ปี 2557 จะเริ่มมีการนำหลักการ RIA (Regulatory Impact Assessment) มาใช้ ซึ่งเป็นจุดตั้งต้นที่ดีว่าจะทำอย่างไรให้นักกฎหมายหรือผู้ใช้กฎหมายเล็งเห็นความสำคัญของผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสังคมจากการใช้กฎหมาย แต่ก็ยังไม่มีประสิทธิภาพมากนักเมื่อเทียบกับผลลัพธ์ที่ออกมา

ผลกระทบจากการผลิตนักกฎหมายที่เชี่ยวชาญกฎหมายเพียงด้านเดียว ส่งผลให้สาขานิติศาสตร์ขาด “ผู้เชี่ยวชาญด้านนิติศาสตร์ศึกษา” นักวิจัยที่จะพูดถึงการเรียนการสอนกฎหมายโดยตรงมีจำนวนน้อยมาก ความรู้ของอาจารย์ถูกตีกรอบด้วยองค์ทฤษฎีวิชาชีพ ทำให้ถูกปิดกั้นอิสระทางการเรียนรู้และการออกแบบหลักสูตรที่หลากหลาย ในมุมของการผลิตองค์ความรู้ใหม่ๆ นั้น นักวิชาการในวงการนิติศาสตร์ก็กำลังเผชิญกับอุปสรรคร่วมที่ทุกคนไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ คือ การทำวิจัยของสายนิติศาสตร์ที่ยังยึดกับการเป็นรูปแบบ (formality) อยู่มาก บ่อยครั้งที่นักวิชาการในสายนิติศาสตร์ถูกบั่นทอนแรงกายและแรงใจในการทำวิจัย เช่น ฝั่งนิติศาสตร์ตะวันตกสามารถนับบทความวิชาการว่าเป็นรายงานวิจัย (research paper) ได้ ในขณะที่ประเทศไทยไม่สามารถทำได้ นอกจากนี้แนวคิดระบบการขอตำแหน่งทางวิชาการของสายนิติศาสตร์ค่อนข้างแคบ

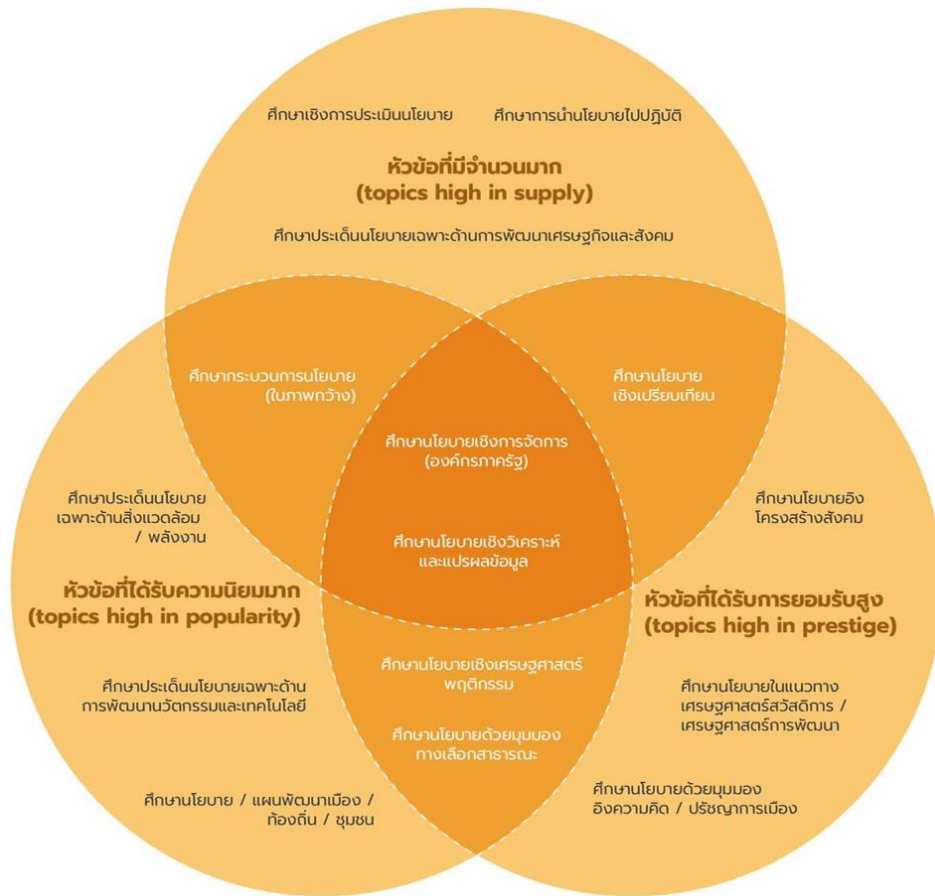
2.2.3 กลุ่มนโยบายศึกษา

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาว่าความรู้ด้านนโยบายที่มีอยู่เป็นแบบใด สามารถอิงได้จากหัวข้อการศึกษาวิจัยที่มีอยู่ในห้วงที่ผ่านมา กล่าวคือ หัวข้อที่มีจำนวนมาก (topics high in supply) ประกอบไปด้วย การศึกษาเชิงการประเมินนโยบาย (ทั้งประเมินความเป็นไปได้ก่อนดำเนินนโยบายและประเมินผลที่เกิดขึ้นจากนโยบายที่ได้ดำเนินการไปแล้ว) การศึกษาการนำนโยบายไปปฏิบัติ (โดยเฉพาะการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลว) และการศึกษาประเด็นนโยบายเฉพาะด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม (เช่น นโยบายส่งเสริมการค้าการลงทุน นโยบายเกษตรและอาหาร และนโยบายด้านการส่งเสริมสุขภาพ) ทั้งนี้ หัวข้อที่มีจำนวนมากที่ยังได้รับความนิยมมากในปัจจุบัน (topics high in popularity) ไปพร้อมกันคือการศึกษากระบวนการนโยบายโดยเฉพาะในเชิงวงจรนโยบาย (Policy cycle) โดยมองในภาพกว้างว่านโยบายถูกกำหนด (เกี่ยวกับการระบุปัญหา เชืตวาระ สร้างทางเลือก และวิเคราะห์ทางเลือก) นำไปขับเคลื่อน และมีผลอย่างไร โดยมักมองในเชิงของขั้นตอน (Stagist approach) มองในเชิงระบบ (System approach) มองเชิงสถาบัน (Institutional approach) หรือมองผ่านกรอบกฎหมายมหาชน (Public law) ส่วนหัวข้อที่มีจำนวนมากและได้รับการยอมรับสูง (topics high in prestige) ด้วย คือ การศึกษานโยบายเชิงเปรียบเทียบ (Comparative public policy) ซึ่งเชื่อมกับการศึกษาการถ่ายโอนทางนโยบาย (Policy transfer) อนึ่ง สำหรับหัวข้อที่ทั้งมีมาก ได้รับความนิยม และได้รับการยอมรับสูง ประกอบไปด้วยการศึกษานโยบายเชิงการจัดการ (Management) (เน้นภายในองค์กรภาครัฐ) และการศึกษานโยบายเชิงวิเคราะห์และแปรผลข้อมูล

(Information Processing/ Data Analytics) โดยการศึกษานโยบายเชิงการจัดการนั้นเน้นศึกษาเพื่อประยุกต์ใช้เครื่องมือทางการบริหารที่ถูกพัฒนาขึ้นในสายบริหารธุรกิจเป็นหลักมาใช้ในการสร้างและขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ ส่วนการศึกษานโยบายเชิงประมวลผลข้อมูลสารสนเทศ เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบาย ซึ่งเติบโตในสายสื่อสารมวลชน (Mass Communication) สายภูมิศาสตร์ (Geography) และสายออกแบบและวางผังเมือง (Urban Planning and Design) นอกจากนี้ข้างต้น ปฏิเสธไม่ได้ว่ายังมีพรมแดนความรู้อีกมากที่ยังมีการศึกษากันไม่มากในระยะเวลาที่ผ่านมา โดยหัวข้อ/ ประเด็นวิจัยที่อยู่ในความสนใจในระดับหนึ่งแล้ว ประกอบไปด้วยการศึกษาประเด็นนโยบายเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อม/ พลังงาน การศึกษาประเด็นนโยบายเฉพาะด้านการพัฒนาวัตกรรมและเทคโนโลยี และการศึกษานโยบาย/แผนพัฒนาเมือง/ท้องถิ่น/ชุมชน ในขณะที่ ประเด็นที่ทั้งอยู่ในความสนใจและได้รับการยอมรับสูงในระดับสากลแต่ยังมีการศึกษาออกมาไม่มาก คือ การศึกษานโยบายด้วยมุมมองทางเลือกสาธารณะ (Public Choice) และการศึกษานโยบายเชิงเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม (Behavioral Economics) ซึ่งเน้นประยุกต์กรอบในการวิเคราะห์พฤติกรรมปัจเจกในตลาดมาสู่การทำความเข้าใจนโยบายสาธารณะที่รวมไปถึงการให้ข้อมูลปัจเจกเพื่อกระตุ้นให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมโดยไม่อาศัยการบังคับ

ส่วนหัวข้อ/ ประเด็นวิจัยที่ได้รับการยอมรับสูงในระดับสากลแต่ยังไม่เป็นที่นิยมเท่าที่ควร คือ การศึกษานโยบายในแนวทางเศรษฐศาสตร์สวัสดิการ (Welfare Economics)/ เศรษฐศาสตร์การพัฒนา (Development Economics) ซึ่งเน้นนำแนวคิดและวิธีการทางเศรษฐศาสตร์มายกระดับหลักเหตุผลและประสิทธิภาพในการตัดสินใจทางนโยบาย เช่น เปรียบเทียบต้นทุนกับผลตอบแทน (Cost-Benefit Analysis: CBA) หรือต้นทุนกับประสิทธิผลทางนโยบาย (Cost-Effectiveness Analysis: CEA) เพื่อเป้าหมายในการสร้างความเป็นอยู่ที่ดีของสังคมส่วนรวม (เช่น ศึกษานโยบายสวัสดิการสังคม) นอกจากนี้ ยังรวมถึงการศึกษานโยบายอิงโครงสร้างสังคม (Social Structure) ซึ่งเน้นศึกษานโยบายผ่านการเข้าใจโครงสร้าง ตัวกระทำ/ ตัวแสดง/ ปัจเจก และปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น อาทิ ด้วยทฤษฎีทางสังคมวิทยา (Sociology) และให้ความสำคัญกับความเชื่อมโยงระหว่างนโยบายกับสังคมในฐานะบริบทของนโยบายเป็นพิเศษ (เช่น ศึกษานโยบายลดความเหลื่อมล้ำ และศึกษานโยบายส่งเสริมความหลากหลายและความเท่าเทียมทางเพศ เป็นต้น) และการศึกษานโยบายด้วยมุมมองอิงความคิด/ปรัชญาการเมือง (Political Philosophy) ซึ่งเน้นศึกษาหลักการ ปทัสถาน หรือแม้แต่จริยธรรมที่กำหนดกรอบในการพัฒนานโยบายที่ดีผ่านปรัชญา ความคิด หรือทฤษฎีทางการเมือง โดยสามารถประมวลสรุปได้ดังแผนภาพที่ 3

แผนภาพที่ 3 แสดงภาพรวมหัวข้อและประเด็นวิจัยด้านนโยบายศึกษา

ทั้งนี้ ในส่วนของสถานการณ์ปัญหาของนโยบายศึกษาในประเทศไทยนั้น ดังที่เกริ่นไปข้างแล้วว่า ที่ผ่านมาสังคมไทยยังมีมุมมองต่อการศึกษานโยบายสาธารณะที่ไม่กว้างขวางและตรงต่อความจริงนัก โดยมักทึกทักว่าเป็นสาขาย่อยหนึ่งของการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ โดยมีการเขียนจำกัดกรอบไว้ว่าอะไรคือนโยบายสาธารณะในมาตรฐานคุณวุฒิ (มคอ.1) ของหลักสูตรดังกล่าว ซึ่งอยู่ในระนาบเดียวกันกับการศึกษาเกี่ยวกับองค์กร ทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐ และการคลังสาธารณะ ที่อยู่ภายใต้ร่มของรัฐศาสตร์อีกชั้นหนึ่ง แต่เน้นการบริหารภาครัฐที่ไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง ประหนึ่งว่าอยากศึกษาการเมืองให้ไปศึกษารัฐศาสตร์การปกครองหรือความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ในขณะที่อยากศึกษาการบริหารภาครัฐที่เป็นอีกเรื่องหนึ่งให้มาศึกษารัฐประศาสนศาสตร์โดยมีนโยบายสาธารณะเป็นตั้งอยู่ในนั้น

หากถามว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ส่วนหนึ่งคงเป็นเพราะการวางรากฐานเรื่องนโยบายสาธารณะในสังคมไทยอย่างจริงจังเกิดขึ้นในช่วงสงครามเย็นที่อิทธิพลการศึกษาแบบอเมริกันเข้ามาครอบงำ พร้อมทั้งพยายามซ่อนนวาระทางการเมืองไว้ นอกจากนี้ อีกส่วนคงมาจากการที่สังคมไทยยังให้นิยามต่อคำว่านโยบายสาธารณะที่คับแคบอยู่ ด้วยการมองว่าเป็น “what governments do” หรือ “whatever governments choose to do or not to do” (นิยามของ Thomas Dye ตั้งแต่ปี 1992) ซึ่ง Guy Peters (2015) ได้ตั้งข้อสังเกตผ่านงาน “Advanced Introduction to Public Policy” ไว้ว่าทำให้เรื่องนโยบายสาธารณะถูกขัง

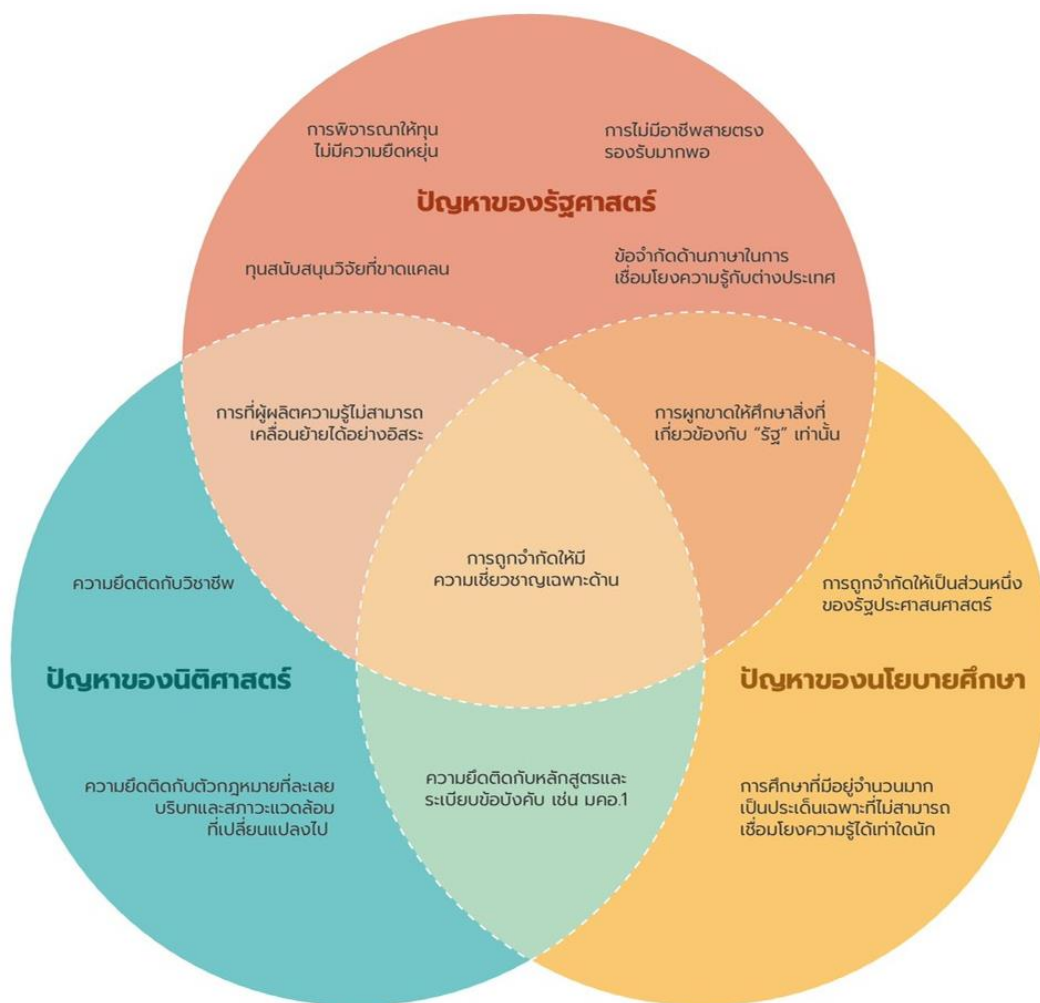
อยู่ในเงื้อมมือของ “รัฐ” เท่านั้น (Public policy as state actions/ inaction) และนั่นก็ทำให้รัฐประศาสนศาสตร์ในฐานะสาขาย่อยของรัฐศาสตร์เข้ามาผูกขาดเรื่องนี้

ประเด็นสำคัญคือสภาพการณ์ข้างต้นเป็นปัญหาอย่างไร? คำอธิบายคือเมื่อพิจารณาในมุมมองระดับสากลและในความเป็นจริง นโยบายศึกษาไม่เพียงแต่จะไม่จำกัดตัวอยู่ภายใต้รัฐประศาสนศาสตร์ ในฐานะสาขาย่อยของรัฐศาสตร์ดังที่กล่าวข้างต้นเท่านั้น หากแต่ยังกว้างขวางครอบคลุมรัฐศาสตร์ในภาพใหญ่ออกไปสู่ศาสตร์แขนงอื่น ๆ อีกด้วย²¹ โดยในยุคหลัง นิยามนโยบายสาธารณะที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางคือการนิยามใหม่ (redefine) ของ Rod Rhodes (2006) ผู้ที่ได้ขยายพรมแดนว่านโยบายนั้นคือกิจกรรมของทั้งภาครัฐและการดำเนินการของกลุ่มหรือปัจเจกบุคคลที่ทำในนามของภาครัฐ (actions of groups and individuals that act in the name of the state) หรือผู้ซึ่งสร้างผลสะท้อนราวกับว่าพวกเขาเป็นส่วนหนึ่งของภาครัฐ (who have influence as if they were public-sector actors) ซึ่งการนิยามเช่นนี้ช่วยขยายโลกของนโยบายสาธารณะให้ไปไกลกว่าโลกของภาครัฐ หรืออีกนัยหนึ่งคือนโยบายสาธารณะไม่ได้อยู่ในมือรัฐอย่างเดียว ภาคธุรกิจเอกชน ภาคการศึกษา ภาคประชาสังคม และแม้แต่ “Active citizens” ก็สามารถสร้างสรรค์หรือร่วมออกแบบนโยบายสาธารณะได้เช่นกัน (policy design) ทั้งจากการเป็นภาคีร่วมขับเคลื่อนกับภาครัฐที่ถูกเรียกว่าการเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายหรือประชาคมนโยบายและจากการสร้างผลสะท้อนให้เกิดขึ้นต่อสาธารณะ (โดยอาจจะไม่ได้อิงกับภาครัฐเลยก็เป็นได้)

นอกจากความคับแคบของนโยบายศึกษาในประเทศไทยดังกล่าวข้างต้น ในรายละเอียดการศึกษาเท่าที่มีอยู่จำนวนมากยังเป็นแค่การศึกษาประเด็นเฉพาะทางนโยบาย (specific policy issue) แบบไม่มีกรอบหรือไม่เชื่อมโยงความรู้ทางนโยบายศึกษาเท่าใดนัก กล่าวอีกนัยคือแค่นั่งเข้าใจเนื้อหาเป็นเรื่องราวๆ ไปโดยไม่สนใจคุณูปการเชิงแนวคิดทฤษฎีอะไรนัก อีกทั้งงานส่วนใหญ่ยังติดกับดักการศึกษาภายใต้สมมุติฐานเรื่องการเคลื่อนตัวของนโยบายแบบเป็นเส้นตรงภายในวงจรมติที่ได้อธิบายไปก่อนหน้านี้ ซึ่งไม่ได้สะท้อนปรากฏการณ์ทางนโยบายที่เป็นอยู่จริงเท่าใดนัก เพราะแทบไม่มีนโยบายใดเคลื่อนตัวไปในลักษณะนั้น ซึ่งเหตุผลสำคัญคือเงื่อนไขทางการเมืองที่ถูกมองข้ามไป โดยหากเปิดตำราต่างประเทศยุคหลังจะเริ่มเห็นว่าการอธิบายเชิงกระบวนการ/ ขั้นตอนในลักษณะวงจรมติที่ได้อธิบายไปนั้นแทบจะหายไปแล้ว หรือถ้าใครยังเขียนตำราแนวนี้อยู่ก็มักจะถูกดูแคลนจากแวดวง (ในขณะที่ตำราในประเทศไทยมีแต่แนวนี้) เช่น งานแนวคิดนโยบายศึกษาที่เป็นธงหลักของ International Public Policy Association (IPPA) อย่าง “*Contemporary Approaches to Public Policy: Theories, Controversies and Perspectives*” บรรณาธิการโดย Guy Peters and Philippe Zittoun (2016) ไม่ได้เน้นรวมแนวทางวงจรมติ หรืองานคลาสสิกด้านแนวคิดนโยบายศึกษาอย่าง “*Theories of the Policy Process*” บรรณาธิการโดย Christopher Weible and Paul Sabatier (2018) ที่มีการตีพิมพ์หลายครั้ง (โดย ณ ปัจจุบันปรับแก้ไปทั้งหมด 4 หน) ได้ทำสิ่งที่นำไปสู่การถกเถียงกันในวงกว้างนั่นคือตบเท้าด้วยกระบวนการ/ ขั้นตอน/ วงจรมติออกตั้งแต่ 2nd edition ในปี 2007

²¹ Parsons, Wayne (2003: 32-54) ในงานชิ้นสำคัญคือ “*Public Policy: An Introduction to the Theory and Practice of Policy Analysis*” สังเคราะห์ไว้ว่าการศึกษานโยบายสาธารณะนั้นกว้างขวางครอบคลุมถึง 8 สาขา

แผนภาพที่ 4 แผนภาพสรุปสถานการณ์ปัญหาของวิทยาศาสตร์ นิติศาสตร์ และนโยบายศึกษาในประเทศไทย

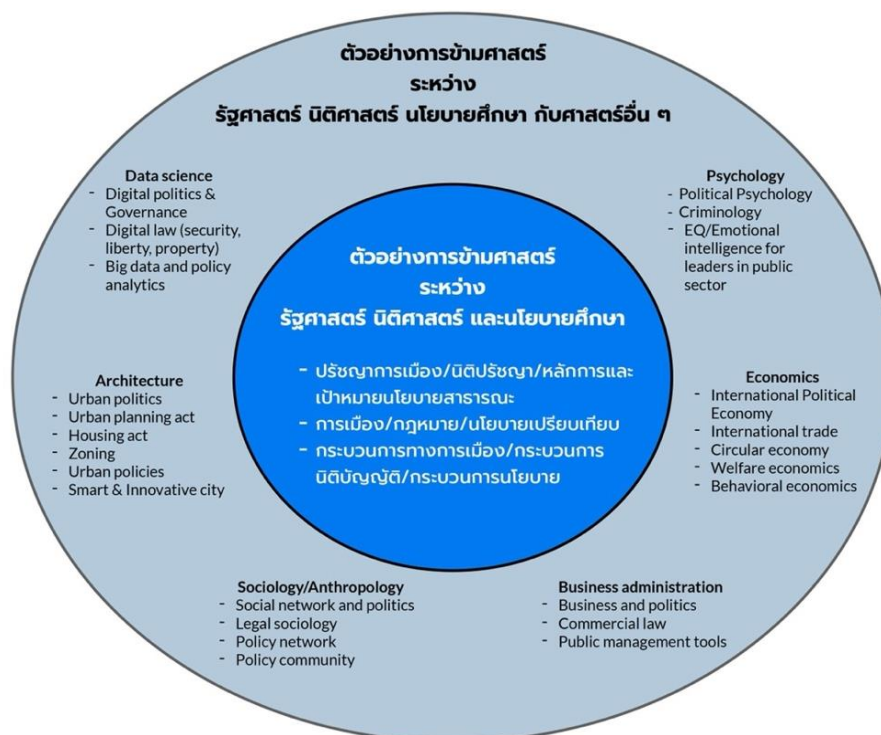

2.3 ความเกี่ยวข้องของสาขาวิชากับระบบบริหารจัดการความรู้ของ อววน.

ทั้งนี้ ในกรณีของปัญหาที่เกี่ยวข้องกับระบบบริหารจัดการความรู้ (ระบบ อววน.) โดยตรงก็คือปัญหาการตั้งโจทย์วิจัยแบบที่เอาเป้าหมายเชิงนโยบายของประเทศตั้ง ทำให้จำกัดการคิดเป้าหมายนโยบายที่ต่างออกไป หรือแม้แต่ไม่เอื้อต่อการศึกษาเชิงวิพากษ์ที่จะเป็นผลดีต่อการทบทวนเป้าหมายที่รัฐตั้งไว้เหล่านั้น ปัญหานี้จึงนำไปสู่สภาพของการศึกษานโยบายแบบมีธงไว้แล้ว นั่นคือศึกษาล้อตามอุดมการณ์ทางการเมืองและวัฒนธรรมนโยบายสาธารณะของรัฐบาล ซึ่งมีธรรมชาติเป็นรัฐแบบรวมศูนย์ เน้นสร้างระเบียบกฎเกณฑ์เพื่อควบคุมสังคม ผลักดันด้วยแนวคิดแบบอนุรักษนิยม และมีวัฒนธรรมแบบอำนาจนิยม อนึ่ง ประเด็นนี้เกี่ยวข้องกับโดยตรงต่อปัญหาเรื่องการเข้าถึงทุนวิจัยของนักวิจัยด้านวิทยาศาสตร์ นิติศาสตร์ นโยบายศึกษาและการเผชิญกับระบบประเมินงานวิจัยของพวกเขาจากที่ถูกครอบด้วยฐานคติและโครงสร้างทางวัฒนธรรมข้างต้น

ส่วนที่ 3: การเชื่อมโยงระหว่างรัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ นโยบายศึกษา และศาสตร์อื่น ๆ เพื่อยกระดับการศึกษาแบบสหวิทยาการ

แผนภาพที่ 5 แสดงภาพตัวอย่างการข้ามศาสตร์ ระหว่างรัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ นโยบายศึกษา กับศาสตร์อื่น ๆ

เมื่อกล่าวถึงการเชื่อมโยงระหว่างรัฐศาสตร์กับสาขาอื่น ๆ ตามที่ได้กล่าวไว้ในส่วนที่ 3 ว่าวิชา รัฐศาสตร์ในประเทศไทยได้วิวัฒนาการตามรูปแบบของคณะในมหาวิทยาลัย โดยในคณะรัฐศาสตร์นั้นมักจะ ประกอบไปด้วยสาขาย่อยที่รวมหลายสาขาวิชาเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งนั่นก็รวมไปถึงการผนวกวิชานโยบายศึกษา หรือนโยบายสาธารณะ (public policy) เข้าไว้ในภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ (public administration) ด้วย อย่างไรก็ดี จากการสำรวจ คณะวิจัยเห็นว่า ถึงแม้ศาสตร์ต่าง ๆ จะเชื่อมโยงกัน แต่การลดทอนบางสาขาวิชานั้นอาจจะทำให้จุดเน้น (focal point) ของสาขานั้น ๆ ผิดเพี้ยนไป อย่างการนิยามนโยบายสาธารณะว่าคือ ส่วนหนึ่งของรัฐประศาสนศาสตร์นั้นเป็นการนิยามที่ไม่ครอบคลุมเนื่องจากนโยบายสาธารณะมีองค์ประกอบ ด้านอื่นที่ไม่ใช่รัฐประศาสนศาสตร์อยู่มาก เช่น รัฐศาสตร์ในภาพใหญ่ เศรษฐกิจ การบริหาร หรือแม้แต่สังคม วิทยา กฎหมาย จิตวิทยา สิ่งแวดล้อม สถาปัตยกรรมศาสตร์ และอื่น ๆ ซึ่งการพิจารณาเพียงเรื่องของอำนาจ (power) อาจไม่เพียงพอ แต่ต้องพิจารณาถึงความยุติธรรม (justice) เป็นกลาง (fairness/impartiality) รวมถึงการไม่ก่อให้เกิดผลกระทบที่ไม่พึงประสงค์ (unintended consequences) ต่อสังคมอีกด้วย

จากการศึกษาพบว่า นิติศาสตร์ยังขาดการรวมกลุ่ม แม้แต่ในสาขานิติศาสตร์ด้วยกันเองก็ยังไม่เห็น การจัดตั้งสมาคมหรือหน่วยวิชาการที่เป็นทางการ เมื่อเทียบกับสาขารัฐศาสตร์และนโยบายศึกษา แต่ไม่ได้

หมายความว่าที่ผ่านมาไม่ได้มีความพยายาม สามารถเห็นได้จากการเริ่มมีการจัดตั้งหน่วยวิจัย (research unit) ระหว่างองค์กร เช่น Regulatory sandbox และ Legal lab เพื่อให้เกิดการข้ามพรมแดนของความรู้ รวมถึงการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้เกี่ยวกับวิทยาการใหม่ๆ ที่จะต้องมีกฎหมายเข้าไปเกี่ยวข้อง จากการเสวนาก็ได้ข้อเสนอที่ว่าควรจัดตั้งสภาวิชาการนิติศาสตร์แห่งประเทศไทย เพื่อแยกออกจากองค์กรวิชาชีพและมุ่งพัฒนาเรื่องการจัดการเรียนการสอน เนื้อหาทางนิติศาสตร์เพียงอย่างเดียว ในขณะที่อาจารย์ผู้สอนนิติศาสตร์เองก็มีความพยายามในการศึกษาความรู้แขนงใหม่ๆ จากศาสตร์อื่น ๆ เช่น ด้านเศรษฐศาสตร์ ด้านเทคโนโลยี ด้านการแพทย์ ซึ่งการมีอยู่ของอาจารย์แบบนี้ยังมีน้อยในโรงเรียนกฎหมายในประเทศไทยเมื่อเทียบกับต่างประเทศ

ประเด็นสำคัญที่สามารถเป็นตัวกลางในการยกระดับระบบความรู้ข้ามศาสตร์ คือ สร้างความหลากหลายทางวิชาการ เลิกมองว่าทุกอย่างต้องเป็น One size fits all ไม่มุ่งเน้นว่าต้องเป็นนิติศาสตร์โดยแท้เท่านั้น หรือว่าต้องเปลี่ยนนิติศาสตร์ให้เป็นแบบสหวิทยาการอย่างเบ็ดเสร็จ แต่ต้องเป็นการผสมผสานอย่างยั่งยืน

ต่อเนื่องจากข้างต้น นโยบายศึกษาจึงนับเป็นข้อต่อสำคัญของการสร้างโอกาสการข้ามสาขาวิชาที่สามารถเชื่อมได้แม้แต่รัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ด้วย โดยนโยบายศึกษานั้นนับว่ามี “Foundations” ที่บ่งชี้ความเป็น “Interdisciplinary” โดยธรรมชาติได้เป็นอย่างดี (ไม่ใช่แค่เน้นรัฐประศาสนศาสตร์หรือนักบริหารรัฐกิจที่จะมาผูกขาดการอ้าง (claim) หรือมีความชอบธรรม (legitimacy) ในการพูดถึงได้) โดยแต่ละแนวทางการศึกษาสามารถขยายพรมแดนให้ “Beyond boundaries” ไปได้อีกมากกว่าที่ล้วนมีวิวัฒนาการของความรู้ (knowledge evolution) และพร้อมจะมาบรรจบและตัดข้ามผ่านกันได้ โดยเป็นทั้ง “Backbone” และ “Backstage” ของการศึกษาและวิเคราะห์ประเด็นเฉพาะเจาะจงใด ๆ ซึ่งตัวอย่างการข้ามสาขาวิชาที่สำคัญคือ (1) การเชื่อมนโยบายศึกษากับปรัชญาการเมือง/นิติปรัชญา (2) การศึกษานโยบายในฐานะส่วนหนึ่งของกระบวนการทางการเมืองที่เชื่อมโยงกับกฎหมายมหาชน/กฎหมายปกครอง และ (3) การศึกษานโยบายภายใต้กรอบการเมืองและกฎหมายเปรียบเทียบ

ในการเชื่อมนโยบายศึกษากับปรัชญาการเมือง/นิติปรัชญานั้น นับเป็นตัวอย่างของการข้ามสาขาที่จะช่วยให้การศึกษานโยบายไปไกลกว่าแค่การคิดหาตัวแบบ กลไก Best Practice การสร้างตัวบ่งชี้ Blueprint หรือ Guidelines ที่มองแบบเส้นตรง บนลงล่าง และมีภาครัฐเป็นศูนย์กลาง กล่าวคือ ทำให้คิดออกไปกว้างขึ้นเพื่อเชื่อมโยงหลักการ ปทัสถาน หรือแม้แต่จริยธรรมที่กำหนดกรอบในการพัฒนานโยบายที่ดีผ่านปรัชญาการเมืองและนิติปรัชญา รวมไปถึงแนววิพากษ์และตีความ ซึ่งที่ผ่านมายังขาดการศึกษาเช่นนี้อย่างจริงจัง ในขณะที่ต่างประเทศหันมาให้ความสนใจนโยบายในฐานะของผลจากการแปลงไอเดียทางการเมืองและหลักกฎหมายมาสู่การดำเนินการเพื่อสาธารณะมากขึ้นเป็นอย่างมาก

ส่วนการศึกษานโยบายในฐานะส่วนหนึ่งของกระบวนการทางการเมืองที่เชื่อมโยงกับกฎหมายมหาชน/กฎหมายปกครอง การข้ามสาขาเช่นนี้จะทำให้การทำความเข้าใจนโยบายหนึ่งๆ ได้อย่างลึกซึ้งมากขึ้น โดยไม่ได้มองเป็นเพียงผลผลิตของกระบวนการทางการเมืองแบบต้นเขินที่มักมองกัน และให้ความสำคัญมากขึ้นกับการทำความเข้าใจความสัมพันธ์เชิงอำนาจและปฏิสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนระหว่างตัวแสดงต่าง ๆ

ภายใต้โครงสร้างการเมืองที่ดำรงอยู่ รวมถึงมองนโยบายกว้างขึ้นกว่าการจัดสรรหรือกระจายทรัพยากร (distribution and redistribution) โดยนับรวมไปถึงนโยบายในรูปของกฎหมายหรือนโยบายเชิงจัดระเบียบ กฎเกณฑ์ (regulative policy) เช่น พระราชบัญญัติ ระเบียบ เกณฑ์ มาตรฐาน หรือข้อบังคับที่ออกมาจาก กระบวนการนิติบัญญัติ

อนึ่ง สำหรับการศึกษานโยบายภายใต้กรอบการเมืองและกฎหมายเปรียบเทียบ ประเด็นหลักคือจะ ช่วยให้ทำความเข้าใจนโยบายในเชิงเปรียบเทียบนั้นมีมิติมากขึ้น ซึ่งในปัจจุบันแม้การศึกษาเปรียบเทียบจะมีเป็นจำนวนมากและได้รับการยอมรับสูง แต่ก็ยังมีข้อจำกัดสำคัญคือเน้นคิดเพียงเรื่องของการ นำนโยบายจากที่หนึ่งไปติดตั้งอีกที่หนึ่ง (policy installation) ซึ่งไปเกี่ยวกับการแพร่กระจายของต้นแบบ นโยบายที่โดดเด่น (policy diffusion) หรือภาวะอยากมีบ้างหลังจากเห็นว่าที่อื่นมีกัน (policy isomorphism) มากกว่าการคิดเรื่องการบ่มเพาะนโยบายด้วยการเอาเมล็ดพันธุ์มาจากที่อื่น (policy transplantation) การเอานโยบายที่อื่นมาเป็นแบบอย่าง (policy emulation) การผสมผสานทางนโยบายจากที่อื่นและที่มีอยู่ (policy convergence) หรือแม้แต่การเรียนรู้ทางนโยบาย (policy learning) ผ่าน “lessons drawing” ที่จริงจัง ซึ่งต้องมีความเข้าใจเรื่องบริบทการเมืองและระบบกฎหมายของประเทศที่ต่างกันเป็นอย่างดี²² อีกทั้งยัง เน้นแค่เชิงพรรณนาการเปรียบเทียบ ซึ่งจากการเข้าร่วมการหารือระหว่างนักวิชาการด้านนี้ในงานประชุม วิชาการ International Conference on Public Policy ที่ Montreal กลางปี 2019 มีข้อสรุปที่สำคัญว่า ต่อไปวารสารนำด้านนี้ (Journal of Comparative Policy Analysis) จะไม่ตีพิมพ์ผลงานที่แค่ “Telling another story” จากการเปรียบเทียบโน่นนี่นั่นอีกต่อไป หากแต่จะเน้นไปที่การเปรียบเทียบที่สร้างคุณูปการ ต่อแนวคิดหรือสร้างองค์ความรู้ด้านการศึกษาเชิงเปรียบเทียบด้วย

อย่างไรก็ดี การเชื่อมรัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และนโยบายศึกษาเพียงเท่านั้นอาจจะยังไม่พอสำหรับการ ทำความเข้าใจความซับซ้อนของปรากฏการณ์ทางสังคมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น การข้ามสาขาที่กว้างกว่านั้นจึงจำเป็น อาทิ แม้รัฐศาสตร์และนโยบายศึกษาในไทยจะพยายามข้ามสาขามากแล้วพอสมควร แต่ก็ยังออกมาใกล้เคียงมาก เมื่อเทียบกับการศึกษาแบบสหสาขาวิชาในระดับสากล อาทิ การเพิ่มข้อต่อด้าน Data Analytics ความรู้ ทางการบริหารจัดการ และความรู้ทางสังคมวิทยาที่กว้างกว่านี้ โดยการศึกษาการเมืองและนโยบายที่ผ่าน มายังมีความอ่อนด้อยอยู่มากในการอาศัย Big Data มาช่วยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณที่จริงจังเพื่อ สนับสนุนการตัดสินใจเชิงการเมืองและนโยบายที่รวมไปถึงการพัฒนาระบบ Decision Supported System (DSS) ขึ้นมาได้ โดยงานส่วนใหญ่เท่าที่มียังติดกับการใช้แบบสอบถามแบบพื้นฐาน (Likert scale) และการใช้ สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) ยังไม่ค่อยมีงานที่วิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงอนุมาน (inferential statistics) ที่หาความสัมพันธ์ของตัวแปรแบบที่หนักแน่นน่าเชื่อถือ รวมถึงไม่ค่อยมีงานที่วิเคราะห์กราฟ แนวโน้ม (Time-series analysis) แผนที่ (Mapping) หรือ Machine Learning/ AI ที่เด่นชัด

²² Hadjiisky, Pal, and Christopher. 2017. *Public Policy Transfer: Micro-Dynamics and Macro-Effects*. หน้า 1-26.

นอกจากนี้ ในการศึกษาที่เน้นมิติการบริหารที่มีอยู่ไม่น้อย (รัฐศาสตร์สาขารัฐประศาสนศาสตร์ นิติศาสตร์สาขา การบริหารงานยุติธรรม และนโยบายศึกษาที่เน้นการบริหารนโยบาย) ยังมีทวนเวียนอยู่กับหัวข้ออย่าง Balanced Scorecard (BSC), Total Quality Management (TQM), Knowledge Management และ Strategic Planning and Management ในขณะที่บางหัวข้อยังมีการศึกษาอย่างจริงจังไม่มากนัก โดยเฉพาะ Foresight/ Scenario Planning และ Innovation Management มากไปกว่านั้น อีกประเด็นสำคัญคือในระดับสากล ความรู้ทางการบริหารจัดการยุคใหม่ไม่เพียงที่จะไม่แยกการเมืองออกไป หากแต่พยายามทำความเข้าใจการเมืองในการบริหารด้วย

การเชื่อมต่อกับสังคมวิทยานับว่าสำคัญมากทั้งต่อการศึกษา รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ หรือนโยบาย อาทิ การมุ่งเน้นไปที่ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและสังคมทั้งในมิติการเมือง กฎหมาย และนโยบาย อย่างการศึกษาในประเด็น “Governance” รวมถึงแนวคิด “Policy networks” และ “Policy communities” ซึ่งเติบโตมาจากฐานของการอธิบายเรื่อง “Complexity” และ “Wicked issue” ของโลกทางสังคม²³ รวมถึง “New Institutionalism” ที่สนใจที่สถานทางสังคมหรือแม้แต่ประวัติศาสตร์ในฐานะรากฐานของการเข้าใจสถาบันทางการเมือง กฎหมาย และนโยบาย²⁴ โดยเล็งทวนเวียนอยู่กับเรื่องธรรมาภิบาลองค์กรแบบต้นเงินแบบที่เป็นมาได้แล้ว

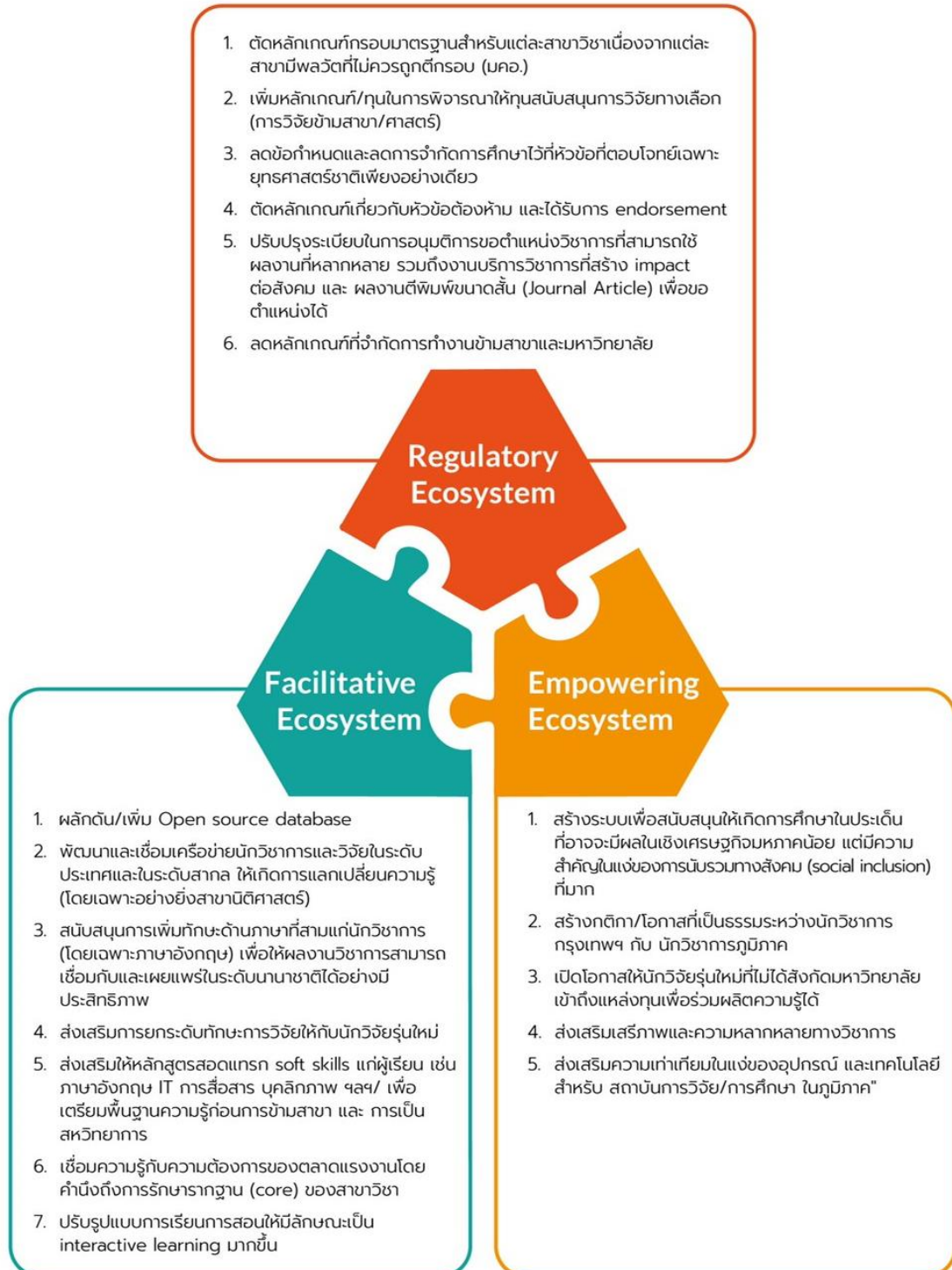
ท้ายที่สุดขอสรุปว่าการเรียนข้ามศาสตร์จะช่วยให้สามารถก่อเกิดองค์ความรู้ชุดใหม่ที่จะช่วยให้วงการ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และนโยบายศึกษาของไทยเท่าทันโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ทางด้านการวิจัยยังต้องการการหนุนเสริมที่จะก่อให้เกิดการวิจัยข้ามศาสตร์ ต้องมีการปรับกระบวนการทัศน์ของวงการวิชาการและวงการการศึกษาของไทยให้เกิดการยอมรับความหลากหลายทางวิชาการ ให้เห็นถึงความสำคัญของการผสมผสานระหว่างความเป็นเนื้อแท้ของศาสตร์ต่าง ๆ และการบูรณาการหลายศาสตร์เข้าด้วยกัน รูปแบบการพัฒนาและยกระดับระบบบริหารจัดการความรู้ไม่จำเป็นต้องมีแนวเพียงทางเดียวที่ปรับใช้กับทุกศาสตร์แต่ต้องมีหลากหลายแนวทางที่แต่ละศาสตร์สามารถนำไปปรับใช้ได้ให้เข้ากับบริบทของศาสตร์นั้น ๆ ได้อย่างอิสระ

²³ Cairney, Paul. 2020. Understanding Public Policy: Theories and Issues.

²⁴ B. Guy Peters. (2016). “Institutionalism and Public Policy”. In Peters, B. Guy and Zittoun, Philippe, eds. Contemporary Approaches to Public Policy: Theories. หน้า 57-72.

ส่วนที่ 4: ข้อเสนอและโครงสร้างต้นแบบเพื่อสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ

แผนภาพที่ 6 โครงสร้างต้นแบบและข้อเสนอภาพรวมของรัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และนโยบายศึกษา

เพื่อยกระดับและพัฒนาระบบบริหารจัดการความรู้รัฐศาสตร์ คณะวิจัยเห็นว่าระบบบริหารจัดการความรู้รัฐศาสตร์ที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ คือ ในส่วนของระบบสนับสนุนผู้วิจัยและหลักสูตร ส่วนในด้านของผู้ศึกษานั้น คณะวิจัยเห็นว่าการส่งเสริมทักษะด้านภาษาและการมีแรงจูงใจในการศึกษาเพิ่มเติม นั้น เป็นเรื่อง

จำเป็นจะต้องส่งเสริม ปลุกฝัง และปฏิบัติตั้งแต่ก่อนระดับอุดมศึกษาอยู่แล้ว ข้อเสนอหลักๆ ที่ได้รับจากผู้เข้าร่วมสัมมนานั้น มีอยู่ 3 ประเด็นใหญ่ ได้แก่ 1) ควรมีเสรีภาพทางวิชาการ (academic freedom) ที่มากขึ้น เนื่องจากหัวข้อวิจัยทางเลือกมักจะไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างเพียงพอ และยังถูกกำหนดโดยกรอบต่าง ๆ เช่น การประกันคุณภาพหลักสูตร และ มคอ. เป็นต้น 2) ควรมีการให้พื้นที่และทุนกับหัวข้อวิจัยที่ไม่ได้มุ่งสร้างแต่ประโยชน์ทางยุทธศาสตร์หรือเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ซึ่งงานวิจัยเหล่านี้จะอำนวยให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ๆ ได้ และ 3) ควรมีการส่งเสริมการประชุมเชิงวิชาการที่เอื้อให้เกิดการถกเถียงอย่างเท่าเทียม และควรเปิดกว้างสำหรับสาขาวิชาอื่น ๆ เช่น การจัดสัมมนาตามประเด็น (issue-based) หรืออาณาบริเวณ (area-based) มากกว่าการจำกัดแค่สาขาวิชาเดียว นอกจากนี้ คณาจารย์ผู้เข้าร่วมยังได้นำเสนอ โครงร่างต้นแบบหลัก ๆ เพื่อการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ ได้แก่ 1) การอนุญาตให้เกิดการเคลื่อนย้ายทางความรู้และชุมชนวิชาการ (mobility) 2) การพัฒนาฐานข้อมูล (database) และการนำข้อมูลเข้าในระบบออนไลน์อย่างทั่วถึงและเข้าถึงได้ (digitization) และ 3) การมีระบบบริหารจัดการความรู้ที่ยืดหยุ่น เปิดกว้าง ส่งเสริมการเป็นสหวิทยาการ และให้ทางเลือกแก่ทุกคน

ในส่วนของสาขานิติศาสตร์จะเห็นได้ว่ามีความพยายามปรับปรุงหลักสูตรอย่างจริงจังตั้งแต่ปี 2560 เป็นต้นมา โดยการยกระดับและพัฒนาระบบบริหารจัดการความรู้ทางด้านนิติศาสตร์ในครั้งนี้ เพื่อช่วยให้เห็นทิศทางการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบสามารถทำได้ผ่านการสร้างระบบนิเวศการพัฒนาภายใต้กรอบ Regulatory Facilitative และ Empowering ตามลำดับ (1) ระบบนิเวศเชิงการจัดระเบียบกฎเกณฑ์ (Regulatory ecosystem) ที่มุ่งพัฒนา ปรับเปลี่ยน สร้างกฎเกณฑ์และระเบียบข้อบังคับใหม่ๆ ที่เอื้อให้เกิดการพัฒนาในนิติศาสตร์ศึกษาและตัวกฎหมายอย่างยั่งยืน ขั้นต้นต้องสร้าง Smart regulation ลดความกลัวของนักกฎหมาย ให้ทุกคนมีความกล้าที่จะออกจากการ safe zone แล้วหนุนเสริมรวมถึงเปิดโอกาสให้พวกเขาสามารถพัฒนากฎหมายที่ลดถอนสถานะความเป็นของแข็งงอ ให้กฎหมายมีความยืดหยุ่นตัว (resilience) ที่จะเปลี่ยนแปลงตามสภาพสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ ส่วนการผลิตองค์ความรู้ต้องลดทอนความเป็นระบบราชการ (bureaucratic) ความเป็นรูปแบบ (formality) ในการตรวจรับผลงานวิชาการทางนิติศาสตร์

ถัดมา (2) ระบบนิเวศเชิงการอำนวยความสะดวก (Facilitative ecosystem) โดยเน้นการใช้การวัดผลการศึกษาแบบการประเมินการทำโครงการกฎหมายกับสังคม (project based evaluation) โดยส่งเสริมให้เกิด Community based learning เพื่อให้นักเรียนกฎหมายเห็นถึงบริบทและสภาพปัญหาในสังคมที่เกิดขึ้นจริง รวมถึงส่งเสริมทักษะต่าง ๆ เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ในการนำกฎหมายไปใช้เป็นเครื่องมือเพื่อแก้ไขปัญหาสังคม ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องใหม่สำหรับการเรียนการสอนนิติศาสตร์ระดับปริญญาตรีในประเทศไทย เพิ่มความสำคัญของ Soft skills learning ที่จะช่วยส่งเสริมให้มีทักษะของนักกฎหมาย (lawyering skills) เข้าไปในหลักสูตรนิติศาสตร์ เช่น ภาษาต่างประเทศที่จะช่วยเปิดประตูสู่ความรู้ที่กว้างขึ้นจากเดิมที่ต้องอ่านจากเอกสารแปลเพียงอย่างเดียว รวมถึงทักษะในการเขียนร่างเอกสารพื้นฐาน การวิเคราะห์หาความจริง (fact finding) เพราะการเรียนกฎหมายเพียงอย่างเดียวไม่สามารถตอบโจทย์เมื่อเข้าสู่ตลาดแรงงาน ควรรวมการเรียนรู้แบบเดิมในห้องเรียนกับการเรียนรู้ในรูปแบบใหม่ (active learning) เช่น Interactive learning ที่กำลังก้าวมาเป็นโลกใบใหม่ทางการเรียนการสอนโดยผู้สอนและผู้เรียนสามารถมีบทตอบโต้กันได้มากและ

สะดวกยิ่งขึ้นผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ต่าง ๆ และ Flipped classroom ที่ผู้สอนรับหน้าที่เป็นโค้ชในการให้ผู้เรียนไปค้นคว้าศึกษาข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ออนไลน์ ซึ่งเป็นการสนับสนุนให้ผู้เรียนใช้เทคโนโลยีที่พวกเขาถนัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดไปในตัว รวมถึงเพิ่มการเรียนการสอนกฎหมายแบบ CLE: Clinical Legal Education เช่น การศึกษาค้นคว้าปัญหา/ข้อพิพาทในพื้นที่ การเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมาย การให้คำปรึกษา เป็นต้น

ระบบนิเวศสุดท้ายที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากที่จะเกื้อหนุนให้เกิดการยกระดับระบบความรู้ทางนิติศาสตร์ได้อย่างยั่งยืน คือ (3) ระบบนิเวศเชิงการเสริมพลัง (Empowering ecosystem) โดยจะมุ่งเน้นทั้งตัวนักศึกษา อาจารย์ และนักกฎหมายในประเทศไทย การผลักดันให้เกิดการปรับกระบวนทัศน์ (paradigm shift) จากเดิมที่มองว่ากฎหมายเป็นจุดศูนย์กลางไปสู่การมองว่าหัวใจหลักของการใช้กฎหมาย คือ community และกฎหมายเป็นเครื่องมือเพื่อตอบโจทย์ปัญหาของสังคม รวมถึงการเอื้อให้เกิดความหลากหลายทางวิชาการ ไม่ยึดติดกับคำว่านิติศาสตร์โดยแท้หรือนิติศาสตร์บริสุทธิ์ ไม่ปิดกั้นองค์ความรู้แขนงใหม่ ประการสำคัญอีกหนึ่งประการ คือ คืบและเพิ่มนักวิจัยป้อนเข้าสู่มหาวิทยาลัยในประเทศไทย เพราะอาจารย์ผู้สอนเองก็มีภาระหน้าที่หลักในการสอนที่ค่อนข้างหนัก ประการสุดท้ายในการอำนวยความสะดวก คือ การส่งเสริมการให้ทุนวิจัยในหัวข้อวิจัยที่หลากหลาย แม้แต่ในการศึกษาปรัชญาตะวันออกที่จะช่วยผลักดัน (boost) อัตลักษณ์การตีความกฎหมายในเชิงของแนวคิดตะวันออก หรือการศึกษานิติศาสตร์แบบข้ามศาสตร์

ทั้งนี้ สำหรับการยกระดับและพัฒนาระบบบริหารจัดการความรู้ทางด้านนโยบายศึกษานั้น จำเป็นต้องสร้างระบบนิเวศใหม่ขึ้นมา 3 ระบบ กล่าวคือ (1) ระบบนิเวศเชิงการจัดระเบียบกฎเกณฑ์ (Regulatory ecosystem) ที่จะต้องเน้นไปที่การสร้างกติกาที่เป็นธรรมระหว่างนักวิชาการกรุงเทพฯ กับนักวิชาการต่างจังหวัด (หรือแม้แต่ระหว่างนักวิชาการอาวุโสและนักวิชาการรุ่นใหม่) พร้อมทั้งลดข้อกำหนดและลดการจำกัดการศึกษาไว้ที่หัวข้อที่ตอบโจทย์นโยบายรัฐบาลเพียงอย่างเดียว โดยต้องคำนึงถึงบทบาทของระบบ อววน. ในการส่งเสริมการสร้างความรู้สำหรับอนาคตที่จะต้องเผชิญกับความท้าทายที่หลากหลายและวิกฤติเฉพาะหน้าที่ไม่ปรากฏในทิศทางแผนยุทธศาสตร์ชาติของรัฐบาลด้วย ซึ่งรวมถึงการตัดหลักเกณฑ์ (ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ) เกี่ยวกับ “หัวข้อต้องห้าม” ต่าง ๆ (2) ระบบนิเวศเชิงการอำนวยความสะดวก (Facilitative ecosystem) ซึ่งจะต้องเน้นไปที่การเกื้อหนุนให้เกิดการศึกษาวิจัยเชิงนโยบายที่มากขึ้นในศาสตร์ต่าง ๆ ผ่านการอบรมการวิจัยเชิงนโยบาย (policy research) ให้กลายเป็นทักษะพื้นฐานของนักวิจัยทุกสาย พร้อมทั้งอำนวยความสะดวกในการพัฒนาและเชื่อมเครือข่ายนักวิชาการ/ นักวิจัยด้านนโยบายศึกษาโดยตรงให้เข้าไปมีบทบาทช่วยต่อยอดงานวิจัยโครงการต่าง ๆ ให้สามารถยกระดับผลการศึกษามีไปสู่การออกแบบนโยบายที่นำไปขับเคลื่อนได้จริงต่อไป สุดท้าย (3) ระบบนิเวศเชิงการเสริมพลัง (Empowering ecosystem) ซึ่งหมายถึงการสร้างระบบเพื่อสนับสนุนให้เกิดการศึกษานโยบายในประเด็นที่อาจจะมีผลในเชิงเศรษฐกิจมหภาคน้อย แต่มีความสำคัญในแง่ของการนับรวมทางสังคม (social inclusion) ที่มาก เช่น การศึกษานโยบายลดความเหลื่อมล้ำ สร้างความเป็นธรรม และส่งเสริมความยั่งยืนในมิติต่าง ๆ (มองการใช้ประโยชน์ของความรู้ไปที่การยกระดับคุณภาพชีวิตของคนตัวเล็กตัวน้อยและการเตรียมความพร้อมไปสู่การส่งมอบสังคมที่ดีให้ชน

รุ่นหลัง) รวมถึงการสร้างระบบที่จะช่วยให้แก่นโยบายศึกษาที่อยู่ไกลจากศูนย์กลางหรือที่นับเป็นคนรุ่นใหม่ได้มีโอกาสเข้าถึงแหล่งทุนและพัฒนางานที่มีคุณภาพขึ้นมาได้

หลังจากได้กล่าวถึงข้อเสนอและโครงร่างของกลุ่มรัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และนโยบายศึกษาแล้ว ทางคณะวิจัยเห็นว่าข้อเสนอรวมของทุกกลุ่มสามารถสรุปรวมได้เป็นข้อเสนอภายใต้กรอบการพัฒนา 3 กรอบ (1) ยกระดับระบบนิเวศเชิงการจัดระเบียบกฎเกณฑ์ (Regulatory ecosystem) (2) ยกระดับระบบนิเวศเชิงการอำนวยความสะดวก (Facilitative ecosystem) และ (3) ยกระดับระบบนิเวศเชิงการเสริมพลัง (Empowering ecosystem) จากข้อเสนอทั้งหลายดังที่แสดงในตารางโครงร่างต้นแบบและข้อเสนอภาพรวม ล้วนนำมาสู่จุดเน้นสำคัญในการพัฒนาและยกระดับการบริหารจัดการความรู้ คือ ควรมีการส่งเสริมการเรียนรู้ข้ามศาสตร์แบบบูรณาการอย่างจริงจัง เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่และทักษะที่หลากหลายที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงทางองค์ความรู้ในระดับสากล การวิจัยและการศึกษาแบบเดิมอาจไม่ตอบโจทย์อีกต่อไปแล้วในศตวรรษที่ 21 นี้

ทั้งนี้ เพื่อให้ข้อเสนอข้างต้น ถูกนำไปพิจารณาสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ คณะวิจัยมีข้อเสนอเพิ่มเติมในเชิงกระบวนการว่าจำเป็นต้องเริ่มต้นจากการส่งเสริมการรวมกลุ่มและจัดกิจกรรม เพื่อให้เกิดประชาคมรัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และนโยบายศึกษาที่เข้มแข็ง อาทิ การส่งเสริมการจัดประชุมเชิงสัมมนาเพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และปัญหาอุปสรรคที่แต่ละฝ่ายเผชิญประจำปี โดยหวังว่าการสนับสนุนดังกล่าวจะช่วยให้ประชาคมข้างต้นเป็นปึกแผ่นมากขึ้นและสามารถผลักดันข้อเสนอร่วมกันในประเด็นที่เสนอไปได้ นอกจากนี้ สอวช. ร่วมกับ สกสว. ควรเป็นกลไกในการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างประชาคม โดยเฉพาะในมิติของการสนับสนุนงบประมาณการจัดกิจกรรม เนื่องจากประชาคมดังกล่าวมีลักษณะเป็นทั้งประชาคมวิชาการและประชาคมวิจัยซึ่งจะเป็นกำลังสำคัญในการสร้างสรรค์ผลงานวิจัยที่ตอบโจทย์การพัฒนาประเทศอันเป็นพันธกิจของหน่วยงานทั้งสองอยู่แล้ว กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ หากหน่วยงานดังกล่าวต้องการงานวิจัยที่มีคุณภาพก็จำเป็นต้องส่งเสริมประชาคมวิจัยให้เข้มแข็งเสียก่อน

เอกสารอ้างอิง

กิติพัฒน์ นนทปัทมเดชุลย์. 2550. *ทฤษฎีวิพากษ์ในนโยบายและการวางแผนสังคม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ชาญชัย จิตรเหล่าอาพร. ม.ป.ป. *ทิศทางรัฐศาสตร์ไทยสู่อนาคต*. ปทุมธานี: วิทยาลัยบริหารรัฐกิจและรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต

ณัฐกริช เปาอินทร์. 2561. *นโยบายสาธารณะ การวางแผน และการจัดการเชิงกลยุทธ์*. กรุงเทพฯ: รัตนาไตร.

ทิวากร แก้วมณี และวัชรพล พุทธิรักษา. 2550. *สถานะและความก้าวหน้าของวิชารัฐศาสตร์สาขาวิชาการปกครองในประเทศไทย ระหว่างปี 1990-2007*. รายงานการวิจัยสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. 2546. ทิศทางการวิจัยทางนิติศาสตร์เพื่อการพัฒนาประเทศ. กรุงเทพฯ: วารสารวิธี
วิทยาการวิจัย คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปิยะพงษ์ บุษบงก์ และพบสุข ชำชอง. 2563. *การออกแบบนโยบายที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง*. กรุงเทพฯ:
สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปิยะพงษ์ บุษบงก์. 2563. *ถอดรหัสนโยบายสาธารณะและการวางแผน: เครื่องมือวิเคราะห์ในศตวรรษที่ 21*.
เชียงใหม่: โครงการผลิตตำรา วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มมส. และสถาบันนโยบายสาธารณะ มช.

ปิยะพงษ์ บุษบงก์. 2560. *การวิเคราะห์นโยบายและการวางแผนแบบปรีกษาหารือ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
คอมมอนบุ๊ก.

พัชรี ลิโรรส. 2557. *พลวัตนโยบายสาธารณะ: จากรัฐ เอกชน สู่ประชาชน*. กรุงเทพฯ: คบไฟ.

มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง. ม.ป.ป. สาขาวิชาการพัฒนาระหว่างประเทศ, เข้าถึงได้ที่:

<https://www.mfu.ac.th/education/program/program-bachelor/bachelor-interdevelop/bachelor-develop/bachelor-international-develop.html> (เข้าถึงเมื่อ 22 กรกฎาคม 2564)

วสันต์ เหลืองประภัสร์, อีรพัฒน์ อังศุขवाल และพัชรภา ตันตราจิน. 2558. *เปิดกล่องนโยบายสาธารณะ:
หลากมุมในการศึกษานโยบายสาธารณะร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศุภชัย ยาวะประภาษ และปิยากร หวังมหาพร. 2552. *นโยบายสาธารณะไทย: กำเนิด พัฒนาการ และ
สถานภาพของศาสตร์*. กรุงเทพฯ: จุดทอง.

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว). 2564. *สถานการณ์ความต้องการ
ของประเทศและความต้องการทางนโยบาย*. กรุงเทพฯ: แผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม พ.ศ.
2563-2565 ฉบับปรับปรุงสำหรับปีงบประมาณ 2565.

โสภณรัตน์ จันทรัตน์ และณัฐวุฒิ เผ่าทวี. 2561. *สร้าง Evidence-based Policy Community ด้วย
Randomised Controlled Trial*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์.

อนุสรณ์ ลิ้มมณี. 2543. *พัฒนาการของรัฐศาสตร์ไทย ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง: การปรับทิศทางและ
หลักสูตรการ*. กรุงเทพฯ: โครงการผลิตตำราและเอกสารการสอน คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อนุสรณ์ ลิ้มมณี. 2558. *รัฐ สังคม และการเปลี่ยนแปลง: การพิจารณาในเชิงอำนาจ นโยบาย และเครือข่าย
ความสัมพันธ์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.

อัมพร อารังลักษณ์, บรรณาธิการ. 2556. *การบริหารปกครองสาธารณะ (Public governance): การบริหาร
รัฐกิจในศตวรรษที่ 21*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โครงการตำรา คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Acharya, Amitav and Buzan, Barry. 2017. Why is there no Non-Western International Relations
Theory? *International Relations of the Asia-Pacific*, Volume 17, Issue 3. Oxford: Oxford
University Press.

Boossabong, P. 2017. "Policy Analysis in Thailand: Comparing the Role of Expert and Local
Knowledge." *Journal of Comparative Policy Analysis*, 19(1): 173-183.

- Carmel, E. 2019. *Governance Analysis: Critical Enquiry at the Intersection of Politics, Policy and Society*. Cheltenham, UK: Edward Elgar.
- Cairney, P. 2020. *Understanding Public Policy: Theories and Issues*. 2nd Edition. London: Red Globe Press.
- Chanintira na Thalang, Soravis Jayanama, and Jittipat Poonkham. 2018. *International Relations as a Discipline in Thailand: Theory and Sub-Fields*. Oxford: Routledge.
- Davies, J. 2011. *Challenging Governance Theory: From Networks to Hegemony*. Bristol: Policy Press.
- Donnison, Lauren. 2013. *Clinical legal education in Thai Law schools and access to justice*. Bangkok: Chulalongkorn University
- Ferdinand von Schirach. 2020. *Terror*. Bangkok: Illuminations Edition.
- Faculty of Political Science, Chulalongkorn University. n.d. *Politics and Global Studies*, available at: <https://pgschula.org/> (Accessed 22 July 2021).
- Gil-Garcia, J. R., Pardo, T. A., Luna-Reyes, L. F, eds. 2018. *Policy Analytics, Modelling, and Informatics: Innovative Tools for Solving Complex Social Problems*. New York: Springer.
- Hadjiisky, M., Pal, L. A., and Christopher, W., eds. 2017. *Public Policy Transfer: Micro-Dynamics and Macro-Effects*. Cheltenham, UK and Northampton, MA, USA: Edward Elgar, pp.1-26.
- Haynes, L., Goldacre, B. and Torgerson, D. 2012. *Test, Learn, Adapt: Developing Public Policy with Randomised Controlled Trials*. Cabinet Office.
- Hobbes, Thomas, 1588-1679. 1968. *Leviathan*. Baltimore Penguin Books.
- Kaufman, M. J. and Kaufman S. R. 2017. *Education law, policy, and practice: Cases of Materials*. Philadelphia: Wolters Kluwer.
- Locke, J., & Laslett, P. (1988). *Two treatises of government*. Cambridge [England: Cambridge University Press.
- Lodge, M. 2007. "Comparative Public Policy". In Fischer, Frank, Miller, Gerald, and Sidney, Mara, eds. *Handbook of Public Policy Analysis: Theory, Politics, and Methods*. Boca Raton, London and New York: CRC Press, pp.273-288.
- Mahidol University International College. n.d. *Major in International Relations and Global Affairs*, available at: <https://muic.mahidol.ac.th/eng/programs/undergraduate-programs/social-science/international-relations-and-global-affairs/> (Accessed 22 July 2021).
- Marsh, D. and Smith, M. 2000. *Understanding Policy Networks: towards a Dialectical Approach*. *Political Studies*. 48(1): 4-21.
- Mearsheimer, J. J. 2001. *The tragedy of Great Power politics*. New York: Norton.

Montesquieu, Charles de Secondat, baron de, 1689-1755. 1823. *The spirit of laws*. London: Printed for J. Collingwood

OECD. 2018. *Behavioural Insights and Public Policy: Lessons from Around the World*. Paris: OECD.

Parsons, W. 2003. *Public Policy: An Introduction to the theory and practices of policy analysis*, 4th ed., Aldershot: Edward Elgar.

Peters, B. G. 2015. *Advanced Introduction to Public Policy*. Cheltenham: Elgar.

Peters, B. G. 2016. "Institutionalism and Public Policy". In Peters, B. Guy and Zittoun, Philippe, eds. *Contemporary Approaches to Public Policy: Theories, Controversies and Perspectives*, London: Palgrave Macmillan, pp.57-72.

Peters, B. G. and Zittoun, P. eds. 2016. *Contemporary Approaches to Public Policy: Theories, Controversies and Perspectives*. London: Palgrave Macmillan.

Pierre J. and Peters B.G. 2005. *Governing Complex Societies: Trajectories and Scenarios*. London: Palgrave Macmillan.

Rhodes, R. A. 2006. "Policy Network Analysis". *The Oxford Handbook of Public Policy*, eds. M. Moran, M. Rein and R. Goodin. Oxford: Oxford University Press, 423-45.

Schlink, B. 2001. *The reader*. New York: Vintage.

Thaler, R. H. and Sunstein, C. R. 2008. *Nudge: Improving Decisions about Health, Wealth, and Happiness*. London: Penguin Books.

Waltz, K. N. 1979. *Theory of international politics*. Reading, Mass: Addison-Wesley Pub.

Wendt, A. 1992. Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics. *International Organization*, 46(2), 391-425. <https://doi.org/10.1017/s0020818300027764>

Weible, C. M. and Sabatier, P. A, eds. 2018. *Theories of the Policy Process*. 4th Edition. London: Routledge.

ภาคผนวก: รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มรัฐศาสตร์

ผศ. ดร. ชนินทร เพ็ญสุตร	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ. ดร. อลงกรณ์ อรรคแสง	วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ดร. ปิยะวดี โรหิตารชุน	คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา
ดร. วงอร พัวพันสวัสดิ์	คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ดร. ยาสมิน ชัตตารั	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
วิทยาเขตปัตตานี	

อ. วศิน ปั่นทอง	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
<u>กลุ่มนิติศาสตร์</u>	
ผศ. ดร. พรชัย วิสุทธิศักดิ์	คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ดร. เชิญพร เรืองสวัสดิ์	คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ. ดร. มุนินทร์ พงษาปาน	คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รศ. ดร. นิรมัย พิศเกษ มั่นจิตร์	คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผศ. ดร. อภินันท์ ศรีศิริ	คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ผศ. สุทธิชัย งามชื่นสุวรรณ	คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ดร. อาร์ม ตั้งนิรันดร	คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
<u>กลุ่มนโยบายศึกษา</u>	
รศ. ดร. พัชรี สีโรรส	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผศ. ดร. ธร ปิติติล	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
เรืออากาศเอก ดร. ชินวัฒน์ ทรายางกูร	ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา	
ดร. อีร์พัฒนา อังศุขवाल	คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล	
ผศ. ดร. วัชรพล พุทธรักษา	ภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร	
ผศ. ดร. วีระ หวังสัจจะโชค	ภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร	
ดร. ชุมพล อุ่นพัฒนาศิลป์	คณะรัฐประศาสนศาสตร์
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์	
คุณฉัตร คำแสง	สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

2. Working Paper โครงการย่อย “การสำรวจสถานการณ์ปัญหาและการพัฒนาระบบความรู้ เศรษฐศาสตร์ ในประเทศไทย”

ภายใต้โครงการการจัดทำสมุดปกขาว “ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อการยกระดับระบบบริหารจัดการ ความรู้และการปรับปรุงโครงสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์ของประเทศไทย”

นพพันธ์ วรรณเทพสกุล²⁵

1. ลักษณะพื้นฐานของกลุ่มสาขาวิจัยย่อย

ความรู้เศรษฐศาสตร์ปัจจุบันแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลัก ๆ คือเศรษฐศาสตร์ที่รู้จักกันโดยทั่วไป เรียกว่า “เศรษฐศาสตร์กระแสหลัก” ที่เน้นเรื่องประสิทธิภาพในระบบเศรษฐกิจ ภายใต้เงื่อนไขการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดและ “เศรษฐศาสตร์การเมือง” ที่เน้นเรื่องระบบสังคมเศรษฐกิจ ผ่านการวิเคราะห์แบบองค์รวมที่เชื่อมโยงประเด็นเศรษฐกิจกับบริบทอื่น ๆ เข้าด้วยกัน เป็นองค์ความรู้ในลักษณะสหวิทยาการ ประกอบด้วยทั้งวิชาเศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา ประวัติศาสตร์ ปรัชญา วิชาด้านวัฒนธรรมและศิลปะ เกี่ยวข้องระดับหนึ่งกับนิเวศวิทยา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และระบบสังคมเศรษฐกิจ (โครงการจัดตั้งวิทยาลัยเศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556, น.4) เศรษฐศาสตร์กระแสหลักนิยมใช้วิธีวิทยาการศึกษาเชิงปริมาณ อาศัยแหล่งข้อมูลทุติยภูมิที่รวบรวมมาจากสถิติต่างๆ การกำหนดตัวแปรเพื่อทำการทดสอบข้อสมมติฐานตามทฤษฎีที่ได้ตั้งไว้ สำหรับแนวเศรษฐศาสตร์การเมือง วิธีวิทยาการวิจัยใช้การศึกษาเชิงคุณภาพเป็นหลัก อาจจะใช้ทฤษฎีเป็นกรอบอย่างกว้างๆ การศึกษาจากภาคสนาม เป็นการศึกษาเชิงพื้นที่ วิเคราะห์เชิงประเด็นหรือจากกรณีศึกษา แต่ในระยะหลัง มีการผสมผสานวิธีวิทยาหลายรูปแบบ อาจนำวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพพร้อมกับการศึกษาเชิงปริมาณด้วย

ขณะนี้ในประเทศไทยมีมหาวิทยาลัยซึ่งเปิดสอนคณะเศรษฐศาสตร์หรือสาขาที่เกี่ยวข้องกับวิชาเศรษฐศาสตร์ ทั้งที่เป็นคณะเศรษฐศาสตร์ เป็นสาขาย่อยในคณะอื่น ตลอดจนอาจมีชื่อสาขาไม่ตรงตามตัวแต่สอนเกี่ยวกับองค์ความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ จำนวนทั้งสิ้น 52 แห่ง (จากจำนวนมหาวิทยาลัยในสังกัดและในกำกับสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา จำนวนทั้งสิ้น 155 แห่ง) โดยจาก 52 แห่ง (มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ 10 แห่ง, มหาวิทยาลัยรัฐเก่าและใหม่ รวม 36 แห่ง และมหาวิทยาลัยเอกชน 6 แห่ง) ส่วนที่นอกเหนือจากมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ จำนวน 10 แห่งที่มีสาขาวิชาหลากหลาย โดยส่วนใหญ่แล้วเป็นการสอนวิชาเศรษฐศาสตร์ทั่วไปและสาขาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ

²⁵ รองศาสตราจารย์ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, Email: Noppanun.W@chula.ac.th

ทั้งนี้ ตามแผนอุดมศึกษาระยะยาว พ.ศ.2561-2580 จัดแบ่งกลุ่มสถาบันอุดมศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน ให้สอดคล้องกับศักยภาพและการตอบสนองต่อเป้าหมายยุทธศาสตร์ชาติ ประกอบด้วย 1. มหาวิทยาลัยวิจัย 2. มหาวิทยาลัยเชี่ยวชาญเฉพาะ 3. มหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาประเทศ 4. สถาบันเฉพาะทาง 5. สถาบันการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี 6. สถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาเอกชน แต่ละกลุ่มจะได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยในจุดเน้นที่แตกต่างกัน บางส่วนที่จัดกลุ่มเป็นมหาวิทยาลัยวิจัย ตามโครงการมหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ จำนวน 9 แห่ง (ประกอบด้วย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์) จะได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยต่อเนื่องจากรัฐตามกำหนดระยะเวลา สำหรับมหาวิทยาลัยระดับกลางของรัฐอีกประมาณ 70 แห่ง มหาวิทยาลัยกลุ่มนี้จะได้รับการสนับสนุนในโครงการวิจัยที่เป็นโครงการในสาขาวิชาเด่นและจำเพาะของแต่ละมหาวิทยาลัย มุ่งเน้นการค้นหาคำถาม ความเข้าใจในชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ผู้บริหารสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาจะพยายามสนับสนุนให้ได้ทุนวิจัยตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ แต่ความเป็นจริงแล้วรัฐบาลไทยไม่มีการเพิ่มเงินสนับสนุนการวิจัยของประเทศ ตลอดช่วงระยะเวลาที่โครงการมหาวิทยาลัยแห่งชาติดำเนินการอยู่ และสำนักงานประมาณมิได้ให้การสนับสนุนตามจำนวนเงินทุนวิจัยตามที่ สกอ.ได้ยื่นข้อเสนอโครงการ (แผนอุดมศึกษาระยะยาว 20 ปี (พ.ศ.2561 – 2580), น.34)

มหาวิทยาลัยที่ถูกจัดแบ่งออกเป็นกลุ่มตามยุทธศาสตร์ชาติ มีภารกิจที่โดดเด่นแตกต่างกัน โดยเฉพาะด้านวิจัยและวิชาการ มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ 10 แห่ง จัดตนเองอยู่ในกลุ่มวิจัยระดับแนวหน้าของโลก (Global and Frontier Research) เป็นกลุ่มของสถาบันอุดมศึกษาที่มุ่งสู่การวิจัยที่มีคุณภาพระดับสากล โดยพิจารณาจากการจัดอันดับสถาบันอุดมศึกษาโลก อาจเป็นสถาบันอุดมศึกษาเฉพาะทางหรือสถาบันอุดมศึกษาที่เน้นการจัดการศึกษาแบบพหุวิทยาการ มีเป้าหมายคือ เน้นการวิจัยขั้นสูงและผลิตบัณฑิต นักวิจัย เป็นผู้นำทางความคิดของประเทศ ในระดับบัณฑิตศึกษาโดยเฉพาะระดับปริญญาเอกหรือหลังปริญญาเอก สร้างความโดดเด่นในด้านการวิจัยและผลิตบัณฑิตระดับบัณฑิตศึกษาที่มีวิทยานิพนธ์หรือผลงานวิจัยระดับนานาชาติ รวมถึงมุ่งทำการค้นคว้าเพื่อสร้างความรู้ทฤษฎีและข้อค้นพบใหม่เพื่อขยายพรมแดนของความรู้และสร้างความก้าวหน้าทางวิชาการที่ลุ่มลึก ดังนั้นพันธกิจหลักของกลุ่มนี้คือ การผลิตผลงานวิจัยที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม และได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติระหว่างสถาบันอุดมศึกษา ตลอดจนทศวรรษครั้งที่การเรียนการสอน และการวิจัยโดยส่วนใหญ่ของมหาวิทยาลัยชั้นนำในสาขาเศรษฐศาสตร์ ได้ดำเนินในทิศทางดังกล่าว มุ่งหน้าในทิศทางกลุ่มวิจัยระดับแนวหน้าของโลกเช่นนี้แล้ว กลับพบว่าได้เกิดปัญหาอุปสรรคต่างๆ เป็นความท้าทายอย่างมากจากพันธกิจหลักของตนเอง ประกอบกับขอบเขตการดำเนินงานด้านวิจัยที่ปรับเปลี่ยนไปใน

รูปแบบคลัสเตอร์วิจัยเพิ่มมากขึ้น ท่ามกลางปัญหาความไม่พร้อมของระบบสนับสนุนการวิจัย ภาพ 1 ด้านล่าง แสดงความเชื่อมโยงระหว่างการกำหนดประเด็นเป้าหมายระดับประเทศกับการผลิตความรู้ของสังคมศาสตร์ ตำแหน่งที่ 1. ถึงตำแหน่งที่ 5. ในภาพเป็นความท้าทายของคลัสเตอร์วิจัยรูปแบบใหม่ ซึ่งจะเป็นโจทย์คำถามหลักของงานเขียนนี้ รายงานชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) สำรวจและทบทวนระบบบริหารจัดการความรู้ โครงสร้างความรู้ และนิเวศความรู้ด้านเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทยโดยสังเขป (2) สร้างการมีส่วนร่วมในขั้นต้นสำหรับประชาคมวิชาการเศรษฐศาสตร์ ในการร่วมออกแบบแนวทางการยกระดับระบบบริหารจัดการความรู้และการปรับปรุงโครงสร้างความรู้ และ (3) เสนอแนะแนวทางสำคัญสำหรับการยกระดับระบบบริหารจัดการความรู้และการปรับปรุงโครงสร้างความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ของประเทศไทย

[ตำแหน่งภาพที่ 1]

ในการศึกษาสถานการณ์ปัญหาเพื่อพัฒนาระบบความรู้สังคมศาสตร์ในประเทศไทย กลุ่มสาขาวิจัยย่อยเศรษฐศาสตร์ ได้ลำดับขั้นตอนเริ่มจากการทบทวนธรรมชาติงานวิจัยทางเศรษฐศาสตร์ที่เคยมีมาก่อนด้วยการใช้วิธีจัดกลุ่มตามประเภทสาขา แล้วดำเนินการสำรวจหัวข้องานวิจัยในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา สำรวจหัวข้อบทความและบทความย่อจากงานวิจัยของคณาจารย์ในมหาวิทยาลัยชั้นนำในกลุ่มมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ และหัวข้อวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกสาขาเศรษฐศาสตร์จากมหาวิทยาลัยชั้นนำในเมืองไทย พร้อมทั้งติดตามประเด็นวิจัยจากหัวข้อการประชุมวิชาการระดับชาติ นักเศรษฐศาสตร์ ครั้งที่ 1-14 เพื่อประเมินสถานภาพความรู้ด้านเศรษฐศาสตร์ที่มีอยู่ซึ่งเน้นไปที่ความรู้ใหม่ พร้อมทั้งจัดการประชุมการพัฒนาความรู้สังคมศาสตร์ กลุ่มย่อยเศรษฐศาสตร์ มีการอภิปรายประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับการพัฒนาระบบความรู้สังคมศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับสาขาเศรษฐศาสตร์ ต่อจากนั้นสัมภาษณ์เพิ่มเติมเพื่อลงลึก พร้อมกับแสวงหาข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการกับอุปสรรคหรือสิ่งท้าทายที่เกิดขึ้น ซึ่งสมาชิกที่เข้าร่วมการประชุมหรือให้สัมภาษณ์ ได้แก่ นักวิชาการที่เป็นอาจารย์ประจำในสถาบันการศึกษาต่างๆ นักวิชาการอิสระและนักวิจัยอาวุโส แบ่งกลุ่มนักวิชาการและนักวิจัยเป็นนักวิจัยอาวุโส นักวิจัยรุ่นกลาง และนักวิจัยรุ่นใหม่ จากนั้นจึงประมวลผลข้อมูลและสรุปจัดทำรายงาน

1.1 โครงสร้างความรู้

1.1.1 ความรู้แบบเศรษฐศาสตร์การเมือง

รากฐานของเศรษฐศาสตร์การเมืองไทยมีมาตั้งแต่ยุคศักดินา วิชาเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทยช่วงก่อน พ.ศ.2475 เป็นเช่นเดียวกับสังคมศาสตร์แขนงอื่นๆ ที่มาจากประเทศตะวันตก กล่าวคือ ถือกำเนิดขึ้นในฐานะที่เป็นศาสตร์ทางสังคมที่มุ่งความสนใจในการอธิบายพฤติกรรมมนุษย์ที่แข่งขันกันสะสมทรัพย์สินสมบัติ การสร้างความมั่งคั่ง ทั้งนี้สืบจากผลงานการตีพิมพ์หนังสือของ อัดัม สมิธ (Adam Smith) เรื่อง An Inquiry Into

the Nature and Causes of the Wealth of Nations (1776) เรื่อยมาถึงผลงานของเดวิด ริคาร์โด (David Ricardo), โรเบิร์ต มัลธัส (Robert Malthus) จอห์น สจ๊วต มิลล์ (John Stuart Mill) และคนอื่นๆ นักเศรษฐศาสตร์ในกลุ่มนี้เรียกกันว่า เศรษฐศาสตร์คลาสสิก

วิชาเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย ระยะเวลาแรกๆ เขียนขึ้นเพื่อเสนอให้ปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตและการพัฒนาเศรษฐกิจ ผลงานระยะต้นคือ ทรัพย์ศาสตร์ เขียนโดยพระยาสุรียานุวัตร (เกิด บุนนาค พ.ศ.2405-2479) คำว่าโครงสร้างความคิดของหนังสือนี้เชื่อว่าได้รับอิทธิพลจากงานชิ้นสำคัญของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ (ค.ศ. 1805—1873) ชื่อหนังสือ The Principles of Political Economy with Some of Their Application to Social Philosophy สารสำคัญของหนังสือทรัพย์ศาสตร์คือการชี้สภาพความยากจนของประเทศไทย แนวทางแก้ไขด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจและการจัดระบบเศรษฐกิจใหม่ เพื่อขจัดความแตกต่างในรายได้และทรัพย์สิน ลดการเอารัดเอาเปรียบ

เศรษฐศาสตร์การเมืองเป็นการอธิบายเศรษฐศาสตร์ในขอบเขตของปรัชญาทางศีลธรรมและภาวะการณ์ทางการเมือง ภายใต้บริบทของประวัติศาสตร์ในแต่ละช่วงเวลานั้น ระยะเวลาทศวรรษ 2460 การเรียนวิชาเศรษฐศาสตร์ในโรงเรียนข้าราชการพลเรือน (ต่อมายกฐานะขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2460) เดิมเรียนเพียงหนึ่งวิชาคือ ทฤษฎีมูลค่าและการค้าระหว่างประเทศ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ข้อห้ามการเผยแพร่ลัทธิเศรษฐกิจถูกยกเลิก เมื่อมีการตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้นในปี พ.ศ.2478 วิชาเศรษฐศาสตร์ที่บรรจุไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอน มี 2 วิชาคือ ลัทธิเศรษฐกิจ และเศรษฐศาสตร์ ทั้งนี้ เนื้อหาของลัทธิเศรษฐกิจยังได้ปรากฏอยู่นอกสถาบันการศึกษาอีกด้วย เช่น คำโครงการเศรษฐกิจของ ปรีดี พนมยงค์ งานเขียนของนักหนังสือพิมพ์ วารสารหลายฉบับที่เป็นเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ของปัญญาชนหัวก้าวหน้าในเวลานั้น

ช่วงทศวรรษ 2490 การปิดกั้นการเผยแพร่ลัทธิเศรษฐกิจโดยเผด็จการทหาร มีผลทางอ้อมให้การศึกษาศรษฐศาสตร์การเมืองออกนอกสถาบันการศึกษามากยิ่งขึ้น เศรษฐศาสตร์การเมืองห้วงเวลานั้นเป็นเศรษฐศาสตร์การเมืองของสำนักวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ ไม่ใช่เป็นเศรษฐศาสตร์การเมืองคลาสสิกตามแนวของมิลล์ ดังที่แสดงไว้ในผลงานของพระยาสุรียานุวัตรในสมัยก่อนหน้า เวทีของการเผยแพร่ข้อเขียนทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองสำนักวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ คือ นิตยสารและวารสารต่างๆ ที่สำคัญๆ ได้แก่ นิตยสารอักษรสาส์น บรรณาธิการคนสำคัญคือ สุภา ศิริมานนท์, วารสารนิติศาสตร์ ของสมสมัย ศรีศุทรพรรณ (หรือจิตร ภูมิศักดิ์)

การรัฐประหาร พ.ศ.2500 ของสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้หันทิศทางของประเทศเข้าสู่ยุคความทันสมัย พร้อมกับการนำเศรษฐกิจไทยเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจโลก ภายใต้อิทธิพลทางความคิดของสหรัฐอเมริกา สังคมศาสตร์สมัยใหม่ของตะวันตกโดยผ่านความช่วยเหลือในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ ทุนการศึกษา ทุนวิจัย การเสริมสร้าง

สถาบันการศึกษาให้สอดคล้องกับระบบทุนนิยมโลก ส่งผลต่อทิศทางการเรียนการสอนและการสร้างความรู้สาขาเศรษฐศาสตร์ในรั้วมหาวิทยาลัยไทยด้วย

การศึกษาวิชาเศรษฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยไทย ระยะเวลาหลังจากได้รับอิทธิพลทางอุดมการณ์ทุนนิยมเสรีจากสหรัฐอเมริกา เน้นทฤษฎีนีโอคลาสสิกและทฤษฎีของเคนส์ ซึ่งมักขจัดปัจจัยการเมืองออกจากการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ เปลี่ยนทิศทางการออกจากความรู้เชิงปรัชญาและประวัติศาสตร์ จำกัดตัวเองอยู่ในสาขาเฉพาะที่ตัวเองเชี่ยวชาญเท่านั้น ตั้งแต่กลางทศวรรษ 2510 ที่มีการจัดตั้งทบวงมหาวิทยาลัย และมีสถาบันอุดมศึกษาในสังกัดทั้งหมด 20 แห่ง ระยะเวลาเป็นการกระจายการศึกษาไปสู่ภูมิภาค สถาบันการศึกษาเกิดขึ้นในจังหวัดต่างๆ ภายในสถาบันการศึกษาเหล่านั้นมีการเรียนการสอนวิชาเศรษฐศาสตร์ด้วย ทว่าความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ ทั้งความรู้ของผู้สอนและเนื้อหาที่ได้บรรจุลงในหลักสูตรแทบทั้งสิ้นได้ถูกกำหนดอยู่ภายใต้กรอบของทั้งสองทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ดังกล่าวนี้

1.1.2 สำนักเศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 การศึกษาในแนวเศรษฐศาสตร์การเมืองได้กลับเข้าสู่ความสนใจและแพร่หลายอีกครั้งหนึ่ง แสดงให้เห็นได้จากงานตีพิมพ์ซ้ำผลงานของทศวรรษ 2490 ขึ้นใหม่มากมาย ที่สำคัญได้แก่ แคปิตลลิสม์ ของ สุภา ศิริमानนท์ (สำนักพิมพ์เคล็ดไทย 2517), โฉมหน้าศักดินาไทย ของ สมสมัย ศรีศุทรพรหม (ชมรมหนังสือแสงตะวัน 2517) และมีงานเขียนใหม่เพิ่มขึ้นจำนวนมาก โดยเฉพาะเศรษฐศาสตร์การเมืองแนวลัทธิมาร์กซ์-เลนิน นอกจากนี้ มีหนังสือแปลเกี่ยวกับผลงานด้านลัทธิเศรษฐกิจ อาทิ สรรนิพนธ์เหมา เจ๋อตุง งานเขียนของ โฮจิมินห์ เช กุวารานะ ฯลฯ หนังสือเหล่านี้มีจำหน่ายตามแผงหนังสือทั่วไป

ความสนใจด้านเศรษฐศาสตร์การเมืองที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เริ่มต้นประมาณภาคการศึกษาต้นปีการศึกษา 2519 พร้อมกับคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้เปิดให้มีการบรรยายวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง (ศ. 316) สำหรับนักศึกษาเป็นครั้งแรก นักวิชาการที่รวมตัวกันในชื่อว่า กลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สมาชิกเริ่มแรกของกลุ่มเป็นอาจารย์คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาฯ จำนวนราวสิบกว่าคน ต่อมาขยายสมาชิกผู้ที่สนใจร่วมกันออกไปยังคณะหรือสถาบันอื่นๆ ด้วย

สมาชิกผู้ก่อตั้งและผลงานของกลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาฯ ระยะเวลาเริ่มแรก คนสำคัญๆ ได้แก่ รองศาสตราจารย์ ดร. วารินทร์ วงศ์หาญเขาว์ ดำรงตำแหน่งคณบดีของคณะเศรษฐศาสตร์ (พ.ศ. 2521 - 2522) และต่อมาไปดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสถาบันวิจัยสังคม จุฬาฯ (พ.ศ. 2522 - 2529) ผู้สนับสนุนคนสำคัญในการจัดพิมพ์ นิตยสารเพื่อน ยุคหลัง 14 ตุลาคม 2516 และเป็นอดีตเลขาธิการสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย สมัยที่ ดร.ปวย อึ้งภากรณ์ เป็นนายกสมาคมฯ ศาสตราจารย์ ดร. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (ดำรงตำแหน่งคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ พ.ศ. 2522 - 2524) รองศาสตราจารย์ ดร. สุธี ประศาสน์เศรษฐ อาจารย์ ดร. ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคนอื่นๆ ในคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาฯ

ระหว่างทศวรรษ 2520 – 2530 สมาชิกของกลุ่มเศรษฐศาสตร์ขยายตัวออกไป ครอบคลุมถึง นักวิชาการในคณะอื่นๆ รวมถึงสถาบันการศึกษาแห่งอื่น ที่สำคัญได้แก่ คณะอักษรศาสตร์ และคณะรัฐศาสตร์ จุฬาฯ, คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล , คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร การรวมกลุ่มกันของนักวิชาการผู้ที่สนใจความรู้ด้านเศรษฐศาสตร์ การเมืองในรอบทศวรรษดังกล่าว กล่าวได้ว่าเป็นการรวมตัวของนักวิชาการไทยที่เป็นเครือข่ายสหวิทยาการ เกิดจากการตื่นตัวของวงวิชาการไทยขณะนั้นต่อวิกฤตการณ์ขององค์ความรู้ที่จะเป็นทางออกของประเทศ

การที่แนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองได้รับการตอบสนองอย่างดี เป็นที่นิยมในหมู่นักศึกษาสมัยนั้น เป็นเพราะการวิเคราะห์แบบเศรษฐศาสตร์การเมืองสามารถสนองตอบความต้องการของนักศึกษาที่กำลังแสวงหาความเป็นจริงของระบบเศรษฐกิจการเมืองของสังคมไทย เป็นความรู้ที่มีหลักการพื้นฐานอยู่ที่การมอง ปัจจัยต่างๆ ในสังคมแบบสัมพันธ์ภาพระหว่างกัน พื้นฐานทางวิชาการเป็นแนววิพากษ์ เป็นความรู้เศรษฐศาสตร์เพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม

1.1.3 โครงสร้างความรู้ด้านเศรษฐศาสตร์ ตั้งแต่ทศวรรษ 2530

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลและปริทัศน์งานวิจัยใน โครงการประมวลองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาการวิจัยเศรษฐกิจ (2542) ทำให้ทราบว่าระบบความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ของไทย ตามการจัดแบ่งสาขาวิชาด้านเศรษฐศาสตร์อย่างคร่าวๆ เป็น 10 กลุ่ม ดังนี้ เศรษฐศาสตร์การเงิน การคลัง และมหภาค, เศรษฐศาสตร์การเมืองและประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ, เศรษฐศาสตร์การเกษตร ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม, เศรษฐศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และพฤติกรรม, เศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ, เศรษฐศาสตร์อุตสาหกรรมและการจัดการ, เศรษฐศาสตร์แรงงานและทรัพยากรมนุษย์, เศรษฐศาสตร์สาธารณสุข การศึกษา และนโยบายสาธารณะ, เศรษฐศาสตร์คณิตศาสตร์และเศรษฐมิติ และอื่น ๆ (เช่น ศาสนา การท่องเที่ยว) ในรายงานกล่าวว่าจากการปริทัศน์ทำให้ทราบว่างานวิจัยเกือบทั้งหมดอยู่ในสาขาหลักไม่กี่สาขา โดยกว่า 1 ใน 4 ของงานวิจัยที่ทำการปริทัศน์อยู่ในสาขาเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ (ซึ่งตามกระแสของการเปิดการค้าการลงทุนในระดับโลกในขณะนั้น) สาขาที่มีจำนวนงานวิจัยมากรองลงมาคือสาขาเศรษฐศาสตร์สุขภาพ การศึกษา และสวัสดิการ ตามด้วยสาขาเศรษฐศาสตร์อุตสาหกรรม, เศรษฐศาสตร์เกษตร ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม, เศรษฐศาสตร์พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ตามลำดับ

ในกรณีของผลงานวิทยานิพนธ์ แม้นักศึกษาในกลุ่มมหาวิทยาลัยที่มีการเรียนการสอนวิชาเศรษฐศาสตร์จะมีความสนใจที่หลากหลาย แต่การตัดสินใจเลือกหัวข้อมักถูกจำกัดด้วยความชำนาญและความสนใจของอาจารย์ที่ปรึกษา ดังนั้นจึงพบว่ากว่า 1 ใน 4 ของวิทยานิพนธ์ในช่วงที่ทำการปริทัศน์คือ ปี พ.ศ. 2539-2541 จัดอยู่ในสาขาเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศเช่นเดียวกับงานวิจัย รองลงมาด้วยสาขาเศรษฐศาสตร์การเงิน เศรษฐศาสตร์มหภาคและการเงิน เศรษฐศาสตร์สาธารณสุข เศรษฐศาสตร์เกษตร

ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม และสาขาอื่น ๆ อีก 6 สาขา รูปแบบของงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ในช่วงที่ทำการปริทัศน์นี้ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์เชิงประจักษ์ที่เน้นการตอบคำถามเพื่อแก้ปัญหาที่ประเทศกำลังประสบอยู่หรือกำลังจะประสบในระยะสั้น การศึกษาวิจัยสำหรับปัญหาเศรษฐกิจของประเทศในระยะยาวและการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้หรือแนวคิดใหม่ยังมีไม่มาก รวมถึงคำถามในการวิจัยที่ถูกตั้งยังคงไม่ครอบคลุมคำถามสำคัญของแต่ละสาขาอีกหลายคำถามซึ่งเป็นที่ต้องศึกษาและแสวงหาคำตอบต่อไป อีกทั้งการทำงานวิจัยส่วนหนึ่งเป็นงานที่ได้รับการสนับสนุนด้านเงินทุนและถูกกำหนดคำถามในการวิจัยจากรัฐราชการ ซึ่งจะเป็นผู้ใช้ประโยชน์จากผลการศึกษาค้นคว้านั้น ทว่าความเป็นไปได้ที่ผลการศึกษาของวิทยานิพนธ์จะได้รับความสนใจจากกระทรวงทบวงกรมยังมีค่อนข้างน้อย (น.21-24)

ภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 ความรู้ด้านเศรษฐศาสตร์มีการขยายออกไปครอบคลุมคำถามใหม่ๆ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบผ่านการสำรวจหัวข้อการประชุมระดับนานาชาติของนักเศรษฐศาสตร์ ครั้งที่ 1-14 (จัดขึ้นระหว่าง พ.ศ.2548 ถึง พ.ศ.2564) พบว่าความรู้ทางสังคมศาสตร์ของไทยไม่เพียงเป็นองค์ความรู้เฉพาะสาขาเท่านั้น แต่มีแนวโน้มของการผสมผสานองค์ความรู้ข้ามสาขามากขึ้น หัวข้ออภิปรายบางหัวข้อทำให้ยากจะระบุชัดว่าเป็นสาขาใดสาขาหนึ่งดังที่เคยจัดจำแนกขึ้นในอดีต เช่น เรื่องชนชั้นกลาง นโยบายประชานิยม และการกลายเป็นประชาธิปไตย ที่พยายามนำมาพัฒนาแบบจำลองทางทฤษฎี การพัฒนาที่ยั่งยืนก็มีหลายกรอบความคิด หลายประเด็นที่ทำการศึกษาซึ่งอาจจะทำการค้นคว้าด้วยกระบวนการทัศน์และทฤษฎีที่แตกต่างกัน เนื่องจากการเคลื่อนตัวของความรู้ที่มีหลากหลาย ซับซ้อน และท้าทายมากยิ่งขึ้น จึงยากที่จะขีดเส้นแบ่งพรมแดนของแต่ละสาขาความรู้ได้อย่างชัดเจนเช่นในทศวรรษก่อนหน้า

การเลือกหัวข้อปาฐกถาในการประชุมระดับนานาชาติของนักเศรษฐศาสตร์ที่ผ่านมาแล้ว จำนวน 14 ครั้ง ยังสามารถทำให้เห็นทิศทางการเคลื่อนตัวของประเด็นวิจัยทางเศรษฐศาสตร์ได้อย่างน่าสนใจ เศรษฐกิจพอเพียง/เศรษฐกิจชุมชน (ครั้งที่ 2/พ.ศ.2549) เศรษฐศาสตร์เพื่อชีวิตและสิ่งแวดล้อม (ครั้งที่ 6 พ.ศ. 2553) ประเทศไทยภายใต้การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจโลก (ครั้งที่ 8 พ.ศ.2557) เศรษฐศาสตร์สีเขียว (ครั้งที่ 9 พ.ศ.2558) แนวคิดเศรษฐกิจของ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ (ครั้งที่ 10 พ.ศ.2559) ประเด็นการพัฒนาที่ยั่งยืน (ครั้งที่ 3 พ.ศ.2550/ครั้งที่ 11 พ.ศ.2560) ประเด็น Digitalization (ครั้งที่ 12 พ.ศ.2561) ประเด็นเศรษฐศาสตร์กับความเหลื่อมล้ำ (ครั้งที่ 14 พ.ศ.2564) กล่าวได้ว่าทิศทางการเคลื่อนตัวของความสนใจของนักเศรษฐศาสตร์พุ่งประเด็นออกจากความสนใจเดิมที่เน้นการเติบโตหรือเสถียรภาพของเศรษฐกิจ เคลื่อนย้ายมาสู่ประเด็นการพัฒนาที่ยั่งยืน ปัญหาสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจทางเลือก และความเหลื่อมล้ำ พยายามที่จะสร้างความเชื่อมโยงปัญหาด้านต่างๆมากยิ่งขึ้น การให้ความสนใจต่อประเด็นความท้าทายใหม่ เช่น AI กับผลกระทบต่ออนาคตของแรงงานมนุษย์ เศรษฐกิจในโลกยุคดิจิทัล ตลอดจนสภาวะโลกร้อน

การผสมผสานองค์ความรู้ระหว่างเศรษฐศาสตร์หลายสาขาเข้าด้วยกัน อีกทั้งองค์ความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ก็สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับกลุ่มคนต่างสาขาหรือพื้นที่สนามอื่น ๆ ได้อีกด้วย เช่น เศรษฐศาสตร์แนว

พฤติกรรมที่หัวข้อวิจัยขยายความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ไปสู่เรื่องชีวิตประจำวันของผู้คน เช่น การบันเทิง การเชื่อมโยงข้ามศาสตร์ เช่น ประเด็นเศรษฐศาสตร์กับฟิสิกส์ เหล่านี้แสดงให้เห็นว่าความรู้สาขาเศรษฐศาสตร์กำลังปรับตัวภายใต้บริบทของความเปลี่ยนแปลง ต้องการได้รับคำอธิบายใหม่ ด้วยวิธีวิทยาใหม่ๆ ขณะเดียวกันผลงานทางเศรษฐศาสตร์การเมืองบางส่วนก็มีการปรับเปลี่ยนมาใช้วิธีการเชิงปริมาณ ช่วยทำให้เพิ่มความหนักแน่นให้แก่ข้อเสนอที่ได้ค้นพบ และองค์ความรู้ที่ได้สร้างขึ้น ก็มีลักษณะเป็นการแยกส่วนตามความเชี่ยวชาญ มีปัญหาเหมือนกับเศรษฐศาสตร์แขนงอื่นๆ

อย่างไรก็ดี จากการรวบรวมและศึกษาหัวข้อวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกสาขาเศรษฐศาสตร์จากมหาวิทยาลัยชั้นนำในไทย โดยความพยายามจัดแบ่งประเภทงานวิจัยตามหัวข้อวิจัยเป็น 10 กลุ่ม ตามระบบการแบ่งที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น พบว่าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 – 2563 งานวิจัยยังคงค่อนข้างกระจุกตัวที่สาขาเศรษฐศาสตร์การเงิน การคลัง และมหภาค ส่วนเศรษฐศาสตร์การเมืองและประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ เศรษฐศาสตร์การเกษตร ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เศรษฐศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และพฤติกรรม เศรษฐศาสตร์สาธารณสุข การศึกษา และนโยบายสาธารณะยังมีน้อยกว่าโดยเปรียบเทียบกับกลุ่มแรก สะท้อนว่าองค์ความรู้ที่ถูกผลิตขึ้นในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ยังมีการปรับเปลี่ยนค่อนข้างล่าช้า ทั้งนี้ การเกิดขึ้นของหัวข้อวิทยานิพนธ์แปลกใหม่เพื่อสอดคล้องกับกระแสสังคมปัจจุบันหรือบริบทของประเทศไทยในด้านต่าง ๆ เริ่มมีให้เห็นบ้าง แต่ยังมีน้อย ขณะที่เมื่อลงไปดูในรายละเอียดจะพบว่าในสาขาที่มีความกระจุกตัวดังที่ได้นำเสนอนั้น งานวิจัยหลายชิ้นที่ถูกจัดกลุ่มไว้ในสาขานั้นไม่ได้อธิบายถึงองค์ความรู้กลุ่มนั้นอย่างบริสุทธิ์ แต่มีความรู้จากสาขาอื่นหรือมีการข้ามสาขามาผสมอยู่ด้วย เช่น งานวิจัยบางชิ้นอาจถูกจัดประเภทเป็นสาขาเศรษฐศาสตร์การพัฒนา หรือสาขาเศรษฐศาสตร์การเมืองก็ได้ องค์ความรู้ใหม่อาจจะต้องพิจารณาโดยลงลึกในวิธีวิทยาที่ใช้เป็นสำคัญด้วย

1.2 ระบบบริหารจัดการความรู้

ในหัวข้อนี้ จะกล่าวถึงระบบบริหารจัดการความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ ประกอบด้วย นิตยสารวิชาการ การเสวนา/สัมมนาทางวิชาการ วารสารวิชาการ การประชุมวิชาการ ศูนย์วิจัยและศูนย์ความเชี่ยวชาญเฉพาะ

นิตยสารวิชาการ

ช่วงทศวรรษ 2510 นิตยสารเชิงวิชาการที่สำคัญสำหรับปัญญาชนหัวก้าวหน้าของไทย ได้แก่ **สังคมศาสตร์ปริทัศน์** ซึ่งเริ่มตีพิมพ์ฉบับแรกในปี พ.ศ.2506 มีบรรณาธิการคนแรกคือ สุลักษณ์ ศิวรักษ์ และสุชาติ สวัสดิ์ศรี เป็นบรรณาธิการคนต่อมา สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทยเป็นเจ้าของ

สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ดำรงภารกิจการเผยแพร่แนวคิดด้านเศรษฐศาสตร์การเมือง รับช่วงต่อจากนิตยสารอักษรสาส์นแต่ก็ต้องทำงานภายใต้ข้อจำกัดของบรรยากาศทางการเมืองในขณะนั้น โดยยังคงทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ทางวิชาการในสาขาสังคมศาสตร์ทุกสาขา ด้วยระบบความรู้สหวิทยาการ

ช่วงระยะนั้น การทำงานวิชาการเพื่อเผยแพร่ความรู้สู่สังคมมีลักษณะที่ทำกันเองด้วยใจรัก อาศัยการตีพิมพ์ที่มี ยอดจำหน่ายผ่านร้านหนังสือต่างๆ ยังไม่มีระบบการสนับสนุนทุนจากแหล่งอื่น

การเสวนา/สัมมนาทางวิชาการ

การนำเสนอบทความเป็นกิจกรรมทางปัญญาที่สำคัญ มีผลทำให้เกิดการรวมกลุ่มของนักวิชาการเป็น เครือข่าย ช่วงทศวรรษ 2520 เหตุผลที่กลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมืองเริ่มเป็นที่สนใจของคนทั่วไป ก็ด้วยการเสนอ บทความในการสัมมนาวิชาการเศรษฐศาสตร์การเมือง บทความเรื่อง ระบบเศรษฐกิจสังคมไทย กึ่งเมืองขึ้น-กึ่ง คักตินา โดย **ดร.ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์** เสนอที่คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในราวปลายปี พ.ศ.2522 เป็นที่สนใจมาก เพราะกลุ่มบุคคลหลายฝ่ายทั้งในเมืองและในป่ากำลังสนใจว่าทิศทางและ ยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมไทยจะเป็นไปอย่างไร การพบปะกันของนักวิชาการและผู้สนใจแนวคิด เศรษฐศาสตร์การเมืองจากการสัมมนาครั้งนี้ นำไปสู่การรู้จักและร่วมมือกันเพื่อทำกิจกรรมทางวิชาการร่วมกัน ต่อๆมา อีกหลายครั้ง และค่อยๆ พัฒนาต่อมาเป็นการเผยแพร่แนวคิดและผลงานการศึกษาในแนว เศรษฐศาสตร์การเมืองอย่างสม่ำเสมอ ในระยะหลังจากนั้น จึงเพิ่มเติมเป็นการจัดทำผลงานวิชาการในลักษณะ **วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง** เริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2524 ซึ่งทำต่อเนื่องมาจนถึงปีที่ยุติการจัดทำ ปี พ.ศ.2531 เนื่องจากปัจจัยแวดล้อมของนักวิชาการในเครือข่ายและเงื่อนไขสังคมไทยที่ได้เปลี่ยนแปลงไป (กนกศักดิ์ 2549, น. 19)

แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัยอาจจะแสดงบทบาทดังที่ผ่านมาในอดีต สำนักงานกองทุนสนับสนุนการ วิจัย (สกว.) เคยเป็นผู้สนับสนุนคนสำคัญสนับสนุนงบประมาณในการจัดเวทีเสวนาวิชาการ/สัมมนาวิชาการ เกี่ยวกับประเด็นต่างๆ ที่มีผู้ขอรับการสนับสนุน

วารสารวิชาการ

วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง มีบทบาทในการเป็นเวทีสื่อกลางสำหรับการถกเถียงประเด็นทาง วิชาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อทิศทางการพัฒนาของสังคมไทย และการสร้างองค์ความรู้ด้านเศรษฐศาสตร์ การเมืองให้แก่สังคมไทยสืบจากสมัยของ อักษรสาส์น และสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ในอดีต

การปรากฏตัวขึ้นมาของ **วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง** เริ่มปี พ.ศ.2524 และ**วารสารเศรษฐศาสตร์ (ธรรมศาสตร์)** ซึ่งเผยแพร่เป็นฉบับแรกในปี พ.ศ.2526 น่าจะได้รับอิทธิพลบางส่วนจากความต้องการเสนอ ทางเลือกใหม่ให้แก่วงวิชาการในประเทศไทย การที่นักวิชาการสามารถมีทางเลือกได้หลายๆ ทาง การให้ คำอธิบายใหม่ๆ สร้างประเด็นโต้กลับสังคมศาสตร์กระแสหลัก เชื่อว่าสามารถจะยกระดับพัฒนาการของ สังคมศาสตร์ได้นั่นเอง

ทั้งนี้ การจัดทำวารสารวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์ มีตัวอย่างที่นำมาจากวงวิชาการต่างประเทศ ในฐานะเป็นแหล่งความรู้ทางปัญญา อาทิ New Left Review, Journal of Peasant Studies และ Radical Review of Political Economy เป็นต้น

เมื่อความสนใจเศรษฐศาสตร์การเมืองแบบวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ได้ซบเซาลงเนื่องจากกระแสพัฒนา ด้านอุตสาหกรรมของประเทศ และการค่อยๆ เปลี่ยนเข้าสู่การเมืองแบบประชาธิปไตย ช่วงทศวรรษ 2530 กิจกรรมทางวิชาการของกลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมือง จากเดิมในรูปแบบวารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ก็ได้เปลี่ยนมาเป็นกิจกรรมในรูปแบบอื่นๆ ได้แก่ การจัดปาฐกถา การจัดเวที Forum ต่างๆ การทำวิจัยโดยใช้กรอบคิดแบบเศรษฐศาสตร์การเมือง โดยการรวมกลุ่มนักวิชาการที่ยังเหนียวแน่นกัน จัดตั้งเป็นศูนย์ศึกษาใน คณะเศรษฐศาสตร์ กิจกรรมของศูนย์ฯ ครอบคลุมการศึกษาทฤษฎีและแนวคิดทางเศรษฐกิจ การทำวิจัย การให้บริการวิชาการ เช่น การจัดสัมมนา การอบรม ออกหนังสือและวารสาร ฯลฯ ให้บริการความรู้ทางวิชาการ แก่นักวิชาการ ปัญญาชน นักพัฒนา นักศึกษา และประชาชนทั่วไป (โครงการจัดตั้งวิทยาลัยเศรษฐศาสตร์ การเมือง จุฬาฯ, 2556)

สำหรับความรู้เศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ต่อมาที่การเรียนการสอนสาขาเศรษฐศาสตร์ได้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น กระจายตามสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ คณาจารย์ผู้เชี่ยวชาญเศรษฐศาสตร์เฉพาะด้านได้มีจำนวนเพิ่มสูงขึ้นตามไปด้วย วารสารวิชาการจึงเป็นแหล่งเผยแพร่ความรู้และการอ้างอิงผลงานได้อย่างดี แหล่งความรู้ในวงวิชาการเกิดขึ้นทั้งในระดับนานาชาติและในระดับชาติที่แต่ละสถาบันต่างได้จัดทำวารสารวิชาการของตนเอง ขึ้นในฐานะเป็นแหล่งเผยแพร่ความรู้สู่สังคม ทั้งนี้ตามเกณฑ์คุณภาพวารสารที่ได้มียอมรับ เช่น TCI, SCOPUS วารสารวิชาการจำนวนหนึ่งยังต้องได้รับการยกระดับขึ้นอีก เนื่องจากผู้ใช้ประโยชน์ที่ยังมีจำนวนน้อย การเผยแพร่ยังไม่เป็นวงกว้าง

การประชุมวิชาการ

การประชุมวิชาการระดับชาติของนักเศรษฐศาสตร์ จัดขึ้นอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ.2548 เป็นความร่วมมือของกลุ่มมหาวิทยาลัย 9 แห่ง ประกอบด้วย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา กลุ่มเป้าหมายคือ นักเศรษฐศาสตร์ในสถาบันต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน อาจารย์ นักวิจัย นิสิตนักศึกษาระดับปริญญาตรี โท เอก รวมถึงบุคลากรจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน รวมทั้งประชาชนทั่วไปจำนวนหนึ่ง

ศูนย์วิจัย/ศูนย์ความเชี่ยวชาญเฉพาะ

สถาบัน/ศูนย์วิจัยต่างๆ มีทั้งสถาบันวิจัย/ศูนย์วิจัยในสถาบันการศึกษา ศูนย์วิจัยของภาคเอกชน ศูนย์วิจัยที่มีสถานะกึ่งราชการ เช่น ศูนย์วิจัยของ ธปท. ทีดีอาร์ไอ ศูนย์วิจัยไทยพาณิชย์ ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ ฯลฯ

การจัดตั้งศูนย์วิจัยในสถาบันการศึกษา ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เช่น สถาบันเอเชีย สถาบันวิจัยสังคม ศูนย์อาเซียนศึกษา ในระดับคณะ เช่นที่คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาฯ มีการรวมกลุ่มคณาจารย์และนักวิจัยที่มีความสนใจร่วมกัน เช่น การจัดตั้งศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง ศูนย์นโยบายโลกมุสลิม ศูนย์ศึกษานโยบายเพื่อการพัฒนา ฯลฯ ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การจัดตั้งศูนย์วิจัยความเหลื่อมล้ำและนโยบายสังคม เป็นต้น

แหล่งทุนที่ช่วยเหลือให้การสนับสนุนการจัดตั้งและกิจกรรมการดำเนินงานของศูนย์วิจัยต่างๆ แหล่งสำคัญในอดีตคือ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.)

ศูนย์ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน (Center of Excellence) รูปแบบการจัดตั้งมีที่มาจากศูนย์ความเป็นเลิศเพื่อเป็นฐานด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี ช่วงปี พ.ศ.2542 – 2552 มีเป้าหมายหลักในการผลิตบัณฑิตปริญญาโท เอก และสร้างผลงานการตีพิมพ์ในวารสารชั้นนำ ถือเป็นก้าวแรกของการทำงานร่วมกันของอาจารย์และนักวิจัยจากมหาวิทยาลัยของแต่ละศูนย์ความเป็นเลิศ เป้าหมายให้มีการวิจัยเชิงบูรณาการข้ามศาสตร์ (Multidisciplinary/ Interdisciplinary) งานวิจัยของศูนย์ฯ จะได้รับการสนับสนุนจาก สกอ. และจะมีการได้รับทุนเสริมจากแหล่งทุนอื่นๆ ร่วมด้วย ตัวอย่างการจัดตั้งศูนย์ความเป็นเลิศสาขาเศรษฐศาสตร์ ได้แก่ ศูนย์เศรษฐศาสตร์พฤติกรรมและการทดลอง แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดย สกอ. จะเป็นผู้ให้ทุน แต่ในปัจจุบัน การสนับสนุนได้ขาดความต่อเนื่องเพราะเหตุที่มาจาก การปรับเปลี่ยนโครงสร้างของแหล่งทุนและระบบการสนับสนุนทุนวิจัย

1.3 แหล่งทุน

แหล่งทุนหลักในการวิจัยของนักเศรษฐศาสตร์ ประกอบด้วย 1. แหล่งทุนภายใน ได้แก่ ทุนวิจัยภายในคณะหรือสถาบัน และทุนมหาวิทยาลัย 2. แหล่งทุนภายนอก แบ่งเป็น แหล่งทุนภายนอกที่มาจากภาครัฐภายในประเทศ แหล่งทุนภายนอกที่มาจากต่างประเทศ และแหล่งทุนภายนอกที่มาจากภาคเอกชนภายในประเทศ

แหล่งทุนภายในคณะหรือสถาบัน เป็นการเพิ่มเติมส่วนขาดที่ยังไม่ถึงเป้าหมายของจำนวนทุนวิจัยต่อคณาจารย์ มักจะใช้ทุนวิจัยเพื่องานวิจัยประเภทที่ไม่อาจหาแหล่งทุนภายนอกให้การสนับสนุนได้ (งานวิจัยเชิง

แนวคิดหรือการตั้งโจทย์ตามความเชี่ยวชาญของนักวิจัย) ทุนมหาวิทยาลัย ในรอบเกือบสองทศวรรษที่ผ่านมา ดำเนินตามกรอบยุทธศาสตร์ที่รัฐให้การสนับสนุนแต่ละกลุ่มมหาวิทยาลัย

แหล่งทุนภายนอกที่มาจากภาครัฐภายในประเทศ ได้แก่ แหล่งทุนภาครัฐที่มีภารกิจโดยตรงด้านวิจัย (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการนโยบายวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรมแห่งชาติ สถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย สถาบันวิจัยภาครัฐอื่นๆ) และหน่วยงานราชการ อาทิ กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงอุตสาหกรรม สภาพัฒนา กสทช. สำนักงานข้าราชการพลเรือน กองเศรษฐกิจสุขภาพและหลักประกันสุขภาพ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข กรมสรรพากร สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด และสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ รวมถึงหน่วยงานของรัฐที่เป็นองค์การมหาชน เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ และสถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา

แหล่งทุนภายนอกที่มาจากต่างประเทศ ได้แก่ โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ องค์การอนามัยโลก ธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชีย มูลนิธิฟรีดริช เอแบร์ท ฯลฯ

แหล่งทุนภายนอกที่มาจากภาคเอกชนภายในประเทศ ได้แก่ สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย สภาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หอการค้าไทย-จีน บริษัทเอกชน เช่นบริษัทหลักทรัพย์จัดการกองทุน กสิกรไทย จำกัด

เมื่อพิจารณาแล้วจะพบว่าลักษณะความรู้ที่มากับแหล่งทุนภายนอกบางส่วนนั้นมักมีความผูกโยงกับโจทย์ของหน่วยงานของเจ้าของแหล่งทุน หรือกล่าวได้ว่าหน่วยงานผู้ให้ทุนมีบทบาทเป็นผู้กำหนดโจทย์วิจัย อาจรวมถึงวิธีวิทยาในการจัดทำงานวิจัยนั้น ๆ ซึ่งนักวิจัยรับดำเนินการตามขอบเขตงานที่หน่วยงานเป็นผู้กำหนดขึ้น

1.4 ผู้ผลิตความรู้และผู้ใช้ประโยชน์ความรู้

ผู้ผลิตความรู้

ผู้ผลิตความรู้เศรษฐศาสตร์ ได้แก่ อาจารย์ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาและมหาบัณฑิตศึกษา นักวิจัยในอุดมศึกษา นักวิจัยอิสระ นักวิจัยหรืออาจารย์เลือดผสมจากสายสังคมศาสตร์ NGOs ซึ่งทำหน้าที่สอนและวิจัยในสาขาทางเศรษฐศาสตร์ในลักษณะของการวิจัยพื้นฐานและประยุกต์ที่มุ่งเน้นสร้างองค์ความรู้และยกระดับความรู้สำหรับการพัฒนาสังคมทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

ในกลุ่มของศูนย์วิจัยเฉพาะด้านบางแห่งที่มีลักษณะการทำงานแบบสหวิทยาการ ตัวอย่างเช่นศูนย์นโยบายโลกมุสลิม คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาฯ ผู้ผลิตความรู้นอกจากอาจารย์/นักวิชาการในคณะ ยังเคยได้ความ

ร่วมมือจากสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง กระทรวงการคลัง สำหรับความช่วยเหลือด้านความรู้กฎหมายและประเด็นส่วนราชการ รวมถึงนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยอื่น ๆ เช่น สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร มหาวิทยาลัยฟาฏอนี และนักวิจัยอิสระ ผู้ผลิตความรู้ที่ให้ความร่วมมือกับทางศูนย์ฯ มีหลากหลาย เนื่องจากเนื้อหาของงานมีโจทย์ที่หลากหลาย ไม่ใช่มีเพียงนักเศรษฐศาสตร์ที่ตอบปัญหาเหล่านั้นได้ ต้องรวมสาขาวิชาอื่นเข้ามา เช่น สาธารณสุข กฎหมาย ความมั่นคง ธุรกิจ เพื่อร่วมผลิตองค์ความรู้

ผลงานประเภทตำราและหนังสือ จำแนกตามผู้ใช้ความรู้ ความรู้ระดับลึก ตำราหรือหนังสือที่ใช้สำหรับการเรียนการสอน เช่น ตำราเศรษฐมิติ เศรษฐศาสตร์จุลภาค เศรษฐศาสตร์มหภาค เศรษฐศาสตร์นโยบายสาธารณะ ตำราวิจัย ฯลฯ ผู้แต่งหนังสือมักเป็นอาจารย์ประจำหรือนักวิจัยเต็มเวลาที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในสถาบันการศึกษา กลุ่มเป้าหมายของความรู้เป็นกลุ่มเฉพาะ โดยมากจะใช้ในการเรียนการสอนทั้งในสถาบันที่ตนสังกัด หรือสำหรับนิสิตนักศึกษาในสถาบันการศึกษาที่มีการเรียนการสอนในวิชาเศรษฐศาสตร์ สำหรับความรู้ด้านเศรษฐศาสตร์ที่มุ่งเป้าหมายผู้อ่านทั่วไป ผู้แต่งอาจเป็นนักวิชาการในมหาวิทยาลัยหรืออาจอยู่นอกรั้วมหาวิทยาลัย โดยมากจะเป็นความรู้เศรษฐศาสตร์แนวประยุกต์

ปัจจุบันที่การสอนวิชาเศรษฐศาสตร์กำลังเผชิญกับปัญหาแนวโน้มการลดลงของนักศึกษา ทิศทางการปรับตัวต่อผู้ผลิตความรู้ ดังเช่นการปรับปรุงหลักสูตรโดยการสอนเศรษฐศาสตร์ให้บูรณาการกับศาสตร์อื่นมากขึ้น เช่นด้านการแพทย์/สาธารณสุข ท่องเที่ยว ผู้สูงอายุ สังคมศาสตร์หรือแม้แต่วิทยาศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์

ผู้ใช้ประโยชน์ความรู้

การใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ทางเศรษฐศาสตร์มีได้หลายกรณี ดังนี้ (1) การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ ผู้ใช้ประโยชน์ ได้แก่ นักศึกษา นักวิจัย นักวิชาการสาขา ครู อาจารย์มหาวิทยาลัย องค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งนำความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ไปต่อยอดในการวิจัยและการเรียนการสอน (2) งานเขียนเชิงประยุกต์ ผู้ใช้ประโยชน์ ได้แก่ ชาวบ้าน ชุมชน หน่วยงานของรัฐ องค์กรเอกชน องค์กรภาคประชาสังคม โดยเป็นกลุ่มที่นำความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ไปประยุกต์กับงานพัฒนาระดับพื้นที่หรือระดับชาติ ในขณะที่อีกด้านหนึ่ง ความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสาขาเศรษฐศาสตร์การเมือง สามารถทำหน้าที่สะท้อนความคิดความเชื่อมั่นของประชาชน คุณภาพชีวิต และสภาพความเป็นอยู่ที่แตกต่างของคนในสังคมได้อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรมมาก (3) การใช้ประโยชน์เชิงนโยบาย โดยเฉพาะมิติความเหลื่อมล้ำ ความยากจน และการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ผู้ใช้ประโยชน์ ได้แก่ หน่วยงานรัฐ เช่น องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มงานแผนยุทธศาสตร์และนโยบาย กระทรวงการคลัง TDRi หน่วยงานตุลาการ หน่วยงานสรรพสามิต โดยประยุกต์ความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ สำหรับการวิเคราะห์และวางแผนทางนโยบาย

ต่าง ๆ (4) การใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ ผู้ใช้ประโยชน์ ได้แก่ เจ้าของธุรกิจ โดยประยุกต์ความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ สำหรับการวางแผนกลยุทธ์การขายหรือประกอบธุรกิจ มุ่งเน้นการเพิ่มรายได้ หรือประสิทธิภาพการผลิต ดูแนวโน้มพฤติกรรมผู้บริโภคและการคาดการณ์การขึ้นลงของราคาในอนาคต หรือการพยากรณ์สถานะเศรษฐกิจ

ความรู้ด้านเศรษฐศาสตร์บางกลุ่มจะมีลักษณะเฉพาะตัวมาก ทั้งวิธีวิทยา และวิธีการศึกษา แหล่งทุนที่ให้อาจจะมาจากแวดวงผู้ใช้ประโยชน์ความรู้นั้นๆ โดยตรง และในระยะหลังด้วยความยึดโยงกับการเผยแพร่ความรู้เป็นวงกว้างที่เน้นการตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารวิชาการระดับนานาชาติที่อยู่ในกลุ่มอันดับสูงๆ ความรู้ดังกล่าวนี้ได้ทำให้ความสนใจของนักเศรษฐศาสตร์รุ่นใหม่ๆ ถูกดึงเข้าสู่วิถีของการสร้างองค์ความรู้ดังกล่าวนี้ เพื่อต่อยอดสู่การขอกำหนดตำแหน่งทางวิชาการในระดับสูงขึ้นไป มีการขอสนับสนุนเงินทุนวิจัยที่ตั้งใจเพื่อสร้างองค์ความรู้ที่เน้นการเผยแพร่ในระดับนานาชาติ การประชุมทางวิชาการและการเสนอผลงานทางวิชาการในต่างประเทศมีเพิ่มมากขึ้นอย่างมาก โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับช่วงทศวรรษ 2520-30 แต่ในมุมมองกลับการรวมตัวของนักวิชาการหรืออาจารย์เพื่อการค้นคว้าวิจัยร่วมกันหรือการแลกเปลี่ยนมุมมองทางวิชาการค่อนข้างน้อย ผลงานด้านเศรษฐศาสตร์ที่มีเป้าหมายเพื่อการตอบโจทย์ภาคประชาชนธรรมดาทั่วไปลดน้อยลงเรื่อยๆ ที่ถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาประเทศ ผลงานวิชาการบางส่วนหากมีชิ้นงานวิชาการที่มีเนื้อหาค่อนข้างยาก ผู้อ่านต้องมีความรู้ด้านเศรษฐมิติขั้นสูง ก็จัดอยู่ในจำพวกผลงานวิชาการที่มีผู้เข้าถึงน้อยและการอ้างอิงต่ำ

โดยสรุปแล้วงานวิจัยทางเศรษฐศาสตร์มีรูปแบบการพัฒนาและการเคลื่อนที่ขององค์ความรู้ในแบบเศรษฐศาสตร์ประยุกต์และข้ามสาขาเพิ่มมากขึ้น ผู้ผลิตความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ไม่ได้ถูกจำกัดแต่เพียงเฉพาะกลุ่มนักเศรษฐศาสตร์ที่เป็นอาจารย์ประจำเท่านั้น สามารถเป็นนักวิชาการอิสระที่เข้ามาร่วมและผสมองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองโดยภาพรวม มีผู้ใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ทั้งที่อยู่ในหน่วยงานรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนและจัดทำนโยบายทางเศรษฐกิจของประเทศ ภาคเอกชนที่ดำเนินธุรกิจและอุตสาหกรรม ภาคเอกชน และประชาชนทั่วไป สามารถนำองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นอย่างสอดรับและตอบสนองต่อบริบทสังคมปัจจุบันเหล่านี้ไปใช้เป็นประโยชน์ได้ แต่ส่วนที่อาจจะหายไปบ้าง คือบรรยากาศของการแสวงหาความรู้ประเภทที่ตอบโจทย์ปัญหาสังคมจากมุมมองความเห็นของประชาชนที่มีลดน้อยลง

2. ความเชื่อมโยงระหว่างข้อกำหนดประเด็นเป้าหมายระดับประเทศกับการผลิตความรู้ของสังคมศาสตร์

จากการประมวลข้อคิดเห็นของนักวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์ ได้ข้อค้นพบต่อประเด็นระบบสนับสนุนการวิจัยที่ได้กำหนดเป้าหมายการสนับสนุนทุนวิจัยตามความเชื่อมโยงกับเป้าหมายระดับประเทศ ดังนี้คือ

2.1 ความเชื่อมต่อทางวิชาการระหว่างกลุ่มมหาวิทยาลัยได้หลุดหายไป ควรรื้อฟื้นกลับขึ้นมา

โครงสร้างเครือข่ายการทำงานด้านวิชาการในปัจจุบันได้ถูกเปลี่ยนสภาพจากเดิม อันเนื่องมาจากระบบการสนับสนุนการวิจัยของรัฐ ดังจะอธิบายความ ดังนี้คือ

ตามที่มีการจัดแบ่งประเภทกลุ่มสถาบันอุดมศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา แบ่งเป็น 4 กลุ่มเชิงยุทธศาสตร์ ได้แก่ กลุ่มวิจัยระดับแนวหน้าของโลก กลุ่มพัฒนาเทคโนโลยีและส่งเสริมการสร้างนวัตกรรม กลุ่มพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ และกลุ่มการผลิตและพัฒนาบุคลากรวิชาชีพหรือสาขาจำเพาะ มีข้อดีในแง่การจัดสรรงานและหน้าที่ตามความเชี่ยวชาญเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของส่วนกลางได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ในทางกลับกันก็มีโอกาสส่งผลเสียต่อตัวสถาบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันเล็ก ๆ ที่ไม่ได้อยู่ในกลุ่มวิจัยระดับแนวหน้า เนื่องจากไม่สามารถเข้าถึงการผลิตองค์ความรู้หรือทำวิจัยขั้นสูงเพื่อสร้างความก้าวหน้าทางวิชาการที่ลุ่มลึกได้ ขณะที่สถาบันที่ถูกยกไว้ในฐานะกลุ่มวิจัยระดับแนวหน้าก็อาจไม่สามารถเข้าถึงการวิจัยในระดับชุมชนหรือท้องถิ่นที่เป็นองค์ความรู้เชิงพื้นที่อย่างลึกซึ้งซึ่งสำหรับการพัฒนาชุมชนที่ถือเป็นวิถีชีวิตของผู้คน เป็นรากฐาน และเป็นรากเหง้าของสังคมได้

มีข้อคิดเห็นที่ไม่ว่าจะเป็งานระดับแนวหน้าหรือระดับชุมชน นับว่าไม่ได้มีคุณค่าผิดแผกกันแต่ประการใด ล้วนเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญทั้งสิ้น การจัดแบ่งกลุ่มดังกล่าวจึงทำให้การเสนอขอรับการสนับสนุนทุนเป็นไปได้อย่างจำกัดขึ้นด้วยเงื่อนไขบางประการตามที่ระบุไว้ในข้อคุณสมบัติการขอพิจารณารับทุน ดังนั้นการพัฒนาองค์ความรู้ให้ไปได้ไกลขึ้น อาจไม่ใช่เพียงการแบ่งกลุ่มเพื่อให้แต่ละระดับกลุ่มสถาบันมุ่งทำงานวิจัยตามพันธกิจของกลุ่มตนเองเท่านั้น แต่การประสานความร่วมมือกันอย่างเหมาะสม เพื่อให้โอกาสนักวิจัยในสถาบันการศึกษาที่ผู้วิจัยในระดับชุมชนได้เข้าถึงการพัฒนาองค์ความรู้ระดับแนวหน้า ขณะที่ก็ให้สถาบันเน้นวิจัยขั้นสูงเป็นหลักได้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์องค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชน และด้วยเหตุผลที่ได้กล่าวในตอนต้น การที่กระแสนการเคลื่อนที่ของพรหมแดนความรู้ด้านเศรษฐศาสตร์กำลังดำเนินไปในเชิงพหุวิทยาการ ความร่วมมือระหว่างกันของกลุ่มสถาบันในหลายระดับที่มากเพียงพอ เป็นประจำและต่อเนื่อง เพื่อผลิตองค์ความรู้ใหม่ ๆ ให้ตอบโจทย์ชุมชน สังคม ประเทศชาติ และระดับโลก ก็เป็นเรื่องที่ควรหันมาให้ความสำคัญเพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน

อนึ่ง ในปี พ.ศ.2560 ประเทศไทยมีมหาวิทยาลัยในสังกัดและในกำกับสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา จำนวน 155 แห่ง แบ่งเป็น มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ จำนวน 22 แห่ง มหาวิทยาลัยเอกชน จำนวน 73 แห่ง มหาวิทยาลัยของรัฐ จำนวน 58 แห่ง (แบ่งย่อยเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐกลุ่มเก่า 11 แห่ง มหาวิทยาลัยราชภัฏ 38 แห่ง และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล 9 แห่ง) นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) ดูแลสถาบันวิทยาลัยชุมชนอีก 20 แห่งใน 20 จังหวัด มีสถานะเทียบเท่ากรม หรือ 1 มหาวิทยาลัย ปัญหาการจัดการเครือข่ายวิจัยที่เป็นความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยของรัฐกลุ่ม

เก่าและมหาวิทยาลัยของรัฐกลุ่มใหม่ เช่นมหาวิทยาลัยราชภัฏในปัจจุบันนั้นห่างหายไป มหาวิทยาลัยราชภัฏแต่เดิมนั้นเน้นการผลิตครูเป็นหลัก ทุนวิจัยจากภายนอกสถาบันมีน้อยมาก งานวิจัยของอาจารย์ประจำมีน้อย (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา, 2551, หน้า 61 – 62 อ้างใน วิโรจน์, คุณวุฒิ และ เจริญวิษณุ, 2555) แผนอุดมศึกษาระยะยาว 15 ปี ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2551 – 2565) สนับสนุนให้สถาบันอุดมศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ โดยการสร้างความรู้และนวัตกรรมใหม่ มีการสร้างระบบความเชื่อมโยงในลักษณะพหุภาคีระหว่างมหาวิทยาลัยกับภาคอุตสาหกรรม ภาคสังคมและชุมชน เพื่อพัฒนาให้เกิดนวัตกรรม เทคโนโลยีสร้างสรรค์ สิ่งประดิษฐ์ ที่สอดคล้องกับความต้องการของภาคอุตสาหกรรมและเศรษฐกิจ ดังนั้นทิศทางที่เป็นไปได้ที่จะขับเคลื่อนการสร้างความรู้สำหรับมหาวิทยาลัยกลุ่มนี้ ได้แก่ การมีความร่วมมือและเครือข่ายซึ่งกันและกัน มีการแลกเปลี่ยนทางวิชาการระหว่างกัน

ก่อนหน้านี้ ราวทศวรรษ 2520-2530 ช่วงที่แนวคิดแบบเศรษฐศาสตร์เมืองได้ขยายไปยังนักวิชาการภูมิภาคบางส่วน และมีคุณูปการต่อการพัฒนาองค์ความรู้และทฤษฎีในการศึกษาเรื่อง ท้องถิ่น โดยเฉพาะในระยะที่ความเคลื่อนไหวของนักวิชาการแนวเศรษฐศาสตร์การเมืองได้เคลื่อนย้ายเข้าสู่ศูนย์ในคณะเศรษฐศาสตร์แล้ว ชุดโครงการวิจัยจำนวนหนึ่งที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เช่น โครงการวิจัยชุดประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมชนชาติไทย (พ.ศ.2538-41) โครงการวิจัยชุดเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทย (พ.ศ.2542-43) โครงการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย (พ.ศ.2543-44) เป็นต้น ได้มีความพยายามดึงนักวิจัยท้องถิ่นเข้าร่วมค้นคว้าและแลกเปลี่ยนความรู้ด้วยกัน มีการศึกษาวิเคราะห์สังคมไทยด้านต่างๆ ด้วยแนวทางแบบเศรษฐศาสตร์การเมืองมากขึ้น ตลอดจนกิจกรรมทางวิชาการอื่นๆ เพื่อขยายเครือข่ายทั้งที่เป็นนักวิชาการไทยและนักวิชาการชาวต่างชาติ (โครงการจัดตั้งวิทยาลัยเศรษฐศาสตร์การเมือง 2556 ; กนกศักดิ์ 2549, น. 36) น่าเสียดายว่ากิจกรรมทางวิชาการเช่นนี้ระยะต่อมาได้ซบเซาลง

จากประสบการณ์ของต่างประเทศ ทิศทางการวิจัยที่เพิ่มสูงเพื่อตอบสนองความต้องการของหน่วยงานและเป้าหมายยุทธศาสตร์ของประเทศก็เป็นเช่นเดียวกันทั่วโลก รัฐบาลเป็นผู้ให้ทุนและมีความคาดหวังกับสถาบันการศึกษา แต่นักวิจัยหรือนักวิชาการมีความคาดหวังมากกว่าต่อเป้าหมายของการทำงานวิจัย ที่สหราชอาณาจักร หน่วยงานวิจัยเก่าแก่ในสถาบันการศึกษามีชื่อเสียงที่ตั้งขึ้นมาแรกเริ่มอาจจะมีเป้าหมายตามพันธกิจของตนเองที่เชื่อมโยงกับผู้ก่อตั้ง เช่น ราชวงศ์ หรือศาสนจักร เมื่อกระแสโลกได้มาถึงจุดเปลี่ยนที่รัฐบาลเป็นผู้ให้ทุนวิจัยหลัก การจะตอบสนองความต้องการของหน่วยงานก็ได้ แต่ไม่ควรทั้งหมด ในกรณีหน่วยงานวิจัยด้านสังคมศาสตร์ระดับนานาชาติ อย่างเช่น Social Sciences Research Council หรือ SSRC (ก่อตั้ง ค.ศ.1923 มีสถานะเป็นองค์กรไม่แสวงกำไร) หรือ Economic and Social Research Council (ESRC) แห่งสหราชอาณาจักร เดิมมีเป้าหมายของตัวเอง ต่อมาได้ปรับแนวการทำงานให้เป็นการตอบสนองความท้าทาย

ใหม่ๆด้วย มุ่งสนับสนุนงานวิจัยนวัตกรรมโดยเฉพาะการสร้างความรู้แกวหน้าที่มีผู้รับประโยชน์เป็นผู้ใช้ความรู้ และภาคสังคม ในประเด็นเช่นความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประเทศ ประสิทธิภาพของบริการ สาธารณะและนโยบายสาธารณะ และคุณภาพชีวิตของประชาชน มีเป้าหมายการวิจัยที่กว้าง มิได้มุ่งตอบโจทย์ ยุทธศาสตร์ชาติอย่างเดียวเท่านั้น แสดงให้เห็นว่าการพิจารณาเป้าหมายงานวิจัยตามยุทธศาสตร์ชาติถึงแม้ว่า จะมีความสำคัญอย่างไม่ต้องสงสัย แต่ก็สามารถหาจุดตรงกลางที่จะทำให้สามารถตอบโจทย์พันธกิจของ สถาบันการศึกษา ทั้งตอบสนองเป้าหมายการวิจัยของนักวิจัยและนักวิชาการได้ด้วย

ตั้งแต่ พ.ศ.2560 มหาวิทยาลัยราชภัฏทั้งหมดได้จัดทำยุทธศาสตร์ 20 ปี (2560-2579) ตาม ยุทธศาสตร์ชาติที่เน้นการพัฒนาท้องถิ่นและการผลิตครู จึงมีการทำงานในชุมชนอย่างจริงจัง โดยลักษณะงานมี 2 ประเภท คือ งานบริการวิชาการ และงานวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน เช่น ช่วยแก้ปัญหาด้าน การเกษตร ผลิตภัณฑ์ OTOP สุขภาพผู้สูงอายุ การอ่านออกเขียนได้ของชาวบ้าน เป็นต้น การวิจัยและการ บริการสังคมกลับประสบปัญหาในการบริหารจัดการ จุดอ่อนของกลุ่มมหาวิทยาลัยของรัฐใหม่ (โดยเฉพาะ มหาวิทยาลัยราชภัฏและมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล) คืองานของมหาวิทยาลัยเน้นกิจกรรมพัฒนา ชาวบ้าน ไม่ได้เน้นการวิจัยที่เป็นการผลิตองค์ความรู้จากท้องถิ่น ที่ผ่านมามีความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัย ส่วนกลางกับมหาวิทยาลัยราชภัฏ และระหว่างมหาวิทยาลัยหลักในภูมิภาค (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์) กับมหาวิทยาลัยราชภัฏนั้นเป็นเรื่องที่ดีมาก เนื่องจากเป็นการช่วย เติมเต็มในเรื่องที่แต่ละฝ่ายขาดไป ดังนั้นคงเป็นเรื่องดีไม่น้อยหากกระหว่างมหาวิทยาลัยส่วนกลาง มหาวิทยาลัย หลักในภูมิภาค และมหาวิทยาลัยราชภัฏ จะกลับมามีความร่วมมือกันเพิ่มมากขึ้น ยั่งยืน แน่นหนา และต่อเนื่อง ทั้งในแง่การผลิตความรู้ การแลกเปลี่ยนอาจารย์ และนักศึกษา และการทำวิจัยร่วมกัน

สถานการณ์ปัจจุบันที่ขาดความเชื่อมต่อระหว่างนักวิชาการและนักวิจัยในมหาวิทยาลัยที่ได้ถูกจัดกลุ่ม เชิงยุทธศาสตร์ให้แยกออกจากกัน มีข้อเสนอให้ละทิ้งเส้นแบ่งระหว่างกลุ่มมหาวิทยาลัยเชิงยุทธศาสตร์ไว้ ชั่วคราว สามารถนำมาใช้ในระดัการวางแผนการบริหารด้านวิจัยและวิชาการ แต่ไม่ควรนำมาสร้างเป็น ข้อจำกัดตามสภาพของโจทย์วิชาการและวิจัย ที่ควรจะให้มีความร่วมมือระหว่างกันได้มากขึ้น บทบาทของ ระบบสนับสนุนการวิจัยที่น่าจะเป็นไปได้ คือจัดทำกลไกที่มีนักวิชาการอาวุโสลงไปช่วยพัฒนาศักยภาพของ นักวิจัยในต่างจังหวัด ซึ่งอดีตนั้น สกว. เคยทำมาบ้าง เพราะนักวิจัยเหล่านั้นมักจะได้รับมือจาก สถาบันที่ทำนจบการศึกษาและเป็นสถาบันที่ทำงาน เป็นเหมือน inbreeding ทำให้พัฒนาได้น้อย

ภาพ 2 ด้านล่าง แสดงสถานการณ์ปัญหา อุปสรรค ในระบบบริหารความรู้/การวิจัยด้านเศรษฐศาสตร์ ในประเทศไทย หมายเลข 1. ถึง 5. ในแต่ละกรอบของภาพนี้ กำหนดเพื่อชี้ให้เห็นความสัมพันธ์กับพื้นที่ความ ท้าทายตามรูปแบบคลัสเตอร์วิจัยใหม่ของภาพก่อนหน้า

[ตำแหน่ง ภาพ 2]

ถัดไป จากการเปรียบเทียบระบบการสนับสนุนทุนวิจัยของเดิม/ปัจจุบัน สามารถวิเคราะห์จุดอ่อนของระบบปัจจุบันได้ดังนี้

2.2 การวิจัยและนวัตกรรมเป็นการตั้งโจทย์มาจากฝั่งของผู้ใช้ความรู้

เดิมจากที่เคยเน้นการผลิตงานวิจัยเพื่อตอบโจทย์ตัวผู้วิจัยเอง (Supply Side) บังคับให้เปลี่ยนมาตอบ โจทย์ประเทศ ตอบโจทย์สังคม และตอบโจทย์เอกชน (Demand Side) ด้วยเงื่อนไขการให้ทุนที่ จำเป็นต้องผลิตงานวิจัยซึ่งเน้นการตอบโจทย์ประเทศ ตอบโจทย์สังคม และตอบโจทย์เอกชนเป็นตัวตั้ง ทำให้ การกำหนดหัวข้อวิจัยและผลิตความรู้ในลักษณะถูกบีบบังคับหรือกำหนดจากหน่วยสนับสนุนทุนวิจัยลงใน คุณสมบัติและเงื่อนไขของผู้เสนอขอรับทุน ในโจทย์บางประเภทเช่นการสร้างภาคีเครือข่ายต่างๆ ประกอบด้วย สถาบันการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาชน จะมีการกำหนดคุณสมบัติผู้ขอ ทุนว่ามีเงื่อนไขว่าต้องหาพาร์ทเนอร์ที่เป็นภาครัฐ หรือเอกชน หรือ อปท. มาเป็นผู้มีส่วนร่วมการวิจัยตั้งแต่ต้น จึงจะขอรับการสนับสนุนได้ นอกจากนี้ การวางแผนทางการบริหารจัดการทุนวิจัย หน่วยงานผู้สนับสนุนทุน วิจัยจะเชิญผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสำคัญและผู้ใช้ประโยชน์จากงานวิจัย ร่วมพิจารณาข้อเสนอชุดโครงการวิจัยโดย ละเอียดย

กล่าวได้ว่า งานวิจัยมีโจทย์ที่มาจากแหล่งทุน หน่วยงานผู้ให้ทุนมีบทบาทในการกำหนดการตั้งโจทย์ วิจัยและวิธีวิทยาในการดำเนินงานวิจัยนั้น ข้อสังเกตดังกล่าวสามารถบ่งชี้ได้ถึงข้อจำกัดในการผลิตความรู้ เพื่อให้ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากหน่วยงาน ผู้วิจัยจึงต้องผลิตความรู้ในสถานะจำกัด ไม่หลากหลาย รวมถึง การนำไปสู่การสร้างผลลัพธ์ที่อาจเป็นคำตอบสำเร็จรูป เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของจุดมุ่งหมายของ แหล่งทุนด้วย

2.3 ปัญหาการรวมตัวของหัวข้อวิจัยภายใต้ชุดโครงการขนาดใหญ่

แหล่งทุนเห็นว่า จากเดิมที่งานวิจัยมักจะแยกจากกันเป็นชิ้น ๆ เป็นหัวข้อย่อย ๆ (Fragmented Research Projects) จึงให้จัดทำเป็นวาระการวิจัยเรื่องใหญ่ที่ชัดเจน มีการบูรณาการระหว่างหัวข้อ (Integrated Research Agendas) แทนที่การศึกษาวิจัยแบบแยกย่อยอยู่ในลักษณะของเบี้ยหัวแตก เพื่อ ประโยชน์ในการรวบรวมข้อมูลให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและการเข้าถึงข้อมูลที่ง่ายและมีประสิทธิภาพใน ภายหลัง การจัดโครงการวิจัยเป็นชุดโครงการจึงน่าจะสนับสนุนให้เกิดการตกผลึกขององค์ความรู้ได้มากกว่า อย่างไรก็ตามการกำหนดเงื่อนไขที่บังคับให้นักวิจัยต้องรวมตัวกันเพื่อทำงานชิ้นใหญ่ร่วมกัน มักทำให้นักวิจัยขาด ความเป็นอิสระ หากก็เป็นการรวมตัวกันแต่เพียงผิวเผิน ดังนั้นภาพที่เห็นคืองานวิจัยที่ยังไม่ลงลึกมากเพียงพอ อาจไม่รอบด้าน ขาดพลังในการนำไปใช้แก้ปัญหาในทางปฏิบัติ

ประเด็นการแก้โจทย์ปัญหาที่เป็นเป้าหมายระดับประเทศเป็นเรื่องดีและน่าสนับสนุน โดยเฉพาะความพยายามทำให้เป็นการวิจัยครอบคลุม แต่ผลที่ได้รับมักเป็นภาพใหญ่แต่ไม่เจาะลึก (Something in Everything) ละทิ้งสภาพที่เป็นการเจาะลึกอย่างเชี่ยวชาญเพียงบางเรื่อง (Everything in Something) โดยข้อเท็จจริงของระบบความรู้ด้านเศรษฐศาสตร์ในปัจจุบัน นักเศรษฐศาสตร์ได้รับการฝึกฝนให้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ความสนใจในประเด็นเจาะลึกจะเป็นที่สนใจสำหรับนักเศรษฐศาสตร์ที่ทำวิจัยมากกว่าประเด็นวิจัยแบบครอบคลุม

ระบบการสนับสนุนทุนวิจัยในปัจจุบันอยากเน้นพัฒนาความเป็นเลิศทางเทคโนโลยี (State of the Art Technology) ไม่ใช่การพัฒนาและการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม (Appropriate Technology) เสี่ยงสะท้อนจากบางฝ่ายอยากชวนคิดว่าจะเน้นการพัฒนาและสร้างเทคโนโลยีที่เหมาะสมได้อย่างไร

นอกจากนั้น เติมนงานวิจัยถูกผลิตออกมาในลักษณะต่างคนต่างคิด ทำให้เกิดความซ้ำซ้อนและขาดพลังการผลิตความรู้ทางสังคมศาสตร์ที่จะช่วยตอบโจทย์ความเป็นเลิศ ควรที่จะสนับสนุนการสร้างเครือข่ายการพัฒนานวัตกรรมและการวิจัยอย่างเป็นระบบ มีการปรับค่านางวิจัยในระดับต่าง ๆ อยู่เสมอเพื่อไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อนและประโยชน์ในการพัฒนาต่อยอดงานวิจัยให้ก้าวหน้าไป ให้การสร้างสรรคงานอยู่ในลักษณะประชารัฐ และเป็นเครือข่ายระหว่างประเทศ

3. วาระการวิจัยแถวหน้า หรือการข้ามสาขาวิชา กรอบความคิด/วิธีวิทยาในสาขาเศรษฐศาสตร์

การวิจัยแถวหน้า (Frontier Research) ในที่นี้ ให้ความหมายว่า การศึกษาลงลึกบางด้านที่จะเป็นความรู้ใหม่ๆ สามารถช่วยตอบโจทย์ปัญหาสำคัญของประเทศได้อย่างแท้จริง เป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยข้ามสาขาวิชา เป็นแรงบันดาลใจที่จะนำไปสู่ความเป็นเลิศ ดังนั้นการเปิดพรมแดนของสาขาวิชาให้กว้างขึ้น และการลดทอนข้อจำกัดหรืออุปสรรคแก่งานวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ที่ทันยุคทันสมัยนั้นเป็นเรื่องสำคัญ กรอบความคิดและวิธีวิทยาในการวางแนวทางเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลและประมวลผลก็มีแนวโน้มที่ต่างออกไปจากในอดีต นอกจากการลงภาคสนามเพื่อการสำรวจตามปกติ ลักษณะที่ต้องการเก็บข้อมูลจากคนทั่วไป/ชาวบ้าน อาจจะใช้วิธีการอย่างอื่น เช่น การใช้ข้อมูลดาวเทียมและภูมิสารสนเทศ เป็นต้น

เนื่องจากองค์ความรู้ที่เรียกว่า การวิจัยแถวหน้า จะไม่มีคำตอบล่วงหน้าแบบสำเร็จรูป พรมแดนของสาขาวิชาก็ได้ถูกขยายออกกว้างขึ้นด้วย เพื่อรองรับความท้าทายเหล่านี้ เพื่อให้งานวิจัยข้ามสาขาและสามารถนำไปใช้ได้จริง การตั้งโจทย์วิจัยเองก็ควรได้รับการสนับสนุนให้เป็นโจทย์เพื่ออนาคต มีอิสระทางความคิด เป็นการทำงานระยะยาวมากขึ้น ไม่ใช่เพียงตอบโจทย์กับสถานการณ์ของสังคม ณ ปัจจุบันนั้นหรือในระยะใกล้นี้เท่านั้น ซึ่งก็เพื่อประโยชน์ในแง่การเตรียมพร้อมรับความท้าทายใหม่ ๆ และทันกระแสสังคมโลก

การดำเนินการสนับสนุนงานวิจัยแนวหน้าที่ผ่านมา โดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ยังไม่แล้วเสร็จ ได้แก่ ปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำ เศรษฐกิจในยุคดิจิทัล ปัญหาสิ่งแวดล้อม ที่ดิน แหล่งน้ำ วิกฤตโลกร้อน ความสำคัญของเพื่อนบ้านและจีน การใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในธุรกิจและอุตสาหกรรม สังคมสูงอายุ อนาคตของเศรษฐกิจบริการ การท่องเที่ยว การแพทย์ เศรษฐกิจที่ดัดจริต เศรษฐกิจท้องถิ่น ฯลฯ

การสนับสนุนความร่วมมือด้านการทำงานสร้างความรู้ระหว่างผู้ผลิตองค์ความรู้ในแต่ละแขนงควรมีความต่อเนื่อง ลดข้อจำกัดเรื่องกฎระเบียบและงานด้านเอกสาร หากมีแพลตฟอร์มให้ส่งข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากทางฝั่งผู้ได้ประโยชน์ นักวิชาการ และผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหลายได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนกัน น่าจะเป็นการดี

สำหรับงานวิจัยที่เกิดขึ้นแล้วหรือกำลังจะเกิดในอนาคต สิ่งนี้นักวิชาการคาดหวังให้เกิดขึ้นไม่ใช่การทำงานวิจัยออกมาแล้วโดดเด่นอยู่เพียงวงวิชาการ แต่คือการถูกนำไปบูรณาการเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติในด้านต่าง ๆ ได้ต่อไป เชื่อมกับบทบาทรัฐได้ และขยายงานหรือนำไปเป็นประเด็นพูดคุยต่อไปในระดับนานาชาติ ระดับโลกต่อไปได้ กระทั่งการโยกกลับเข้ามาที่โครงสร้างสังคม ชุมชน ชนชั้น และวัฒนธรรมไทย การทบทวนมโนทัศน์ทางเศรษฐศาสตร์ที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาจะช่วยให้แขนงวิชาเศรษฐศาสตร์สามารถสื่อสารกับฝั่งนโยบายวิจัยได้ ที่ผ่านมานักเศรษฐศาสตร์พัฒนาแนวทางในระดับนานาชาติได้จุดกระแสการทบทวนในประเด็นสำคัญๆ เช่น การวิพากษ์กรอบ GDP, การเสนอให้ทบทวนเรื่องคุณค่า (value) เพื่อผนวก public value เข้าสู่การพิจารณาการเติบโตทางเศรษฐกิจ ประเด็นเหล่านี้ได้นำมาสู่การวิจัยระดับแนวหน้า หรือ frontier research

ประเด็นเสนอแนะสำหรับงานวิจัยต่อไป อาทิ การวิจัยวิกฤตการณ์โควิด (COVID CRISIS) การวิพากษ์ระบบและโครงสร้างการกำกับดูแลของหน่วยงานของรัฐที่เป็นผู้รับผิดชอบภารกิจต่างๆ การใช้แนวคิดใหม่ๆ ในการวิเคราะห์การควบคุมสังคม การศึกษาอำนาจควบคุมสังคมแนวใหม่ในระดับร่างกายและการเคลื่อนไหวของร่างกาย ผลกระทบวิกฤตโควิดที่มีต่อสังคมไทย (ความยากจน ช่องว่างรายได้ ฯลฯ) การวิพากษ์เศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ว่าด้วย COVID ECONOMICS การศึกษา POLITICAL ECONOMY OF COVID CRISIS

การวิเคราะห์เศรษฐศาสตร์ยุค TRANSITION จาก COVID CRISIS ไปสู่ POST-COVID ประเด็น Social Economics ร่วมกับ Solidarity Economics (การเปรียบเทียบระหว่าง Social Distancing และ Social Solidarity)

การวิจัยสังคมไทยยุคหลังวิกฤตโควิด (POST-COVID CRISIS) แนวทางที่สนใจ เช่น Transformative Science – Transformative Action Research, การวิพากษ์ SDG รวมถึง Sustainable Wellbeing Economy and Society

การวิจัยและวิธีวิทยาใหม่ๆ เป็นต้นว่า ความแตกต่างระหว่างการวิจัยแบบ New Normal และ Post Normal, Post Normal Science and Research, Integrative Science (ID/TDR) และการใช้ Critical Theory ร่วมกับ Critical Research (วิธีวิทยาวิพากษ์)

นอกจากนี้ การวิจัยที่สร้างฐานข้อมูล (Database) จะไม่เห็นผลทันทีทันใด แต่ก็ควรสนับสนุน เนื่องจากเป็นปัจจัยเอื้อให้เกิดการสร้างระบบนิเวศความรู้สำหรับการวิจัย จะเกิดผลกระทบทางบวกสำหรับงานอื่นๆ ที่จะตามมาทีหลัง ตัวอย่างที่ดีในต่างประเทศ ได้แก่ ระบบฐานข้อมูลความรู้ของ OECD

สำหรับข้อเสนอแนะด้านระบบการสนับสนุนทุนวิจัย มีดังนี้

1) ในเงื่อนไขการขอรับการสนับสนุนทุนต้องการคำตอบด้านผลลัพธ์ (Output) ของงานวิจัยที่ชัดเจน และแน่นอน ซึ่งมักแตกต่างจากเป้าหมายของนักวิชาการในสายเศรษฐศาสตร์ที่ต้องการสร้างความเข้าใจและอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมซึ่งอาจไม่สามารถระบุ/กรอกผลลัพธ์ในลักษณะที่แหล่งทุนต้องการได้

2) การเห็นประโยชน์จากงานทางสังคมศาสตร์ค่อนข้างต้องใช้เวลา เห็นผลลัพธ์หรือสร้างผลกระทบ (Impact) ในระยะที่ยาวนานกว่าที่กำหนดในเงื่อนไขของแหล่งทุน คงจะดีขึ้นด้วยการให้ระยะเวลาทอดยาวขึ้น เช่น การให้งบประมาณ 1 ล้าน โดยกำหนดกรอบเวลาดำเนินงาน 3 ปี และถ้าต้องการทราบอย่างแน่ชัดว่าผู้วิจัยจะสามารถแก้ปัญหาได้ผลลัพธ์ที่ดีเป็นมูลค่าเงินได้เท่าไร แหล่งทุนควรต้องเปิดกว้างสำหรับผลลัพธ์/ผลกระทบ ของงานว่า หากงานนั้นเป็นการสร้างองค์ความรู้ใหม่ก็นับว่ามีคุณค่าและเป็นผลลัพธ์ หรือสร้างผลกระทบแก่สังคมได้

3) การผลิตองค์ความรู้ถูกยึดโยงกับการต้องตีพิมพ์ผลงาน แต่ความเป็นจริง งานสายสังคมศาสตร์คือ การทำความเข้าใจปรากฏการณ์เฉพาะพื้นที่ ดังนั้นงานที่ทำในเชิงพื้นที่มักไม่สามารถลงตีพิมพ์ แม้วางงานวิชาการขึ้นนั้นอาจเป็นงานที่ดีมากก็ตาม เช่น ใน Scopus หรือ TCI ได้ เนื่องจากยังไม่อยู่ในกระแสสังคมหรือไม่เป็นความสนใจของคนหมู่มากหรือความสนใจของบรรณาธิการ/ผู้ดูแลวารสารวิชาการนั้น ๆ ซึ่งแตกต่างกับงานสายวิทยาศาสตร์ที่เมื่อเกิดการวิจัย/คิดค้นองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมา งานจะมีลักษณะเป็นสากล (Universal) ซึ่งเป็นประโยชน์กับทุกคน นักวิจัยงานทางสังคมศาสตร์ที่สามารถลงตีพิมพ์ได้จึงต้องทำงานที่อยู่ในระดับสากล ทำให้นักวิจัยที่มีผลงานตีพิมพ์จำนวนมาก ๆ มักเป็นนักวิจัยที่เข้าใจสากลแต่ไม่เข้าใจประเทศไทย ข้อจำกัดของสายสังคมศาสตร์จึงอยู่ที่การใช้งานวิจัยเป็นตัวบ่งชี้การจัดอันดับ (Ranking) ไม่ใช่ให้นักวิจัยทางสังคมศาสตร์ไม่เก่ง แต่ในการทำวิจัยชิ้นหนึ่ง ๆ ที่สร้างผลกระทบ จะต้องใช้ระยะเวลานาน และเมื่อจะนำไปตีพิมพ์ก็เป็นข้อจำกัดสำหรับหัวข้อที่ไม่อาจเข้าถึงได้ในคนหมู่มาก ไม่อยู่ในความสนใจของบรรณาธิการหรือวารสาร

4. โครงสร้างพื้นฐานความรู้ และการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ

การสนับสนุน โครงสร้างพื้นฐานความรู้ และการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ เพื่อขับเคลื่อนการผลิตความรู้ และการใช้ประโยชน์ความรู้ที่กว้างขวางขึ้น ภาพ 3 แสดงทิศทางสำหรับการสร้างปฏิบัติการโครงสร้างพื้นฐานความรู้ และการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ มีข้อเสนอแนะแนวทางจัดการกับอุปสรรคหรือสิ่งท้าทายที่เกิดขึ้นดังต่อไปนี้

[ตำแหน่ง ภาพ 3]

4.1 ทุนวิจัยที่เปิดกว้างและมีวิถีวิทยาที่แตกต่างกันได้

4.1.1 เสรีภาพทางวิชาการ

การนำเอานักวิชาการไปปรับใช้วาระการขับเคลื่อนของรัฐบาลหรือเป้าหมายของประเทศชาติ เป็นสำคัญนั้นจะทำให้การทำงานขาดอิสระและอาจส่งผลด้านลบ เนื่องจากทุนซึ่งถูกจัดสรรนั้นมาจาก เงินภาษีของประชาชน งานวิจัยจึงควรมีคุณค่าในฐานะที่ตอบสนองความต้องการของเจ้าของเงินภาษี รวมทั้งช่วยให้ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงสวัสดิการที่ดีขึ้นได้ ซึ่งต้องคำนึงถึงความต้องการและความจำเป็นเจ้าของเงินภาษีเป็นสำคัญในบริบทสังคมขณะนั้น ๆ ด้วย

ในขณะที่องค์ความรู้ควรถูกจัดสร้างขึ้นโดยยึดโยง/สอดคล้อง/เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับ สถานการณ์ของสังคม/บริบทประเทศ แต่นักวิชาการควรต้องรักษาคุณค่าของการเป็น นักวิชาการให้คงไว้ รักษาคุณธรรม/ศักดิ์ศรี/จรรยาบรรณของนักวิชาการ และพยายามทวงคืนเสรีภาพ ในการทำงาน/ผลิตองค์ความรู้ของตัวเองกลับมา ต้องหาจุดยืนในการทำงานของตนให้ได้ภายใต้กรอบ หรืออิทธิพลที่มาจากรัฐบาล ต้องนึกถึงคนส่วนใหญ่ของประเทศ คือประชาชนทั่วไปซึ่งมีรายได้น้อย และควรใช้ประโยชน์งานวิชาการเพื่อมวลชน

นอกจากนี้บางความเห็นอยากให้การสนับสนุนทุนวิจัยอย่างต่อเนื่องให้แก่ักวิจัย เห็นว่าการ ที่ผู้ใดผู้หนึ่งได้ทุนวิจัยต่อเนื่องนั้นไม่ควรถูกมองว่าเป็นการปิดโอกาสนักวิจัยรุ่นใหม่คนอื่นแต่อย่างใด ทั้งนี้เพื่อสร้างผู้เชี่ยวชาญให้นักวิจัยสามารถทำงานลงลึก มีความเห็นว่างานวิจัยบางชิ้นที่ดำเนินมา ด้วยดีโดยตลอดนั้นมักเกิดการสะดุดเมื่อผู้ดูแลเห็นว่าการเปลี่ยนมือผู้ทำวิจัย ด้วยเหตุผลว่านักวิจัย รุ่นใหม่หรือคนอื่นควรได้รับโอกาสให้เข้ามาทำงานชิ้นนี้ด้วย ข้อเสนอแนะคือ อาจดีกว่าหากให้งานวิจัย นั้นอยู่ภายใต้การดูแลของนักวิจัยคนเดิมต่อไปพร้อมการได้รับทุนสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง แล้วจัดให้ นักวิจัยรุ่นใหม่เข้ามาเป็นผู้ช่วยหรือรับช่วงต่อในภายหลังคล้ายกับการสร้างทายาทผู้สืบทอดวิชา ความรู้และความเข้าใจในงานวิจัยนั้น เพื่อประโยชน์แก่งานวิจัยเองให้การศึกษาดำเนินไปได้ อย่างราบรื่น มีเอกภาพและนักวิจัยรุ่นใหม่ที่จะได้มีโอกาสศึกษางานจากนักวิจัยผู้เชี่ยวชาญ

ในอีกประเด็นเกี่ยวกับเรื่องการทำทุนวิจัยคือการที่หน่วยงานผู้ให้ทุนตีความโจทย์วิจัยต่างจากผู้วิจัย ยกตัวอย่างปัญหาความเหลื่อมล้ำ ผู้ให้ทุนมักอิงกับความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่และต้องการเห็นผลในระยะสั้น โดยไม่ได้คำนึงถึงธรรมชาติของโจทย์วิจัยนี้จริง ๆ ว่าความเหลื่อมล้ำอาจหมายถึงความถึงเรื่องการจ่ายและจัดสรรเงินภาษี การเมืองกับความเหลื่อมล้ำ ฯลฯ ซึ่งมีหลากหลายเหลี่ยมมุมให้พิจารณา และการแก้ไขก็จำเป็นต้องใช้เวลายาวนานกว่าจะเห็นผลจริงได้ กระทั่งมีบางพื้นที่วิจัยที่หน่วยงานหรือผู้ให้ทุนไม่ประสงค์ให้ผู้วิจัยเข้าไปทำ ด้วยความกังวลว่าอาจทำให้หน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือรัฐบาลไม่สบายใจ เมื่อมโนทัศน์ของผู้ให้ทุนและนักวิจัยไม่ต้องตรงกันแล้ว ผู้ให้ทุนก็อาจไม่สนับสนุนงานวิจัยเหล่านี้

สุดท้าย แหล่งทุนจึงควรมาจากหลายแหล่งเพื่อไม่เป็นการบีบบังคับผู้วิจัยให้ทำงานตอบโจทย์ความต้องการของผู้ให้ทุนหรือตอบโจทย์กับนโยบายปัจจุบันของรัฐบาลเท่านั้น หากรัฐบาลต้องการผลักดันนโยบายใดหรือมองว่าเรื่องใดเป็นประเด็นสำคัญและต้องการให้นักวิจัยเข้ามาทำ เสนอแนะว่าให้แหล่งทุนปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานเชิงรุก แสวงหาผู้ที่มีความถนัดตรงกับแนวทางที่ต้องการซึ่งจะดึงดูดนักวิจัยที่สนใจให้เข้ามาตอบสนองภารกิจต่าง ๆ ของรัฐบาลได้อย่างเฉพาะเจาะจง

4.1.2 การตั้งโจทย์วิจัยตามความสนใจของผู้วิจัย

ในการตั้งโจทย์วิจัยที่ดีนั้น ในอดีตมักจะเกิดจากการรวมกลุ่มทางวิชาการที่เหนียวแน่น การจัดตั้งศูนย์วิจัยเฉพาะด้านหลายแห่งเริ่มมาจากการหาแหล่งทุนช่วยจัดเวทียุทธศาสตร์ที่นักวิชาการอาวุโสมารวมกลุ่มและร่วมมือกับนักวิจัยรุ่นใหม่ทำงานด้วยกัน (เช่นทุนจาก สกว.) แม้งานจบไป คนที่เข้าร่วมการทำงานนั้นจึงอยากสร้างกลุ่มเพื่อทำงานต่อไป โดยมีประเด็นความสนใจร่วมกัน จากนั้นจะเริ่มจากการหาข้อมูลหรือสำรวจและทำวิจัยเพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนาเรื่องนั้น ๆ ตามความสนใจของผู้วิจัย ขณะที่ปัจจุบันเกิดกระแสใหม่ที่โจทย์วิจัยมักถูกกำหนดมาจากองค์กรหรือผู้ให้ทุน ซึ่งไม่ได้เป็นความคิดริเริ่มจากความสนใจของตัวผู้วิจัยมาก่อน การกำหนดโจทย์ดังกล่าวทำในลักษณะการคาดคะเน (Foresight) คือการวาดภาพฝันในอนาคตหรือปทัศนัยทางอุดมคติแล้วจึงลงมือทำวิจัยเพื่อหาวิธีสนับสนุนให้กลุ่มคนหรือสังคมไปถึงจุดที่คาดหวังไว้

จะเห็นได้ว่าการตั้งโจทย์วิจัยจากความสนใจของผู้ศึกษา งานวิจัยที่ดีนั้นอาจจะไม่ได้ขึ้นต่อความสามารถและความเชี่ยวชาญเท่านั้น แต่ความกระตือรือร้นหรือแรงใจที่อยากจะทำโดยส่วนตนก็สำคัญอย่างมากด้วย และงานวิจัยที่เริ่มจากการตั้งคำถามและลงสำรวจปัญหาจริงนี้ ผลที่ออกมาจะนำไปสู่วิธีการแก้ปัญหาที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากที่สุดสำหรับกลุ่มคนหรือสังคมที่ถูกวิจัย

ในทางกลับกันการกำหนดโจทย์ด้วยวิธี Foresight มีข้อดีในแง่การปกป้องเป้าหมายให้กับงานวิจัย และดีต่อการคิดพัฒนาสังคมให้ไปถึงจุดอุดมคติ หากอาจไม่สะท้อนและตั้งอยู่บนพื้นฐานของ

ข้อเท็จจริง และไม่สามารถใช้เพื่อเข้าไปช่วยเหลือคนหรือชุมชนที่เดือดร้อนจากปัญหาจริงที่เกิดอยู่ได้ รวมถึงการระบุงั้งคับในการสร้างองค์ความรู้ใด ๆ นั้น ด้านหนึ่งอาจเป็นการปิดกั้นความคิดสร้างสรรค์ของนักวิจัย นักวิจัยที่เข้ามารับทำงานก็อาจไม่ได้มีจิตใจร่วมไปกับงานนี้ เนื่องจากเป็นงานวิจัยที่ไม่ได้มีรากฐานมาจากความสนใจของนักวิจัยที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านนั้น

4.1.3 การส่งเสริมงานวิจัยที่ช่วยสร้างประเด็นโต้แย้งทางวิชาการ

งานวิจัยในประเด็นหนึ่งๆ อาจจะทำให้มีข้อเสนอโครงการที่ผ่านการอนุมัติได้มากกว่าหนึ่งโครงการ เพื่อสร้างแรงจูงใจให้เลือกใช้โมเดล หรือวิธีวิทยาที่แตกต่างกันได้ เพราะนักวิจัยก็มีหลากหลายแบบ สนใจหลากหลายด้าน การวิจัยก็มีหลายเป้าประสงค์ต่างกันในกลุ่ม การวางกรอบที่มีเป้าหมายแบบเดียวกัน จึงเป็นปิดกั้นเสรีภาพในการเลือกทำงาน โดยเฉพาะการตีกรอบเข้ามาถึงงานด้านวิชาการของนักวิจัยในมหาวิทยาลัย เพราะมหาวิทยาลัยถือเป็นพื้นที่ที่ควรเปิดกว้างด้านการให้ความรู้ จึงถือเป็นปัญหาหนึ่งที่ต้องพิจารณา ทั้งนี้ภารกิจส่งเสริมประเด็นโต้แย้งทางวิชาการ จำเป็นต้องมีการรวบรวมข้อมูลความสนใจและแนวทางของนักวิจัย จัดทำเป็นฐานข้อมูลงานวิจัย สร้างแผนที่ความรู้และวิธีวิทยาที่แตกต่างกัน เพื่อจะประเมินให้ข้อเสนอโครงการมากกว่าหนึ่งโครงการสามารถผ่านการอนุมัติในโจทย์เดียวกันได้

4.2 การแบ่งระบบสนับสนุนการวิจัยสองแบบ เน้นนักวิจัยที่เชี่ยวชาญเฉพาะทางเป็นผู้ทำวิจัยที่ตนเองสนใจ และแบบที่มีผู้เชี่ยวชาญนำงานวิจัยมาบูรณาการเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อไป

โครงการวิจัยเดี่ยว การสนับสนุนทุนวิจัยโครงการเดี่ยวในปัจจุบันถูกลดความสำคัญลง อาจเพราะปัจจัยเรื่องความต้องการให้นักวิจัยจับกลุ่มทำงานออกมาเป็นชุดโครงการมากกว่า ทว่าโครงการวิจัยเดียวนั้นมีความสำคัญมากในแง่การพัฒนาศักยภาพเฉพาะด้านของนักวิชาการ ส่งเสริมประเด็นการวิจัยพื้นฐานด้วย จึงเห็นว่าควรได้รับการสนับสนุนต่อไป

การประเมินข้อเสนอโครงการวิจัย ควรมีการสื่อสารแก่ผู้เสนอขอรับทุน และการพิจารณาโครงการควรมีหลายรูปแบบทั้งการพิจารณาจากเอกสาร ผ่านการจัดเวทีนำเสนอ ผ่านช่องทางออนไลน์ และรับฟังข้อคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้การเสนอขอทุนวิจัยเป็นกระบวนการเรียนรู้และพัฒนานักวิจัยรวมถึงประเด็นการทำวิจัยไปพร้อม ๆ กัน

การปรับปรุงกฎระเบียบด้านงบประมาณการวิจัย ควรปรับปรุงให้มีความยืดหยุ่นเพื่อเอื้อต่อการทำงานและสอดคล้องกับธรรมชาติงานวิจัย และให้การใช้จ่ายสะท้อนสภาพความเป็นจริงในการทำงานและเป็นการประหยัดงบประมาณในการดำเนินการ

ระบบสนับสนุนการวิจัยที่เชี่ยวชาญเฉพาะทาง

ข้อจำกัดในการสร้างโจทย์วิจัย ในประการที่สำคัญคือการสร้างกรอบและต้องดำเนินงานการวิจัยตามยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติที่ขาดความยืดหยุ่นและตายตัวเกินไป ซึ่งระบบการสนับสนุนการวิจัยที่ดีควรเอื้อให้นักวิจัยสามารถผลิตงานที่มีคุณภาพ ทว่าในความเป็นจริงแล้วมีหลายคุณลักษณะของระบบการสนับสนุนการวิจัยที่ไม่สอดคล้องกับธรรมชาติของการปฏิบัติงานสำหรับการวิจัยทางเศรษฐศาสตร์อย่างแท้จริง ได้แก่

ประเด็นปัญหาชุดโครงการ แต่เดิมนักวิจัยในสถาบันการศึกษาชั้นนำและนักวิจัยในสถาบันการศึกษาระดับภูมิภาคเป็นเครือข่ายตามธรรมชาติ มีการทำงานวิจัยร่วมกันในลักษณะต่างๆ การสนับสนุนให้มีการสร้างโครงการวิจัยและพัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกันมากขึ้น ทั้งด้วยแต่ละกลุ่มมหาวิทยาลัยและระดับภูมิภาคหรือกลุ่มพื้นที่ สามารถทำให้เกิดการสร้างสรรคทางความคิดและความร่วมมือตามหัวข้อนั้น ๆ ซึ่งผู้วิจัยแต่ละคนจากแต่ละสถาบันการศึกษาหรือจากพื้นที่ที่ต่าง ๆ กันจะได้มีโอกาสร่วมผสมผสานศักยภาพและความเชี่ยวชาญของตัวเองลงไปในงาน หรืออาจเป็นการทำงานข้ามสาขา การให้ทุนก็ควรมีความครอบคลุมและมีระยะเวลายาวนานขึ้น

ด้านการจัดการงานวิจัย ควรสนับสนุนการให้ทุนแบบชุดโครงการ ข้อเสนอการวิจัยหลายเรื่องที่เกี่ยวข้องกันเป็นระบบ เป็นสหวิทยาการ นักวิจัยมีอาจารย์/นักวิจัยอาวุโสนำทาง ชุดหนึ่งๆ มีหลายรุ่นอายุ เรียนรู้จากกัน มาจากหลายมหาวิทยาลัย หลายพื้นที่ ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาฯ เคยทำได้ผลสำเร็จดีมาแล้ว เช่นเรื่องความเหลื่อมล้ำ สวัสดิการ เศรษฐกิจชุมชน

การดำเนินการรับสมัครโครงการวิจัยขาดการทำงานเชิงรุก หน่วยงานให้ทุนอาจจะพิจารณาว่ากลุ่มนักวิชาการ/กลุ่มวิจัยกลุ่มใดบ้างมีผลงานโดดเด่น มีศักยภาพ สนใจในเรื่องที่จะมี Impact ต่อสังคมไทยสูง เป็นเรื่องที่ยังไม่มีความรู้ชัดเจน หรือมี problematic อยู่บนพรมแดนแห่งความรู้ หน่วยงานให้ทุนก็ไป approach กลุ่มนั้น ให้ลองเขียน concept paper เข้ามา ไม่ใช่แบบประกาศให้ทุนแล้วรอคนมาสมัครเท่านั้น สอดคล้องกับข้อเสนอที่ว่า กลุ่มไหนทำมาดีแล้ว มีเรื่องต่อเนื่อง ก็น่าจะส่งเสริมให้ทำต่อไป

ประเด็นระยะเวลาโครงการวิจัย การกำหนดระยะเวลาโครงการวิจัยให้แล้วเสร็จภายใน 1 ปี ไม่เอื้อต่อการผลิตงานวิจัยที่มีคุณภาพ โดยระบบการบริหารงานวิจัยของ วช และ อววน. ที่ใช้ในปัจจุบัน ยึดตามกรอบการบริหารงบประมาณรายปี ซึ่งไม่สอดคล้องกับธรรมชาติการทำงานวิจัย โดยเฉพาะงานวิจัยเพื่อแก้ปัญหาโครงสร้างสังคม เนื่องจากโจทย์วิจัยมักมีปัญหาซับซ้อนและต้องใช้เวลามาก การจะผลิตงานวิจัยที่มีคุณภาพให้ได้ภายในเวลา 1 ปี จึงเป็นไปได้ยาก และแม้โครงการวิจัยจะได้รับการสนับสนุนมากกว่า 1 ปี แต่นักวิจัยจะได้รับอนุมัติงบประมาณในปีแรก ส่วนปีต่อไปจะต้องมีการเสนอโครงการวิจัยใหม่ กระบวนการบริหารดังกล่าวจึงไม่สอดคล้องกับงานวิจัยที่ได้รับการอนุมัติ

ก่อนหน้าและเป็นการเพิ่มภาระงานให้แก่นักวิจัย แตกต่างจากในต่างประเทศ ที่ระบบการให้ทุนมีความเอื้อให้แก่ักวิจัยมากกว่า มีการกำหนดระยะเวลาสำหรับทำวิจัยที่ต่อเนื่อง เช่น 2 ปี 3 ปี เป็นต้น

ประเด็นคุณสมบัตินักวิจัย บางแหล่งทุนมีเงื่อนไขจำกัดสำหรับคุณสมบัตินักวิจัย เช่น ต้องเป็นบุคลากรในสังกัดอุดมศึกษาเท่านั้น ทำให้นักวิจัยขาดโอกาสที่จะเรียนรู้ร่วมกับนักวิจัยอิสระ และศักยภาพของนักวิจัยอิสระไม่ถูกนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ ทั้งที่อาจมีความสามารถและศักยภาพเพียงพอในการทำงานภาคสนามในระยะเวลาที่ยาวนานต่อเนื่องได้มากกว่านักวิจัยซึ่งเป็นอาจารย์สังกัดสถาบันการศึกษาที่มีงานประจำต้องรับผิดชอบ

ประเด็นระบบการสมัครทุนวิจัย ระบบมีความซับซ้อนและล่าช้า การประกาศรับข้อเสนอของแหล่งทุนค่อนข้างกระชั้นชิด ทำให้ผู้เสนอขอรับทุนมีระยะเวลาในการเตรียมข้อเสนอ้อย การกรอกข้อมูลในระบบรับสมัครมีความซับซ้อน ซ้ำซ้อน และผูกกับระบบการจัดการของมหาวิทยาลัย เช่น การส่งข้อเสนอโครงการต้องผ่านหลายขั้นตอน ทำให้บางครั้งล่าช้าจนไม่สามารถส่งข้อเสนอโครงการได้ทัน

ประเด็นระเบียบ หลักเกณฑ์ ด้านงบประมาณการวิจัย ระเบียบหรือหลักเกณฑ์ด้านงบประมาณการวิจัยไม่เพียงพอและไม่สัมพันธ์กับการผลิตงานวิจัยทำให้ไม่เอื้อต่อการทำงาน เช่นการอนุมัติงบประมาณที่ล่าช้า ไม่สอดคล้องกับแผนการวิจัยและบริบทในพื้นที่ ทำให้นักวิจัยทำงานไม่ทันการไม่สามารถจ่ายค่าตอบแทนผู้ให้ข้อมูล ค่าซื้อหนังสือ และค่าตอบแทนนักวิจัย รวมถึงระเบียบการเบิกจ่ายที่ไม่เอื้อต่อการทำงานกับหน่วยงานภายนอก เงื่อนไขด้านเอกสารที่ต้องส่งเอกสารเป็นจำนวนมากเกินไป นอกจากจะเป็นภาระแก่นักวิจัย ยังเป็นกฎเกณฑ์ที่อิงกับสายวิทยาศาสตร์ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยทางสังคมศาสตร์ วิธีการทำงานที่ไม่ค่อยยืดหยุ่นและสอดคล้องกับกระบวนการทำงานจริง เช่นนี้ ทำให้การทำงานขาดความคล่องตัวอย่างมาก

ประเด็นระบบการประเมินข้อเสนอขอทุนวิจัย ควรมีการให้ข้อวิจารณ์และข้อเสนอแนะ (Feedback) แก่ผู้เสนอขอรับทุน กรณีที่ไม่ได้รับทุน เพื่อจะได้ทราบจุดอ่อนและจุดแข็งซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญสำหรับนักวิจัยที่จะพัฒนาตนเองและปรับปรุงงานให้ดีขึ้นและมีคุณภาพมากขึ้น

ประเด็นแหล่งทุนวิจัยสำหรับกลุ่มมหาวิทยาลัยบางส่วน ทุนวิจัยยังมีจำนวนน้อย โดยเฉพาะในมหาวิทยาลัยขนาดเล็กและในภูมิภาค และระดับบัณฑิตศึกษายังขาดแหล่งทุนอีกมาก อีกทั้งเงื่อนไขจากแหล่งทุนมักกำหนดเกณฑ์ไว้สูง ไม่สอดคล้องกับงบประมาณและระยะเวลาจำกัดภายใน 1 ปี พร้อมการตีพิมพ์ ทำให้นักวิชาการต้องทำงานตอบโจทย์หลายทางภายใต้งบประมาณและระยะเวลาที่จำกัด

4.3 ระบบสนับสนุนการวิจัยตามยุทธศาสตร์

4.3.1 การสร้างจุดเชื่อมต่อการทำวิจัยข้ามสาขา

การทำวิจัยข้ามสาขายังคงเป็นเรื่องดี แต่ต้องพยายามปรับความเข้าใจในแต่ละฝ่ายตั้งแต่แรกเริ่ม เพื่อให้เห็นเป้าหมายร่วมกัน แม้จะต้องใช้เวลานาน แต่การเชื่อมงานวิจัยข้ามสาขาจะยิ่งกระจายความรู้และประโยชน์ของงานวิจัยได้ดียิ่งขึ้น

การสร้างจุดเชื่อมต่อหรือเครือข่ายวิจัย ทั้งนี้เพื่อกระจายอำนาจการตัดสินใจและการบริหารจัดการจากส่วนกลาง เพื่อให้ นักวิชาการระดับภูมิภาคได้แลกเปลี่ยนและพัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกัน และประเด็นปัญหาต่าง ๆ ก็จะถูกพิจารณาจากในสวนพื้นที่มากขึ้น ไม่จำเป็นต้องยึดติดกับนโยบายส่วนกลางนัก

4.3.2 การจัดหาคนที่เหมาะสมทำหน้าที่เป็น Integrator

Integrator คือผู้รวบรวมงานวิจัยและประสานงานระหว่างนักวิจัยที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่องกับผู้ที่เกี่ยวข้องซึ่งสามารถนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์และส่งออกเป็นนโยบายได้ เนื่องจากทราบกันดีว่างานวิจัยหลายชิ้นเป็นงานที่ดีมีคุณภาพแต่ไม่อาจถูกผลักดันอย่างเต็มที่จนพัฒนาไปเป็นโครงการหรือนโยบายเพื่อแก้ปัญหาหรือสนับสนุนหน่วยต่าง ๆ ของประเทศ

ภาระของนักวิจัยในปัจจุบัน นักวิจัยได้รับความคาดหวังสูงว่าเป็นผู้มีศักยภาพสูงทุกด้าน ทั้งในแง่ทำการศึกษาปัญหา ดำเนินงานวิจัย เผยแพร่หรือตีพิมพ์ผลงานสู่วงการวิชาการ ตลอดจนผลักดันให้งานวิจัยของตนนั้นกลายเป็นนโยบายระดับชาติ ความประสงค์ทั้งหมดนี้ต่อนักวิจัยผู้เดียวอาจเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องนัก รวมถึงมีการให้ นักวิชาการไปทำงานลงชุมชนเพื่อหวังให้ยกระดับชุมชน เมื่อลงสนามไปทำงานจริงจึงพบว่า การยกระดับชุมชนจัดเป็นการทำงานลักษณะเฉพาะหน้ามากกว่าการทำงานเพื่อตอบโจทย์วิชาการ เน้นงานการจัดการมากกว่าภารกิจทางวิชาการ ถูกคาดหวังให้ทำทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนั้น ๆ เหมือนเป็น One Stop Service ทั้งที่ความจริงนักวิจัยควรถืองานวิจัยเป็นภารกิจหลักและให้ความสำคัญที่สุด

การแบ่งบทบาทหน้าที่ งานวิจัยอยู่ในมือของนักวิจัยผู้มีความเชี่ยวชาญแล้วส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งนั้นควรเป็นหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดหาคนมารวบรวมงานหรือประสานกับภาครัฐที่มีหน้าที่ในการออกนโยบายต่อไป เนื่องจากการทำงานแต่ละขั้นตอนอยู่ในมือของผู้เชี่ยวชาญเฉพาะในเรื่องนั้นจะเป็นการดีที่สุด การบูรณาการงานวิจัยแล้วทำเป็นนโยบาย โดยผู้ทำหน้าที่ Integrator นี้ อาจเป็นนักวิจัยเศรษฐศาสตร์รุ่นใหม่ หรือการว่าจ้างผู้มีความรู้ความสามารถเข้ามาดำเนินงาน ซึ่งจะขจัดปัญหางานวิจัยที่มีคุณภาพแต่ไม่ถูกนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติในลักษณะการพัฒนาไปเป็นนโยบายต่อไป

4.3.3 การจัดการความรู้

การจัดการความรู้เพื่อพูดคุยสาธารณะ ยังถือเป็นข้อดีของนักเศรษฐศาสตร์ การประชุมวิชาการบางครั้งยังเป็นเรื่องยากในการสื่อสารแก่บุคคลทั่วไป แต่จะเห็นว่าสื่อมีเดียสมัยใหม่ปัจจุบันหลายช่องทาง เช่น The Matter, The Standard ที่สามารถหยิบจับประเด็นทางเศรษฐศาสตร์มาพูดคุยและย่อยใจความสำคัญให้เข้าใจง่าย เพราะฉะนั้นนักวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์ควรเปิดใจและคุยกับสื่อสาธารณะให้มากขึ้น เพื่อปรับมุมมองและช่วยพัฒนาการทำงาน เพราะการได้รับรู้ความต้องการสาธารณะบ้าง จะช่วยทำให้งานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

การจัดการความรู้เพื่อพูดคุยหรือส่งออกไปยังสาธารณะเป็นอีกหนึ่งวิธีในการตอบกลับหรือผลักดันให้นโยบายใด ๆ เกิดขึ้นได้ เนื่องจากหากสามารถสื่อสารส่วนที่เป็นสาระสำคัญขององค์ความรู้หรือปัญหาที่นักวิจัยรับทราบแล้วทำให้สาธารณะเห็นตามกันได้ ทำให้เกิดกระแสผลักดันนโยบายหรือกดดันผู้มีอำนาจให้จัดทำนโยบายที่เป็นประโยชน์หรือแก้ปัญหาสังคมได้โดยเร็ว

4.3.4 การเพิ่มศักยภาพของผู้ดูแล/หน่วยงานกลางที่เป็นผู้มีหน้าที่สนับสนุนทุน

การทำความเข้าใจจุดบอดหรือจุดที่ก่อให้เกิดปัญหาของการผลิตงานวิจัยนั้นสำคัญเพื่อให้การนำปัญหาเข้ามาจัดการมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องในการทำหน้าที่ดูแลการผลิตงานวิจัยควรเป็นผู้มีความสามารถในการบริหารจัดการ และสามารถดึงดูนักวิชาการที่มีความพร้อมเข้ามาทำงานร่วมกัน อย่างไรก็ตามการบูรณาการงานต่าง ๆ นั้นจำเป็นต้องใช้เวลาพอสมควร ดังนั้นองค์กร หน่วยงาน หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรมีความยืดหยุ่นมาก ๆ ด้วยเช่นกัน

การมอบหมายหน้าที่ของหน่วยงานกลางที่ดูแลเกี่ยวกับการให้ทุนและโครงการวิจัยให้ชัดเจนก็มีความสำคัญเช่นกัน หากตั้งเป็นหน่วยงานที่รวมศูนย์ก็ควรต้องแสดงศักยภาพซึ่งเป็นข้อดีของระบบหน่วยงานในลักษณะรวมศูนย์ออกมาให้เต็มที่เป็นที่ประจักษ์ หรือหากไม่สามารถตอบสนองความคาดหวังของนักวิชาการและสังคมได้ หน่วยงานที่ทำหน้าที่นี้ควรจำกัดหน้าที่ของตนแค่การจัดสรรทุนวิจัยเป็นหลักแล้วส่งมอบหน้าที่การเสนอแนะหรือการผลักดันนโยบายให้กลุ่มคนหรือหน่วยงานอื่นที่มีความสามารถเข้ามาดูแล

จริยธรรมในการทำงานวิจัยก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่สำคัญ ทางด้านการบริหารการเงินโครงการวิจัย ปัญหาของบางโครงการเช่น การใช้งบประมาณเพื่อนำสมาชิกในครอบครัวติดตามไปออกภาคสนามต่างจังหวัด หรือต่างประเทศด้วย การนำชื่อของคู่ครองเป็นผู้ช่วยวิจัยชั่วคราวเฉพาะช่วงงานภาคสนาม ทางวิชาการเช่น การตัดต่องานวิจัยของผู้อื่นหรืองานเก่าของตนเองเป็นงานใหม่เหล่านี้กลไกของแหล่งทุนควรจะต้องตรวจได้ และถ้าหากตรวจพบ มาตรการที่นำมาใช้เช่นการตัดเตือนหรือการขึ้นบัญชีดำ รวมถึงกลไกการป้องกันควรต้องได้ผลจริง ปัญหาอีกส่วนมาจากการที่

โครงการวิจัยบางโครงการรับทุนวิจัยแล้วไม่ส่งรายงาน ไม่ส่งรายงานการเงิน แต่แหล่งทุนก็ไม่ได้ทำอะไรเพราะความเกรงใจ ฐานข้อมูลจากประสบการณ์ของระบบการบริหารงานวิจัยเดิมอยู่ที่เจ้าหน้าที่หรือคนที่ทำงานในด้านการบริหารจัดการของแหล่งทุน เมื่อเปลี่ยนมือคนทำงาน เปลี่ยนโครงสร้างการบริหารจัดการระบบสนับสนุนการวิจัยทำให้ความรู้ดังกล่าวสูญหายไป ต้องเริ่มต้นใหม่

ยุทธศาสตร์การวิจัยที่มุ่งโจทย์วิจัยที่ดีและตอบสนองยุทธศาสตร์ชาติได้อาจจะทำให้ผู้บริหารมุ่งเปิดโครงการใหม่ๆ และเผยแพร่ผลงานที่สำเร็จ แต่การจัดทำเป็นระบบที่จะช่วยประสานงานค้ำเกาโครงการวิจัยที่ปิดไม่ได้หรือล่าช้ามากๆ ก็สำคัญ น่าจะดีถ้าสามารถบังคับให้ทุกแหล่งทุนได้เปิดเผยและรายงานข้อมูลเหล่านี้แก่สาธารณะ ขณะที่เราอยากเห็นความโปร่งใสของคนอื่นๆ เช่น นักการเมือง นักการเงิน สำหรับนักวิชาการและนักวิจัยก็ควรต้องให้สังคมได้เห็นความโปร่งใสด้วยเช่นกัน

4.4 งานวิจัยที่ตอบโจทย์ปัญหาของสังคม มุมมองจากภาคสนาม/ตัวตนผู้ที่ได้รับผลกระทบ

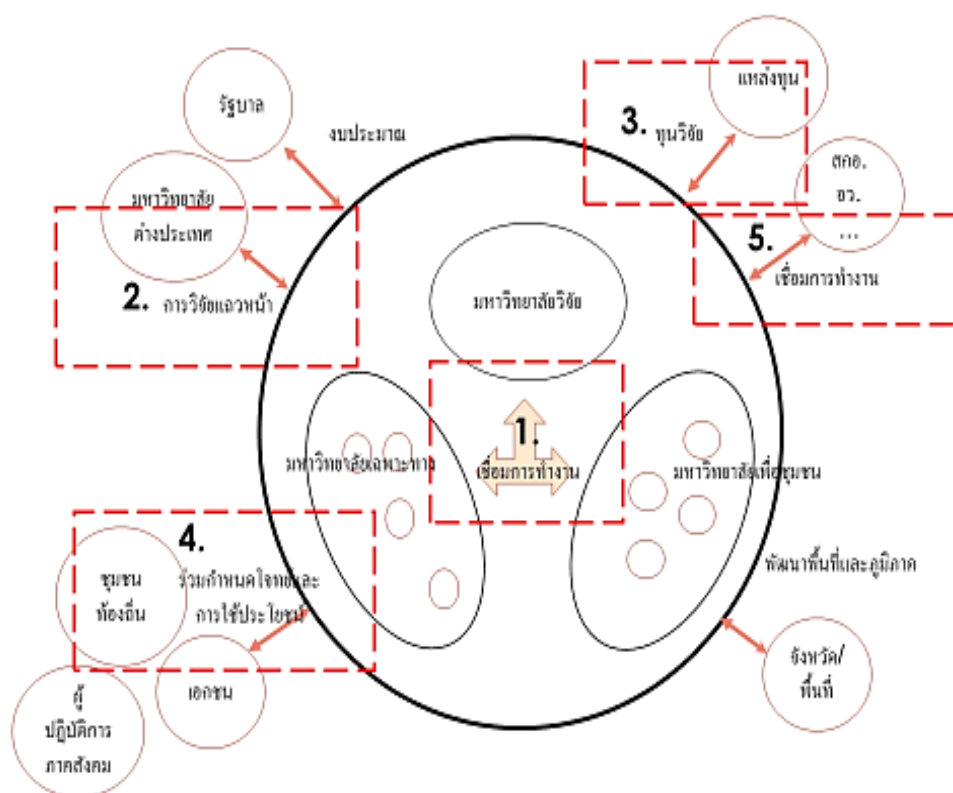
งานวิจัยที่ดีควรริเริ่มมาจากการเห็น pain point เพื่อแก้ปัญหาได้ตรงจุดและในระยะยาว

การสนับสนุนทุนสำหรับการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย (full research proposal) จากข้อเสนอความคิดเบื้องต้น (concept paper) ควรมี 2 รูปแบบ คือ การจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาข้อเสนอมายังแหล่งทุน และสนับสนุนให้เขียนข้อเสนอความคิดเบื้องต้นที่กระชับแต่ครอบคลุมวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจน สำหรับการประกันคุณภาพโครงการวิจัยที่เสนอขอทุน โดยระยะเวลาดำเนินงานควรมากกว่า 1 ปี โดยไม่ต้องมีการเสนอโครงการวิจัยเป็นรายปี เพื่อประโยชน์ด้านการลดระยะเวลาในการพิจารณาอนุมัติโครงการวิจัยด้วย

มีข้อสังเกตว่า ในการพัฒนาระบบการเรียนรู้ข้ามสาขา เมื่อลงสนามเข้าร่วมการวิจัยกับผู้เชี่ยวชาญสาขาอื่น ผู้ร่วมผลิตความรู้ อาจจะเป็นใครก็ได้ ได้แก่ NGO, กลุ่มผู้จัดทำนโยบาย (Policy makers), บริษัทเอกชน หรือทุกคนที่มีความเกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ที่กำลังศึกษา เน้นการผลิตความรู้ที่สามารถนำไปใช้ได้จริง หรือสามารถนำไปแก้ปัญหาให้แก่คนในสังคมได้ งานวิจัยประเภทนี้ จำเป็นต้องมีแพลตฟอร์มในการเชื่อมต่อนักวิชาการ/ผู้คนที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมสร้างองค์ความรู้

การพัฒนาเครือข่ายนักวิชาการ-ภาคสังคม ควรดำเนินแบบค่อยเป็นค่อยไป การบริหารวิจัยโดยทั่วไปมักมองแบบ top down แต่เวลาทำงานจริง การคิดแบบวิจัยนั้นคำนึงถึงการทำงานแบบเป็นทีม เป็นการทำงานแบบความสัมพันธ์แนวราบ การมีส่วนร่วมถือเป็นปัจจัยสำคัญ แหล่งทุนกับนักวิจัยสนามเป็นลักษณะ Partner ที่ร่วมทำงานและร่วมรับผิดชอบต้นทุนในการทำงานร่วมกับองค์กรหรือบุคคล (นักวิจัย) ซึ่งเริ่มจากการที่แหล่งทุนหรือนักวิจัยกำหนดประเด็นขึ้นมาแล้วชักชวนผู้ที่มีความคิดตรงกันมาทำงานด้วยกัน

ภาพ 1 ความเชื่อมโยงระหว่างการกำหนดประเด็นเป้าหมายระดับประเทศกับการผลิตความรู้ของสังคมศาสตร์

ภาพ 2 สถานการณ์ปัญหา อุปสรรค ในระบบบริหารความรู้/การวิจัยด้านเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย

ภาพ 3 ข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการสร้างโครงสร้างพื้นฐานความรู้ และการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ

รายการเอกสารที่ใช้/รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

รายการเอกสารที่ใช้

กนกศักดิ์ แก้วเทพ. บรรณาธิการ. 2549. สำนักเศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. เดือนมกราคม.

โครงการจัดตั้งวิทยาลัยเศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2556. เอกสารโรเนียว.

นภาพร อติวานิชยพงศ์. 2552. ประวัติศาสตร์ความคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.

วิโรจน์ โชติพิพัฒน์วรกุล, คุณวุฒิ คนฉลาด และเจริญวิษณุ สมพงษ์ธรรม. 2555. แนวทางการพัฒนาการบริหารมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลในทศวรรษหน้า: กรณีศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก. วารสารการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา. ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 เดือนตุลาคม 2554 – มีนาคม 2555.

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. ม.ป.ป. แผนอุดมศึกษาระยะยาว 20 ปี พ.ศ.2561 – 2580. สำนักนโยบายและแผนการอุดมศึกษา.

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. 2550. กรอบแผนอุดมศึกษาระยะยาว 15 ปี ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2551 – 2565). 30 กันยายน. สืบค้นเพิ่มเติม www.knit.or.th

อิสรา ศานติศาสน์ และคณะ. 2542. โครงการประมวลองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาการวิจัยเศรษฐกิจ. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. เดือนมิถุนายน.

รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุม

ศ.กิตติคุณ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศ.กิตติคุณ ดร.ผาสุก พงษ์ไพจิตร คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศ.ดร.อิสรา ศานติศาสน์ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รศ.ดร.นวลน้อย ตีร์รัตน์ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รศ.นพนันท์ วรรณเทพสกุล คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รศ.ดร.เขมรัฐ เถลิงศรี คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผศ.ตะวัน วรรณรัตน์ ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ศ.ดร.ป๋องปอนด์ รักอำนวยกิจ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รศ.ดร.ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
ผศ.ดร.นรชิต จิรสิทธิ์ธรรม	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผศ.ดร.ดวงมณี เลาวกุล	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผศ.ดร.ธร ปิติดล	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อ.ธนะศักดิ์ เจนมานะ	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ดร.เดชรัต สุขกำเนิด	อดีตอาจารย์คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
อ.แบงค์ งามอรุณโชติ	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
ดร.ภาควงุมิ วาณิชกะ	ผู้จัดการโครงการ มูลนิธิฟรีดริช เอแบร์ท

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

อ.ดร.ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์	อดีตอาจารย์คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาฯ/กลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมืองยุคก่อตั้ง (สัมภาษณ์ วันที่ 24 มีนาคม 2564)
ผศ.ดร.ธานี ชัยวัฒน์	ศูนย์เศรษฐศาสตร์พฤติกรรมและการทดลอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (สัมภาษณ์ วันที่ 26 เมษายน 2564)
ดร.ภาควงุมิ วาณิชกะ	มูลนิธิฟรีดริช เอแบร์ท (สัมภาษณ์ วันที่ 27 เมษายน 2564)
ศ.ดร.อิศรา ศานติศาสน์	ศูนย์นโยบายโลกมุสลิม คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (สัมภาษณ์ วันที่ 28 เมษายน 2564)
ผศ.ดร.ธร ปิติดล มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	ศูนย์วิจัยความเหลื่อมล้ำและนโยบายสังคม คณะเศรษฐศาสตร์ (สัมภาษณ์ วันที่ 28 เมษายน 2564)

รายชื่อผู้อ่านและแนะนำเพิ่มเติมร่างรายงาน

ศ.กิตติคุณ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศ.กิตติคุณ ดร.ผาสุก พงษ์ไพจิตร คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศ.ดร.อิสรา ศานติศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ดร.ภาควงุมิ วาณิชกะ

ผู้จัดการโครงการ มูลนิธิฟรีดริช เอแบร์ท

3. Working Paper โครงการย่อย “การสำรวจสถานการณ์ปัญหาและการพัฒนาระบบความรู้สังคม วิทยา และมานุษยวิทยา ในประเทศไทย”

ภายใต้โครงการการจัดทำสมุดปกขาว “ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อการยกระดับระบบบริหารจัดการ ความรู้และการปรับปรุงโครงสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์ของประเทศไทย”

บทนำ

รายงานฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อสำรวจและทบทวนระบบบริหารจัดการความรู้ โครงสร้างความรู้ และ นิเวศความรู้ด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในประเทศไทยโดยสังเขป สร้างการมีส่วนร่วมในขั้นต้นสำหรับ ประชาคมวิชาการสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ในการร่วมออกแบบแนวทางการยกระดับระบบบริหารจัดการ ความรู้และการปรับปรุงโครงสร้างความรู้ และเสนอแนะแนวทางสำคัญสำหรับการยกระดับระบบบริหาร จัดการความรู้และการปรับปรุงโครงสร้างความรู้ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาของประเทศไทย โดยมีการ จัดประชุมระดมความเห็นจากนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ผ่านทางการสนทนาออนไลน์และการจัด ประชุมกลุ่มย่อย การสัมภาษณ์รายบุคคล การตอบแบบสอบถามทางออนไลน์ รวมทั้งการค้นคว้าข้อมูลและ ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อเพิ่มเติมในประเด็นต่างๆให้มีความชัดเจนขึ้น โดยมีเนื้อหาดังต่อไปนี้

1) ลักษณะพื้นฐานของกลุ่มสาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

1.1 ผู้ผลิตความรู้ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

นักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มุ่งศึกษาโครงสร้างสังคม วิถีชีวิต พฤติกรรม ทักษะคติ ความสัมพันธ์ ทางสังคม ความรู้สึกนึกคิดของกลุ่มคนที่แตกต่างกันหลากหลาย อาทิเช่น กลุ่มผู้เปราะบาง กลุ่มคนชายขอบ กลุ่ม คนที่ตกเป็นเหยื่อในสังคม กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มคนชั้นกลางในเมือง ตลอดจนชั้นชนนำทางสังคม เพื่อให้สังคม ตระหนักถึงความไม่เป็นพหุวัฒนธรรมและการเคารพในคุณค่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ นักสังคมวิทยา มานุษยวิทยาให้ความสนใจศึกษาประเด็นปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง จึงเป็นศาสตร์ ที่ครอบคลุมองค์ความรู้ที่กว้างขวาง

ผู้ผลิตความรู้ด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในประเทศไทยประกอบไปด้วยกลุ่มคนหลากหลาย ระดับ กล่าวคือ หมายถึงนักวิชาการหรืออาจารย์ที่สังกัดสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา โดยทำการสอน และวิจัยในสาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา นักวิจัยทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาสามารถแบ่งออกเป็น นักวิจัยที่เน้นการวิจัยพื้นฐาน ซึ่งมุ่งสร้างความรู้ทางวิชาการ และนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาประยุกต์ เช่น นักวิจัยทางการพัฒนาชุมชน การพัฒนาสังคม สังคมสงเคราะห์ นอกจากนี้ยังรวมถึงนักวิจัยอิสระ นักวิจัย/ นักวิชาการในศาสตร์อื่นๆ ที่นำวิธีวิทยาการวิจัยทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาไปใช้ ตลอดจนบุคคล/กลุ่ม คนที่ไม่ได้เป็นนักวิชาการ อาทิเช่น ปราชญ์ชาวบ้าน สื่อสารมวลชน และนักพัฒนาองค์กรเอกชน ที่นำความรู้ หรือวิธีวิทยาของสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาไปประยุกต์ใช้เช่นกัน

การสร้างความรู้ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาได้เปิดโอกาสให้ผู้ถูกวิจัยสามารถเข้ามาแสดง บทบาทเป็นนักวิจัยได้เองด้วย ชาวบ้านจึงไม่ได้เป็นเพียงผู้ถูกศึกษาเพียงฝ่ายเดียว แต่สามารถเป็นผู้ศึกษาวิจัย

ได้ด้วยเช่นกัน อาทิเช่น การส่งเสริมให้เกิดนักวิจัยท้องถิ่น หรืองานวิจัยไต้หวัน ตลอดจนการส่งเสริมให้ชนกลุ่มน้อยสามารถทำวิจัยในรูปแบบที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของพวกเขาด้วย เป็นต้น

1.2 เครือข่ายนักวิจัยทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

ลักษณะเด่นประการหนึ่งของการผลิตความรู้ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามีลักษณะเป็น “ชุมชนทางวิชาการ” ที่มีความเข้มแข็ง กล่าวคือ การสร้างเครือข่ายของนักวิจัยด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในประเทศไทยกระตุ้นให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเป็นประจำผ่านเครือข่ายในลักษณะต่างๆ เครือข่ายทางวิชาการที่สำคัญได้รับการสนับสนุนจากองค์กรทางวิชาการทางด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ได้แก่ **ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร องค์กรมหาชน (SAC) สมาคมนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาสยาม (SASA)** โดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรและสมาคมนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาสยามได้ร่วมมือกับสถาบันอุดมศึกษาให้มีการจัดประชุมวิชาการประจำปีด้านมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาเพื่อเปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายบัณฑิตศึกษาด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เพื่อเป็นเวทีนำเสนอผลงานและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของบัณฑิตศึกษาจากสถาบันการศึกษาต่างๆ จนนำมาสู่การจัดตั้งเครือข่ายนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาสาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา นอกจากนี้ ยังมีการจัดตั้ง **สมาคมพัฒนาชุมชนท้องถิ่นและสังคม** สนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการประชุมวิชาการการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นและสังคมระดับชาติ (CSD สัมพันธ์)

1.3 ผู้ใช้ประโยชน์จากการวิจัยด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

ผู้ใช้ประโยชน์จากการวิจัยด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยานั้นมีหลากหลายระดับและสามารถจำแนกการใช้ประโยชน์แตกต่างกันไป โดยจำแนกกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ ดังนี้

1. การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ ผู้ใช้ประโยชน์ประกอบด้วยนักศึกษา นักวิจัย/นักวิชาการสาขาวิชาอื่น ครูอาจารย์มหาวิทยาลัย องค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งนำความรู้ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาไปต่อยอดในการวิจัย รวมทั้งการเรียนการสอน

2. การใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะ ผู้ใช้ประโยชน์ได้แก่ ชาวบ้าน ชุมชน หน่วยงานของรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรภาคประชาสังคม โดยเป็นกลุ่มที่นำความรู้ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาไปประยุกต์ใช้ในงานพัฒนาระดับพื้นที่หรือระดับชาติ ในขณะที่อีกด้านหนึ่ง ความรู้ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยายังทำหน้าที่สะท้อนความรู้สึกนึกคิดความเห็นของคนในสังคม ให้สาธารณชนได้ร่วมถกเถียงแลกเปลี่ยนและหาทางออกร่วมกัน

3. การใช้ประโยชน์เชิงนโยบาย เช่น หน่วยงานรัฐ เช่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงยุติธรรม (งานด้านอาชญาวิทยา) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยประยุกต์ความรู้ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาไปใช้ในการวางแผนทางนโยบายด้านต่างๆ

4. การใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ ความรู้ทางด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาไม่ค่อยได้มุ่งเน้นในการวิจัยเพื่อเพิ่มรายได้หรือประสิทธิภาพการผลิตมากเท่าใดนัก ในแง่การใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์จึงไม่ได้เป็นเป้าหมายหลักของการวิจัยพื้นฐานทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา แต่ในการวิจัยประยุกต์มีงานวิจัยที่ตอบ

โจทย์ต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ เช่น การประเมินผลกระทบทางสังคม เศรษฐกิจฐานราก เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ธุรกิจชุมชน เกษตรอินทรีย์ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ความรู้ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามีลักษณะของความรู้ทางสังคมศาสตร์เชิงปฏิบัติ (social science in practice) ซึ่งไม่ได้แยกความรู้เป็นนอกจากการเปลี่ยนแปลงสังคม แต่ความรู้เป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงสังคม การสร้างความรู้ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาจึงไม่ได้มีลักษณะมุ่งตอบผลผลิต (output) หรือผลลัพธ์ (outcome) อย่างชัดเจน แต่เป็นความรู้ที่สามารถสร้างผลกระทบ (impact) แก่สังคม และก่อให้เกิดนโยบายสาธารณะที่สำคัญหลายนโยบาย เช่น นโยบายป่าชุมชน นโยบายโฉนดชุมชน นโยบายการจัดการภัยพิบัติ นโยบายด้านการย้ายถิ่นและแรงงานข้ามชาติ นโยบายการแก้ไขความยากจน รวมทั้งยังพบว่า มีการนำความรู้ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเชิงประยุกต์มาเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างนโยบายระดับท้องถิ่น เช่น นโยบายการพัฒนาเด็กและเยาวชน นโยบายการพัฒนาผู้สูงอายุ นโยบายด้านสวัสดิการสังคม เป็นต้น

1.4 การสร้างความรู้สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

ความรู้ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในฐานะองค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์สาขาหนึ่งเป็นความรู้ที่แตกต่างจากความรู้จากสามัญสำนึก (commonsense knowledge) ความรู้สามัญสำนึกเป็นการสร้างความรู้ทางสังคมที่ทุกคนสามารถสร้างความรู้ตามความคิดความเชื่อที่มาจากประสบการณ์ของตนเองและประสบการณ์ร่วมกับคนในสังคม ความรู้จากสามัญสำนึกเข้าใจปัญหาสังคมจากสมมติฐานของตนเองเป็นที่ตั้ง โดยที่ความรู้สามัญสำนึกนั้นอาจไม่เป็นเหตุเป็นผลก็ได้ ความรู้ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเป็นความรู้ที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจปัญหาสังคมแต่ละแห่งอย่างลึกซึ้ง รอบด้าน และข้ามพ้นการทำตามเข้าใจปัญหาสังคมจากมุมมองของตัวเอง แต่เป็นปัญหาในระดับสังคม (sociological imagination) ความรู้ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาจึงเป็น “ความรู้สาธารณะ” ซึ่งสร้างความรู้โดยมุ่งเน้นการตรวจสอบข้อเท็จจริงทางสังคมอย่างเป็นระบบ โดยอ้างอิงกับทฤษฎีทางสังคมและข้อมูลเชิงประจักษ์ และชี้ให้เห็นว่าปัญหาของปัจเจกบุคคลเป็นประเด็นทางสังคมและเป็นปัญหาของสาธารณะ (public sociology)

โครงสร้างของความรู้หรือองค์ความรู้ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามีหลักการ กรอบความคิดรวบยอด ขอบเขตของการศึกษาที่มีความกว้างขวางอย่างมาก เนื่องจากเป็นศาสตร์ที่มุ่งทำความเข้าใจสังคมอย่างเป็นองค์รวม จึงทำให้มีความสัมพันธ์หรือเชื่อมช้อยกับสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์อื่นๆอยู่ตลอดเวลา ทำให้สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาจึงมีลักษณะสหวิทยาการ (interdisciplinary) ที่มีการเชื่อมโยงกับสาขาวิชาอื่นๆ เช่น รัฐศาสตร์ คติชนวิทยา วัฒนธรรมศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประชากรศาสตร์ และ เศรษฐศาสตร์ เป็นต้น รวมทั้งสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามีแขนงวิชาย่อยที่หลากหลาย อาทิเช่น สังคมวิทยาการเมือง สังคมวิทยาเมือง สังคมวิทยาชนบท สังคมวิทยาการศึกษา อาชญาวิทยา มานุษยวิทยาวัฒนธรรม มานุษยวิทยาเศรษฐกิจ มานุษยวิทยาภาษาศาสตร์ มานุษยวิทยากายภาพ มานุษยวิทยาการแพทย์ โบราณคดี เป็นต้น

ความรู้ที่นักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในประเทศไทยสร้างขึ้นมานั้นส่วนใหญ่มีจะประเด็นศึกษาเกี่ยวกับสังคมไทยเป็นหลัก รวมทั้งยังให้ความสนใจศึกษาสังคมของประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง จึงสามารถกล่าวได้ว่า งานวิจัยทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในประเทศไทย

ไทยมีความเป็น “ไทยศึกษา” เนื่องจากนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาไทยส่วนใหญ่ศึกษาสังคมตนเอง และอีกด้านหนึ่ง สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในประเทศไทยก็มีความเป็น “เพื่อนบ้านศึกษา” ซึ่งเป็นการขยายพรมแดนความรู้ในการทำความเข้าใจสภาพสังคมวัฒนธรรมของประเทศเพื่อนบ้านที่อยู่รายรอบประเทศไทยมากขึ้น

สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาสามารถแบ่งลักษณะของการสร้างองค์ความรู้ออกเป็นสองประเภทกว้างๆ ด้วยกัน คือการวิจัยพื้นฐาน (basic research) ซึ่งมุ่งเน้นสร้างองค์ความรู้ใหม่และการอธิบายหรือทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น และการวิจัยประยุกต์ (applied research) ซึ่งนำความรู้ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามาประยุกต์ใช้ในการนำไปปฏิบัติการเพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาชุมชนหรือสังคมให้ดีขึ้น โจทย์การวิจัยด้านการวิจัยพื้นฐานที่สำคัญของสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาสนใจศึกษามีหลากหลาย อาทิเช่น แผนที่ชาติพันธุ์ ผู้อพยพ ศาสนา ความเชื่อ พิธีกรรม เพศสภาวะและความหลากหลายทางเพศ เกษตรกรรม อุตสาหกรรมและความเสี่ยง การพนัน วัฒนธรรมสมัยนิยม สิทธิมนุษยชน ความเหลื่อมล้ำ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เป็นต้น สำหรับการวิจัยเชิงประยุกต์ มุ่งขับเคลื่อนประเด็นในการพัฒนาสังคมและชุมชน เช่น ประเด็นการจัดระบบสวัสดิการสังคม ผู้สูงอายุ เด็กและเยาวชน กลุ่มผู้เปราะบาง การแก้ปัญหาความยากจน แรงงาน การศึกษา การยกระดับคุณภาพชีวิต เป็นต้น

สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเป็นศาสตร์ความรู้ที่มีความเกี่ยวโยงและสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น โดยเป็นการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้การเรียนการสอนในหลายมหาวิทยาลัยจึงมีการจัดตั้งโดยรวมสองสาขาเข้าด้วยกันเป็นภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา โดยการสร้างความรู้ทางสังคมวิทยาจะอยู่ในสถาบันอุดมศึกษาทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค นอกจากนี้ยังมีการเรียนการสอนสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาประยุกต์ในลักษณะของสาขาการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาสังคมซึ่งกระจายอยู่ในหลายสถาบันการศึกษาทั่วประเทศ

อย่างไรก็ตาม การสร้างความรู้ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา แม้จะมีความเชื่อมโยงหรือใกล้เคียงกัน ตลอดจนมีการสลายพรมแดนความรู้ที่ไม่สามารถแยกสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาได้อย่างชัดเจนอีกต่อไป แต่มีจุดที่ให้ความสำคัญแตกต่างกันอยู่บ้าง กล่าวคือ สังคมวิทยาจะเน้นศึกษาสังคมในระดับมหภาค ตลอดจนวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ขององค์กรหรือสถาบันทางสังคม เช่น สถาบันทางการเมือง สถาบันทางเศรษฐกิจ สถาบันครอบครัว สังคมวิทยามุ่งศึกษาทำความเข้าใจพัฒนาการของโครงสร้างสังคม ซึ่งตั้งคำถามว่า การจัดระเบียบทางสังคม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม มีอิทธิพลต่อคนในสังคมอย่างไร อาทิเช่น การศึกษาการเปลี่ยนแปลงผ่านสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม การศึกษาความขัดแย้งทางชนชั้น ตลอดจนการศึกษาผลกระทบของโครงสร้างทางสังคมที่มีต่อปัจเจกบุคคล โดยวิธีวิทยาในการวิจัยมีทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ

ในขณะที่มานุษยวิทยาจะเน้นศึกษา “คนอื่น” เพื่อทำความเข้าใจวัฒนธรรมอื่นที่แตกต่างออกไป เช่น ศึกษาชนเผ่าพื้นเมืองที่อยู่ห่างไกล ชาวเขาหรือคนกลุ่มน้อยในสังคม รวมไปถึงกลุ่มคนชายขอบต่างๆ เช่น คนไร้บ้าน คนไร้สัญชาติ เป็นต้น มานุษยวิทยามุ่งทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงที่ซับซ้อนในระดับจุลภาคหรือระดับชุมชน เพื่อที่จะได้เข้าใจและเคารพวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลาย วิธีวิทยาในการศึกษาของ

มานุษยวิทยาจะเป็นลักษณะของการทำงานแบบชาติพันธุ์วรรณา กล่าวคือ เป็นการทำงานภาคสนาม การเก็บข้อมูลโดยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม โดยพยายามทำความเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของ “คนใน” หรือกลุ่มคนที่เข้าไปศึกษา เนื่องจากมานุษยวิทยาให้ความสำคัญกับมุมมองของผู้ถูกศึกษา (insider’s view) ดังนั้นจึงต้องใช้ระยะเวลายาวนานในการศึกษาพอสมควร

ในขณะที่การวิจัยทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเชิงประยุกต์ มีการใช้วิธีวิทยาหรือเครื่องมือในการวิจัยที่เน้นให้หน้าความรู้ไปปฏิบัติการทางสังคม โดยเป็นการทำงานวิจัยท้องถิ่นโดยร่วมกับภาคประชาสังคมหรือองค์กรพัฒนาเอกชนทำวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาท้องถิ่น เช่น ความรู้ในการทำแผนชุมชน/แผนตำบล การสำรวจและวิเคราะห์ชุมชน การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเน้นให้ชาวบ้านหรือชุมชนได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ร่วมกับนักวิจัย เพื่อทำความเข้าใจปัญหาของตนเองและมองหาทางออกที่สามารถลงมือปฏิบัติได้จริง การวิจัยเชิงประยุกต์ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาจึงมีส่วนสำคัญในการพัฒนาที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม นอกจากนี้ มีการประยุกต์ใช้วิธีวิทยาทางมานุษยวิทยาเป็นเครื่องมือในการทำความเข้าใจปัญหาสุขภาพในชุมชน ซึ่งเรียกว่า “เครื่องมือ 7 ชั้นเรียนรู้ชุมชน” และต่อมาได้มีการนำไปใช้ในการทำความเข้าใจชุมชนในมิติอื่นๆอีกอย่างกว้างขวาง

จะเห็นได้ว่า การสร้างความรู้ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามีความหลากหลาย นักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาทำงานตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ที่หลากหลายเช่นกัน ในด้านหนึ่ง ในบริบทที่การพัฒนาประเทศมุ่งสู่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว โดยละเลยการพัฒนาที่ยั่งยืน การวิจัยทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาได้ทำหน้าที่คอยสะสางหรือ “เก็บกวาด” ปัญหาจากการพัฒนาของรัฐและเอกชนที่สร้างผลกระทบมาโดยตลอด สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาได้ช่วยชี้ให้เห็นว่าโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมอย่างไร ตลอดจนนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาพยายามทำความเข้าใจปรากฏการณ์การต่อต้านโครงการพัฒนาของผู้ได้รับผลกระทบอันเนื่องมาจากการขาดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาในอีกมิติหนึ่ง เพื่อฟังเสียงของกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเหล่านั้น แต่อีกด้านหนึ่ง ก็จะมีพบว่าการประยุกต์ใช้ความรู้ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาที่นำไปตอบโจทย์เฉพาะเจาะจงตามความต้องการของรัฐและเอกชนโดยตรง เช่น การประเมินผลกระทบทางสังคมจากโครงการพัฒนาของรัฐ การนำความรู้เพื่อนำไปส่งเสริมธุรกิจเพื่อสังคม เป็นต้น

นอกจากนี้ การสร้างความรู้ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยายังมีความฉับไวต่อการทำความเข้าใจสถานการณ์ทางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและจำเป็นต้องสร้างความรู้ให้กับสังคม เช่น ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ได้ริเริ่มการสร้างความรู้ในสถานการณ์โรคระบาด ภายใต้โครงการ “โรคเปลี่ยนคน คนเปลี่ยนโลก” เพื่อสร้างองค์ความรู้และนำความรู้มานุษยวิทยามาทำความเข้าใจปรากฏการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 และมีการวิจัยของนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาที่ดำเนินการวิจัยโดยใช้ทุนส่วนตัว ซึ่งเป็นการวิจัยตามความสนใจของตนเองหรือผลิตผลงานที่เห็นว่าเป็นประเด็นที่สังคมควรมีความรู้แต่ไม่มีทุนสนับสนุน เช่น การวิจัยเกี่ยวกับผู้ลี้ภัย เป็นต้น

แหล่งทุนการอื่นๆที่มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการวิจัยทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในประเทศไทย อาทิเช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (มหาชน)

สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ (สวสส.) สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) กรมส่งเสริมวัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งพบว่า มีหน่วยงานจำนวนมากที่ไม่มากนักที่ให้การสนับสนุนทุนการวิจัยทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

1.5 การวิจัยแถวหน้าทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาและการวิจัยข้ามศาสตร์

การวิจัยแถวหน้า (frontier research) ได้รับการนิยามความหมายว่าเป็นการสร้างความรู้ที่บริเวณพรมแดนความรู้ของศาสตร์ความรู้นั้น เป็นการวิจัยที่สร้างความเป็นเลิศ ชำนาญ และสร้างความรู้ใหม่ที่ขยับออกจากความรู้เดิมที่เคยสร้างมา ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัยแถวหน้าคือการสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ อย่างไรก็ตาม การนิยามว่างานวิจัยใดเป็นการวิจัยแถวหน้าและงานวิจัยใดเป็นงานวิจัยที่ปกติธรรมดา นั้นมีปัญหาอยู่พอสมควร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาซึ่งศึกษาความเปลี่ยนแปลงของสังคม ด้านหนึ่ง สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มีการตั้งคำถามกับปรากฏการณ์ทางสังคมใหม่ๆที่เกิดขึ้น เช่น การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 อีกด้านหนึ่ง การตั้งประเด็นหรือโจทย์วิจัยที่อาจเป็นประเด็นวิจัยเดิม หรือศึกษาเรื่องเดิมๆ แต่เป็นการกลับมาทบทวนภายใต้บริบทใหม่ อาทิเช่น การศึกษาครอบครัวในบริบทใหม่ แม้การศึกษาครอบครัวเป็นการศึกษาที่ซ้ำกับการวิจัยที่เคยมีในอดีต แต่นักวิจัยก็ต้องแสวงหาทฤษฎีหรือโมเดลทางสังคมที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่ทำให้รูปลักษณ์ของครอบครัวกลายเป็นสิ่งใหม่ที่ไม่เหมือนเดิม จึงถือเป็นการวิจัยแถวหน้าแม้จะเป็นการศึกษาในเรื่องเดิมก็ตาม

ในมิติเช่นนี้ งานวิจัยแถวหน้าของสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาจึงมีนิยามที่ไปไกลกว่าการสร้างความรู้ภายใต้พรมแดนความรู้ที่มีขอบเขต (border) แต่ยังหมายถึงการก้าวข้ามพรมแดนความรู้เดิมที่เคยสร้างกันมา ด้วยการทบทวน ตั้งคำถาม วิวาทะ รื้อถอนความรู้ที่เคยถูกสร้างขึ้น และสร้างสรรค์ความรู้ใหม่ นิยามความหมายใหม่ให้กับสิ่งที่เคยศึกษามาแล้ว ดังนั้น การหันกลับไปทบทวนองค์ความรู้เดิมในประเด็นวิจัยเดิม และพยายามนิยามความหมายหรืออธิบายความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น แม้จะไม่สามารถเรียกได้ว่าเป็นการวิจัยแถวหน้า แต่ก็เป็นการวิจัยที่สร้างความรู้ใหม่ที่ขยับออกจากขอบเขตความรู้เดิม ทะลุพรมแดนความรู้เดิม ได้ ขยับขยายและสร้างพรมแดนความรู้ใหม่ ซึ่งน่าจะถือเป็นการวิจัยแถวหน้าได้เช่นกัน

ในการประชุมวิชาการด้านสังคมวิทยาระดับโลกที่ผ่านมาของสมาคมสังคมวิทยานานาชาติ (International Sociology Association) ได้นำเสนอประเด็น กระแส ทิศทางและบริบทของสังคมเศรษฐกิจและการเมืองของโลก และการคาดการณ์ทิศทางด้านสังคมในอนาคต ซึ่งมีการเสนอผลงานและแลกเปลี่ยนอย่างอิสระ เช่น หัวข้อที่จะจัดการประชุมครั้งที่ 20 ที่ประเทศบราซิลในปี 2565 ได้แก่ การฟื้นคืนชีพของเผด็จการอำนาจนิยม การเหยียดเชื้อชาติ รวมทั้งความเกลียดกลัวคนชาติอื่นของคนผิวขาว กรณีการระบาดของโรคโควิด-19 หัวข้อการประชุมหลักของสมาคมสังคมวิทยาระดับโลกข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่านักสังคมวิทยาระดับโลกได้มองเห็นสถานการณ์ทางสังคมการเมืองสำคัญที่กระทบต่อสังคมวงกว้าง เช่น อำนาจรัฐ อำนาจทุน และวัฒนธรรมที่ฝังลึกเช่น การเหยียดเชื้อชาติของชาวตะวันตกที่ต่อชาติอื่น ประเด็นเหล่านี้ถือเป็นการวิจัยที่นักวิจัยแถวหน้าในระดับโลกให้ความสำคัญที่จะเข้าใจปรากฏการณ์ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ในกรณีการวิจัยทางมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาในประเทศไทย ได้ให้ความสนใจความเปลี่ยนแปลงและปรากฏการณ์ร่วมสมัย ประเด็นในการศึกษาจึงมีลักษณะเป็นการสร้างความรู้ใหม่ที่ขยายพรมแดนความรู้ตลอดจนข้ามพรมแดนความรู้ที่มีอยู่เดิม ซึ่งพบว่ามี การสร้างความรู้ในหลากหลายประเด็นแตก

แขนงไปตามความสนใจของผู้วิจัย ประเด็นวิจัยที่กำลังได้รับความสนใจและริเริ่มโดยนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาไทยร่วมสมัย ประกอบด้วยประเด็นหลัก ดังนี้

1) การนิยามความหมายใหม่ในบริบทใหม่ เช่น ครอบครัวยุคใหม่ในโลกสมัยใหม่ มานุษยวิทยาโครงสร้างพื้นฐาน สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาศาสนา มานุษยวิทยาธรรมชาติ สุนทรียะและอารมณ์ การรื้อถอนความเป็นชนบทและเมือง เป็นต้น

2) การวิจัยปรากฏการณ์ทางสังคมร่วมสมัย อาทิเช่น เทคโนโลยีและโลกดิจิทัล การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 พื้นที่ความรู้ของการเคลื่อนย้าย เช่น การเคลื่อนย้ายของแรงงานและข่าวสาร ประเด็นงานในโลกสมัยใหม่ งานที่ไม่มีความมั่นคง ความเป็นหญิงชายและความหลากหลายทางเพศ

3) สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาสาธารณะ มุ่งทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมร่วมสมัย นำเสนอข้อถกเถียงเพื่อทำความเข้าใจความซับซ้อนของปัญหาสังคม เช่น มานุษยวิทยาการเมืองไทย การลุกขึ้นมาตั้งคำถามต่อสังคมของเยาวชนคนรุ่นใหม่ ปัญหาบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ สังคมการเมืองในยุคสมัยของการเปลี่ยนแปลง พลเมืองผู้ตื่นรู้ ความเหลื่อมล้ำ ความยากจน อนาคตชาติพันธุ์ ความยุติธรรม ความขัดแย้งทางความเชื่อและศาสนา การสร้างพื้นที่สมานฉันท์ในบริบทความขัดแย้ง

4) ประเด็นการวิจัยข้ามศาสตร์ข้ามสาขา มานุษยวิทยากับความหลากหลายทางชีวภาพ วัฒนธรรมการออกแบบ มานุษยวิทยาการแพทย์ จุลชีวะและชีวิตคน มานุษยวิทยากับวิทยาศาสตร์ โรค ร่างกาย และรัฐในมิติสังคมวัฒนธรรม

5) การวิจัยหลังมนุษย์นิยม (Post humanism) เช่น มานุษยวิทยาอนาคต การศึกษาวัตถุใหม่ที่มีใช้มนุษย์ เช่น นิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อม สัตว์ เทคโนโลยี การปรับตัวของมนุษย์สู่สังคมเทคโนโลยี นิคมธรรมชาติ แอนโทรโพซีน เรือร่นาง พื้นที่ การจัดการร่างกายตัวเองที่เป็นแหล่งโรค สัญญะวัฒนธรรมข้ามวัตถุ ฤติและสัตว์หลากหลาย

6) ประเด็นปัญหาจากนโยบายการพัฒนาประเทศ เช่น การพัฒนาเขตอุตสาหกรรมภาคตะวันออก การพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ การพัฒนาในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

ประเด็นร่วมสมัยเหล่านี้ มีความเหลื่อมซ้อนกับสาขาวิชาอื่นๆ เช่น เรื่องความเหลื่อมล้ำ สามารถศึกษาจากมุมมองทางเศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ หรือแม้กระทั่งสาธารณสุขศาสตร์ เนื่องจากปัญหาความเหลื่อมล้ำเป็นเรื่องของความไม่เท่าเทียมกันของรายได้ เป็นเรื่องของปัญหา นโยบายสาธารณะและความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม และการสามารถเข้าถึงการบริการด้านสาธารณสุขที่ไม่เท่าเทียมกัน นอกจากนี้ การทำงานข้ามศาสตร์ของสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาร่วมกับศาสตร์อื่นๆ โดยการใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน (mixed methods) เช่น การผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ รวมทั้งการหยิบยืมวิธีวิทยาของสังคมวิทยา มานุษยวิทยา ไปใช้ในศาสตร์อื่นๆ การเก็บข้อมูลเชิงชาติพันธุ์วรรณา การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และในทางกลับกัน สังคมวิทยาและมานุษยวิทยานำความรู้อื่นๆมาใช้ เช่น ความรู้ทางประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ ความรู้ทางอุทกวิทยา ความรู้ทางชีววิทยาเพื่อสืบสาวรากเหง้าของชาติพันธุ์มนุษย์ผ่าน DNA หรือการศึกษาทางมานุษยวิทยาการแพทย์ที่ทำให้เข้าใจระบบพหุลักษณะทางการแพทย์ การแพทย์พื้นบ้าน การวิพากษ์ระบบการแพทย์ตะวันตก ตลอดจนการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์การแพทย์ เชื้อโรค

การสร้างรัฐเวชกรรม เป็นต้น การทำงานข้ามศาสตร์จะช่วยทำให้เกิดการไหลเวียนของความรู้ เกิดการพัฒนาความรู้ไม่หยุดนิ่งและทำให้สาขาวิชาต่างๆได้เรียนรู้จากกันละกัน การสร้างความรู้จะเป็นส่วนสำคัญยิ่งที่จะลดอคติของศาสตร์ความรู้ต่างๆที่มีต่อกัน อย่างไรก็ตาม การข้ามศาสตร์ได้ทำให้เห็นความแตกต่างหลากหลายของจุดยืนแต่ละศาสตร์ที่ไม่ได้ไปในทิศทางเดียวกันเสมอไป ซึ่งทำให้เกิดวิวาทะทางความคิดระหว่างศาสตร์ความรู้ต่างๆเช่นกัน

1.6 การทำงานร่วมกับต่างประเทศ

นักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาได้ทำงานวิจัยที่สามารถถือได้ว่าเป็นงานวิจัยแนวหน้าทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาจำนวนมากได้รับทุนจากต่างประเทศที่มีความโดดเด่น อาทิเช่น

-โครงการประชาสังคมไซเบอร์ในเวียดนามโดยรศ. ดร. ยุक्ति มุกตาวิจิตร จากทุน Harvard-Yenching Institute, Harvard University

-ทุน Newton Mobility Grants โดย รศ. ดร. จักรกริช สังขมณี ในโครงการ Conceptualising Southeast Asian Borders and Boundaries: The Contrivance and Multiplication of Issue, Concept, and Methodology

-ดร. ประชาธิป กะทา ได้รับทุนจากองค์กรพัฒนาเอกชนนานาชาติที่เรียกว่า The Vegetable World เพื่อศึกษาวิจัยด้านความมั่นคงอาหารภายใต้บริบทการระบาดโควิด-10

-ดร. ชยันต์ วรรธนะภูติ ร่วมกับสถาบัน International Institute for Asian Studies (IIAS) เมือง Leiden ประเทศเนเธอร์แลนด์ ได้พัฒนาโครงการวิจัยเรื่อง Humanities across Borders (HaB): Asia and African in the World Phase 2.0

-โครงการ Country case studies on migration and women's land tenure rights and security in the Greater Mekong sub-region ได้รับทุนสนับสนุนจาก FAO ทำวิจัยในสามประเทศ ได้แก่ พม่า ลาว และประเทศไทย โดย ผศ. ดร. สร้อยมาศ รุ่งมณีจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นหัวหน้าโครงการ

-ผศ. ดร. พัชรินทร์ ลาภานันท์ เป็นนักวิจัยโครงการย่อยในประเทศไทย ในการวิจัยหัวข้อ Migration and women's land tenure rights and security Thailand case

-โครงการวิจัยเรื่อง ความอยู่ดีมีสุขและการพัฒนาอย่างยั่งยืน (WeSD) รศ.ดร. บัวพันธ์ โดยได้รับทุนสนับสนุนทุนวิจัยต่อเนื่องจาก Radboud University Nijmegen, the Netherlands, Institute of Development Studies (IDS), University of Sussex, United Kingdom

-ศูนย์วิจัยสังคมอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี (MSSRC) ได้รับทุนจากสถาบันสิ่งแวดล้อมสต็อคโฮล์ม ภายใต้โครงการ The Sustainable Mekong Research Network โครงการ Strengthening Pathways for Rights-Based Approaches in Mekong Hydropower: Towards Inclusive and Sustainable growth

-โครงการของนักสังคมวิทยาจากมหาวิทยาลัยบูรพาภายใต้โครงการสื่อเพื่อการเปลี่ยนแปลง: การทำงานร่วมกับสื่อในประเด็นเพศวิถี อัตลักษณ์ทางเพศสถานะ การแสดงออกและลักษณะทางเพศในประเทศไทย สนับสนุนโดยสหประชาชาติ (UNDP) ประเทศไทย

-ผศ. ดร. อัมพร หมาดเต็น ได้ทุนจากมูลนิธิริษัทไทย (EU) เพื่อประเมินผลโครงการการพัฒนาเพื่อขยายเครือข่ายบริการภายในชุมชนอย่างยั่งยืนสำหรับผู้หญิงและเด็กที่ได้รับผลกระทบจากความไม่สงบและความรุนแรงในจังหวัดชายแดน

1.7 สังคมวิทยามานุษยวิทยาไทยกับนานาชาติ

เป็นที่น่าสนใจว่าประเด็นการศึกษาและการนำเสนอสู่สาธารณะของนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาไทยเผชิญข้อจำกัด เช่นพบว่าประเด็นการประชุมวิชาการด้านสังคมวิทยาระดับโลกช่วง 10 กว่าปีที่ผ่านมาของสมาคมสังคมวิทยานานาชาติ (International Sociology Association) ซึ่งจัดประชุมทุกๆ 4 ปีเน้นประเด็นที่สะท้อน กระแส ทิศทางและบริบทของสังคมเศรษฐกิจและการเมืองของโลกสำคัญๆในขณะนั้นและการคาดการณ์ทิศทางเหตุการณ์และบริบทสำคัญๆด้านสังคมในอนาคต ซึ่งเป็นประเด็นที่สามารถนำเสนอแนวคิด มุมมอง ข้อค้นพบทางวิชาการได้อย่างอิสระและตรงไปตรงมาได้ เช่น หัวข้อที่จะจัดการประชุมครั้งที่ 20 ที่ประเทศบลาซิลในปี 2565 คือ การฟื้นคืนชีพของเผด็จการอำนาจนิยม ซึ่งเป็นหัวข้อที่เกิดจากปรากฏการณ์ในสังคมปัจจุบันที่เต็มไปด้วยการใช้อำนาจเผด็จการของหลายๆประเทศ การเหยียดเชื้อชาติ การยึดประชานิยม รวมทั้ง ความเกลียดกลัวคน เช่นกรณี แรงงานต่างชาติ หรือ คนเอเชียกรณีการระบาดของโรคโควิด-19 ส่วน 4ปีที่แล้ว (ปี 2561) หัวข้อหลักคือ อำนาจ ความรุนแรง และความยุติธรรม เนื่องจากบริบทสังคมที่ทุนและรัฐภายใต้ภูมิศาสตร์การเมืองและการแย่งชิงทรัพยากรระหว่างมหาอำนาจของโลกที่ส่งผลให้เกิดวิกฤติและความขัดแย้งด้านต่างๆและกระทบต่อคนในสังคมแต่ละระดับอย่างไม่เป็นธรรม หรือ การประชุมครั้งที่ 18 (ปี ค.ศ. 2557) ภายใต้หัวข้อการเผชิญกับความไม่เท่าเทียมในระดับโลกซึ่งเป็นประเด็นท้าทายวิชาการด้านสังคมวิทยา

แต่ภายใต้บรรยากาศการสร้างความรู้ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ภายใต้บรรยากาศเสรีภาพทางวิชาการที่มีจำกัด อันเนื่องมาจากความผันผวนทางการเมืองและการปฏิวัติรัฐประหารส่งผลกระทบต่อ การสร้างความรู้ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาที่ไม่สามารถสร้างความรู้ในหัวข้อที่ท้าทายในประเด็นการเมือง เช่น ไม่มีประเด็นที่นำไปสู่การทำ ความเข้าใจการขยายตัวของเผด็จการอำนาจนิยม เช่นเดียวกับที่การประชุมสังคมวิทยาระดับโลกได้มีการนำเสนอในหัวข้อดังกล่าว อีกทั้งแม้จะไม่ได้มีการนำเสนอหัวข้อที่ท้าทายมากนัก แต่การจัดประชุมวิชาการก็ไม่สามารถดำเนินการได้ตามปกติ เช่น กรณีการจัดการประชุมวิชาการนานาชาติไทยศึกษา ที่เชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2560 ซึ่งเกิดปัญหาการปิดกั้นทางวิชาการและส่งผลกระทบต่อ การสร้างองค์ความรู้ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในการสร้างความรู้หรือการวิจัยแถวหน้า

2) โครงสร้างการบริหารจัดการและระบบการสร้างความรู้ที่ไม่เอื้อต่อการสร้างความรู้ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

การบริหารจัดการความรู้ที่มีส่วนอย่างยิ่งต่อการพัฒนางานวิจัยของศาสตร์สาขาต่างๆ เนื่องจากเป็นปัจจัยสำคัญที่จะเอื้อให้เกิดการพัฒนาความรู้ให้ก้าวหน้าหรือพัฒนาไปได้มากน้อยเพียงใด นับตั้งแต่การกำหนดกรอบการวิจัยและการกำหนดโจทย์วิจัย การสนับสนุนทุนวิจัย ตลอดจนระบบนิเวศที่มีผลกระทบต่อการทำงานวิจัย จากการระดมความคิดเห็นของนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 ประเด็นกรอบการวิจัยและการกำหนดโจทย์วิจัย

ยุทธศาสตร์การวิจัยและนวัตกรรม 20 ปี พ.ศ. 2560-2579 รัฐบาลมุ่งจะแก้ไขปัญหาสำคัญด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เช่น ปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชน ปัญหาความเหลื่อมล้ำ ปัญหาเสถียรภาพทางการเมืองและความแตกแยกในสังคมไทย โจทย์วิจัยทางสังคมศาสตร์ที่เป็นโจทย์ที่ท้าทายสามารถรับมือกับความท้าทายในศตวรรษที่ 21 เช่น การพัฒนาทุนมนุษย์และความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย การพัฒนาประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น การกลายเป็นเมือง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมสูงวัย การเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีในยุคดิจิทัล การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และภัยคุกคามในรูปแบบใหม่ เป็นต้น ยุทธศาสตร์การวิจัยและการสร้างนวัตกรรมยังได้ระบุว่า ให้ความสำคัญกับศาสตร์ทางสังคมศาสตร์ เพื่อนำมาเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่สามารถนำไปสู่การปรับใช้กับสังคมไทยได้อย่างเหมาะสม และเพื่อให้สามารถใช้องค์ความรู้พื้นฐานทางสังคมและความเป็นมนุษย์และพัฒนาสังคมได้ โดยการวิจัยนั้นควรตอบโจทย์ทั้งประเทศ สังคม และภาคเอกชน

อย่างไรก็ตาม กรอบการวิจัยของ อววน. นั้นให้น้ำหนักกับการมุ่งตอบโจทย์ยุทธศาสตร์ชาติที่มุ่งเน้นการสร้างนวัตกรรมและการพัฒนาเศรษฐกิจโดยไม่ได้คำนึงถึงการนำความรู้ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาไปใช้เป็นฐานในการกำหนดกรอบวิจัย ทำให้ไม่สามารถพัฒนาองค์ความรู้ตามลักษณะเฉพาะของศาสตร์ได้ ซึ่งสามารถจำแนกปัญหาได้ดังนี้

2.1.1 กรอบการวิจัยของอววน. ให้ความสำคัญกับการวิจัยประยุกต์ ไม่ให้ความสำคัญกับการวิจัยพื้นฐาน

ในยุทธศาสตร์การวิจัยและนวัตกรรม 20 ปี กรอบการวิจัยกำหนดประเด็นวิจัยเฉพาะประเด็นที่มุ่งไปสู่เป้าหมายและผลสัมฤทธิ์ที่สำคัญ (Objectives and Key Results: OKRs) โดยละเลยความสำคัญการวิจัยพื้นฐานซึ่งชีวิตเป็นรูปธรรมได้ยาก การเน้นแต่การวิจัยประยุกต์นั้นไม่เอื้อต่อการคิดสร้างสรรค์และการสร้างองค์ความรู้ใหม่ รวมทั้งไม่เปิดพื้นที่ให้กับการวิจัยพื้นฐาน โดยไม่ได้มุ่งให้การสนับสนุนการวิจัยพื้นฐานที่จะสร้างความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมหรือความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีความซับซ้อนมากขึ้น ประชาคมวิจัยสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเห็นว่า กรอบการวิจัยอววน. ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการสร้างข้อถกเถียงทางทฤษฎี ซึ่งทำให้ไม่สามารถต่อยอดความรู้เดิมให้แตกฉาน

นอกจากนี้ กรอบวิจัยมุ่งส่งเสริมเฉพาะการตอบโจทย์ประเทศเพียงด้านเดียว ไม่ได้ให้ความสำคัญกับความสนใจและความรู้เดิมของนักวิจัย ทำให้ความรู้บางมิติหายไป เช่น การทำความเข้าใจกับประเทศอื่นๆ หรือ

ประเทศเพื่อนบ้าน ในมิตินี้ นักวิชาการไม่มีเสรีภาพในการกำหนดหัวข้อวิจัยตามที่สนใจและส่งผลต่อการสร้างความเชี่ยวชาญของนักวิจัย ศักยภาพและความรู้ความเชี่ยวชาญเดิมจึงไม่ถูกนำมาใช้ โดยเฉพาะนักวิจัยรุ่นใหม่และรุ่นกลางที่ไม่สามารถต่อยอดความรู้ของตน โดยเฉพาะการต่อยอดความรู้ในระดับปริญญาเอก ซึ่งเป็นการวิจัยที่ได้สร้างความเชี่ยวชาญมาแล้วในระดับหนึ่ง นักวิจัยจึงถูกบังคับโดยกลายๆให้ต้องปรับเปลี่ยนประเด็นการวิจัยเป็นเชิงประยุกต์มากขึ้นเพื่อตอบโจทย์ของหน่วยงานผู้ให้ทุนและรัฐบาล ทำให้ลดทอนการสร้างความรู้เชิงทฤษฎีและการสร้างข้อถกเถียงเชิงสาธารณะ ขณะทำงานวิจัยพื้นฐานทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาไม่ค่อยได้รับการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัย นักวิจัยบางส่วนจึงต้องใช้งบประมาณส่วนตัวหรือผลิตองค์ความรู้ตามที่ช่องทางและโอกาสเอื้ออำนวย

ข้อจำกัดอีกประการหนึ่ง คือ กรอบการวิจัยของอววน.ไม่เอื้อต่อการตั้งโจทย์วิจัยที่เป็นการบูรณาการข้ามศาสตร์ จึงไม่เปิดโอกาสในการสร้างความรู้ใหม่ที่มาจากหลายสาขา เช่น สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาไม่สามารถทำงานร่วมกับสาขาเกษตรศาสตร์ได้ เนื่องจากไม่เข้ากับกรอบการวิจัยที่มีอยู่ ทั้งที่ปรากฏการณ์ในภาคการเกษตรหลายประการในปัจจุบันมีความซับซ้อน หลากหลายมิติ จึงต้องใช้วิธีวิทยาหลากหลายในการทำ ความเข้าใจเพื่อนำไปสู่การแสวงหาทางออกของปัญหาที่นำไปสู่การแก้ปัญหาอย่างยั่งยืนได้

2.1.2 โจทย์วิจัยไม่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ไม่ทันประเด็นวิจัยระดับโลก

กรอบการวิจัยตามโจทย์ยุทธศาสตร์ชาติยังนำมาเชื่อมโยงกับนโยบายการพัฒนามหาวิทยาลัย นักวิจัยจึงถูกคาดหวังให้ทำงานตามประเด็นที่สถาบันการศึกษากำหนด แต่กรอบการวิจัยของมหาวิทยาลัยก็ไม่ได้คำนึงถึงบริบทปัญหาเฉพาะของพื้นที่และไม่คำนึงถึงลักษณะเฉพาะของศาสตร์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เนื่องจากยุทธศาสตร์ชาติค่อนข้างให้น้ำหนักกับการวิจัยด้านวิทยาศาสตร์และการพัฒนาเศรษฐกิจ ตัวอย่างเช่น กรอบการวิจัยของมหาวิทยาลัยในภาคตะวันออกมักถูกกำหนดให้มุ่งพัฒนาโครงการระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor) เป็นหลัก หรือการทำงานวิจัยเพื่อเสริมภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัยในฐานะสถาบันที่รับใช้สังคม (Corporate Social Responsibility - CSR) ทั้งที่ความเป็นจริงพื้นที่ภาคตะวันออกยังมีประเด็นทางสังคมอื่นๆ อีกมากที่ควรนำมาพัฒนาเป็นโจทย์วิจัย นอกจากนี้ จะพบว่า โจทย์วิจัยที่ผ่านมาของนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาได้ทำหน้าที่เข้าไปสะสางปัญหาจากการพัฒนาประเทศที่สร้างผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างมาก (หรือนักวิชาการบางท่านกล่าวว่าเป็นการทำงานวิจัยเพื่อปิดกวาดเช็ดถู)

นอกจากนี้ การสนับสนุนทุนวิจัยไม่ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาเชิงลึก ซึ่งสะท้อนผ่านการกำหนดระยะเวลาโครงการวิจัยให้แล้วเสร็จภายในหนึ่งปี โดยระบบการบริหารงานวิจัยของ วช และ อววน. ที่ใช้ในปัจจุบัน ยึดตามกรอบการบริหารงบประมาณรายปี ซึ่งไม่สอดคล้องกับธรรมชาติการทำงานวิจัยในสาขาสังคมวิทยามานุษยวิทยา รวมทั้งการที่จะผลิตงานวิจัยทางสังคมศาสตร์ที่มีคุณภาพภายในหนึ่งปีเป็นไปได้ยาก เนื่องจากบางโจทย์วิจัยเป็นประเด็นปัญหาที่ซับซ้อน ต้องใช้เวลา แม้กรณีที่โครงการวิจัยได้รับการสนับสนุนมากกว่าหนึ่งปี แต่นักวิจัยจะได้รับอนุมัติงบประมาณในปีแรก ส่วนปีต่อไปจะต้องมีการเสนอโครงการวิจัยใหม่อีก การบริหารลักษณะนี้จึงไม่สอดคล้องกับโครงการที่ได้รับอนุมัติและเป็นการเพิ่มภาระการจัดการแก่นักวิจัย

แตกต่างจากระบบการให้ทุนในต่างประเทศที่มีระยะเวลาการวิจัยที่ต่อเนื่อง เช่น สนับสนุนทุนวิจัยที่มีระยะเวลาไม่ต่ำกว่า 3 ปี ในขณะที่โจทย์วิจัยในลักษณะการทบทวนสถานภาพองค์ความรู้ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาซึ่งเป็นงานที่สำคัญยิ่งที่จะทำให้รู้ตำแหน่งแห่งที่และมีความเข้าใจถึงความก้าวหน้าของศาสตร์สาขาวิชาของตนเอง แต่ไม่ได้มีการให้ทุนสนับสนุนงานวิจัยประเภทนี้อย่างจริงจัง รวมทั้งเป็นประเภทผลงานที่ไม่สามารถนำไปใช้ขอตำแหน่งทางวิชาการ อีกทั้งการสร้างโจทย์วิจัยที่ขาดเสรีภาพทางวิชาการทำให้การวิจัยแถวหน้าทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาหยุดชะงัก และไม่สามารถก้าวให้ทันประเด็นการวิจัยในระดับโลกได้

2.2 ระบบการสนับสนุนการวิจัย

ระบบการสนับสนุนการวิจัยเป็นระบบที่เอื้อให้นักวิจัยสามารถผลิตงานที่มีคุณภาพ แต่จะพบว่าการออกแบบระบบบางประการไม่สอดคล้องกับการสนับสนุนการวิจัยทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาให้มีความก้าวหน้าได้ ซึ่งมีประเด็นคำถามต่อระบบการสนับสนุนทุนวิจัย ดังต่อไปนี้

2.2.1 แหล่งทุนวิจัยทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามีค่อนข้างจำกัด

ทุนวิจัยด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาที่ได้รับจากมหาวิทยาลัยและอววน.มีน้อย อีกทั้งการให้ทุนจากองค์กรอื่นๆในประเทศก็มีไม่มากเช่นกัน โดยเฉพาะในมหาวิทยาลัยขนาดเล็กและในภูมิภาคและระดับบัณฑิตศึกษาซึ่งขาดแหล่งทุนอีกมาก ในทางกลับกัน เงินไปจากแหล่งทุนกำหนดไว้สูง ไม่สอดคล้องกับงบประมาณและระยะเวลา เช่น ต้องทำผลงานให้เสร็จภายใน 1 ปี พร้อมกับตีพิมพ์ผลงานในฐานข้อมูล scopus ทำให้นักวิชาการต้องทำงานเพื่อตอบโจทย์หลายทางภายใต้งบประมาณที่จำกัด

2.2.2 ระบบการสนับสนุนทุนวิจัยที่ไม่เอื้อต่อการวิจัยทางสังคมวิทยละมานุษยวิทยา

ปัญหาบริหารจัดการวิจัยมีลักษณะรวมศูนย์ ไม่ยืดหยุ่น ตั้งแต่การขอทุน อนุมัติโครงการ งบประมาณ จริยธรรมในคน และประเมินผลงานวิจัย ทำให้เกิดปัญหาตามมาหลายด้าน โดยมีปัญหาสำคัญๆดังต่อไปนี้

- การสนับสนุนทุนวิจัยมีการดำเนินงานที่ล่าช้า ชับซ้อน และซ้ำซ้อน โดยระบบการรับสมัครทุนวิจัยมีความซับซ้อนและล่าช้า การประกาศรับข้อเสนอโครงการของแหล่งทุนค่อนข้างกระชั้นชิด ทำให้ผู้เสนอขอรับทุนมีระยะเวลาในการเตรียมข้อเสนอ้อย การกรอกข้อมูลในระบบรับสมัครมีความซับซ้อน ซ้ำซ้อนกับระบบการจัดการของมหาวิทยาลัย ในบางครั้งพบว่า การอนุมัติโครงการวิจัยมีความล่าช้า การเบิกจ่ายงบประมาณมีความล่าช้า ส่งผลต่อคุณภาพการวิจัยเนื่องจากการทำงานไม่สามารถดำเนินการไปตามแผนงานวิจัยที่วางไว้

-ระบบการประเมินข้อเสนอขอทุนวิจัยที่ไม่สอดคล้องกับสาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ระบบการประเมินข้อเสนอขอทุนวิจัยยังมีความไม่สอดคล้องกับลักษณะงานทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา กรอบการพิจารณาของแหล่งทุนมักใช้เกณฑ์ตัวชี้วัดที่เป็นผลสัมฤทธิ์หรือวัดค่าเป็นรูปธรรมได้ ในขณะที่งานศึกษาวิจัยทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามุ่งเน้นทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมจากมุมมองของผู้ถูกศึกษา ผลผลิตวิจัยทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาจึงเป็นรายงานการวิจัย บทความวิชาการหรือบทความวิจัย มีการถกเถียงทางทฤษฎี หรือให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสาธารณะ ซึ่งอาจไม่สามารถสร้างผลผลิตหรือผลลัพธ์ได้ทันที อีกทั้งผู้ทรงคุณวุฒิที่พิจารณาบางส่วนอาจไม่ได้เป็นผู้เชี่ยวชาญที่อยู่ในสาขาเดียวกัน ผู้เสนอขอทุน

ไม่ได้รับข้อวิจารณ์และข้อเสนอแนะ (feedback) นักวิจัยจึงไม่สามารถพัฒนาตนเองและปรับปรุงงานให้มีคุณภาพมากขึ้น

- **ประเด็นระเบียบ หลักเกณฑ์ ด้านงบประมาณการวิจัย** พบว่าระเบียบ หลักเกณฑ์และการบริหารจัดการงบประมาณไม่เอื้อต่อการทำงาน เช่น การอนุมัติงบประมาณล่าช้า งบประมาณที่ให้ตั้งไม่สอดคล้องกับแผนการวิจัยและบริบทในพื้นที่ งบประมาณที่ได้รับไม่เพียงพอและไม่สัมพันธ์กับการผลิตงานวิจัย ระเบียบการเบิกจ่ายไม่เอื้อต่อการทำงาน การสนับสนุนงบประมาณการวิจัยทางสังคมวิทยามานุษยวิทยาที่ศึกษาคน สังคม และต้องเผชิญกับสถานการณ์อันไม่แน่นอนอยู่ตลอดเวลา จึงต้องมีความยืดหยุ่นสูง

- **ด้านจริยธรรมในคน** การกำหนดให้งานวิจัยต้องผ่านการประเมินจริยธรรมในคนไม่สอดคล้องกับธรรมชาติของศาสตร์การวิจัยด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา นอกจากนั้น กระบวนการพิจารณาที่ใช้ระยะเวลาที่ยาวนาน ยังส่งผลให้แผนการวิจัยล่าช้าออกไป แตกต่างจากระบบจริยธรรมการวิจัยด้านสังคมศาสตร์มนุษยศาสตร์ในต่างประเทศที่มีองค์กรวิชาชีพดูแลด้านนี้โดยตรงทำให้การทำงานของนักวิจัยค่อนข้างมีความยืดหยุ่นและคล่องตัว เช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกา การกำกับดูแลจริยธรรมการวิจัยอยู่ภายใต้ American Anthropological Association ในขณะที่สหราชอาณาจักรอยู่ภายใต้ Association of Social Anthropologists of the United Kingdom and the Commonwealth

-**การประเมินคุณภาพผลงานวิจัยที่ไม่สอดคล้องกับการวิจัยทางสังคมวิทยามานุษยวิทยา**

การที่นักวิจัยในสาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาต้องปรับแนวทางการวิจัยให้ตอบโจทย์มหาวิทยาลัยและแหล่งทุนที่เน้นนวัตกรรมทางสังคม เกิดปัญหาความไม่เชื่อมั่นว่าผลงานวิจัยดังกล่าวจะสามารถนำไปประกอบการพิจารณาขอตำแหน่งทางวิชาการได้หรือไม่ เนื่องจากการมุ่งเน้นตอบโจทย์การวิจัยประยุกต์ทำให้คุณค่าเชิงวิชาการในสาขาของตนเองลดลง ประกอบกับ ผู้ทรงคุณวุฒิมีการตีความหรือเกณฑ์คุณค่าผลงานแตกต่างกัน นักวิจัยบางส่วนจึงประสบปัญหาผลงานไม่ผ่านเกณฑ์คุณภาพสำหรับตำแหน่งวิชาการ

2.2.3 ระบบสนับสนุนทุนวิจัยมุ่งเน้นแต่การพัฒนางานวิจัยแต่ไม่ค่อยได้มุ่งเน้นพัฒนานักวิจัย

ระบบสนับสนุนทุนวิจัยเรียกร้องให้นักวิจัยทำงานวิจัยให้เป็นไปตามเป้าหมาย แต่ระบบสนับสนุนทุนวิจัยควรให้การสนับสนุนและพัฒนานักวิจัยควบคู่ไปด้วย โดยประชาคมนักวิจัยสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามีความเห็นในประเด็นสำคัญ ดังนี้

-**ประเด็นไม่ค่อยให้ความสำคัญต่อการสนับสนุนนักวิจัยรุ่นใหม่/รุ่นกลาง นักวิจัยที่สนใจประเด็นเฉพาะตน (นักวิจัยอินดี้) และนักวิจัยอิสระ** การกำหนดเงื่อนไขการให้ทุนในลักษณะชุดโครงการ โดยให้ความสำคัญกับนักวิชาการอาวุโสในการเป็นหัวหน้าโครงการ รวมทั้งเงื่อนไขให้การทำวิจัยต้องบูรณาการกับหลายฝ่าย เป็นอุปสรรคต่อนักวิจัยรุ่นกลาง/รุ่นใหม่ที่ไม่มีเครือข่ายความสัมพันธ์กับนักวิจัยรุ่นอาวุโสและนักวิจัยข้ามสาขาในมหาวิทยาลัย เป็นเหตุให้ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งทุนวิจัย นอกจากนี้ ยังมีนักวิจัยที่มีความรู้ความสามารถแต่มีประเด็นสนใจมีเฉพาะตน หรือที่เรียกว่านักวิจัยอินดี้ ก็ไม่มีพื้นที่ในการเสนอขอรับทุนวิจัยมากนัก นอกจากนี้ แหล่งทุนบางแห่งกำหนดคุณสมบัตินักวิจัยว่าต้องเป็นบุคลากรในสังกัดสถาบันอุดมศึกษาเท่านั้น ทำให้นักวิจัยในสถาบันขาดโอกาสที่จะเรียนรู้ร่วมกับนักวิจัยอิสระ และศักยภาพของนักวิจัยอิสระไม่ถูก

นำมาใช้ได้อย่างเต็มที่ ทั้งที่คนกลุ่มนี้อาจมีศักยภาพเพียงพอและสามารถทำงานภาคสนามในระยะเวลาที่ยาวนานต่อเนื่องมากกว่านักวิจัยซึ่งเป็นอาจารย์สังกัดสถาบันการศึกษาที่มีงานประจำต้องรับผิดชอบ

-ประเด็นไม่ให้ความสำคัญกับโครงการวิจัยเดี่ยว การสนับสนุนงานวิจัยพื้นฐานตลอดจนการให้ทุนวิจัยในลักษณะโครงการเดี่ยวลดความสำคัญลงไปเรื่อยๆ ทั้งที่โครงการวิจัยเดี่ยวยังคงมีความสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพเฉพาะด้านของนักวิชาการทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา การส่งเสริมนักวิจัยจึงมีความสัมพันธ์กับระบบการสนับสนุนการวิจัยที่จะต้องออกแบบให้นักวิจัยที่มีหลากหลายประเภทมีพื้นที่ในการทำวิจัย

-ไม่ค่อยสนับสนุนการสร้างเครือข่ายนักวิจัย ที่ผ่านมา ประชาคมนักวิจัยสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามีการสร้างเครือข่ายทางวิชาการอยู่เป็นประจำและมีความเข้มแข็ง อย่างไรก็ตาม ระบบการสนับสนุนการวิจัยควรจะต้องมีบทบาทในการเข้ามาสนับสนุนการสร้างเครือข่ายนักวิจัยให้มีความเข้มแข็ง เพื่อสร้างให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งจะทำให้เกิดการพัฒนาและต่อยอดงานวิจัยที่มีคุณภาพ

2.2.4 ระบบการสื่อสารการวิจัยไม่เข้าถึงสังคมในวงกว้างและไม่ค่อยมีการนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่

ที่ผ่านมา พบว่า ระบบการสื่อสารการวิจัยยังไม่สามารถถ่ายทอดเนื้อหาการวิจัยที่มีความซับซ้อน มีภาษาเฉพาะ ทำให้ไม่สามารถถ่ายทอดเนื้อหาการวิจัยและสร้างการรับรู้งานวิจัยที่มีคุณภาพจำนวนมาก อีกทั้งจะพบว่า งานวิจัยจำนวนมาก มีคุณค่าต่อการนำไปใช้ประโยชน์ แต่ไม่มีระบบที่จะสนับสนุนให้งานวิจัยเหล่านั้นเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย

2.3 ระบบนิเวศการบริหารจัดการในสถาบันอุดมศึกษา

ระบบนิเวศการบริหารจัดการในสถาบันอุดมศึกษาเป็นปัจจัยแวดล้อมที่ส่งผลกระทบอย่างมากต่อการสร้างความรู้ของนักวิจัย โดยมีข้อคิดเห็นดังต่อไปนี้

2.3.1 ภาระงานประจำของนักวิจัยทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามีมากเกินไป เนื่องจากส่วนใหญ่ของนักวิจัยทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเป็นนักวิชาการที่สังกัดอยู่ในมหาวิทยาลัยต่างๆ ซึ่งจะต้องมีภารกิจหลายด้านตามภาระงานที่ได้กำหนดหรือได้รับการมอบหมายให้ปฏิบัติ นับเป็นอุปสรรคสำคัญในการทำวิจัย เนื่องจากต้องรับผิดชอบหลายด้านในเวลาเดียวกัน การทำวิจัยซึ่งมีกรอบระยะเวลาสั้นนอกจากจะไม่สอดคล้องกับวิถีวิทยาในการศึกษาทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาแล้ว ยังซ้อนทับกับงานประจำของอาจารย์ในมหาวิทยาลัย อาจารย์ถูกกำหนดให้ต้องทำงานหลายอย่าง ทั้งการสอน งานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม งานบริการวิชาการ และงานบริหารหลักสูตร ทำให้การจัดสรรเวลาให้กับงานวิชาการทำได้ยาก กระทบต่อการสร้างองค์ความรู้ใหม่และความเข้มแข็งของศาสตร์

ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การบริหารจัดการหลักสูตรซึ่งมุ่งเน้นให้หลักสูตรการเรียนการสอนกลายเป็นสินค้า มีการกำหนดให้หลักสูตรจะต้องแข่งขันหาผู้เรียน รวมทั้งกฎระเบียบที่เพิ่มภาระให้กับอาจารย์ที่บริหารหลักสูตร เช่น เกณฑ์การปรับปรุงหลักสูตร การประกันคุณภาพหลักสูตร เป็นต้น ซึ่งควรปรับปรุงระบบให้ไม่ต้องเสียเวลาในการทำงานมากเกินไป แต่ในเวลาเดียวกันก็ยังเอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพหลักสูตร

2.3.2 เกณฑ์การขอตำแหน่งทางวิชาการที่ไม่เปิดกว้าง

เกณฑ์การขอตำแหน่งทางวิชาการไม่สอดคล้องกับการทำงานวิจัยทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ซึ่งเป็นแรงจูงใจให้นักวิจัยพัฒนางานวิจัยให้มีความก้าวหน้า แต่จะพบว่าการขอตำแหน่งทางวิชาการนำไปอ้างอิงกับการตีพิมพ์ผลงานวิชาการตามมาตรฐาน แต่จะพบว่า การผลิตงานวิจัยบางลักษณะไม่สามารถนำมาขอตำแหน่งทางวิชาการได้ อาทิเช่น การเขียนบทความวิชาการในลักษณะต่างๆ เช่น การทบทวนวรรณกรรม การเขียนบทวิจารณ์หนังสือหรือบทความวิชาการอื่นๆ ไม่อยู่ในเกณฑ์ที่สามารถนำไปขอตำแหน่งทางวิชาการได้ ซึ่งการเขียนบทความวิชาการในทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาสามารถนำไปต่อยอดการวิจัยในอนาคตรวมทั้งเป็นการรวบรวมองค์ความรู้และการพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่องของนักวิชาการ นอกจากนี้ วิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาเอก ซึ่งมีการศึกษาหลายเรื่องที่ได้ค้นคว้ามาเป็นอย่างดีและมีคุณภาพ เนื่องจากมีระยะเวลาการศึกษาที่ยาวนาน ผู้วิจัยได้ทำงานอย่างลึกซึ้ง แต่ผลงานเหล่านี้ไม่สามารถนำมาเป็นส่วนหนึ่งของการขอตำแหน่งทางวิชาการได้เลย ดังนั้น งานวิชาการซึ่งอาจอยู่ในรูปแบบอื่นๆ ควรสามารถนำมาเป็นส่วนหนึ่งในการประเมินข้อกำหนดตำแหน่งทางวิชาการบนเกณฑ์ที่มีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับบริบทของโลกที่เปลี่ยนแปลงไป

3. ข้อเสนอสำหรับการปฏิรูปโครงสร้างพื้นฐานการสร้างความรู้และการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ

ข้อเสนอต่อโครงสร้างพื้นฐานความรู้และการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบนั้น จะต้องมีการปฏิรูปโครงสร้างการบริหารงานวิจัย โดยกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม จะต้องสร้างโครงสร้างพื้นฐานความรู้บนการคำนึงถึงหลักการสามข้อ คือ

1. การสร้างความรู้ที่คำนึงถึงเสรีภาพทางวิชาการ การมีเสรีภาพทางวิชาการเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาความรู้ให้ก้าวไปข้างหน้า ดังนั้น การส่งเสริมการวิจัยจึงไม่ควรที่จะมุ่งเน้นไปที่การกำกับควบคุมให้งานวิจัยไปในทิศทางเดียวกัน แต่ควรสนับสนุนส่งเสริมเพื่อให้เกิดการสร้างสรรคการวิจัยอย่างอิสระและไม่ปิดกั้นเสรีภาพทางวิชาการ แม้งานวิชาการเหล่านั้นจะไม่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติก็ตาม เคลื่อนย้ายกระบวนการตัดสินใจในการบริหารจัดการวิจัยแบบกำกับควบคุม (regulate) ไปสู่การบริหารจัดการวิจัยแบบให้อิสระและเสรีภาพ (liberate)

2. การสร้างความรู้ที่คำนึงถึงการกระจายอำนาจ การสร้างความรู้ของนักวิจัยควรมีอิสระไม่ควรถูกรวมศูนย์ ทั้งในด้านประเด็น งบประมาณ และพื้นที่วิจัย การรวมศูนย์การวิจัยไว้ที่แหล่งหนึ่งแหล่งใดจะทำให้เกิดการผูกขาดการสร้างความรู้มากเกินไป จึงควรสนับสนุนให้มีแหล่งทุนวิจัยที่หลากหลาย

3. การสร้างความรู้ที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วม การกำหนดโจทย์วิจัยควรเกิดจากการคิดร่วมกันระหว่างหลายส่วน ทั้งแหล่งทุน นักวิจัย และและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholder) นักวิจัยซึ่งมีความเชี่ยวชาญในสาขาต่างๆควรจะมีเสียงในการร่วมกำหนดนโยบายการวิจัยโดยตรง เพราะเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจธรรมชาติของการสร้างความรู้ในศาสตร์สาขาของตน

บนหลักการพื้นฐานสามประการข้างต้น สามารถเสนอเป็นข้อเสนอแนะในการปฏิรูปโครงสร้างพื้นฐานการสร้างความรู้และการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบดังนี้

3.1 ข้อเสนอต่อการปฏิรูประบบการสร้างกรอบการวิจัยและการกำหนดโจทย์วิจัย

3.1.1 กรอบและโจทย์วิจัยให้ขยายประเด็นปัญหาระดับปัจเจกบุคคลเป็นประเด็นสาธารณะ

การวิจัยทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มองเห็นปัญหาของสังคมอย่างเป็นระบบ ซึ่งการสร้างกรอบและโจทย์วิจัยควรจะมีสมมติฐานที่มองเห็นว่าปัญหาสังคมไม่สามารถที่จะแก้ไขได้โดยผู้เชี่ยวชาญหรือนักวิจัย แต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ปัญหาต่างๆเป็นประเด็นสาธารณะที่ทุกคนในสังคมจะต้องเข้ามามีส่วนร่วม นอกเหนือจากการพัฒนาด้านโจทย์วิจัยแล้ว นักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาได้เข้าไปมีส่วนร่วมในสังคมสาธารณะหรือ “สร้างพื้นที่ปฏิบัติการสาธารณะทางวิชาการ” ด้วยการแสดงบทบาทเป็นกระบอกเสียง การเข้าร่วมรณรงค์ หรือผลักดัน (advocacy) เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแก้ไขในประเด็นปัญหาต่างๆ ทางสังคม โดยเฉพาะแก่กลุ่มคนเปราะบางชายขอบและภาคประชาสังคม

3.1.2 กรอบการวิจัยควรให้ความสำคัญกับการวิจัยพื้นฐานเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆและขยายพรมแดนความรู้สู่การสร้างวิจัยแถวหน้าให้ทันโลก

ระบบการสนับสนุนการวิจัยจะต้องเปิดพื้นที่การสร้างความรู้ที่หลากหลาย โดยจะต้องมียุทธศาสตร์ในการสนับสนุนการวิจัยพื้นฐานที่ชัดเจนควบคู่ไปกับยุทธศาสตร์การวิจัยประยุกต์ ระบบการสนับสนุนวิจัยต้องให้พื้นที่นักวิจัยสามารถพัฒนาโจทย์วิจัยของตนเอง กรอบการวิจัยควรครอบคลุมผลงานหลายลักษณะเพราะมีวัตถุประสงค์การนำไปใช้ประโยชน์แตกต่างกัน ทั้งการวิจัยเชิงทฤษฎี การทบทวนสถานภาพความรู้ การสังเคราะห์ความรู้ การแปลเอกสารจากต้นฉบับภาษาดั้งเดิม การวิจัยที่เน้นงานสนาม และการวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา รวมทั้งการเปิดโอกาสให้นักวิจัยแต่ละคนสามารถทำงานวิจัยของตนเองหรืองานวิจัยเดี่ยวมากขึ้น รวมทั้งการกระตุ้นให้เกิดการขยายพรมแดนความรู้เพื่อให้งานวิจัยของนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาไทยสามารถพัฒนาให้มีความทัดเทียมกับงานวิจัยแถวหน้าของโลกได้

3.1.3 ส่งเสริมให้มีการวิจัยข้ามศาสตร์ เพื่อให้เกิดการพัฒนาความรู้ใหม่ๆที่มีความรอบด้านและเชื่อมโยงกัน

อววน.ควรจะต้องมีการกำหนดกรอบและโจทย์วิจัยที่เปิดกว้างให้ศาสตร์ต่างๆสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างอิสระมากขึ้น การกำหนดกรอบและโจทย์วิจัยควรมุ่งสู่การพัฒนาการวิจัยในลักษณะข้ามศาสตร์ให้มากขึ้น เพื่อให้เกิดการพัฒนาความรู้ การต่อยอดความรู้ ซึ่งจะนำมาสู่การสร้างความรู้ใหม่ๆให้เกิดขึ้น

3.1.4 นักวิจัยมีส่วนร่วมในการกำหนดกรอบการวิจัยและโจทย์วิจัย

การปฏิรูปโครงสร้างการสร้างความรู้ อววน.จะต้องมีการสร้างระบบให้นักวิจัยมีส่วนร่วมในการกำหนดกรอบและโจทย์วิจัย ควรมีการสร้างระบบการพัฒนาโจทย์วิจัยที่มาจากนักวิจัยไม่ใช่กำหนดมาจากยุทธศาสตร์ชาติแต่เพียงด้านเดียว

3.2 ข้อเสนอต่อการปฏิรูประบบการสนับสนุนการวิจัย

3.2.1 การพัฒนาระบบสนับสนุนการวิจัย

ประชาคมนักวิจัยสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามีข้อเสนอต่อการพัฒนาระบบการสนับสนุนการวิจัย โดยมีแนวทางดังต่อไปนี้ คือ

-**การสร้างระบบสนับสนุนการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย** อววน.จะต้องเพิ่มรูปแบบการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย โดยมีการสนับสนุนทุนเพื่อพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย (full research proposal) จากข้อเสนอความคิดเบื้องต้น (concept paper) ควรจะมี 2 รูปแบบ คือ 1) จัดสรรงบประมาณเพื่อการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยที่มีคุณภาพส่งมายังแหล่งทุน โดยใช้เวลาประมาณ 6 เดือน 2) สนับสนุนให้เขียนข้อเสนอความคิดเบื้องต้นที่มีความกระชับ ประมาณไม่เกิน 3 หน้า โดยเน้นใจความสำคัญ วัตถุประสงค์ เป้าหมายและแนวทางการดำเนินการที่ชัดเจน ซึ่งจะเป็นหลักประกันคุณภาพของโครงการวิจัยที่เสนอขอทุนได้ในระดับหนึ่ง ระยะเวลาการดำเนินงานควรมากกว่าหนึ่งปี โดยไม่ต้องมีการเสนอโครงการวิจัยเป็นรายปี เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นว่าโครงการวิจัยจะสามารถดำเนินงานได้ตามกรอบงานที่ได้รับการอนุมัติ ทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้นักวิชาการได้พัฒนาศักยภาพในการเขียนข้อเสนอความคิดเบื้องต้นเชิงสังเคราะห์ รวมทั้งเป็นการลดระยะเวลาพิจารณาโครงการ อีกทั้งยังเป็นแนวทางที่สามารถสนับสนุนให้เกิดโครงการวิจัยที่มีคุณภาพและโครงการที่สามารถพัฒนาเป็นงานวิจัยแถวหน้าได้

-**ระบบงบประมาณสนับสนุนการวิจัยที่มีความคล่องตัว** ควรปรับปรุงระเบียบ กฎเกณฑ์และระบบบริหารจัดการด้านงบประมาณให้มีความยืดหยุ่น คล่องตัว เอื้อต่อการทำงานและสอดคล้องกับธรรมชาติงานวิจัยทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา โดยมีระเบียบการบริหารการเงินสำหรับงานวิจัยต่างหากที่แตกต่างไปจากการปฏิบัติราชการทั่วไป เพื่อให้การใช้จ่ายสะท้อนความเป็นจริงและเป็นการประหยัดงบประมาณในการดำเนินการ

-**การประเมินผลงานวิจัยที่เสริมสร้างการเรียนรู้** ควรมีการสื่อสารแก่ผู้เสนอขอรับทุน และการพิจารณาโครงการควรมีหลายรูปแบบทั้งการพิจารณาจากเอกสาร การนำเสนอผ่านเวทีออนไลน์ หรือจัดเวทีนำเสนอและรับฟังข้อคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้การเสนอขอทุนวิจัยเป็นกระบวนการเรียนรู้และพัฒนา นักวิจัยและประเด็นวิจัยไปในขณะเดียวกัน

-**การสร้าง node วิจัยเพื่อกระจายอำนาจในการสนับสนุนทุนวิจัยระดับภูมิภาค**

การสร้าง node หรือเครือข่ายวิจัยเพื่อกระจายอำนาจการตัดสินใจและการบริหารจัดการจากส่วนกลาง เพื่อให้ให้นักวิชาการระดับภูมิภาคได้แลกเปลี่ยนและพัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกัน และประเด็นปัญหาถูกพิจารณาจากประเด็นเชิงพื้นที่มากขึ้น โดยไม่ต้องยึดติดว่าจะต้องเชื่อมโยงกับนโยบายส่วนกลาง รวมทั้งมีกิจกรรมเชื่อมโยงความรู้ระหว่าง node เช่น งานวิชาการประจำปีที่ไม่ใช่แค่งานนำเสนอบทความวิชาการ แต่เปิดให้นำเสนอความรู้สังคมศาสตร์ได้หลากหลาย

3.2.2 การพัฒนานักวิจัย มีข้อเสนอ ดังนี้

-**สนับสนุนการพัฒนานักวิจัยทุกระดับ บัณฑิตศึกษา นักวิจัยรุ่นใหม่ กลาง ใหญ่** การสร้างระบบการสนับสนุนการวิจัยตลอดจนการให้ทุนวิจัยไม่ควรคำนึงถึงเฉพาะการสร้างองค์ความรู้ที่ตอบตัวชี้วัดเท่านั้น แต่จะต้องสนับสนุนผู้ที่สร้างความรู้ ซึ่งจะต้องมีการสนับสนุนในหลากหลายระดับ ดังนี้

ในระดับผู้สร้างความรู้เริ่มต้น อาทิเช่น บัณฑิตศึกษา นักวิจัยหน้าใหม่ จะต้องให้ความสำคัญมากขึ้น เพื่อเปิดโอกาสให้มีการพัฒนางานที่มีคุณภาพและการสร้างความรู้ใหม่ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

ในระดับนักวิจัยรุ่นกลาง จะต้องสนับสนุนให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสนับสนุนให้มีการทำงานวิจัยอย่างต่อเนื่อง

ในระดับนักวิจัยรุ่นใหญ่ อววน.ต้องส่งเสริมให้นำปัญญาความรู้ของนักวิชาการรุ่นใหญ่มาใช้ประโยชน์อย่างเต็มศักยภาพ โดยแต่งตั้งให้มี “ปราชญ์จารย์” ที่คัดเลือกจากผู้ดำรงตำแหน่งทางวิชาการ (ศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์) และเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง มาทำหน้าที่สร้างสติปัญญาให้สังคมและยกระดับศาสตร์องค์ความรู้ อววน.สามารถมอบหมายให้ปราชญ์จารย์ยังสามารถสอนบรรยายแก่สาธารณะ เป็นผู้ทบทวนสถานภาพความรู้และยกระดับความรู้ กระตุ้นให้เกิดการเชื่อมประสานระหว่างนักวิชาการไทยและนักวิชาการนานาชาติ และเป็นส่วนหนึ่งของการกำหนดทิศทางการวิจัย โดยให้ปราชญ์จารย์ได้รับเงินเดือนต่อเนื่องไปจนเกษียณอายุราชการหรือเสียชีวิต

-สนับสนุนเครือข่าย/ประชาคมวิจัยให้มีความเข้มแข็งบนหลากหลายรูปแบบรวมทั้งพื้นที่ออนไลน์
ระบบการสร้างความรู้ไม่ได้หมายความว่าถึงการสนับสนุนให้นักวิจัยเป็นรายๆทั้งที่เป็นปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนเท่านั้น แต่จะต้องสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายหรือประชาคมนักวิจัย เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอเพื่อกระตุ้นให้เกิดการสร้างสรรคองค์ความรู้ใหม่ๆ และนำไปสู่การต่อยอดความรู้เพื่อพัฒนาเป็นงานวิจัยแถวหน้าต่อไป

อววน.ต้องเป็นผู้ผลักดันในการสร้างเครือข่ายนักวิจัยให้มีศักยภาพเข้มแข็งมากขึ้น โดยการจัดตั้งหน่วยงานที่ทำหน้าที่เชื่อมต่อความรู้ระหว่างนักวิชาการรุ่นใหม่ รุ่นกลาง รุ่นใหญ่ และนักศึกษา นอกจากนี้ควรมีการสร้างเครือข่ายนักวิจัยในรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น เช่น การสร้างพื้นที่เสมือนจริง (visual space) เพื่อเป็นสื่อกลางในการสื่อสารระหว่างนักวิจัย จะช่วยให้การทำวิจัยในลักษณะ research academy มีมากขึ้น หรือการสร้างพื้นที่ชุมชนที่เป็นฐานการทำงานวิจัยของนักวิจัยให้เป็นแหล่งเรียนรู้แลกเปลี่ยน เช่น พิพิธภัณฑสถาน เป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่จับต้องได้ รวมถึงการพัฒนากระบวนการเครือข่ายย่อยในภูมิภาคต่างๆให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันมากขึ้น รวมทั้งสนับสนุนให้เกิดการสร้างเครือข่ายกับภายนอก เช่น การสนับสนุนทุนเพื่อให้นักวิจัยได้ไปวิจัยแลกเปลี่ยนความรู้ในต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น

ในขณะที่งานวิจัยประยุกต์ของสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในลักษณะการวิจัยรับใช้สังคม อววน.ควรมีการสนับสนุนทุนโดยให้เครือข่ายนักวิจัยเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดโจทย์วิจัย ไม่ใช่กำหนดมาจากยุทธศาสตร์ชาติแต่เพียงด้านเดียว เนื่องจากสามารถเชื่อมโยงประเด็นปัญหาของพื้นที่และมีความเข้าใจในบริบทเฉพาะของพื้นที่

-สนับสนุนการวิจัยในแบบ cluster ในเชิงประเด็น พื้นที่ และกลุ่มนักวิจัย กล่าวคือ ระบบการพัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกันในระดับภูมิภาคหรือกลุ่มพื้นที่ (cluster) ควรสนับสนุนให้มีการพัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกันในระดับภูมิภาคหรือกลุ่มพื้นที่ (cluster) เพื่อให้เกิดการสังสรรค์ทางความคิดและความร่วมมือของนักวิจัยตามประเด็นหัวข้อหรือพื้นที่ที่มีความสนใจหรือมีความเชี่ยวชาญ ซึ่งอาจเป็นการทำงานข้ามสาขา การให้ทุนควรมีระยะเวลายาวขึ้นโดย cluster เป็นผู้กำหนดโจทย์วิจัยที่เป็น research academy ร่วมกัน

3.2 การสื่อสารการวิจัยและการนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ มีข้อเสนอดังนี้

-สื่อสารการวิจัยให้ทันสมัย สื่อสารกับสาธารณะได้ง่าย

การวิจัยทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา อววน.จะต้องพัฒนาหน่วยงานที่ทำหน้าที่การสื่อสารการวิจัยที่ทันสมัย เพื่อสนับสนุนให้เกิดการกระจายความรู้สู่สาธารณะ รวมทั้งการสนับสนุนให้มีการนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ โดยสามารถดำเนินการในหลากหลายรูปแบบ เช่น การส่งเสริมให้มีการนำความรู้ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาบรรจุในหลักสูตรการเรียนรู้อันอยู่ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา การนำงานวิจัยมาแปลงเป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงคนหลากหลายกลุ่ม กล่าวคือ การเผยแพร่ผลงานวิจัยควรสนับสนุนให้มีหลากหลายรูปแบบ ไม่ควรจำกัดอยู่เฉพาะการตีพิมพ์วารสารวิชาการระดับชาติ เช่น ฐานข้อมูล TCI และระดับนานาชาติที่อยู่ในฐานข้อมูลซึ่งเป็นที่ยอมรับในระดับสากล เช่น ISI Scopus แต่มีผลงานวิชาการทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาที่มีการเผยแพร่ในหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่า เช่น การทำคลิปวิดีโอ การย่องานวิจัยให้เป็นการ์ตูน การทำสื่อเสียงในลักษณะ podcast เผยแพร่ในรูปแบบหนังสือ บทความในวารสาร การเผยแพร่ทางเว็บไซต์ การทำสารคดีที่แพร่ภาพทางสถานีโทรทัศน์ การแปลงหนังสือวิชาการที่ทรงคุณค่าเป็นภาษาไทย ตัวอย่างที่น่าสนใจในการสื่อสารความรู้สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เช่น สารคดีชุดคนจนเมืองในช่องไทยพีบีเอส ซึ่งถ่ายทอดมาจากงานวิจัยเรื่อง “คนจนเมืองที่เปลี่ยนไปในสังคมเมืองที่กำลังเปลี่ยนแปลง” การพัฒนาเครื่องมือในการศึกษาชุมชนอย่างง่าย ๆ หรือ “เครื่องมือ 7 ชั้น เรียนรู้วิถีชุมชน” หนังสือชุด “ทักษะวัฒนธรรม” จำนวนสองเล่มคือ ทักษะวัฒนธรรม: คู่มือวิธีการขัดกันฉันมิตรชายแดนใต้ และทักษะวัฒนธรรมชาวเล: ร้อยเรื่องราวชาวเล มอแกน มอแกลน และอุรักลาโว้ย ผู้กล้าแห่งอันดามัน รวมทั้งสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เคยมีการจัดพิมพ์หนังสือชุด “ผลึกความรู้: ชุดงานวิจัยฉบับเคี้ยวง่าย” หนังสือชุด “The Border คน พรหมแดน ไร้ชาติ” ซึ่งรวบรวมบทสัมภาษณ์นักวิจัยที่ทำงานในประเด็นดังกล่าว หนังสือแปลเรื่อง “กษัตริย์คือ (อะ) ไร?” จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์ Illumination Editions หนังสือเล่มนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการมานุษยวิทยาสำหรับเยาวชนที่ประเทศสหรัฐอเมริกา นำวิชามานุษยวิทยาไปใช้ในโรงเรียน

นอกจากนี้ ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การเสริมทักษะการสื่อสารการวิจัยให้นักวิจัยเพื่อสามารถสื่อสารกับสังคม นักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาควรมีการยกระดับการสื่อสารให้สังคมภายนอกเข้าใจ และมีการนำความรู้ด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาไปใช้ได้อย่างขวางมากขึ้น รวมทั้งการสื่อสารในรูปแบบที่หลากหลาย ควรสามารถนำมาใช้ประกอบในการกำหนดตำแหน่งทางวิชาการด้วย

-นำความรู้และวิธีการศึกษาทางสังคมวิทยามานุษยวิทยาแทรกตัวเข้าไปในโครงสร้างการทำงานของหน่วยงานรัฐ

อววน.ควรพัฒนาระบบการเชื่อมโยงให้งานวิจัยพื้นฐานได้รับการนำไปใช้ประโยชน์ ที่ผ่านมานักสังคมวิทยามานุษยวิทยาได้สร้างงานวิจัยพื้นฐานอย่างหลากหลาย แต่ยังมีข้อจำกัดในการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์เชิงนโยบาย เช่น การวิจัยเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ การวิจัยเกี่ยวกับชาติพันธุ์ ซึ่งมีการสนับสนุนให้ทุนวิจัยและสามารถสร้างองค์ความรู้ในเรื่องนั้นๆอย่างเข้มแข็งแต่กลับไม่ถูกนำมาใช้ในการแก้ปัญหา เนื่องจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่มีความเข้าใจและไม่ได้เชื่อมต่อกับความรู้เหล่านั้น จึงควรมีหน่วยงานที่เข้ามาทำหน้าที่สังเคราะห์และส่งต่อความรู้ด้านสังคมศาสตร์ไปยังภาคนโยบาย โดยมีข้อเสนอที่น่าสนใจประการหนึ่ง คือ การนำความรู้และวิธีวิทยาทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาให้สามารถแทรกตัวเข้าไปในโครงสร้างการทำงานของ

หน่วยงานรัฐ เช่น การนำความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติ ซึ่งจะต้องมีการสนับสนุนให้ความรู้ด้านที่นักวิจัยทำงานด้านแรงงานข้ามชาติมานำเสนอให้หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องนำมาปรับปรุงวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ และกระบวนการทำงานให้มีความเข้าใจปัญหาและออกแบบการดำเนินงานที่เหมาะสมต่อไป

3.3 ข้อเสนอต่อการปฏิรูประบบนิเวศการบริหารจัดการในสถาบันอุดมศึกษา

การปฏิรูปการสร้างความรู้หรือโครงสร้างพื้นฐานการบริหารจัดการสนับสนุนการวิจัยจะสำเร็จได้ต้องดำเนินควบคู่ไปกับการสร้างระบบนิเวศการบริหารจัดการในสถาบันอุดมศึกษา เนื่องจากเป็นปัจจัยแวดล้อมที่มีผลต่อการสร้างความรู้ของนักวิจัยอย่างมาก ถ้ามีการสร้างระบบซึ่งมีข้อเสนอดังต่อไปนี้

3.3.1 การออกแบบการบริหารจัดการในสถาบันอุดมศึกษาที่เอื้อต่อการวิจัย

-ให้ความสำคัญกับการผลิตผลงานวิจัยไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าภาระการสอน โดยลดการใช้เวลาบริหารจัดการหลักสูตรที่ไม่จำเป็นต่อการพัฒนาคุณภาพของหลักสูตร นักวิจัยทางด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาส่วนใหญ่เป็นอาจารย์ประจำมหาวิทยาลัย การเปลี่ยนแปลงการบริหารจัดการที่เอื้อต่อการวิจัยในด้านนี้จึงจำเป็นต้องพิจารณาทั้งระบบ เช่น ปรับระบบการทำงานที่เอื้อต่อการผลิตผลงานวิจัย เช่น ลดภาระในการบริหารจัดการเพื่อให้อาจารย์มีเวลาทำวิจัยมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ควรพัฒนาระบบประกันคุณภาพที่ไม่มีความซ้ำซ้อนและยุ่งยากเกินไป

-ลดการยึดติดกับศาสตร์สาขาเฉพาะในการพัฒนาหลักสูตร โดยมุ่งเน้นพัฒนาให้หลักสูตรมีการบูรณาการข้ามศาสตร์มากขึ้น ระบบอุดมศึกษาปัจจุบันได้จำแนกแยกย่อยสาขาวิชาต่างๆ อาจารย์ที่สอนในสถาบันการศึกษาถูกกำหนดให้สังกัดอยู่ในหลักสูตรหรือสาขาวิชาใดวิชาหนึ่งอย่างตายตัว ดังนั้น จะต้องลดความเป็นศาสตร์เฉพาะด้าน (disciplinary) และมีลักษณะข้ามสาขามากขึ้น การสนับสนุนให้นักวิจัยด้านสังคมวิทยามานุษยวิทยาสร้างความรู้ข้ามศาสตร์มากขึ้น เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกับศาสตร์อื่น (engagement) สร้างความร่วมมือทางการวิจัยและวิชาการให้มีความเข้มแข็ง เพื่อสร้างสรรค์งานวิจัยที่มีความรอบด้านมากขึ้นและทันต่อสถานการณ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการทำวิจัยในประเด็นที่เป็นปัญหาสังคม เช่น โรคระบาด ฝุ่น PM 2.5 ความขัดแย้งและความรุนแรงทางการเมือง เพื่อใช้ในการวางแผนรับมือกับอนาคตที่มีพลวัตสูง

ยิ่งไปกว่านั้น สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในปัจจุบันเป็นสาขาที่มีลักษณะข้ามศาสตร์ข้ามสาขา (trans-disciplinary) ในตัวเองอย่างมากทั้งในแง่ของแนวคิดทฤษฎี วิธีวิทยาและประเด็นที่ศึกษาซึ่งคาบเกี่ยวกับหลากหลายสาขา ทำให้นักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามีความไวต่อการสร้างความรู้ที่เท่าทันสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในบริบทโลกสมัยใหม่ที่เต็มไปด้วยความผันผวนรวดเร็วมาจากปรากฏการณ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นนวัตกรรมหรือเทคโนโลยี เช่น เทคโนโลยีสื่อ เงินดิจิทัล ปัญญาประดิษฐ์ ฯลฯ ซึ่งทำให้สังคมเปลี่ยนไปจากสถานะที่ดำรงอยู่ (disruptive Technology) ตลอดจนการเคลื่อนย้ายและการข้ามแดน (mobility/transborder) การเกิดโรคอุบัติใหม่ เช่น โรคโควิด-19 ที่นำมาสู่การปรับตัวอย่างฉับพลันขนานใหญ่ในการใช้ชีวิตของมนุษย์ (new normal) พร้อมกับกระแสความเกลียดชังทางเชื้อชาติ ส่งผลให้โลกปัจจุบันอยู่กับความเสี่ยง (risk society) ความไม่มั่นคง ความเปราะบางและความแตกต่างเหลื่อมล้ำ

(inequalities) ที่สูงมาก ในทางกลับกัน เกิดความคาดหวังต่อการพัฒนาในแบบที่ยั่งยืน (sustainable development goal) การยอมรับความแตกต่างหลากหลาย ความเท่าเทียม ฯลฯ

โจทย์วิจัยทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาที่เหมาะสมในบริบทปัจจุบันจึงไม่ได้อยู่แค่การศึกษาสังคมตนเองและสังคมคนอื่น แต่รวมถึงการศึกษาผลผลิตอันเกิดจากน้ำมือมนุษย์ซึ่งอาจไม่ใช่มนุษย์ แต่ได้เปลี่ยนแปลงหรือส่งผลกระทบต่อดำรงอยู่ของมนุษย์ รวมทั้งไม่ควรเป็นโจทย์ที่มุ่งแสวงหาคำตอบทางวิชาการเท่านั้น หากแต่คำนึงถึงพันธะทางศีลธรรมที่สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาควรมีต่อสังคมสาธารณะ ประเด็นโจทย์วิจัยที่น่าเสนอจึงควรมีลักษณะเป็นประเด็นทางสังคม เช่น ปัญหาสังคมที่เกิดจากการพัฒนาและนโยบายรัฐ สิทธิ การเข้าถึงสวัสดิการ ปัญหาโครงสร้าง ความไม่เป็นธรรม กลุ่มเปราะบาง คนชายขอบ ความขัดแย้งทางศาสนาและการเมือง เป็นต้น โดยบางกรณีอาจต้องเรียนรู้และนำแนวคิดทฤษฎีของศาสตร์อื่นมาผสมผสานร่วมกับแนวคิดทฤษฎีทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ควบคู่ไปกับการรักษาวិธีวิทยาอันเป็นอัตลักษณ์และจุดแข็งในศาสตร์ของตัวเอง

3.3.2 เกณฑ์การขอตำแหน่งทางวิชาการที่เปิดกว้าง

โดยสร้างเกณฑ์ที่สอดคล้องกับการพัฒนาความรู้ของสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา และนับรวมผลงานการสื่อสารการวิจัยในรูปแบบต่างๆที่สร้างสรรค์ ทั้งนี้ควรทบทวนเกณฑ์มาตรฐานตำแหน่งวิชาการให้มีความสอดคล้องกับการผลิตสร้างความรู้ของนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เพื่อสร้างแรงจูงใจในการผลิตผลงาน ยกเลิกการระบุมาตรฐานผลงานวิชาการโดยอ้างอิงจากฐานข้อมูล TCI เพราะเป็นการผูกขาดการตัดสินคุณค่าของผลงานวิชาการมากเกินไป โดยเสนอให้การคิดเกณฑ์พิจารณาคุณภาพผลงานสำหรับสายมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ที่มาจากนักวิชาการในสายนี้เอง รวมทั้งให้พื้นที่กับงานสร้างสรรค์ประเภทอื่นๆ หรืองานวิชาการที่มีความสำคัญต่อศาสตร์สาขาวิชา เช่น นำการทบทวนสถานภาพความรู้ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มาเป็นส่วนหนึ่งในการขอตำแหน่งทางวิชาการ เนื่องจากจะต้องใช้ความรู้ ความเชี่ยวชาญของผู้วิจัยที่จะต้องเข้าใจงานวิจัยต่างๆอย่างแตกฉาน การเปิดโอกาสการเผยแพร่งานวิจัยในรูปแบบที่หลากหลายสามารถนำมาประกอบการขอตำแหน่งทางวิชาการร่วมกับการวิจัยพื้นฐานได้ ก็จะมีส่วนในการสนับสนุนทั้งด้านการมีช่องทางในการสื่อสารสาธารณะและเป็นการสนับสนุนให้นักวิจัยสามารถสร้างความรู้ใหม่ๆ และการวิจัยก้าวหน้าต่อไป

4. Working Paper โครงการย่อย “การสำรวจสถานการณ์ปัญหาและการพัฒนาระบบความรู้ ศึกษาศาสตร์ และจิตวิทยาการเรียนรู้ ในประเทศไทย”

ภายใต้โครงการการจัดทำสมุดปกขาว “ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อการยกระดับระบบบริหารจัดการ
ความรู้และการปรับปรุงโครงสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์ของประเทศไทย”

บทนำ

รายงานฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง (โครงการย่อยด้านศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษา) ของชุดโครงการวิจัยเรื่อง “การสำรวจระบบบริหารจัดการความรู้และโครงสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์” ที่ดำเนินการโดยสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับสำนักงานสภานโยบายอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรมแห่งชาติ (สอวช.) ชุดโครงการวิจัยฯ มีวัตถุประสงค์หลักๆ เพื่อ 1) สำรวจและทบทวนระบบบริหารจัดการความรู้ และระบบนิเวศที่จะสนับสนุนความรู้ด้านสังคมศาสตร์ในประเทศไทย รวมทั้งศึกษาตัวอย่างที่ดีจากที่อื่น 2) วิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างข้อกำหนดประเด็นวิจัยระดับประเทศกับการผลิตความรู้ของประชาคมสังคมศาสตร์ และค้นหากระบวนการจัดการที่ขับเคลื่อนการผลิตความรู้ และการใช้ประโยชน์ความรู้ที่กว้างขึ้น และ 3) จัดทำข้อเสนอแนะเกี่ยวกับระบบบริหารจัดการความรู้และการปรับปรุงระบบนิเวศที่สนับสนุนความรู้ด้านสังคมศาสตร์ในประเทศไทย

ชุดโครงการวิจัยฯ เกิดขึ้นภายใต้บริบทของการจัดตั้งกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) ที่ขึ้นมาแทนที่กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และมีสำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (สอวช.) ทำหน้าที่กำกับดูแลนโยบายและการสนับสนุนการวิจัยในทุกสาขา ข้อท้าทายสำคัญ คือภายใต้ระบบที่จัดตั้งใหม่นี้ จะมีการสนับสนุนช่องว่างของความรู้ที่เกิดขึ้นด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ อย่างไร คำถามหลักของชุดโครงการวิจัยฯ ซึ่งมุ่งพิจารณาเฉพาะด้านสังคมศาสตร์ และมีเป้าหมายสร้างบทสนทนาเชิงนโยบายโดยจัดทำสมุดปกขาว นั้น ประกอบด้วยบทวิเคราะห์สถานะความรู้และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เพื่อยกระดับระบบบริหารจัดการความรู้ และการปรับปรุงโครงสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์ของประเทศไทย เสนอต่อคณะกรรมการขับเคลื่อนการปฏิรูปการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมต่อไป

การดำเนินการภายใต้ชุดโครงการวิจัยฯ นี้ มีการรวบรวมข้อมูลในสาขาสังคมศาสตร์ที่ครอบคลุมสาขาย่อย หกกลุ่ม ได้แก่ 1) รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และนโยบายศึกษา 2) สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา 3) นิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และการสื่อสารมวลชน 4) เศรษฐศาสตร์ 5) ศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษา และ 6) อาณาบริเวณศึกษา และการศึกษาสหศาสตร์อื่น โดยแต่ละกลุ่มจะประกอบด้วยทีมวิจัยย่อยซึ่งเป็นนักวิชาการจากหลายมหาวิทยาลัย เพื่อจัดทำรายงานการสังเคราะห์ปัญหาและจัดทำข้อเสนอแนะในสาขาของตนเอง จากนั้นจะถูกนำไปใช้เป็นส่วนหนึ่งของสมุดปกขาว

รายงานฉบับนี้เป็นของกลุ่มประชาคมวิชาการศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษา ซึ่งมี รองศาสตราจารย์ ดร.นงเยาว์ เนาวรัตน์ จากศูนย์พัฒนาธรรมและนโยบายการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็น

หัวหน้า และมีนักวิจัยร่วมจำนวนสามคน ได้แก่ ดร.พิสิษฐ์ นาสี และ ดร.อมสิน จตุพร จากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และ ดร.วสันต์ สรรพสุข จากวิทยาลัยการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา นอกจากนี้ยังมี คุณนาริตา ชัยธิมา เป็นเจ้าหน้าที่ประสานงาน

เนื้อหาในรายงานฉบับนี้ประกอบด้วยสามหัวข้อหลัก ได้แก่ 1) ลักษณะพื้นฐานของกลุ่มสาขาวิชาศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษา คือ ผู้ผลิตความรู้ และการผลิตความรู้ 2) สถานการณ์ปัญหาและอุปสรรคในระบบบริหารความรู้/การวิจัยในสาขาศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษา 3) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในสาขาศึกษาศาสตร์ฯ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร กลุ่มสนทนา และการสัมภาษณ์ (รายบุคคล) เก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนกุมภาพันธ์- เมษายน 2564 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยแนวทางการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ส่วนวัตถุประสงค์มีดังนี้

1. สสำรวจวิเคราะห์ลักษณะพื้นฐานของกลุ่มสาขาวิชาศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษา ได้แก่ ใครเป็นผู้ผลิตความรู้ ความรู้เป็นแบบใด สร้างในพื้นที่ภาคสนามใด ผู้ใช้ประโยชน์ความรู้เป็นใคร
2. วิเคราะห์ความเกี่ยวข้องกับระบบบริหารจัดการความรู้ (อววน.) ในด้านต่าง ๆ อาทิ การตั้งโจทย์และการเข้าถึงทุนวิจัย ระบบประเมิน ระเบียบกฎเกณฑ์ ฯลฯ ทั้งที่เกื้อหนุนและที่เป็นปัญหา
3. ประมวลข้อเสนอวาระการวิจัยแถวหน้า หรือการข้ามสาขาที่สำคัญเพื่อเปิดพรมแดนสาขาวิชาให้กว้างขึ้น รองรับความท้าทายใหม่ได้
4. รูปแบบการสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานความรู้ และการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ ที่ต้องการขับเคลื่อนการผลิตความรู้ และการใช้ประโยชน์ความรู้ที่กว้างขึ้น

ข้อมูลวิจัยประกอบด้วย

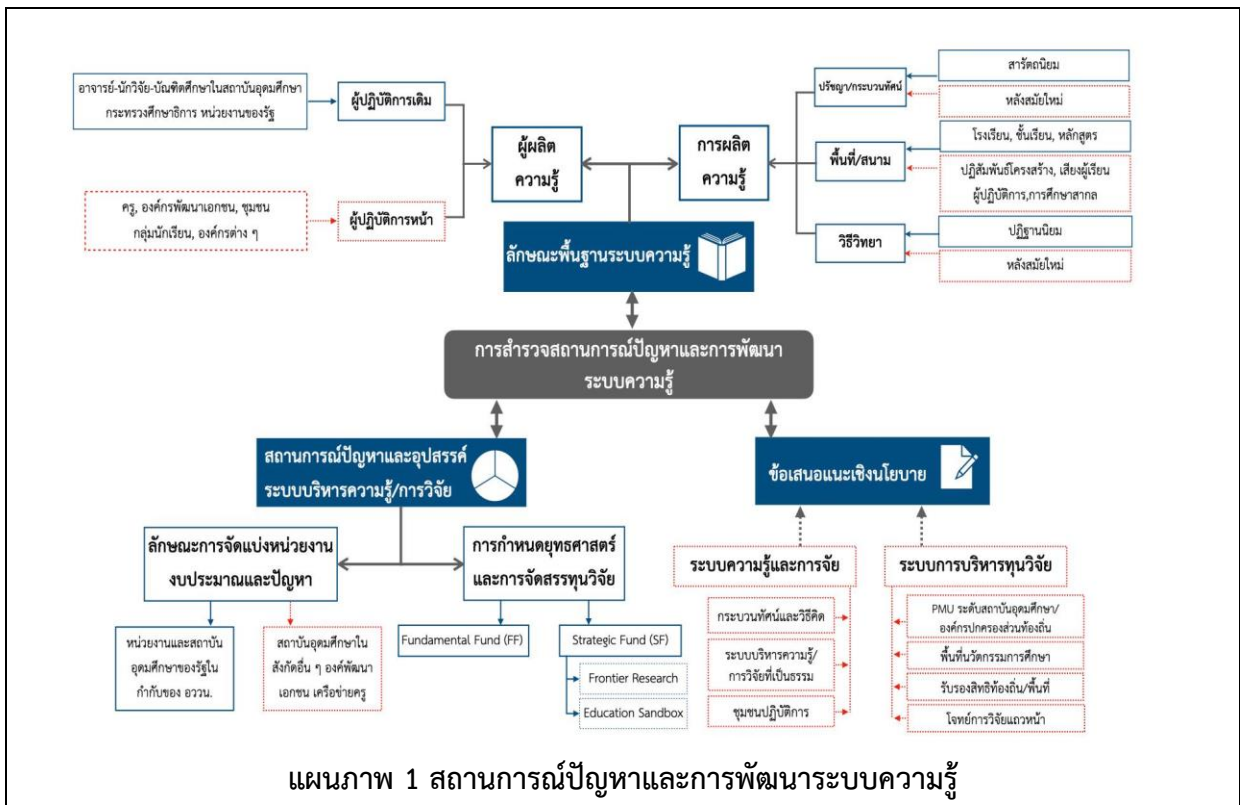
1. การวิจัยเอกสาร มีสามส่วน คือ (1) เอกสารและสิ่งตีพิมพ์จากรัฐบาลและหน่วยงานของรัฐ เช่น รัฐธรรมนูญ นโยบายและประกาศต่าง ๆ (2) เอกสารวิชาการ เช่น หนังสือ ตำรา บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (3) การสืบค้นข้อมูลผ่านสื่อดิจิทัล (เว็บไซต์ และเฟซบุ๊ก)

2. การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) ผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยแบ่งออกเป็นสองส่วน คือ (1) การสัมภาษณ์กลุ่ม (ประชาคม) กับกลุ่มตัวอย่างโดยมีนักวิจัยจากส่วนกลาง (สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) ร่วมชี้แจงความเป็นมาของชุดโครงการฯ จำนวน 2 ครั้ง ทั้งหมด 15 คน และ (2) การสัมภาษณ์รายบุคคล จำนวน 2 ครั้ง ทั้งหมด 2 คน ดำเนินการผ่านระบบออนไลน์ (Zoom Meeting)

วิธีการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก ใช้แนวคิดความหลากหลายของผู้ให้ข้อมูลตามบทบาทหน้าที่ ประกอบด้วยสามกลุ่มหลัก ได้แก่ นักวิชาการในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ นักวิชาการอิสระและองค์กรเอกชน และครูประจำการในสถานศึกษาของรัฐ ถัดมาในส่วนของนักวิชาการในสถาบันอุดมศึกษาซึ่งเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่มีสัดส่วนมากที่สุด โครงการวิจัยศึกษาศาสตร์ฯ การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล โดย

- พิจารณาจากที่ตั้งของสถาบันที่สังกัด เพื่อให้ครอบคลุมมิติในเชิงพื้นที่ นั่นคือ ตัวแทนจากภาคเหนือ ภาคเหนือตอนล่าง ภาคกลาง (ศูนย์กลาง) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้

- พิจารณาจากสถานะของสถาบัน เพื่อให้ครอบคลุมมิติในเชิงพันธกิจ นั่นคือ จากกลุ่มมหาวิทยาลัยที่มุ่งเน้นการวิจัยแนวหน้า และกลุ่มที่เน้นการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏต่าง ๆ (ตามนโยบายของกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ปี 2564)
- พิจารณาจากประสบการณ์การทำงาน ซึ่งจะทำให้เห็นมิติของความหลากหลายในวิธีการสร้างความรู้ การเข้าถึงทุน โดยแบ่งออกเป็นสามกลุ่ม ได้แก่ นักวิจัยรุ่นใหม่ หมายถึง ผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกมาไม่เกินห้าปี รุ่นกลาง หมายถึง ผู้มีประสบการณ์ทำงานระหว่าง 5-10 ปี และมีตำแหน่งทางวิชาการตั้งแต่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รุ่นใหญ่ หมายถึง ผู้มีประสบการณ์ทำงานมากกว่า 10 ปี และมีตำแหน่งทางวิชาการ ซึ่งในส่วนี้อาจจะมียุทธศาสตร์เป็นผู้บริหารด้วย เช่น รองอธิการบดี คณบดี และอื่น ๆ นอกจากนี้ยังมีการพยายามตัดขวางในสามกลุ่มโดยพิจารณาจากแนวทางการทำงาน (การตั้งโจทย์สำหรับการศึกษา) เพื่อให้เห็นเบื้องหลังในเชิงอุดมการณ์ โดยจัดไว้เป็นสองกลุ่มหลัก คือ แนวอนุรักษ์นิยมหรือจารีต และแนวเสรีนิยมการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มใช้แนวคำถาม (Interview Guideline) ที่พัฒนาโดยทีมวิจัยกลางจากสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีการปรับให้สอดคล้องกับหัวข้อในสาขาศึกษาศาสตร์ คำถามหลัก ประกอบด้วย 1) ลักษณะพื้นฐานของกลุ่มสาขาวิชาศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษา 2) ความเกี่ยวข้องกับระบบบริหารจัดการความรู้ (ระบบ อววน.) 3) วาระการวิจัยแถวหน้า หรือการข้ามสาขาวิชาที่สำคัญ และ 4) การสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานความรู้และการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ

แผนภาพ 1 สถานการณ์ปัญหาและการพัฒนาระบบความรู้

1. ลักษณะพื้นฐานของกลุ่มสาขาศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษา

ในส่วนนี้จะมุ่งอภิปรายให้เห็นสภาพการณ์ และปัญหาของความรู้ในกลุ่มสาขาศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษาในประเทศไทย โดยทำความเข้าใจผ่านสองประเด็นหลัก ได้แก่ 1) ผู้ผลิตความรู้ในสาขาศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษา 2) การผลิตความรู้ในสาขาศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษา

1.1 ผู้ผลิตความรู้ในสาขาศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษา

จากการทำประชาคมและสัมภาษณ์เพื่อระดมความเห็นในกลุ่มสาขาศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษา พบว่า แม้การปฏิรูปการศึกษาจะเป็นวาระสำคัญของชาติ แต่เท่าที่ผ่านมายังพบข้อจำกัดด้านยุทธศาสตร์และแนวทางที่จะนำไปสู่การปฏิรูปการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรมและมีเอกภาพ โดยเฉพาะการสร้างความรู้ที่ให้อิสรภาพและเพิ่มพูนความเป็นมนุษย์แก่ผู้เรียนรุ่นใหม่ รวมถึงการอยู่ร่วมกันในโลกที่เปลี่ยนแปลงและท้าทายมากขึ้น บริบทของประเทศไทยที่ผ่านมามีการเปลี่ยนผ่านทางทางการเมืองและการปรับเปลี่ยนโครงสร้างของการบริหารจัดการความรู้อยู่หลายครั้ง ทำให้มีหน่วยงานและผู้ปฏิบัติการในภาคการศึกษา รวมถึงภาคส่วนอื่น ๆ ในสังคมสะท้อนเสียงผ่านช่องทางต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องเพื่อแสดงให้เห็นว่าความรู้และกลไกภายในของการผลิตความรู้ในสาขาศึกษาศาสตร์ฯ มีความอ่อนแอ ปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มต่าง ๆ รวมถึงการเกิดขึ้นของเครือข่ายการปฏิรูปการศึกษาในหลายพื้นที่ สะท้อนให้เห็นความพยายามที่จะทำให้การศึกษากลายเป็นประเด็นสาธารณะที่ทุกภาคส่วนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมและรับผิดชอบ ไม่ผูกขาดไว้กับรัฐและโรงเรียนอีกต่อไป เขตแดนทางการศึกษาที่ถูกทำให้ผอมปรนียดยุ่น ทำให้สนามความรู้เปิดกว้างมากขึ้น มีผู้ปฏิบัติการหน้าใหม่มาหลายตาเข้ามาตั้งคำถาม สร้างและช่วงชิงความหมายเกี่ยวกับสถานะความรู้ มีการปะทะ และต่อรองกับผู้ควบคุมและผู้ปฏิบัติการกระแสหลักเกือบทุกระนาบ ไม่เว้นแม้แต่ในห้องเรียน หลักสูตร และตำราเรียน ทำให้เกิดเป็นพื้นที่ความรู้แบบใหม่ ๆ ปรากฏการณ์เหล่านี้เป็นโอกาสสำคัญที่จะชี้ชวนให้ประชาคมในสาขาศึกษาศาสตร์ฯ หันกลับมาทบทวน ตั้งคำถามเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันทั้งองคาพยพในการผลิตความรู้ในสาขานี้ ดังนั้นในส่วนนี้จะเริ่มอภิปรายด้วยคำถามสำคัญคือ ใครคือผู้ผลิตความรู้ในสาขาศึกษาศาสตร์ฯ

คำถามนี้สัมพันธ์โดยตรงกับประเด็นการกำหนดขอบเขตว่าอะไรคือ “ความรู้” (knowledge) ของศาสตร์สาขาทางศึกษาศาสตร์ฯ รวมถึงว่าใครคือผู้มีอำนาจในการผลิตความรู้เหล่านั้น และใครที่จะมีอำนาจอันชอบธรรมในการตัดสินว่าอะไรบ้างที่เป็นหรือไม่เป็นความรู้ รวมทั้งความรู้ประเภทไหนมีโอกาสสร้างบทสนทนาในระดับโน้ตทัศน์ แนวนโยบาย ชั้นเรียนและพื้นที่สาธารณะ ซึ่งที่ผ่านมามีความคลุมเครือมาโดยตลอด ในขณะเดียวกัน นักวิชาการในศาสตร์ศึกษาฯ ได้ช่วงชิงสร้างป้อมปราการความรู้ของตน รวมถึงว่าใครควรเป็นผู้ผลิตความรู้ที่น่าเชื่อถือให้เด่นชัดยิ่งขึ้น ดังงานของ อรุณี หงษ์ศิริวัฒน์, สุวิมล ณะผลเลิศ, ยุรวัดน์ คล้ายมงคล, คงคาร์ตัน กิจจานนท์ (2551) ซึ่งได้นิยามคำว่า ครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ หมายถึง “ศาสตร์หรือสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา” ซึ่งเปิดสอนในสถาบันอุดมศึกษาภายใต้สังกัดสำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา (สกอ. ในสมัยนั้น) จำนวน 71 แห่ง และจิตวิทยาเป็นส่วนหนึ่งในกลุ่มนี้ (ซึ่งมีจุดเน้นแตกต่างกันไปในแต่ละสถาบัน เช่น จิตวิทยาโรงเรียน จิตวิทยาการศึกษา จิตวิทยาการเรียนรู้ จิตวิทยาครูการศึกษาพิเศษ และการแนะแนว) นอกจากนี้ยังมีการเสนอคำว่า “คลังสมองด้านครู

ศาสตร์/ศึกษาศาสตร์” ซึ่งถือเป็นความพยายามกำหนดขอบเขตของความรู้และผู้ผลิตความรู้ให้หมายถึงผลงานที่มาจากผู้เชี่ยวชาญในด้านครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ที่ได้รับการยอมรับตามเกณฑ์ข้อใดข้อหนึ่ง ดังนี้ 1) เป็นผู้สำเร็จการศึกษาระดับคุษฎ์บัณฑิตด้านครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ หรือ 2) เป็นผู้ที่มิตำแหน่งทางวิชาการตั้งแต่ระดับผู้ช่วยศาสตราจารย์ขึ้นไป หรือ 3) เป็นผู้ที่ได้รับประกาศเกียรติคุณยกย่อง หรือ 4) เป็นผู้ที่ได้รับรางวัลงานวิจัยระดับชาติ หรือ 5) เป็นผู้ที่ได้รับการเสนอชื่อจากคณาจารย์ประจำสาขาวิชา อย่างน้อยสามคน ในด้านครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ นิยามข้างต้นได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากประชาคมว่ามีความคับแคบไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน เนื่องจากยังจำกัดผู้ผลิตความรู้ให้อยู่ในระบบราชการและสถาบันอุดมศึกษาเป็นหลัก อีกทั้งยังติดกับดักความเป็นทางการของความรู้ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าคำนิยามนี้สะท้อนภาพความเป็นจริงของสังคมในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี งานชิ้นนี้เสนอให้ทบทวนนิยามคำว่า ครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษาใหม่ เช่นเป็นศาสตร์สร้างความเป็นมนุษย์ เป็นต้น

จากการสำรวจสถานะความรู้ พบว่าปัจจุบันสนามความรู้และกลุ่มผู้ผลิตความรู้หลักในสาขาศึกษาศาสตร์ฯ คือกลุ่มคนในระบบราชการและในสถาบันอุดมศึกษา เนื่องจากปัจจุบันประเทศไทยมีสถาบันอุดมศึกษาที่ผลิตและพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาอยู่ทั้งหมด (รวมทุกสังกัด) จำนวนถึง 79 แห่ง (Wikipedia, 2564) และในปี 2562 มีคณาจารย์ในสาขาวิชาทางการศึกษา (Education) จำนวนถึง 7,190 คน ซึ่งถือว่ามากเป็นอันดับ 6 ในกลุ่มสาขาวิชาทั้งหมด 9 กลุ่ม (อันดับที่ 1 คือกลุ่มวิทยาศาสตร์คณิตศาสตร์และคอมพิวเตอร์) ทำให้สามารถคาดการณ์ได้ว่าจะมีผลงานทั้งในรูปแบบงานวิจัย เอกสารการสอน หนังสือตำราและบทความวิชาการออกมาอย่างต่อเนื่อง และเป็นจำนวนมหาศาล นอกจากนี้ยังมีผลงานในลักษณะการค้นคว้าอิสระ (IS) และวิทยานิพนธ์จากนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา ซึ่งปัจจุบันมีอยู่ถึง 81 หลักสูตร (สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, 2562) และหากพิจารณาจากกลุ่มนี้เพียงกลุ่มเดียว เราสามารถคาดการณ์ถึงผลงานทางวิชาการที่จะผลิตออกมา (และถูกเรียกว่าความรู้) ในแต่ละปีเป็นจำนวนหลายร้อยชิ้น ตัวอย่างที่ชัดเจนมากขึ้น คือฐานข้อมูล Thai Digital Collection (TDC²⁶) ในปี 2564 ซึ่งพบว่ามีผลงานในสาขาศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษาารวมกันถึง 547,594 ชิ้น ในจำนวนนี้มีวิทยานิพนธ์เป็นสัดส่วนมากที่สุด คือ 422,292 ชิ้น ทว่าความรู้ประเภท งานวิจัย หนังสือและตำราในเชิงแนวคิดทฤษฎีและปรัชญามีจำนวนเพียงเล็กน้อยเท่านั้น แสดงให้เห็นถึงช่องว่างความรู้ในแวดวงศาสตร์นี้ได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตามเมื่อได้ทบทวนขอบเขตของผู้ผลิตความรู้โดยทีมวิจัยและประชาคม ทำให้เห็นถึงผู้ปฏิบัติการหน้าใหม่หรือในที่นี่อาจเรียกได้ว่าผู้ผลิตความรู้หน้าใหม่ได้ด้วย ซึ่งเป็นกลุ่มที่อยู่นอกอาณาบริเวณของนิยามข้างต้น เช่น กลุ่มนักวิชาการนอกแถว ปากกล้า กลุ่มนักเรียน กลุ่มครูประจำการ (เช่น ชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรภาคประชาสังคม (โดยกลุ่มเหล่านี้มีการทำงานประสานร่วมมือกันอยู่ในหลายมิติด้วย) ตัวอย่างการเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มเด็กและเยาวชน เช่น “กลุ่มนักเรียนเลว” ซึ่งมีประเด็นเรียกร้องด้านคุณภาพการศึกษาและการรื้อถอนระบบอำนาจนิยมในโรงเรียน การก่อตัวและสร้างเครือข่าย

²⁶ TDC หรือ Thai Digital Collection ถือเป็นฐานข้อมูลกลางทางวิชาการที่ดีที่สุดในปัจจุบัน เป็นโครงการหนึ่งของ ThaiLIS มีเป้าหมายเพื่อให้บริการสืบค้นฐานข้อมูลเอกสารฉบับเต็ม ซึ่งเป็นเอกสารฉบับเต็มของ วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัยของอาจารย์ รวบรวมจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ทั่วประเทศ นักศึกษา อาจารย์ และบุคลากร สนับสนุนโดยกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

นักศึกษาครูและครูประจำการรุ่นใหม่ของกลุ่ม “ครูขอสอน” “พลเรียน” “inskru” และ “ก่อการครู” ช่วยทำให้เกิดการขับเคลื่อนเพื่อตั้งคำถามกับโครงสร้างอำนาจที่ครอบงำกำกับระบบการสร้างและหยิบใช้ความรู้ในโรงเรียนที่คับแคบตื้นเขิน พร้อมกันนั้นแต่ละกลุ่มยังพยายามสร้างแพลตฟอร์มออนไลน์ที่รวบรวมและแบ่งปันข้อมูล (เกม วิธีการสอนเชิงวิพากษ์ และความรู้ระดับแนวคิดทฤษฎีแนววิพากษ์และหลังสมัยใหม่)

นอกจากนี้ยังพบว่า มีกลุ่มนักวิชาการในระบบอุดมศึกษาผู้มีพื้นฐานความรู้มาจากศาสตร์อื่น ๆ ที่มุ่งสร้างความรู้และเสนอระบบนิเวศใหม่ในแวดวงศึกษาศาสตร์ฯ (เช่น นักวิจัยในสังกัดสถาบัน/ศูนย์วิจัยต่าง ๆ) ยกตัวอย่างผลงานวิจัยของสถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเสนอภาพยนตร์นโยบายการศึกษาเชิงเปรียบเทียบในอาเซียน หรือศูนย์พหุวัฒนธรรมและนโยบายการศึกษา สถาบันวิจัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่สร้างโมเดลการจัดการเรียนรู้แบบพหุวัฒนธรรมศึกษากับผู้เรียนทั้งกลุ่มชายขอบและแรงงานข้ามชาติ เพื่อเสริมอำนาจภายในและบ่มเพาะอัตลักษณ์เชิงซ้อน สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งขับเคลื่อนเรื่องพหุวัฒนธรรมศึกษา และทวิภาษา/พหุภาษาศึกษา ในหลายพื้นที่ของประเทศไทย²⁷ นอกจากนี้ตัวอย่างงานของผู้ปฏิบัติการหน้าใหม่จากภาคประชาสังคมก็เป็นทีกล่าวถึงอย่างกว้างขวาง เนื่องจากเป็นความรู้ที่สามารถเขย่าปัญหาที่สั่งสมอยู่ในระบบการศึกษามาเป็นเวลายาวนาน อาทิ งานของมูลนิธิภาษาศาสตร์ประยุกต์ ที่ฝึกอบรมครูจัดการเรียนรู้แบบพหุภาษาในพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง และกลุ่มการจัดการเรียนการสอนแบบ BBL (Brain-based Learning) ที่สร้างบทเรียนตามแนว BBL เพื่อลดปัญหาเด็กอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ เรียนรู้ซ้ำและเพิ่มพูนทักษะความคิดสร้างสรรค์และเชิงวิพากษ์ เป็นต้น คุณูปการของผู้ผลิตความรู้ในกลุ่มหลังนี้คือการทำให้สาขาศึกษาศาสตร์ฯ กลายเป็นพื้นที่ความรู้ (knowledge space) มากขึ้น อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2554) นิยามพื้นที่ความรู้ ว่าเป็นอาณาบริเวณ ที่มีช่วงชิงความหมายปะทะ ประสานอย่างกระตือรือร้นของผู้ปฏิบัติการระดับต่าง ๆ อาณาบริเวณที่ทำให้เป็นพื้นที่ความรู้ของศึกษาศาสตร์ฯ มีตั้งแต่ สื่อการเรียนการสอน นวัตกรรมการศึกษา โปรแกรมการฝึกอบรม ไปจนถึงการค้นคว้าวิจัยที่เสนอมุมมอง มโนทัศน์ และระเบียบวิธีใหม่ผ่านปรัชญาการศึกษา ประวัติศาสตร์การศึกษา นโยบายการศึกษา การศึกษาเปรียบเทียบ และวิชาว่าด้วยความรู้สมัยใหม่ เช่น สตรีศึกษา ชาติพันธุ์ศึกษา ชุมชนศึกษา และพหุวัฒนธรรมศึกษา โดยความรู้เหล่านี้มีลักษณะสำคัญคือเป็นการบูรณาการศาสตร์ระหว่างศึกษาศาสตร์กับมนุษยศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์ และสังคมศาสตร์ เป็นต้น โดยได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีทางสังคมศาสตร์เชิงวิพากษ์ และมุมมองหลังสมัยใหม่นิยมแนวต่าง ๆ เช่น ทฤษฎีหลังอาณานิคม ทฤษฎีหลังโครงสร้างนิยม สตรีนิยม และทฤษฎีหลังมนุษย์นิยม ซึ่งมีส่วนทำให้การผลิตความรู้/การวิจัยศึกษาศาสตร์ฯ มีการปรับเปลี่ยนไปสู่แนวทางร่วมสมัยและเปิดกว้างรับศาสตร์อื่น ๆ มากขึ้น ผลที่เกิดขึ้นอีกประการคือการทำให้ผู้ปฏิบัติการในกลุ่มเดิมบางส่วนหันมามีบทสนทนากับกลุ่มอื่น ๆ มากขึ้น ซึ่งจะเอื้อให้เกิดพื้นที่ที่สาม (third space) ของการสร้างความรู้ในอนาคต (ไม่ได้เป็นคู่ตรงข้ามกันอยู่ตลอดเวลา) แต่ในภาพรวมยังอาจกล่าวได้ว่ากลุ่มผู้ปฏิบัติการหน้าใหม่เหล่านี้ยังถูกทำให้เป็นอื่นและไม่ถูกนับรวมไว้ในฐานข้อมูลกลางสาขาศึกษาศาสตร์ฯ

²⁷ ดู สุวิไล เปรมศรีรัตน์, 2549, 2550, 2551

อีกทั้งยังขาดช่องทางในการเข้าถึงแหล่งทุนต่าง ๆ และขาดสะพานเชื่อมต่อเพื่อนำความรู้เข้าสู่การสนทนาในพื้นที่เชิงนโยบายและพื้นที่สาธารณะในวงที่กว้างมากขึ้น

1.2 การผลิตความรู้สาขาศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษา

ข้อถกเถียงประเด็นการผลิตความรู้ในการประชุมประชาคม พบว่า ความรู้ในสาขาศึกษาศาสตร์ฯ ทั้งในระดับแนวคิดทฤษฎีและภาคปฏิบัติที่เคลื่อนตัวอยู่ในสนามความรู้ เช่น งานวิจัย สื่อ หนังสือ ตำรา และวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาเป็นความรู้ที่ติดตรึงอยู่กับกระบวนทัศน์เดิม ๆ อาทิ 1) กรอบแนวคิดเชิงสารัตถนิยม (Essentialism) และเชิงเทคนิคกลไก งานลักษณะนี้มีจุดเกาะเกี่ยวอยู่กับความเชื่อที่ว่าความรู้คือความจริงแท้ มีความบริสุทธิ์ เป็นกลางปราศจากอคติ วิธีวิทยาจึงมักอยู่ในกลุ่มประจักษ์นิยม (Empiricism) ซึ่งพยายามทำให้งานวิจัยมีความเป็นวิทยาศาสตร์ที่สามารถวัดหรือตรวจสอบได้ โดยแทบไม่ตั้งคำถามต่อลักษณะของคำถามและบริบทของประเด็นปัญหา รวมทั้งตัวทฤษฎีและญาณวิทยาที่เป็นฐานรองรับกระบวนการสร้างความรู้จึงมีลักษณะผลิตซ้ำอยู่บนแนวคิด วิธีวิทยาและคำถามเดิม ๆ 2) ในสนามความรู้พบว่าผลงานจากผู้ผลิตความรู้หลัก (ผู้ปฏิบัติการหน้าเดิม) สะท้อนการมีภาพตัวแทนของศาสตร์สาขาศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษา กล่าวคือ มักจะมีประเด็นศึกษาเกี่ยวกับหลักสูตรและการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานจนถึงระดับอุดมศึกษา พื้นที่ศึกษามักจำกัดวงอยู่ในชั้นเรียน ตัวหลักสูตรและการวัดและประเมินผล ข้อสังเกตเบื้องต้นจากการประชุมประชาคมนี้สอดคล้องกับการศึกษาก่อนหน้านี้ เช่น ของ เพ็ญณี แนนรท (2550) เรื่องการสังเคราะห์งานวิจัยทางการศึกษาในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2539-2542 เพ็ญณี แนนรท และกาญจนา เจริญชัย (2547) เรื่องการสังเคราะห์นวัตกรรมการเรียนการสอนจากผลงานวิจัยกลุ่มวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาอังกฤษ และกาญจนา เจริญชัย และคณะ (2559) เรื่องการสังเคราะห์งานวิจัยภายใต้กรอบการวิจัยเพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งมีผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นว่างานวิจัยด้านการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนมีสัดส่วนมากที่สุด โดยส่วนใหญ่มุ่งเน้นการพัฒนาหลักสูตรด้านหลักสูตร การศึกษาผลการใช้นวัตกรรมโดยวิจัยเชิงทดลอง จากนั้นศึกษาเปรียบเทียบผลที่เกิดจากการใช้นวัตกรรมต่าง ๆ กับการสอนแบบปกติ และงานวิจัยในลักษณะอื่น ๆ ซึ่งประกอบด้วยการศึกษาเพื่อหาความสัมพันธ์ของตัวแปรบางตัว ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การใช้รูปแบบ/วิธีการในการพัฒนาครูผู้สอนหรือผู้เรียน เป็นต้น ส่วนแนวโน้มของงานวิจัยด้านหลักสูตรและการสอนที่นักศึกษาระดับปริญญาโทนิยมทำกันมากที่สุด คือ การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ รองลงมาคือการพัฒนาแบบฝึกทักษะและสื่อการเรียนการสอนต่าง ๆ การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ การพัฒนาทักษะการเรียนรู้และทักษะอื่น ๆ ตามที่ปรากฏในหลักสูตรแกนกลาง การเปรียบเทียบผลการสอน และการพัฒนาหลักสูตรตามลำดับ ส่วนในระดับปริญญาเอก คือ การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้หรือรูปแบบการเรียนการสอนและการพัฒนารูปแบบของหลักสูตร ประเด็นสำคัญคือฐานคิดและวิธีวิทยาในการผลิตความรู้/การวิจัยทั้งหมดอยู่ภายใต้แนวทางปฏิฐานนิยม (Positivism) และพฤติกรรมศาสตร์ (Behaviorism) (อนุชิต วัฒนาพร, 2547; อรรถสิทธิ์ แสงกล้า, 2554)

ในขณะที่ความรู้ด้านจิตวิทยาการศึกษาในฐานะส่วนหนึ่งของศึกษาศาสตร์ได้รับการพัฒนาและมีวิชาแตกออกไปมากมาย นักจิตวิทยาแต่ละกลุ่มมีทฤษฎีหรือความเชื่อที่แตกต่างกันออกไปและทำให้ความรู้แตก

ออกเป็นส่วน ๆ ไปด้วย ไม่มีเอกภาพในการสร้างความรู้ อย่างไรก็ตามมีนักวิชาการหลายกลุ่มให้ความสนใจศึกษาลักษณะการเรียนรู้ของมนุษย์อันเป็นรากฐานของศึกษาศาสตร์ จนทำให้จิตวิทยาการเรียนรู้ (cognitive psychology) มีความสำคัญขึ้นมา หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นช่วงที่จิตวิทยาการเรียนรู้ได้รับการสนใจอย่างกว้างขวางจากนักการศึกษาและรัฐบาลในประเทศตะวันตก เนื่องจากเชื่อว่าความรู้ในวิชานี้สามารถนำไปปรับปรุงการจัดการศึกษาและรูปแบบการเรียนการสอนในห้องเรียนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นได้ อิทธิพลเหล่านี้ส่งผลต่อจิตวิทยาการศึกษาในประเทศไทยที่หันมามุ่งเน้นการพัฒนาแบบทดสอบเพื่อใช้วัดประเมินความสามารถด้านต่าง ๆ ของเด็ก แม้ว่าในปัจจุบันการวัดความฉลาดทางสติปัญญา (IQ) จะเสื่อมความนิยมลงไปบ้างแล้ว แต่ก็เกิดการประเมินคุณสมบัติด้านอื่น ๆ ตามมาและเป็นที่ยอมรับในปัจจุบัน เช่น ความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) ความฉลาดในการริเริ่มสร้างสรรค์ (CQ) ความฉลาดทางศีลธรรม จริยธรรม (MQ) ความฉลาดทางสังคม (SQ) รวมถึงการวัดด้านบุคลิกภาพ ทักษะคิดและความถนัดด้านต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม ฐานคิดและวิธีวิทยาในการผลิตความรู้/การวิจัยทั้งหมดอยู่ตกอยู่ภายใต้แนวทางปฏิธานนิยมและพฤติกรรมศาสตร์ที่ยังไม่เคยถูกตั้งคำถามในการนำไปใช้

ดังนั้นภาพรวมของปัญหาการผลิตความรู้และสถานภาพความรู้ในสาขาศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษาที่น่าเสียดายโดยประชาคม สามารถสรุปได้ดังนี้ 1) เป็นความรู้ที่ไม่สามารถตอบสนองสังคมปัจจุบันและอนาคต ไม่สามารถตอบสนองการสร้างคนที่มีคุณลักษณะสอดคล้องกับความท้าทายใหม่ ๆ ได้ ทั้งในฐานะพลเมืองทางการเมือง พลเมืองเศรษฐกิจดิจิทัล และพลเมืองของสังคมโลกาภิวัตน์ 2) ข้อจำกัดด้านการเข้าถึงและความไม่เท่าเทียม คือ การเข้าไม่ถึงการศึกษาที่มีคุณภาพของคนส่วนใหญ่ และความแตกต่างของคุณภาพการศึกษาในแต่ละพื้นที่ เช่น คะแนน PISA ของนักเรียนในกรุงเทพฯ มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าค่าเฉลี่ยนานาชาติ ในขณะที่พื้นที่อื่นส่วนใหญ่สอบตก หรือการที่อัตราการเข้าเรียนประถมศึกษามีแนวโน้มตกต่ำลงเรื่อย ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มที่มีฐานะยากจน 3) ระบบการจัดสรรทรัพยากรความรู้ขาดประสิทธิภาพ หมายถึงการจัดสรรทรัพยากรด้านความรู้กับกระบวนการส่งเสริมการเรียนการสอนไม่สอดคล้องกัน ยกตัวอย่าง การมีสัดส่วนงบประมาณสูงแต่ผลสัมฤทธิ์ต่ำ การกำหนดงบประมาณโรงเรียนตามปริมาณนักเรียน การใช้เกณฑ์วิชาการเพื่อพิจารณาให้ผลตอบแทนแทนครูมากกว่าคุณภาพการสอน นอกจากนั้นระบบผลตอบแทนครูยังไม่ได้อิงกับผลงานที่เป็นผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนหรือพัฒนาการของผู้เรียนอย่างแท้จริง รวมไปถึงการที่ผู้เรียนใช้เวลาในห้องเรียนมากแต่ผลสัมฤทธิ์ต่ำ เป็นต้น และ 4) การขาดการพัฒนาในลักษณะองค์รวม โดยกรอบการพัฒนาที่ผ่านมายังมีลักษณะแยกส่วนกันทำ ทำให้ขาดการเชื่อมต่อในเชิงนโยบาย ทั้งนโยบายการพัฒนาการศึกษา การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตกับการพัฒนากำลังคน การพัฒนาเศรษฐกิจ ไปจนถึงการพัฒนามนุษย์และสังคมในมิติอื่น ๆ อย่างเป็นองค์รวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อจำกัดในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลในทางรูปธรรม

จากประเด็นข้างต้นนำมาสู่ข้อเสนอจากประชาคม ในประเด็นเรื่องความรู้ เพื่อให้เกิดการเคลื่อนตัวในสนามการสร้างความรู้ระดับต่าง ๆ กล่าวคือ การผลิตความรู้/วิจัยในสาขาศึกษาศาสตร์ฯ ที่เป็นความรู้ซึ่งสามารถอธิบายถึงปัญหาและสาเหตุที่เชื่อมโยงในหลายระดับ เช่น จากแนวคิดสตรีนิยมหลังสมัยใหม่ซึ่งจะช่วยให้เชื่อมโยงโครงสร้างและปฏิบัติการของปัจเจก ส่งผลให้เกิดความเข้าใจใหม่ในทัศนคติที่มีใช้ผ้าขาวแต่เป็นตัวแทน

ทางวัฒนธรรม และเป็นปัจเจกที่เปี่ยมล้นประสบการณ์เชิงลึก มีความกระตือรือร้นที่จะเปลี่ยนแปลงตัวเองแม้จะอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่จำกัด โดยในประเด็นที่เชื่อมโยงกันจะช่วยขับเคลื่อนความสำคัญเรื่องเสียงและอารมณ์ ความรู้สึกของผู้เรียนว่าเป็นฐานที่มั่นสำคัญของการสร้างความรู้ในวิถีคิดหลังสมัยใหม่ นอกเหนือจากนี้ ประชาคมยังได้นำเสนอแนวทางการขยายขอบเขตความรู้ ดังนี้ 1) ในระดับปรัชญาการศึกษาที่เน้นความเป็นมนุษย์ของผู้เรียน มีความศรัทธาในสันติภาพและภราดรภาพบนพื้นฐานของความแตกต่างหลากหลาย มีสมรรถนะการเป็นผู้กระทำการหรือเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้น (agency/ active citizen) กล้าตั้งคำถาม วิพากษ์วิจารณ์ แก่นของปรัชญาเช่นนี้ต้องดำรงอยู่ตลอดโครงสร้างของการศึกษาและการเรียนรู้ ข้อเสนอในทางปรัชญาที่เชื่อมโยงกับการขยายขอบเขตความรู้สาขาศึกษาศาสตร์ฯที่เคยเน้นการเตรียมครูประจำการไปสู่การเรียนรู้เพื่อความเป็นมนุษย์ และโครงกรอบระดับต่าง ๆ ข้อเสนอข้างต้นมีเป้าหมายเพื่อให้ศาสตร์นี้ขยายตัวออกไปเชื่อมโยงกับศาสตร์อื่น ๆ มากขึ้น โดยเฉพาะในภารกิจการแสวงหารูปแบบการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนในโลกอนาคต เนื่องจาก สาขาศึกษาศาสตร์ฯ ในความหมายเดิมอาจไม่เพียงพอในการรับมือกับความเปลี่ยนแปลง และที่สำคัญไม่สามารถอยู่ได้ด้วยตัวเองอย่างโดดเดี่ยวอีกต่อไป 2) ในเชิงวิธีคิด ประเด็นปัญหาการผลิตความรู้/การวิจัยในสาขาศึกษาศาสตร์ฯ จำเป็นต้องท้าทายสนามความรู้แนวจารีต ที่ล้วนสร้างความรู้ในลักษณะเชิงเทคนิคโลก แยกส่วนและขาดความเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกกับโครงสร้าง มาสู่การมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในแนวดิ่งและแนวนอน 3) ในระดับมหภาคที่สลายภาพตัวตนของศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นระนาบหลักสูตรและการสอน การวัดและประเมินผล หรือการวิจัยเชิงทดลอง ให้มีพื้นที่ของอิทธิพลจากภายนอกมากขึ้น ทั้งความรู้ด้าน ปรัชญาทางสังคมการเมือง ศึกษาศาสตร์ศึกษา (education studies) นโยบายการศึกษา นโยบายการศึกษาเปรียบเทียบ ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาที่เชื่อมโยงกับโครงสร้างทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมถึงการบริหารจัดการของรัฐ วิธีคิด โลกทัศน์ ประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์เปรียบเทียบ และวาทกรรมต่าง ๆ 4) ในระดับปฏิบัติการในพื้นที่ชั้นเรียนที่เน้นวิเคราะห์วิพากษ์หลักสูตรการสอน การเรียนรู้ และศาสตร์การสอน (learning and pedagogy) ไปจนถึงวัฒนธรรมอำนาจนิยมในหลักสูตรแฝง และหลักสูตรทางการต่าง ๆ เช่น ในหนังสือและตำราเรียน และระเบียบวินัยเพื่อควบคุมชั้นเรียนและโรงเรียน และ 5) ในระดับปัจเจกบุคคลที่สนใจมิติของผู้เรียนโดยเฉพาะผู้เรียนในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีส่งผลต่อลีลาการเรียนรู้ไปจนถึงโลกทัศน์ตัวตนและชุมชนรอบข้าง นอกจากนี้คือมิติการปรับตัวของผู้เรียนและสังคมหน่วยย่อยระดับครัวเรือน เครือญาติ และกลุ่มสังคมต่าง ๆ ในชุมชน รวมถึงการทำลายต่อต้านของผู้เรียนเพื่อให้เกิดจุดตั้งต้นของแบบแผนความสัมพันธ์ที่ถ่วงดุลอำนาจ สิทธิ-เสียง เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป คือ ความรู้/การวิจัยในสาขาศึกษาศาสตร์ฯ ต้องการความรู้ที่ใช้ตรรกะและวิธีวิทยาที่เน้นปรากฏการณ์ในท้องถิ่น/พื้นที่ ซึ่งมีผลต่อผู้คนในชุมชนในการสร้างความรู้ และเป็นความรู้เฉพาะพื้นที่เฉพาะเรื่อง (situated knowledge) และต้องนำเอาความรู้ไปจัดการแบบเชื่อมโยง วิธีคิดแบบแยกส่วนย่อมไม่สอดคล้องกับธรรมชาติของปัญหาเชิงซ้อน ดังนั้นความรู้/การวิจัยจำเป็นต้องพัฒนามาจากฐานรากประสบการณ์ผู้คน สังคมกลุ่มเล็กกลุ่มน้อย โดยเชื่อมโยงการใช้ตรรกะและวิธีวิทยาที่มาจากศาสตร์ภายนอกมากขึ้น พร้อมกับการยอมรับการใช้ตรรกะและวิธีวิทยาของท้องถิ่น/พื้นที่ ซึ่งเป็นความรู้อีกลักษณะหนึ่งที่

ความรู้/การวิจัยกระแสหลักมองข้าม จนทำให้ความรู้ในศาสตร์ตนแข็งตัว หยุดนิ่ง และไม่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในวงการวิชาการร่วมสมัย

อาจกล่าวได้ว่าการกักขังความรู้ไว้ในวงแคบนั้นส่วนใหญ่มีปัจจัยมาจากโจทย์และตามความต้องการของแหล่งทุน โดยเฉพาะแหล่งทุนของรัฐ รวมไปถึงวัฒนธรรมองค์กรและภูมิปัญญาของผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชาที่เน้นความเป็นสถาบันนิยมและความเป็นทางการของความรู้ ซึ่งให้ความสำคัญกับเทคนิควิธีมากกว่าเนื้อหาสาระ มีผลให้ความรู้/การวิจัยที่อยู่นอกเหนือความสนใจของรัฐมักหาแหล่งทุนสนับสนุนได้ยาก ส่งผลให้การผลิตความรู้/การวิจัยไม่ตั้งคำถามทางวิชาการที่สัมพันธ์กับบริบทผู้เรียนและภาคส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นโครงกรอบการผลิตความรู้/การวิจัย แต่กลับสนใจเพียงวิธีการที่จะได้เงินทุนมาสร้าง “นวัตกรรม” ในเชิงเทคนิค โครงกรอบในเชิงสถาบันอีกส่วนหนึ่งที่ส่งอิทธิพลต่อท่าทีการผลิตความรู้ คือ การมุ่งให้ความสำคัญกับการผลิตครูเข้าสู่ระบบราชการ เชื่อมต่อคำสั่งของรัฐ มากกว่าเป็นชุมชนปฏิบัติการ (Community of Practice-CoP) ทางวิชาการ ผลในลำดับต่อมาคือนักศึกษาคูครูที่ต่อมาเติบโตเป็นนักวิชาการในแต่ละสาขาย่อย มีแนวโน้มคุ้นเคยกับวิชาที่เกี่ยวข้องกับวิธีวิทยาทางการสอนในสาขาวิชานั้น ๆ ตามปรัชญาสารัตถะนิยม เช่น สังคมศึกษา การสอนภาษาไทย การสอนวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ เป็นต้น ในขณะที่กลุ่มวิชาพื้นฐาน การศึกษา อาทิ ปรัชญาการศึกษา สังคมวิทยาการศึกษา ประวัติศาสตร์การศึกษา ตลอดจนวิชาที่จัดการเรียนการสอนนอกคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์มีพื้นที่อย่างจำกัด ส่งผลต่อทุนความรู้ระดับกระบวนทัศน์ แนวคิด และวิธีวิทยาในการมองโลกของชุมชนวิชาการในสาขานี้ต่อมา ประชาคมฯ วิเคราะห์ว่า การผลิตความรู้/การวิจัยในสาขาศึกษาศาสตร์ฯ ข้างต้นได้ส่งผ่านและผลิตซ้ำออกไปสู่โรงเรียนและหน่วยงานต่าง ๆ ในสังคม ผ่านบัณฑิตที่ผลิตออกมาและเข้าไปเป็นกำลังหลักขององค์กร ทั้งในระดับบริหารไปจนถึงระดับปฏิบัติการ ทำให้วิธีคิดที่ว่าความรู้คือความจริงสูงสุดหนึ่งเดียว ไม่แปรเปลี่ยน กลายเป็นกระบวนทัศน์หลักของสังคม ที่แม้มีวิธีคิดแบบ Constructionism เข้ามาก่อนกระแสอยู่บ้างในนโยบายการศึกษาหลังทศวรรษ 2540 แต่เสรีภาพในการคิดเพื่อ “สร้างความรู้ด้วยตน” ได้นั้น ไม่ทรงพลังพอที่จะเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของสาขาศึกษาศาสตร์ฯ ว่าด้วยความรู้และวิธีวิทยาการผลิตความรู้ได้ทั้งองค์ภาพพโดยฉับพลัน

ดังนั้นการผลิตความรู้/การวิจัยในสาขาศึกษาศาสตร์ฯ จึงเริ่มมีพลวัต มิได้เป็นกระบวนกรແຂ່ແຂ่งตายตัวเพียงอย่างเดียว ภาพของความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง ปะทะประสาน และการต่อต้านขัดขืนต่อการผลิตความรู้ในสาขาเด่นชัดและมีพลังมากขึ้นในระยะที่สังคมไทยเริ่มมีคำถามทะเลาะพาดพิงต่อโลกของความรู้ โดยเฉพาะคำถามจากผู้เรียนที่ก่อรูปทางสังคมจนเกิดคำ “มือบคอซอง” “มือบโบว์ขาว” เป็นต้น นอกจากนี้สภาวะการณ์การผลิตความรู้/การวิจัยในสาขาศึกษาศาสตร์ฯ ที่นำเสนอมาข้างต้นไม่ใช่ประเด็นปัญหาในระดับปัจเจกเท่านั้น หากแต่เป็นปัญหาในระดับโครงสร้างทางวัฒนธรรมและการเมืองที่ครอบงำมายาวนาน ที่จะส่งผลต่ออนาคตคนรุ่นใหม่ ดังนั้นจึงถือเป็นก้าวที่ท้าทายที่จะทำให้เห็นว่าการผลิตความรู้/การวิจัยในศาสตร์ของตนอยู่ในฐานะพื้นที่ความรู้ทางสังคมนรูปแบบหนึ่ง ส่งผลให้ประเด็นความรู้และการสอน เป็นพื้นที่ที่คนกลุ่มต่าง ๆ เข้ามากำหนดตลอดจนฉวยใช้ประโยชน์ เพื่อสร้างความจริงทางสังคม

2. สถานการณ์ปัญหาและอุปสรรคในระบบบริหารความรู้/การวิจัยในสาขาศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษา

การผลิตความรู้/การวิจัยในสาขาศึกษาศาสตร์ฯ ที่ถูกกำกับทิศทางโดยแหล่งทุนและทรัพยากรจากส่วนกลาง ที่กล่าวมาในหัวข้อที่ 1. มิใช่เป็นเสรีภาพของปัจเจกที่จะการหยิบยืมและทำตามกันมา ทว่าสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับระบบบริหารความรู้/การวิจัยของรัฐ เนื่องจากความรู้/การวิจัยในสาขานี้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างชาติ โดยการลดทอนความหลากหลายของกลุ่มชนภายในประเทศ ศูนย์กลางรวบอำนาจผลิตอุดมการณ์และโลกทัศน์ผู้คน แต่เพื่อให้มีความทัดเทียมกับนานาประเทศจึงมีการหยิบยืมทางวัฒนธรรมจากภายนอก (โดยเฉพาะชาติตะวันตก) โดยที่ความรู้/การวิจัยในสาขาศึกษาศาสตร์ฯ ได้ถูกคัดสรรเฉพาะสิ่งที่เห็นว่าสอดคล้องกับอุดมการณ์และบริบทโครงสร้างสังคมไทยมาแต่ต้นมือ (Rattana Lao, 2015; วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2563) จากบริบททางประวัติศาสตร์เหล่านี้ทำให้ความรู้/การวิจัยในสาขากลายเป็นระบบการผลิตความรู้/การวิจัยที่วางอยู่บนตรรกะของอรรถประโยชน์นิยมข้างต้น และไม่เปิดพื้นที่ให้แก่ภาววิทยา ญาณวิทยา และวิธีวิทยาที่หลากหลาย ทั้งยังได้สร้างระบอบราชการขนาดใหญ่ผ่านระบบการประเมินความรู้ (อาทิ ตำราเรียน การวัดและประเมินผลผู้เรียน มาตรฐานโรงเรียน ฯลฯ) ปัญหาที่ตามมาคือการกำกับโจทย์และการเข้าถึงทุนการวิจัย ซึ่งแทนที่จะได้รับการปรับปรุงเพื่อให้เกิดระบบบริหารความรู้/การวิจัยที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น กลับกลายเป็นสิ่งที่สร้างความอ่อนเปลี้ยให้กับสังคมไทย และไม่สามารถนำไปสู่การพัฒนากระบวนบริหารความรู้/การวิจัยที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาคมผู้ปฏิบัติการในระดับต่างๆ ได้จริง

กระบวนทัศน์ดังกล่าวนี้ได้กลายเป็นรากฐานวิธีคิดของชนชั้นนำและผู้กำหนดนโยบายการผลิตความรู้/การวิจัยในสาขาศึกษาศาสตร์ฯ ตั้งแต่ระดับมหภาคไปจนถึงระดับจุลภาค ตลอดจนทางเลือกในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาการศึกษาในบริบทสังคมไทยยุคปัจจุบัน อีกนัยหนึ่งคือเป็นการผลิตความรู้ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อรักษาสถานะเดิมในโครงสร้างอำนาจ มากกว่าจะขยับขยายความรู้เพื่อตอบสนองต่อความเป็นมนุษย์ของผู้เรียนรุ่นใหม่อย่างแท้จริง

ในส่วนต่อไปนี้จะเป็นการวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในระบบบริหารจัดการความรู้ ทั้งในประเด็นการจัดแบ่งหน่วยงานในระบบบริหารจัดการความรู้ (ระบบ อววน.) และ การกำหนดยุทธศาสตร์และการจัดสรรทุนวิจัย

ประการแรก ตามพระราชบัญญัติการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม มาตรา 7 ครอบคลุมทั้งหน่วยงานในการกำกับของกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อววน.) และหน่วยงานนอกกระทรวง ซึ่งเป็นความพยายามในการออกแบบให้ครอบคลุมตั้งแต่ต้นน้ำ คือ หน่วยงานด้านนโยบาย ยุทธศาสตร์ แผน และกรอบงบประมาณ ววน. ถึงปลายน้ำ คือ หน่วยงานด้านการจัดการความรู้จากงานวิจัย และนวัตกรรม และหน่วยงานซึ่งเป็นผู้ใช้ประโยชน์อย่างเป็นระบบ (กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม, 2562) นอกจากนี้ยังได้กำหนดแนวนโยบายจัดสรรทุนควบปังบประมาณ (1-3 ปี) การบริหารทุนแบบเป็นก้อน (block grant) ซึ่งถือเป็นนโยบายที่จะเอื้อประโยชน์ให้กับนักวิจัยมากขึ้น อย่างไรก็ตามยังเกิดคำถามตามมาว่าในส่วนของหน่วยงานนอก อววน. เช่น สถาบันอุดมศึกษาในสังกัดกระทรวงอื่น ๆ มหาวิทยาลัยเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มเครือข่ายครูรุ่นใหม่ และชุมชน จะสามารถเข้าถึงแหล่งทุน

เหล่านี้ได้อย่างไร จะมีสัดส่วนทุนที่เพียงพอ และมีระบบในการได้รับพิจารณาที่เท่าเทียมกับกลุ่มนักวิชาการ และนักวิจัยหน่วยงานภายใต้ อววน. หรือไม่อย่างไร ในการประชุมประชาคมมีความเห็นวาระบบข้างต้นควรได้รับการทบทวน โดยเพิ่มช่องทางการจัดสรรทุนให้กลุ่มนอกสถาบันและนอกระบบ อววน. เพื่อบูรณาการกลุ่มผู้ผลิตความรู้ ซึ่งระบบนิเวศการจัดสรรทุนที่เปิดกว้างขึ้นจะช่วยขยายเขตแดนความรู้ในศาสตร์นี้ให้มีพลวัต มีปฏิสัมพันธ์กับศาสตร์อื่น ๆ และขยายพรมแดนความรู้และการใช้ประโยชน์ไปสู่พื้นที่สาธารณะ ทั้งในระดับมหภาคและเฉพาะบริบทมากขึ้น

ประการต่อมาในการกำหนดยุทธศาสตร์และการจัดสรรทุนวิจัย ในภาพรวมพบว่ายุทธศาสตร์ของ อววน. เพื่อการพัฒนาประเทศ การจัดสรรงบประมาณเพื่อการผลิตความรู้สามารถแบ่งออกเป็นสองประเภทหลัก ได้แก่ 1) Fundamental Fund (FF) และ 2) Strategic Fund (SF) โดยทุนในกลุ่ม FF ได้รับการจัดสรรงบประมาณร้อยละ 50 ของงบสนับสนุนรวมทั้งหมด (ประมาณสองหมื่นสามพันล้านบาทต่อปี) ในส่วนของ สกสว. มีนโยบายการจัดสรรทุน FF เป็นสองประเภทย่อย ประกอบด้วย Basic Function Fund และ Fundamental Research Fund และมีงบจัดสรรไว้ร้อยละ 35 และ 15 ตามลำดับ หน่วยบริหารจัดการ โปรแกรม (Program Management Unit: PMU) จัดสรรโดยรับข้อเสนอโดยตรงจากหน่วยงานวิจัยที่มีภารกิจเฉพาะ และสถาบันอุดมศึกษาในสังกัดกระทรวง อววน. นักวิจัยเข้าถึงทุนวิจัยกลุ่มนี้ผ่านการจัดสรรของหน่วยงานข้างต้นโดยตรง อย่างไรก็ตามประกาศทุน FF ในปีงบประมาณ 2563- 2564 พบว่ามีได้มีประเด็นโจทย์ทางสาขาศึกษาศาสตร์ฯ โดยตรง แต่ทุนเปิดให้มีการจัดทำข้อเสนอในลักษณะสหวิทยาการและข้ามศาสตร์/สาขา เช่น Arts and Humanities Social and Demography และ Aging Society ดังนั้นการพัฒนาเครือข่ายการทำงานวิจัยในลักษณะสหศาสตร์จึงไม่อาจปฏิเสธได้ในศตวรรษนี้ (กองบริหารงานวิจัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2563)

อนึ่ง สถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยได้ถูกจัดแบ่งออกเป็นหกกลุ่มตามพันธกิจ โดยมีสามกลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มการพัฒนางานวิจัยระดับแนวหน้าของโลก (16 สถาบัน) กลุ่มพัฒนาเทคโนโลยีและส่งเสริมการสร้างนวัตกรรม (16 สถาบัน) และกลุ่มพัฒนาชุมชนท้องถิ่นหรือชุมชนอื่น (35 สถาบัน) โดยพบว่ามหาวิทยาลัยราชภัฏส่วนใหญ่จัดตัวเองอยู่ในกลุ่มที่สาม และมีเพียงสองสถาบันจากกลุ่มนี้ที่ได้รับทุน FF คือ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา (เพื่อใช้ต่อยอดการวิจัยด้านพหุภาษาในสามจังหวัดชายแดนใต้) และ มหาวิทยาลัยพะเยา (สกสว, 2563; ราชกิจจานุเบกษา 25 มีนาคม 2564)

ในส่วนของทุนประเภท SF ซึ่งมีสัดส่วนงบประมาณอีกร้อยละ 50 นั้นเป็นทุนประเภทแข่งขัน (competitive funding) ที่กระทรวง อววน. จัดสรรให้กับ PMU ต่าง ๆ ทั้งหมด 7 PMU เพื่อนำไปสนับสนุนหน่วยงานระดับปฏิบัติการผ่านการประกาศรับข้อเสนอโครงการ/แผนการวิจัยประจำปี ประมาณการว่า อววน. จะได้งบประมาณระหว่างปี 2564 - 2566 ในสัดส่วนคงที่ อย่างเช่นในปีงบประมาณ 2564 มีทั้งหมด 47,192 ล้านบาท (สมปอง คล้ายหนองสรวง, 2562)

จากการประชุมประชาคมชี้ให้เห็นว่าทุนประเภท FF นั้นมีความน่าสนใจ เนื่องจากส่งเสริมให้สถาบันอุดมศึกษามีบทบาทเป็น PMU ซึ่งย่อมเข้าใจบริบทและความต้องการของพื้นที่เป็นอย่างดี ทว่าปัญหาที่พบคือสถาบันอุดมศึกษาที่มีศักยภาพแข่งขันสูงจนสามารถเข้าถึงทุนประเภทนี้ยังมีจำนวนน้อย ส่วนใหญ่เป็น

สถาบันอุดมศึกษาในส่วนกลางและมหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาคขนาดใหญ่เท่านั้น ในขณะที่กลุ่มสถาบันเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่นฯ โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยราชภัฏที่มีบทบาทผลิตนักศึกษาสาขาศึกษาศาสตร์/ครุศาสตร์ และจิตวิทยาการศึกษายังไม่ประสบความสำเร็จในการเข้าถึงทุนมากนัก นอกจากนี้ยังมีข้อสังเกตถึงภาพรวมของความเป็นชายขอบของศาสตร์ในกลุ่มสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ในหน่วยงานต้นสังกัด ที่มักพบว่ามี การจัดสรรทุนประเภท FF สู่โครงการทางด้านวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์สุขภาพและเทคโนโลยีในสัดส่วนที่สูงกว่ามาก

หากกล่าวในส่วนของทุน SF ซึ่งมีสัดส่วนงบประมาณถึงร้อยละ 50 นั่นคือทรัพยากรสู่กลุ่มนักวิจัยผ่านการแข่งขันเท่านั้น หากพิจารณาในภาพกว้างประเด็นทางศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษาจะครอบคลุมอยู่ใน 3 ยุทธศาสตร์ 5 โปรแกรม จากทั้งหมด 4 ยุทธศาสตร์ (Strategic Platform-SP) หลักของ SF ได้แก่ SP 1 การพัฒนากำลังคนและสถาบันความรู้ (โปรแกรม 3 การเรียนรู้ตลอดชีวิตและการพัฒนาทักษะเพื่ออนาคต และโปรแกรม 5 การวิจัยขั้นแนวหน้า²⁸) SP 2 การวิจัยและสร้างนวัตกรรมเพื่อตอบโจทย์ท้าทายของสังคม (โปรแกรม 8 สังคมสูงวัย และโปรแกรม 9 สังคมคุณภาพและมั่นคง) และ SP 4 การวิจัยและสร้างนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่และลดความเหลื่อมล้ำ (โปรแกรม 15 เมืองน่าอยู่ Smart/Livable City)

ในด้านการบริหารจัดการทุนวิจัยใน 5 โปรแกรม (จากทั้งหมด 22 โปรแกรม) ข้างต้น อยู่ภายใต้ อำนาจของหน่วยงาน PMU 3 แห่ง คือ สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท-PMU A) และหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนากำลังคน (บพค- PMU B) ซึ่งที่ประชุมประชาคมชี้ว่าหน่วยงานทั้ง 3 ประกาศรับข้อเสนอแบบซ้ำซ้อนและสร้างความสับสนให้นักวิจัย

ต่อมาเมื่อพิจารณาโจทย์การวิจัยในทุน Flagship โดยเฉพาะนั้นพบว่ามี FS ที่ 22 “แผนงานพื้นที่ นวัตกรรมการศึกษา” (Education Sandbox) ซึ่งมี บพท เป็นหน่วยงานบริหารโปรแกรมทุนรองรับ (กระทรวง อุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2562) FS 22 เกี่ยวข้องกับประเด็นการศึกษาโดยตรงว่ามีเม็ดเงินค่อนข้างน้อย เช่นในปี 2563 มีทุนจัดสรรให้ประมาณ 78 ล้านบาทเท่านั้น จากงบประมาณ FS ทั้งหมด 8,384 ล้านบาท

การเข้าถึงทุนวิจัย FS ที่มีเม็ดเงินก้อนใหญ่ถึง 8,384 ล้านบาทเป็นอีกช่องทางที่พอจะเป็นไปได้ สำหรับนักวิจัยในสาขาศึกษาศาสตร์ฯ คือ ต้องอาศัยการทำงานในลักษณะสหสาขาวิชาร่วมกับศาสตร์สาขาอื่นๆ ในกลุ่มสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ หรือ กลุ่มวิทยาศาสตร์มากขึ้น และจะเป็นเช่นนั้นได้นักวิจัยในสาขาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษาจำเป็นต้องขยับขยายการพัฒนาโจทย์วิจัยในสาขาให้มี การบูรณาการแนวคิด วิธีวิทยาและสนามความรู้เชื่อมโยงห้องเรียน ผู้เรียน การสอนและหลักสูตร กับบริบทพื้นที่และ/หรือ

²⁸ การวิจัยขั้นแนวหน้ามีเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ ดังต่อไปนี้

1. สร้างความเป็นเลิศเพื่อคนไทย: พัฒนางองค์ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของประเทศไทย เพื่อให้เกิดความสอดคล้องด้านพันธุกรรม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมไทย
2. สร้างความเป็นเลิศเพื่อความสามารถในการแข่งขัน: เป็นผู้นำด้านเทคโนโลยีที่เป็นโจทย์ท้าทายของโลก นำไปสู่การเป็นเจ้าของเทคโนโลยีและผู้ส่งออกเทคโนโลยีที่ตอบสนองกับความต้องการของโลกในอนาคต
3. สร้างความเป็นเลิศเพื่อความมั่นคงของประเทศ: เพิ่มศักยภาพในการรับมือภัยคุกคามอันเกิดจากการพัฒนาเทคโนโลยีและสร้างโอกาสในการก้าวกระโดดไปสู่การเป็นผู้นำด้านวิทยาศาสตร์ สามารถพึ่งพาตัวเองได้ในยุคที่มีการเชื่อมโยงระหว่างประเทศในทุกมิติของเศรษฐกิจและสังคม

พลวัตของโลกมากยิ่งขึ้น เนื่องจากว่านโยบายการวิจัยของประเทศมุ่งเน้นงานวิจัยในกลุ่ม Flagship เป็นอย่างมาก ทุนประเภท SF มากกว่าร้อยละ 50 ก็จัดสรรเพื่อโจทย์ Flagship อาทิ ปี 2563 ในทุกโปรแกรมได้รับการจัดสรรงบไว้ถึง 8,384 ล้านบาทดังที่กล่าวไว้แล้ว (หน่วยงานในระบบ ววน.) และควรกล่าวไว้ด้วยว่าการแข่งขันเพื่อเข้าถึงทุนตามข้อเสนอ Flagship ในกลุ่มสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ในแต่ละปีนับว่ามีค่อนข้างสูง เนื่องจากโจทย์และเม็ดเงินมุ่งเป้าไปที่สาขาวิชาด้านวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์สุขภาพและเทคโนโลยี ส่วนทุนการวิจัยประเภท Non-Flagship ซึ่งมีงบจัดสรรอีก 4,171 ล้านบาทจะให้กับ 58 หน่วยงานที่มีพันธกิจอื่น ๆ (กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2562)

ในส่วนของทุนวิจัยวิจัยขั้นแนวหน้า (Frontier Research-FR) ซึ่งเป็นทุนอีกประเภทที่การประชุมประชาคมให้ความสนใจและตั้งความหวังไว้ค่อนข้างมาก โดย สอวช. ให้ความหมาย “การวิจัยขั้นแนวหน้า” ว่าเป็นงานวิจัยที่นำไปสู่การค้นพบสิ่งใหม่ (new discovery) เป็นการสร้างความรู้ที่ทำสำเร็จเป็นครั้งแรกในโลกหรือการสร้างสิ่งที่ดีที่สุดในโลก งานวิจัยขั้นแนวหน้าไม่ได้จำกัดอยู่ที่เรื่องใดเรื่องหนึ่ง ไม่ได้จำกัดขอบเขตทางภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อมหรือวัฒนธรรม แต่อยู่ที่เจตนารมณ์และความปรารถนาที่จะทำ โดยมีเป้าหมายที่สำคัญเพียงข้อเดียว คือ “ความมุ่งมั่นที่จะไปสู่ความเป็นเลิศ” (สอวช., 2563) ยุทธศาสตร์หลัก ๆ ของ FR. มีอยู่สามประเด็น โดยประเด็นที่สามสอดคล้องกับธรรมชาติและขอบข่ายความรู้ของศึกษาศาสตร์ ๆ มากที่สุด คือ สร้างความเป็นเลิศเพื่อความมั่นคงของประเทศ เพิ่มศักยภาพในการรับมือภัยคุกคามอันเกิดจากการพัฒนาเทคโนโลยีและสร้างโอกาสในการก้าวกระโดดไปสู่การเป็นผู้นำด้านวิทยาศาสตร์ สามารถพึ่งพาตัวเองได้ในยุคที่มีการเชื่อมโยงระหว่างประเทศในทุกมิติของเศรษฐกิจและสังคม อย่างไรก็ตามที่ประชาคมมีความเห็นสอดคล้องกันว่า โจทย์วิจัยระดับชาติของ FR ที่ประกาศรับข้อเสนอผ่านทุน Flagship นั้นแทบไม่ปรากฏโจทย์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติความรู้ในกลุ่มสาขาศึกษาศาสตร์ ๆ โดยตรง แผนงานที่ใกล้ชิดกับกลุ่มศึกษาศาสตร์ ๆ มากที่สุด คือ แผนงาน Frontier Research และการพัฒนาระบบการสร้างความสามารถเพื่อรองรับสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) (Social and Humanity) ภายใต้โปรแกรมที่ 17 การแก้ปัญหาวิกฤตของประเทศ

ดังนั้นจึงสามารถประมวลได้ว่า อุปสรรคในการเข้าถึงทุนวิจัยของนักวิจัยกลุ่มนี้มีตั้งแต่การพัฒนาโจทย์วิจัยระดับชาติที่ค่อนข้างแปลกแยกจากธรรมชาติความรู้ในสาขาวิชา เม็ดเงินที่จัดสรรทุนเพื่อตอบโจทย์วิจัยโดยตรง คือ นวัตกรรมการศึกษา (Education Sandbox) มีค่อนข้างจำกัดและเข้าได้เฉพาะพื้นที่จังหวัดที่ประกาศให้เป็นพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ซึ่งปัจจุบันมีเพียง 6 จังหวัด 8 พื้นที่เท่านั้น²⁹ (บพท, 2563) นอกจากนี้ประชาคมยังสะท้อนว่าการบริหารจัดการทุนของ PMU ต่าง ๆ เน้นย้ำวิธีคิดแบบราชการ มีระเบียบและข้อบังคับที่ขาดความยืดหยุ่น ซึ่งกลายเป็นปัจจัยกีดกันทำให้นักวิจัยล่าถอยออกจากสนามการผลิตความรู้ในที่สุด

ปัญหาข้างต้นนี้ยังปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในสนามระดับบัณฑิตศึกษา ที่การตั้งโจทย์วิจัยเพื่อให้ทุนสนับสนุนยังไม่มีประเด็นสำหรับสาขาศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษาอย่างชัดเจน โดยขอยกตัวอย่างโจทย์

²⁹ ได้แก่ ระยอง สตูล ศรีสะเกษ เชียงใหม่ กาญจนบุรี และสามจังหวัดชายแดนใต้

วิจัยที่ประกาศรับสมัครเพื่อขอทุนวิจัยมหาบัณฑิต วช. ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ รุ่นที่ 1/2564 (50 หัวข้อ ทุนละ 220,000/นักศึกษา 1 คน) ซึ่งมีอยู่สี่ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) ครอบคลุม ชุมชน คนรอบข้าง (ความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสมัยของความพลิกผัน) 2) ภูมิทัศน์ ภูมิศาสตร์ ภูมินิเวศ (นวัตกรรมจัดการสิ่งแวดล้อมในยุคสมัยแอนโทรโปซีน) 3) ของเก่าที่ต้องเล่าใหม่ (การทำทลายพรมแดนทางทฤษฎีของศาสตร์และศิลป์) และ 4) ความรู้คืออำนาจ- มนุษยศาสตร์เพื่อการพัฒนา (การสร้างความยั่งยืนจากฐานรากผ่านภาษาวรรณกรรม วัฒนธรรม และศิลปะ) (ภารกิจการพัฒนาและสนับสนุนเส้นทางอาชีพนักวิจัยและนวัตกรรม และการสนับสนุนการวิจัยเชิงวิชาการ, 2564) จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าแม้จะเป็นประเด็นที่แปลกใหม่ ทันสมัย และท้าทาย แต่ข้อจำกัดคือผู้สนใจจำเป็นต้องตีความและเชื่อมโยงประเด็นย่อยระดับจุลภาคสู่โจทย์ที่เป็นจินตนาการอันกว้างขวางเอง ซึ่งมีข้อดีคือเป็นโจทย์ที่ยืดหยุ่นแต่ก็ทำให้เกิดความเสี่ยงที่อาจมีการตีความผิดพลาดหรือไม่ตรงกับความต้องการของผู้ให้ทุน ความเสี่ยงระดับต่อมาคือในขั้นการพิจารณาทุนมักไม่ค่อยมีผู้ทรงคุณวุฒิด้านศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษาอยู่ร่วม อีกทั้งหากมีก็อาจจำกัดอยู่ในไม่กี่สาขาวิชาที่เป็นภาพตัวแทนของศาสตร์นี้

3. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ในส่วนสุดท้ายนี้จะเป็นการนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่ทีมวิจัยประมวลได้จากการค้นคว้าและข้อมูลภาคสนาม คือ สัมภาษณ์และระดมความคิดเห็นของประชาคมสาขาศึกษาศาสตร์ฯ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็นสองประเด็นหลัก คือ ข้อเสนอแนะด้านระบบความรู้และการวิจัย และข้อเสนอแนะด้านระบบการบริหารทุนวิจัย ดังนี้

3.1 ข้อเสนอแนะด้านระบบความรู้และการวิจัย สามารถแบ่งได้เป็นสามหัวข้อ ดังนี้

1. การสร้างนโยบายที่เอื้อให้เกิดการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์และวิถีคิดต่อการผลิตความรู้/การวิจัย

สถานการณ์ปัญหาและอุปสรรคในระบบความรู้และการวิจัยในสาขาศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษาในประเทศไทยนั้นมีที่มาจากปัจจัยหลัก คือ วาทกรรมการศึกษาที่ถูกครอบงำโดยวิถีคิดเชิงเทคนิค กลไกแบบวิทยาศาสตร์ ซึ่งก่อให้เกิดการเบียดขับองค์ความรู้ ปรัชญา แนวคิดและวิถีวิทยาแบบอื่น ๆ ดังนั้นจึงควรสร้างนโยบายที่เอื้อให้เกิดการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์และวิถีคิดต่อการผลิตความรู้/การวิจัยในสาขาศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษา มุ่งให้เกิดรูปธรรมของการผลิตความรู้/การวิจัยด้วยวิถีคิดและวิถีวิทยาเชิงสหวิทยาการ ประวัติศาสตร์เปรียบเทียบ เศรษฐศาสตร์การเมือง สตรีนิยมหลังสมัยใหม่ และการวิจัยแบบข้ามศาสตร์ รวมถึงการวิจัยเชิงพื้นที่ (area-based research)

2. การสร้างระบบบริหารความรู้/การวิจัยที่เป็นธรรม

ข้อเสนอนี้เกิดจากการพิจารณาตามกรอบแนวคิดเรื่องพื้นที่ความรู้ (ที่ได้นำเสนอไปแล้วข้างต้น) รัฐควรพัฒนานโยบายที่จะสร้างระบบบริหารความรู้/การวิจัยในสาขาศึกษาศาสตร์ฯ ที่เป็นธรรม หมายถึงระบบที่จะสร้างความเท่าเทียมแก่ผู้ปฏิบัติการกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม ไม่เฉพาะแต่ในกลุ่มนักการศึกษา นักวิชาการ หรือ

ครูอาจารย์โดยตรงเท่านั้น แต่ยังคงสร้างความเป็นธรรมให้กับกลุ่มเด็ก เยาวชน และคนเล็กคนน้อย รวมถึงผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียจากระบบความรู้/การวิจัยในศาสตร์นี้

ประชาคมเน้นเพิ่มบทบาทของชุมชน ใช้ชุมชนเป็นฐานสร้างความรู้ป้อนระบบการศึกษามากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดสากล เช่น องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) โดยยูเนสโกได้นิยามการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ว่า เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการจัดการศึกษาในระดับพื้นที่ (local stakeholders) มีส่วนร่วมในการร่วมกันคิดร่วมกันทำและร่วมกันรับผิดชอบ (participation and sharing responsibility) ผ่านการทำงานร่วมกันกับโรงเรียนและองค์การการศึกษาในพื้นที่ (UNESCO, 2007) ในเชิงปฏิบัติจึงมีข้อเสนอแนะสำคัญอันหนึ่งคือการหนุนเสริมให้สถาบันอุดมศึกษาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เป็นศูนย์ประสานสำคัญในการสร้างความรู้/การวิจัยในลักษณะนี้ รวมถึงมีหน่วยวิจัยที่จะใช้พื้นที่ในการสร้างความรู้และเทคโนโลยีที่ตอบสนองต่อความต้องการของพื้นที่

อย่างไรก็ตาม ประชาคมมองว่าการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นที่กล่าวถึง ต้องก้าวพ้นความคิดในเชิงกลไกแบบบราซเวอริส แต่เป็นระบบใหม่ที่ยืดหยุ่น เอื้อต่อผู้เล่นต่าง ๆ มากขึ้น และเปิดให้มีการทบทวน 1) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือประชาคมผู้ปฏิบัติการในพื้นที่ที่เข้าใจอิทธิพลของอำนาจเชิงโครงสร้างและวาทกรรม 2) การจัดการปัญหาและการขับเคลื่อนงานที่มาจากข้อมูล ข้อเท็จจริง ที่สังเคราะห์ได้ถึงสาเหตุความเชื่อมโยงของปัญหาการผลิตความรู้/การวิจัยในศาสตร์ ทั้งในแนวนอน แนวตั้ง และแนวปฏิบัติที่พิสูจน์ได้ว่าได้ผลจริง และ 3) กลไกสมาชิกในประชาคมผู้ปฏิบัติการ ภาควิชาหรือข่ายทางวิชาการและสังคมมีมิติเชิงศักยภาพสูงขึ้น และมีความร่วมมืออย่างแท้จริง เป็นต้น

3. การพัฒนาระบบบริหารความรู้เพื่อสร้างประชาคมเป็นชุมชนปฏิบัติการ (Community of practice-CoP)

ข้อเสนอนี้หมายถึงชุมชนปฏิบัติการ (CoP) ของสาขาศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษาที่ประกอบด้วยนักวิจัยอาวุโส นักวิจัยรุ่นใหม่-รุ่นกลาง และผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์ต่างสาขาความรู้ ที่มีตำแหน่งแห่งที่อยู่ในและนอกสถาบันอุดมศึกษา ถือเป็นหนึ่งในระบบนิเวศที่สำคัญที่ควรผลักดันให้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง จากการสำรวจที่ผ่านมาพบว่ามีโครงการในลักษณะนี้ให้เรียนรู้และต่อยอดอยู่บ้างแล้วในกลุ่มสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ เช่น โครงการ “การพัฒนาศักยภาพของนักวิจัยรุ่นใหม่ผ่านระบบ Multi-Mentoring System” ของ สกว. (เดิม) ระหว่างปี 2561- 2562 (1 รุ่น)³⁰ ทว่ายังมีข้อจำกัดหลายประการ อาทิ ผู้ทรงคุณวุฒิให้คำปรึกษาส่วนใหญ่ไม่ค่อยเกาะเกี่ยวกับประชาคมวิจัยศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษาเท่าที่ควร ดังนั้นจึงมีเสนอว่าควรมีการสร้าง CoP ในสาขาศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษา และควรกระจายตัวอยู่ในทุกหน่วย PMU ในระดับสถาบันอุดมศึกษา ระดับหน่วยจังหวัดพื้นที่นวัตกรรม และ

³⁰ ท้ายสุดแม้โครงการนี้จะไม่ประสบผลสำเร็จเนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของผู้จัดสรรทุน (ยุบ สกว.) ทำให้ระบบการจัดสรรทุนนักวิจัยรุ่นใหม่ของ สกว. จบสิ้นลงไปด้วย อย่างไรก็ตามโครงการได้มีคุณูปการในการสร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้สำหรับนักวิจัยรุ่นใหม่และสร้างเครือข่ายทางวิชาการในสาขาวิชาเหล่านี้ได้อย่างดีพอสมควร จากรายงานสรุปของโครงการที่ดำเนินการระหว่างปี 2561-2562 ระบุว่าผู้สนใจเข้าร่วมโครงการราว 110 คน จากนั้นเมื่อดำเนินการไปจนถึงสิ้นสุดจำนวนผู้เข้าร่วมลดลงเหลือราว 40 คน ซึ่งสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ตามกติกา และมีผู้นำเสนอผลการวิจัยเบื้องต้นจำนวน 36 ราย โดยมีการตีพิมพ์ผลงานเพื่อเผยแพร่ให้ (จำนวน 3 Volume) พร้อมทั้งจัดงานประชุมทางวิชาการเพื่อนำเสนอผลงานในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2562 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) กรุงเทพฯ

node ต่าง ๆ นอกจากนี้ CoP ในระบบนิเวศใหม่ยังเป็นพื้นที่บ่มเพาะนักวิจัยชาวบ้าน ครู นักเรียน นักศึกษา ซึ่งคนเหล่านี้ควรได้รับการหนุนเสริมให้มีความรู้และทักษะในการวิจัยเพื่อสร้างสรรค์ความรู้ใหม่ โดยมีนักวิจัยและอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษาเป็นผู้ให้คำปรึกษาหรือให้ความช่วยเหลือทางด้านแนวคิด ทฤษฎี รวมถึงระเบียบวิธีในการวิจัยแนวร่วมสมัย ที่สำคัญ CoP จะมีส่วนสร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงแหล่งทุนวิจัย เนื่องจากขณะนี้ระบบบริหารการวิจัยของไทยยังคงยึดโยงอยู่กับมหาวิทยาลัยในการรับรองโครงการวิจัย ซึ่งถือเป็นการกีดกันผู้ประกอบการอื่นหรือนักวิจัยชุมชนที่มีความรู้ในระดับประสบการณ์ให้ไม่สามารถเข้าถึงทุนวิจัยได้ ดังนั้น CoP จึงมีบทบาทสำคัญในระบบนิเวศ ทั้งในฐานะเป็นพื้นที่การเรียนรู้ฝึกฝนการสร้างความรู้ในการพัฒนาโจทย์วิจัย การบริหารโครงการและผลิตความรู้ และการบริหารจัดการความรู้ตลอดต้นน้ำถึงปลายน้ำ

เมื่อเป็นเช่นนี้รัฐจึงจำเป็นต้องพัฒนาระบบบริหารความรู้/การวิจัยในสาขาศึกษาศาสตร์ฯ ที่จะเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติการระดับท้องถิ่นเข้าถึงระบบบริหารความรู้/การวิจัยที่แท้จริง ซึ่งต้องอาศัยกรอบคิดการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาคมผู้ปฏิบัติการที่มีความหลากหลาย นอกจากกลไกของภาครัฐที่ทำหน้าที่รับผิดชอบในเชิงนโยบายและกฎหมายแล้ว ควรมีองค์กรที่ทำงานในเชิงนโยบายซึ่งมีองค์ประกอบจากองค์กรต่าง ๆ ในสังคม ทั้งในรูปของคณะกรรมการที่เป็นพหุภาคีเพื่อร่วมกันกำหนดนโยบายการพัฒนาการบริหารความรู้/การวิจัยที่สำคัญสำหรับประชาคมผู้ปฏิบัติการระดับท้องถิ่นในสาขาศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษา

3.2 ข้อเสนอแนะด้านระบบการบริหารทุนวิจัย สามารถแบ่งได้เป็นสี่หัวข้อ ดังนี้

1. การสนับสนุนระบบบริหารความรู้/การวิจัย โดยหน่วยบริหารทุน (PMU) ในระดับสถาบันอุดมศึกษาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

เมื่อพิจารณาผ่านการจัดกลุ่มสถาบันอุดมศึกษาของ อววน. (2564) ออกเป็นหกกลุ่มและมีสามกลุ่มหลัก คือ กลุ่มการพัฒนางานวิจัยระดับแนวหน้าของโลก (16 แห่ง) กลุ่มพัฒนาเทคโนโลยีและส่งเสริมการสร้างนวัตกรรม (16 แห่ง) และกลุ่มพัฒนาชุมชนท้องถิ่นหรือชุมชนอื่น (35 แห่ง) และพบว่ามหาวิทยาลัยราชภัฏส่วนใหญ่จัดตัวเองอยู่ในกลุ่มที่สาม การประชุมประชาคมเสนอว่าทุนวิจัยประเภทพื้นฐาน (Fundamental Fund) ควรกระจายอย่างทั่วถึงสู่สถาบันอุดมศึกษาในท้องถิ่นขนาดเล็ก หรือกลุ่มที่สาม นอกจากนี้ทุนวิจัยประเภท Frontier Research หรือการวิจัยขั้นแนวหน้า และ Flagship ต่าง ๆ ควรมีแผนงานส่งเสริมเพื่อจัดตั้ง PMU ของสถาบันอุดมศึกษาในกลุ่มที่สาม และในคณะครุศาสตร์และศึกษาศาสตร์ที่สังกัดสถาบันอุดมศึกษากลุ่มที่หนึ่งและสองด้วย

นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอให้ PMU ของสถาบันอุดมศึกษามีอำนาจหน้าที่ในการพัฒนาโจทย์วิจัยบนพื้นฐานความต้องการของท้องถิ่นที่หลากหลาย และร่วมมือกับหน่วยงานและชุมชนท้องถิ่น เพื่อพัฒนาท้องถิ่นและมุ่งสู่ความเป็นเลิศระดับสากล ยิ่งไปกว่านี้รัฐควรกระตุ้นและสร้างพันธกิจทุนจากส่วนกลางและสถาบันในท้องถิ่นที่ให้ความสำคัญกับการผลิตความรู้บนฐานโจทย์ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (ศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษา) ในสัดส่วนมากขึ้น ดังที่กล่าวมาก่อนหน้านี้ว่าหน่วยการบริหารทุนและชุมชนวิจัยมีความสัมพันธ์แบบห่างเหิน ผู้ผลิตความรู้ในประชาคมขาดอิสรภาพในการกำหนดโจทย์วิจัย ระยะเวลาการพัฒนาโจทย์วิจัยและดำเนินการวิจัยสั้น และการบริหารทรัพยากรทุนวิจัยไม่ยืดหยุ่นแบบรับผิดชอบร่วม ดังนั้น

ข้อเสนอแนะจึงครอบคลุมถึงการกระจายอำนาจโดยให้หน่วย PMU ไปสู่การดูแลในระดับสถาบันอุดมศึกษาและองค์กรในท้องถิ่น อาทิ องค์การบริหารส่วนจังหวัด ซึ่ง ณ ปัจจุบันยังมีได้มีอำนาจหน้าที่จัดสรรงบประมาณเพื่อการวิจัยในพื้นที่ปกครองของตน รวมทั้งให้พัฒนาระบบการจัดสรรทุนวิจัยที่มอบอิสระภาพในการกำหนดทิศทางการผลิตความรู้สู่นักวิจัยในประชาคมให้มากขึ้น

2. การปรับเปลี่ยนแนวทางการผลิตความรู้/การวิจัยในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

ภายใต้แนวคิดของ บพท. (PMU A) ในเรื่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา (Education Sandbox) ซึ่งมีเป้าหมายให้พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาเป็นหนึ่งกลไกและกระบวนการปฏิรูปการศึกษา ที่สามารถจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่ และมีการบริหารจัดการที่ยืดหยุ่นคล่องตัว ไม่ต้องอิงกับมาตรฐานและกฎระเบียบที่ไม่จำเป็นหรือไม่เอื้อจากส่วนกลาง ซึ่งต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้ตราพระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562 เพื่อรองรับการดำเนินงานโครงการนวัตกรรมการศึกษา พื้นที่นำร่อง (6 พื้นที่ 8 จังหวัด) โดยมีวัตถุประสงค์ 4 ข้อ ได้แก่ 1) เพื่อการคิดค้น และพัฒนานวัตกรรมการศึกษาและการเรียนรู้ เพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของผู้เรียน รวมทั้งเพื่อดำเนินการให้มีการขยายผลไปใช้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานอื่น 2) เพื่อการลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพของเด็กไทยทั่วประเทศ 3) เพื่อการกระจายอำนาจและให้อิสระแก่หน่วยงานทางการศึกษาและสถานศึกษานำร่องในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา เพื่อเพิ่มความคล่องตัวในการบริหาร และการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และ 4) เพื่อสร้างและพัฒนานวัตกรรมในการจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา (หน่วยบริหารและจัดการทุนวิจัยด้านการพัฒนาระดับพื้นที่, 2563)

ทว่าเมื่อพิจารณาจากแนวคิด กลไกการบริหาร ขนาดทุนและวิธีจัดการทุนวิจัยอันเป็นพื้นฐานของการสร้างโครงสร้างพื้นฐานความรู้สาขาศึกษาศาสตร์ฯ ประชาคมชี้ให้เห็นว่า ยังไม่เปิดรับผู้ปฏิบัติการณ์ที่มีความหลากหลาย ด้วย PMU A มักกำหนดโจทย์ ภาศิ และพื้นที่ล่งหน้า นอกจากนี้ PMU A มีแนวโน้ม รับข้อเสนอที่มีวิธีการแสวงหาความรู้ความจริง (mode of inquiry) เชิงปริมาณ เน้นผลผลิตเชิงนวัตกรรมแบบสำเร็จรูป เป็นกลไก ในขณะที่ข้อเสนอโครงการที่ใช้วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพมีลักษณะยืดหยุ่น รับฟังเสียงที่อยู่ในสภาพเงียบงัน และเพื่อเอื้อให้เกิดการปรับเปลี่ยนเมื่อสภาวะการณ์ทำวิจัยในภาคสนามไม่เป็นไปตามที่วางแผนไม่อยู่ในกรอบวิจัยพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

ด้วยฐานคิดที่แตกต่างกันเหล่านี้ รัฐควรกำหนดนโยบายและแนวทางเพื่อสร้างการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์และวิธีคิดที่มีต่อความรู้/การวิจัยในศาสตร์นี้ ทั้งในเชิงทฤษฎีและภาคปฏิบัติในการบริหารจัดการทุน วิจัยพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา เพื่อขยายพื้นที่ความรู้ทางเลือกในการผลิตความรู้/การวิจัยสาขาศึกษาศาสตร์ฯที่มีความหลากหลาย ซึ่งการปรับเปลี่ยนนโยบายและแนวทางเหล่านี้ต้องสะท้อนออกมาผ่านการกำหนดโจทย์วิจัยและระบบการบริหารจัดการทุนวิจัยของ บพท. ระยะเวลาการพัฒนาข้อเสนอโครงการ และการขยายเขตทุนซึ่งขณะนี้มีสัดส่วนน้อยมาก เมื่อเทียบเคียงกับวัตถุประสงค์ของพระราชบัญญัติฯข้างต้น

3. การรับรองสิทธิท้องถิ่น/พื้นที่ในการจัดการทรัพยากรและต้นทุนในการผลิตความรู้/การวิจัยผ่านพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

ต่อเนื่องจากประเด็นที่ 2 ในพระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562 ในมาตรา 7 นั้น ได้กำหนดให้เพิ่ม/ขยายพื้นที่นวัตกรรมได้เมื่อพื้นที่ต่าง ๆ มีความพร้อม การจัดสรรทุนวิจัยตามพระราชบัญญัติ ในปี 2562 นั้น ครอบคลุม 6 พื้นที่ (8 จังหวัด) โดยมี บพท.(PMU A) เป็นผู้บริหารจัดการทุน ที่ผ่านมาบพท. (PMU A) ประกาศรับข้อเสนอโจทย์วิจัยปีละหนึ่งครั้ง โดยกำหนดให้ข้อเสนอต้องดำเนินการไปแล้วเสร็จภายใน หนึ่งเดือน และโครงการต้องแล้วเสร็จภายในหนึ่งปีงบประมาณ ซึ่งนับว่าเป็นการบริหารจัดการทุนที่ยั่งยืน กับเจตนารมณ์การสร้างความรู้ตามฐานคิดของพระราชบัญญัติ ที่เน้นความรับผิดชอบต่อร่วมของท้องถิ่น/พื้นที่ ตั้งแต่การพัฒนาโจทย์วิจัย การสร้างความรู้บนฐานการนำไปปฏิบัติทดลอง และต้องได้ความรู้ที่จับต้องใช้ ประโยชน์ในการแก้ปัญหาได้จริง

นอกจากนี้ที่ผ่านมา บพท.(PMU A) ได้กำหนดวงขอความรู้เพื่อลดความเหลื่อมล้ำและเพิ่มคุณภาพ การศึกษาและการเรียนรู้ในสองฐานหลักเท่านั้น คือ ฐานนวัตกรรมการศึกษา และฐานระบบการบริหาร การศึกษา แต่กระบวนการดำเนินงานของท้องถิ่น/พื้นที่เพื่อท้าทายปมปัญหาข้างต้นยังมีประเด็นปัญหาอีกมาก นอกจากนี้นวัตกรรมที่เป็นเรื่องของปรัชญาและวิถีคิดการจัดการศึกษาและการสร้างความเป็นมนุษย์ยังไม่ค่อย ได้รับการเน้นย้ำ ในความเป็นจริงในทุกพื้นที่ควรมีสติและโอกาสใช้ประโยชน์จากนโยบายและกฎหมายที่เอื้อ ต่อการพัฒนากระบวนการความรู้/การวิจัยตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562 ดังนั้นข้อเสนอแนะคือรัฐควรมีบทบาทสนับสนุนให้ท้องถิ่น/พื้นที่ที่สามารถดำเนินการได้อย่างอิสระ และให้ ประชาคมผู้ปฏิบัติการมีบทบาทหลักในการดำเนินการอย่างเข้มแข็ง โดยรัฐให้การรับรองสิทธิของท้องถิ่น/พื้นที่ ในการจัดระบบบริหารความรู้/การวิจัย สนับสนุนการสร้างกระบวนการเรียนรู้หรือร่วมเรียนรู้กับท้องถิ่น/พื้นที่ ในการพัฒนาระบบบริหารความรู้/การวิจัย โดยมีเป้าหมายที่จะให้เกิดการหนุนเสริมซึ่งกันและกันของ ประชาคมผู้ปฏิบัติการ ดังนั้นนอกจากการรับรองสิทธิของท้องถิ่น/พื้นที่แล้วคือการกระจายหน่วย PMU ไปสู่ จังหวัดต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น ซึ่งหมายถึงการต้องได้รับจัดสรรงบประมาณเพิ่มมากขึ้นด้วย เพราะพร้อมกันนั้นใน แต่ละจังหวัดควรจัดตั้งหน่วยงานย่อย หรือ node เพื่อทำหน้าที่เป็นหน่วยงานพื้นฐานสร้างระบบความรู้ แบ่งปันและเชื่อมโยงผู้ผลิตและผู้ใช้ประโยชน์ความรู้ กระบวนการดังกล่าวนี้เป็นกระบวนการเสริมสร้าง ศักยภาพของท้องถิ่น/พื้นที่ในการพัฒนาระบบบริหารความรู้/การวิจัย

ต่อเนื่องกันคือประชาคมมีข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนา PMU และ node ระดับจังหวัดและเครือข่ายเชิง พื้นที่ให้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีวิทยาการสร้างความรู้ ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างโมเดลการทำงานร่วมกับชุมชนโดยมี ส่วนกลางและสถาบันการศึกษาเป็นพี่เลี้ยงของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น (สกว. ท้องถิ่น) ซึ่งเป็นโมเดลที่น่าสนใจและควรได้รับการนำกลับมาทบทวน จุดเด่นในโมเดลนี้ อภิญา เพ็ญฟูสกุล (2558) วิเคราะห์ว่า ชุฒงานวิจัยของ สกว. ได้พัฒนาเครือข่ายในฐานะ “เป็นยุทธศาสตร์ของระเบียบวิธีวิจัย” แนวทางเช่นนี้ทำให้เราสามารถมองเครือข่ายหลุดพ้นไปจากกรอบคิดแบบโครงสร้างหน้าที่ที่เน้นเครือข่ายใน ระบบความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ เครือข่ายในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของวิธีการวิจัยตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อเรื่อง กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ ในแง่นี้เครือข่ายจึงหมายถึงเครือข่ายของการเรียนรู้และแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ ยกตัวอย่างที่ทีมนักวิจัยซึ่งจะมีทั้งนักวิชาการจากภายนอก เจ้าหน้าที่ของ สกว. และปราชญ์ ชาวบ้านจะมีการประชุมพบปะ พูดคุยกันครั้งแล้วครั้งเล่าเพื่อกำหนดปัญหาของการวิจัย ที่สำคัญคือการ

ประชุมในหมู่บ้านด้วยตนเอง เครือข่ายชาวบ้านทั้งในระดับอำเภอ ตำบล และหมู่บ้านจึงเป็นเวทีที่โจทย์วิจัยถูกทำให้ชัดเจน กระบวนการวิจัยถูกกำหนดเป็นขั้นตอน หัวใจสำคัญที่สุดคือเครือข่ายเป็นช่องทางที่ความรู้และประสบการณ์ถูกถ่ายทอด ขบคิด ถกเถียง ต่อรอง (อภิญญา เฟื่องฟูสกุล, 2558; สุริชัย หวันแก้ว และคณะ, 2561)

อนึ่งในห้วงทศวรรษที่ผ่านมาเราพบว่าผู้ปฏิบัติการหน้าใหม่จำนวนมากปรากฏขึ้นในพื้นที่ผลิตความรู้ ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น ผู้ปฏิบัติการหน้าใหม่เหล่านี้ นอกจากจะสมานานวิธีคิดการสร้างความรู้เชิงบริบทและมองผู้เรียนและชุมชนเป็นผู้กระทำการสร้างความรู้ได้ด้วยตนเองแล้ว ยังได้สานสนทนาตามแนวคิดศาสตร์การสอนเชิงวิพากษ์ (critical pedagogy) ศรัทธาการทำงานข้ามพรมแดนระหว่างศาสตร์ต่าง ๆ อีกด้วย เช่น จิตวิทยาการเรียนรู้กับสรีระวิทยาและการทำงานของสมอง ภาษาศาสตร์และพหุวัฒนธรรมศึกษากับการคิดขั้นสูง (critical thinking) การสร้างอัตมโนทัศน์ของผู้เรียน และ การเรียนทักษะเชิงวิพากษ์ผ่านประวัติศาสตร์และการศึกษาเปรียบเทียบ เป็นต้น ซึ่งควรถูกนับรวมในฐานะเครือข่ายเพื่อร่วมในกระบวนการข้างต้นด้วย

นอกจากนี้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องเนื่องกัน เราพบว่าสถานการณ์ปัญหาและระบบความรู้สาขาศึกษาศาสตร์ฯ ที่ไม่เป็นสากลและมีความหลากหลายนั้น สะท้อนภาพความเหลื่อมล้ำและความไม่เท่าเทียมของการเข้าถึงทรัพยากรและต้นทุนในการผลิตความรู้/การวิจัยของผู้ปฏิบัติการในประชาคมและระหว่างประชาคมสังคมศาสตร์กับศาสตร์อื่น ๆ ความเหลื่อมและความเป็นชายขอบภายในประชาคมจะพบได้ในกลุ่มผู้ปฏิบัติการที่ต้องการสร้างระบบความรู้ด้วยปรัชญา แนวคิดและวิธีวิทยาอื่น ๆ ในสาขาศึกษาศาสตร์ฯ ประกอบกับตำแหน่งแห่งที่ของกลุ่มผู้ปฏิบัติการในท้องถิ่น/พื้นที่ ซึ่งมีบริบทที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้นด้วยนโยบายพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา รัฐควรให้การรับรองสิทธิของท้องถิ่น/พื้นที่ในการจัดการระบบความรู้บนฐานความหลากหลายด้วย นั่นคือตั้งแต่ระดับภววิทยา (การดำรงอยู่ของความรู้) ญาณวิทยา (อะไรคือความรู้) และวิธีวิทยา (วิธีการแสวงหาความรู้) เพื่อให้พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาเป็นแหล่งผลิตความรู้/การวิจัยอย่างแท้จริง ซึ่งนอกจากจะเป็นฐานในการพัฒนาคนในระดับท้องถิ่น/พื้นที่แล้ว ยังเป็นฐานในการพัฒนาภาคส่วนอื่น ๆ ของไทยในอนาคต การฟื้นฟูฐานนวัตกรรมการศึกษาที่มีความหลากหลายเหล่านี้จึงเป็นการสร้างหลักประกันด้านคุณภาพของพลเมืองในสังคมไทยโดยรวมอีกด้วย นอกจากนี้หากกระบวนการทางการเมืองและการกำหนดนโยบายรับรองสิทธิท้องถิ่น/พื้นที่ และสร้างการมีส่วนร่วมของประชาคมผู้ปฏิบัติการเกิดขึ้นได้จริง จะถือเป็นทุนทางสังคมที่ฐานนวัตกรรมการศึกษาจะทำหน้าที่ในการปฏิรูปสังคมไทยผ่านระบบความรู้/การวิจัยในสาขาศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษาอย่างยั่งยืนต่อไป

4. การส่งเสริมโจทย์การวิจัยแถวหน้าหรือการข้ามสาขาเพื่อเปิดพรมแดนสาขาวิชาและรองรับความท้าทายใหม่

ข้อเสนอนี้ประมวลจากการประชุมประชาคมในสาขาศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษา โดยสามารถแบ่งออกได้เป็นสามกลุ่ม คือ 1) โรงเรียนในอนาคต ปรัชญา และศาสตร์การสอน 2) ความรู้เพื่อสร้างความเป็นมนุษย์ และ 3) ศึกษาศาสตร์ศึกษา (education studies) และการผลิตครุฑงดาวางด้านล่างนี้

ตาราง 1 ข้อเสนอแนะสำหรับโจทย์การวิจัยแฉกหน้าหรือการข้ามสาขา

โรงเรียนในอนาคต ปรัชญา ศาสตร์ การสอนและการผลิตครู	ความรู้เพื่อสร้างความเป็นมนุษย์	ศึกษาศาสตร์ศึกษา
1. ระบบการศึกษาของชาติสำหรับโลกอนาคต	1. การศึกษาเพื่อการปลดปล่อย (emancipatory education) เพื่อให้ผู้เรียนเป็นอิสระจากการครอบงำของระบบความรู้แบบทุนนิยม	1. การวิเคราะห์การศึกษา/ระบบการศึกษาโดยใช้แนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมือง (political economy)
2. คุณภาพใหม่ (New Quality) ทางการศึกษา (ตัวชี้วัดใหม่)	2. การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (transformative learning) เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตนเอง เกิดลักษณะและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ และสอดคล้องกับโลกสมัยใหม่	2. การวิจัยเชิงพื้นที่ (area-based research)
3. ระบบความรู้ด้านการศึกษาเพื่อรองรับโลกอนาคต	3. การสร้างสังคมประชาธิปไตยในโรงเรียน	3. การทบทวนรูปแบบการกระจายอำนาจทางการศึกษา
4. การรื้อสร้างแนวคิดทางการศึกษา กระแสหลักในประเทศไทย เช่น Constructivism	4. แนวทางการพัฒนาพลเมืองที่มีคุณภาพในโลกอนาคต	4. การวิเคราะห์ระบบอำนาจนิยมในโรงเรียน
5. จิตวิทยาการศึกษาเพื่อพัฒนาการเรียนรู้โดยผสมผสานกับศาสตร์อื่น เช่น แนวคิดประสาทวิทยาศาสตร์ (neuroscience education)	5. การพัฒนาการเรียนการสอนโดยใช้แนวคิด Eco-literacy เพื่อการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ	5. การวิเคราะห์เชิงวิพากษ์นโยบายการปฏิรูปการศึกษา
6. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยใช้แนวคิดเชิงวิพากษ์	7. การพัฒนาหลักสูตรทวิภาษา	6. การวิจัยที่ใช้แนวคิดแบบหลังมนุษย์นิยม (Posthumanism)
7. การศึกษารูปแบบการศึกษาทางเลือกที่ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ และตอบสนองคอนรู้นใหม่	8. การพัฒนาหลักสูตร/แนวการสอนสิทธิมนุษยชนศึกษา (human right education)	7. การวิจัยโดยใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่ นิยม หลังโครงสร้างนิยม และหลังอาณานิคมนิยม
8. การบูรณาการความรู้ชนพื้นเมืองกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์ (สหประชาชาติกำลังให้ความสำคัญ)	9. การพัฒนาหลักสูตร/แนวการสอนพหุวัฒนธรรมศึกษา (multicultural education)	8. การศึกษาข้ามวัฒนธรรม โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศอาเซียน
9. การจัดการเรียนการสอนที่ใช้แนวคิดพื้นที่เป็นฐาน (area-based education)		9. การพัฒนาการศึกษาทางเลือก
10. การจัดการศึกษาที่คำนึงถึงภูมิปัญญาของชุมชน		10. การวิจัยด้านนโยบายการศึกษาศึกษา
11. การผลิตครูที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์พื้นที่		11. การวิจัยด้านสังคมวิทยาการศึกษา
12. การปรับปรุงหลักสูตรการเตรียมครูให้เหมาะสมกับโรงเรียนในอนาคต		12. การวิจัยด้านการศึกษาเปรียบเทียบ
13. การสังเคราะห์/การทบทวนระบบความรู้ในการสร้างครู (approach ต่างๆ)		13. ประวัติศาสตร์ทางการศึกษา เพื่อเข้าใจรากเหง้าของปัญหา รากเหง้าของความรู้
		14. การรื้อสร้างวาทกรรมการศึกษา
		15. การรื้อสร้างทฤษฎีทางการศึกษาและการเรียนรู้
		16. การเสริมพลังอำนาจชุมชนในการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับพื้นที่

โรงเรียนในอนาคต ปรัชญา ศาสตร์	ความรู้เพื่อสร้างความเป็นมนุษย์	ศึกษาศาสตร์ศึกษา
การสอนและการผลิตครู		
14. การส่งเสริมแนวคิดสิทธิมนุษยชน		
ศึกษาในการฝึกหัดครูและใน		
สถานศึกษา		
15. การฝึกหัดครูที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม		
ร่วมทางสังคม (social engagement)		
16. การพัฒนาการจัดการเรียนการสอน		
สำหรับผู้ปกครอง (Parent education)		

สรุป

รายงานฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การสำรวจระบบบริหารจัดการความรู้และโครงสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์” และมุ่งตอบคำถามในสาขาย่อย คือ ศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษา ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ได้มาจากสองส่วนหลัก คือ การวิจัยเอกสาร และงานภาคสนามที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างและสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลหลักของประชาคมในสาขา เนื้อหาในการนำเสนอได้จัดเรียงไว้ให้สอดคล้องกับโจทย์การวิจัยหลัก โดยส่วนแรกเป็นการวิเคราะห์ให้เห็นลักษณะพื้นฐานของกลุ่มสาขาศึกษาศาสตร์ฯ ผ่านสองประเด็นหลัก คือ ผู้ผลิตความรู้ และการผลิตความรู้ ซึ่งพบว่ามียุทธศาสตร์รองรับจากกลุ่มผู้ผลิตหลัก (ผู้ปฏิบัติกรหน้าเดิม) แต่กระนั้นก็เผยให้เห็นพลวัตจากการปรากฏตัวของกลุ่มผู้ปฏิบัติกรหน้าใหม่ ทำให้การศึกษาเป็นพื้นที่ของการปะทะ ช่วงชิง ต่อรองของแนวคิดและกลุ่มคนที่หลากหลายมากกว่าจะเป็นพื้นที่ที่ถูกแช่แข็งหยุดนิ่ง ส่วนต่อมาเป็นการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและอุปสรรคในระบบบริหารความรู้/การวิจัยในสาขาศึกษาศาสตร์ฯ โดยอภิปรายผ่านประเด็นหลักคือการจัดแบ่งหน่วยงานในระบบบริหารจัดการความรู้ (ระบบ อววน.) และการกำหนดยุทธศาสตร์และการจัดสรรทุนวิจัย ซึ่งพบว่ามีทั้งที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อประชาคม ปัจจัยสำคัญเนื่องจากประชาคมสังคมศาสตร์และสาขาย่อยอย่างศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาการศึกษาอยู่ในฐานะชายขอบในระบบ อววน. ทั้งหมดจึงนำมาสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ซึ่งเป็นส่วนสุดท้ายของรายงาน โดยในส่วนนี้ครอบคลุมสองประเด็นสำคัญคือระบบความรู้และการวิจัย และระบบการบริหารทุนวิจัย ซึ่งจะมีประมวลโจทย์การวิจัยแถวหน้าหรือการข้ามสาขาเพื่อเปิดพรมแดนสาขาวิชาให้กว้างขวางขึ้น และรองรับความท้าทายใหม่รวมอยู่ด้วย

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2562). *PMU พบประชาคมวิจัย* [PowerPoint Slides]. กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.

กองบริหารงานวิจัย มหาวิทยาลัยมหิดล. (2563). การเสนอโครงการวิจัยเพื่อขอรับทุน *Fundamental Fund (FF) ประเภท Basic Research Fund ประจำปีงบประมาณ 2565*.

https://op.mahidol.ac.th/ra/contents/research_fund/FF-2565/MAIL-01.pdf

กาญจนา เจริญศรี และคณะ. (2559). โครงการการสังเคราะห์งานวิจัยภายใต้กรอบการวิจัยใน 5 กลุ่มประเด็น เรื่อง การสังเคราะห์งานวิจัยภายใต้กรอบการวิจัยเพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

เพ็ญณี แนนรท. (2550). การสังเคราะห์งานวิจัยทางการศึกษาในประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2539-2542. สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

เพ็ญณี แนนรท และกาญจนา เจริญศรี. (2547). การสังเคราะห์นวัตกรรมการเรียนการสอนจากผลงานวิจัยกลุ่ม วิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาอังกฤษ. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ภารกิจการพัฒนาและสนับสนุนเส้นทางอาชีพนักวิจัยและนวัตกรรม และการสนับสนุนการวิจัยเชิงวิชาการ. (29 มกราคม 2564). ประกาศรับข้อเสนอโครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต วช. ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ประจำปี 2564. สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.

<https://nriis.nrct.go.th/NewsEventDetail.aspx?nid=8372>

รายกิจจานุเบกษา. (24 มีนาคม 2564). กฎกระทรวง การจัดกลุ่มสถาบันอุดมศึกษา พ.ศ.2564.

http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2564/A/021/T_0001.PDF

วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2563). วิพากษ์ วิจารณ์ แลวิจัย. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม.

สมปอง คล้ายหนองสรวง. (2562). ทุน *Fundamental* ประเภท *Basic Function* และกำหนดการสำคัญ.

https://research.sci.psu.ac.th/images/file/TRSI/TRSI-Fundamental_Basic_Function_12-11-62.pdf?fbclid=IwAR05QK9MemRv3jwip_56Gklv1zkArDwug_AdXDWPdNr9ottOnKWcWEAFQA

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.). (2563). การจัดสรรเงินทุนวิจัย *Fundamental Fund (FF)* ในรูปแบบเงินก้อน (*Block Grant*) เพื่อสร้างความเข้มแข็งด้านการวิจัยให้กับมหาวิทยาลัยในแต่ละกลุ่มพันธกิจ บนหลัก *Performance Based*.

https://research.sci.psu.ac.th/images/strategy63/64/Fundamental_Fund_-_15-09-63_final.pdf

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา. (2562). รายงานประจำปี 2562.

<https://www.ksp.or.th/ksp2018/2020/05/18755/>

สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรมแห่งชาติ (สอวช.). (2563). การวิจัยขั้นแนวหน้า *Frontier Research* เพื่อกำหนดอนาคตประเทศ.

<https://www.nxpo.or.th/th/frontier-research/>

สุรางค์ ไคว์ตระกูล. (2553). จิตวิทยาการศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 9). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุริชัย หวันแก้ว, อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, ประภาส ปิ่นตบแต่ง, เลิศชาย ศิริชัย, ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ, มณีรัตน์ มิตรประสาธ, สุรางค์รัตน์ จำเนียรพล. (2561). *โครงการวิจัยเชิงสังเคราะห์การวิจัยเพื่อท้องถิ่นจาก มติยุทธศาสตร์ เรื่องความเป็นธรรมและการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม*. สำนักงานกองทุนสนับสนุน การวิจัย (สกว.) ฝ่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น.

หน่วยบริหารและจัดการทุนวิจัยด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.). (2563). *ประกาศรับข้อเสนอโครงการวิจัย ภายใต้แผนงานริเริ่มสำคัญ (Flagship) ประจำปี 2564 “พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา (Education Sandbox)”*.

<https://nriis.nrct.go.th/FileUpload/AttatchFile/News/256312221738197884396.pdf>

อนุชิต วัฒนาพร. (2547). *การสังเคราะห์วิทยานิพนธ์ สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา ปีการศึกษา 2539-2545 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต (การสอนสังคม ศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อภิญา เพ็ญฟูสกุล. (2558). *ศิลปวัฒนธรรมในความเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรม*. ใน อานันท์ กาญจนพันธุ์ (บ.ก.), กำกืดกำปาก งานวิจัยวัฒนธรรมภาคเหนือ (น.35-89). ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อรรถสิทธิ์ แสงกล้า. (2554). *การวิเคราะห์วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น ในช่วงปี พ.ศ. 2538-2551*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต (สังคม ศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

อรุณี หงษ์ศิริวัฒน์, สุวิมล ธนะผลเลิศ, ยุรวัดน์ คล้ายมงคล, คงคาร์ตัน กิจจานนท์. (2552). *การพัฒนาระบบ สารสนเทศคลังสมองด้านครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ในประเทศไทย*. คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2554). *พื้นที่ความรู้และกลไกเชิงซ้อนในจินตนาการใหม่ของสังคมเปลี่ยนผ่าน*. *จินตนาการใหม่ทางสังคมวิทยา*. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

Rattana Lao. (2015). *A Critical Study of Thailand's Higher Education Reforms: The Culture of Borrowing*. Routledge.

UNESCO. (2007). *Decentralized education planning in the context of public sector management reform*. Bangkok: Thailand.

Wikipedia.com. (14 มกราคม 2564). *รายชื่อคณะศึกษาศาสตร์ในประเทศไทย*.

<https://th.wikipedia.org/wiki/รายชื่อคณะศึกษาศาสตร์ในประเทศไทย>

ผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วย

1. นักวิชาการด้านศึกษาศาสตร์และจิตวิทยาในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ จำนวน 14 คน ได้แก่
 - 1) ผศ.ดร. เกสรี ลัดเลีย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา
 - 2) ผศ.ดร. มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ
 - 3) รศ.ดร. อนุชาติ พวงสำลี คณะวิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 - 4) รศ.ดร. วรณดี สุทธินรากร คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (บางเขน)
 - 5) อ.ดร. อรรถชณม์ สัจจะพัฒนกุล คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
 - 6) รศ.ดร. เกียรติสุดา ศรีสุข คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 - 7) รศ.ดร. ภิญญาพันธุ์ พงนะลาวัณย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
 - 8) ผศ.ดร. เจนสมุทรร แสงพันธ์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 - 9) ผศ.ดร. ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
 - 10) ผศ.ดร. ปรมะ แขวงเมือง คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม
 - 11) ผศ.ดร. อรรถพล อนันตวรสกุล คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 - 12) ผศ.ดร. ชนัดดา ภูหงส์ทอง คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
 - 13) ผศ.ดร. พรใจ ลีทองอิน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 - 14) ดร.อำภา แก้วกำกวง สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต
2. ครูประจำการในโรงเรียนของรัฐ จำนวน 1 คน ได้แก่ ว่าที่ร้อยตรี ธนวรรณ สุวรรณपाल โรงเรียนวัดธาตุทอง กรุงเทพมหานคร
3. นักวิชาการอิสระ จำนวน 1 คน ได้แก่ อาจารย์ชูพิง เกษมณี
4. นักวิชาการในองค์กรเอกชนที่ทำงานด้านการศึกษาและจิตวิทยา จำนวน 1 คน ได้แก่ ดร.ฉัตรียา เลิศวิชา จากกลุ่ม BBL Brain-based Learning Thailand

5. Working Paper โครงการย่อย “การสำรวจสถานการณ์ปัญหาและการพัฒนาระบบ ความรู้ในศาสตร์ วารสารศาสตร์ และการสื่อสารมวลชน ในประเทศไทย”

ภายใต้โครงการการจัดทำสมุดปกขาว “ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อการยกระดับระบบบริหารจัดการ
ความรู้และการปรับปรุงโครงสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์ของประเทศไทย”

ส่วนที่ 1 แนวคิดหลักและระเบียบวิธีการศึกษา

ที่มาและความสำคัญ

ดังที่มีการจัดตั้งกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) แทนที่
กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแต่เดิมนั้น จึงทำให้อำนาจหน้าที่ของกระทรวง อว. มีมากกว่ากรอบเดิมที่
จำกัดอยู่วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และได้ขยายมาถึงศิลปวิทยาการอื่น อันได้แก่ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์
และศิลปกรรมศาสตร์ ซึ่งต้องการการสนับสนุนและนโยบายที่เหมาะสมพร้อมกันนั้นเองได้มีการจัดตั้ง
สำนักงานสถานนโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (สอวช.) ทำหน้าที่เป็น
สำนักงานเลขานุการของสถานนโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ เพื่อให้นโยบาย
การผลิตความรู้และมนุษย์ในขั้นสูงเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และมีทิศทาง **หน้าที่หนึ่งคือ การวิจัยระบบและ
ออกแบบกลไก (System Research & Mechanism Design)**

สำหรับระบบอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (อววน.) ในปัจจุบัน โดยสังเขปเป็น
ดังนี้

- สอวช. ดูแลภาพรวมของอุดมศึกษา และการวิจัย การออกแบบกลไก และการเชื่อมโยงกับ
กระทรวงอื่น
- ฝั่งอุดมศึกษา อยู่ใน การดูแลของ สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและ
นวัตกรรม
- ฝั่งการวิจัย ระดับนโยบายการวิจัย ดูแลโดย สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย
และนวัตกรรม (สกสว.) หรือ สกว. เดิม แบ่งเป็น 4 platforms ดังนี้
 - การพัฒนากำลังคนและสถาบันความรู้
 - การวิจัยและสร้างนวัตกรรมเพื่อตอบโจทย์ความท้าทายของสังคม
 - การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อเพิ่มขีดความสามารถการแข่งขัน
 - การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่และลดความเหลื่อมล้ำ
- ในระดับที่ถดถองมา ประกอบด้วยหน่วยบริหารโปรแกรม (Program Management Unit: PMU)
เพื่อบริหารโปรแกรมและให้ทุนวิจัย อันได้แก่

- สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)
- สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (NIA)
- สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร องค์การมหาชน (สวก.)
- สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส)
- หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.)
- หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนากำลังคน และทุนด้านการพัฒนา สถาบันอุดมศึกษา การวิจัย และสร้างนวัตกรรม (บพค.)
- หน่วยบริหารจัดการทุนด้านการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (บพข.)

คำถามสำคัญคือว่า ระบบใหม่นี้จะสามารถสนับสนุนการพัฒนาของอุดมศึกษาไทยในสายสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์อย่างไร และจะมีการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบที่สอดคล้องกันอย่างไร สอวช. และสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จึงได้พัฒนาโครงการย่อยการจัดทำสมุดปกขาว “ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อการยกระดับระบบบริหารจัดการความรู้ และการปรับปรุงโครงสร้างความรู้ ทางสังคมศาสตร์ของประเทศไทย” รายงานที่ได้จะเป็นรายงานที่กระชับ หวังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ ต่อระบบความรู้สังคมศาสตร์ เสนอต่อ คณะกรรมการขับเคลื่อนการปฏิรูปการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

กลุ่มสาขาวิชานิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และการสื่อสารมวลชน เป็นหนึ่งในสาขาวิชาย่อย³¹ที่ถูกกำหนดให้ทำการศึกษา ซึ่งภายใต้โครงการนี้ จะใช้ชื่อว่า โครงการย่อยการสำรวจสถานการณ์ปัญหาและการพัฒนาระบบความรู้ นิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และการสื่อสารมวลชนไทย มีรายละเอียดโดยสังเขปดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์

1. สำรวจและทบทวนระบบบริหารจัดการความรู้ โครงสร้างความรู้ และนิเวศความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์และการสื่อสารมวลชนในประเทศไทยโดยสังเขป
2. สร้างการมีส่วนร่วมในขั้นต้นสำหรับประชาคมวิชาการนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์และการสื่อสารมวลชน ในการร่วมออกแบบแนวทางการยกระดับระบบบริหารจัดการความรู้และการปรับปรุงโครงสร้างความรู้
3. เสนอแนะแนวทางสำคัญสำหรับการยกระดับระบบบริหารจัดการความรู้และการปรับปรุงโครงสร้างความรู้ทางนิเทศศาสตร์

³¹ สาขาวิชาย่อยที่ทำการศึกษได้แก่ 1) รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์และนโยบายศึกษา 2) เศรษฐศาสตร์ 3) สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา 4) ศึกษาศาสตร์และจิตวิทยา 5) นิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์และการสื่อสารมวลชน

กรอบแนวคิดหลักและขอบเขตการวิจัย

สำหรับงานวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยจะอาศัยกรอบความคิดจากทฤษฎี Structuration ที่ศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมผ่านพลวัตของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้าง (structure) กับผู้กระทำการ (agency) โดยมองว่ามนุษย์สร้างประวัติศาสตร์ภายใต้เงื่อนไขที่ถูกกำหนดโดยโครงสร้างทางอำนาจในสังคม ขณะเดียวกันโครงสร้างดังกล่าวก็ถูกประกอบสร้างขึ้นมาโดยผู้กระทำการทั้งที่เป็นมนุษย์ในระดับปัจเจกและกลุ่มสังคมผ่านความสัมพันธ์ทางสังคมในรูปแบบต่างๆ ซึ่งมีฐานอยู่บนตัวแปรทางสังคมต่างๆไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ ชนชั้น เพศสภาพ เชื้อชาติ หรือปัจจัยที่ส่งผลต่อการประกอบสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะอื่นๆ อาทิ นโยบาย การสะสมทุน และทิศทาง เป้าหมายขององค์กร เป็นต้น³²

ในขณะเดียวกัน การวิจัยนี้ก็จะใช้มุมมองทางเศรษฐศาสตร์การเมืองที่เน้นการวิเคราะห์แบบเป็นองค์รวมของความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆในโครงสร้างและเน้นมิติทางประวัติศาสตร์ เพื่อตั้งคำถามต่อการพัฒนาองค์ความรู้ในสาขาทางนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน ในประเด็นเกี่ยวกับการกระจายของสาขาย่อย และหัวข้อในการศึกษาวิจัย ตลอดจนปัจจัยสำคัญและวิกฤติการณ์ที่ส่งผลต่อการสร้างองค์ความรู้ ตลอดจนแนวทางในการคลี่คลายวิกฤติการณ์ดังกล่าว³³

ในบริบทของการศึกษาทางนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนซึ่งเป็นสาขาวิชาที่มีการตั้งข้อสังเกตว่าค่อนข้างที่จะขาดความเข้มแข็งทางวิชาการของสาขาวิทยาการ (academic discipline) สืบเนื่องมาจากการที่นิเทศศาสตร์เป็นศาสตร์ค่อนข้างใหม่และมีรากฐานที่พัฒนามาจากการศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารในศาสตร์ต่างๆ ที่มีการจัดตั้งมายาวนานกว่าอย่างจิตวิทยา สังคมวิทยา ภาษาศาสตร์ รัฐศาสตร์ เป็นต้น ด้วยที่มาของศาสตร์และความหลากหลายในสาขาวิชาทางด้านนิเทศศาสตร์³⁴ทำให้ความสนใจในการศึกษาปรากฏการณ์ทางการสื่อสารและการให้ค่านิยมการสื่อสารมีความหลากหลายสูง นำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ที่ขาดเอกภาพและทิศทางที่หล่อหลอมการสร้างองค์ความรู้ก็ไม่ค่อยเป็นปึกแผ่นเท่ากับศาสตร์อื่น³⁵

นอกจากนี้ การที่นักวิชาการทางด้านนิเทศศาสตร์มีภูมิหลังแตกต่างกัน ทำให้มีการยึดถือกระบวนทัศน์ใดกระบวนทัศน์หนึ่งในการศึกษาแตกต่างกันไปด้วย ผลที่เกิดขึ้นตามมา คือ ความขัดแย้งในการกำหนดมุมมองและแนวทางการแก้ปัญหา ตลอดจนขอบเขตการศึกษาทางด้านนิเทศศาสตร์มีลักษณะแตกกระสาน

³² Giddens, A. (1984). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. Cambridge: Polity Press

³³ Mosco V. (2015) *The Political Economy of Communication: A Living Tradition*. In: Albornoz L.A. (eds) *Power, Media, Culture. Global Transformations in Media and Communication Research*. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/9781137540089_2

³⁴ สาขาวิชาในคณะนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนที่มักจะพบเห็นเป็นพื้นฐานมาแต่ดั้งเดิมได้แก่ สาขาประชาสัมพันธ์ สาขาการหนังสือพิมพ์ สาขาภาพยนตร์ สาขาวิทยุ สาขาสื่อสารการแสดง สาขาวิทยุโทรทัศน์ สาขาโฆษณา เป็นต้น หากเมื่อมีการจัดตั้งคณะหรือสถาบันที่มีการเรียนการสอนในด้านนี้ขึ้นมาใหม่ก็จะมีกรอบครอบคลุมสาขาที่แตกต่างในฐานความรู้ ซึ่งอาจบ่งบอกถึงความเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีและมีความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น เช่น สาขาสื่อใหม่ สาขาสื่อดิจิทัล สาขาการออกแบบการสื่อสาร หรือสาขาเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นต้น

³⁵ ชาติรี ใต้ฟ้าพูล. “สายธารแห่งปัญญา นิเทศศาสตร์ศึกษาในศตวรรษที่ 21.” เผยแพร่ใน *วารสารวารสารศาสตร์*. ฉบับพิเศษครบรอบ 55 ปี คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน พ.ศ. 2552. หน้า 27 – 38.

ชานเซ็น ต่อขยายออกไปตามความสนใจของผู้ที่ทำการศึกษ จนกระทั่งไม่สามารถกำหนดขอบเขตที่แน่นอนได้ว่า นิเทศศาสตร์ควรจะมีศูนย์กลางการศึกษาในเรื่องใด³⁶

อย่างไรก็ดี ด้วยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสารและวงการสื่อสารมวลชนในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 จึงทำให้นิเทศศาสตร์เป็นศาสตร์ที่มีความนิยมสูง เฉพาะในประเทศไทยมีการขยายตัวของศาสตร์นี้อย่างกว้างขวางในการศึกษาระดับอุดมศึกษาโดยเฉพาะระดับปริญญาบัณฑิตที่เน้นผลิตบัณฑิตเพื่อเข้าสู่ตลาดแรงงานทั้งในมหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชน ขณะเดียวกันการสร้างองค์ความรู้ที่มีเอกภาพและทิศทางชัดเจนกลับยังไม่เห็นชัดเจนเท่ากับสาขาอื่นในสายสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สะท้อนให้เห็นได้ส่วนหนึ่งจากการที่การประชุมทางวิชาการกลางประจำปีของศาสตร์ในระดับประเทศที่เป็นความร่วมมือของพหุสถาบันหรือองค์กรทางวิชาการในประเทศเพิ่งได้เริ่มจัดให้มีขึ้นเพียง 5 ปีที่ผ่านมา ทั้งๆ ที่ได้มีการก่อเกิดศาสตร์นี้มาเกิน 50 ปีแล้ว³⁷

แม้ในจุดเริ่มต้นของนิเทศศาสตร์จะเป็นศาสตร์ใหม่ที่พัฒนามาจากฐานคิดของศาสตร์อื่นๆ แต่ในด้านของการพัฒนาองค์ความรู้จากการวิจัยสู่สังคมก็พบความพยายามจำแนกบริบทของนิเทศศาสตร์ออกเป็นมิติต่างๆ เช่น การสื่อสารการเมือง การสื่อสารมวลชน การสื่อสารสุขภาพ การสื่อสารการตลาด ฯลฯ รวมถึงยุคที่อิทธิพลของเทคโนโลยีการสื่อสารยุคดิจิทัลที่เข้ามาพลิกโฉมทำให้เกิดปรากฏการณ์ใหม่ๆ ทางสังคม ตลอดจนภาวะวิกฤตต่างๆ ที่ทวีปริมาณและความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ การเรียกร้ององค์ความรู้ด้านการสื่อสารในภาวะความเสี่ยง (risk communication) หรือการสื่อสารในภาวะวิกฤต (crisis communication) จึงเป็นการสะท้อนความคาดหวังของสังคมที่มีต่อศาสตร์ของการสื่อสารในฐานะกลไกสำคัญในการแก้ปัญหาของประเทศมากขึ้นเรื่อยๆ เหล่านี้จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ต้องมีการทบทวนสถานะองค์ความรู้ของนิเทศศาสตร์ให้เท่าทันกับบริบทร่วมสมัย

งานวิจัยนี้จึงจะศึกษาประเด็นตามที่ระบุในวัตถุประสงค์การวิจัยโดยอาศัยโครงสร้างของสถาบันทางวิชาการที่มีการสร้างองค์ความรู้ทางนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนในประเทศไทยซึ่งมีโครงสร้าง ประวัติศาสตร์ แบบแผนการพัฒนา และทิศทางของนโยบายที่ค่อนข้างจะแตกต่างกันชัดเจน โดยจะแบ่งเป็นสามกลุ่มหลักคือ กลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย กลุ่มมหาวิทยาลัยเอกชน และกลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ

แผนภาพที่ 1 แสดงโครงสร้างของสถาบันทางวิชาการที่มีการสร้างองค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ในประเทศไทย

กลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย

กลุ่มมหาวิทยาลัยเอกชน

กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ

³⁶ Ibid.

³⁷ การประชุมวิชาการระดับชาติด้านการสื่อสาร ครั้งที่ 5 ประจำปี 2564 (National Communication Academic Conference) จะจัดขึ้นในวันศุกร์ที่ 16 กรกฎาคม 2564 โดยเป็นความร่วมมือระหว่างคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการจัดการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) สมาคมวิชาการนิเทศศาสตร์และการสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย สภาสถาบันนักวิชาการสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย และ สมาคมโฆษณาแห่งประเทศไทย

แนวทางและวิธีการศึกษา

งานวิจัยนี้จะเก็บข้อมูลโดยวิธีการวิจัยดังต่อไปนี้ การวิจัยเอกสารที่รวมการวิเคราะห์ห่อภิมาณ (meta-analysis) การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการสนทนากลุ่มเพื่อให้ได้ทั้งข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับความรู้ในวิชาการนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน จากสถาบันที่มีการเรียนการสอนด้านนี้ภายใต้โครงสร้างของมหาวิทยาลัยที่แตกต่างกัน รวมไปถึง ประสบการณ์จริงของบริหารจัดการความรู้ในสาขาดังกล่าว ปัญหาและอุปสรรค ตลอดจน ข้อเสนอแนะจากการมีส่วนร่วมในการวิจัยของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ในภาพรวม การสำรวจหรือการวิเคราะห์ห่อภิมาณ (meta-analysis) งานวิจัยในสาขาวิชาต่าง ๆ จะทำให้เห็นโครงสร้างขององค์ความรู้ พัฒนาการของความรู้ที่เกิดจากงานวิจัย และแนวโน้มหรือทิศทางการศึกษาวิจัย รวมถึงประเด็นที่เป็นจุดเน้นและจุดขาดแคลนหรือช่องว่างขององค์ความรู้ในสาขาวิชาที่ทำการศึกษา ทั้งนี้ วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสำรวจงานวิจัยด้านการสื่อสารระบุว่าแนวทางในวิเคราะห์ห่อภิมาณเชิงปริมาณสามารถแบ่งออกเป็น 2 แนวทางหลัก ได้แก่ การศึกษาวิเคราะห์แนวโน้มของประเด็น/หัวข้อการศึกษาวิจัย (topical trend analysis) เพื่อวัดความสนใจเชิงวิชาการที่มีต่อประเด็น/หัวข้อที่ปรากฏในแหล่งความรู้ในสาขาวิชา กล่าวคือเป็นการวัดสิ่งที่นักวิชาการกล่าวถึงในงานศึกษาวิจัย เช่น วิเคราะห์ประเด็นการวิจัยจากวารสารเชิงวิชาการในฐานะข้อมูลระดับต่าง ๆ ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงปริมาณ (quantitative content analysis³⁸) ผลจะสะท้อนให้เห็นหัวข้อที่ได้รับความสนใจในแวดวง อีกแนวทางเป็นการวิเคราะห์การอ้างอิงเพื่อสำรวจกลุ่มความสนใจ (clusters) ในสาขาวิชา เช่น การวัดความนิยมของประเด็นการวิจัยจากจำนวนการอ้างอิงและศึกษาเครือข่ายการอ้างอิง ซึ่งทั้ง 2 แนวทางสามารถนำมาใช้วิเคราะห์ห่อภิมาณร่วมกันได้

ที่ผ่านมาการสำรวจงานวิจัยในสาขาวิชาด้านการสื่อสารที่ใช้วิธีการศึกษาวิเคราะห์แนวโน้มของประเด็น/หัวข้อการศึกษาวิจัย (topical trend analysis) มักจะเป็นการเน้นสำรวจที่จำกัดวงอยู่ในอาณาบริเวณศึกษาย่อยหรือสาขาวิชาย่อย เช่น สำรวจเฉพาะในงานศึกษาภายใต้ร่มการสื่อสารมวลชน (mass communication) ผลกระทบของสื่อและการสื่อสาร (media and communication effects) การสื่อสารในภาวะวิกฤต (crisis communication) การประชาสัมพันธ์ (public relations) สื่อใหม่ (new media) และการศึกษาอินเทอร์เน็ต (internet studies) (Chan & Grill, 2020)

อย่างไรก็ดี ยังมีงานศึกษาที่ทำการสำรวจงานวิจัยด้านการสื่อสารที่ครอบคลุมประเด็นวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารในภาพกว้างปรากฏอยู่ด้วย เช่น งานของ Elisabeth Günther และ Emese Domahidi (2017) ที่วิเคราะห์บทความย่อของบทความวิจัยจำนวน 15,172 ชิ้นที่ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการด้านการสื่อสารจำนวน 19 รายชื่อ³⁹ ในช่วง 80 ปี (ตั้งแต่ปีค.ศ. 1935-2015) เพื่อสำรวจประเด็นวิจัยด้านการสื่อสารและค้นหาคำความรู้ในข้อมูล งานชิ้นนี้ใช้การประมวลผลภาษาธรรมชาติ (natural language processing: NLP) ด้วย

³⁸ การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงปริมาณในที่นี้ หมายถึง การวิเคราะห์เนื้อหาด้วยคอมพิวเตอร์โดยใช้วิธีการประมวลผลภาษาธรรมชาติ (natural language processing) เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาที่ปรากฏในบทความย่อ (abstract) ของงานวิจัย

³⁹ จากฐานข้อมูล EBSCOhost metadatabase

อัลกอริทึม⁴⁰ ในการประมวลผลข้อมูลออกมาเป็นกลุ่มหัวข้อ/ประเด็นการวิจัยหลักด้านการสื่อสาร ผลสรุปออกมาเป็น 15 หัวข้อหลักรายละเอียดตามตารางที่ 1 นอกจากนี้ ผลการศึกษาของงานชิ้นนี้ยังพบว่า 2 ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนางานวิจัยและองค์ความรู้ คือ 1) ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ซึ่งส่งผลต่อ 2) การพัฒนาเชิงสถาบัน/องค์กร เช่น การเกิดวารสารใหม่เพื่อรองรับประเด็นวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีใหม่ ตัวอย่างเช่นวารสาร *New Media & Society* และ *Journal of Computer-Mediated Communication* ถูกก่อตั้งขึ้นในช่วงที่เกิดพัฒนาการสื่อใหม่ในสังคมโลกเพื่อเป็นแหล่งรองรับความสนใจเชิงวิชาการที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

นอกจากนี้ ผลการศึกษายังพบว่าจำนวนงานวิจัยที่เน้นศึกษาการสื่อสารผ่านคอมพิวเตอร์ (computer-mediated communication: CMC) มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญตั้งแต่ช่วงศตวรรษที่ 19 (ตามพัฒนาการของอินเทอร์เน็ต) เป็นต้นมา จนกลายเป็นแหล่งองค์ความรู้หลักของสาขาวิชาด้านการสื่อสาร (Günther & Domahidi, 2017)⁴¹

ตารางที่ 1 สรุปหัวข้อหลักของงานวิจัยด้านการสื่อสารที่พบในวารสารวิชาการด้านการสื่อสารในช่วง 1935-2015

อันดับ	จำนวน (n)	หัวข้อ/ประเด็น
1	1,647	การศึกษา (Education)
2	1,449	การตลาดและประชาสัมพันธ์ (Marketing and PR)
3	1,106	การใช้สื่อ (Media use)
4	793	การวิจัยเชิงเปรียบเทียบและภาพเหมารวม (Comparative research and media stereotypes)
5	750	สุขภาพ (Health)
6	692	สื่อใหม่ (New media)
7	661	การวิจัยด้วยการสำรวจและการสัมภาษณ์ (Survey and interview research)
8	631	สื่อ ความรุนแรง และผลกระทบ (Media violence and media effects)
9	589	ศาสนา (Religion)
10	551	ครอบครัวและการพัฒนา (Family and development)
11	526	เยาวชนที่มีความเสี่ยง (Youth at risk)

⁴⁰ แนวทางการสำรวจหัวข้อ/ประเด็นการวิจัยโดยอาศัยอัลกอริทึมเรียนรู้และประมวลผลประเภทข้อความ (NLP) ที่ได้รับการยอมรับในแวดวงวิชาการ คือ **topic modeling**

⁴¹ Günther, E., & Domahidi, E. (2017). What Communication Scholars Write About: An Analysis of 80 Years of Research in High-Impact Journals. *International Journal Of Communication*, 11(2017), 3051-3071.

อันดับ	จำนวน (n)	หัวข้อ/ประเด็น
12	509	ความเชื่อมั่น ความเป็นส่วนตัว และความน่าเชื่อถือ (Trust, privacy, and credibility)
13	425	ภาษา (Language)
14	287	ความสัมพันธ์ (Relationships)
15	223	ความขัดแย้งและวิกฤต (Crisis and conflict)

ในลักษณะใกล้เคียงกัน Chan และ Grill (2020) ใช้การวิเคราะห์เครือข่ายการอ้างอิงเพื่อสำรวจหัวข้อ/ประเด็นวิจัยในสาขาวิชาการด้านการสื่อสาร รวมถึงวัดความนิยมที่มีต่อหัวข้อ/ประเด็นที่ศึกษาที่ปรากฏในบทความตีพิมพ์ในวารสารวิชาการด้านการสื่อสารทั้งหมด 18 รายชื่อในช่วงตั้งแต่ปีค.ศ. 2000-2017 ซึ่งผลสรุปออกมาเป็น 40 หัวข้อ/ประเด็นหลักรายละเอียดตามตารางที่ 2 โดยหัวข้อ/ประเด็นที่ได้รับความนิยมในสาขาวิชาสามารถสรุปออกมาได้ดังแผนภาพที่ 2 (Chan & Grill, 2020)⁴²

ตารางที่ 2 สรุป 40 หัวข้อ/ประเด็นหลักที่พบจากในวารสารวิชาการด้านการสื่อสารในช่วง 2000-2017

หัวข้อ/ประเด็น (topics)	คำสำคัญ (keywords)	หัวข้อ/ประเด็น (topics)	คำสำคัญ (keywords)
สื่อสังคม (Social media)	twitter, facebook, blogs, snss, tweet, sns, blogging	การเจรจาหารือ (Deliberation)	deliberation, government, deliberative, policy, opinion, democracy, governance
การสื่อสารทางการแพทย์ (Clinical communication)	physician, literacy, diabetes, care, nurse, numeracy, provider	การสำรวจ (Surveys)	respondent, telephone, survey, nonresponse, mail, household, estimate
เครือข่ายสังคม (Social network)	capital, social, network, tie, collective, identity, movement	วิพากษ์และวัฒนธรรมศึกษา (Cultural studies/critique)	space, critique, feminist, contemporary, copyright, meme, ethnographic

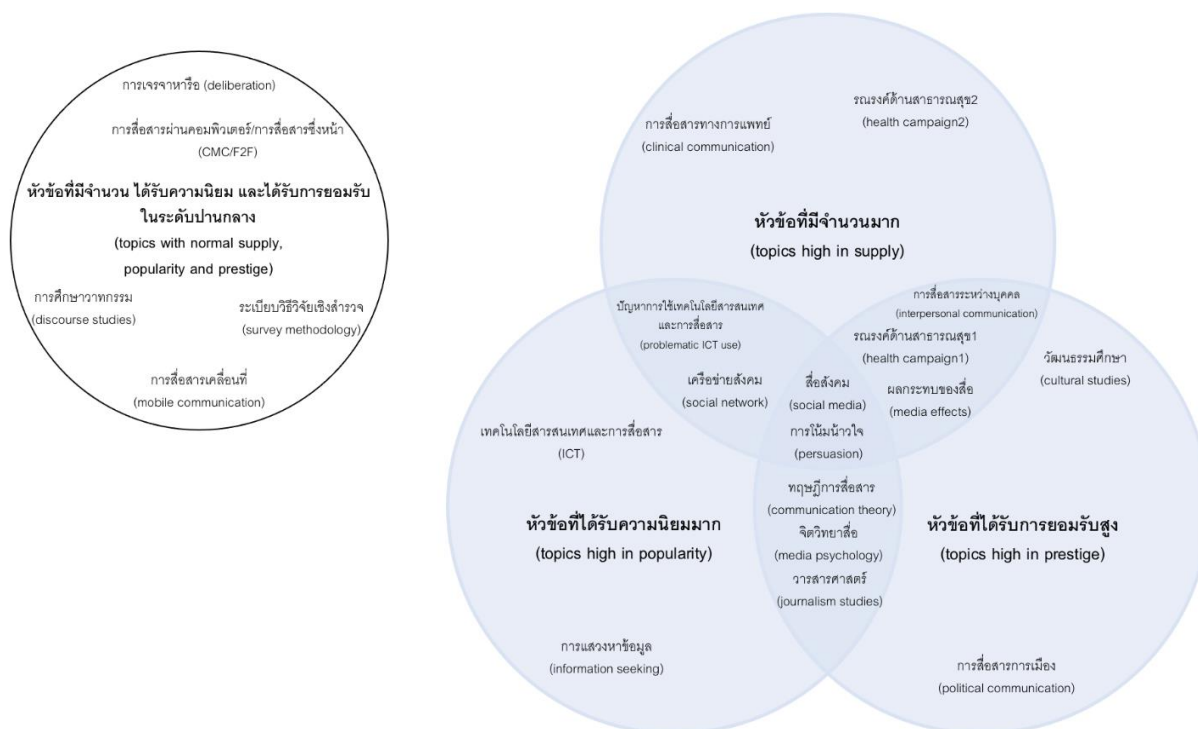
⁴² Chan, C.-h., & Grill, C. (2020). The Highs in Communication Research: Research Topics With High Supply, High Popularity, and High Prestige in High-Impact Journals. *Communication Research*, 0093650220944790. doi:10.1177/0093650220944790

หัวข้อ/ประเด็น (topics)	คำสำคัญ (keywords)	หัวข้อ/ประเด็น (topics)	คำสำคัญ (keywords)
ผลกระทบของสื่อ (Media effects)	attitude, influence, variable, toward, predict, model, predictor	การสื่อสารนานาชาติ/ ระหว่างประเทศ (International communication)	unite, international, chinese, country, european, state, china
รณรงค์ด้านสาธารณสุข2 (Health campaign 2)	cancer, breast, vaccine, hpv, vaccination, risk, screen	การสื่อสารเคลื่อนที่ (Mobile communication)	mobile, technology, ict, adoption, innovation, icts, diffusion
การสื่อสารระหว่าง บุคคล (Interpersonal communication)	self, disclosure, esteem, support, satisfaction, friendship, cope	เพศ (Gender and sex)	man, gay, sexual, deception, advice, sex, pornography
รณรงค์ด้านสาธารณสุข 1 (Health campaign 1)	smoke, alcohol, drug, tobacco, drink, cigarette, food	ทฤษฎีการสื่อสาร (Communication theory)	research, literature, review, empirical, future, gap, researcher
การโน้มน้าวใจ (Persuasion)	message, persuasive, organ, loss, donation, appeal, reactance	การเปลี่ยนทัศนคติ (Attitude change)	exposure, viewer, selective, watch, crime, arousal, television
การสื่อสารสุขภาพ (Health communication)	hiv, aid, intervention, tailor, plan, program, mhealth	การศึกษาวาทกรรม (Discourse studies)	discourse, war, metaphor, discursive, racist, racism, asylum
ปัญหาการใช้เทคโนโลยี สารสนเทศและการ สื่อสาร (Problematic ICT use)	game, addiction, gaming, cyberbullying, gamers, player, gamble	ภาษา (Language)	speaker, interactional, sequence, talk, conversation, conversational, language

หัวข้อ/ประเด็น (topics)	คำสำคัญ (keywords)	หัวข้อ/ประเด็น (topics)	คำสำคัญ (keywords)
สื่อและการสื่อสาร เฉพาะกลุ่ม (Group-specific media and communication effects)	adolescent, young, age, girl, peer, teen, adult	การวิเคราะห์เชิงปริมาณ (Quantitative analysis)	code, question, analysis, interview, category, theme, quantitative
วารสารศาสตร์ (Journalism studies)	news, medium, journalism, journalist, coverage, newspaper, journalistic	การสื่อสารเชิงเทคนิค (Technical communication)	reader, book, format, suicide, word, comprehension, writer
การสื่อสารการเมือง (Political communication)	election, candidate, vote, voter, presidential, partisan, pol	การสื่อสารผ่านคอมพิวเตอร์/การสื่อสาร ซึ่งหน้า (Computer-mediated communication/face-to-face communication)	cmc, cue, face, nonverbal, gender, computer, impression
จิตวิทยาสื่อ (Media psychology)	character, narrative, judgment, affective, involvement, identification, person	การสื่อสารกลุ่ม/ทีม (Team communication)	team, organizational, collaboration, practitioner, communicative, practice, communication
พฤติกรรมออนไลน์ (Online behaviors)	online, privacy, credibility, offline, trust, shop, forum	สภาพภูมิอากาศ (Climate)	climate, period, change, journal, long, decade, past
ระเบียบวิธีวิจัยการสำรวจ (Survey methodology)	validity, item, scale, instrument, measure, reliability, correlation	การศึกษา (Education)	student, teacher, learn, university, college, classroom, teach

หัวข้อ/ประเด็น (topics)	คำสำคัญ (keywords)	หัวข้อ/ประเด็น (topics)	คำสำคัญ (keywords)
การสื่อสารวิทยาศาสตร์ (Science communication)	science, scientific, scientist, religious, expert, religion, environmental	ICT	web, website, search, internet, interactivity, wikipedia, google
การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม (Intercultural communication)	immigrant, crisis, israeli, disaster, muslim, ethnic, immigration	การสื่อสารธุรกิจ (Business communication)	business, development, industry, company, market, creation, software
ครอบครัว (Family)	child, parent, mother, family, children, relational, parental	VR	virtual, immersive, therapy, pain, ptsd, real, rehabilitation
การแสวงหาข้อมูล (Information seeking)	seek, information, source, group, member, decision, channel	การสื่อสารในสถานที่ทำงาน (Communication in the workplace)	employee, job, system, workplace, electronic, work, worker

แผนภาพที่ 2 แสดงผลระดับความนิยมต่อหัวข้อ/ประเด็นวิจัย

ทั้งนี้ จากข้อมูลข้างต้นสามารถสังเคราะห์กรอบหมวดหมู่หัวข้อ/ประเด็นวิจัยที่พบในสาขาวิชาด้านการสื่อสารได้ดังนี้

- การสื่อสารระหว่างบุคคล (interpersonal communication)
- สื่อและการสื่อสารเฉพาะกลุ่ม (group-specific media and communication)
- การสื่อสารองค์กร (organizational communication)
- การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม (intercultural communication)
- การสื่อสารระหว่างประเทศ (international communication)
- การสื่อสารเพื่อการพัฒนา (communication and development)
- การสื่อสารความขัดแย้ง ความเสี่ยง และวิกฤติ (conflict, risk, and crisis)
- วารสารศาสตร์ (journalism)
- พฤติกรรมออนไลน์ (Online behaviors)
- การสื่อสารการเมือง (political communication)
- วิพากษ์สื่อและวัฒนธรรมศึกษา (media criticism and cultural studies)
- การใช้ประโยชน์สื่อ และความพึงพอใจ (media use and gratification)

- ปัญหาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Problematic ICT use)
- การเรียนรู้ ประมวลข้อมูล และพฤติกรรม (cognitivism, information processing, and behaviorism) กับสื่อ
- จิตวิทยาสื่อ (Media psychology)
- การโน้มน้าวใจ การตลาด โฆษณา และการประชาสัมพันธ์ (persuasion, marketing, advertising and PR)
- การสื่อสารสุขภาพ (health communication)
- การสื่อสารทางการแพทย์ (clinical communication)
- ทฤษฎีการสื่อสาร (communication theory)
- ระเบียบวิธีวิจัยการสื่อสาร (communication methodology)
- สื่อใหม่ (new media)
- สื่อและความรุนแรง (media violence)
- สื่อและผลกระทบ (media effects)
- สื่อบันเทิง (entertainment)
- ศาสนาและความเชื่อกับการสื่อสาร (religion and communication)
- สื่อกับการสร้างความสัมพันธ์ (relationships)
- สื่อและเยาวชน (youth)
- สื่อกับเพศสภาพ และเพศ (gender and sex)
- ความเชื่อมั่น ความเป็นส่วนตัว และความน่าเชื่อถือที่เกี่ยวข้องกับสื่อ (trust, privacy, and credibility)
- สื่อกับสภาพภูมิอากาศ (climate)
- สื่อกับภาษา (language)

งานวิจัยนี้จะคัดเลือกจากหมวดหมู่หัวข้อ/ประเด็นวิจัยที่พบและเพิ่มเติมบางหมวดหมู่ให้ครอบคลุมเพื่อเป็นกรอบในแบบเก็บข้อมูลต่อไป

นิยามเชิงปฏิบัติการของแนวคิดหลัก

- โครงสร้างความรู้ หมายถึง ลักษณะพื้นฐานของความรู้ รูปแบบของความรู้ที่มีการสร้างในระบบ และทิศทางของประเด็นที่เป็นสาระสำคัญของความรู้ โดยคณะผู้วิจัยมีข้อสันนิษฐานเบื้องต้นว่า โครงสร้าง

ของความรู้ตามนิยามดังกล่าวจะแตกต่างกันไปตามโครงสร้างรูปแบบของสถาบันการศึกษา/มหาวิทยาลัย โดยสามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่มหลักได้แก่

1. มหาวิทยาลัยวิจัย (Research University) หมายถึง สถาบันอุดมศึกษาของรัฐ และสถาบันอุดมศึกษาในกำกับของรัฐ (เฉพาะที่มีการเรียนการสอนด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน) ที่มียุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาบุคลากรทางการวิจัย ผลงานวิจัยตลอดจนการตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานวิจัยทั้งในระดับประเทศและต่างประเทศ รวมถึงการสร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านการวิจัยที่เข้มแข็ง ในที่นี้จะครอบคลุมสถาบันดังต่อไปนี้
 - คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 - คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 - คณะการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 - คณะนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการจัดการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
 - คณะวิทยาการสื่อสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
 2. มหาวิทยาลัยเอกชน หมายถึง สถาบันอุดมศึกษาที่เปิดทำการเรียนการสอนภายใต้การบริหารของหน่วยงานเอกชนในประเทศไทยและอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) (เฉพาะที่มีการเรียนการสอนด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน) ในที่นี้จะครอบคลุมสถาบันดังต่อไปนี้
 - คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ
 - คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ
 - คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
 3. มหาวิทยาลัยราชภัฏ หมายถึง มหาวิทยาลัยภายใต้พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547 เป็นสถาบันอุดมศึกษาที่มีการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาท้องถิ่น ส่งเสริมวิชาการ วิชาชีพ ทำการสอน และให้บริการทางวิชาการแก่สังคม เฉพาะที่มีการเรียนการสอนด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน ในที่นี้จะครอบคลุมสถาบันดังต่อไปนี้
 - คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
 - วิทยาลัยนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
 - คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
 - คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
 - คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
- ระบบนิเวศความรู้ หมายถึง ผู้เล่นและความสัมพันธ์ระหว่างผู้เล่นในกระบวนการสร้างและจัดการความรู้ในสถาบันที่ระบุตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยครอบคลุมองค์ประกอบหลัก ดังต่อไปนี้

- 1) ผู้ผลิตความรู้และผู้ใช้ประโยชน์จากความรู้
- 2) รูปแบบและทิศทางการสัมพันธ์ของผู้ผลิตความรู้และผู้ใช้ประโยชน์จากความรู้
- 3) ปัจจัยแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ปัจจัยเชิงสถาบัน (นโยบาย ทิศทางและวิสัยทัศน์ของผู้บริหารองค์กร, ชื่อเสียง ภาพลักษณ์ branding ขององค์กร, แหล่งทุน) ปัจจัยด้านเทคโนโลยี, ปัจจัยด้านการ Disruption ของศาสตร์) การแข่งขันในเชิงธุรกิจ การเป็นสาขาวิชาที่ต้องอาศัยความร่วมมือกับสาขาวิชาอื่นๆ, จำนวนนักศึกษาที่เพิ่มขึ้น-ลดลง เป็นต้น)
 - ระบบบริหารจัดการความรู้ โดยเน้นเฉพาะความรู้ที่ได้จากการวิจัย ครอบคลุมถึง ระบบของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการให้ทุนการศึกษาวิจัย การตั้งโจทย์และการเข้าถึงทุนวิจัย ระบบการประเมิน ระเบียบกฎเกณฑ์ การสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานและการใช้ประโยชน์จากความรู้ทั้งจากองค์กรภายในและหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้อง

ระเบียบวิธีวิจัย

แบ่งตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สํารวจและทบทวนระบบบริหารจัดการความรู้ โครงสร้างความรู้ และนิเวศความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์และการสื่อสารมวลชนในประเทศไทยโดยสังเขป

1. การสำรวจความรู้ที่สร้างขึ้นในระบบโดยใช้แบบเก็บข้อมูล (ครอบคลุมระยะเวลาย้อนหลัง 3 ปี คือตั้งแต่ พ.ศ. 2560-2563) ใช้เวลาในการเก็บข้อมูลหนึ่งเดือนคือตลอดเดือน มีนาคม 2564 โดยทำการศึกษาข้อมูลอันเป็นตัวชี้วัดของผลผลิตความรู้จากการวิจัยทั้งของอาจารย์ (เฉพาะอาจารย์ประจำ) และนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาโท และปริญญาเอก โดยข้อมูลในส่วนของอาจารย์จะอาศัยฐานข้อมูลการวิจัยของคณะหรือสถาบันที่เกี่ยวข้อง และของนิสิตนักศึกษาจะดูจากฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์ของคณะหรือสถาบันที่เกี่ยวข้อง 5 ด้านคือ
 - 1) หัวเรื่อง
 - 2) แหล่งทุน
 - 3) ทิศทางของความรู้ที่ทำการศึกษา
 - 4) การตีพิมพ์เผยแพร่
 - 5) รางวัล

หัวข้อเรื่อง	แหล่งทุน	ทิศทางของความรู้ที่ ทำการศึกษา	การตีพิมพ์เผยแพร่	รางวัล
	สามารถจำแนกได้ เป็น 3 กลุ่มใหญ่คือ 1.ทุนส่วนตัวของ ผู้วิจัย 2.แหล่งทุนภายใน มหาวิทยาลัย และ 3.แหล่งทุนภายนอก มหาวิทยาลัย โดยในสองส่วนหลัง จะกรอกชื่อของแหล่ง ทุนเพื่อนำไป พิจารณาเพิ่มเติมอีก ชั้นหนึ่ง	*จำแนกได้เป็น 2 ประเภทได้แก่ 1. สาขาวิชา/ศาสตร์ ย่อย เช่น สาขา โฆษณาและ ประชาสัมพันธ์ วารสารศาสตร์ วาทวิทยาและสื่อสาร การแสดง และ ภาพยนตร์ เป็นต้น 2. แนวโน้มของ ประเด็น/หัวข้อ การศึกษาวิจัยเช่น การสื่อสารสุขภาพ สื่อใหม่ สื่อและความ รุนแรง สื่อกับเพศ สภาพ เป็นต้น	สามารถจำแนกได้ เป็น 1. ไม่ได้ตีพิมพ์ 2. ตีพิมพ์เผยแพร่ใน รายงานสืบเนื่องจาก การประชุมวิชาการ ระดับชาติ 3. ตีพิมพ์เผยแพร่ใน รายงานสืบเนื่องจาก การประชุมวิชาการ ระดับนานาชาติ 4. ตีพิมพ์ใน วารสารวิชาการ ฐานข้อมูล TCI 5. ตีพิมพ์ใน วารสารวิชาการ ฐานข้อมูลระดับ นานาชาติ เช่น SCOPUS	สามารถจำแนกได้ เป็น 1.รางวัลระดับ องค์กร/หน่วยงาน/ มหาวิทยาลัย 2.รางวัลระดับชาติ 3.รางวัลระดับ นานาชาติ

2.การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ฝ่ายวิจัยและฝ่ายวิชาการของมหาวิทยาลัยตามรายชื่อข้างต้น

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2

สร้างการมีส่วนร่วมในขั้นต้นสำหรับประชาคมวิชาการนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน ใน
การร่วมออกแบบแนวทางการยกระดับระบบบริหารจัดการความรู้และการปรับปรุงโครงสร้างความรู้

การสนทนากลุ่ม (focus group) โดยจัดเป็น 3 กลุ่มครอบคลุมสถาบันใน 3 โครงสร้าง โดยจัด
ภายหลังจากสรุปข้อค้นพบจากการเก็บข้อมูลด้วยเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักแล้ว จำนวนกลุ่มละ
7-10 ท่าน ในรูปแบบออนไลน์ ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยคณาจารย์และผู้ที่เกี่ยวข้องรวมถึงนักวิจัยรุ่นใหม่ เพื่อ
ช่วยกันพัฒนาแผนภาพที่แสดงถึงการบริหารจัดการต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำและร่วมกันอภิปรายถึงปัญหา
อุปสรรคในแต่ละประเด็น รวมถึงประเด็นที่ครอบคลุมโจทย์สำคัญได้แก่ ลักษณะของกลุ่มสาขาวิชาย่อย วาระ

การวิจัยแถวหน้าหรือการข้ามสาขาวิชา ความเกี่ยวข้องกับระบบบริหารจัดการความรู้ รวมถึงการสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานความรู้และการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3

เสนอแนะแนวทางสำคัญสำหรับการยกระดับระบบบริหารจัดการความรู้และการปรับปรุงโครงสร้างความรู้ทางนิเทศศาสตร์

การสังเคราะห์/วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อถอดภาพเชิงระบบของสถานการณ์ปัญหาและการพัฒนาระบบความรู้ นิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชนในประเทศไทย เพื่อนำไปสู่การจัดทำข้อเสนอร่วมกับคณะวิจัยกลางเพื่อกำหนดอนาคตที่พึงประสงค์และจัดทำโครงร่างต้นแบบของระบบบริหารจัดการความรู้ สังคมศาสตร์

ส่วนที่ 2

ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์และการสื่อสารมวลชนในประเทศไทย

ประวัติของของสาขาการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนโดยสังเขป

ในยุคเริ่มต้นของศาสตร์คือก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารถูกบรรจุอยู่ในหลากหลายสาขาวิชาและ/หรือหลักสูตร เช่น วิศวกรรมศาสตร์ ศิลปะ วรรณกรรม มานุษยวิทยา สังคมวิทยา รัฐศาสตร์ และจิตวิทยา เป็นต้น โดยส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มสังคมศาสตร์ซึ่งมีแนวทางการศึกษาการสื่อสารในแง่มุม/มิติที่แตกต่างกัน เช่น จิตวิทยาศึกษาการสื่อสารในแง่พฤติกรรมที่เป็นผลจากกระบวนการคิดหรือการประมวลแบบจิตวิเคราะห์ หรือมานุษยวิทยามองการสื่อสารเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดพัฒนาการ การสืบทอดหรือการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม ขณะที่รัฐศาสตร์ศึกษาสื่อในฐานะตัวแปรอันนำไปสู่ผลทางการเมืองในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง หรือเป็นองค์ประกอบสำคัญของโครงสร้างทางอำนาจ (Littlejohn, Foss, & Oetzel, 2017)

อย่างไรก็ดี อิทธิพลของโฆษณาชวนเชื่อในสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ตอกย้ำบทบาทของการสื่อสารต่อปรากฏการณ์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆทั้งในระดับมวลชนและระดับพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล ส่งผลให้เกิดแนวทางการศึกษาการสื่อสารด้วยหลักคิดเชิงวิทยาศาสตร์และหลักฐานเชิงประจักษ์ และต่อมาพัฒนาจนก่อตัวเป็นสาขาการศึกษาใหม่แยกออกจากสังคมศาสตร์ ในช่วงทศวรรษ 1940 (พ.ศ. 2483) เริ่มมีการตั้งสถาบันที่ศึกษาด้านการสื่อสารขึ้นครั้งแรก เช่น สถาบันวิจัยด้านการสื่อสาร (Institute for Communications Research) โดย Wilbur Schramm ณ University of Illinois ในสหรัฐอเมริกาและได้ขยายตัวในช่วงตั้งแต่ทศวรรษ 1950 (พ.ศ. 2493) ในยุโรป อย่าง เยอรมนี อังกฤษ และฝรั่งเศส และอเมริกาเหนืออย่าง แคนาดา ซึ่งนักวิชาการในประเทศเหล่านี้บางส่วนได้รับอิทธิพลจากแนวทางการศึกษาของสหรัฐฯ⁴³ และบางส่วนเป็นกระแสที่แตกออกไปจากกลุ่มที่วิพากษ์แนวทางการศึกษาหลักของการศึกษาในสหรัฐฯ⁴⁴

จากกระแสความสนใจด้านวารสารศาสตร์และการสื่อสารมวลชนในสหรัฐฯ และอิทธิพลของสหรัฐฯต่อประเทศไทยในช่วงสงครามเย็น นำไปสู่การให้ทุนนักศึกษาชาวไทยไปเรียนต่อที่สหรัฐฯในด้านนี้ ซึ่งส่วนใหญ่ก็กลับมามีบทบาทในการจัดการเรียนการสอนด้านนิเทศศาสตร์ในระดับมหาวิทยาลัยตามมา โดยเริ่มจากสาขา

43 ตัวอย่างเช่น Elisabeth Noelle-Neuman (เยอรมนี) ผู้พัฒนาทฤษฎีวงเกลียวแห่งความเงียบ (spiral of silence) ที่ได้รับโอกาสศึกษาที่ประเทศสหรัฐฯ (Simonson & Park, 2016)

44 ตัวอย่างเช่น สำนัก Frankfurt School ในสหรัฐฯ สำนัก Toronto School ในแคนาดาที่เน้นศึกษาการสื่อสารและสังคมผ่านมุมมองเศรษฐศาสตร์การเมือง (political economy) และแนวคิดเทคโนโลยีเป็นตัวกำหนด (technological determinism) และแนวทางการศึกษาวัฒนธรรมศึกษาของสำนัก Birmingham ในอังกฤษ (cultural studies) (Simonson & Park, 2016)

วารสารศาสตร์ระดับปริญญาตรีที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์⁴⁵ (พ.ศ. 2497) ตามด้วยภาควิชาการสื่อสารมวลชน สังกัดคณะมนุษยศาสตร์ ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (พ.ศ.2507) และแผนกอิสระสื่อสารมวลชน และการประชาสัมพันธ์ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พ.ศ. 2508) ซึ่งสาขาวิชาในสถาบันเหล่านี้พัฒนาเติบโตเป็นคณะในภายหลัง⁴⁶ จากนั้นจึงเริ่มมีการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนเพิ่มขึ้นในสถาบันอุดมศึกษาหลายแห่งในประเทศไทยทั้งในภาครัฐและเอกชน ตลอดจนในมหาวิทยาลัยราชภัฏทั่วประเทศ

อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1989 (พ.ศ. 2532) เป็นต้นมา เทคโนโลยีดิจิทัลเริ่มก้าวหน้าอย่างมากในบริบทสังคมโลก ส่งผลให้เกิดการสื่อสารข้ามพรมแดนอย่างกว้างขวางและทำให้การศึกษาและวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชนหรือที่เกี่ยวข้องพัฒนาขึ้นสอดคล้องกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสารและสื่อแบบหลอมรวมบนแพลตฟอร์มดิจิทัลด้วย ในส่วนของประเทศไทย การพัฒนาของศาสตร์ในแง่การศึกษา การวิจัย และกรอบแนวคิดทฤษฎีก็มีการปรับเปลี่ยนไปตามต่างประเทศ เช่น มีการพัฒนาแตกแขนงจากการเรียนการสอนที่มีสื่อเป็นแกนกลางอย่างหนังสือพิมพ์ วิทยุ การโฆษณาและประชาสัมพันธ์ รวมถึงวาณิชยกรรมในยุคริมต้นเพิ่มการศึกษาโทรทัศน์กระจายเสียง ภาพยนตร์ และสื่อใหม่ (อินเทอร์เน็ต) เข้ามาในหลายสถาบัน หลักสูตรการศึกษามีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีการสื่อสารและสื่อ เช่น แนวทางปรับปรุงหลักสูตรทุก 5 ปี และการเปิดหลักสูตรใหม่ให้สอดคล้องกับยุคสมัยอย่างหลักสูตรนิเทศศาสตร์ดิจิทัลในหลากหลายสถาบัน

ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสถาบันที่มีการเรียนการสอนและสร้างองค์ความรู้ทางนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนหรือที่เกี่ยวข้องในประเทศไทย

จากข้อมูลสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา⁴⁷ พบว่าจำนวนสถาบันการศึกษาส่วนมาก (ร้อยละ 63.87) มีหลักสูตรด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชนหรือที่เกี่ยวข้อง โดยพบว่าเป็นสถาบันที่มีเฉพาะหลักสูตรระดับปริญญาตรีมากที่สุดจำนวน 74 สถาบัน (ร้อยละ 74.75) รองลงมาเป็นมีทั้งปริญญาตรีและบัณฑิตศึกษาจำนวน 23 สถาบัน (ร้อยละ 23.23) และเฉพาะบัณฑิตศึกษาจำนวน 2 สถาบัน (ร้อยละ 2.02) รายละเอียดเพิ่มเติมตามตาราง ต่อไปนี้

45 ตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ.2497 (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 71 ตอนที่ 11 วันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2497)

46 แผนกอิสระสื่อสารมวลชนและการประชาสัมพันธ์ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ยกฐานะเป็นคณะนิเทศศาสตร์ในปี พ.ศ. 2517 (คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป.); มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จึงได้ยกฐานะแผนกอิสระวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชนขึ้นเป็นคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน ในปี พ.ศ. 2522 (คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ม.ป.ป.); มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ยกฐานะเป็นคณะการสื่อสารมวลชนปี พ.ศ. 2548 (คณะการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ม.ป.ป.)

47 แบ่งออกเป็น 1. มหาวิทยาลัยในกำกับจำนวน 26 แห่ง

2. มหาวิทยาลัยรัฐจำนวน 57 แห่ง (สถาบันของรัฐจำนวน 10 แห่ง, ราชภัฏจำนวน 38 แห่ง, ราชชมงคลจำนวน 9 แห่ง)

3. มหาวิทยาลัยเอกชนจำนวน 72 แห่ง (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, ม.ป.ป.)

ตารางที่ 3 - ข้อมูลภาพรวมสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่มีการเรียนการสอนด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และ สื่อสารมวลชนหรือที่เกี่ยวข้อง

สถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาในประเทศไทย	จำนวน	ร้อยละ
สถาบันที่มีการเรียนการสอนด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และ สื่อสารมวลชนหรือที่เกี่ยวข้อง	99	56.57%
สถาบันที่ไม่มีการเรียนการสอนด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนหรือที่เกี่ยวข้อง	76	43.43%
รวมทั้งหมด	175	100.00%

ตารางที่ 4 แจกแจงระดับการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชนหรือที่เกี่ยวข้องของสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาในประเทศไทย

ระดับการศึกษา (ปริญญา)	จำนวนสถาบัน	ร้อยละ
ตรี	74	74.75%
ตรี โท	11	11.11%
ตรี โท เอก	12	12.12
โท	0	0.00
โท เอก	2	2.02
เอก	0	0.00%
รวมทั้งหมด	99	100.00%

ปัจจุบัน มีสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่มีการเรียนการสอนด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนหรือที่เกี่ยวข้องทั้งสิ้น 155 แห่ง แบ่งตามประเภทของสถาบันได้ตามตาราง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5 แจกแจงระดับการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และ สื่อสารมวลชนหรือที่เกี่ยวข้องของสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาในประเทศไทย

ประเภทของสถาบัน	จำนวนสถาบัน	ร้อยละ
มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ	26	16.77
มหาวิทยาลัยของรัฐ	10	6.45
มหาวิทยาลัยเอกชน	72	46.45
มหาวิทยาลัยราชภัฏ	38	24.52
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล	9	5.81
รวมทั้งหมด	155	100.00%

สำหรับรายละเอียดสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่มีการเรียนการสอนด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และ สื่อสารมวลชนหรือที่เกี่ยวข้องสามารถดูได้ในภาคผนวกที่ 1

ส่วนที่ 3

ผลการศึกษาวิจัยและข้อเสนอแนะ

ในส่วนนี้ จะได้นำเสนอผลการวิจัย จากข้อมูลที่ได้เก็บและประมวลจากสถาบันที่มีการเรียนการสอน และทำวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนในมหาวิทยาลัยทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย
2. กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ
3. กลุ่มมหาวิทยาลัยเอกชน

โดยจะนำเสนอผลการวิจัยตามหัวข้อต่อไปนี้

1. ระบบนิเวศความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน
2. ระบบบริหารจัดการความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน
3. ข้อเสนอแนะสำหรับการสร้างโครงสร้างพื้นฐานความรู้และการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ

กลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย

ระบบนิเวศความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนกลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย

ในส่วนนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลผ่านสามวิธีการเก็บข้อมูลคือ การใช้แบบบันทึกข้อมูลเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการสร้างองค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนที่เกิดขึ้นในช่วงพ.ศ. 2561-2564 การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจากมหาวิทยาลัยวิจัยจำนวน 5 แห่ง ที่ได้ระบุไปเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับระบบนิเวศขององค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ในภาพรวม ทั้งมิติทิศทางขององค์ความรู้ ผู้ผลิตองค์ความรู้ สัดส่วนของแหล่งทุน นโยบายที่ส่งผลต่อทิศทางความรู้ตลอดจนการสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาองค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ โดยมีข้อค้นพบสำคัญจากการศึกษาดังต่อไปนี้

1. ปริมาณภาพรวมองค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนในกลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย

ในปี พ.ศ.2561 -2563 มหาวิทยาลัยที่ทำการมีการผลิตความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ทั้งในรูปแบบการวิจัยและงานตีพิมพ์โดยอาจารย์ นักศึกษาปริญญาเอก และนักศึกษาปริญญาโท โดยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีจำนวนงานผลิตมากที่สุด รวม 201 หัวเรื่อง รองลงมาคือ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 164 หัวเรื่อง สถาบันบัณฑิตพัฒน

นบริหารศาสตร์ จำนวน 139 หัวเรื่อง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่จำนวน 36 หัวเรื่อง และ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จำนวน 27 หัวเรื่อง

ตารางที่ 6 แสดงปริมาณงานวิจัย/โครงการวิจัย/งานตีพิมพ์ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และ สื่อสารมวลชนของมหาวิทยาลัยวิจัยที่ทำการศึกษา พ.ศ.2561 – พ.ศ. 2563

มหาวิทยาลัย	ปีการศึกษา			รวม
	2561	2562	2563	
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	69	89	43	201
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	15	14	7	36
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	84	66	14	164
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์	10	9	8	27
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์	44	48	47	139

2. ผู้ผลิตองค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนในกลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย

ผู้ผลิตองค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนในภาพรวมส่วนใหญ่คือ อาจารย์ รองลงมาคือ นิสิตนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา ตามลำดับ แต่เมื่อพิจารณาเฉพาะรายมหาวิทยาลัยพบว่า จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีงานวิจัยที่ผลิตจากนักศึกษาปริญญาโทในจำนวนที่มากกว่า ขณะที่คณะวิทยาการสื่อสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ไม่มีหลักสูตรการเรียนการสอนในระดับเอกและโท จึงไม่ปรากฏตัวเลขในส่วนนี้

ตารางที่ 7 แสดงปริมาณงานวิจัย/โครงการวิจัย/งานตีพิมพ์ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และ สื่อสารมวลชนของมหาวิทยาลัยวิจัย พ.ศ.2561 – พ.ศ. 2563 จำแนกตามที่มาซึ่งเป็นผู้ผลิตองค์ความรู้

มหาวิทยาลัย	ที่มาขององค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และ สื่อสารมวลชน			รวม	จำนวนอาจารย์ประจำทั้งคณะ ⁴⁸	จำนวนนศ.ปริญญาเอก	จำนวนนศ.ปริญญาโท
	อาจารย์	ปริญญาเอก	ปริญญาโท				
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	87	6	108	201	48	28	140 ⁴⁹

⁴⁸ ข้อมูล ณ วันที่ 24 เมษายน 2564 จากการสำรวจเว็บไซต์คณะและผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากแต่ละสถาบัน

⁴⁹ จำนวนนักศึกษาปริญญาโทรวมทั้งหลักสูตรภาษาไทยและหลักสูตรนานาชาติ

มหาวิทยาลัย	ที่มาขององค์ความรู้ ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และ สื่อสารมวลชน			รวม	จำนวน อาจารย์ ประจำทั้ง คณะ ⁴⁸	จำนวนศ. ปริญญาเอก	จำนวนศ. ปริญญาโท
	อาจารย์	ปริญญาเอก	ปริญญาโท				
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	26	0 ⁵⁰	10	36	31	2	46
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	72	14	78	164	47	75	294 ⁵¹
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ⁵²	27	0 ⁵³	0	27	28	0	0
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาร ศาสตร์	70	5	64	139	12	77	187 ⁵⁴
รวม	282	25	260	567			

ในภาพรวม สามารถสรุปเกี่ยวกับผู้ผลิตองค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนของมหาวิทยาลัยวิจัย ได้ดังนี้

2.1 อาจารย์

คณาจารย์ผู้สอนวิชาด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนเป็นผู้ขับเคลื่อนหลักในกระบวนการสร้างองค์ความรู้ในด้านนี้ เนื่องจากการวิจัยเป็นหนึ่งในภาระงานหลักที่ต้องดำเนินการนอกเหนือจากงานสอน และงานบริการวิชาการ ซึ่งบางมหาวิทยาลัยได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนให้จำนวนงานวิจัยและงานตีพิมพ์ทางวิชาการ เป็นส่วนหนึ่งของดัชนีชี้วัดความสำเร็จของงาน (KPI) เป็นข้อตกลงร่วมกันระหว่างอธิการบดีและคณบดี ซึ่งได้ถ่ายทอดไปสู่เกณฑ์การประเมินอาจารย์ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพนักงานมหาวิทยาลัย จึงมีภาระผูกพันตามสัญญาการจ้างงานในอีกส่วนหนึ่ง

2.2 นิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยวิจัยที่มีหลักสูตรบัณฑิตศึกษาจะเป็นแหล่งที่มาสำคัญในการพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่ ผู้สร้างสรรค์องค์ความรู้ในสาขาวิชานิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน ทั้งจากข้อกำหนดที่ให้นักศึกษาจะต้องทำสารนิพนธ์ individual study และวิทยานิพนธ์เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการสำเร็จการศึกษา ตลอดจนความสนใจส่วนบุคคลของนักศึกษาเอง ก่อให้เกิดงานวิจัยจำนวนมากในแต่ละปี ขณะเดียวกันงานวิจัยจากนิสิตศึกษามักเป็นหัวข้อ/ประเด็นที่ทันสมัย สอดคล้องกับสถานการณ์สื่อและเทคโนโลยีใน

⁵⁰ ในปี พ.ศ. 2561-2563 คณะการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ยังไม่มีการเรียนการสอนในระดับปริญญาตรีบัณฑิต

⁵¹ จำนวนนักศึกษาปริญญาโทรวมทั้งหลักสูตรธรรมดาและหลักสูตรภาคพิเศษ

⁵² คณะวิทยาการสื่อสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ไม่มีการเรียนการสอนในระดับปริญญาโทบัณฑิตและปริญญาตรีบัณฑิต

⁵³ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ไม่มีหลักสูตรการเรียนการสอนในระดับเอกและโท

⁵⁴ จำนวนรวมนักศึกษาปริญญาโททั้งภาคปกติและภาคพิเศษ

ปัจจุบันที่คนรุ่นใหม่เปิดรับและมีประสบการณ์ตรงทั้งในงานอาชีพและชีวิตประจำวัน ซึ่งส่งผลให้อาจารย์ที่
 ปรึกษาวิทยานิพนธ์ได้เรียนรู้และพัฒนาองค์ความรู้ในประเด็นและสถานการณ์ทางสังคมใหม่ๆเช่นกัน

นอกจากการทำวิจัยเพื่อให้สำเร็จการศึกษาแล้ว ยังมีนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาจำนวนหนึ่งที่มี
 ศักยภาพมากเพียงพอในการเป็นผู้ช่วยวิจัยที่ทำหน้าที่สนับสนุนอาจารย์ในหัวข้อหรือประเด็นที่ตนเองสนใจ
 หรือมีทักษะเฉพาะ ซึ่งทำให้มีการจ้างงานในสถานะ นักวิจัยผู้ช่วย ที่ได้รับเงินเดือนประจำด้วย

2.3 องค์กรภาคเอกชน

ในปัจจุบันมีองค์กรภาคเอกชนจำนวนมากที่ต้องการองค์ความรู้เชิงวิชาการด้านนิเทศศาสตร์ วารสาร
 ศาสตร์ และสื่อสารมวลชน เพื่อสนับสนุนองค์ความรู้ในเชิงปฏิบัติขององค์กร ซึ่งเครือข่ายส่วนใหญ่เป็นศิษย์เก่า
 ที่จบการศึกษาไปแล้วมาทำงานวิจัยร่วมกับอาจารย์มหาวิทยาลัยเพื่อร่วมมือกันแก้ไขปัญหาวิจัยใหญ่ๆ ที่ต้อง
 อาศัยทั้งองค์ความรู้ทางวิชาการและวิชาชีพประกอบกัน ในสาขานิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และ
 สื่อสารมวลชนซึ่งมีการปรับเปลี่ยนทางเทคโนโลยีและกระบวนการศึกษาค่อนข้างสูงในช่วงประมาณทศวรรษ
 เศษที่ผ่านมา มีการนำแนวทางการศึกษาจากศาสตร์อื่นที่เกี่ยวข้องมาใช้ร่วมด้วย อาทิ การทำเหมืองข้อมูล การ
 วิเคราะห์บิ๊กดาต้า หรือ การวิเคราะห์เครือข่ายสังคมออนไลน์ เป็นต้น ทำให้เกิดความร่วมมือกับองค์กร
 ภาคเอกชนที่มีศักยภาพในการทำการวิเคราะห์ในลักษณะดังกล่าวมากขึ้นเรื่อยๆ

2.4 องค์กรภาคประชาสังคม

ในทำนองเดียวกับองค์กรภาคเอกชน องค์ความรู้เชิงวิชาการด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และ
 สื่อสารมวลชน ยังมีความคาบเกี่ยวสูงกับการเคลื่อนไหวขององค์กรภาคประชาสังคมในประเด็นทางสังคมต่างๆ
 จึงพบว่ามีความร่วมมือด้านการวิจัยกับองค์กรภาคประชาสังคมในเรื่องของ สิทธิ เสรีภาพ การรณรงค์ และ
 นโยบายสาธารณะต่างๆ

3. ทิศทางองค์ความรู้งานวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน

ในส่วนนี้ สามารถจำแนกข้อมูลตามกลุ่มของผู้วิจัยที่ เป็นผู้สร้างองค์ความรู้คือ อาจารย์ และ นิสิตนักศึกษา
 ระดับบัณฑิตศึกษาได้ดังต่อไปนี้

3.1 องค์ความรู้ที่ผลิตโดยอาจารย์

3.1.1 สาขาวิชาย่อยของงานวิจัยที่ผลิตโดยอาจารย์

งานวิจัยที่ผลิตโดยอาจารย์ในภาพรวมจำนวน 282 หัวเรื่อง จำแนกเป็นสาขาวิชาย่อยขององค์ความรู้
 ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน ในภาพรวมที่ได้รับความนิยมในการทำวิจัยสูงสุด
 3 อันดับแรก ได้แก่ การสื่อสารการตลาด การโฆษณาและการประชาสัมพันธ์ จำนวน 67 หัวเรื่อง
 สื่อสารมวลชนบนแพลตฟอร์มดั้งเดิม จำนวน 64 หัวเรื่อง, และสื่อดิจิทัล จำนวน 56 หัวเรื่อง

ตารางที่ 8 แสดงปริมาณงานวิจัย/โครงการวิจัย/งานตีพิมพ์ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และ
 สื่อสารมวลชน ของมหาวิทยาลัยวิจัย พ.ศ.2561 – พ.ศ. 2563 ที่ผลิตโดยอาจารย์ จำแนกตามสาขาวิชาย่อย

สาขาวิชาย่อย	มหาวิทยาลัย					รวม
	จุฬา	ม.ช.	ม.ธ.	ม.อ.	นิด้า	
สื่อสารมวลชนบนแพลตฟอร์มดั้งเดิม	18	11	31	9	16	85
การสื่อสารการตลาด การโฆษณาและการประชาสัมพันธ์	24	1	9	11	22	67
สื่อบนแพลตฟอร์มดิจิทัล	19	3	14	1	19	56
วารสารศาสตร์/วารสารสนเทศ	5	3	10	2	3	23
การแสดง/ศิลปะการแสดง/สื่อสารการแสดง	10	1			2	13
การสื่อสารชุมชน		4		4	4	12
อื่นๆ เช่น งานบริการวิชาการ การประเมินผล การดำเนินงานองค์กร	8				4	12
ภาพยนตร์/เทคโนโลยีการถ่ายภาพ	2	1	6			9
วาทวิทยา		2	1			3
สร้างสรรค์และออกแบบสื่อ/นิเทศศิลป์	1		1			2
รวม	87	26	72	27	70	282

3.1.2 ทิศทาง/หัวข้องานวิจัยที่ผลิตโดยอาจารย์

ผลการวิเคราะห์ในภาพรวมพบว่า หัวข้อที่ได้รับความนิยมในการจัดทำมากที่สุด 5 อันดับแรก ได้แก่ การเรียนรู้ ประมวลข้อมูล และพฤติกรรมในสื่อดั้งเดิม จำนวน 45 หัวเรื่อง หัวข้ออื่นๆ เช่น สื่อกับผู้สูงอายุ การรู้เท่าทันสื่อ การสื่อสารการศึกษา ฯลฯ จำนวน 41 หัวเรื่อง รองลงมา คือ การสื่อสารเพื่อการพัฒนา จำนวน 28 หัวเรื่อง, การใช้ประโยชน์สื่อ และความพึงพอใจ และการสื่อสารองค์กร จำนวน 27 หัวเรื่อง ขณะที่หัวข้อวารสารศาสตร์ ศาสนาและความเชื่อกับการสื่อสาร และสื่อกับการสร้างความสัมพันธ์เป็นหัวข้อที่ได้รับความนิยมในการจัดทำน้อยที่สุด

เมื่อพิจารณารายมหาวิทยาลัย สามารถจำแนกหัวข้อที่ได้รับความนิยมในการจัดทำมากที่สุด 3 อันดับแรกพบว่า

- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้แก่ การใช้ประโยชน์สื่อ และความพึงพอใจ จำนวน 14 หัวเรื่อง, การเรียนรู้ ประมวลข้อมูล และพฤติกรรมจำนวน 10 หัวเรื่องและ อื่นๆ เช่น สื่อกับผู้สูงอายุ การรู้เท่าทันสื่อ เศรษฐกิจดิจิทัล ฯลฯ จำนวน 10 หัวเรื่อง
- มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้แก่ การเรียนรู้ ประมวลข้อมูล และพฤติกรรม จำนวน 6 หัวเรื่อง, อื่นๆ เช่น สื่อกับการศึกษา จำนวน 5 หัวเรื่อง และ การสื่อสารเพื่อการพัฒนาจำนวน 3 หัวเรื่อง

- มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้แก่ การเรียนรู้ ประมวลข้อมูล และพฤติกรรม จำนวน 17 หัวเรื่อง, อื่นๆ เช่น การสื่อสารการศึกษา งานบริการวิชาการ(ประเมินผลดำเนินงานองค์กร) จำนวน 9 หัวเรื่อง และ การสื่อสารเพื่อการพัฒนา จำนวน 7 หัวเรื่อง
- มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้แก่ การสื่อสารเพื่อการพัฒนา จำนวน 17 หัวเรื่อง , การสื่อสารความขัดแย้ง ความเสี่ยง และวิกฤติ จำนวน 5 หัวเรื่อง, และอื่นๆ เช่น การศึกษาสื่อสารมวลชน, การสื่อสารและธุรกิจจำนวน 4 หัวเรื่อง
- สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ได้แก่ หัวข้ออื่นๆ เช่น การสื่อสารกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว, การประเมินผลการดำเนินงานองค์กร, การสื่อสารและธุรกิจ ฯลฯ จำนวน 13 หัวเรื่อง , การสื่อสารองค์กร จำนวน 13 หัวเรื่อง, และการเรียนรู้ ประมวลข้อมูล และพฤติกรรม จำนวน 11 หัวเรื่อง

ตารางที่ 9 แสดงปริมาณงานวิจัยแสดงปริมาณงานวิจัย/โครงการวิจัย/งานตีพิมพ์ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน ของมหาวิทยาลัยวิจัย พ.ศ.2561 – พ.ศ. 2563 ที่ผลิตโดยอาจารย์ จำแนกตามหัวข้อที่ศึกษา

หัวข้อ/ประเด็น	มหาวิทยาลัย					รวม
	จุฬา	ม.ช.	ม.ธ.	ม.อ.	นิด้า	
การเรียนรู้ ประมวลข้อมูล และพฤติกรรม (cognitivism, information processing, and behaviorism) กับสื่อดั้งเดิม	10	6	17	1	11	45
อื่นๆ (Other)	10	5	9	4	13	41
การสื่อสารเพื่อการพัฒนา (communication and development)	3	3	7	11	4	28
การใช้ประโยชน์สื่อ และความพึงพอใจ (media use and gratification)	14	1	4	2	6	27
การสื่อสารองค์กร (organizational communication)	7		7		13	27
สื่อและเยาวชน (youth)	7		2		7	16
การสื่อสารการเมือง (political communication)	5	1	4	1		11
พฤติกรรมออนไลน์ (Online behaviors)	3	1	3		4	11
วิพากษ์สื่อและวัฒนธรรมศึกษา (media criticism and cultural studies)	5	2		2	1	10
การสื่อสารความขัดแย้ง ความเสี่ยง และวิกฤติ (conflict, risk, and crisis)	1		2	5		8
การสื่อสารสุขภาพ (health communication)	5				3	8

หัวข้อ/ประเด็น	มหาวิทยาลัย					รวม
	จุฬา	ม.ช.	ม.ธ.	ม.อ.	นิด้า	
สื่อและผลกระทบ (media effects)	2	2	2		2	8
สื่อกับภาษา (language)	2		5			7
ความเชื่อมั่น ความเป็นส่วนตัว และความน่าเชื่อถือที่เกี่ยวข้องกับสื่อ (trust, privacy, and credibility)	1		3		2	6
ทฤษฎีการสื่อสาร (communication theory)	2	1	1		2	6
สื่อกับเพศสภาพ และเพศ (gender and sex)	3		3			6
สื่อบันเทิง (entertainment)	4			1		5
ระเบียบวิธีวิจัยการสื่อสาร (communication methodology)	2	1	1			4
สื่อกับสภาพภูมิอากาศ (climate)	1	1	1			3
สื่อและการสื่อสารเฉพาะกลุ่ม (group-specific media and communication)		1			1	2
วารสารศาสตร์ (journalism)		1				1
ศาสนาและความเชื่อกับการสื่อสาร (religion and communication)					1	1
สื่อกับการสร้างความสัมพันธ์ (relationships)			1			1
รวม	87	26	72	27	70	282

3.2 องค์ความรู้ที่ผลิตโดยนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา

3.2.1 สาขาวิชาย่อยของงานวิจัยที่ผลิตโดยนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาย่อยขององค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน ในภาพรวมที่ได้รับค่านิยมในการทำวิจัยสูงสุด 3 อันดับแรก สื่อสารมวลชนบนแพลตฟอร์มดั้งเดิม จำนวน 90 หัวเรื่อง รองลงมาคือ ได้แก่ สื่อดิจิทัล จำนวน 82 หัวเรื่องและการสื่อสารการตลาด/สื่อสารตราสินค้า การโฆษณาและประชาสัมพันธ์ จำนวน 80 หัวเรื่อง

ตารางที่ 10 แสดงปริมาณงานวิจัย/โครงการวิจัย/งานตีพิมพ์ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนของมหาวิทยาลัยวิจัย พ.ศ.2561 – พ.ศ. 2563 ที่ผลิตโดยนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา จำแนกตามสาขาวิชาย่อย

สาขาวิชาย่อย	มหาวิทยาลัย				รวม
	จุฬา	ม.ช.	มธ.	นิด้า	
สื่อสารมวลชนบนแพลตฟอร์มดั้งเดิม	27	4	42	17	90
สื่อดิจิทัล	37	3	21	21	82
การสื่อสารการตลาด/สื่อสารตราสินค้า การโฆษณาและประชาสัมพันธ์	33	1	21	25	80
การแสดง/ศิลปะการแสดง/สื่อสารการแสดง	7		1	2	10
ภาพยนตร์/เทคโนโลยีการถ่ายภาพ	3		4		7
การสื่อสารชุมชน		1	2	2	5
วารสารศาสตร์/วารสารสนเทศ	1	1	1	1	4
สร้างสรรค์และออกแบบสื่อ/นิเทศศิลป์	3			1	4
วาทวิทยา	3				3
รวม	114	10	92	69	285

3.2.2 ทิศทาง/หัวข้องานวิจัยกลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัยที่ผลิตโดยนิสิตนักศึกษาระดับ

บัณฑิตศึกษา

ผลการวิเคราะห์ในภาพรวมพบว่า หัวข้อที่ได้รับความนิยมในการจัดทำมากที่สุด 5 อันดับแรก ได้แก่ การเรียนรู้ ประมวลข้อมูล และพฤติกรรมกับสื่อ จำนวน 98 หัวเรื่อง, การใช้ประโยชน์สื่อ และความพึงพอใจ จำนวน 30 หัวเรื่อง, สื่อกับเพศสภาพ และเพศ จำนวน 19 หัวเรื่อง, การสื่อสารองค์กร จำนวน 17 หัวเรื่อง และพฤติกรรมออนไลน์ จำนวน 14 หัวเรื่อง ขณะที่หัวข้อการสื่อสารระหว่างประเทศ, วารสารศาสตร์ และ สื่อกับสภาพภูมิอากาศ เป็นหัวข้อที่ได้รับความนิยมในการจัดทำน้อยที่สุด

เมื่อพิจารณาแยกเป็นรายมหาวิทยาลัย สามารถจำแนกหัวข้อที่ได้รับความนิยมในการจัดทำมากที่สุด 3 อันดับแรกพบว่า

- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้แก่ การเรียนรู้ ประมวลข้อมูล และพฤติกรรมกับสื่อ จำนวน 50 หัวเรื่อง, การใช้ประโยชน์สื่อ และความพึงพอใจ จำนวน 12 หัวเรื่อง และ พฤติกรรมออนไลน์ จำนวน 5 หัวเรื่อง
- มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้แก่ การเรียนรู้ ประมวลข้อมูล และพฤติกรรม จำนวน 2 หัวเรื่อง, การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม จำนวน 2 หัวเรื่อง และ พฤติกรรมออนไลน์ จำนวน 1 หัวเรื่อง

- มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้แก่ การเรียนรู้ ประมวลข้อมูล และพฤติกรรมกับสื่อ จำนวน 26 หัวเรื่อง, สื่อกับเพศสภาพ และเพศ จำนวน 13 หัวเรื่อง และ การใช้ประโยชน์สื่อ และความพึงพอใจ จำนวน 10 หัวเรื่อง
- สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ได้แก่ การเรียนรู้ ประมวลข้อมูล และพฤติกรรมกับสื่อ จำนวน 20 หัวข้อ, การใช้ประโยชน์สื่อ และความพึงพอใจ จำนวน 8 หัวเรื่อง และการสื่อสารเพื่อการพัฒนา จำนวน 6 หัวเรื่อง

ตารางที่ 11 แสดงปริมาณงานวิจัยแสดงปริมาณงานวิจัย/โครงการวิจัย/งานตีพิมพ์ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อมวลชนของมหาวิทยาลัยวิจัย พ.ศ.2561 – พ.ศ. 2563 ที่ผลิตโดยนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา จำแนกตามหัวข้อที่ศึกษา

หัวข้อ/ประเด็น	มหาวิทยาลัย				รวม
	จุฬา	ม.ช.	ม.ธ.	นิด้า	
การเรียนรู้ ประมวลข้อมูล และพฤติกรรม (cognitivism, information processing, and behaviorism) กับสื่อดั้งเดิม	50	2	26	20	98
การใช้ประโยชน์สื่อ และความพึงพอใจ (media use and gratification)	12		10	8	30
สื่อกับเพศสภาพ และเพศ (gender and sex)	3	1	13	2	19
การสื่อสารองค์กร (organizational communication)	4		9	4	17
พฤติกรรมออนไลน์ (Online behaviors)	5	1	3	5	14
การสื่อสารเพื่อการพัฒนา (communication and development)	1		3	6	10
สื่อกับภาษา (language)	5		1	4	10
อื่นๆ (Other)	4		2	4	10
การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม (intercultural communication)		2	3	4	9
สื่อและการสื่อสารเฉพาะกลุ่ม (group-specific media and communication)		1	6	1	8
การสื่อสารการเมือง (political communication)	1		6		7
การสื่อสารความขัดแย้ง ความเสี่ยง และวิกฤติ (conflict, risk, and crisis)	5		1	1	7

หัวข้อ/ประเด็น	มหาวิทยาลัย				รวม
	จุฬา	ม.ช.	ม.ธ.	นิด้า	
สื่อบันเทิง (entertainment)	5			2	7
สื่อและเยาวชน (youth)	1		3	2	6
สื่อและผลกระทบ (media effects)	4			2	6
การสื่อสารสุขภาพ (health communication)	1		2	2	5
วิพากษ์สื่อและวัฒนธรรมศึกษา (media criticism and cultural studies)	2	1	1		4
การสื่อสารระหว่างบุคคล (interpersonal communication)	2		1		3
ความเชื่อมั่น ความเป็นส่วนตัว และความน่าเชื่อถือที่เกี่ยวข้องกับสื่อ (trust, privacy, and credibility)	2			1	3
สื่อกับการสร้างความสัมพันธ์ (relationships)	2			1	3
ทฤษฎีการสื่อสาร (communication theory)	2				2
ศาสนาและความเชื่อกับการสื่อสาร (religion and communication)	2				2
สื่อและความรุนแรง (media violence)		1	1		2
การสื่อสารระหว่างประเทศ (international communication)	1				1
วารสารศาสตร์ (journalism)		1			1
สื่อกับสภาพภูมิอากาศ (climate)			1		1
รวม	114	10	92	69	285

4. ที่มาของแหล่งทุนและความสามารถในการเข้าถึงแหล่งทุนองค์ความรู้งานวิจัยด้านนิเทศศาสตร์วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน

4.1 ที่มาของแหล่งทุนงานของวิจัยที่ผลิตโดยอาจารย์

ผลการศึกษาในภาพรวม พบว่า งานวิจัย/งานตีพิมพ์ส่วนใหญ่ของอาจารย์ ใช้แหล่งทุนภายนอกมหาวิทยาลัย มากที่สุด จำนวน 95 หัวเรื่อง รองลงมาคือแหล่งทุนส่วนตัว จำนวน 67 หัวเรื่องและ แหล่งทุนภายในมหาวิทยาลัย จำนวน 57 หัวเรื่อง อย่างไรก็ตามมีงานวิจัยที่ไม่ระบุข้อมูลแหล่งทุนจำนวน 63 หัวเรื่อง

แหล่งทุนภายนอกมหาวิทยาลัย ตามข้อมูลที่ได้มีการรวบรวมมา ได้แก่

- สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)
- สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)⁵⁵
- หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนากำลังคนและทุนด้านการพัฒนาสถาบันอุดมศึกษา การวิจัยและการสร้างนวัตกรรม (บพค.)
- กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์
- สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียงกิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม แห่งชาติ (กสทช.)
- กองทุนวิจัยและพัฒนากิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคม เพื่อประโยชน์สาธารณะ (กทปส.)
- หน่วยงานภาครัฐและรัฐวิสาหกิจ อื่นๆ เช่น กรมประชาสัมพันธ์, การประปานครหลวง, สำนักงานปลัดกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, กรมอนามัย เป็นต้น
- องค์กรภาคเอกชน

ตารางที่ 12 แสดงปริมาณงานวิจัยแสดงปริมาณงานวิจัย/โครงการวิจัย/งานตีพิมพ์ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนของมหาวิทยาลัยวิจัย พ.ศ.2561 – พ.ศ.2563 ที่ผลิตโดยอาจารย์ จำแนกตามแหล่งทุนที่ใช้ในการวิจัย

แหล่งทุน	มหาวิทยาลัย					รวม
	จุฬา	ม.ช.	ม.ธ.	ม.อ.	นิด้า	
แหล่งทุนภายในมหาวิทยาลัย	25	8	13	5	6	57
แหล่งทุนภายนอกมหาวิทยาลัย	20	10	16	8	41	95
ทุนส่วนตัว	36	8			23	67
ไม่ระบุข้อมูล	6		43	14		63
รวม	87	26	72	27	70	282

⁵⁵ ปัจจุบันเปลี่ยนเป็น สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)

4.2 ที่มาของแหล่งทุนงานของวิจัยที่ผลิตโดยนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา

ผลการศึกษาในภาพรวม พบว่า งานวิจัย/งานตีพิมพ์ส่วนใหญ่ของนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาใช้แหล่งทุนส่วนตัวในการทำวิจัยมากที่สุด จำนวน 276 หัวเรื่อง รองลงมาคือ แหล่งทุนภายนอกมหาวิทยาลัย จำนวน 5 หัวเรื่องและแหล่งทุนภายในมหาวิทยาลัยจำนวน 4 หัวเรื่อง

แหล่งทุนภายนอกมหาวิทยาลัยที่ระบุในข้อมูลการวิจัยมาจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ สำนักงานกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ และศูนย์ศึกษาปัญหาการพนัน เป็นต้น

ตารางที่ 13 แสดงปริมาณงานวิจัยแสดงปริมาณงานวิจัย/โครงการวิจัย/งานตีพิมพ์ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนของมหาวิทยาลัยวิจัย พ.ศ.2561 – พ.ศ.2563 ที่ผลิตโดยนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาจำแนกตามแหล่งทุนที่ใช้ในการวิจัย

แหล่งทุน	มหาวิทยาลัย				รวม
	จุฬา	ม.ช.	ม.ธ.	นิด้า	
แหล่งทุนภายในมหาวิทยาลัย	4				4
แหล่งทุนภายนอกมหาวิทยาลัย	1			4	5
ทุนส่วนตัว	109	10	92	65	276
รวม	114	10	92	69	285

4.3 ความสามารถการเข้าถึงแหล่งทุนของนักวิจัย

ข้อค้นพบในด้านความสามารถในการเข้าถึงแหล่งทุนของนักวิจัยในระดับอาจารย์ พบว่า อาจารย์ในคณะมักมีความสามารถในการเข้าถึงแหล่งทุนภายในองค์กรอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากเป็นแหล่งทุนที่เข้าถึงได้ง่ายที่สุด ไม่มีการกำหนดหัวข้อหรือทิศทางที่ตายตัว อีกทั้งยังมีการบริหารจัดการตลอดจนเกณฑ์การให้ทุนที่ไม่ซับซ้อนหรือเงื่อนไขเกี่ยวกับผลผลิตและผลลัพธ์ของทุนที่ไม่เรียกร้องมากเท่ากับแหล่งทุนภายนอก ผู้ใช้แหล่งทุนในลักษณะนี้มักเป็นอาจารย์รุ่นใหม่และรุ่นกลาง

นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยวิจัยที่ทำการศึกษาในทุกแห่ง อาจารย์มีความสามารถในการเข้าถึงแหล่งทุนภายนอกด้วย แต่ไม่ใช่อาจารย์ทุกคนจะเข้าถึงแหล่งทุนภายนอกได้ทั้งหมด เพราะขึ้นอยู่กับความเชี่ยวชาญเครือข่ายการวิจัย และความพยายาม ตลอดจนเวลาในการแสวงหาทุนด้วย

สำหรับนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา เป็นที่น่าสังเกตว่าแม้มหาวิทยาลัยจะยืนยันถึงความสามารถในการเข้าถึงแหล่งทุนต่างๆ แต่ผลในเชิงปริมาณกลับระบุชัดเจนว่านิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่ยังคงใช้ทุนส่วนตัวในการทำวิจัยอยู่

5. การตีพิมพ์เผยแพร่องค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนของมหาวิทยาลัย วิจัย

5.1 การตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานวิจัยที่ผลิตโดยอาจารย์

จากข้อมูลที่ทำการศึกษาของทั้ง 5 มหาวิทยาลัยวิจัย งานวิจัยและงานวิชาการที่ผลิตโดยอาจารย์ ส่วนใหญ่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารวิชาการฐานข้อมูล TCI จำนวน 122 หัวเรื่อง, ไม่ได้ตีพิมพ์ จำนวน 106 หัวเรื่อง และตีพิมพ์ในวารสารวิชาการฐานข้อมูลระดับนานาชาติ เช่น SCOPUS และตีพิมพ์เผยแพร่ในรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับนานาชาติ จำนวน 13 หัวเรื่อง

ตารางที่ 14 แสดงปริมาณ งานตีพิมพ์ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนของมหาวิทยาลัย วิจัย ที่ผลิตโดยอาจารย์ ระหว่าง พ.ศ.2561 – พ.ศ. 2563 จำแนกตามช่องทางการตีพิมพ์เผยแพร่

การตีพิมพ์เผยแพร่	มหาวิทยาลัย					รวม
	จุฬา	ม.ช.	ม.ธ.	ม.อ.	นิด้า	
ไม่ได้ตีพิมพ์	31	7	29	13	26	106
ตีพิมพ์เผยแพร่ในรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ		2		4	6	12
ตีพิมพ์เผยแพร่ในรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับนานาชาติ	4			1	8	13
ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการฐานข้อมูล TCI	35	15	43	9	20	122
ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการฐานข้อมูลระดับนานาชาติ เช่น SCOPUS	7	2			4	13
ไม่ระบุข้อมูล	10				6	16
รวม	87	26	72	27	70	282

5.2 การตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานวิจัยที่ผลิตโดยนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา

งานวิจัยและงานวิชาการที่ผลิตโดยนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ส่วนใหญ่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารวิชาการฐานข้อมูล TCI จำนวน 156 หัวเรื่อง, ตีพิมพ์เผยแพร่ในรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ จำนวน 73 หัวเรื่องและตีพิมพ์เผยแพร่ในรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับนานาชาติ จำนวน 56 หัวเรื่อง ไม่พบการตีพิมพ์ในวารสารวิชาการฐานข้อมูลระดับนานาชาติ เช่น SCOPUS เป็นต้น

ตารางที่ 15 แสดงปริมาณงานตีพิมพ์ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนที่ผลิตโดยนิสิต นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาของมหาวิทยาลัยวิจัย พ.ศ.2561 – พ.ศ. 2563 จำแนกตามช่องทางการตีพิมพ์ เผยแพร่

การตีพิมพ์เผยแพร่	มหาวิทยาลัย				รวม
	จุฬา	ม.ช.	ม.ธ.	นิด้า	
ไม่ได้ตีพิมพ์	0	0	0	0	0
ตีพิมพ์เผยแพร่ในรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ	1	2	49	21	73
ตีพิมพ์เผยแพร่ในรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับนานาชาติ	51	1	2	2	56
ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการฐานข้อมูล TCI	62	7	41	46	156
ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการฐานข้อมูลระดับนานาชาติ เช่น SCOPUS	0	0	0	0	0
รวม	114	10	92	69	285

6. ข้อมูลการได้รับรางวัลของงานด้านนิเทศศาสตร์

ในส่วนของงานวิจัยและงานตีพิมพ์ที่ผลิตโดยอาจารย์มหาวิทยาลัย มีบทความวิชาการได้รับรางวัลระดับชาติ (รางวัลบทความระดับดี) จำนวน 3 หัวเรื่อง

ขณะที่งานวิจัยของนักศึกษาได้รับรางวัลจำนวน 9 หัวเรื่อง โดยจำแนกเป็นรางวัลระดับชาติ จำนวน 6 หัวเรื่อง (รางวัลบทความระดับดี และรางวัลบทความระดับดีเยี่ยม) และรางวัลระดับองค์กร/มหาวิทยาลัยคือ รางวัลวิทยานิพนธ์ดีเด่น จำนวน 2 หัวเรื่อง

7. นโยบายและปัจจัยอื่นที่มีผลต่อทิศทางองค์ความรู้ของมหาวิทยาลัยวิจัย

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและการสนทนากลุ่มกับตัวแทนจากมหาวิทยาลัยวิจัยที่ทำการศึกษา พบว่า ทิศทางและคุณภาพองค์ความรู้ของมหาวิทยาลัยวิจัยมีที่มาจากปัจจัยสำคัญดังต่อไปนี้

7.1 นโยบาย ยุทธศาสตร์ชาติและแผนที่เกี่ยวข้อง

ในการวางแผนเพื่อกำหนดทิศทางด้านนโยบายซึ่งรวมถึงด้านการวิจัย สถาบันการศึกษาและคณะที่มีหลักสูตรด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนที่ทำการศึกษาทั้งหมดให้ข้อมูลว่ามีการนำนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาระดับชาติและนานาชาติมาวิเคราะห์เพื่อกำหนดกรอบนโยบายในหน่วยงานของตน ได้แก่

- เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Sustainable Development Goals (SDGs))
- ยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ.2561- 2580)

- แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ
- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564)
- แผนการปฏิรูปประเทศ
เป็นต้น

7.2 นโยบาย และทิศทางการดำเนินงานระดับมหาวิทยาลัย และผู้บริหารองค์กร

ขณะเดียวกัน นโยบาย แผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการ ระดับมหาวิทยาลัย ก็เป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อกำหนดทิศทางขององค์ความรู้ในระดับคณะทั้งในมิติเชิงประเด็น จำนวนงานวิจัย ประเภทงานวิจัย และจำนวนงานที่ได้รับการตีพิมพ์ ซึ่งมักมีการกำหนดประเด็นในการวิจัยและเป็นหนึ่งในตัวชี้วัด (KPI) ของมหาวิทยาลัย จึงทำให้คณะฯ ต้องออกแบบแผนการวิจัยระดับคณะให้สอดคล้อง ตอบสนองกับแผนระดับมหาวิทยาลัย

นอกจากนี้ ผู้บริหารหน่วยงานในระดับคณะฯ ยังมีความสำคัญอย่างมากต่อการกำหนดทิศทางและแนวทางการสร้างองค์ความรู้ ซึ่งในบางมหาวิทยาลัยผู้นำมีความเข้มแข็งและเอาใจจริงเอาใจกับ การกำหนดนโยบายและแผนการด้านการวิจัยของคณะจึงสามารถระดมความร่วมมือของอาจารย์ทั้งหน่วยงานได้และทำให้การวิจัยมีทิศทางที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ในบางสถาบัน มีการจัดประชุมปฏิบัติการร่วมกันเพื่อระดมสมองและรวมสรรพกำลังของคณาจารย์ในการสร้างแผนการวิจัยที่จะสามารถขอชุดโครงการขนาดใหญ่ในระดับ flagship หรือ frontier research ได้

7.3 ปัจจัยด้านพื้นที่ตั้งของมหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยวิจัยที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ต่างจังหวัด มีหน้าที่ในการพัฒนางานวิจัยและนวัตกรรมเพื่อตอบโจทย์ปัญหาและพัฒนาศักยภาพเชิงพื้นที่ ตัวอย่างเช่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีนโยบายงานวิจัยที่เน้นด้านนวัตกรรมล้ำหน้า ขณะที่คณะวิทยาการสื่อสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ซึ่งตั้งอยู่ในจังหวัดปัตตานี ก็มีนโยบายที่เน้นบทบาทของการสื่อสารเพื่อพหุสังคมวัฒนธรรม และการสื่อสารเพื่อสันติ เพื่อตอบสนองกับสถานการณ์ความขัดแย้งและความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นต้น

7.4 ปัจจัยด้านบุคลากรและวัฒนธรรมองค์กร

ความเชี่ยวชาญและความสนใจของอาจารย์ที่สังกัดในคณะ เป็นส่วนสำคัญในการกำหนดการสร้างองค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนที่สะท้อนออกมาทั้งในการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนและทิศทางการวิจัย นอกจากความรู้เฉพาะทางที่อาจารย์ได้เรียนและอบรมมาตามศาสตร์ในแขนงย่อยอย่าง การประชาสัมพันธ์ วารสารศาสตร์ ภาพยนตร์ วาทยุทธศาสตร์และสื่อสารการแสดงอย่างในคณะที่เปิดการเรียนการสอนมาตั้งแต่สมัยแรกๆ หรือเป็นลักษณะสหสาขาวิทยาการเช่น สาขาการออกแบบการสื่อสาร หรือเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่มาบูรณาการกันในคณะที่ก่อตั้งขึ้นมาใหม่ อาจารย์จำนวนหนึ่งยังมีการพัฒนาความสนใจทางการวิจัยเพื่อตอบสนองโจทย์วิจัยที่มาจากภาครัฐ ภาคธุรกิจและภาคประชา

สังคมจนก่อให้เกิดเป็นแนวทางการวิจัยเฉพาะของตนเอง เหล่านี้ จึงทำให้ประเด็นหรือหัวข้อวิจัยที่คณาจารย์ทำมีความหลากหลาย และอาจไม่สามารถรวมเป็นกลุ่มก้อนหรือทิศทางเดียวกันได้

นอกจากนี้ ยังมีเรื่องของวัฒนธรรมองค์กรซึ่งสะท้อนถึงความสัมพันธ์ทางวิชาการของสมาชิกในคณะ บางสถาบันที่มีความสัมพันธ์อันราบรื่นกลมเกลียวระหว่างอาจารย์รุ่นเก่าและรุ่นใหม่ก็เป็นไปได้ที่จะมีลักษณะของ mentor-mentee และการร่วมมือกันทางการวิจัย แต่ในสถาบันที่ไม่มีวัฒนธรรมองค์กรในลักษณะดังกล่าว อาจารย์ก็จะเป็นปัจเจกและก่อร่างความสนใจและประสบการณ์ทางการวิจัยอย่างเป็นเอกเทศ และไม่ฟังหรือร่วมมือกัน

7.5 ปัจจัยความต้องการและการกำหนดโจทย์วิจัยของแหล่งทุน

แหล่งทุนวิจัยภายนอกมหาวิทยาลัยทั้งระดับประเทศและระดับหน่วยงานภาครัฐ องค์กรอิสระ และเอกชนที่เกี่ยวข้อง มีความสนใจในการพัฒนาองค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ที่จะนำไปใช้ประโยชน์เฉพาะทางสำหรับการดำเนินงานภายในองค์กร หรือการแก้ไขปัญหาสังคมบางประการ ซึ่งอาจจะไม่ได้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาของศาสตร์ในระดับสากล ประเด็นนี้จะได้นำเสนอเพิ่มเติมในส่วนของการบริหารจัดการความรู้ต่อไป

8. การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาคมในบริบทของมหาวิทยาลัยวิจัย

8.1 การมีส่วนร่วมในกำหนดประเด็น/ทิศทางการวิจัยในระดับคณะ

จากการเก็บข้อมูล พบแนวโน้มในเรื่องนี้เป็นสองทิศทางหลักๆคือ

8.1.1 ไม่มีการจัดเวทีกลางเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการกำหนดประเด็นการวิจัยที่ชัดเจน

สถาบันที่ทำการศึกษาร้อยละส่วนใหญ่ระบุว่า คณะไม่มีการกำหนดกรอบหรือทิศทางการวิจัยเป็นวาระร่วมระดับคณะอย่างชัดเจน แม้จะมีความคิดที่จะนำพาให้เกิดแนวทางดังกล่าวทั้งในระดับภาควิชาและคณะบ้าง แต่ก็มักไม่เกิดผลในทางปฏิบัติ หากผู้นำคณะมีแนวทางแบบ laissez-faire คือปล่อยให้ทุกคนทำกันตามความถนัดและที่สะดวกใจ ก็จะค่อนข้างเปิดเสรีแบบไม่ชี้แนะ งานวิจัยส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นจึงมักเป็นไปตามความเชี่ยวชาญหรือความสนใจของอาจารย์ผู้ทำวิจัย

8.1.2 มีการจัดเวทีการมีส่วนร่วมของประชาคมเพื่อกำหนดประเด็นหรือแผนงานการวิจัยร่วมกัน

ในบางมหาวิทยาลัย เช่น คณะการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีการจัดเวทีสำหรับคณาจารย์ในคณะเพื่อกำหนดทิศทางการวิจัยร่วมกัน ขณะที่คณะวิทยาการสื่อสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มีการวาง Roadmap ด้านการวิจัยที่ชัดเจนและจัดสัมมนาอาจารย์เพื่อออกแบบข้อเสนองานวิจัยร่วมกันทั้งคณะ ปีละ 2 ครั้ง

ขณะที่สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์มีการจัดกิจกรรมเพื่อกำหนดทิศทางและพัฒนางานวิจัยสำหรับนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา ในลักษณะการเชิญวิทยากรมาให้ความรู้เกี่ยวกับหัวข้อต่างๆที่น่าสนใจ และเทคนิคการวิจัย

8.2 การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในลักษณะอื่นๆ

สถาบันที่ทำการศึกษารวบรวม มีกลไกในการส่งเสริมและสนับสนุนการทำวิจัยในรูปแบบอื่นๆ ดังต่อไปนี้

- การจัดประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติเพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยและสร้างเครือข่ายนักวิจัย ซึ่งการมีส่วนร่วมนี้ปรากฏในระดับระหว่างสถาบันด้วย
- กิจกรรมพี่เลี้ยงนักวิจัย
- คลินิกวิจัย
- การอบรมการเขียนพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย
- โครงการวารสารวิชาการ
- การสนับสนุนเงินทุนในรูปแบบเงินสมนาคุณสำหรับงานวิจัยที่ได้ตีพิมพ์ในระดับนานาชาติ หรืองานที่ทำเสร็จภายในเวลาที่กำหนด

ระบบบริหารจัดการความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนกลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย

ในส่วนนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจากมหาวิทยาลัยวิจัยจำนวน 5 แห่ง เพื่อตอบคำถามในประเด็นหลักๆเกี่ยวกับระบบบริหารจัดการความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนดังต่อไปนี้

1. แหล่งทุนวิจัยขององค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน

ผู้สร้างองค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนได้อาศัยแหล่งทุนทั้งจากภายนอกมหาวิทยาลัยและภายในมหาวิทยาลัย ได้แก่ หน่วยงานที่มีภารกิจเฉพาะในการให้ทุนวิจัยในระดับชาติอย่างแหล่งทุนในเครือข่ายของ อววน. กองทุนต่างๆที่มีภารกิจเกี่ยวข้องกับสื่อและการสื่อสาร อย่าง กองทุนสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ กองทุนวิจัยและพัฒนากิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคม เพื่อประโยชน์สาธารณะ (กทปส.) หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และภาคประชาสังคมที่มีการให้ทุนวิจัยเพื่อภารกิจขององค์กร เช่น สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) และการจัดสรรทุนโดยสถาบันการศึกษาหนึ่งๆเองทั้งในระดับมหาวิทยาลัย และระดับคณะ ตามที่ได้ระบุไปอย่างละเอียดแล้วในผลการศึกษาเชิงปริมาณ ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลจากมหาวิทยาลัยที่ทำการศึกษารวบรวมมีความคาดหวังต่อแหล่งทุนในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

1.1 โจทย์วิจัยของแหล่งทุน

แหล่งทุนขนาดใหญ่เช่น อววน. มีโจทย์ที่เป็นวาระสำคัญของการให้ทุนและมีงบประมาณสนับสนุนจำนวนมาก แต่กรอบและนโยบายการวิจัยในระดับชาติมักเน้นการพัฒนาองค์ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อมุ่งแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาประเทศ แต่โจทย์ด้านสังคมศาสตร์ และนิเทศศาสตร์

ไม่ปรากฏชัดเจนในนโยบายระดับชาติ ทำให้ซึ่งส่งผลต่อเนื่องมายังการกำหนดนโยบายและทิศทางการวิจัยในระดับมหาวิทยาลัย/ระดับองค์กรด้วยเช่นกัน

อนึ่ง แหล่งทุนสำคัญเช่น สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ยังคงรวมสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ อยู่ในกลุ่มเดียวกับสาขาเทคโนโลยีสารสนเทศ สะท้อนให้เห็นความเข้าใจที่ชัดเจนเกี่ยวกับศาสตร์ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนว่าเป็นเพียงเครื่องมือ หรือเป็นเพียงศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีการสื่อสารเท่านั้น

ยิ่งไปกว่านั้น โจทย์งานวิจัยตามแผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) มักเป็นโจทย์งานวิจัยที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของปัญหา สามารถนำไปใช้ในการแก้ปัญหาได้จริง (problem-based research) เน้นการสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน จึงมักเป็นโครงการ ชุดโครงการ หรือ แผนงานขนาดใหญ่ซึ่งต้องอาศัยการแสวงหาความรู้ในหลายมิติจากหลายศาสตร์ประกอบกัน เพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์ที่จับต้องและนำไปใช้ประโยชน์ในทางปฏิบัติได้ เช่น การสร้างนวัตกรรมทางเทคโนโลยี หรือการปรับเปลี่ยนหรือปฏิรูปกระบวนการหรือแนวทางปฏิบัติใดๆอย่างเป็นรูปธรรม แต่นิเทศศาสตร์ในแง่ของการศึกษาทางสังคมศาสตร์อาจทำให้เข้าใจปรากฏการณ์ด้านการสื่อสารในสังคมได้แต่อาจไม่สามารถนำไปสู่ผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมเท่างานวิจัยด้านวิทยาศาสตร์

ขณะเดียวกัน ผู้ให้ข้อมูลในงานวิจัยในส่วนของมหาวิทยาลัยวิจัยระบุด้วยว่า ผู้บริหารมหาวิทยาลัย ตลอดจนกรรมการในแหล่งทุนต่างๆมักมีมุมมองที่ว่านิเทศศาสตร์เป็นเพียงหนึ่งในเครื่องมือและมีประโยชน์ในฐานะกลไกรองๆในการแก้ไขปัญหา จึงทำให้กวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ต้องไปทำวิจัยร่วมหรือเป็นเพียงส่วนเสริมที่สอดแทรกอยู่ในประเด็น/หัวข้อใหญ่ เหล่านี้ทำให้ไม่ได้มีการแสวงหาคำตอบหรือสร้างองค์ความรู้ด้านการสื่อสารในเชิงสังคม จึงทำให้งานวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ขาดความโดดเด่นและเป็นเพียงตัวประกอบในการวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศเท่านั้น

นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลจากมหาวิทยาลัยวิจัยที่ทำการศึกษายังมองว่าโจทย์วิจัยที่จำเป็นและยังขาดอยู่สำหรับนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนคือ การวิจัยที่สามารถจะนำไปใช้ประโยชน์ด้านการเรียนการสอน การต่อยอดคุณค่าในเชิงธุรกิจในกระบวนการของการพัฒนาเนื้อหาเชิงสร้างสรรค์

1.2 ระเบียบกฎเกณฑ์ของแหล่งทุน

แหล่งทุนภายในมหาวิทยาลัยโดยเฉพาะในระดับคณะมักเป็นแหล่งทุนที่นักวิจัยเข้าถึงได้ง่าย ไม่มีการกำหนดหัวข้อหรือระเบียบกฎเกณฑ์ที่ซับซ้อน อาจารย์ที่มักขอทุนจากแหล่งดังกล่าวมักเป็นอาจารย์ใหม่หรืออาจารย์ที่มีประสบการณ์การวิจัยในระดับกลาง หลายคนอาจยังไม่ได้มีการพัฒนาความถนัดเฉพาะทางเพียงพอที่จะไปขอทุนวิจัยจากแหล่งทุนภายนอก กระนั้น ทุกสถาบันที่เป็นผู้ให้ข้อมูลในงานวิจัยนี้ในส่วนของมหาวิทยาลัยวิจัยก็ยอมรับว่ามีเงินทุนเหลือทุกปีเพราะไม่มีคนขอจนเต็มจำนวนที่จัดสรร

ขณะเดียวกัน แหล่งทุนภายนอกมหาวิทยาลัยเกือบทุกแห่ง ทั้งที่เป็นหน่วยงานเฉพาะที่มีภารกิจในการให้ทุนวิจัย หรือหน่วยงานภาครัฐที่มีภารกิจอันจำเป็นต้องใช้การวิจัยเพื่อหาแนวทางเชิงนโยบาย หรือเพื่อประเมินผล มักจะมีระเบียบการสมัครหรือขั้นตอนด้านเอกสารที่ซับซ้อนจึงทำให้นักวิจัยที่จะขอมักเป็นนักวิจัยระดับสูงที่มีเครือข่ายหรือทีมงานของตนเองเพื่อบริหารจัดการโครงการและอำนวยความสะดวกในเรื่อง

ดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่า ซึ่งอาจารย์บางกลุ่มก็จะมีคุณค่ากับบางแหล่งทุนและมักจะมีผลงานวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนจากแหล่งดังกล่าวจนเหมือนเป็น “ขาประจำ” ไปแล้ว ในบรรดาแหล่งทุนที่ถูกระบุถึงในลักษณะดังกล่าวก็เช่น สกสว. กองทุนสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ และกสทช. เป็นต้น

ยิ่งไปกว่านั้น แหล่งทุนภายนอกโดยเฉพาะหน่วยงานมีภารกิจในการให้ทุนวิจัยมักจะมีเกณฑ์การคัดเลือกผู้รับทุนที่เข้มข้นและมีข้อกำหนดเกี่ยวกับผลผลิตและผลลัพธ์จากโครงการที่ทำได้ยากกว่า เช่น การตีพิมพ์ หรือ การเผยแพร่ในลักษณะต่างๆ อย่างข้อกำหนดให้มีการตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารหรือฐานข้อมูลวิจัยระดับนานาชาติเป็นสิ่งที่นักวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนจำนวนหนึ่งจะไม่คุ้นเคยเพราะงานวิจัยอาจไม่มีความเป็นสากลเพียงพอ หรืออาจไม่สันตติการเขียนภาษาอังกฤษ เป็นต้น

2. หน่วยสนับสนุนการทำวิจัยด้านนิเทศศาสตร์

มหาวิทยาลัยวิจัยทุกแห่งที่ทำการศึกษามีหน่วยงานภายในองค์กรที่ทำการสนับสนุนการทำวิจัย งานสร้างสรรค์และนวัตกรรม โดยแต่ละแห่งจะมีบุคลากรประมาณ 1-2 คนทำหน้าที่หลักดังต่อไปนี้ (รายละเอียดนี้ครอบคลุมภาพรวมทั้งหมด ซึ่งบางสถาบันอาจมีบริการครอบคลุมเพียงบางหน้าที่เท่านั้น

- บริหารจัดการด้านเอกสาร และระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการเงินและงานธุรการ
- เผยแพร่ข้อมูลแหล่งทุนวิจัยภายในและภายนอกองค์กรให้กับอาจารย์และนักศึกษา
- ส่งเสริมการตีพิมพ์เผยแพร่
- การจัดประชุมวิชาการ และ/หรือกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการวิจัย
- จัดเก็บรวบรวมข้อมูลทางด้านการวิจัยของคณะ
- ดำเนินการเผยแพร่ข่าวสารทางวิชาการต่าง ๆ ในด้านการวิจัย

เมื่อสอบถามถึงประสิทธิภาพการสนับสนุนงานวิจัย พบว่าเกือบทั้งหมดมองว่าหน่วยงานดังกล่าวยังมีข้อจำกัดและสามารถพัฒนาได้อีก โดยเฉพาะการสนับสนุนในแง่การบริหารจัดการโครงการวิจัย หรือการจับคู่หัวข้อการวิจัยหรืออาจารย์นักวิจัยกับแหล่งทุนที่น่าสนใจ การพัฒนาข้อเสนอโครงการร่วมกับอาจารย์ หรือการให้บริการคลีนิกทางภาษาซึ่งเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับการตีพิมพ์เผยแพร่ในต่างประเทศ

3. ปัญหาและอุปสรรคสำคัญในการสร้างความรู้ด้านนิเทศศาสตร์

3.1 ภาระงานของอาจารย์ที่มากเกินไป

ในเกือบทุกสถาบันที่ได้ทำการศึกษา มีข้อกังวลร่วมกันว่าภาระงานของอาจารย์มหาวิทยาลัยที่จะต้องรับผิดชอบทั้งการสอน การพัฒนานิสิต การเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์โดยเฉพาะในระดับบัณฑิตศึกษา และการบริการวิชาการทำให้อาจารย์ไม่สามารถทุ่มเทเวลาให้กับการวิจัยได้อย่างเต็มที่ จึงทำให้อาจารย์เลือกวิจัยเฉพาะโจทย์ที่ตนเองเชี่ยวชาญและถนัดเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายและเวลาที่มีอยู่อย่างจำกัด มากกว่าที่จะเลือกหัวข้องานวิจัยที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของสถาบันหรือประเทศซึ่งจะมีความท้าทายมากกว่า

3.2 เครือข่ายนักวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ยังไม่เข้มแข็ง ขาดแพลตฟอร์มการเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบ และการรวมตัวกันทางวิชาการเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ของศาสตร์

เครือข่ายนักวิจัยที่มีส่วนในการขับเคลื่อนโครงการวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ส่วนใหญ่ในปัจจุบันอยู่ในรูปของเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการซึ่งก่อเกิดจากความร่วมมือระหว่างอาจารย์/นักวิจัย/ผู้ช่วยวิจัยที่มีความสัมพันธ์ส่วนบุคคลกันและชักชวนกันมาทำวิจัยในประเด็น/หัวข้อที่สนใจร่วมกัน ในทำนองเดียวกันและอาจซ้ำซ้อนกัน ยังมีเครือข่ายเชิงประเด็นที่มีการแลกเปลี่ยนความรู้กันอย่างสม่ำเสมอ เช่น เครือข่ายนักวิจัยด้านวัฒนธรรมศึกษา ตามแนวทางของ รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพที่มีการแลกเปลี่ยนสื่อสารกันเป็นประจำผ่านกลุ่มในเฟซบุ๊ก เป็นต้น ทว่าเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการเหล่านี้ ยังขาดความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบโดยผ่านแพลตฟอร์มหรือฐานข้อมูลอันมีประสิทธิภาพที่รวบรวมข้อมูลอาจารย์/นักวิจัยที่เกี่ยวข้องในแต่ละด้านที่ชัดเจน จึงทำให้การทำงานโดยส่วนใหญ่เป็นการใช้ความรู้จากส่วนบุคคลมากกว่าการเชื่อมโยงกับผู้วิจัยที่มีความสนใจใกล้เคียงกันผ่านระบบ ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคสำหรับนักวิจัยรุ่นใหม่ที่ยังไม่มีเครือข่ายของตนเองมากพอ หรือในบางประเด็นที่มีหน่วยงานต้องอาศัยความรู้ด้านการสื่อสารก็ไม่สามารถหาผู้เชี่ยวชาญที่ต้องการได้

ยิ่งไปกว่านั้น การรวมตัวของนักวิชาการด้านนิเทศศาสตร์ในลักษณะของสมาคมทางวิชาการยังไม่สะท้อนการสร้างเครือข่ายการวิจัยที่เด่นชัดนัก จนถึงปัจจุบันมีสมาคมสองแห่งที่ได้มีการจัดตั้งขึ้นในด้านวิชาการ คือ สมาคมนักวิชาการสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (ส.ส.ม.ท.)⁵⁶ และ สมาคมนิเทศศาสตร์และการสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย⁵⁷ ซึ่งแม้ทั้งคู่จะมีบทบาทในวงการวิชาการนิเทศศาสตร์และสื่อสารมวลชนและเป็นที่รู้จักในแวดวงอาจารย์ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน แต่ยังไม่สะท้อนการริเริ่มในด้านเครือข่ายการวิจัย หรือการสร้างแพลตฟอร์มกลางเพื่อพัฒนาความร่วมมือทางการวิจัยเท่าใดนัก อย่างไรก็ตาม ทั้งสองสมาคมมีบทบาทในการสร้างเวทีสำคัญทางวิชาการของสาขานิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน คือ งานประชุมวิชาการระดับชาติด้านการสื่อสาร (National Communication Academic Conference) ซึ่งในปี 2564 นี้ ได้จัดขึ้นเป็นครั้งที่ 5 โดยมีองค์กรร่วมจัดมาจากสถาบันที่เป็นมหาวิทยาลัยวิจัยที่มีหลักสูตรในสาขานี้คือ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะวารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการจัดการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) และ องค์กรวิชาชีพคือ สมาคมโฆษณาแห่งประเทศไทย

3.3 อุปสรรคในการเข้าถึงแหล่งทุนระดับชาติ

ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยพูดตรงกันว่า อาจารย์ทางนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนมักอาศัยแหล่งทุนภายในมหาวิทยาลัยเป็นหลัก ตามมาด้วยแหล่งทุนภายนอกที่คุ้นเคยและเป็นขาประจำที่ได้รับ การสนับสนุน แต่มีจำนวนน้อยมากที่มองไปถึงแหล่งทุนระดับชาติอย่าง หน่วยงานสนับสนุนทุนวิจัยต่างๆ

⁵⁶ ส.ส.ม.ท. จัดตั้งขึ้นในพ.ศ. 2535 เพื่อเป็นเครือข่ายกลางของนักวิชาการด้านนิเทศศาสตร์และสื่อสารมวลชนในการทำกิจกรรมต่างๆร่วมกัน ผลงานที่โดดเด่นคือ การเป็นภาคีเครือข่ายหลักของคณะกรรมการสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์แห่งชาติ การเป็นเจ้าภาพร่วมในการจัดประกวด True Future Journalist Award และการเป็นกรรมการสรรหากรรมการนโยบายขององค์กรแพร่ภาพและกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

⁵⁷ สมาคมนิเทศศาสตร์และการสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย จัดตั้งขึ้นในพ.ศ. 2555

ภายใต้ อววน. ไม่ใช่เพียงเพราะระเบียบกฎเกณฑ์ ข้อกำหนดและขั้นตอนที่ทำให้เข้าถึงได้ยากแต่เพราะการขาดแพลตฟอร์มที่รองรับและเป็นมิตรกับผู้สนใจลงทุน ตลอดจนการที่อววน.ไม่พยายามทำงานในเชิงรุกเพื่อเข้าถึงและนิเทศนักวิจัยสายมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ซึ่งอาจไม่คุ้นกับระบบ

ขณะที่นักวิจัยที่เป็นนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษามักเข้าไม่ถึงแหล่งทุนภายนอก หรือแหล่งทุนระดับชาติเช่นกัน ส่วนหนึ่งเนื่องจากมักไม่ทราบข้อมูล และอีกส่วนเพราะไม่ค่อยมีทุนสนับสนุนงานวิจัยในระดับนี้ของสายสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มากนัก สอดคล้องกับผลการศึกษาในเชิงปริมาณที่ส่วนใหญ่ นักศึกษาจะใช้ทุนส่วนตัวในการวิจัยเป็นหลัก

ข้อเสนอแนะสำหรับการสร้างโครงสร้างพื้นฐานความรู้และการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบกลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย

1. ข้อเสนอในการการสร้างแพลตฟอร์มเชื่อมโยงเครือข่ายนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนที่เป็นรูปธรรม

ผู้ให้ข้อมูลค่อนข้างเห็นตรงกันเป็นส่วนใหญ่ถึงความจำเป็นของการสร้างแพลตฟอร์มเพื่อเป็นฐานข้อมูลกลางที่ให้ข้อมูลพื้นฐาน ความเชี่ยวชาญและสร้างความเชื่อมโยงเครือข่ายนักวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ที่ทุกคนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ ทั้งบุคลากรในศาสตร์สาขาวิชาเองและสาขาวิชาอื่นๆ เพื่อให้การสร้างองค์ความรู้มีความเข้มแข็งและเติมเต็มซึ่งกันและกัน หลายคนมองว่าน่าจะเป็นภารกิจของอววน.ในการเข้ามาจัดการให้เกิดการพัฒนาในส่วนนี้ขึ้น

2. ข้อเสนอในการการให้ความสำคัญกับนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนในฐานะศาสตร์ทางวิชาการที่เป็นวิทยวินัย

จากมุมมองที่ว่านิเทศศาสตร์เป็นเพียงเครื่องมือหนึ่งในการแก้ไขปัญหา หรือศาสตร์เพื่อสร้างความเข้าใจทางสังคมศาสตร์ด้านการสื่อสารในลักษณะเสริมโจทย์การวิจัยที่ใหญ่กว่าและเป็นสหสาขาวิชาการเท่านั้น ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยมองว่าจำเป็นต้องมีการปรับแนวคิดว่านิเทศศาสตร์เป็นศาสตร์ที่มีคุณประโยชน์ และมีความเป็นวิทยวินัย (Academic Discipline) ที่โดดเด่นและมีคุณูปการชัดเจน ทั้งนี้เพื่อให้แหล่งทุนต่างๆ เห็นนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน เป็นหลักหรือศูนย์กลางของโจทย์วิจัย โดยกำหนดโจทย์ที่ทำทนายสังคมทางวิชาการให้กับศาสตร์มากกว่าจะผนวกเข้าเป็นส่วนเสริมของการวิจัยที่มีศาสตร์อื่นเป็นตัวนำ โดยเฉพาะวิทยาศาสตร์

3. ข้อเสนอในการพัฒนาระบบการบริหารจัดการวิจัย

อววน.อาจมีการตั้งระบบบริหารจัดการวิจัยที่สามารถเชื่อมโยงแต่ละสถาบันเพื่อสนับสนุนซึ่งกันและกัน เช่น การสร้างระบบบริหารจัดการความรู้หรือ Knowledge Management เพื่อให้องค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์มีการเชื่อมโยงกันทั้งประเทศ โดยมีข้อเสนอว่าหากด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนจะขยายตนเองให้โดดเด่นได้จะต้องประกบกับการศึกษาประเด็นทางสังคมที่ทันสมัยและสะท้อนปัญหา

ระดับมหภาค หรือในระยะยาว อย่างชัดเจน เพื่อจะก่อให้เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ส่งผลกระทบต่ออย่างมีนัยสำคัญต่อสังคมได้

กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ

ระบบนิเวศความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนกลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ

“ราชภัฏ” เป็นกลุ่มมหาวิทยาลัยที่จากเดิมที่เคยเป็นวิทยาลัยครูและสถาบันราชภัฏ ต่อมาในปี 2547 ได้ยกระดับขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏ มีภารกิจและปณิธานตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547 ตามมาตรา 7 คือ “เป็นสถาบันอุดมศึกษา เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นที่เสริมสร้างพลังปัญญาของแผ่นดิน ฟื้นฟูพลังการเรียนรู้ เชิดชูภูมิปัญญาของท้องถิ่น สร้างสรรค์ ศิลปวิทยา เพื่อความเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคง และยั่งยืนของปวงชน มีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล และยั่งยืน โดยมีวัตถุประสงค์ให้การศึกษา ส่งเสริมวิชาการและวิชาชีพชั้นสูง ทำการสอน วิจัย ให้บริการทางวิชาการแก่สังคม ปรับปรุง ถ่ายทอดและพัฒนาเทคโนโลยี ทะนุบำรุง ศิลปะและวัฒนธรรม ผลิตครูและส่งเสริมวิทยฐานะครู”

ต่อมาในปี 2560 มหาวิทยาลัยราชภัฏได้จัดทำยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 - 2579) โดยการร่วมมือทั้งมหาวิทยาลัย 38 แห่ง มีเป้าหมายคือ การมุ่งผลิตบัณฑิตให้มีคุณภาพและพร้อมด้วยคุณลักษณะทั้ง 4 ประการ เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาตามพระราชโบาย มุ่งผลิตครูคุณภาพและพัฒนาท้องถิ่นทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและการศึกษา ตามสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน โดยน้อมนำแนวพระราชดำริสู่การปฏิบัติเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

สำหรับพันธกิจที่สัมพันธ์กับการเสริมสร้างองค์ความรู้จะปรากฏอยู่ในพันธกิจด้านการวิจัยที่ “มุ่งสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมที่มีคุณภาพและได้มาตรฐานเป็นที่ยอมรับ มุ่งเน้นการบูรณาการเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ ได้อย่างเป็นรูปธรรม” และพันธกิจด้านการบริการวิชาการคือ “การพัฒนาท้องถิ่นตามศักยภาพสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของ ชุมชนโดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ เทคโนโลยี และน้อมนำแนวพระราชดำริสู่การปฏิบัติ” (ยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560 - 2579)

การจัดการเรียนการสอนของหลักสูตรนิเทศศาสตร์ของกลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏเกิดขึ้นประมาณช่วงปี พ.ศ. 2531 โดยมีการเปิดสอนในระดับอนุปริญญา ต่อมาจนถึงปัจจุบันได้มีการเปิดสอนระดับปริญญาตรี ปัจจุบันมีการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิเทศศาสตร์บัณฑิตในมหาวิทยาลัยราชภัฏทุกแห่ง และมีบางแห่งได้เปิดสอนถึงระดับปริญญาโทและปริญญาเอก

1. ปริมาณภาพรวมองค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนในกลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ

การเก็บข้อมูลงานวิจัยสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้ ใช้ข้อมูลจากมหาวิทยาลัยราชภัฏที่เป็นตัวแทนแต่ละภูมิภาครวม 8 แห่ง มีผลงานวิจัยของอาจารย์ที่มีการตีพิมพ์ในช่วงปี 2561 – 2563 รวมทั้งสิ้น 121 ชิ้น และผลงานของนักศึกษารวม 14 ชิ้น

2. ผู้ผลิตองค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนในกลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย

2.1 อาจารย์ในสาขานิเทศศาสตร์

สำหรับบริบทมหาวิทยาลัยราชภัฏ สาขานิเทศศาสตร์เป็นหนึ่งในสาขาของคณะวิทยาการจัดการ โดยกว่าร้อยละ 50 จะไม่มีการแยกเป็นสาขาย่อย ดังนั้น กรณีการผลิตงานวิจัยก็จะเป็นประเด็นทางนิเทศศาสตร์ที่ไม่ได้เจาะลึกลงไปในแขนงใดแขนงหนึ่งที่อาจารย์เชี่ยวชาญ อีกทั้งด้วยนโยบายที่มุ่งการพัฒนาท้องถิ่น อาจารย์นิเทศศาสตร์จึงเป็นผู้นำแนวคิดและเครื่องมือสื่อสารไปร่วมบริการวิชาการ หรือเป็นงานวิจัยแบบบูรณาการกับการบริการวิชาการแก่ท้องถิ่นด้วยวิธีวิจัยแบบเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) องค์ความรู้จากการวิจัยที่ได้รับคือ การวิจัยเชิงพัฒนาหรือแก้ปัญหาประเด็นต่างๆ ท้องถิ่น

2.2 นักศึกษา

เนื่องจากนโยบายของมหาวิทยาลัยราชภัฏทั้ง 38 แห่งมุ่งพัฒนานักศึกษาให้เป็นวิศวกรสังคมซึ่งทักษะหนึ่งของวิศวกรสังคมคือ ทักษะในการสื่อสารองค์ความรู้เพื่อแก้ปัญหาแก่ท้องถิ่น โดยมีอาจารย์ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง ส่งผลให้การวิจัยและบริการวิชาการของอาจารย์จะมีนักศึกษาเข้ามาร่วมขับเคลื่อนในการลงพื้นที่ การดำเนินกระบวนการ ตลอดจนจนถึงขั้นตอนสุดท้ายของการวิจัยเชิงพื้นที่คือ การคืนข้อมูลสู่ชุมชน

2.3 ชุมชนท้องถิ่น

เนื่องจากมหาวิทยาลัยต้องดำเนินการวิจัยร่วมกับชุมชน โดยชุมชนจะเป็นพื้นที่หลักของการวิจัย ผู้นำชุมชนและชาวบ้านคือ มีบทบาทสำคัญตั้งแต่การกำหนดโจทย์ในการวิจัย ขณะเดียวกันชาวบ้านก็ได้เป็นผู้ร่วมดำเนินการวิจัยและผู้ใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในเวลาเดียวกันด้วย

3. ทิศทางองค์ความรู้งานวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนกลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ

3.1 องค์ความรู้ที่ผลิตโดยอาจารย์

3.1.1 สาขาวิชาย่อยของงานวิจัยที่ผลิตโดยอาจารย์

งานวิจัยจากอาจารย์ที่สอนในสาขาวิชาการสื่อสารการตลาด การโฆษณาและการประชาสัมพันธ์ จำนวน 43 หัวเรื่อง รองลงมา คือ สื่อบนแพลตฟอร์มดิจิทัล จำนวน 25 หัวเรื่องและอันดับที่สาม ได้แก่ สื่อสารมวลชนบนแพลตฟอร์มดั้งเดิม จำนวน 21 หัวเรื่อง

ตารางที่ 16 แสดงปริมาณงานวิจัย/โครงการวิจัย/งานตีพิมพ์ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน ของมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ.2561 – พ.ศ. 2563 ที่ผลิตโดยอาจารย์ จำแนกตามสาขาวิชา

สาขาวิชาย่อย	จำนวน
การสื่อสารการตลาด การโฆษณาและการประชาสัมพันธ์	43
สื่อบนแพลตฟอร์มดิจิทัล	25
สื่อสารมวลชนบนแพลตฟอร์มดั้งเดิม	21
ภาพยนตร์/เทคโนโลยีการถ่ายภาพ	12
การแสดงและศิลปะการแสดง	8
วารสารศาสตร์/วารสารสนเทศ	6
สร้างสรรค์และออกแบบสื่อ/นิเทศศิลป์	4
อื่นๆ	2
รวม	121

3.1.2 ทิศทาง/หัวข้องานวิจัยที่ผลิตโดยอาจารย์

จากตาราง พบว่าหัวข้อ/ประเด็นวิจัยของอาจารย์ที่มีสัดส่วนมากที่สุด ได้แก่ การสื่อสารการตลาด จำนวน 23 หัวเรื่อง รองลงมาได้แก่ การสื่อสารเพื่อการพัฒนา จำนวน 18 หัวเรื่อง อันดับสามได้แก่ วิพากษ์สื่อและวัฒนธรรมศึกษา จำนวน 10 หัวเรื่อง

ตารางที่ 17 แสดงปริมาณงานวิจัยแสดงปริมาณงานวิจัย/โครงการวิจัย/งานตีพิมพ์ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน ของมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ.2561 – พ.ศ. 2563 ที่ผลิตโดยอาจารย์ จำแนกตามหัวข้อที่ศึกษา

หัวข้อ/ประเด็นวิจัย	จำนวน
การเรียนรู้ ประมวลข้อมูล และพฤติกรรม (cognitivism, information processing, and behaviorism) กับสื่อดั้งเดิม	1
การใช้ประโยชน์สื่อ และความพึงพอใจ (media use and gratification)	8
การสื่อสารเพื่อการพัฒนา (communication and development)	18
การสื่อสารความขัดแย้ง ความเสี่ยง และวิกฤติ (conflict, risk, and crisis)	2
การสื่อสารระหว่างบุคคล (interpersonal communication)	4
การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม (intercultural communication)	1
การสื่อสารสุขภาพ (health communication)	4
การสื่อสารองค์กร (organizational communication)	8

หัวข้อ/ประเด็นวิจัย	จำนวน
จิตวิทยาสื่อ (Media psychology)	1
ทฤษฎีการสื่อสาร (communication theory)	2
ปัญหาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Problematic ICT use)	2
พฤติกรรมออนไลน์ (Online behaviors)	5
ระเบียบวิธีวิจัยการสื่อสาร (communication methodology)	2
วารสารศาสตร์ (journalism)	1
วิพากษ์สื่อและวัฒนธรรมศึกษา (media criticism and cultural studies)	10
ศาสนาและความเชื่อกับการสื่อสาร (religion and communication)	1
สื่อและเยาวชน (youth)	6
สื่อและการสื่อสารเฉพาะกลุ่ม (group-specific media and communication)	3
สื่อและความรุนแรง (media violence)	1
สื่อและผลกระทบ (media effects)	4
สื่อกับเพศสภาพ และเพศ (gender and sex)	4
สื่อกับการสร้างความสัมพันธ์ (relationships)	1
สื่อกับสภาพภูมิอากาศ (climate)	1
สื่อบันเทิง (entertainment)	4
การสื่อสารการตลาด	23
อื่นๆ ได้แก่ การวัดและประเมินผล	4
รวม	121

3.2 องค์ความรู้ที่ผลิตโดยนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา

3.2.1 ทิศทาง/หัวข้อของงานวิจัยที่ผลิตโดยนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา

จากตาราง พบว่าหัวข้อ/ประเด็นวิจัยของนักศึกษาที่มีสัดส่วนมากที่สุด ได้แก่ การสื่อสารสุขภาพ และวิพากษ์สื่อและวัฒนธรรมศึกษา มีจำนวนเท่ากัน จำนวนหัวข้อละ 3 หัวเรื่อง รองลงมาได้แก่ การสื่อสารองค์กร และสื่อและการสื่อสารเฉพาะกลุ่ม มีจำนวนเท่ากัน จำนวนหัวข้อละ 2 หัวเรื่อง

ตารางที่ 18 แสดงปริมาณงานวิจัยแสดงปริมาณงานวิจัย/โครงการวิจัย/งานตีพิมพ์ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนของมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ.2561 – พ.ศ. 2563 ที่ผลิตโดยนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา จำแนกตามหัวข้อที่ศึกษา

หัวข้อ/ประเด็นวิจัย	จำนวน
การสื่อสารเพื่อการพัฒนา (communication and development)	1
การสื่อสารสุขภาพ (health communication)	3
การสื่อสารองค์กร (organizational communication)	2
วารสารศาสตร์ (journalism)	1
วิพากษ์สื่อและวัฒนธรรมศึกษา (media criticism and cultural studies)	3
สื่อและการสื่อสารเฉพาะกลุ่ม (group-specific media and communication)	2
สื่อและผลกระทบ (media effects)	1
สื่อกับเพศสภาพ และเพศ (gender and sex)	1
รวม	14

4. ที่มาของแหล่งทุนและความสามารถในการเข้าถึงแหล่งทุนองค์ความรู้งานวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน

4.1 ที่มาของแหล่งทุนงานของวิจัยที่ผลิตโดยอาจารย์

จากตาราง พบว่าแหล่งทุนของอาจารย์ที่มีสัดส่วนมากที่สุด ได้แก่ แหล่งทุนภายในมหาวิทยาลัย จำนวน 98 หัวเรื่อง รองลงมา ได้แก่ แหล่งทุนภายนอกมหาวิทยาลัย จำนวน 16 หัวเรื่อง และทุนส่วนตัว มีสัดส่วนน้อยที่สุด จำนวน 7 หัวเรื่อง

ตารางที่ 19 แสดงปริมาณงานวิจัยแสดงปริมาณงานวิจัย/โครงการวิจัย/งานตีพิมพ์ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนของมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ.2561 – พ.ศ.2563 ที่ผลิตโดยอาจารย์ จำแนกตามแหล่งทุนที่ใช้ในการวิจัย

แหล่งทุน	จำนวน
ทุนส่วนตัว	7
แหล่งทุนภายในมหาวิทยาลัย	98
แหล่งทุนภายนอกมหาวิทยาลัย	16
รวม	121

4.2 ที่มาของแหล่งทุนที่ผลิตโดยนักศึกษา

แหล่งทุนของนักศึกษาที่มีสัดส่วนมากที่สุด ได้แก่ ทุนส่วนตัว จำนวน 9 หัวเรื่อง รองลงมา ได้แก่ แหล่งทุนภายในมหาวิทยาลัย จำนวน 5 หัวเรื่อง

ตารางที่ 20 แสดงปริมาณงานวิจัยแสดงปริมาณงานวิจัย/โครงการวิจัย/งานตีพิมพ์ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนของมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ.2561 – พ.ศ.2563 ที่ผลิตโดยนักศึกษำแนกตามแหล่งทุนที่ใช้ในการวิจัย

แหล่งทุน	จำนวน
ทุนส่วนตัว	9
แหล่งทุนภายในมหาวิทยาลัย	5
แหล่งทุนภายนอกมหาวิทยาลัย	0
รวม	14

5. การตีพิมพ์เผยแพร่องค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนของมหาวิทยาลัยวิจัย

5.1 การตีพิมพ์เผยแพร่งานวิจัยที่ผลิตโดยอาจารย์

แหล่งตีพิมพ์ผลงานวิชาการของอาจารย์ที่มีสัดส่วนมากที่สุด ได้แก่ วารสารวิชาการฐานข้อมูล TCI จำนวน 83 หัวเรื่อง รองลงมา ได้แก่ ตีพิมพ์เผยแพร่ในรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ และไม่ได้ตีพิมพ์ มีจำนวนเท่ากัน จำนวน 14 หัวเรื่อง อันดับสามได้แก่ ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการฐานข้อมูลระดับนานาชาติ เช่น SCOPUS จำนวน 7 หัวเรื่อง

ตารางที่ 21 แสดงปริมาณงานวิจัยแสดงปริมาณงานวิจัย/โครงการวิจัย/งานตีพิมพ์ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนของมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ.2561 – พ.ศ.2563 ที่ผลิตโดยอาจารย์จำแนกตามการตีพิมพ์

การตีพิมพ์	จำนวน
ไม่ได้ตีพิมพ์	14
ตีพิมพ์เผยแพร่ในรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ	14
ตีพิมพ์เผยแพร่ในรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับนานาชาติ	3
ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการฐานข้อมูล TCI	83
ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการฐานข้อมูลระดับนานาชาติ เช่น SCOPUS	7
รวม	121

5.2 การตีพิมพ์เผยแพร่งานวิจัยที่ผลิตโดยนักศึกษา

แหล่งตีพิมพ์ผลงานวิชาการของนักศึกษาที่มีสัดส่วนมากที่สุด ได้แก่ ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการฐานข้อมูล TCI จำนวน 9 หัวเรื่อง รองลงมา ได้แก่ ตีพิมพ์เผยแพร่ในรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ จำนวน 5 หัวเรื่อง

ตารางที่ 22 แสดงปริมาณงานวิจัยแสดงปริมาณงานวิจัย/โครงการวิจัย/งานตีพิมพ์ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนของมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ.2561 – พ.ศ.2563 ที่ผลิตโดยนักศึกษา จำแนกตามการตีพิมพ์

การตีพิมพ์	จำนวน
ตีพิมพ์เผยแพร่ในรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ	5
ตีพิมพ์เผยแพร่ในรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับนานาชาติ	0
ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการฐานข้อมูล TCI	9
ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการฐานข้อมูลระดับนานาชาติ เช่น SCOPUS	0
รวม	14

6. นโยบายและปัจจัยอื่นที่มีผลต่อทิศทางองค์ความรู้ของกลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ

6.1 ปรัชญา วิสัยทัศน์และพันธกิจของกลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ

เนื่องจากมหาวิทยาลัยราชภัฏทุกแห่งต้องดำเนินการตามพันธกิจของการเป็นสถาบันอุดมศึกษาตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ รวมถึงได้น้อมนำพระบรมราโชบายด้านการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาใช้ในการผลิตบัณฑิต มุ่งเป็นสถาบันที่บูรณาการความรู้ควบคู่การพัฒนาท้องถิ่น โดยกำหนดให้มหาวิทยาลัยดำเนินงานร่วมกับภาคส่วนต่างๆ โดยเฉพาะผู้ว่าราชการจังหวัดที่มหาวิทยาลัยตั้งอยู่ รวมทั้งกลุ่มมหาวิทยาลัยแต่ละแห่งได้มีการแบ่งพื้นที่ดูแลในจังหวัดใกล้เคียง ดังนั้น การสร้างองค์ความรู้ทางนิเทศศาสตร์จะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับปัญหาท้องถิ่นในระดับสูงและเป็นทิศทางเดียวกับนโยบายการพัฒนาจังหวัด

6.2 นโยบายสภามหาวิทยาลัยและผู้บริหาร

สภามหาวิทยาลัยได้กำหนดยุทธศาสตร์การวิจัยของแต่ละมหาวิทยาลัย ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะประเด็นปัญหาการวิจัยตามยุทธศาสตร์การวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏแต่ละแห่งจะผูกโยงกับปัญหาของพื้นที่ เช่น ด้านการเกษตร การท่องเที่ยว การขนส่ง เป็นต้น โดยในยุทธศาสตร์ฯ จะไม่มีประเด็นด้านการสื่อสารหรือนิเทศศาสตร์ ดังนั้น อาจารย์ที่ขอรับงบประมาณสนับสนุนส่วนใหญ่จะต้องมีความร่วมมือกับคณาจารย์ในศาสตร์อื่น

เพื่อขอรับการจัดสรรงบประมาณวิจัยร่วมกัน การพัฒนาความลุ่มลึกของการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ทางนิเทศศาสตร์จึงไม่สามารถทำได้มากนัก

อย่างไรก็ตาม นโยบายของผู้บริหารบางมหาวิทยาลัยในด้านการตั้งเป้าหมายของการจัดอันดับมหาวิทยาลัย ก็ทำให้มหาวิทยาลัยเน้นเฉพาะด้านการเผยแพร่งานวิจัยเป็นพิเศษ ด้วยการให้ค่าตอบแทนหรือแรงจูงใจอื่นๆ สำหรับอาจารย์ที่ตีพิมพ์ในวารสารระดับนานาชาติ

6.3 การเข้าถึงแหล่งทุนภายนอก

แหล่งทุนภายนอกที่อาจารย์ด้านนิเทศศาสตร์เข้าถึงได้จากผลการสำรวจ เช่น สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ซึ่งกรอบหรือศาสตร์ในการวิจัยที่หน่วยงานดังกล่าวจะอยู่ภายใต้ยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติที่ไม่มีประเด็นทางนิเทศศาสตร์ระบุไว้อย่างชัดเจน นอกจากนั้น แหล่งทุนด้านการสื่อสารที่เข้าถึงได้ เช่น กองทุนสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ และคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏสามารถเข้าถึงทุนได้จำนวนน้อย และเป็นโครงการประเภทรณรงค์และการประเมินผลโครงการเป็นส่วนใหญ่

7. การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาคมในบริบทของมหาวิทยาลัยราชภัฏ

7.1 บทบาทของสถาบันวิจัยและพัฒนา

ส่วนใหญ่พบว่า การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาคมในบริบทราชภัฏดำเนินการโดยสถาบันวิจัยและพัฒนา โดยเป็นพื้นที่กลางได้แก่

- 1) การจัดอบรมให้ข่าวสารความรู้ เช่น แนวทางการขอทุนแต่ละปี การอบรมการเขียนโครงการ การอบรมการใช้ฐานข้อมูล ฯ
- 2) การเผยแพร่และเชิญชวนขอทุนวิจัย
- 3) การขับเคลื่อนโครงการ ด้วยการติดตามความก้าวหน้าและการเบิกจ่ายงบประมาณ
- 4) การจัดเวทีนำเสนอผลงาน ซึ่งมหาวิทยาลัยราชภัฏส่วนใหญ่จะมีการจัดประชุมวิชาการระดับชาติทุกปี ทั้งที่เป็นเจ้าภาพเองหรือเจ้าภาพร่วม นอกจากนั้น หลายแห่งยังใช้วิธีการเผยแพร่ งานวิจัยผ่านการจัดนิทรรศการในห้องถื่น

อย่างไรก็ตาม โดยรวมแล้วด้วยข้อจำกัดของระยะเวลาในการวิจัย ทำให้บทบาทของสถาบันวิจัยและพัฒนาหลายแห่งส่วนใหญ่จะอยู่เป็นลักษณะเพียงแค่นำคือ ส่งเสริมการเขียนโครงการรับทุนมากกว่าการเผยแพร่การการพัฒนาคุณภาพ

7.2 บทบาทของคณะ

ด้วยความที่สาขาวิชานิเทศศาสตร์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏส่วนใหญ่สังกัดคณะวิทยาการจัดการ ทำให้คณะฯ ต้องทำหน้าที่ขับเคลื่อนงานวิจัยของอาจารย์และนักศึกษาทุกสาขาวิชาของคณะฯ ส่งผลให้การพัฒนาความเชี่ยวชาญหรือการขับเคลื่อนงานวิจัยนิเทศศาสตร์ภายในคณะไม่สามารถทำได้เต็มที่และเฉพาะเจาะจง

ระบบบริหารจัดการความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ

1.แหล่งทุนวิจัยขององค์ความรู้ทางนิเทศศาสตร์มีอะไรบ้างและกระบวนการการเข้าถึงมีปัญหาและอุปสรรคหรือไม่ อย่างไร

1.1 แหล่งทุนภายในมหาวิทยาลัย

- ด้านระเบียบกฎเกณฑ์ ส่วนใหญ่พบว่าไม่มีอุปสรรคด้านกฎเกณฑ์ในการขอรับทุน แต่เนื่องจากสถาบันวิจัยและพัฒนาต้องจัดสรรงบประมาณการวิจัยตามบงกของทุนที่สภามหาวิทยาลัยจัดสรรให้ ซึ่งส่วนใหญ่พบว่างบประมาณส่วนนี้มีจำนวนลดลงทุกปี เนื่องจากมีจำนวนนักศึกษาเข้าเรียนลดน้อยลงเรื่อยๆ ดังนั้น ส่วนใหญ่วงเงินที่อาจารย์ได้รับการจัดสรรจะมีกรอบจัดสรรไว้แน่นอนตายตัวคือ งานวิจัยทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นศาสตร์ใดหรือประเด็นใดก็ตามจะต้องของบประมาณไม่เกินวงเงินที่กำหนดให้ และต้องทำวิจัยสอดคล้องกับประเด็นยุทธศาสตร์ที่กำหนด จึงเป็นข้อจำกัดในการทำงานวิจัยเช่นกัน
- ด้านการพัฒนาโจทย์ของแหล่งทุน โจทย์ของการวิจัยต้องมาจากความต้องการของพื้นที่และบางครั้งการพัฒนาโจทย์ของสถาบันวิจัยและพัฒนาจะไม่ได้ดำเนินการร่วมกับนักวิจัย มักจะเป็นการเลือกพื้นที่เป้าหมายมาให้ แล้วให้นักวิจัยลงไปสำรวจปัญหาในพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งบางครั้งพื้นที่ที่มอบหมายให้ทำวิจัยก็ไม่มีประเด็นทางนิเทศศาสตร์ที่จำเป็นต้องศึกษา
- การประเมินผล ส่วนใหญ่พบว่า ขั้นตอนการประเมินผลการวิจัยของแหล่งทุนภายในมหาวิทยาลัยมักจะไม่ค่อยมี เพราะด้วยข้อจำกัดของเวลาในการรับทุนระหว่าง 9-12 เดือน (รวมการตีพิมพ์เผยแพร่) ดังนั้น จึงไม่มีขั้นตอนการประเมินผล โดยการประเมินผลคุณภาพของงานวิจัยนั้นสถาบันวิจัยฯ พิจารณาใน 2 ประเด็นคือ การส่งโครงการวิจัยตามกำหนด และการได้รับการตอบรับให้ตีพิมพ์เผยแพร่
- ข้อกำหนดด้านการเผยแพร่ การเผยแพร่ผลงานของอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏส่วนใหญ่เผยแพร่ในวารสาร TCI และการประชุมวิชาการระดับชาติ โดยปัญหาที่เกิดขึ้นคือข้อกำหนดของการเผยแพร่ที่เป็นวารสาร TCI ซึ่งมักจะพบปัญหาเรื่องการตอบรับจากวารสาร หากไม่มีการตอบรับจากวารสารจะถือว่าโครงการวิจัยนั้นยังปิดได้ไม่สมบูรณ์ ทำให้อาจารย์ขาดโอกาสในการขอรับทุนต่อเนื่อง

1.2 แหล่งทุนภายนอก

ทุนวิจัยภายนอกมหาวิทยาลัยพบว่ามียุทธศาสตร์ในการเข้าถึง คือ ด้านความเข้าใจในข้อมูลข่าวสารและหลักการของการขอรับงบประมาณแต่ละปี เนื่องจากแหล่งทุนมีการปรับเปลี่ยนทั้งนโยบายและรูปแบบแบบฟอร์มในการยื่นขอทุนและอื่นๆ จึงเป็นอุปสรรคให้กับอาจารย์ที่ต้องใช้เวลาเรียนรู้ในแต่ละปี ขณะเดียวกันในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมาได้มีการปรับเปลี่ยนนโยบายของแหล่งทุนภายนอกทางด้านจุดเน้นด้านการบูรณาการกับแหล่งทุนของรัฐด้วยกัน ซึ่งอาจารย์จะมีปัญหาติดตามข้อมูลข่าวสารส่วนนี้ได้ไม่เท่ากัน บางกรณีสถาบันวิจัยจะเป็นผู้คัดเลือกนักวิจัยให้เก็บให้เขียนโครงการขอรับทุนตามกรอบงบประมาณที่ได้รับจัดสรรจากหน่วยงานเอง

2. ปัญหาและอุปสรรคสำคัญอันดับต้นๆในการและสร้างความรู้ทางนิเทศศาสตร์ในบริบทมหาวิทยาลัยราชภัฏ

2.1 ปัญหาของการทำงานวิจัยที่ต้องบูรณาการกับการบริการวิชาการ

ทำให้นักวิจัยต้องอาศัยความร่วมมือจากพื้นที่ค่อนข้างสูงมากในการลงพื้นที่จำเป็นต้องมีผู้นำชุมชนเข้ามาช่วยขับเคลื่อนและงานวิจัยส่วนใหญ่จะต้องตอบโจทย์ปัญหาสำคัญของพื้นที่ซึ่งส่วนใหญ่เป็นปัญหาในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตการเสริมสร้างรายได้การตลาดสินค้าเกษตร การส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน ทำให้นักวิจัยนิเทศศาสตร์ที่อยากจะผลิตงานวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้หรือต่อยอดในประเด็นที่ตนเองสนใจไม่สามารถทำได้

2.2 การไม่มีโอกาสร่วมกำหนดกรอบหรือพัฒนาโจทย์การวิจัย

ข้อเสนอแนะสำหรับการสร้างโครงสร้างพื้นฐานความรู้และการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ

1. แหล่งทุนควรกำหนดยุทธศาสตร์ด้านการสื่อสารเป็นสาขาหนึ่งของการยื่นขอรับทุน และควรแยกโจทย์การวิจัยสำหรับกลุ่มราชภัฏจากกลุ่มสถาบันอุดมศึกษาประเภทอื่นให้ชัดเจน
2. ความอิสระในการกำหนดโจทย์การวิจัย
3. การมีคลินิกวิจัย เพื่อช่วยเป็นที่เลี้ยงและพัฒนาคุณภาพผลงาน
4. รางวัลและสิ่งจูงใจ
5. การสนับสนุนด้านเวลา เพราะภาระงานอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏต้องเน้นการลงพื้นที่
6. งบประมาณที่ต่อเนื่อง เพราะการสร้างองค์ความรู้ทางสังคมต้องใช้เวลา
7. การให้โอกาสนักวิจัยรุ่นใหม่ของแหล่งทุนภายนอก
8. กระบวนการขอรับทุน (ลดความยุ่งยากและขั้นตอน) และการให้ข้อมูลชี้แจงเหตุผลของการไม่ได้รับงบประมาณ เพื่อสร้างการเรียนรู้และพัฒนาในปีต่อไป
9. ปรับเปลี่ยนระบบและหลักฐานการเบิกจ่ายให้สัมพันธ์กับเป้าหมายของการทำวิจัย สร้างแรงจูงใจให้นักวิจัยเข้ามาขอทุน

กลุ่มมหาวิทยาลัยเอกชน

มหาวิทยาลัยเอกชน ถูกจัดว่าเป็นสถาบันอุดมศึกษาเอกชน ซึ่งเป็นสถานศึกษาและวิจัย มีวัตถุประสงค์ในการให้การศึกษา ส่งเสริมวิชาการและวิชาชีพชั้นสูง ทำการสอน ทำการวิจัย ให้บริการทางวิชาการแก่สังคม และทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ (พรบ.สถาบันอุดมศึกษาเอกชน พ.ศ. 2546) ในแวดวงการศึกษาในต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกา นั้น เรียกมหาวิทยาลัยเอกชน (Private University) ว่า มหาวิทยาลัยเพื่อแสวงหากำไร (For-profit University) (Berry & Worthen, 2012) เช่นเดียวกัน มหาวิทยาลัยเอกชนในประเทศไทยก็เป็นหนึ่งในธุรกิจการศึกษาที่มีวัตถุประสงค์ทางธุรกิจ (Business-oriented) ดังนั้น ถึงแม้ว่ามหาวิทยาลัยเอกชนจะมีการกิจและวัตถุประสงค์ตามพรบ.สถาบันอุดมศึกษาเอกชน ในขณะที่เดียวกันก็ต้องดำเนินการให้ได้กำไรเช่นเดียวกับองค์กรธุรกิจอื่น ๆ ดังนั้น มหาวิทยาลัยเอกชนส่วนใหญ่จึงมักเปิดสอนหลักสูตรที่มุ่งตอบสนองภาคธุรกิจ โดยมีมุมมองว่านักศึกษาเป็นกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย ดังนั้นการวางกลยุทธ์ทั้งในแง่การนำเสนอหลักสูตรและการบริหารจัดการ จึงใช้กลุ่มลูกค้าเป้าหมายเป็นที่ตั้ง ซึ่งกลุ่มลูกค้าเป้าหมายส่วนใหญ่ย่อมต้องการเรียนในหลักสูตรที่เป็นความต้องการของตลาด

ดังนั้น รูปแบบการดำเนินธุรกิจของมหาวิทยาลัยเอกชนจึงเป็นไปตามรูปแบบขององค์กรธุรกิจ ซึ่งมุ่งตอบสนองความต้องการของตลาดและแสวงหาผลกำไรดังจะเห็นได้จากปรัชญาและวิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัยเอกชน เช่น “*มีความเป็นเลิศในการศึกษาด้านธุรกิจ โดดเด่นในการสร้างนักธุรกิจและผู้ประกอบการ ด้านการค้าและอุตสาหกรรมบริการ*” “*... สถาบันการศึกษาสร้างสรรค์ มีคุณภาพ และเป็นผู้นำ*” เมื่อมหาวิทยาลัยถูกขับเคลื่อนด้วยพลังและอิทธิพลของตลาดและสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ จึงส่งผลให้ทิศทางขององค์ความรู้ที่มหาวิทยาลัยเอกชนนำเสนอต่อนักศึกษาและสังคมจึงเป็นไปในลักษณะที่ตอบสนองความต้องการของตลาดและภาคธุรกิจ (Market/Business-oriented)

ระบบนิเวศความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนกลุ่มมหาวิทยาลัยเอกชน

1. ปริมาณภาพรวมองค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนในกลุ่มมหาวิทยาลัยเอกชน

การเก็บข้อมูลงานวิจัยสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้ ใช้ข้อมูลจากมหาวิทยาลัยเอกชน 2 แห่ง ที่สามารถให้ข้อมูลได้ครบตามเกณฑ์มากที่สุด โดยทำการรวบรวมงานวิจัยของอาจารย์และนักศึกษามีการตีพิมพ์ในช่วงปี 2561 – 2563 รวมทั้งสิ้น 86 ชิ้น และงานของนักศึกษารวม 142 ชิ้น

2. ผู้ที่มีบทบาทหลักในการสร้างองค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนในกลุ่มมหาวิทยาลัยเอกชน

องค์ประกอบที่มีบทบาทหลักในการสร้างองค์ความรู้ นั้น แบ่งออกได้เป็นหลายประการ ได้แก่

2.1 ปรัชญา วิสัยทัศน์ และพันธกิจ ของมหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยเอกชนหลายแห่ง มีปรัชญาดำเนินงานที่มุ่งเน้นผลผลิตและผลตอบแทนเชิงธุรกิจ (business-oriented) เป็นหลัก ทำให้การเปิดหลักสูตรการเรียนการสอนในแต่ละคณะวิชานั้น จะต้องคำนึงถึงการตอบสนองต่อภาคธุรกิจทั้งในเชิงธุรกิจการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยและตอบสนองต่อโลกธุรกิจภายนอกมหาวิทยาลัย ดังนั้น ทิศทางขององค์ความรู้ซึ่งมีรากฐานอยู่ที่หลักสูตรที่เปิดสอนอยู่ในแต่ละคณะวิชา จึงได้รับอิทธิพลจากปรัชญา วิสัยทัศน์ และพันธกิจ ของมหาวิทยาลัยนั้น ๆ

2.2 สภามหาวิทยาลัยและอธิการบดี

ในมหาวิทยาลัยเอกชนนั้น ผู้ที่มีบทบาท อำนาจหน้าที่และอิทธิพลต่อการเปิด ปิด ปรับปรุงคณะวิชา และหลักสูตรในแต่ละคณะวิชาอย่างมาก คือ นายกสภามหาวิทยาลัย กรรมการสภามหาวิทยาลัยและอธิการบดี ทั้งนี้นอกจากอำนาจตามกฎหมายแล้ว ประสบการณ์และความรู้ของสมาชิกสภามหาวิทยาลัยและอธิการบดียังเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดข้อเสนอแนะหรือคำร้องขอให้คณะวิชาเปิดหลักสูตรใหม่ ๆ ขึ้น

2.3 หลักสูตรที่เปิดสอนและภาควิชา

หลักสูตรที่เปิดทำการสอนในแต่ละมหาวิทยาลัย เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดทิศทางการวิจัย กล่าวคือ หากมีการเปิดหลักสูตรที่มุ่งเน้นไปในด้านใดด้านหนึ่ง ก็มีส่วนผลักดันให้อาจารย์ที่มีความเกี่ยวข้องกับหลักสูตรนั้น เช่น การเป็นอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร หรือการเป็นอาจารย์ประจำหลักสูตร ก็จำเป็นต้องทำการวิจัยในหัวข้อที่เกี่ยวข้องหรือมีความสัมพันธ์กับหลักสูตร ทั้งนี้เนื่องจากประกาศกระทรวงศึกษาธิการเรื่อง เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรี และเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา พ.ศ. 2558 ได้กำหนดเอาไว้ว่า “อาจารย์ประจำหลักสูตร” หมายถึง อาจารย์ประจำที่มีคุณวุฒิตรงหรือสัมพันธ์กับสาขาวิชาของหลักสูตรที่เปิดสอน ซึ่งมีหน้าที่สอนและค้นคว้าวิจัยในสาขาวิชาดังกล่าว

3. ทิศทางองค์ความรู้งานวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนกลุ่มมหาวิทยาลัยเอกชน

3.1 องค์ความรู้ที่ผลิตโดยอาจารย์

3.1.1 สาขาวิชาย่อยของงานวิจัยที่ผลิตโดยอาจารย์

งานวิจัยจากอาจารย์ที่สอนในสาขาวิชาการสื่อสารการตลาด การโฆษณาและการประชาสัมพันธ์ 28 หัวเรื่อง รองลงมา ได้แก่ สาขาวิชาวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ และสาขาวิชาอื่น ๆ มากที่สุด จำนวน 17 หัวเรื่อง และมีงานวิจัยจากสาขาวิชาการโฆษณาน้อยที่สุด จำนวน 3 หัวเรื่อง

ตารางที่ 23 แสดงปริมาณงานวิจัย/โครงการวิจัย/งานตีพิมพ์ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และ สื่อสารมวลชน ของมหาวิทยาลัยเอกชน พ.ศ.2561 – พ.ศ. 2563 ที่ผลิตโดยอาจารย์ จำแนกตามสาขาวิชาย่อย

สาขาวิชาย่อย	จำนวน
การแสดงและศิลปะการแสดง	6
การสื่อสารการตลาด การโฆษณาและการประชาสัมพันธ์	28
ภาพยนตร์/เทคโนโลยีการถ่ายภาพ	4
วารสารศาสตร์/วารสารสนเทศ	8
วิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์	17
สร้างสรรค์และออกแบบสื่อ/นิเทศศิลป์	6
สื่อบนแพลตฟอร์มดิจิทัล	0
สื่อสารมวลชนบนแพลตฟอร์มดั้งเดิม	0
อื่น ๆ	17
รวม	86

3.1.2 ทิศทาง/หัวข้องานวิจัยที่ผลิตโดยอาจารย์

หัวข้อ/ประเด็นวิจัยของอาจารย์ที่มีสัดส่วนมากที่สุด ได้แก่ วารสารศาสตร์ จำนวน 29 หัวเรื่อง รองลงมาได้แก่ การสื่อสารการตลาด จำนวน 15 หัวเรื่อง และ หัวข้อ/ประเด็นวิจัยที่มีสัดส่วนน้อยที่สุด มีหลายหัวข้อในสัดส่วนที่เท่า ๆ กัน ได้แก่ การสื่อสารเพื่อการพัฒนา ทฤษฎีการสื่อสาร วิพากษ์สื่อและวัฒนธรรมศึกษาและ สื่อและการสื่อสารเฉพาะกลุ่ม จำนวนหัวข้อละ 5 หัวเรื่อง

ตารางที่ 24 แสดงปริมาณงานวิจัยแสดงปริมาณงานวิจัย/โครงการวิจัย/งานตีพิมพ์ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน ของมหาวิทยาลัยเอกชน พ.ศ.2561 – พ.ศ. 2563 ที่ผลิตโดยอาจารย์ จำแนกตามหัวข้อที่ศึกษา

หัวข้อ/ประเด็นวิจัย	จำนวน
การเรียนรู้ ประมวลข้อมูล และพฤติกรรม (cognitivism, information processing, and behaviorism) กับสื่อดั้งเดิม	0
การใช้ประโยชน์สื่อ และความพึงพอใจ (media use and gratification)	0
การสื่อสารเพื่อการพัฒนา (communication and development)	1
การสื่อสารการเมือง (political communication)	2
การสื่อสารความขัดแย้ง ความเสี่ยง และวิกฤติ (conflict, risk, and crisis)	0
การสื่อสารทางการแพทย์ (clinical communication)	0

หัวข้อ/ประเด็นวิจัย	จำนวน
การสื่อสารระหว่างบุคคล (interpersonal communication)	0
การสื่อสารระหว่างประเทศ (international communication)	0
การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม (intercultural communication)	0
การสื่อสารสุขภาพ (health communication)	3
การสื่อสารองค์กร (organizational communication)	5
ความเชื่อมั่น ความเป็นส่วนตัว และความน่าเชื่อถือที่เกี่ยวข้องกับสื่อ (trust, privacy, and credibility)	0
จิตวิทยาสื่อ (Media psychology)	0
ทฤษฎีการสื่อสาร (communication theory)	1
ปัญหาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Problematic ICT use)	0
พฤติกรรมออนไลน์ (Online behaviors)	5
ระเบียบวิธีวิจัยการสื่อสาร (communication methodology)	0
วารสารศาสตร์ (journalism)	29
วิพากษ์สื่อและวัฒนธรรมศึกษา (media criticism and cultural studies)	1
ศาสนาและความเชื่อกับการสื่อสาร (religion and communication)	3
สื่อและเยาวชน (youth)	0
สื่อและการสื่อสารเฉพาะกลุ่ม (group-specific media and communication)	1
สื่อและความรุนแรง (media violence)	0
สื่อและผลกระทบ (media effects)	3
สื่อกับเพศสภาพ และเพศ (gender and sex)	0
สื่อกับการสร้างความสัมพันธ์ (relationships)	0
สื่อกับภาษา (language)	0
สื่อกับสภาพภูมิอากาศ (climate)	0
สื่อบันเทิง (entertainment)	9
การสื่อสารการตลาด	15
อื่นๆ (Other)	8
รวม	86

3.2 องค์ความรู้ที่ผลิตโดยนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา

3.2.1 ทิศทาง/หัวข้อของงานวิจัยที่ผลิตโดยนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา

หัวข้อ/ประเด็นวิจัยของนักศึกษาที่มีสัดส่วนมากที่สุด ได้แก่ การสื่อสารการตลาด จำนวน 101 หัวเรื่อง รองลงมาได้แก่ พฤติกรรมออนไลน์ จำนวน 10 หัวเรื่อง และ หัวข้อ/ประเด็นวิจัยที่มีสัดส่วนน้อยที่สุด มีหลายหัวข้อในสัดส่วนที่เท่า ๆ กัน ได้แก่ การสื่อสารสุขภาพ และวิพากษ์สื่อและวัฒนธรรมศึกษา จำนวนหัวข้อละ 2 หัวเรื่อง

ตารางที่ 25 แสดงปริมาณงานวิจัยแสดงปริมาณงานวิจัย/โครงการวิจัย/งานตีพิมพ์ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนของมหาวิทยาลัยเอกชน พ.ศ.2561 – พ.ศ. 2563 ที่ผลิตโดยนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา จำแนกตามหัวข้อที่ศึกษา

หัวข้อ/ประเด็นวิจัย	จำนวน
การเรียนรู้ ประมวลข้อมูล และพฤติกรรม (cognitivism, information processing, and behaviorism) กับสื่อดั้งเดิม	7
การใช้ประโยชน์สื่อ และความพึงพอใจ (media use and gratification)	1
การสื่อสารเพื่อการพัฒนา (communication and development)	0
การสื่อสารการเมือง (political communication)	0
การสื่อสารความขัดแย้ง ความเสี่ยง และวิกฤติ (conflict, risk, and crisis)	0
การสื่อสารทางการแพทย์ (clinical communication)	0
การสื่อสารระหว่างบุคคล (interpersonal communication)	0
การสื่อสารระหว่างประเทศ (international communication)	0
การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม (intercultural communication)	0
การสื่อสารสุขภาพ (health communication)	2
การสื่อสารองค์กร (organizational communication)	4
ความเชื่อมั่น ความเป็นส่วนตัว และความน่าเชื่อถือที่เกี่ยวข้องกับสื่อ (trust, privacy, and credibility)	0
จิตวิทยาสื่อ (Media psychology)	0
ทฤษฎีการสื่อสาร (communication theory)	0
ปัญหาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Problematic ICT use)	0
พฤติกรรมออนไลน์ (Online behaviors)	10
ระเบียบวิธีวิจัยการสื่อสาร (communication methodology)	0
วารสารศาสตร์ (journalism)	3
วิพากษ์สื่อและวัฒนธรรมศึกษา (media criticism and cultural studies)	2

หัวข้อ/ประเด็นวิจัย	จำนวน
ศาสนาและความเชื่อเกี่ยวกับการสื่อสาร (religion and communication)	0
สื่อและเยาวชน (youth)	0
สื่อและการสื่อสารเฉพาะกลุ่ม (group-specific media and communication)	0
สื่อและความรุนแรง (media violence)	0
สื่อและผลกระทบ (media effects)	1
สื่อกับเพศสภาพ และเพศ (gender and sex)	0
สื่อกับการสร้างความสัมพันธ์ (relationships)	0
สื่อกับภาษา (language)	0
สื่อกับสภาพภูมิอากาศ (climate)	0
สื่อบันเทิง (entertainment)	8
การสื่อสารการตลาด	101
อื่นๆ (Other)	3
รวม	142

4. ที่มาของแหล่งทุนและความสามารถในการเข้าถึงแหล่งทุนองค์ความรู้งานวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน

4.1 ที่มาของแหล่งทุนงานของวิจัยที่ผลิตโดยอาจารย์

แหล่งทุนของอาจารย์ที่มีสัดส่วนมากที่สุด ได้แก่ ทุนส่วนตัว จำนวน 60 หัวเรื่อง รองลงมา ได้แก่ แหล่งทุนภายนอกมหาวิทยาลัย จำนวน 16 หัวเรื่อง และแหล่งทุนภายในมหาวิทยาลัยมีสัดส่วนน้อยที่สุด จำนวน 10 หัวเรื่อง

ตารางที่ 26 แสดงปริมาณงานวิจัยแสดงปริมาณงานวิจัย/โครงการวิจัย/งานตีพิมพ์ด้านนิเทศศาสตร์วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนของมหาวิทยาลัยเอกชน พ.ศ.2561 – พ .ศ.2563 ที่ผลิตโดยอาจารย์จำแนกตามแหล่งทุนที่ใช้ในการวิจัย

แหล่งทุน	จำนวน
ทุนส่วนตัว	60
แหล่งทุนภายในมหาวิทยาลัย	10
แหล่งทุนภายนอกมหาวิทยาลัย	16
รวม	86

4.2 ที่มาของแหล่งทุนที่ผลิตโดยนักศึกษา

จากตาราง พบว่าแหล่งทุนของนักศึกษาที่มีสัดส่วนมากที่สุด ได้แก่ ทุนส่วนตัว จำนวน 142 หัวเรื่อง

ตารางที่ 27 แสดงปริมาณงานวิจัยแสดงปริมาณงานวิจัย/โครงการวิจัย/งานตีพิมพ์ด้านนิเทศศาสตร์วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนของมหาวิทยาลัยเอกชน พ.ศ.2561 – พ .ศ.2563 ที่ผลิตโดยนักศึกษจำแนกตามแหล่งทุนที่ใช้ในการวิจัย

แหล่งทุน	จำนวน
ทุนส่วนตัว	142
แหล่งทุนภายในมหาวิทยาลัย	0
แหล่งทุนภายนอกมหาวิทยาลัย	0
รวม	142

5. การตีพิมพ์เผยแพร่องค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนของมหาวิทยาลัยเอกชน

5.1 การตีพิมพ์เผยแพร่งานวิจัยที่ผลิตโดยอาจารย์

จากตาราง พบว่าแหล่งตีพิมพ์ผลงานวิชาการของอาจารย์ที่มีสัดส่วนมากที่สุด ได้แก่ วารสารวิชาการฐานข้อมูล TCI จำนวน 26 หัวเรื่อง รองลงมา ได้แก่ ตีพิมพ์เผยแพร่ในรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ จำนวน 22 หัวเรื่อง และ สัดส่วนน้อยที่สุด คืออื่นๆ จำนวน 4 หัวเรื่อง

ตารางที่ 28 แสดงปริมาณงานวิจัยแสดงปริมาณงานวิจัย/โครงการวิจัย/งานตีพิมพ์ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนของมหาวิทยาลัยเอกชน พ.ศ.2561 – พ.ศ.2563 ที่ผลิตโดยอาจารย์ จำแนกตามการตีพิมพ์

การตีพิมพ์	จำนวน
ตีพิมพ์เผยแพร่ในรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ	22
ตีพิมพ์เผยแพร่ในรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับนานาชาติ	15
ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการฐานข้อมูล TCI	26
ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการฐานข้อมูลระดับนานาชาติ เช่น SCOPUS	6
อื่นๆ	4
ไม่ได้ตีพิมพ์	13
รวม	86

5.2 การตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานวิจัยที่ผลิตโดยนักศึกษา

จากตาราง พบว่าแหล่งตีพิมพ์ผลงานวิชาการของนักศึกษาที่มีสัดส่วนมากที่สุด ได้แก่ ตีพิมพ์เผยแพร่ใน รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ จำนวน 98 หัวเรื่อง รองลงมา ได้แก่ ตีพิมพ์เผยแพร่ใน รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับนานาชาติ จำนวน 16 หัวเรื่อง และ สัดส่วนน้อยที่สุด ได้แก่ อื่น ๆ จำนวน 1 หัวเรื่อง

ตารางที่ 29 แสดงปริมาณงานวิจัยแสดงปริมาณงานวิจัย/โครงการวิจัย/งานตีพิมพ์ด้านนิเทศศาสตร์ วารสาร ศาสตร์ และสื่อสารมวลชนของมหาวิทยาลัยเอกชน พ.ศ.2561 – พ.ศ.2563 ที่ผลิตโดยนักศึกษาจำแนกตาม การตีพิมพ์

การตีพิมพ์	จำนวน
ตีพิมพ์เผยแพร่ในรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ	98
ตีพิมพ์เผยแพร่ในรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับนานาชาติ	16
ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการฐานข้อมูล TCI	7
ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการฐานข้อมูลระดับนานาชาติ เช่น SCOPUS	0
อื่น ๆ	1
ไม่ได้ตีพิมพ์	20
รวม	142

6. นโยบายและปัจจัยอื่นที่มีผลต่อทิศทางองค์ความรู้ของกลุ่มมหาวิทยาลัยเอกชน

6.1 นโยบายของทุนวิจัย

ปัจจัยด้านทุนสำหรับการวิจัยเป็นปัจจัยสำคัญอีกด้านหนึ่ง ในการกำหนดทิศทางองค์ความรู้ที่เกิดขึ้น จากงานวิจัย กล่าวคือ ทุนวิจัยจากหน่วยงานต่าง ๆ มักจะมีการกำหนดขอบเขตหรือหัวข้อในแต่ละปีตาม นโยบายหรือยุทธศาสตร์บางประการตามที่หน่วยงานผู้ให้ทุนยึดถือ เช่น สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) มักจะให้ทุนวิจัยโดยยึดตามยุทธศาสตร์ชาติ แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ เช่น การเปิดรับข้อเสนอทุนวิจัยและนวัตกรรมในประเด็นสำคัญของประเทศ ในปี 2563 มีการ กำหนดเงื่อนไขทุนวิจัยและนวัตกรรมโดยอิงกับประเด็นสำคัญของประเทศ ได้แก่ ประเด็นการพัฒนาเศรษฐกิจ เรื่องพลังงานสีเขียวและการคมนาคมขนส่งระบบราง และประเด็นการพัฒนาสุขภาพ สังคมและสิ่งแวดล้อม เรื่องกำลังคนในศตวรรษที่ 21 เป็นต้น

7. การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาคมในบริบทของมหาวิทยาลัยเอกชน

มหาวิทยาลัยเอกชนส่วนใหญ่มีการสรุปร่างการมีสรวนรวมหรือเปิดเวทีกลางเพื่อหารือในแง่ ทิศทางการทำวิจัย หรือการสรุปร่างความรู้จากการวิจัยในหลากหลายกิจกรรม เช่น การจัดประชุมทาง วิชาการระดับชาติหรือนานาชาติ กล่าวคือ เป็นการจัดงานในลักษณะนำเสนอผลการทำวิจัย โดยเปิดโอกาสให้ สถาบันทั้งจากในและต่างประเทศมานำเสนองานวิจัย บางสถาบันจะมีการจัด creative work exhibition โดยมีลักษณะคือ จะเป็นการจัดสัมมนาทุกปี บางสถาบันมีการระดมสมองผ่านช่องทางออนไลน์ให้กับอาจารย์ ในคณะเพื่อสอบถามความต้องการหรือความสนใจเรื่องต่าง ๆ เพื่อค้นหาประเด็นที่ประชาคมให้ความสนใจ และเชิญวิทยากรมาอบรมหรือบรรยาย และบางสถาบันจะมีการจัดสัมมนา เป็นต้น ในขณะที่สถาบันการศึกษา บางแห่งอาจมีข้อจำกัดบางประการที่ทำให้ไม่สามารถจัดกิจกรรมได้ เช่น สถานที่ตั้งที่ไม่สะดวกต่อการเดินทาง เนื่องจากที่ตั้งของสถาบันการศึกษาอยู่ไกล

สำหรับในส่วนของนักศึกษา บางสถาบันศึกษาจะมีการจัดกิจกรรมในรูปแบบการประชุมแบบปิด ซึ่ง เป็นการดำเนินกิจกรรมระหว่างสถาบันศึกษาร่วมกับหน่วยงานหรือองค์กรภายนอก จึงมีข้อมูลที่เป็นความลับ บริษัทที่ไม่สามารถเผยแพร่และจัดเป็นการสัมมนาได้อย่างไรก็ตาม หน่วยงานในการสนับสนุนการบริหาร จัดการการวิจัย เช่น สำนักงานนวัตกรรมและการสร้างสรรค์จะมีบทบาทในการช่วยเหลือ โดยทำหน้าที่จัดส่ง ข้อมูลและช่วยประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่าง ๆ เมื่อมีกิจกรรมทางวิชาการทั้งในและต่างประเทศผ่านทางอีเมล

ระบบบริหารจัดการความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนกลุ่มมหาวิทยาลัยเอกชน

1. แหล่งทุนวิจัยขององค์ความรู้ทางนิเทศศาสตร์ และปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการการเข้าถึง

ในมหาวิทยาลัยเอกชน สามารถแบ่งแหล่งทุนวิจัยออกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่

1) **ทุนวิจัยภายในมหาวิทยาลัย** เป็นทุนที่มหาวิทยาลัยแต่ละแห่งจัดสรรให้มีขึ้นโดยใช้งบประมาณส่วนกลางของมหาวิทยาลัยเพื่อให้อาจารย์สามารถยื่นข้อเสนองานวิจัยเพื่อของบประมาณได้ โดยมีทั้งทุนสนับสนุนค่าใช้จ่ายสำหรับงานวิจัย และทุนสำหรับไปนำเสนองานวิจัยในต่างประเทศ อย่างไรก็ตาม งบประมาณของแต่ละมหาวิทยาลัยมีความแตกต่างกันค่อนข้างสูง สำหรับมหาวิทยาลัยขนาดใหญ่จะมีทุนสนับสนุนในส่วนนี้ค่อนข้างมาก แต่สำหรับมหาวิทยาลัยขนาดกลางจะมีงบประมาณน้อยกว่าอย่างมีนัยสำคัญ และบางมหาวิทยาลัยมีการระดมทุนวิจัยภายในมหาวิทยาลัยในช่วงที่มีจำนวนนักศึกษาน้อย

ปัญหาและอุปสรรค – การขอทุนภายในมหาวิทยาลัยอาจมีข้อจำกัดในแง่ของวงเงินงบประมาณ ซึ่งมักจะไม่มีงบประมาณสูงมากสำหรับแต่ละโครงการ เช่น โดยเฉลี่ยมักจะอนุมัติวงเงินงบประมาณ ประมาณ 100,000 บาท ต่อหนึ่งโครงการ และบางสถาบันมีข้อบังคับให้นักวิจัยต้องตีพิมพ์เผยแพร่ผลการวิจัยในวารสารวิชาการในระดับต่าง ๆ ก่อนที่จะสามารถขอทุนในครั้งถัดไป นอกจากนี้ ยังอาจมีปัญหาเรื่องการทำเอกสารเบิกจ่ายงบประมาณ ซึ่งบางสถาบันจะเข้มงวดกับเอกสารในการเบิกจ่ายเงินมาก

2) **ทุนวิจัยภายนอกมหาวิทยาลัย** มีอยู่หลากหลายสถาบันที่ให้ทุนวิจัยแก่อาจารย์ ทั้งจากภาครัฐและเอกชน อย่างไร เช่น สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ ฯลฯ ซึ่งทุกสถาบันต่างพยายามผลักดันให้บุคลากรภายในองค์กร ทั้งอาจารย์และนักศึกษาขอรับการสนับสนุนทุนวิจัยจากแหล่งทุนภายนอกมหาวิทยาลัย บางสถาบันมีสัดส่วนการใดก็ตามรับการสนับสนุนทุนวิจัยจากแหล่งทุนภายนอกมากกว่าทุนภายในอยู่ที่ประมาณร้อยละ 60 ต่อ 40 หรือในบางสถาบันมีแผนตั้งเป้าหมายว่าอาจารย์จะต้องไปแสวงหาทุนวิจัยจากภายนอกหน่วยงาน

ทั้งนี้ บางสถาบันจะมีหน่วยงานภายนอก อาทิ ภาคเอกชน (บริษัท) หรือ หน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนทุนวิจัยในรูปแบบ co-partner ไม่ว่าจะเป็น การร่วมมือกันกับนักศึกษาชั้นปริญญาตรีเพื่อทำงานวิจัยเป็น workshop หรือ หรือในบางครั้งมอบหมายให้อาจารย์มหาวิทยาลัยช่วยทำการตลาดแล้วให้ ผลตอบแทนในรูปแบบเงินค่าตอบแทน (incentive) แก่นักศึกษา หรือให้เงินทุนในการทำการศึกษาวิจัย เป็นต้น

ปัญหาและอุปสรรค – การขอทุนวิจัยจากหน่วยงานภายนอกนั้น มีคู่แข่งเป็นจำนวนมากและมาจากทั่วประเทศ ทำให้โอกาสในการได้รับทุนนั้นค่อนข้างยาก หากไม่ใช่นักวิจัยที่มีชื่อเสียงหรือมีความสัมพันธ์กับหน่วยงานผู้ให้ทุนมาก่อน นอกจากนั้นหน่วยงานที่ให้ทุน มักมีการกำหนดทิศทางและหัวข้อบางอย่างในการให้ทุน ทำให้นักวิจัยที่ไม่ได้มีความสนใจในประเด็นเหล่านั้น ไม่สามารถยื่นข้อเสนอทุนวิจัยได้

3) **ทุนส่วนตัว** เนื่องจากการขอรับทุนจากภายในมหาวิทยาลัย และการขอรับทุนจากภายนอกมหาวิทยาลัยมักจะมีกฎเกณฑ์และเงื่อนไขผูกพันกับการรับทุนหลายประการ ทำให้นักวิจัยบางส่วนเลือกที่จะใช้งบประมาณส่วนตัว

ปัญหาและอุปสรรค – นักวิจัยมีกำลังทรัพย์ในการแบ่งมาเป็นทุนวิจัยน้อย เนื่องจากการทำวิจัยในแต่ละครั้งจะมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง ประกอบกับอาชีพอาจารย์ที่รายได้ไม่สูงมากนัก จึงมีงบประมาณในส่วนนี้อย่างจำกัด

2. การมีหน่วยและนโยบายสนับสนุนการวิจัยและสร้างความรู้ทางนิเทศศาสตร์ในระดับสถาบัน บทบาทและประสิทธิภาพ

มหาวิทยาลัยเอกชนโดยส่วนใหญ่มีนโยบายสนับสนุนให้อาจารย์ทำวิจัยควบคู่กับการเรียนการสอน และมีหน่วยงานที่รับผิดชอบในการบริหารจัดการโดยตรง ทั้งนี้อาจมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป และมักจะถูกบริหารจัดการภายใต้ฝ่ายวิชาการของมหาวิทยาลัย ตัวอย่างเช่น บางสถาบันมีหน่วยงานเรียกว่า สำนักงานนวัตกรรมและการสร้างสรรค์ มีหน้าที่ความรับผิดชอบที่ครอบคลุมทั้งงานวิจัยและงานสร้างสรรค์ ไม่ว่าจะปล่อยให้ทุนแก่อาจารย์ในสาขาต่าง ๆ ส่งเสริมเรื่องงบประมาณในการตีพิมพ์ การไปประชุมทั้งในและต่างประเทศ ตลอดจนการตรวจสอบวารสารวิชาการหรือการประชุมว่าสามารถใช้วัดคะแนนในการประกันคุณภาพได้หรือไม่ รวมทั้งยังทำหน้าที่เป็นบรรณาธิการในการจัดทำวารสารวิจัยของมหาวิทยาลัย ตลอดจนดูแลเรื่องรางวัลการตีพิมพ์และการเผยแพร่ กล่าวได้ว่า หน่วยงานดังกล่าวบริหารจัดการทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยและการสร้างสรรค์ทั้งหมด

ในส่วนการประเมินประสิทธิภาพของหน่วยงานในการสนับสนุนการบริหารจัดการการวิจัยในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ พบว่า ส่วนใหญ่อาจารย์ที่เป็นผู้ใช้บริการรู้สึกพึงพอใจ เพราะหน่วยงานเหล่านั้นทำงานเปรียบเสมือนเป็นฝ่ายที่ช่วยอำนวยความสะดวกและคอยช่วยจัดการเรื่องต่าง ๆ ให้แก่อาจารย์ ขณะที่บางสถาบันให้ความเห็นตรงกันข้าม กล่าวคือ อาจารย์ที่เป็นผู้ใช้บริการได้รับประสบการณ์ที่ทำให้รู้สึกไม่พึงพอใจในการใช้บริการ เนื่องจากกระบวนการดำเนินงานและรายละเอียดเอกสารต่าง ๆ ค่อนข้างมากและมีความยุ่งยาก อีกทั้งทางเจ้าหน้าที่ยังมีการผลักราะความรับผิดชอบระหว่างหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นผลทำให้อาจารย์ไม่ขอทุนสนับสนุนจากทางสถาบันและหันมาใช้ทุนส่วนตัวในการวิจัย

ข้อเสนอแนะสำหรับการสร้างโครงสร้างพื้นฐานความรู้และการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ

1) **ปฏิรูปโครงสร้างการบริหารจัดการหลักสูตร** - ควรมีการระดมสมองเพื่อปฏิรูประบบการบริหารจัดการหลักสูตร เนื่องจากหลักสูตรเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ตามบริบททางกฎหมาย จึงทำให้การสร้างหลักสูตร การปรับหลักสูตร การออกแบบหลักสูตรถูกครอบงำและมีข้อจำกัดซึ่งต้องบริหารจัดการตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งทำให้ขาดความคิดสร้างสรรค์ ไม่ทันสมัยและไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงในกระแสโลก

2) **ส่งเสริมให้มีแหล่งทุนวิจัยที่เปิดกว้าง** – เนื่องจากแหล่งทุนวิจัยที่มีอยู่ในปัจจุบัน มักเปิดให้ทุนวิจัยโดยมีข้อจำกัดและข้อผูกพันหลายอย่าง เช่น การจำกัดขอบเขตของหัวข้อที่จะขอทุน การกำหนดเงื่อนไขในการตีพิมพ์เผยแพร่งานวิจัย ทำให้นักวิจัยที่สังกัดอยู่ในสถาบันการศึกษาเอกชนขนาดเล็กมีโอกาสในการได้รับทุนวิจัยน้อย

3) จัดตั้งสถาบันวิจัยต้นแบบ – ควรส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยวิจัยขนาดใหญ่พัฒนาเป็นสถาบันวิจัยต้นแบบ และถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการวิจัยให้กับมหาวิทยาลัยเอกชนอื่น ๆ ในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เพื่อช่วยพัฒนานักวิจัยรุ่นเล็กให้มีความรู้ความสามารถในการพัฒนาโจทย์การวิจัย ตลอดจนสามารถบริหารจัดการการวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

ส่วนที่ 4 สรุปผลการศึกษาและอภิปรายผล

สรุปผลการศึกษาของงานวิจัยนี้จะแบ่งเป็นสองส่วนตามระเบียบวิธีการวิจัย คือ

ส่วนของผลการวิจัยที่ได้จากการวิเคราะห์ห่อภิมาณ (meta-analysis) ผ่านการวิจัยเอกสารที่เป็นการสำรวจงานวิจัยในสาขาวิชานิติศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนในมิติต่างๆ ประกอบกับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ที่ทำให้เห็นโครงสร้างขององค์ความรู้ แนวโน้มหรือทิศทางการศึกษาวิจัย รวมถึงประเด็นที่เป็นปัจจัยซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาองค์ความรู้ในสาขาวิชานี้

และ

ส่วนของผลการวิจัยที่ได้จากการสนทนากลุ่ม (focus group) กับคณาจารย์และผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันอภิปรายถึงปัญหาและอุปสรรคในสถานการณ์การพัฒนาระบบความรู้นิติศาสตร์ วารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชนในประเทศไทย รวมถึงประเด็นที่ครอบคลุมถึง วาระการวิจัยแถวหน้าหรือการข้ามสาขาวิชา ความเกี่ยวข้องกับระบบบริหารจัดการความรู้ รวมถึงการสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานความรู้และการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ

ทั้งนี้การเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลได้ทำภายใต้โครงสร้างเชิงสถาบันของมหาวิทยาลัยในสามรูปแบบที่มีการสร้างองค์ความรู้ด้านนิติศาสตร์ วารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชนคือ มหาวิทยาลัยวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏ และมหาวิทยาลัยเอกชน ซึ่งมีโครงสร้าง ประวัติศาสตร์ แบบแผนการพัฒนา และทิศทางของนโยบายที่ค่อนข้างจะแตกต่างกันชัดเจน

สรุปผลการวิจัยจากการวิเคราะห์ห่อภิมาณ

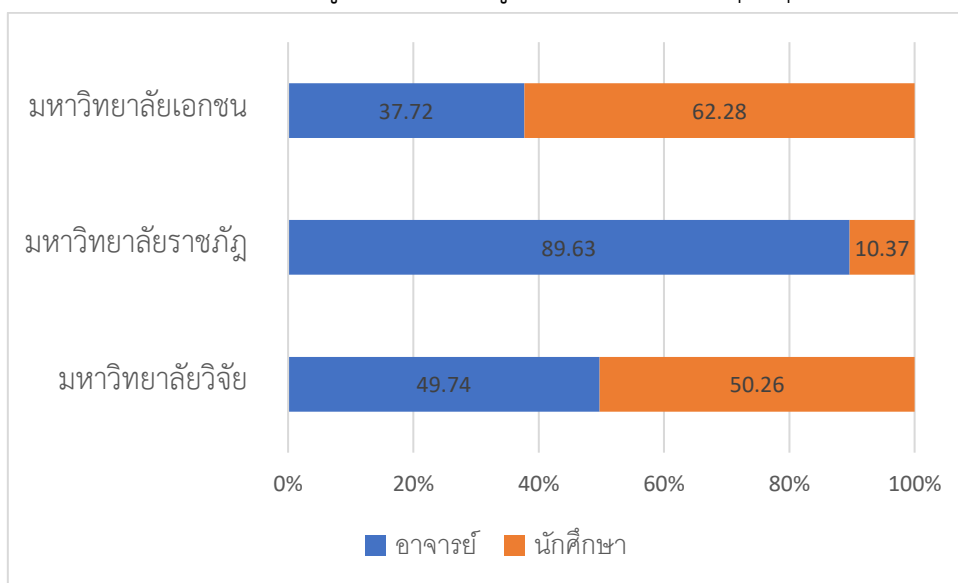
ผู้ผลิตองค์ความรู้ด้านนิติศาสตร์ วารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชนในประเทศไทย

จากการศึกษาในเชิงปริมาณสามารถสรุปได้ถึงผู้ผลิตองค์ความรู้หลัก ด้านนิติศาสตร์ฯ ซึ่งมีความแตกต่างกันในแต่ละกลุ่มมหาวิทยาลัย โดยในส่วนของมหาวิทยาลัยวิจัย อาจารย์ และนักศึกษาถือได้ว่าเป็นผู้ผลิตองค์ความรู้ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 49.74 และร้อยละ 50.26 ตามลำดับ

ขณะที่ในกลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏเห็นได้ชัดเจนว่า อาจารย์คือผู้ผลิตองค์ความรู้หลัก มากถึงร้อยละ 89.63 ขณะที่นักศึกษามีสัดส่วนเพียงร้อยละ 10.37

สำหรับกลุ่มมหาวิทยาลัยเอกชน นักศึกษาเป็นผู้ผลิตความรู้มากกว่าอาจารย์ โดยนักศึกษาผลิตความรู้ร้อยละ 62.28 และ ขณะที่อาจารย์ผลิตความรู้ร้อยละ 37.72 จากจำนวนงานวิจัยทั้งหมด

แผนภาพที่ 3 แสดงสัดส่วนผู้ผลิตองค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ในทุกกลุ่มมหาวิทยาลัย

ทิศทางองค์ความรู้งานวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน

องค์ความรู้ที่ผลิตโดยอาจารย์

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบทิศทางองค์ความรู้งานวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนในมิติของสาขาย่อย (area) ที่อาจารย์เป็นผู้ทำการศึกษา พบว่า กลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัยมีการทำวิจัยในสาขาสื่อมวลชนบนแพลตฟอร์มดั้งเดิม มากที่สุด (ร้อยละ 30.14) ขณะที่กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏและมหาวิทยาลัยเอกชนมีการทำวิจัยในสาขาการสื่อสารการตลาด การโฆษณาและการประชาสัมพันธ์มากที่สุดทิศทางเดียวกัน (ร้อยละ 35.54 และ ร้อยละ 32.56 ตามลำดับ)

ขณะที่การเปรียบเทียบในมิติด้านหัวข้อหรือประเด็นงานวิจัย กลับพบความแตกต่างในด้านความนิยมของหัวข้อที่เลือกทำการวิจัยโดยมหาวิทยาลัยทั้ง 3 กลุ่ม ใน 3 อันดับแรก ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 30 แสดงการเปรียบเทียบมิติด้านหัวข้อหรือประเด็นงานวิจัยที่ผลิตโดยอาจารย์ในทุกกลุ่มมหาวิทยาลัย

อันดับที่	กลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย	กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ	กลุ่มมหาวิทยาลัยเอกชน
อันดับที่ 1	การเรียนรู้ ประมวลข้อมูล และพฤติกรรมกับสื่อดั้งเดิม (ร้อยละ 15.96)	การสื่อสารการตลาด (ร้อยละ 19.01)	วารสารศาสตร์ (ร้อยละ 33.72)

อันดับที่	กลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย	กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ	กลุ่มมหาวิทยาลัย เอกชน
อันดับที่ 2	หัวข้ออื่นๆ เช่น สื่อกับ ผู้สูงอายุ การรู้เท่าทันสื่อ การสื่อสารการศึกษาฯลฯ (ร้อยละ 14.54)	การสื่อสารเพื่อการพัฒนา (ร้อยละ 14.88)	การสื่อสารการตลาด (ร้อยละ 17.44)
อันดับที่ 3	การสื่อสารเพื่อการพัฒนา (ร้อยละ 9.93)	วิพากษ์สื่อและวัฒนธรรม ศึกษา (ร้อยละ 8.26)	สื่อบันเทิง (ร้อยละ 10.47)

องค์ความรู้ที่ผลิตโดยนิสิต/นักศึกษา

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบทิศทางองค์ความรู้งานวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชนในมิติด้านหัวข้อหรือประเด็นงานวิจัย ที่นักศึกษาเป็นผู้ผลิตองค์ความรู้ พบความแตกต่างในหัวข้อที่ได้รับความนิยมมากที่สุดดังนี้ กลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย คือหัวข้อด้านการเรียนรู้ ประมวลข้อมูล และพฤติกรรมกับสื่อ ขณะที่กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ คือ หัวข้อด้านการสื่อสารสุขภาพ และวิพากษ์สื่อและวัฒนธรรมศึกษา และกลุ่มมหาวิทยาลัยเอกชนคือ หัวข้อด้านการสื่อสารการตลาด ดังรายละเอียดเปรียบเทียบตามตารางด้านล่าง

ตารางที่ 31 แสดงการเปรียบเทียบมิติด้านหัวข้อหรือประเด็นงานวิจัยที่ผลิตโดยนิสิต/นักศึกษาในทุกกลุ่มมหาวิทยาลัย

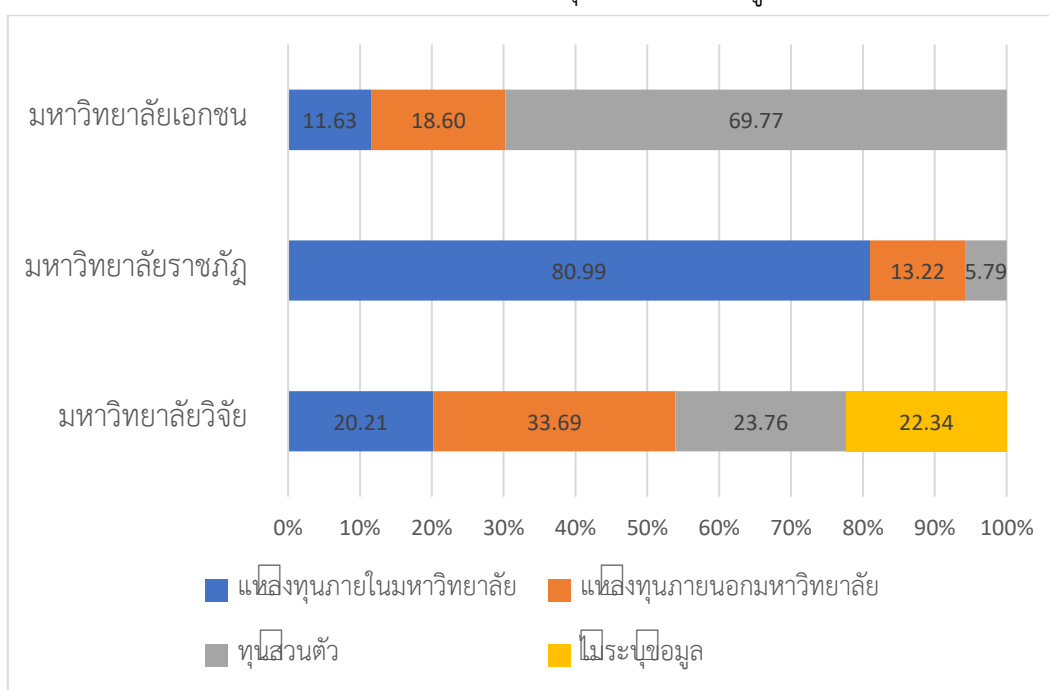
อันดับที่	กลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย	กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ	กลุ่มมหาวิทยาลัยเอกชน
อันดับที่ 1	การเรียนรู้ ประมวล ข้อมูล และพฤติกรรม กับ สื่อดั้งเดิม (ร้อยละ 34.39)	*การสื่อสารสุขภาพ / วิพากษ์สื่อและวัฒนธรรม ศึกษา (ร้อยละ 21.43)	การสื่อสารการตลาด (ร้อยละ 71.13)
อันดับที่ 2	การใช้ประโยชน์สื่อ และ ความพึงพอใจ (ร้อยละ 10.53)	การสื่อสารองค์กร / สื่อและการสื่อสารเฉพาะ กลุ่ม (ร้อยละ 14.29)	พฤติกรรมออนไลน์ (ร้อยละ 7.04)
อันดับที่ 3	สื่อกับเพศสภาพ และเพศ (ร้อยละ 6.67)	การสื่อสารเพื่อการพัฒนา/ วารสารศาสตร์/ สื่อและผลกระทบ/ สื่อกับเพศสภาพ และเพศ (ร้อยละ 7.14)	สื่อบันเทิง (ร้อยละ 5.63)

ที่มาของแหล่งทุนองค์ความรู้งานวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน

องค์ความรู้ที่ผลิตโดยอาจารย์

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบที่มาของแหล่งทุนที่ใช้ในการผลิตองค์ความรู้ที่ผลิตโดยอาจารย์ พบความแตกต่าง ของที่มาของแหล่งทุนหลักของแต่ละกลุ่มมหาวิทยาลัย โดยกลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย มักได้รับแหล่งทุนภายนอกมากที่สุดร้อยละ 33.69 ของงานวิจัยทั้งหมดในกลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ งานวิจัยส่วนใหญ่มาจากแหล่งทุนภายในมหาวิทยาลัย กว่าร้อยละ 80.99 ของงานวิจัยทั้งหมดในกลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ ขณะที่มหาวิทยาลัยเอกชน นักวิจัยใช้ทุนส่วนตัวในการวิจัยมากที่สุด ร้อยละ 69.77 ของงานวิจัยทั้งหมดในกลุ่มมหาวิทยาลัยเอกชน ดังแผนภาพด้านล่าง

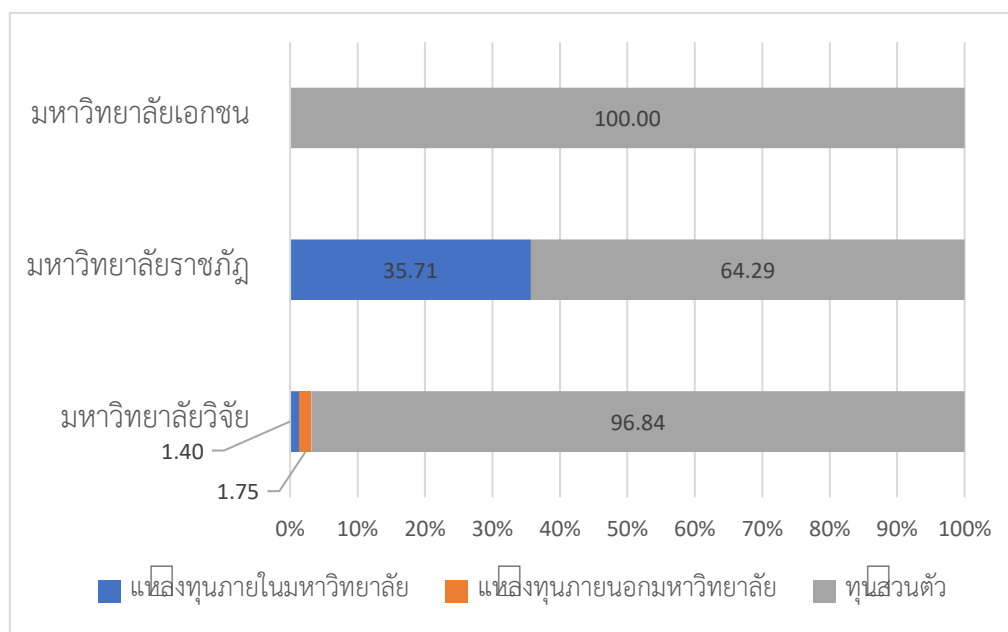
แผนภาพที่ 4 แสดงสัดส่วนที่มาของแหล่งทุนขององค์ความรู้ที่ผลิตโดยอาจารย์

องค์ความรู้ที่ผลิตโดยนิสิต/นักศึกษา

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบที่มาของแหล่งทุนที่ใช้ในการผลิตองค์ความรู้ที่ผลิตโดยนักศึกษา พบความเหมือนของทั้ง 3 กลุ่มมหาวิทยาลัย กล่าวคือ ส่วนใหญ่นักศึกษาจะต้องใช้เงินทุนส่วนตัวในการผลิตงานวิจัย โดยมหาวิทยาลัยวิจัยยังพบว่านักศึกษาส่วนใหญ่ใช้เงินส่วนตัวในการผลิตงานวิจัย แต่ยังไม่ปรากฏการเข้าถึงแหล่งทุน ภายในและภายนอกได้อยู่บ้างเล็กน้อย มหาวิทยาลัยราชภัฏปรากฏสัดส่วนการเข้าถึงแหล่งทุน ภายในมหาวิทยาลัยในระดับหนึ่งคือประมาณหนึ่งในสาม ขณะที่กลุ่มมหาวิทยาลัยเอกชนนั้น นักศึกษาใช้เงินทุนส่วนตัวในการวิจัยทั้งหมด

แผนภาพที่ 5 แสดงสัดส่วนที่มาของแหล่งทุนขององค์ความรู้ที่ผลิตโดยนิสิต/นักศึกษา

การตีพิมพ์เผยแพร่องค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน

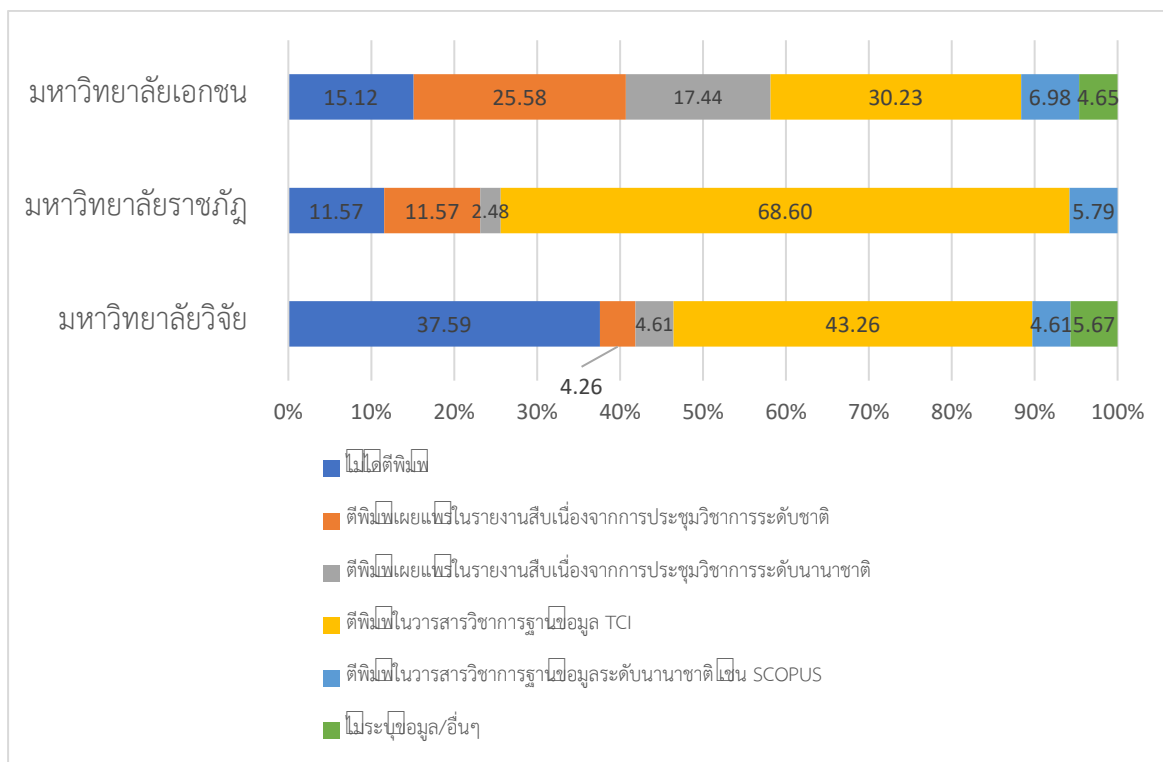
องค์ความรู้ที่ผลิตโดยอาจารย์

ในด้านการตีพิมพ์พบว่า เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบการตีพิมพ์เผยแพร่องค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และการสื่อสารมวลชนที่ผลิตโดยอาจารย์ พบว่าทั้ง 3 กลุ่มมหาวิทยาลัย มีการเผยแพร่ตีพิมพ์ผลงานของอาจารย์ผ่านวารสารวิชาการในฐานข้อมูล TCI ในสัดส่วนที่มากที่สุด ในทุกกลุ่มมหาวิทยาลัย (กลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย ร้อยละ 43.26, กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ ร้อยละ 68.60 และกลุ่มมหาวิทยาลัยเอกชน ร้อยละ 30.23) และ มีการตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารวิชาการฐานข้อมูลระดับนานาชาติ เช่น SCOPUS น้อยที่สุด (กลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย ร้อยละ 4.61, กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ ร้อยละ 5.79 และกลุ่มมหาวิทยาลัยเอกชน ร้อยละ 6.98)

ขณะที่มีงานวิจัยที่ไม่ได้มีการตีพิมพ์ ในกลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย ร้อยละ 37.59, กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ ร้อยละ 11.57 และกลุ่มมหาวิทยาลัยเอกชน ร้อยละ 15.12

(ไม่นับรวมข้อมูลที่ไม่สามารถระบุได้ ในกลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย ร้อยละ 5.67 และกลุ่มมหาวิทยาลัยเอกชน ร้อยละ 4.65)

แผนภาพที่ 6 แสดงสัดส่วนของการตีพิมพ์เผยแพร่องค์ความรู้ที่ผลิตโดยอาจารย์

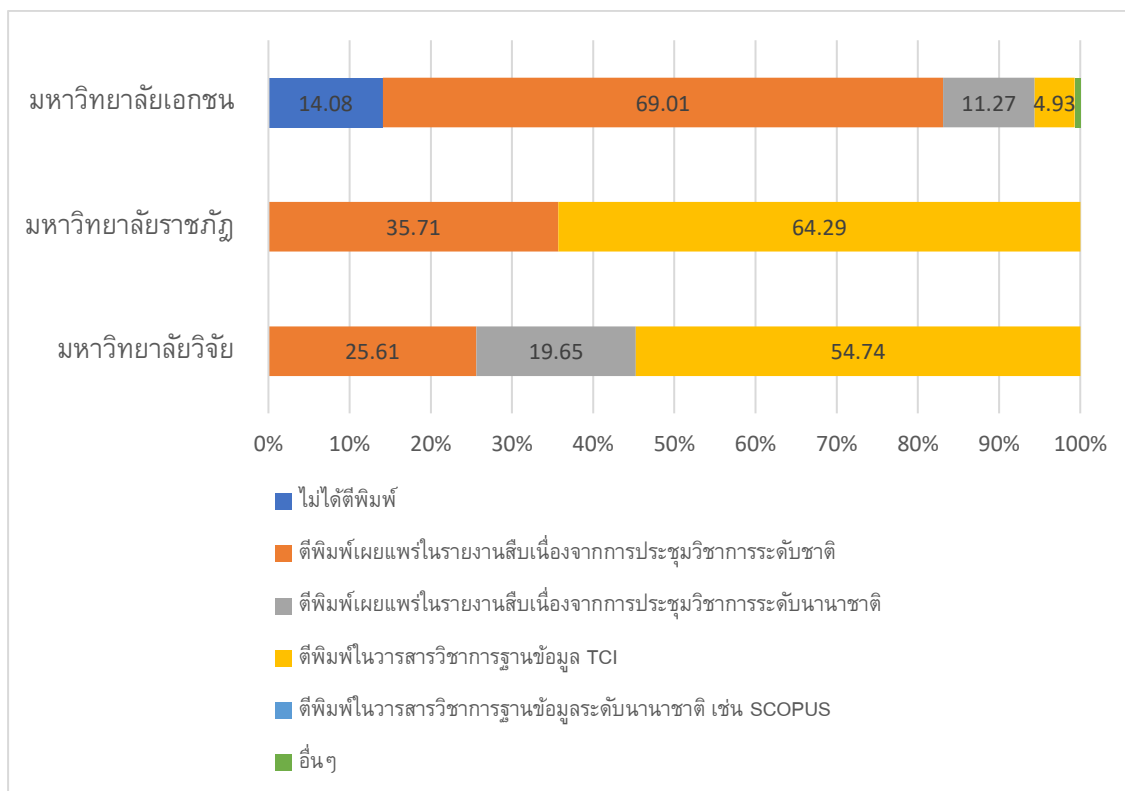

องค์ความรู้ที่ผลิตโดยนิสิต/นักศึกษา

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบการตีพิมพ์เผยแพร่องค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และการสื่อสารมวลชนที่ผลิตโดยนักศึกษา พบว่าในกลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัยและกลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ งานวิจัยของนิสิตนักศึกษามีสัดส่วนได้รับการตีพิมพ์ลงในวารสารวิชาการฐานข้อมูล TCI มากที่สุด รองลงมาคือ การตีพิมพ์เผยแพร่ตีพิมพ์เผยแพร่ในรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ ขณะที่กลุ่มมหาวิทยาลัยเอกราชมีการตีพิมพ์เผยแพร่ตีพิมพ์เผยแพร่ในรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติมากที่สุด

ในทุกกลุ่มมหาวิทยาลัย ไม่ปรากฏการตีพิมพ์ผลงานของนักศึกษาลงในวารสารวิชาการฐานข้อมูลระดับนานาชาติ เช่น SCOPUS เลย

แผนภาพที่ 7 แสดงสัดส่วนของการตีพิมพ์เผยแพร่องค์ความรู้ที่ผลิตโดยนิสิต/นักศึกษา

สรุปผลการวิจัยที่ได้จากการมีส่วนร่วมของประชาคม

จากการเปิดให้ประชาคมวิชาการด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนมีส่วนร่วมในการอภิปรายปัญหาและภาพรวมของการพัฒนาระบบความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์และการสื่อสารมวลชนในปัจจุบันผ่านการสนทนากลุ่ม สามารถสรุปให้เห็นได้เป็นสองประเด็นหลักคือ ประเด็นเกี่ยวกับสถานภาพความรู้และปัญหาของระบบความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์และการสื่อสารมวลชนในปัจจุบัน และข้อเสนอแนะในการปรับปรุงและยกระดับระบบบริหารจัดการความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์และการสื่อสารมวลชนในประเทศไทย ดังจะนำเสนอให้เห็นโดยสังเขปตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 32 สรุปผลประเด็นจากการมีส่วนร่วมของประชาคมต่อสถานภาพความรู้และปัญหาของระบบความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์และการสื่อสารมวลชนในปัจจุบัน

หัวข้อ	กลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย	กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ	กลุ่มมหาวิทยาลัยเอกชน
อุปสรรคต่อการพัฒนาองค์ความรู้จากปัจจัยเชิงโครงสร้างของสถาบันที่เป็นหน่วยบริหารจัดการองค์ความรู้	<ul style="list-style-type: none"> ● การขาดการบูรณาการความรู้แบบข้ามศาสตร์ในมหาวิทยาลัย ● ความหลากหลายขององค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสังคมศาสตร์ ที่ทำให้อาจารย์สร้างความรู้ในทิศทางเฉพาะที่ตนเองสนใจหรือถนัด ● อาจารย์จำนวนน้อยมากสามารถเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ในระดับที่ได้มาตรฐานสากล ขณะที่นิสิต นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษายังไม่สามารถเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ในระดับที่ได้มาตรฐานสากล หรือยังขาดทักษะและความสนใจด้านการวิจัยอย่างลึกซึ้ง 	<ul style="list-style-type: none"> ● นโยบายและพันธกิจของสถาบันในภาพใหญ่ที่ต้องสร้างความรู้ในประเด็นที่ตอบโจทย์ปัญหาสำคัญของท้องถิ่น อาจารย์ไม่สามารถเจาะลึกลงไปในสาขาวิชาที่สนใจหรือเชี่ยวชาญ ● นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาขาดทักษะและความสนใจทางการวิจัย ● ชุมชนท้องถิ่นเป็นภาคีในเฉพาะประเด็นที่เป็นประโยชน์กับท้องถิ่นซึ่งอาจไม่ตอบโจทย์ในแง่การพัฒนาองค์ความรู้สู่ระดับสากล 	<ul style="list-style-type: none"> ● นโยบาย วิสัยทัศน์ของสภามหาวิทยาลัยและอธิการบดีคือสิ่งที่ขับเคลื่อนการพัฒนาของมหาวิทยาลัย ซึ่งมักจะเน้นการผลิตบัณฑิตระดับปริญญาตรีเข้าสู่ตลาดแรงงานมากกว่าการสร้างองค์ความรู้จากการวิจัย

หัวข้อ	กลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย	กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ	กลุ่มมหาวิทยาลัยเอกชน
<p>ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการกำหนดกรอบหรือโจทย์การวิจัย/ทิศทางการวิจัย</p>	<ul style="list-style-type: none"> - นโยบาย ยุทธศาสตร์และแผนระดับชาติ - นโยบาย ยุทธศาสตร์ และแผนระดับมหาวิทยาลัยและผู้บริหาร - พื้นที่ตั้งของมหาวิทยาลัย - บุคลากร วัฒนธรรมองค์กร และภาวะผู้นำขององค์กร* - ความต้องการและโจทย์ของแหล่งทุน <p>*สถาบันที่ผู้นำมีวิสัยทัศน์และนโยบายด้านการวิจัยอย่างชัดเจนจะมีการกำหนดแผนพัฒนาด้านการวิจัยในระดับคณะและมีการระดมสรรพกำลังเพื่อเข้าสู่โครงการวิจัยขนาดใหญ่ได้ชัดเจน</p>	<ul style="list-style-type: none"> -ปรัชญา วิสัยทัศน์และพันธกิจของกลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏที่เน้นการบูรณาการท้องถิ่น -นโยบายสภามหาวิทยาลัยและผู้บริหาร -นิเทศศาสตร์ อยู่ในโครงสร้างของคณะวิทยาการจัดการ ไม่มีการจำแนกเป็นสาขาย่อย ทำให้มีลักษณะกว้างและต้องบูรณาการกับสาขาย่อยอื่นในคณะวิทยาการจัดการมากกว่าจะลงลึกไปในสาขาย่อยหรือประเด็นเฉพาะทางวิชาการ -ความต้องการของแหล่งทุนภายนอกที่ไม่มีโจทย์ด้านนิเทศศาสตร์ที่ชัดเจนและมักเห็นนิเทศศาสตร์เป็นเพียงส่วนเสริมหรือเครื่องมือทางการสื่อสารของโครงการ 	<ul style="list-style-type: none"> -ปรัชญา วิสัยทัศน์และพันธกิจของมหาวิทยาลัยที่เน้นผลผลิตและผลตอบแทนเชิงธุรกิจเป็นหลัก -นโยบายหรือความต้องการของทุนวิจัยที่ไม่มีโจทย์ด้านนิเทศศาสตร์ที่ชัดเจน
<p>แหล่งทุนวิจัยและการเข้าถึงแหล่งทุนวิจัยในปัจจุบัน</p>	<p>-อาจารย์จำนวนหนึ่งเข้าถึงแหล่งทุนวิจัยภายนอกองค์กรได้อย่างต่อเนื่อง แต่อาจารย์อีกส่วนหนึ่งก็ยังคงพึ่งพิงแหล่งทุนภายในเป็นหลัก ขณะที่บางส่วนไม่มีความสนใจทางการวิจัย แม้จะมีแหล่งทุนให้ก็</p>	<p>-อาจารย์สามารถเข้าถึงแหล่งทุนวิจัยภายในองค์กรได้อย่างต่อเนื่อง แต่เข้าถึงแหล่งทุนภายนอกได้น้อย และมักเป็นโครงการประเภทรณรงค์ ประเมินผลหรือบริการวิชาการให้หน่วยงานในท้องถิ่น</p>	<p>-อาจารย์สามารถเข้าถึงแหล่งทุนภายในมหาวิทยาลัยได้อย่างต่อเนื่องแต่มีข้อจำกัดเรื่องจำนวนงบประมาณที่เป็นอุปสรรคต่อการต่อยอดและขยายฐานความรู้</p>

หัวข้อ	กลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย	กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ	กลุ่มมหาวิทยาลัยเอกชน
	<p>ตาม</p> <ul style="list-style-type: none"> - นิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่ใช้ทุนส่วนตัวเป็นหลัก การเข้าถึงแหล่งทุนทั้งภายในและภายนอกยังคงเป็นส่วนน้อย 	<ul style="list-style-type: none"> - นักศึกษาใช้แหล่งทุนส่วนตัวเป็นหลัก 	<ul style="list-style-type: none"> - แหล่งทุนภายนอกยังเข้าถึงในจำนวนน้อย อาจมีข้อจำกัดจากชื่อเสียงและความสัมพันธ์ของนักวิจัยและหน่วยงานที่ให้ทุน - นักศึกษาใช้ทุนส่วนตัวเป็นหลัก
<p>วาระการวิจัยแถวหน้าหรือการข้ามสาขาวิชา</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● แหล่งทุนภายนอกอย่าง บพค. วช. และสกว. มีการกำหนดโจทย์วิจัยในลักษณะการวิจัยแถวหน้า หรือวิจัยมุ่งเป้าที่เน้นการบูรณาการข้ามสาขาวิชาตามภารกิจและวาระของแหล่งทุน แต่อาจไม่สนองความสนใจของนักวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ฯที่มักจะทำวิจัยตามความเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่องเฉพาะประเด็น และไม่เชี่ยวชาญในการเขียนหรือขอโครงการขนาดใหญ่ซึ่งมักจะมีข้อกำหนดด้านการเผยแพร่และตีพิมพ์สูง 	<ul style="list-style-type: none"> ● แหล่งทุนทั้งภายใน และภายนอก มีโจทย์ที่สนองปัญหาด้านต่างๆ ของพื้นที่ ซึ่งอาจไม่ได้เน้นการพัฒนาทางวิชาการในลักษณะการวิจัยแถวหน้า การวิจัยเรือธงหรือการบูรณาการข้ามสาขาวิชานักวิจัยในสถาบันเองก็มีความสนใจเฉพาะเรื่องและมีข้อจำกัดด้านเวลาและขาดแรงสนับสนุนในการขอโครงการวิจัยขนาดใหญ่ 	<ul style="list-style-type: none"> ● แหล่งทุนทั้งภายในและภายนอก ถูกกำหนดโจทย์ตามนโยบายและยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัยซึ่งไม่ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางวิชาการในลักษณะการวิจัยแถวหน้าหรือการบูรณาการข้ามสาขาวิชา นักวิจัยในสถาบันเองก็มีความสนใจเฉพาะเรื่องและมีข้อจำกัดด้านเวลาและขาดแรงสนับสนุนในการขอโครงการวิจัยขนาดใหญ่

หัวข้อ	กลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย	กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ	กลุ่มมหาวิทยาลัยเอกชน
	<ul style="list-style-type: none"> ● นอกเหนือจากแหล่งทุนที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารโดยตรงอย่างกองทุนสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ และสำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียงกิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติแล้ว แหล่งทุนขนาดใหญ่ ไม่ค่อยกำหนดประเด็นด้านนิเทศศาสตร์เป็นประเด็นหลัก ● นักวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ส่วนใหญ่ไม่ค่อยกระตือรือร้นหรือแสดงความสนใจในการเข้าสู่โจทย์การวิจัยในลักษณะการวิจัยแนวหน้าวิจัยเรือธง หรือการวิจัยที่มีการบูรณาการข้ามสาขาวิชา เพราะต้องอาศัยทุนวิจัยขนาดใหญ่และการร่วมมือกับนักวิจัยในสาขาอื่น หรือการขับเคลื่อนทางนโยบายในระดับองค์กรที่ชัดเจน 		

หัวข้อ	กลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย	กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ	กลุ่มมหาวิทยาลัยเอกชน
ระบบบริหารจัดการความรู้และการจัดสรรทรัพยากรในปัจจุบันในระดับองค์กร	<ul style="list-style-type: none"> ● มีหน่วยงานภายในในการสนับสนุนการทำวิจัยของอาจารย์สามารถอำนวยความสะดวกด้านเอกสาร แต่ไม่สามารถไปถึงขั้นการร่วมพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย 	<ul style="list-style-type: none"> ● มีหน่วยงานภายในในการสนับสนุนการทำวิจัยของอาจารย์ในแง่การอำนวยความสะดวกในลักษณะต้นน้ำ การส่งเสริมการเขียนโครงการรับทุนมากกว่าการเผยแพร่การพัฒนาคุณภาพ 	<ul style="list-style-type: none"> ● มีหน่วยงานภายในรับผิดชอบโดยตรงในการสนับสนุนเพื่ออำนวยความสะดวกที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย อาทิ ทุนวิจัย การตีพิมพ์เผยแพร่
การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาคม	<ul style="list-style-type: none"> ● มีการมีส่วนร่วมในระดับมหาวิทยาลัยและระดับชาติมักเป็นรูปแบบการประชุม เพื่อนำเสนอผลงานวิจัย มีการร่วมมือระดับข้ามสถาบันอยู่บ้างทั้งในระดับชาติและนานาชาติ ● องค์กรที่เป็นสมาคมทางวิชาการยังแสดงบทบาทด้านเวทีกลางหรือผู้สนับสนุนด้านการวิจัยไม่ชัดเจนนัก ● ขาดเครือข่ายนักวิจัยที่เป็นระบบ ไม่มีแพลตฟอร์มกลางในการ 	<ul style="list-style-type: none"> ● ไม่มีการระบุดังมีส่วนร่วมของประชาคมด้านนิเทศศาสตร์ที่ชัดเจน ส่วนใหญ่นักวิจัยต้องทำงานร่วมกับผู้นำชุมชน เพื่อพัฒนาประเด็นด้านพื้นที่ 	<ul style="list-style-type: none"> ● มีการสร้างการมีส่วนร่วมในลักษณะการเปิดเวทีประชุมวิชาการ สัมมนา ระดมสมองให้กับอาจารย์ในคณะเพื่อสอบถามความต้องการและความสนใจในเรื่องต่างๆ

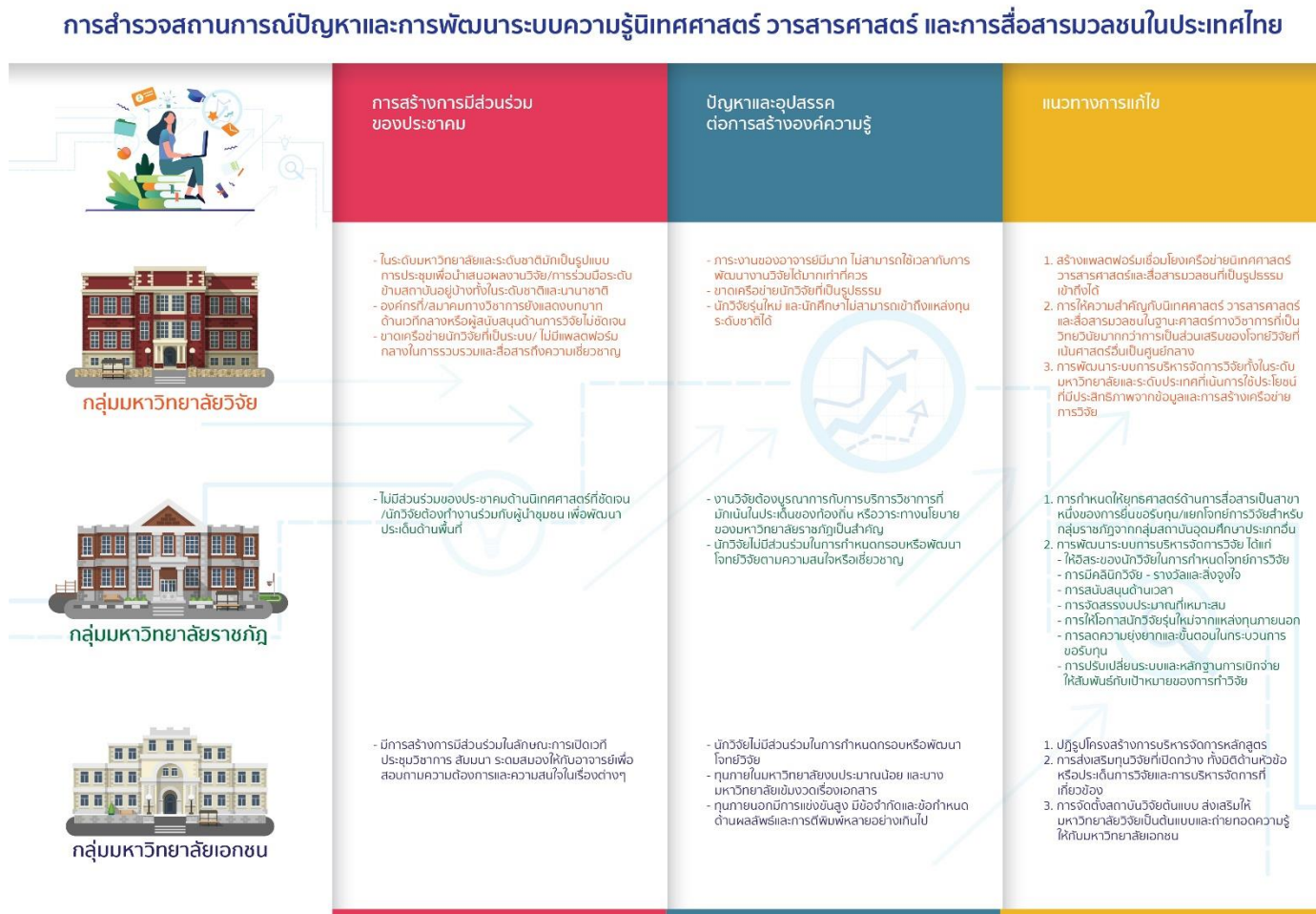
หัวข้อ	กลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย	กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ	กลุ่มมหาวิทยาลัยเอกชน
	รวบรวมและสื่อสารถึงความเชี่ยวชาญ		
ปัญหาและอุปสรรคต่อการสร้างองค์ความรู้	<ul style="list-style-type: none"> ● ภาระงานของอาจารย์มีมาก ไม่สามารถใช้เวลากับการพัฒนางานวิจัยได้มากเท่าที่ควร ● ขาดเครือข่ายนักวิจัยที่เป็นรูปธรรม ● นักวิจัยรุ่นใหม่ และนักศึกษาไม่สามารถเข้าถึงแหล่งทุนระดับชาติได้ 	<ul style="list-style-type: none"> ● งานวิจัยต้องบูรณาการกับการบริการวิชาการที่มักเน้นในประเด็นของท้องถิ่น หรือวาระทางนโยบายของมหาวิทยาลัยราชภัฏเป็นสำคัญ ● นักวิจัยไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดกรอบหรือพัฒนาโจทย์วิจัยตามความสนใจหรือเชี่ยวชาญ 	<ul style="list-style-type: none"> ● นักวิจัยไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดกรอบหรือพัฒนาโจทย์วิจัย ● ทุนภายในมหาวิทยาลัยงบประมาณน้อย และบางมหาวิทยาลัยเข้มงวดเรื่องเอกสาร ● ทุนภายนอกมีการแข่งขันสูง มีข้อจำกัดและข้อกำหนดด้านผลลัพธ์และการตีพิมพ์หลายอย่างเกินไป

แผนภาพที่ 8 สรุปสถานการณ์ปัญหาและการพัฒนาระบบความรู้วิทยาศาสตร์ วารสารศาสตร์และการสื่อสารมวลชนในประเทศไทย

การสำรวจสถานการณ์ปัญหาและการพัฒนาระบบความรู้วิทยาศาสตร์ วารสารศาสตร์ และการสื่อสารมวลชนในประเทศไทย

	<p>อุปสรรคต่อการพัฒนาองค์ความรู้จากปัจจัยเชิงโครงสร้างของสถาบันที่เป็นหน่วยบริหารจัดการองค์ความรู้</p>	<p>แหล่งทุนวิจัยและการเข้าถึงแหล่งทุนวิจัยในปัจจุบัน</p>	<p>วาระการวิจัยเฉพาะหน้าหรือการข้ามสาขาวิชา</p>	<p>ระบบบริหารจัดการความรู้และการจัดสรรทรัพยากรในปัจจุบันในระดับองค์กร</p>
 <p>กลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย</p>	<ul style="list-style-type: none"> - การขาดการบูรณาการความรู้แบบข้ามศาสตร์ในมหาวิทยาลัย - ความหลากหลายขององค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสังคมศาสตร์ ที่ทำให้อาจารย์สร้างความรู้ในทิศทางเฉพาะของตนเองสนใจหรือถนัด - อาจารย์จำนวนมากสามารถเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ในระดับที่ได้นาตราฐานสากล - นิสิตนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาไม่สามารถเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ในระดับที่ได้นาตราฐานสากล/ขาดทักษะด้านการวิจัยอย่างลึกซึ้ง 	<ul style="list-style-type: none"> - อาจารย์เข้าถึงแหล่งทุนทั้งภายในและภายนอก/บางส่วนไม่สนใจการวิจัย - นักศึกษาส่วนใหญ่ใช้ทุนตัวเองมากกว่าแหล่งทุน 	<ul style="list-style-type: none"> - แหล่งทุนภายนอกกำหนดโจทย์วิจัยในลักษณะการวิจัยเฉพาะหน้า หรือวิจัยมุ่งเป้าที่เป็นการบูรณาการข้ามสาขาวิชา แต่อาจไม่สนใจความสนใจของนักวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ที่มักจะทำวิจัยตามความเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่องและไม่เชี่ยวชาญในการเขียนหรือขอโครงการขนาดใหญ่ที่มีข้อกำหนดด้านการเผยแพร่และตีพิมพ์สูง - แหล่งทุนขนาดใหญ่ไม่ค่อยกำหนดประเด็นด้านนิเทศศาสตร์เป็นประเด็นหลัก - นักวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ส่วนใหญ่ไม่ค่อยกระตือรือร้นหรือแสดงความสนใจในการเข้าสู่วิชาการวิจัยในลักษณะการวิจัยเฉพาะหน้าวิจัยเรื่อง หรือการวิจัยที่มีการบูรณาการข้ามสาขาวิชา 	<ul style="list-style-type: none"> - มีหน่วยงานภายในในการสนับสนุนการทำวิจัยของอาจารย์ สามารถอำนวยความสะดวกด้านเอกสาร
 <p>กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - นโยบายและพันธกิจของสถาบันต้องสร้างความรู้ในระดับที่ตอบโจทย์ปัญหาสำคัญของท้องถิ่น - อาจารย์ไม่สามารถจะสละลงไปในสาขาวิชาที่สนใจหรือเชี่ยวชาญ - นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาขาดทักษะและความสนใจทางการวิจัย - ชุมชนท้องถิ่นเป็นภาคีในเฉพาะประเด็นที่เป็นประโยชน์กับท้องถิ่นซึ่งอาจไม่ตอบต่อการพัฒนาองค์ความรู้ระดับสากล 	<ul style="list-style-type: none"> - อาจารย์เข้าถึงแหล่งทุนทั้งภายในและภายนอก/เน้นโครงการรณรงค์และประเมินผลและบริการวิชาการในท้องถิ่น - นักศึกษาใช้แหล่งทุนส่วนตัวเป็นหลัก 	<ul style="list-style-type: none"> - แหล่งทุนทั้งภายใน และภายนอกมีศักยภาพที่สนองปัญหาต่างๆของพื้นที่ ไม่ได้เน้นการพัฒนาทางวิชาการในลักษณะการวิจัยเฉพาะหน้า 	<ul style="list-style-type: none"> - มีหน่วยงานภายในในการสนับสนุนการทำโครงการรับทุนมากกว่าการเผยแพร่การพัฒนาคุณภาพ
 <p>กลุ่มมหาวิทยาลัยเอกชน</p>	<ul style="list-style-type: none"> - นโยบาย วิสัยทัศน์ของสถาบันมหาวิทยาลัยและอธิการบดีคือสิ่งที่ขับเคลื่อนการพัฒนาของมหาวิทยาลัย ซึ่งมักจะเน้นการผลิตบัณฑิตเข้าสู่ตลาดแรงงานมากกว่าการสร้างองค์ความรู้จากการวิจัย 	<ul style="list-style-type: none"> - อาจารย์เข้าถึงแหล่งทุนภายในแต่มีจำนวนงบประมาณน้อยเป็นอุปสรรคในการสร้างองค์ความรู้/เข้าถึงแหล่งทุนภายนอกอย่างจำกัด - นักศึกษาใช้แหล่งทุนส่วนตัวเป็นหลัก 	<ul style="list-style-type: none"> - แหล่งทุนทั้งภายในและภายนอกกำหนดโจทย์ตามนโยบายและยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัยซึ่งไม่ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางวิชาการในลักษณะการวิจัยเฉพาะหน้าหรือการบูรณาการข้ามสาขาวิชา 	<ul style="list-style-type: none"> - มีหน่วยงานภายในรับผิดชอบโดยตรงในการสนับสนุนเพื่ออำนวยความสะดวกที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย อาทิ ทุนวิจัย การตีพิมพ์เผยแพร่

แผนภาพที่ 9 สรุปสถานการณ์ปัญหาและการพัฒนาระบบความรู้วิทยาศาสตร์ วารสารศาสตร์และการสื่อสารมวลชนในประเทศไทย (ต่อ)

ตารางที่ 33 สรุปข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนากระบวนความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์และการสื่อสารมวลชนจากประชาคม

กลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย	กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ	กลุ่มมหาวิทยาลัยเอกชน
<p>1. ความจำเป็นในการสร้างแพลตฟอร์มเชื่อมโยงเครือข่ายนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนที่เป็นรูปธรรม เข้าถึงได้</p> <p>2. การให้ความสำคัญกับนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนในฐานะศาสตร์ทางวิชาการที่เป็นวิทยวินัยมากกว่าการเป็นส่วนเสริมของโจทย์วิจัยที่เน้นศาสตร์อื่นเป็นศูนย์กลาง</p> <p>3. การพัฒนาระบบการบริหารจัดการวิจัยทั้งในระดับมหาวิทยาลัยและระดับประเทศที่เน้นการใช้ประโยชน์ที่มีประสิทธิภาพจากข้อมูลและการสร้างเครือข่ายการวิจัย</p>	<p>1. การกำหนดให้ยุทธศาสตร์ด้านการสื่อสารเป็นสาขาหนึ่งของการยื่นขอรับทุน และควรแยกโจทย์การวิจัยสำหรับกลุ่มราชภัฏจากกลุ่มสถาบันอุดมศึกษาประเภทอื่นให้ชัดเจน</p> <p>2. การพัฒนาระบบการบริหารจัดการวิจัย ได้แก่</p> <ul style="list-style-type: none"> - ความเป็นอิสระของนักวิจัยในการกำหนดโจทย์การวิจัย - การมีคลินิกวิจัย เพื่อช่วยเป็นที่ปรึกษาและพัฒนาคุณภาพผลงาน - รางวัลและสิ่งจูงใจ - การสนับสนุนด้านเวลา เพราะภาระงานอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏต้องเน้นการลงพื้นที่ - การจัดสรรงบประมาณที่ต่อเนื่อง เพราะการสร้างองค์ความรู้ทางสังคมต้องใช้เวลา - การให้โอกาสนักวิจัยรุ่นใหม่จากแหล่งทุนภายนอก 	<p>1. ความจำเป็นในการปฏิรูปโครงสร้างการบริหารจัดการหลักสูตร</p> <p>2. การส่งเสริมทุนวิจัยที่เปิดกว้าง ทั้งมิติด้านหัวข้อหรือประเด็นการวิจัยและการบริหารจัดการที่เกี่ยวข้อง</p> <p>3. การจัดตั้งสถาบันวิจัยต้นแบบ ส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยวิจัยเป็นต้นแบบและถ่ายทอดความรู้ให้กับมหาวิทยาลัยเอกชน</p>

กลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย	กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ	กลุ่มมหาวิทยาลัยเอกชน
	<ul style="list-style-type: none"> - การลดความยุ่งยากและขั้นตอนในกระบวนการขอรับทุน และการให้ข้อมูลที่แจ่มแจ้งเหตุผลของการไม่ได้รับงบประมาณ เพื่อสร้างการเรียนรู้และพัฒนาในปีต่อไป - การปรับเปลี่ยนระบบและหลักฐานการเบิกจ่ายให้สัมพันธ์กับเป้าหมายของการทำวิจัย สร้างแรงจูงใจให้นักวิจัยเข้ามาขอทุน 	

แผนภาพที่ 10 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการสร้างโครงสร้างพื้นฐานความรู้และการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ

กลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย

1. การสร้างแพลตฟอร์มเชื่อมโยงเครือข่ายนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนที่เป็นปอร์ทัล – เพื่อเป็นฐานข้อมูลกลางเชื่อมโยงความเชี่ยวชาญและเครือข่ายนักวิจัยทั้งในสาขาและต่างสาขา
 2. การให้ความสำคัญกับนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนในฐานะศาสตร์ทางวิชาการที่เป็นวิทยวิจัย (Academic Discipline) ที่โดดเด่นและมีคุณภาพการวิจัย ทั้งนี้เพื่อให้แหล่งทุนต่างๆ เห็นนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน เป็นหลักหรือศูนย์กลางของใจวิจัย
 3. การพัฒนาระบบการบริหารจัดการวิจัย โดยการจัดระบบบริหารจัดการวิจัยที่สามารถเชื่อมโยงแต่ละสถาบันเพื่อสนับสนุนซึ่งกันและกัน เช่น การสร้างระบบบริหารจัดการความรู้หรือ Knowledge Management เพื่อให้องค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์มีการเชื่อมโยงกันทั้งประเทศ
- ประกันนิเทศศาสตร์กับการศึกษาประเด็นทางสังคมที่ทันสมัยและสะท้อนปัญหาในระดับภาคหรือในระยะยาว อย่างชัดเจน เพื่อก่อให้เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ส่งผลกระทบต่อสังคมได้

กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ

1. แหล่งทุนควรกำหนดยุทธศาสตร์ด้านการสื่อสารเป็นสาขาหนึ่งของการยื่นขอรับทุน และควรแยกโครงการวิจัยสำหรับกลุ่มราชภัฏจากกลุ่มสถาบันอุดมศึกษาประเภทอื่นให้ชัดเจน
2. ความอิสระในการกำหนดกิจกรรมวิจัย
3. การมีคณบดีวิจัย เพื่อช่วยเป็นพี่เลี้ยงและพัฒนาคุณภาพผลงาน
4. เพิ่มรางวัลและสิ่งจูงใจ
5. การสนับสนุนด้านเวลา เพราะภาระงานอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏต้องเน้นการลงพื้นที่
6. งบประมาณที่ต่อเนื่อง เพราะการสร้างองค์ความรู้ทางสังคมต้องใช้เวลา
7. การให้โอกาสนักวิจัยรุ่นใหม่ของแหล่งทุนภายนอก
8. กระบวนการขอรับทุน (ลดความยุ่งยากและขั้นตอน) และการให้ข้อมูลชี้แจงเหตุผลของการไม่ได้รับงบประมาณ เพื่อสร้างการเรียนรู้และพัฒนาในปีต่อไป
9. ปรับเปลี่ยนระบบและหลักฐานการเบิกจ่ายให้สัมพันธ์กับเป้าหมายของการทำวิจัย สร้างแรงจูงใจให้นักวิจัยเข้ามาขอทุน

กลุ่มมหาวิทยาลัยเอกชน

1. ปฏิรูปโครงสร้างการบริหารจัดการหลักสูตร - ปฏิรูประบบการบริหารจัดการหลักสูตร เนื่องจากหลักสูตรเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ ตามบริบททางกฎหมาย ซึ่งทำให้การสร้างหลักสูตร การปรับหลักสูตร การออกแบบหลักสูตรถูกต้องรอบข้างและมีข้อจำกัดซึ่งต้องบริหารจัดการตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรของ กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งทำให้ขาดความคิดสร้างสรรค์ ไม่ทันสมัยและไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงในกระแสโลก
2. ส่งเสริมให้มีแหล่งวิจัยที่เปิดกว้าง – เนื่องจากแหล่งวิจัยที่มีอยู่ในปัจจุบันมักเปิดให้ทุนวิจัยโดยมีข้อจำกัดและข้อผูกพันหลายอย่าง ทำให้นักวิจัยที่สังกัดอยู่ในสถาบันการศึกษาเอกชนขนาดเล็กมีโอกาสในการได้รับทุนวิจัยน้อย
3. จัดตั้งสถาบันวิจัยต้นแบบ - ควรส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยวิจัยขนาดใหญ่พัฒนาเป็นสถาบันวิจัยต้นแบบ และถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการวิจัยให้กับมหาวิทยาลัยเอกชนอื่น ๆ ในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคเพื่อช่วยพัฒนานักวิจัยรุ่นเล็กให้มีความรู้ความสามารถในการพัฒนาโครงการวิจัย

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยที่ได้นำเสนอไป สะท้อนให้เห็นได้ว่า การพัฒนาองค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน ในระดับอุดมศึกษาดำเนินไปภายใต้โครงสร้างอันเป็นผลจากปัจจัยหลากหลายประการด้วยกัน อาทิ นโยบาย ทิศทาง เป้าหมายขององค์กร งบประมาณการวิจัย แหล่งที่มาของทุน ตลอดจน และการ disrupt ของเทคโนโลยี เป็นต้น มหาวิทยาลัยในทั้งสามกลุ่มโครงสร้างที่ทำการศึกษามีทิศทางทางการวิจัยระบบนิเวศความรู้ แนวโน้มการสร้างองค์ความรู้ อีกทั้งปัญหาและอุปสรรคที่เหมือนและต่างกัน

แต่แนวโน้มร่วมสำคัญอย่างหนึ่งซึ่งพบในทั้งสามกลุ่มมหาวิทยาลัย ปรากฏในเรื่องของการตีพิมพ์เผยแพร่ของผลงานทางวิชาการและการวิจัย โดยพบว่างานที่เป็นองค์ความรู้ส่วนใหญ่ของสาขานิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนมักจะได้รับ การตีพิมพ์เผยแพร่อยู่ในวารสารวิชาการหรือฐานข้อมูลในระดับประเทศ ขณะที่ในการตีพิมพ์เผยแพร่ในระดับนานาชาติ ปรากฏในสัดส่วนที่น้อยมากสำหรับผลงานของอาจารย์ในทุกกลุ่มมหาวิทยาลัย และไม่ปรากฏเลยในส่วนของผลงานของนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ซึ่งหากเป้าหมายของอววน. ในการพัฒนาความเข้มแข็งให้สาขาวิชาด้านนิเทศศาสตร์ฯ คือการสร้างมาตรฐานให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล ประเด็นนี้ก็ น่าจะเป็นวาระต้นๆทางนโยบายให้ได้ศึกษาและวิเคราะห์หาสาเหตุกันต่อไป ว่าเป็นเพราะเหตุใด

เนื่องจากขอบเขตและเวลาของการวิจัยครั้งนี้ค่อนข้างจำกัด จึงไม่สามารถวิเคราะห์ให้เห็นถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมดในลักษณะที่เป็นองค์รวมซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการพัฒนาทางวิชาการในสาขานี้ได้ เช่น เหนือในการรับสมัครหรือคัดเลือกอาจารย์ การวางแผนกำลังคนด้านวิชาการและการวิจัย กระบวนการพัฒนาอาจารย์ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญหลักในการพัฒนาองค์ความรู้ ตลอดจนการเชื่อมโยงกับวงการวิชาการและวิจัยในระดับนานาชาติ หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระดับชาติ เช่น ภาคอุตสาหกรรม องค์กรวิชาชีพ ภาครัฐ ภาคนโยบาย และชุมชนซึ่งเป็นผู้จากการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการสื่อสารจากสาขานิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน เป็นต้น ปัจจัยเหล่านี้ น่าจะส่งผลกระทบต่อ การกำหนดเป้าหมายและทิศทางของการวิจัยในสถาบันต่างๆที่ทำการศึกษาย่างมีนัยยะสำคัญ แต่บางประเด็นก็เป็นเรื่องที่อ่อนไหวและอาจไม่ถูกเปิดเผยในการเก็บข้อมูล เพราะเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมองค์กร และการให้คุณค่ากับธรรมเนียม หรือแนวทางปฏิบัติบางประการที่อาจไม่ได้สอดคล้องกับการพัฒนาความเข้มแข็งด้านวิชาการและการวิจัยของสถาบัน

อนึ่ง จากการสำรวจประเภทขององค์ความรู้ที่มีแนวโน้มจะได้รับความนิยมในสาขาด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนในงานวิจัยนี้ แสดงให้เห็นความโดดเด่นของการสื่อสารการตลาด โฆษณา และประชาสัมพันธ์ทั้งในฐานะสาขาวิชาย่อยที่มีการสร้างองค์ความรู้ทางการวิจัย และในฐานะประเด็นการศึกษา/วิจัยที่มีจำนวนผลงานในระดับสูงสุดในทุกกลุ่มมหาวิทยาลัยที่ทำการศึกษา ซึ่งก็สอดคล้องกับแนวโน้มความนิยมในด้านการเลือกหลักสูตรของนิสิตนักศึกษาในสาขาวิชานี้ที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งนี้เข้าใจได้ไม่ยากเพราะสาขาย่อยดังกล่าวมีศักยภาพสูงสุดในด้านการประกอบอาชีพและรายได้ ขณะเดียวกันประเด็นวิจัยด้านการเรียนรู้ ประมวลข้อมูล และพฤติกรรม ซึ่งสะท้อนญาณวิทยาแบบปฏิฐานนิยมอันเป็นกระบวนทัศน์กระแสหลักของการศึกษาวิจัยใน

สาขานิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน ก็ปรากฏในจำนวนที่สูงมากโดยเฉพาะในกลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัยและมหาวิทยาลัยเอกชน อีกทั้งยังเป็นที่น่าสนใจว่างานวิจัยที่สะท้อนกระบวนการทัศน์กระแสรองอย่างแนวทฤษฎีวิพากษ์สื่อและวัฒนธรรมศึกษา หรือการสื่อสารเพื่อการพัฒนา กลับปรากฏจำนวนอันมีนัยยะสำคัญเฉพาะในกลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ

ดังที่กล่าวไปแล้วว่า นิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และการสื่อสารมวลชนถูกตั้งข้อสังเกตในแง่ของความเข้มแข็งของวิทยวินัย (academic discipline) เนื่องจากมีความหลากหลายของสาขาย่อยสูง ความแตกต่างของกระบวนการทัศน์การศึกษา ตลอดจนอิทธิพลของระบบทุนนิยมต่อการพัฒนาองค์ความรู้ในศาสตร์ ซึ่งก็อาจทำให้ประเด็นที่เป็นการวิเคราะห์หรือเปิดบทบาทของสื่อ หรือการสื่อสารที่ขับเคลื่อนโดยทุนถูกมองข้ามและไม่ได้ถูกนำมาเป็นประเด็นในการวิจัยเท่าที่ควร

ยิ่งไปกว่านั้น ด้วยการที่การสื่อสารเป็นองค์ประกอบสำคัญอันตัดข้ามเส้นใยที่ผูกโยงสังคมในมิติต่างๆไว้ จึงทำให้การเข้าสู่วาระการวิจัยแฉกหน้าหรือการข้ามสาขาวิชาในประเด็นการสื่อสารเป็นเรื่องที่ซับซ้อน และหากเป็นการทำโครงการที่รวมนักวิจัยจากหลากหลายสาขาศาสตร์ สาขาวิชาที่มีความลุ่มลึกทางทฤษฎีและการวิจัยมากกว่าก็ได้เปรียบกว่าในแง่ของการเป็นผู้นำหลักในการสร้างโจทย์วิจัยและการออกแบบการวิจัย จึงมีความจำเป็นอย่างมากที่ สาขานิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และการสื่อสารมวลชนจะต้องสร้างความเข้มแข็งทางวิทยวินัยเพื่อจะได้มีองค์ความรู้ที่เป็นเฉพาะของศาสตร์ที่สะท้อนแก่นและเนื้อหาความรู้ที่เชื่อมโยงกับมิติต่างๆในการพัฒนาของสังคมได้ชัดเจนกว่าที่เป็นอยู่ต่อไป

ในประเด็นการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาคมนิเทศศาสตร์ในการกำหนดโจทย์การวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศและการผลักดันให้ข้อเสนอเชิงนโยบายที่ได้จากผลการศึกษาคั้งนี้ไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงระบบนั้น สามารถทำได้จากการเปิดโอกาสของแหล่งทุนในการที่จะให้นักวิจัย สาขาวิชา/คณะ และมหาวิทยาลัยได้มีส่วนร่วมในการกำหนดโจทย์การวิจัยหรือแผนงานการวิจัยทางนิเทศศาสตร์ ที่กำลังขาดแคลนหรือจำเป็นต้องมีการพัฒนาองค์ความรู้ทั้งระดับชาติและเชิงบริบทพื้นที่ โดยพิจารณาร่วมกับความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การวิจัยด้านการสื่อสารของชาติ ขณะเดียวกัน สำหรับแนวทางการสร้างโครงสร้างพื้นฐานความรู้และการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบนั้น อาจใช้การผลักดันจากการรวมกลุ่มของนักวิชาการด้านนิเทศศาสตร์ในมหาวิทยาลัยวิจัย กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ และกลุ่มมหาวิทยาลัยเอกชน ในรูปแบบของการเปิดเวทีประชุมวิชาการหรือการเสวนาเพื่อขับเคลื่อนการขอ กำหนดยุทธศาสตร์ด้านการสื่อสารเป็นสาขาหนึ่งของการยื่นขอรับทุน รวมถึงการร่วมกันพัฒนาโจทย์การวิจัยของชาติ และจัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับความเชี่ยวชาญและศักยภาพของนักวิจัย สร้างแพลตฟอร์มเชื่อมโยงเครือข่ายนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชนที่เป็นรูปธรรม ตลอดจนถึงการผลักดันการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในเชิงองค์ความรู้และเป้าหมายการแก้ปัญหาของสังคม

รายการอ้างอิง

- พนา ทงมีอาคม. (2546). ข้อแย้งจากต่างมุม ต่อบทความเรื่อง มุมการมองปัญหาของสำนักประจักษ์นิยมและ
สำนักวิพากษ์: กรณีปัญหาโสเภณีเด็ก. *วารสารนิเทศศาสตร์*, 21(1), 45-51.
- ศิริชัย ศิริกายะ. (2530). จุดเปลี่ยนของการศึกษาและการวิจัยนิเทศศาสตร์. *วารสารนิเทศศาสตร์*, 8(ภาคการศึกษา
ต้น), 86-95.
- ศิริชัย ศิริกายะ, กฤษณ์ ทองเลิศ, กมลณัฐ พลวัน, จีระบุญย์ ทศนบรรจง, ชัยพร ตั้งพูลสินธนา, และ บุหงา ชัย
สุวรรณ. (2542). ฤทธิศาสตร์จะถึงกาลอสดง. *วารสารนิเทศศาสตร์*, 17(กรกฎาคม-กันยายน), 51-69.
- คณะกรรมการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (ม.ป.ป.). ประวัติและความเป็นมา. สืบค้นเมื่อ 23 เมษายน 2564
จาก
<https://www0.masscomm.cmu.ac.th/Main/Home/index?pageid=cFRrdW96V3VwMnl3c1FS>
PQ==
- คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (ม.ป.ป.). ประวัติคณะนิเทศศาสตร์. สืบค้นเมื่อ 23 เมษายน 2564
จาก <https://www.commarts.chula.ac.th/th-th/about.html>
- คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (ม.ป.ป.). เกี่ยวกับคณะ. สืบค้นเมื่อ 23 เมษายน
2564 จาก <http://www.jc.tu.ac.th/about>
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (ม.ป.ป.). สถาบันอุดมศึกษา. สืบค้นเมื่อ 23 เมษายน 2564 จาก
<http://www.mua.go.th/university-2.html>
- Baxter, L. A., & Babbie, E. (2003). *The Basics of Communication Research*. Boston, MA: Wadsworth,
Cengage Learning.
- Fuchs, C. (2017). From digital positivism and administrative big data analytics towards critical digital
and social media research!. *European Journal of Communication*, 32(1), 37-49.
- Fuchs, C., & Qiu, J. L. (2018). Ferments in the Field: Introductory Reflections on the Past, Present
and Future of Communication Studies. *Journal of Communication*, 68(2), 219-232.
- Hansen, A., & Machin, D. (2019). *Media and Communication Research Methods* (2nd ed.).
London, LDN: Red Globe Press.
- Littlejohn, S. W., Foss, K. A., & Oetzel, J. G. (2017). *Theories of Human Communication* (11th ed.).
Long Grove, IL: Waveland Press.
- Lowery, S. A., & DeFleur, M. L. (1995). *Milestones in Mass Communication Research: Media Effects*
(3rd ed.). New York, NY: Longman Publishers.

6. Working Paper โครงการย่อย “การสำรวจสถานการณ์ปัญหาและการพัฒนาระบบความรู้ อาณานิคมศึกษาและการศึกษาศาสตร์อื่นในประเทศไทย”

ภายใต้โครงการการจัดทำสมุดปกขาว “ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อการยกระดับระบบบริหารจัดการความรู้
และการปรับปรุงโครงสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์ของประเทศไทย”

คณะผู้วิจัย

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สิริพร สมบูรณ์บุรณะ	หัวหน้าโครงการ
2. นายวิริยะ สว่างโชติ	ผู้ร่วมวิจัย
3. นางสาวณัฐสุดา รัตนบุรี	ผู้ช่วยนักวิจัย

วัตถุประสงค์โครงการย่อย

1. สำรวจและทบทวนระบบบริหารจัดการความรู้ โครงสร้างความรู้และนิเวศความรู้ด้านอาณานิคมศึกษา
และการศึกษาศาสตร์อื่นในประเทศไทยโดยสังเขป
2. สร้างการมีส่วนร่วมในขั้นต้นสำหรับประชาคมวิชาการอาณานิคมศึกษาและการศึกษาศาสตร์อื่นใน
การร่วมออกแบบทางการยกระดับระบบการบริหารจัดการความรู้และการปรับปรุงโครงสร้างความรู้
3. เสนอแนะแนวทางสำคัญสำหรับการยกระดับระบบบริหารจัดการความรู้และการปรับปรุงโครงสร้างความรู้
ทางอาณานิคมศึกษา และการศึกษาศาสตร์อื่นของประเทศไทย

โจทย์สำคัญของโครงการย่อย

1. ลักษณะพื้นฐานของอาณานิคมศึกษาและการศึกษาศาสตร์อื่น
2. วาระการวิจัยแถวหน้า หรือการข้ามสาขาวิชาอาณานิคมศึกษาและการศึกษาศาสตร์อื่น
3. ความเกี่ยวข้องกับระบบบริหารจัดการความรู้ (ระบบ อววน.)
4. การสนับสนุน โครงสร้างพื้นฐานความรู้ และการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ

สำรวจและทบทวนลักษณะพื้นฐานและสถานการณ์ของอาณานิคมศึกษา และการศึกษาสหศาสตร์อื่นในประเทศไทยโดยสังเขป

(1)

1. ใครคือผู้ผลิตความรู้ “อาณานิคมศึกษา”?

การเกิดขึ้นของสาขาวิชา “อาณานิคมศึกษา” (Area Studies) แยกไม่ออกจากความสัมพันธ์ของ ภูมิศาสตร์การเมืองโลกและพัฒนาการของการศึกษาในระดับอุดมศึกษาของประเทศสหรัฐอเมริกาในช่วงทศวรรษที่ 1950 (Wallerstein 1997) จากสภาวะสงครามเย็นที่กำลังก่อตัวทำให้หน่วยงานด้านความมั่นคงของสหรัฐอเมริกา และกลุ่มนักวิชาการด้านสังคมศาสตร์จัดประชุมร่วมกัน พวกเขาพบว่า ในสหรัฐอเมริกาไม่มี “ผู้เชี่ยวชาญด้าน ภูมิภาค” จากการที่อำนาจของสหรัฐในอเมริกากำลังขยายไปในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลกในและฐานะผู้ปกป้องภัย คุกคามจากลัทธิคอมมิวนิสต์ ทำให้อเมริกาตระหนักถึงองค์ความรู้เรื่องภูมิภาคต่าง จึงเป็นความต้องการเร่งด่วน สำหรับหน่วยงานด้านความมั่นคงการต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา

อย่างไรก็ตามนักวิชาการในโลกตะวันตกที่ทำการศึกษาสังคมอื่นที่ไม่ใช่ตะวันตก (Non-Western Societies) ในช่วงนั้นมี 2 กลุ่มหลัก คือ นักวิชาการกลุ่มแรกศึกษาทางด้านอารยธรรม เป็นกลุ่มนักวิชาการบูรพา คติ (Orientalist) ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการในประเทศผู้ปกครองอาณานิคม แต่นักวิชาการบูรพาคติก็ไม่มีในระบบ การศึกษาของอเมริกา นักวิชาการกลุ่มที่สองคือ ผู้ศึกษาสังคมอื่นที่ไร้อารยธรรมในสายตาแบบตะวันตกซึ่งก็คือนัก มานุษยวิทยา ซึ่งมีในระบบการศึกษาอเมริกาคือนักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Anthropologist) ที่ส่วน ใหญ่ศึกษาสังคมชนเผ่าหรือชนพื้นเมือง

โครงการ “อาณานิคมศึกษา” จึงได้จัดส่งทีมนักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันไปทำวิจัยในประเทศที่ สหรัฐอเมริกามีผลประโยชน์อยู่ หรือในประเทศที่จะเป็นภัยต่อผลประโยชน์ของสหรัฐอเมริกา ด้วยอำนาจของการ ผลิตความรู้ (Knowledge Production) ของระบบการศึกษาและความมั่นคงอำนาจเศรษฐกิจการเมืองโลกของ สหรัฐอเมริกา ภูมิภาคหรือประเทศที่นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันเข้าไปทำการศึกษาวิจัยภาคสนามเหล่านี้ ได้ถูก จัด “อาณานิคมใหม่” ออกเป็น เช่น ภูมิภาคกลาง อเมริกาใต้ เอเชียตะวันออก เป็นต้น ซึ่งในขณะนั้นประเทศ ไทยได้ถูกจัดรวมอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

สำหรับในแวดวงวิชาการไทยที่ผ่านมาความสนใจในภูมิภาคศึกษา ผู้วิจัยแบ่งเป็น 3 ยุค คือ ยุคที่หนึ่ง ยุค จุดเปลี่ยนของสงครามเย็น (Cold War Turn, ปีพ.ศ.2510 - 2535) ยุคที่สอง ยุคจุดเปลี่ยนของโลกาภิวัตน์ (Globalization Turn, พ.ศ.2536 - 2550) และยุคที่สาม ยุคจุดเปลี่ยนอาเซียน (ASEAN Turn, พ.ศ. 2551 - ปัจจุบัน) ดังนี้

ยุคที่หนึ่ง: ยุคจุดเปลี่ยนของสงครามเย็น (Cold War Turn, ปีพ.ศ.2510 - 2535) เป็นช่วงที่ความสนใจ หลักอยู่ในกลุ่มนักรัฐศาสตร์ ที่สนใจในเรื่องความขัดแย้งและสัมพันธ์ระหว่างประเทศ งานวิเคราะห์เชิงวิชาการจาก

หน่วยความมั่นคงของรัฐ มีงานศึกษาผลกระทบของสงครามในอินโดจีน การเกิดขึ้นของศูนย์อินโดจีนศึกษา และงานวิชาการในช่วงนี้ใช้แนวคิดทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับความขัดแย้ง และทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองที่วิเคราะห์มหาอำนาจโลก

ยุคที่สอง: ยุคจุดเปลี่ยนของโลกาภิวัตน์ (Globalization Turn, พ.ศ.2536 - 2550) ความสนใจหลักอยู่กับนักประวัติศาสตร์ที่ขยายความสนใจจากประวัติศาสตร์ไทยไปสู่ประวัติศาสตร์ของประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยตั้งคำถามสำคัญเรื่องอารยธรรมในภูมิภาค และประวัติศาสตร์การเมืองในยุคหลังอาณานิคม นักวิชาการอีกกลุ่มที่เข้ามาคือ นักมานุษยวิทยาไทยที่ให้ความสนใจเรื่อง แรงงานข้ามแดนที่เข้ามาในไทย กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศเพื่อนบ้าน และให้ความสนใจในเรื่องของการเมืองของพื้นที่และการเมืองอัตลักษณ์ ทำให้ประเด็นการศึกษาและวิจัยในแต่ละประเทศได้กลายเป็นประเด็นสำคัญ เราจะเห็นงานเชิงประวัติศาสตร์ที่มีการค้นคว้าข้อมูลใหม่ของประเทศเพื่อนบ้าน และทฤษฎีทางด้านมานุษยวิทยาที่เริ่มขยับจากพื้นที่การศึกษาจากสังคมไทย ไปศึกษาประเทศเพื่อนบ้าน หรือกลุ่มคนในประเทศเพื่อนบ้านที่โยกย้ายเข้ามาในไทยเพิ่มมากขึ้น

ยุคที่สาม: ยุคจุดเปลี่ยนอาเซียน (ASEAN Turn, พ.ศ. 2551 - ปัจจุบัน) จุดเปลี่ยนอาเซียนนี้มุ่งความสนใจเรื่องความเป็นหนึ่งร่วมกันของ 10 ประเทศในอาเซียนอันสอดคล้องกับกฎบัตรของอาเซียน งานวิจัยจึงมุ่งเรื่องการเชื่อมโยงและการไหลเวียนของเศรษฐกิจ สังคม-วัฒนธรรม และผู้คน เราจะเห็นว่ามีการเกิดขึ้นของศูนย์วิจัยเฉพาะทางหรือหลักสูตรการเรียนที่เน้นในเรื่องอาเซียนในมหาวิทยาลัยทั้งในศูนย์กลางและในภูมิภาคของไทยเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้เราจะเห็นว่างานวิชาการจากทั้งนักประวัติศาสตร์ ไทยศึกษา มานุษยวิทยา นักภูมิภาคคดี และนักวิชาการความสัมพันธ์ระหว่างภูมิภาค เริ่มมีคำถามถึงการกรอบคิดและวิธีวิทยาในการศึกษาอาณาบริเวณศึกษาที่ต่างออกจากการรอบความคิดเดิม ๆ ที่ได้รับอิทธิพลจากอาณาบริเวณศึกษาแบบอเมริกัน (North American Area Studies)

2. การผลิตความรู้ “อาณาบริเวณศึกษา”

การผลิตความรู้ (Knowledge Production) เป็นการวิพากษ์โครงสร้างอำนาจความรู้ภายใน/ใต้ยุคความสมัยใหม่แบบตะวันตก (West Modernity) ที่มีอิทธิพลต่อความรู้ในที่อื่น ๆ (Others) ของโลก พร้อมกันนั้นการผลิตความรู้ก็ยังแสวงหา “วิธีวิทยา” ที่ก้าวพ้นโครงสร้างอำนาจนั้น ๆ ได้โดยมุ่งสู่การสร้างความรู้ที่มี “ตัวตน” ของเราด้วย (Chen 2010) แม้ว่าประเทศไทยไม่เคยตกเป็นอาณานิคมของประเทศตะวันตก แต่เราก็มีอาจกล่าวได้ว่า “สยาม” ปลอดภัยจากโครงสร้างอำนาจการผลิตความรู้ในยุคอาณานิคม ด้วยความเป็นตะวันออกที่ถูกผลิตความรู้โดยตะวันตกในยุคการศึกษาบูรพาคติ (Orientalism) ที่สำรวจข้อมูลด้านสังคม วัฒนธรรม ภูมิศาสตร์ และโบราณคดี เพื่อเปรียบเทียบอารยธรรมของความเป็นตะวันตกกับตะวันออก และการนำข้อมูลไปใช้เพื่อปรับเปลี่ยนประเพณีท้องถิ่นให้ทันสมัยในการปกครองผู้คนใต้อาณานิคม

อาณานิคมศึกษาแบบสหรัฐอเมริกา จึงเป็นการศึกษาที่ถูกทำให้เป็นระบบมากขึ้นผ่าน “ศาสตร์” ทางด้านภาษา วัฒนธรรมและมานุษยวิทยาในช่วงของยุคสงครามเย็น อย่างเช่น งานศึกษาของอานันท์ กาญจนพันธ์ ชยันต์ วรรธนภูติ เป็นต้น ภายใต้โครงการของมหาวิทยาลัยคอร์เนลซึ่งดำเนินการโดยนักวิจัยด้านมานุษยวิทยาชาวอเมริกันที่ทำการวิจัยทั้งในภาคเหนือ ภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากนี้ยังสนับสนุนทุนการศึกษาให้นักศึกษาไทยเดินทางไปศึกษาต่อทั้งในด้านสังคมศาสตร์ ประวัติศาสตร์ กฎหมาย นักวิชาการเหล่านี้ได้กลายเป็นตัวแทนของการผู้ผลิตซ้ำความรู้แบบอเมริกัน พร้อม ๆ การตั้งคำถามและทบทวนความรู้แบบอเมริกันชุดนั้น ๆ กับการผลิตในสังคมไทยเช่นกัน

การที่ผู้วิจัยได้เกริ่นนำถึง อาณานิคมศึกษาแบบสหรัฐอเมริกานี้ เพื่อต้องการชี้ให้เห็นว่า ประเทศไทยเป็น “วัตถุติการศึกษา” ของนักมานุษยวิทยาจากโครงการของมหาวิทยาลัยคอร์เนลด้าน “อาณานิคมศึกษา” แม้จะเป็นการศึกษาเพื่อเข้าใจสังคมไทย แต่ก็เป็นการศึกษาเพื่อใช้ นำ “ข้อมูล” ไปใช้ประโยชน์ในการสนับสนุนการเข้ามามีอิทธิพลทางการทหารและการเมืองของสหรัฐอเมริกาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งในช่วงนั้นกำลังมีสงครามเวียดนาม และสหรัฐอเมริกาได้สนับสนุนรัฐบาลเผด็จการในประเทศเวียดนามและประเทศพันธมิตรต่าง ๆ ในภูมิภาคนี้ แม้การศึกษาอาณานิคมศึกษาจะต่างไปจากยุคบูรพาคติ แต่การผลิตความรู้นั้นก็ยังคงอยู่ภายใต้โครงสร้างอำนาจองค์ความรู้ที่มีตะวันตกเป็นศูนย์กลางตั้งแต่ทศวรรษที่ 1950 ดังนั้น “อาณานิคมศึกษา” ในอเมริกาจึงเกิดข้อถกเถียงของ “ความเป็นศาสตร์” ระหว่างวิเทศคดีศึกษา (Foreign Area Studies) และมานุษยวิทยา (Anthropology) ซึ่งผู้วิจัยจะขอเสนอภาพสองสาขานี้ในไทยเพื่อให้เห็นพัฒนาการก่อนที่จะเกิด “อาณานิคมศึกษา” (Area Studies) ในหลักสูตรการศึกษาของไทย

3. การสร้างพื้นที่ภาคสนามของ “อาณานิคมศึกษา”

สำหรับการวิจัยอาณานิคมศึกษาในประเทศไทย จะเห็นว่าในปี พ.ศ.2510 สถาบันเอเชียได้ถือกำเนิดขึ้นในภายใต้ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และในปี พ.ศ. 2528 ได้เปลี่ยนเป็นสถาบันเอเชีย โดยแยกออกมาจากคณะรัฐศาสตร์ โดยถือหลักการที่ว่า “เมื่อเอเชียมีปัญหา สถาบันเอเชียมีคำตอบ” งานศึกษาวิจัยในยุคแรก ๆ ที่น่าสนใจเป็นงานของ เขียน ธีระเวทย์ที่ให้ความสนใจในปัญหาความขัดแย้งในภูมิภาคอินโดจีน ถือว่าเป็นงานที่สร้างให้สถาบันเอเชียเป็นที่รู้จักทั้งในประเทศและนานาชาติ อาจกล่าวได้ว่า สถาบันเอเชีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถือว่าเป็นพื้นที่ทางวิชาการในระดับอุดมศึกษาแห่งแรกในเมืองไทยที่ดำเนินการวิจัยในระดับภูมิภาค มีการจัดตั้งศูนย์อินโดจีนศึกษา ในปี พ.ศ. 2530 ศูนย์จีนศึกษา ในปี พ.ศ.2538 ศูนย์ผู้ลี้ภัยอินโดจีนในปี พ.ศ. 2538 ขยายขอบเขตเป็นไปในส่วนของศูนย์วิจัยผู้ย้ายถิ่นฐานแห่งเอเชีย จัดตั้งศูนย์อินเดียศึกษา ศูนย์เอเชียใต้ศึกษา ศูนย์มุสลิมศึกษาในปี พ.ศ. 2547 ศูนย์แม่โขงศึกษาในปี พ.ศ.2552 เป็นต้น เราจะเห็นว่าศูนย์วิจัยของสถาบันเอเชีย ขยายไปตามความสำคัญของภูมิภาคที่สัมพันธ์กับประเทศไทย

ในด้านมานุษยวิทยา มีการจัดตั้งหน่วยสงเคราะห์ชาวเขา ของกรมประชาสงเคราะห์ เพื่อศึกษาวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในภาคเหนือ และต่อมา มีการจัดตั้งแผนกสาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาขึ้นในมหาวิทยาลัยใน

ส่วนกลางและส่วนภูมิภาคในทศวรรษที่ 1970 โดยมุ่งความสนใจในการเปลี่ยนแปลงในชนบท และความสัมพันธ์ของชนบทและเมือง และกลุ่มชาติพันธุ์จีนในสังคมเมือง เช่น งานของ Lucien M. Hanks, Charles F. Keyes, Herbert P. Phillips, William G. Skinner, S.J. Tambiah เป็นต้น ซึ่งก่อนทศวรรษที่ 1990 งานด้านมานุษยวิทยาที่สนใจศึกษาสังคมของประเทศเพื่อนบ้านทั้งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และลุ่มแม่น้ำโขงตอนใต้ของจีน หรือเรื่องของชาติพันธุ์ในภูมิภาคยังมีไม่มาก ทำให้งานมานุษยวิทยาไทยที่เกี่ยวข้องกับอาณาบริเวณศึกษาแบบอเมริกัน เป็นงานศึกษา “ที่บ้านตัวเอง” (Anthropology at Home)

อย่างไรก็ตาม หลังสิ้นสุดสงครามในภูมิภาคอินโดจีนในปลายทศวรรษที่ 70 ประกอบการสภาวะเศรษฐกิจโลกที่ตกต่ำ และอิทธิพลสหรัฐอเมริกาทางการเมืองและการทหารในโลกและภูมิภาคต่าง ๆ ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิศาสตร์การเมืองโลกในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ลดลง แม้ว่าบทบาทของจีนและอดีตสหภาพโซเวียตมีมากขึ้นในภูมิภาค แต่ก็ไม่ได้ทำให้เกิดอำนาจความรู้ใหม่ในภูมิภาค ประกอบกับในทศวรรษที่ 1980 การเติบโตทางเศรษฐกิจในเอเชียทำให้เกิดประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (Newly Industrialized Countries: NICs) อย่างเกาหลีใต้ ไต้หวัน สิงคโปร์ ฮองกงและไทยที่ปรารถนาจะเป็นนิคส์ ทำให้ปัจจัยสำคัญทางด้านเศรษฐกิจการเมืองในระดับชาติและภูมิภาคได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตความรู้อันมุ่งไปสู่ประเทศคู่ค้าหรือประเทศที่มีความสำคัญด้านการค้าและการลงทุนเป็นลำดับแรก โดยเฉพาะประเทศญี่ปุ่นและจีน

ในส่วนของศาสตร์การศึกษาทางด้านสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์มีการริเริ่มการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับอาณาบริเวณศึกษาของพื้นที่ศึกษาเกี่ยวกับภาษา เช่น ภาษาญี่ปุ่นและภาษาจีน โดยเริ่มจากมหาวิทยาลัยในส่วนกลาง และมหาวิทยาลัยของรัฐที่ขยายไปตามจังหวัดหลักในภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย จึงเกิดหลักสูตรที่ให้ความสำคัญในแง่ของการเป็นภาษาเพื่อสร้างความเข้าใจในด้านการใช้ภาษาอ่านและเขียน และภาษาและวัฒนธรรม ในขณะที่ภาษาของประเทศเพื่อนบ้านในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือในเอเชียใต้ยังคงได้รับความสนใจไม่มากนัก อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่า กลุ่มของการเรียนภาษาส่วนใหญ่จะอยู่ในสาขามนุษยศาสตร์ ให้ความสำคัญกับการฟัง พูด เขียน และอ่าน ส่วนการศึกษาด้านสังคมและวัฒนธรรมของประเทศนั้น ๆ ในภูมิภาคจึงเป็นเรื่องรอง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้การศึกษาในกลุ่มนี้ไม่จัดอยู่ใต้วงของอาณาบริเวณศึกษา

ในช่วงทศวรรษที่ 90 เกิดกระแสโลกาภิวัตน์มีผลต่อกระแสอาเซียนอย่างมาก ในแวดวงนักวิชาการไทย จึงเกิดการตั้งคำถามเรื่อง ตำแหน่งแห่งที่ของประเทศไทยภายใต้ระเบียบโลกใหม่ ซึ่งมีการจัดประชุม สัมมนาที่เกี่ยวข้องกับโลกาภิวัตน์หลายครั้ง มีการเผยแพร่งานทั้งในวารสารวิชาการและงานหนังสือ สื่อสิ่งพิมพ์จำนวนมาก ผวนวกกับการเปลี่ยนแปลงนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้าในยุคของรัฐบาลชาติชาย ชุณหะวัณ (พ.ศ. 2531 – พ.ศ. 2534) ได้ส่งผลต่อการเปิดพรมแดนความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน อย่างเช่นกัมพูชา เวียดนาม และพม่า ทำให้เกิดความสนใจเรื่องอาณาบริเวณศึกษาเพิ่มมากขึ้น ในมิติด้านประวัติศาสตร์ จึงมีงานสำคัญ ๆ หลายชิ้นของนักประวัติศาสตร์ไทยอย่างเช่น ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ธงชัย วินิจจะกุล สุเนตร ชุตินธรานนท์ เป็นต้น ที่สนใจประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคนี้ รวมถึงงานทางด้านมานุษยวิทยา เช่น ชยันต์ วรรธนะภูติ อานันท์ กาญจนพันธ์

ยศ สันตสมบัติ จามะรี เชียงทอง เป็นต้นที่ให้ความสนใจเรื่องพรมแดนและการเคลื่อนย้ายของผู้คนและสินค้าในไทยกับพม่า ไทยกับลาว และในเขตแม่น้ำโขงที่ติดต่อกับจีน งานสังคมวิทยาของสุริชัย หวันแก้วที่ให้ความสนใจกับโลกาภิวัตน์กับการเปลี่ยนแปลงของภูมิภาคและท้องถิ่น รวมถึงงานศึกษาผู้ย้ายถิ่นของคนในเอเชียและยุโรปจากสถาบันเอเชีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นต้น

อย่างไรก็ดีแม้ว่ากระแสโลกาภิวัตน์จะทำให้ “พรมแดน” ของรัฐ “เปิด” แต่นั่นกลับไม่ได้ทำให้ความเป็น “รัฐชาติ” (Nation-State) ลดลง หากแต่กลับทำให้ในระดับภูมิภาคเกิดความเป็นรัฐชาติที่เพิ่มความเข้มข้นขึ้น ซึ่งนั่นทำให้เรามาดัง “จุดเปลี่ยนของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา” (Southeast Asia Turn) หรือ “อาเซียนศึกษา” (ASEAN Studies) อาจจะถูกกล่าวได้ว่า ในช่วงราว ปี พ.ศ. 2550 เป็นต้นมา เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาได้สร้างความชัดเจนให้กับ “อาณาบริเวณศึกษา” มากขึ้นในแวดวงวิชาการไทย เกิดนักวิชาการรุ่นใหม่ที่ศึกษาวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศเพื่อเป็นผู้เชี่ยวชาญประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาค นอกจากประวัติศาสตร์แล้วที่เกิดขึ้น ในขณะที่สาขาอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นมาเป็นความสนใจเฉพาะด้าน โดยมีให้ความสำคัญในการศึกษาสังคม วัฒนธรรม อัตลักษณ์ของผู้คน มีมากกว่าเรื่องของรัฐและความมั่นคงระหว่างของรัฐที่เป็นประเด็นสำคัญในงานยุคจุดเปลี่ยนของสงครามเย็นและยุคโลกาภิวัตน์

4. ผู้ใช้ประโยชน์ความรู้อาณาบริเวณศึกษา

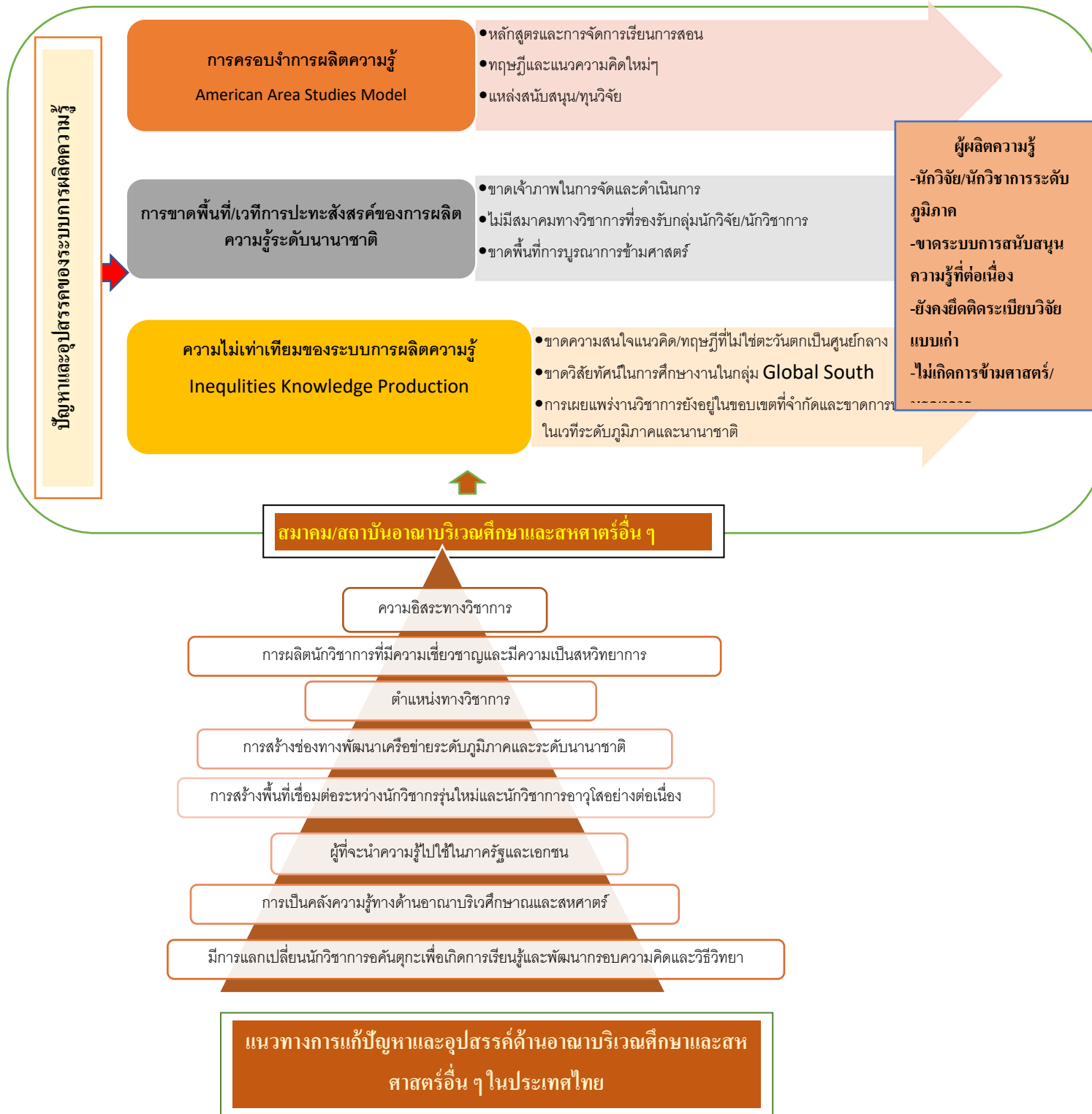
ช่วงหลังปี พ.ศ. 2540 องค์กรความรู้ของประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคได้กลายเป็นเรื่องเร่งด่วนที่ทั้งภาครัฐและเอกชนในประเทศไทยต้องการ ทั้งนี้เนื่องจากบทบาทด้านเศรษฐกิจและการเมืองของประเทศไทยในภูมิภาคมีมากขึ้น แต่ขาดความรู้ ขาดบุคลากร ขาดแนวทางหรือทัศนคติที่เป็นของตนเองในการศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับ “อาณาบริเวณศึกษา” จึงเป็นสิ่งสำคัญที่หน่วยงานสนับสนุนทุนการวิจัย อย่างสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ให้ความสนใจ ทำให้ในปี พ.ศ. 2543 ได้ริเริ่มอุดหนุนโครงการอาณาบริเวณศึกษา 5 ภูมิภาค โดยมีพันธกิจเพื่อ ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียใต้ ตะวันออกกลาง อัฟริกา และลาตินอเมริกา ทั้งในงานวิชาการ งานวิจัย ทุนสนับสนุนการเขียนวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท และปริญญาเอก และงานการจัดทำสารคดี การแปลหนังสือและเอกสารขั้นต้น จากเอกสารโครงการอาณาบริเวณศึกษาได้กล่าวไว้ว่า “ที่มาของการจัดตั้งโครงการนี้เพื่อให้เกิดการ “รับรู้” และลุกขึ้นมา “เรียนรู” โลกภายนอก “ไปใหม่” และสถานการณ์ใหม่ด้วย “สายตาใหม่” ที่เป็นตัวของเราเองสร้าง “องค์กรความรู้” ทางด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและนิเวศวิทยา (โครงการอาณาบริเวณศึกษา 5 ภูมิภาค 2544, 25) งานวิชาการและเอกสารที่เผยแพร่ทั่วไป งานในกลุ่มเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะมีจำนวนมากกว่าภูมิภาคอื่น ๆ ขณะเดียวกันก็เกิดหน่วยวิจัย ศูนย์วิจัยและหลักสูตรต่าง ๆ ขึ้นมา เช่น โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก่อตั้งในปีพ.ศ. 2543 หลักสูตรนานาชาติ ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี พ.ศ.2546 หน่วยวิจัยภูมิภาคศึกษา ของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ก่อตั้งในปี พ.ศ.2541 หลักสูตรศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา ปี พ.ศ.2552 และ

หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาเอเชียศึกษา ใน ปี พ.ศ. 2554 หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร ปี พ.ศ.2556 เป็นต้น

อีกทั้งเริ่มมีการปรับศูนย์การศึกษา หลักสูตรหรือศูนย์วิจัยที่เกี่ยวข้องกับอาณานิคมศึกษาเพิ่มจำนวนมากขึ้น เช่น ศูนย์ออสเตรเลียศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (ศูนย์นี้ยกเลิกแล้ว) สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย (ปรับจากสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม) การจัดการศึกษาอาณานิคมศึกษาดังกล่าว ได้แก่ ศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยขอนแก่น ศูนย์วิจัยภูมิภาคศึกษา มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ศูนย์สมุทรศาสตร์ศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี เป็นต้น บางศูนย์หรือสถาบันสามารถที่จะดำเนินการและบริหารงานได้ดี ด้วยการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยต้นสังกัด ในขณะที่บางศูนย์ได้งบประมาณผ่านโครงการความร่วมมือกับแหล่งทุนจากต่างชาติ

อย่างไรก็ดีการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศจัดว่าเป็น ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการจัดการศึกษา “อาณานิคมศึกษา” ในสถาบันอุดมศึกษา ในทศวรรษที่ 2000 เป็นที่น่าสังเกตว่า มีการสถาบันการศึกษาในภูมิภาคมีบทบาทสำคัญในการจัดการด้านการเรียนการสอนและแสวงหาความเชี่ยวชาญในการวิจัยในเรื่องของประเทศเพื่อนบ้านที่มีพรมแดนประเทศติดกับภูมิภาคที่สถาบันการศึกษานั้นๆตั้งอยู่ ดังนั้น ในระดับหนึ่งโจทย์วิจัยตอบสนองต่อความสัมพันธ์เศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม ในระดับภูมิภาคของไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน รวมถึงตอบสนองต่อองค์ความรู้ที่สำคัญในระดับภูมิภาค/ท้องถิ่น ซึ่งอาจจะเป็นการผลิตความรู้ที่ลดทอนโครงสร้างอำนาจความรู้จากมหาวิทยาลัยส่วนกลาง พร้อมทั้งผลิตความรู้ภูมิภาค/ท้องถิ่นขึ้นมาอีกชุดหนึ่ง ด้วยเหตุนี้การบริหารงานวิชาการกับการสร้างองค์ความรู้อาจไม่สอดคล้องกันเสมอไป พบว่าในปี พ.ศ.2563 หลักสูตรที่น่าจะนำมาขบคิด อย่างเช่น กรณี มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ มีการยุบหลักสูตรมหาบัณฑิต สาขาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา และหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาเอเชียศึกษา สำนักวิชาศิลปศาสตร์ และย้ายหลักสูตรระดับปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต เอเชียศึกษา จากคณะศิลปศาสตร์ ไปเป็นกลุ่มวิชาในหลักสูตรความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ สำนักวิชารัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ นับว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นเพียงแค่เป็นการปรับองค์ความรู้ของ “สาขาวิชา” แต่ไม่ได้สะท้อนถึงการปรับเปลี่ยน “การผลิตความรู้” แต่อย่างใด

แผนภาพที่ 1 แสดงสถานการณ์ปัญหาและอุปสรรคในเชิงระบบบริหารความรู้/การวิจัย และแนวทางการแก้ไข ปัญหาและอุปสรรคในด้านอาณานิคมศึกษาและสหศาสตร์อื่นในประเทศไทย

(2)

วาระการวิจัยแถวหน้า หรือการข้ามสาขาวิชาอาณานิคมศึกษาและการศึกษาสหศาสตร์อื่น

1. การเปิดพรมแดนความรู้ของสาขาวิชาอาณานิคมศึกษา

จากกระแสโลกาภิวัตน์จนถึงกระแสอาเซียนทำให้การศึกษาในแวดวงวิชาการไทยในภูมิภาคศึกษามุ่งเป้าหมายเพื่อสร้างการเมืองของการรับรู้ใหม่ (Politics of Recognition) ในเรื่องตัวตนความเป็นไทยในภูมิภาค เพื่อสร้างความรู้ใหม่และเพื่อลบลอคติเดิมเกี่ยวกับประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาค อีกด้านหนึ่งก็ตอบสนองต่อการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจการค้าในประเทศอาเซียน โดยเฉพาะกับประเทศเวียดนาม พม่า และประเทศในอาณานิคมลุ่มน้ำโขง ผ่านการส่งเสริมนักวิจัย นักศึกษาในกลุ่มคนไทย และนักศึกษาที่มาจากประเทศต่างๆ ในภูมิภาค โดยมีสถาบันอุดมศึกษาทั้งในศูนย์กลางและทุกภูมิภาครองรับ

ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงกระแสของนักวิชาการที่ตั้งคำถามถึง “การผลิตความรู้” ในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมา นักวิชาการหลายคนได้วิพากษ์ความสัมพันธ์ทางอำนาจกับการผลิตความรู้ในงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับ “อาณานิคมศึกษา” และไม่ได้เริ่มจากนักคิดตะวันตกหรืออาณานิคมศึกษาแบบอเมริกา โดยเนื้อหาในส่วนนี้จะขอยกตัวอย่างงานชิ้นสำคัญของนักวิชาการเหล่านี้ เพื่อให้เห็นภาพของการเปิดพรมแดนใหม่ทางความรู้ที่ผ่านมา อย่างเช่นงานเขียน *Provincializing Europe: Postcolonial Thought and Historical Difference* ของ ดิเพช จักรบราตรี (Chakrabarty 2007) นักวิชาการจากอินเดียที่อยู่ในกลุ่ม Subaltern Studies Collective เห็นว่า เราไม่จำเป็นต้องปฏิเสธความรู้ของตะวันตก (หรือเฉพาะเจาะจงลงไปก็คือความรู้ที่เกิดขึ้นประเทศมหาอำนาจในภาคพื้นยุโรปช่วงทศวรรษที่ 18 เป็นต้นมา) แต่สิ่งที่นักวิชาการควรทำ ก็คือ ทำอย่างไรที่จะลดทอนปรัชญาความคิดและประวัติศาสตร์นิยมแบบตะวันตกที่ครอบงำ “ศาสตร์ต่าง ๆ” ให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของการการผลิตความรู้ของเรา ดิเพชเห็นว่า หากพิจารณาเฉพาะในส่วนของอินเดีย (หรือภูมิภาคเอเชียใต้) การวิพากษ์วิธีการประวัติศาสตร์ของมาร์กซิสต์ที่มักยึดการแบ่งชั้นตอนพัฒนาการของระบบทุนนิยมยุโรป (ไปอธิบายสังคมอื่น) จะช่วยในการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ของลัทธิอาณานิคมและทุนนิยมไม่ใช่เฉพาะอินเดีย หากแต่ยังหมายถึงประวัติศาสตร์ยุโรปเองด้วย จะเห็นว่าดิเพชเข้าไป “รื้อสร้าง” พื้นที่การผลิตความรู้ตะวันตก ที่น่าสนใจในคำนำที่ดิเพชเขียนในหนังสือ *The Ambiguous Allure of the West: Trace of Colonial in Thailand* (2010) เขาได้เปรียบเทียบงานเขียนของนักวิชาการไทยในเล่มนี้กับงานเขียนของกลุ่ม Subaltern Studies Collective ว่าแตกต่างกันใน “คำถามเรื่องอิทธิพลตะวันตก” ขณะที่นักชาตินิยมและชนชั้นสูงในอินเดียกลับรับความคิดตะวันตกเพื่อต้านตะวันตก และนำไปสู่การสร้างกระแสชาตินิยมสร้างชาติอินเดียเพื่อปลดปล่อยอาณานิคม ส่วนข้าราชการชนชั้นสูงและเชื้อพระวงศ์ในไทยกลับรับความคิดตะวันตกแบบกำกวมระหว่างการรับและการต่อต้านตะวันตก ดิเพชเห็นว่า ยังไม่มีคำอธิบายว่า ปรากฏการณ์นี้คืออะไร? แต่เขาเห็นว่า นักวิชาการไทยมาตั้งคำถามนี้หลังจากที่นักวิชาการอื่น ๆ แก่ใจหทัยเรื่องอิทธิพลตะวันตกไปก่อนหน้าทั้งหมดแล้ว

สำหรับในงานมานุษยวิทยาซึ่งถือว่าเป็นหนึ่งกลุ่มผู้บุกเบิกในหนังสือ *Southeast Asian Identities* ที่ตีพิมพ์ในปี 1998 โจเอล คาคัน (Joel S. Kahn) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันที่เชี่ยวชาญอินโดนีเซียศึกษาเป็นบรรณาธิการ ถือว่าเป็นหนังสือเล่มแรกๆ ที่รวบรวมบทความของนักวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาที่เชี่ยวชาญเรื่องของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาเขียนเรื่องการเมืองอัตลักษณ์ของผู้คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตามกระแสโลกาภิวัตน์ที่เน้นประเด็นเรื่อง “การเมืองอัตลักษณ์” ได้กลายเป็นประเด็นสำคัญในช่วงนั้น คาคันเห็นว่า มีประเด็นสำคัญก็คือด้วยสถานะของโลกาภิวัตน์ที่ทำให้สังคมเปิดมากขึ้นทั้งในด้านสื่อ การเงิน การเคลื่อนย้ายผู้คน อุดมการณ์ หนังสือ และอีกประเด็นหนึ่งก็คือ การให้ความสำคัญกับการก่อร่างของความเป็นชาติ อันเป็น “ชุมชนจินตกรรม” (Imagined Communities) ซึ่งมีที่มาจากงานของเบเนดิก แอนเดอร์สัน (Benedict Anderson) และงานอื่น ๆ ที่อยู่ในกระแสเดียวกันอย่างปาร์ธา จัตเตอร์จี (Partha Chatterjee) และเออเนส เกลเนอร์ (Ernest Gellner) เป็นต้น โดยงานเหล่านี้ให้ความสนใจกับการเกิดขึ้นของอัตลักษณ์อันเป็นสารัตถะทางวัฒนธรรมมากกว่าเป็นเรื่องของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ที่เป็นส่วนการดำรงอยู่ก่อนตามแนวคิดของแอนโทนี สมิธ (Anthony Smith) การเขียนถึงชาติพันธุ์ ชาตินิยม และการเกิดขึ้นของรัฐชาติ แม้ว่าบทความในหนังสือของคาคันจะไม่มีงานเขียนที่ครอบคลุมเรื่องราวของชาติทั้งหมดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่เอเรียล อายันโต (Ariel Heryanto) เป็นคนหนึ่งที่เขียนในหนังสือเล่มนี้ก็เห็นว่า งานของคาคันถือว่าเป็นงานที่บุกเบิกประเด็นเรื่องมโนทัศน์การเมืองอัตลักษณ์ในงานภูมิภาคศึกษาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เอเรียล อายันโต นักวิชาการอินโดนีเซีย ได้ตั้งคำถามว่า Can there be Southeast Asians in Southeast Asian Studies? (Heryanto, A. 2014) โดยเขาเห็นว่า เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไม่จำเป็นต้องเหมือนกับการศึกษาภูมิภาคศึกษาในอเมริกา ยุโรป หรือออสเตรเลีย เขาใช้คำว่า “Local Southeast Asianist” ต้องเรียนรู้ที่จะสร้างขอบเขตการศึกษาของตนเองขึ้นมาเอง โดย ไม่จำเป็นต้องผลิตซ้ำชุดความรู้ของยุคถูกปกครองแบบอาณานิคมก่อนหรือยุคสงครามเย็น รวมถึงไม่จำเป็นต้องยกย่องต่อกระแสความคิดทางทฤษฎีที่เกิดขึ้นและเป็นที่ยอมรับในโลกลอกภูมิภาค ไม่ว่าจะหลังสมัยใหม่ หลังอาณานิคม หรือหลังบูรพาทิศศึกษา อย่างไรก็ตามเขาเห็นว่า นักวิชาการภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ต้องไม่ติดกับดักของชาตินิยมและภูมิภาคนิยม แต่ต้องการสร้างชุดความรู้แบบสากล ณ ปีที่เขาเขียนนั้นเขาเห็นว่า กรณีกลุ่ม Inter-Asia Cultural Studies: Movement ได้ริเริ่มงานที่อ้างอิงงานของนักวิชาการในเอเชีย ดังงานของเฉิน กวน ซิง (Chen Kuan-Hsing) นักวิชาการไต้หวันได้เสนอแนวคิดหลักไว้ใน *Asia as Method: Toward Deimperialization* (2010) โดยเขาชี้ให้เห็นว่า ที่ผ่านมา “เอเชีย” มีทั้งในแบบทฤษฎีตะวันตก และทฤษฎีของนักคิดร่วมสมัยของเอเชีย ในต้นศตวรรษที่ 20 แต่แนวคิดในกลุ่มนักคิดเอเชียได้เลือนหายไปในแวดวงวิชาการ ฉะนั้นเห็นว่า เราควรจะหยิบงานของนักคิดเหล่านี้มาทบทวนกันใหม่อีกครั้ง นอกจากนี้เขายังได้เสนอประวัติศาสตร์ภูมิศาสตร์เชิงวิพากษ์ในการหาตำแหน่งแห่งที่ของ “ภูมิภาคเอเชีย” โดยให้ความสำคัญกับการผลิตความรู้ อีกทั้งเสนอกรอบวิธีวิทยาที่ให้ความสำคัญกับ “การอ้างอิงในระหว่างเอเชีย” (Inter-Asia Referencing) เพื่อลดกระบวนการเป็นอาณานิคม กระบวนการเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดินิยม และส่วนหนึ่งของสงครามเย็น ด้วยการอ้างอิงในระหว่างเอเชีย อันจะ

ช่วยให้งานของนักวิชาการเอเชียที่มักถูกมองว่าเป็นเพียงแหล่งข้อมูล ได้กลายเป็นผู้ผลิตความรู้ที่อธิบายตำแหน่งแห่งที่ของตัวเองกับโลก อิทธิพลความคิดจากหนังสือเล่มนี้ มีอิทธิพลต่อกลุ่มนักวิชาการวัฒนธรรมศึกษาในเอเชียในรอบทศวรรษที่ผ่านมา ซึ่งจะพบว่ามีการนำแนวทางของวิธีวิทยาเอเชีย (Asia as Method) ไปปรับใช้ในหลายศาสตร์สาขา นอกจากนี้ยังมีการตั้งคำถามเกี่ยวกับอาณาบริเวณศึกษาในงานที่สำคัญอีกชิ้นหนึ่ง อย่างหนังสือ *Revisiting Malaya: Uncovering Historical and Political Thoughts in Nusantara* (2020) ที่ตั้งคำถามเกี่ยวกับมาเลเซียศึกษา (Malaysia Studies) ที่วางอยู่บนกรอบของรัฐชาติ หนังสือเล่มดังกล่าวได้รวบรวมงานของนักวิชาการรุ่นใหม่ที่หันไปให้ความสนใจในคำว่า “นุसानตารา” (Nusantara) ที่เคยใช้มาก่อนยุคอาณานิคม และเป็นคำที่แสดงถึงความเกี่ยวพันกับผู้คนและวัฒนธรรมมาลาญในอดีตที่ครอบคลุมพื้นที่ของประเทศฟิลิปปินส์และอินโดนีเซียด้วย หนังสือเล่มดังกล่าว ได้เสนอบทความต่าง ๆ ที่ทบทวนความรู้เดิมและหาพื้นที่เพื่อ “การวางโลกของสังคมมาลาญ” ในพื้นที่ของก่อนอาณานิคม ยุคอาณานิคม และยุคกึ่งคอมมิวนิสต์ สำหรับในไทยได้มีการแปลหนังสือเล่มนี้และมีการปรับวิธีวิทยาไปเป็นนำเสนอในการศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา

2. การมีส่วนร่วมในการออกแบบระบบการบริหารจัดการความรู้และการปรับปรุงโครงสร้างความรู้อาณาบริเวณศึกษาและการศึกษาสหศาสตร์อื่น

นับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 มีข้อเสนอจากนักวิชาการหลายสาขาในเรื่องกรอบคิดและพื้นที่ศึกษา สำหรับส่วนนี้ผู้วิจัยขอกล่าวถึงนักทฤษฎีคนสำคัญๆ ที่มีอิทธิพลต่ออาณาบริเวณศึกษาและศาสตร์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง อรุณ อัพพาดูไร (Arjun Appadurai) นักมานุษยวิทยาชาวอินเดียที่ทำงานวิชาการในอเมริกา และมีอิทธิพลต่อการศึกษาเรื่องท้องถิ่น ในงานของศึกษา *The Production of Locality* (1996) ได้ให้ความสำคัญการไหลเวียนของวัฒนธรรมระดับโลก โดยเขามองว่า ในช่วงโลกาภิวัตน์เริ่มเกิดในช่วงกลางทศวรรษที่ 80 เป็นต้นมาทำให้รัฐชาติต่างๆเผชิญกับสถานะที่ไม่มีเสถียรภาพข้ามดินแดน ผลดังกล่าวทำให้เกิดความคิดเรื่อง ความเป็นท้องถิ่นและเพื่อนบ้าน อรุณขยายเพิ่มเติมว่า เขาไม่ได้เห็นว่า ความเป็นท้องถิ่นคือเรื่องบริบทและความเป็นเหตุเป็นผลเบื้องต้น และไม่ได้เกี่ยวกับกับขนาดพื้นที่หรืออาณาบริเวณ แต่ความเป็นท้องถิ่นเป็นมโนทัศน์ ขณะที่เพื่อนบ้านเป็นรูปแบบทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นท้องถิ่น เขาเห็นว่างานศึกษาที่ผ่านมา ให้ความสนใจในระดับโลกหรือระดับของรัฐ สำหรับนักวิชาการสังคมศาสตร์มีความสนใจในเรื่องของชาตินิยมและรัฐชาติ ซึ่งอาจตั้งคำถามตั้งแต่ยุคอาณานิคมถึงหลังอาณานิคม ในขณะที่ความสนใจของนักคิดในกลุ่มโลกาภิวัตน์ให้ความสนใจกับการก่อรูปทางวัฒนธรรมของรัฐ จึงกลายเป็นกลุ่มกระแสสำคัญในยุคนี้ อย่างไรก็ตามอรุณเห็นว่า งานที่ให้ความสนใจโลก ชาติและท้องถิ่นยังไม่มี หากแต่ข้อเสนอในการศึกษาเรื่องนี้อรุณเห็นว่า มีความเป็นรูปธรรมและบ่งบอกถึงอาณาบริเวณหรือระดับความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับยุคโลกาภิวัตน์และเป็นการผลิตองค์ความรู้พื้นฐานของท้องถิ่นขึ้นมาใหม่

ขณะที่ธงชัย วินิจจะกุล เห็นว่าปัญหาการศึกษาอาณาบริเวณศึกษาของไทยมักถือเอา “ไทยเป็นศูนย์กลาง” (Thai-Centrism) ให้ความสนใจกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากกว่าประเทศเพื่อนบ้านในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ยังคงถูกมองว่าเป็นศัตรูหรือเคยเป็นส่วนหนึ่งของดินแดนของรัฐไทยโบราณ ในยุคสงครามเย็นประเทศเหล่านี้เป็นฐานของคอมมิวนิสต์ที่เป็นภัยคุกคามต่อไทย ในช่วงต้นปี 2000 ที่ธงชัยเขียนงานนั้น พบว่าการศึกษา

อาณาบริเวณที่ผ่านมายังขาดการศึกษาที่ลึกซึ้ง เขาเห็นว่า ยังไม่มีกรอบการศึกษาใหม่ และขาดข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ที่ย้อนไปถึงการศึกษาประเทศเหล่านั้นในยุคอาณานิคมและก่อนอาณานิคม ingsyเห็นว่างานที่ศึกษาประเทศเพื่อนบ้านไม่ได้ต่างอะไรรายงานของทางราชการ หรืออาจเรียกได้ว่า “Thai-style studies of Southeast Asia” ที่ส่วนใหญ่วิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละสถานการณ์มากกว่าการพัฒนาเป็นองค์ความรู้ (Body of Knowledge) ของประเทศเพื่อนบ้านขึ้นมา (Thongchai 2005)

การศึกษาเรื่องอาณาบริเวณศึกษามากหนีไม่พ้นเรื่องของผลประโยชน์ของชาติและชาตินิยม โฮมิ บาบา (Homi K. Bhabha 1994) เห็นว่า ปัญหาสำคัญคือ เราต้องเข้าใจ “วัฒนธรรมชาติ” ว่ามี “ความเป็นท้องถิ่น” พอๆ กับการเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นอื่น ดังนั้นวัฒนธรรมชาติจึงไม่มีความเป็นเอกภาพหรืออัตลักษณ์ที่ตายตัว ในความสัมพันธ์โดยตัวเองและสามารถ “เป็นอื่น” ได้ หากกล่าวถึงในแง่ความสัมพันธ์กับชาติอื่น ๆ แล้ว การกล่าวของبابานี้ “ชาติ” ในกรอบของภูมิภาคศึกษา ควรเป็นเรื่องของการสร้างจิตสำนึกของชาติ (Nation Consciousness) ไม่ใช่อุดมการณ์ชาตินิยม (Nationalism)

สำหรับในบริบทของอเมริกาใต้ วอลเตอร์ มินโกโล (Walter Mingolo 2012) กล่าวว่า ตั้งแต่ในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 โลกาภิวัตน์ได้ทำลายโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองโลก แบบ “ศูนย์กลาง” และ “ชายขอบ” ในยุคพัฒนาการนิยมตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 20 หรือย้อนไปทศวรรษก่อนหน้านั้น มรดกของชุดความรู้ “ตะวันออก” กับ “ตะวันตก” ได้เกิดการแทนที่ของ “ชายขอบ” หรือ “ตะวันออก” ที่พยายามสร้างความรู้ในเรื่องตำแหน่ง “พื้นที่” ของตนเองในแบบเดิม แต่ในมุมกลับกัน มินโกโล เรียกว่า “ความแตกต่างเชิงอาณานิคม” (Colonial Difference) จากประสบการณ์ของประเทศในภูมิภาคอเมริกาใต้ที่ต่างแข่งขันที่จะเป็นมหาอำนาจย่อยในภูมิภาคของตนเอง

อมิตาฟ อัชรี (Amitav Achary 2005) เสนอแนวทางการศึกษาอาณาบริเวณ 2 ประเด็นคือ อาณาบริเวณศึกษาแบบสาขาวิชาการ (Disciplinary Area Studies) ที่เน้น 2 แบบคือ (1) นักวิชาการเฉพาะสาขาที่เน้นภูมิภาคศึกษา (Regionally-Oriented Disciplinarian) ในอเมริกา และลดการใช้ทฤษฎีทางตะวันตกจากกลุ่มประเทศในยุโรปและอเมริกา และให้ความสนใจกับการพัฒนาเศรษฐกิจที่เติบโตของประเทศในเอเชีย ขณะที่การศึกษาอาณาบริเวณในอดีตช่วงสงครามเย็นมุ่งเน้นด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (2) นักภูมิภาคศึกษาเน้นสาขาวิชาการเฉพาะ (Discipline-Oriented Regionalists) ที่เน้นกิจการภูมิภาคศึกษาเป็นเบื้องต้นและงานวิจัยที่เน้นทฤษฎีเป็นหลัก

แนวคิดเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์ ถูกกล่าวถึงในไทยในช่วงทศวรรษที่ 1990 โดยสื่อมวลชนอย่างสนธิ ลิ้มทองกุล และนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์อย่างชัยอนันต์ สมุททรวานิช ในช่วงแรกใช้คำว่า “โลกาภิวัตน์” ก่อนจะมีศัพท์บัญญัติโดยราชบัณฑิต คำว่า “โลกาภิวัตน์” กลายเป็นวาทกรรมสื่อที่กล่าวถึงการ “ข้ามรัฐ” และ “รอดรัฐ” มากขึ้น โดยอธิบายดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงกระแสการไหลเวียนของทุนและสื่อที่เป็นผลของการปรับตัวของโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองของเสรีนิยมใหม่ในระดับโลก อันส่งผลให้รัฐชาติในภูมิภาคต่างๆต้องปรับตัวไปตามกระแสดังกล่าว ซึ่งงานในช่วงแรกนี้ค่อนข้างมองโลกาภิวัตน์ ในด้านเป็นการเปิดโอกาสให้กับการเติบโตของประเทศไทยโดยเฉพาะ

ในด้านเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามงานวิชาการด้านสังคมศาสตร์ในไทยช่วงปลายทศวรรษที่ 1990 ได้ให้ความสำคัญกับผลกระทบโลกาภิวัตน์ทางวัฒนธรรมและการเคลื่อนย้ายของผู้คน เราจะเห็นมีงานวิชาการด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาตั้งโจทย์เกี่ยวกับการปะทะใหม่ทางวัฒนธรรมระหว่างวัฒนธรรมท้องถิ่นกับวัฒนธรรมโลก การตั้งคำถามเกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติกับความอยู่ดีศรีธรรมในการจ้างงานและอคติด้านเชื้อชาติ การตั้งคำถามโลกาภิวัตน์กับการดำเนินลบของสถานะสมัยใหม่ มีงานที่ตั้งคำถามเกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายโลกาภิวัตน์ด้านเศรษฐกิจและการลงทุน แต่วิกฤติเศรษฐกิจด้านเงินทุนหรือที่รู้จักกันว่า “วิกฤติต้มยำกุ้ง” ในปี 1997 และผลที่ตามมาของวิกฤติอีก 1 ทศวรรษ ทำให้เกิดการตั้งคำถามในเรื่องประเทศไทยกับการร่วมในกระแสโลกาภิวัตน์ เราจะเห็นงานที่เริ่มตั้งคำถามถึงตำแหน่งแห่งที่ของประเทศไทยภายในกรอบเศรษฐกิจการเมืองของระบบโลก (World System) แบบศูนย์กลางและรอบนอกในงาน เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ การตั้งคำถามในเรื่องญาณวิทยาความรู้ของโลกตะวันตกและที่ไม่ใช่ตะวันตกของ ธีรยุทธ บุญมี กระแสการต้านโลกาภิวัตน์ของในกลุ่มนักปฏิบัติการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการเกิดขึ้นของความสนใจประวัติศาสตร์ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในกลุ่มของชาวยุทธศึกษาศาสตร์

เป็นที่น่าสังเกตช่วงหลังกระแสโลกาภิวัตน์ตั้งแต่กลางทศวรรษที่ 2000 ประกอบประท้วงการประชุมธนาคารพัฒนาการเอเชียที่ปีเดียวกันนี้ มีการตั้งคำถามในเวทีวิชาการไทยอย่างความคึกคักถึงตำแหน่งแห่งที่ของภูมิศาสตร์เศรษฐกิจการเมืองไทยทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก กระแสการวิพากษ์โลกาภิวัตน์จนถึงการต่อต้านโลกาภิวัตน์ จนถึงกระแสท้องถิ่นนิยม ทำให้งานที่วิพากษ์การครอบงำความคิดตะวันตกได้รับความสนใจจากนักวิชาการไทยมีความสนใจในทฤษฎีหลังอาณานิคม (postcolonial theory) ความสนใจในทฤษฎีการข้ามแดน (Transnationalism Studies) ความสนใจที่จะข้ามพ้นแนวคิดสัจจะนิยมในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (Beyond Realism in IR) เป็นที่น่าสังเกตว่าความสนใจในแง่การตัดข้ามของกระบวนการโลกที่ทั้งวิพากษ์และเปิดประเด็นพิจารณาทางเลือกของโลกาภิวัตน์ เช่นมานูเอล คาสเทล (Manuel Castells The Information Age Trilogy 1996.1997.1998) ซาเกีย ซาสเซ็น (Sakai Sassen) Globalization and its Discontents (1998). , ไอว่า ออง (Aiwa Ong) Global Assemblages (2005) หรือจอห์น เออร์รี่ (John Urry) ที่เสนอการรื้อถอนวิทยาของสังคมศาสตร์เมื่อโลกเปลี่ยนเคลื่อนย้าย (Mobility turn) เราจะเห็นการอ้างอิงงานเหล่านี้ในเรื่องของการศึกษาการเคลื่อนย้ายข้ามแดนของทุน แรงงานและผู้คน จากการศึกษาบางชิ้นของพิชญ์ พงษ์สวัสดิ์, ประเสริฐ แรงค์กล้า และอดิสร เกิดมงคล อาจกล่าวได้ว่า กระบวนการตัดข้ามบริเวณ (Global Process) ยังคงปรากฏในงานที่นักวิชาการไทยให้ความสนใจไม่มากนัก

ความสนใจในแง่เศรษฐกิจการเมืองในระดับภูมิภาค แต่สิ่งที่นักวิชาการไทยยังขาดคือการกลับมาทบทวนตำแหน่งแห่งที่ทางภูมิศาสตร์การเมืองของไทยที่การก้าวพ้นกรอบวิธีวิทยาชาตินิยม โดยหันไปให้ความสำคัญกับความเป็นส่วนหนึ่งของเอเชีย(?)เราจะพบความคึกคักของการตั้งคำถามในนักคิดเอเชียอย่างเช่น เซเย็ด ฟาริด อลาตาส (Alatas Syed Farid)นักวิชาการชาวมาเลเซีย ชิว เบง ฮวด (Chua Beng Huat) นักวิชาการชาวสิงคโปร์หรือกวน ชิง เฉิน (Chen Kuan-Hsing) นักวิชาการชาวไต้หวัน

3. การสร้างเครือข่ายทางวิชาการ/ประชาคมอาณาบริเวณศึกษา และการศึกษาศาสตร์อื่น

ผู้วิจัยเห็นว่า ภูมิภาคศึกษาควรเริ่มจากการสร้างกรอบการศึกษาที่กว้างไปกว่า “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา” ซึ่งเป็นกรอบศึกษาสำคัญใน “จุดเปลี่ยนอาเซียน” (ASEAN Turn) ที่ผู้วิจัยได้กล่าวเป็นระยะที่ 3 ของการศึกษาในปัจจุบัน งานศึกษาอาณาบริเวณศึกษาของไทยจึงควรสร้างกรอบการศึกษาและเป็นเครือข่ายงานวิชาการในกลุ่มของนักวิชาการที่มีกรอบการศึกษาเอเชีย (Asian Studies) ของอมิตาฟ อัชรี (Amitav Achary, 2010) ในบทความเรื่อง “Asia is Not One” กล่าวไว้ว่า เอเชียไม่ใช่ “หนึ่งเดียว” เอเชียควรตั้งอยู่บนแนวคิดที่หลากหลาย ซึ่งแนวคิดนี้ได้หล่อหลอมให้เห็นนัยยะของความเป็นเอเชีย อันสนับสนุนรูปแบบของความเป็นภูมิภาคนิยม (Regionalism) อันมีเสาหลักที่อธิบายและถกเถียงแนวคิดร่วมสมัยของเอเชีย ประการแรกคือ ความเข้าใจของเราเกี่ยวกับสิ่งที่ทำให้ภูมิภาคเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ มีเอกสารบันทึกข้อตกลงร่วมกันเพิ่มขึ้น ดังนี้ (1) ภูมิภาคไม่ได้เป็นโครงสร้างทางวัตถุเท่านั้น แต่รวมถึงสิ่งที่เป็นอุดมคติ (2) ภูมิภาคไม่ได้กำหนดหรือเฉพาเจาะจง แต่ถูกสร้างขึ้นทางสังคม ซึ่งถูกสร้างขึ้นหรือทำขึ้นใหม่ผ่านปฏิสัมพันธ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม และ (3) เฉกเช่นเดียวกับรัฐชาติและภูมิภาคต่าง ๆ ที่อาจมีการเฟื่องฟูและเหี่ยวเฉาลงได้

ในขณะที่นักประวัติศาสตร์ภูมิภาคปัญญาชาวจีนหวัง ฮุย (Wang Hui 2011) ในงาน “Imagining Asia” เขาเห็นว่าการศึกษา “เอเชีย” ยังคงให้ความสำคัญกับรัฐชาติเป็นพลังหลักที่อยู่เบื้องหลังการเปลี่ยนแปลงมิติของความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งรัฐชาติอย่างจีน ญี่ปุ่น และอินเดียก็มักจะถูกให้ความสำคัญในฐานะเป็นรัฐชาติที่มีอำนาจในภูมิภาคนั้น ๆ ทำให้การศึกษาเรื่อง “ภูมิภาค” จึงเป็นแค่ส่วนขยายของมิติความสัมพันธ์ที่มีรัฐชาติเป็นศูนย์กลาง ดังนั้นการศึกษาเรื่อง “เอเชีย” ยังคงเป็นเรื่องของอารยธรรมใหญ่กับอารยธรรมรองที่กระจายไปตามภูมิภาคหวัง ฮุยเห็นว่า กรอบหลักที่ครอบงำในเรื่องนี้ คือการจำลองตัวแบบการเกิดขึ้นของรัฐชาติในยุโรปในศตวรรษที่ 18 รัฐชาติหลักๆที่มีอำนาจศูนย์กลางจะมีทั้งอำนาจทางเศรษฐกิจ การเมืองและการทหาร

ในหนังสือ Area Studies at the Crossroads ที่รวบรวมงานข้อถกเถียงใหม่ของนักวิชาการด้านอาณาบริเวณศึกษาและเอเชียศึกษา บรรณาธิการโดยเมลเคและฮอร์นดจ์ (K.Mielke and A.K.Hornidge, 2017) ได้กล่าวถึง อาณาบริเวณศึกษาที่อยู่ในคลื่นที่ 3 ซึ่งสอดคล้องกับที่ผู้วิจัย ได้แบ่งยุคอาณาบริเวณศึกษาในไทย ทั้งคู่ได้แบ่งอาณาบริเวณศึกษาปัจจุบันเป็นมี 3 รูปแบบ ได้แก่

- อาณาบริเวณศึกษาควรมุ่งให้เกิดความสำคัญกับกระบวนการโลกาภิวัตน์ว่า มีผลและถูกผลกระทบจากพลวัตของภูมิภาคอย่างไร

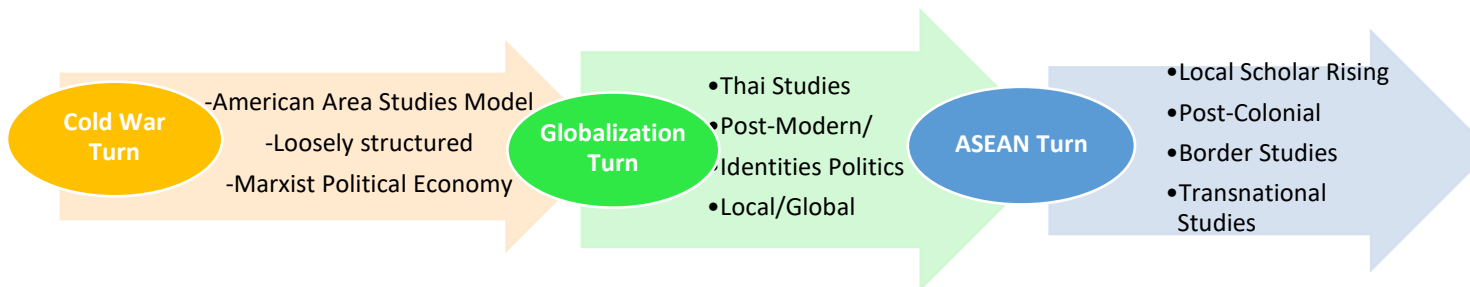
- ศักยภาพของอาณาบริเวณศึกษาเชิงเปรียบเทียบที่มีในการเปรียบเทียบ 3 แบบ (การเปรียบเทียบภายในภูมิภาค การเปรียบเทียบระหว่างภูมิภาค และการเปรียบเทียบข้ามภูมิภาค) มีระดับที่แตกต่างกัน ให้ความสำคัญกับความร่วมมือการวิจัยที่เน้นวิจัยข้ามสาขาวิชาการและขอบเขตด้านภูมิภาค รวมทั้งการดำเนินการอย่างแข็งขันโดยนักวิชาการท้องถิ่น และในอดีตหากจะมีความรู้ระหว่างชาติในเอเชียก็จะเป็นเพียง “ข้อมูลเปรียบเทียบ”

- อาณาบริเวณศึกษาแบบข้ามชาติ/ข้ามแดน (Transnational area studies) โดยนักวิชาการผู้ปฏิบัติการสนใจศึกษาวิจัยเปรียบเทียบปรากฏการณ์ข้ามภูมิภาคที่เชื่อมโยงกับผลของโลกาภิวัตน์

จากที่กล่าวมาหากนับถึงปัจจุบันกว่า 6 ทศวรรษของการศึกษาอาณาบริเวณศึกษาที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามความสัมพันธ์ของภูมิศาสตร์การเมืองโลกและพัฒนาการของการศึกษา หากเราย้อนไปยังสหรัฐอเมริกาที่ถือว่าเป็นประเทศผู้ให้กำเนิดสาขาวิชานี้ อมิตาฟ อัชรี (Amitav Achary) นักรัฐศาสตร์เห็นว่าข้อถกเถียงสำคัญในแวดวงอเมริกา (Achary 2005) อยู่ที่นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ในสายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (International Relation: IR) ที่ให้ความสนใจในความสัมพันธ์ภายใต้/ภายในระหว่างภูมิภาคมากขึ้น ขณะที่นักมานุษยวิทยาที่เป็นผู้เชี่ยวชาญภูมิภาคมองว่า อาณาบริเวณศึกษาที่ไร้กรอบแนวคิดทฤษฎี ควรเน้นศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนในระดับจุลภาคมากกว่า ซึ่งไม่อาจจะเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงในมิติมหภาคที่มีพลวัตและมีหลายภาคส่วนของสังคมเข้ามาเกี่ยวข้อง ผู้วิจัยเห็นว่า พัฒนาการของการศึกษาในที่ต่าง ๆ ทั่วโลกก็น่าจะมีประเด็นที่ทั้งเหมือนและต่างไปจากแหล่งกำเนิดอย่างสหรัฐอเมริกา แต่ที่น่าสังเกตว่า นักวิชาการไทยและต่างชาติที่สนใจไทยศึกษา (Thai Studies) ยังขาดการสร้างข้อถกเถียงทางวิชาการทั้งในเวทีวิชาการระดับประเทศและระดับนานาชาติ ที่ผ่านมามีงานของนักประวัติศาสตร์ชาวไทยอย่าง ธงชัย วินิจจะกุล ทวีศักดิ์ เผือกสม วาสนา วงศ์สุววัฒน์ นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษเรเชล แฮริสัน และนักประวัติศาสตร์ชาวออสเตรเลีย ปีเตอร์ แจ็คสัน ที่มีงานเขียนที่ตั้งคำถามเรื่องขอบเขตและวิธีวิทยาของศาสตร์สาขา “อาณาบริเวณศึกษา” (Area Studies) ในระดับภูมิภาคเอเชียที่มีพัฒนาการและปรับเปลี่ยนไปมากในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา ในกลุ่มงานของวัฒนธรรมศึกษาระหว่างเอเชีย (Inter-Asia Cultural Studies) และนักมานุษยวิทยาระหว่างเอเชีย (Inter-Asia Anthropology) ไม่นับกลุ่มนักรัฐศาสตร์ระหว่างประเทศที่สนใจความสัมพันธ์ระหว่างภูมิภาคศึกษา (Inter-Regional Studies) ที่มีปฏิสัมพันธ์กัน

ปัญหาการศึกษาอาณาบริเวณศึกษาในไทยที่ประสบนั้น บางแห่งอาจมีการจัดอาณาบริเวณศึกษาที่ซ้ำซ้อนกัน ส่งผลให้ในปัจจุบันไม่ทราบข้อมูลที่แน่ชัดว่า สถาบันอุดมศึกษาใดเป็นสถาบันหลักในเรื่องเฉพาะประเทศหรือครอบคลุมอาณาบริเวณ การดำเนินการศูนย์การศึกษานั้นยังไม่ครอบคลุมข้อมูล ทางด้านธุรกิจ การค้า การลงทุนต่าง ๆ ซึ่งกลายเป็นเป้าหมายลำดับต้นๆที่ทั้งจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน ปัญหาสำคัญคือเรื่องทุนวิจัยได้รับการจัดสรรเพื่อการดำเนินการวิจัย

แผนภาพที่ 2 แสดง เส้นเวลาของการศึกษา “อาณาบริเวณศึกษา”

(3)

การหาแนวทางสำคัญสำหรับการยกระดับระบบบริหารจัดการความรู้และการปรับปรุงโครงสร้าง ความรู้ทางอาณานิคมศึกษา และการศึกษาศาสตร์อื่นของประเทศไทย

1. ความเกี่ยวข้องกับระบบบริหารจัดการความรู้ที่เกื้อหนุนและที่เป็นปัญหา

อาจกล่าวได้ว่าในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา การจัดการความรู้ทางอาณานิคมศึกษาได้ความเฟื่องฟูเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการจัดตั้งหลักสูตร ศูนย์/สถาบันด้านการวิจัย และทุนสนับสนุนการวิจัย และการพัฒนาศักยภาพบุคคลากรในระดับบัณฑิตศึกษา ดังจะพบว่า สถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาของไทยทุกภูมิภาค ทั้งภาครัฐและเอกชน ได้ให้ความสำคัญกับการจัดการเรียนการสอน “อาณานิคมศึกษา” โดยให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้และการศึกษาทำความเข้าใจในบริบทของประเทศต่าง ๆ มีการจัดตั้งเป็นศูนย์การศึกษา และการจัดหลักสูตรการเรียนการสอน ในปี พ.ศ. 2543 ได้มีการสนับสนุนทุนที่ชัดเจนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ภายใต้ “โครงการอาณานิคม 5 ภูมิภาค (อบค.5)” ซึ่ง ชาญวิทย์ เกษตรศิริ กล่าวว่า “อาณานิคมที่เราศึกษาคือ ดินแดนที่เป็นที่รับรู้ น้อยหรือไม่สู้จะรู้จักของสังคมไทยนั่นคือ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียใต้ ตะวันออกกลาง อัฟริกา และลาตินอเมริกา พุดง่าย ๆ ก็คือ ดินแดนที่อยู่นอกเหนือความเจริญและการพัฒนาทางอุตสาหกรรมอย่างเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ยุโรปตะวันตก และอเมริกาเหนือ นั่นเอง” (โครงการอาณานิคมศึกษา 2545) ต่อมาได้ปรับเป็น “ฝ่ายนโยบายชาติและความสัมพันธ์ข้ามชาติ” มีภารกิจ มุ่งส่งเสริมการวิจัยทางสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ทั้งการวิจัยพื้นฐานและวิจัยพัฒนา ตลอดจนการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อนำมาสร้างเสริมภูมิปัญญา และเสนอทางเลือกแก่สังคมในรูปแบบของนโยบายสาธารณะในระดับชาติ โดยที่ฝ่ายสนับสนุนการวิจัยด้านนโยบายชาติและความสัมพันธ์ข้ามชาติ คำถึงถึงบริบทใหม่ทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในยุคโลกาภิวัตน์ที่มีสถานะเป็นความเชื่อมโยงกันและข้ามพรมแดนแห่งรัฐ

ขณะที่การจัดการศึกษา “อาณานิคมศึกษา” (Area Studies) โดยเฉพาะความสนใจในประเทศอาเซียนของสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาหลายแห่งจากทุกภูมิภาคได้มีความตื่นตัว มีการขับเคลื่อนที่มีทั้งหลากหลายและซ้ำซ้อนกัน แต่มีการพัฒนาสร้างข้อถกเถียง แลกเปลี่ยน องค์ความรู้ทางทฤษฎีและวิธีวิทยา ยังไม่กว้างขวางพอ ดังนั้นงานวิชาการส่วนใหญ่ที่เป็นหลักสูตรการสอนยังอิงกับองค์ความรู้ชุดเดิมๆ และเฉพาะศาสตร์สาขาวิชา ส่งผลต่อการผลิตบัณฑิตยังอยู่ในกรอบเดิม ๆ ทำให้เกิดข้อสังเกตว่า องค์ความรู้และข้อมูลในการศึกษา “อาณานิคมศึกษา” ครอบคลุมมากน้อยเพียงใด? และทุกภูมิภาคหรือไม่? จึงมีการตั้งข้อสังเกตและข้อเสนอแนะของคณะกรรมการการศึกษาและการกีฬา สภานิติบัญญัติแห่งชาติต่อการบริหารจัดการและแนวทางในการจัดอาณานิคมศึกษา (สำนักกรรมการ 3, 2559) ดังนี้

1. การขับเคลื่อนการจัดอาณานิคมศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม ควรต้องดำเนินการขับเคลื่อนและผลักดันแนวทางในการจัดอาณานิคมศึกษาให้เป็นไปในเชิงนโยบายและการบริหาร

จัดการที่มีประสิทธิภาพ และต้องเป็นการดำเนินการในระดับชาติเท่านั้น จึงจะสามารถขับเคลื่อนและขยายผลการดำเนินการได้อย่างชัดเจน

2. ภาครัฐควรต้องมีการดำเนินการจัดทำเว็บไซต์ สำหรับเป็นแหล่งที่เก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการจัดอาณานิคมศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ รวมทั้งข้อมูลในส่วนของสถาบันวิชาการป้องกันประเทศ หรือแม้แต่หน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง สำหรับเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลที่สำคัญ เพื่อสามารถสืบค้นข้อมูลและสามารถใช้ประโยชน์จากข้อมูลดังกล่าวในรูปแบบต่าง ๆ ได้อย่างคุณค่าและเกิดประโยชน์ทางด้านวิชาการในทุกมิติ

3. บทบาทการดำเนินการในการจัดอาณานิคมศึกษาในภาพรวมของประเทศต้องเป็นระบบ มีความต่อเนื่องและต้องมีการดำเนินการในเชิงรุกที่สามารถสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศในทิศทางต่าง ๆ ในภูมิภาคให้ปรากฏชัดเจน

4. ควรมีหน่วยงานกลาง เพื่อจับประเด็นสาระสำคัญและรวบรวมข้อมูลรายละเอียดที่เกี่ยวข้องในเรื่องดังกล่าว โดยมีกลไกการดำเนินการต่าง ๆ ในการให้การสนับสนุน พร้อมจัดทำเป็นยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

5. ควรต้องพิจารณาศึกษาโครงสร้างหลักในการจัดอาณานิคมศึกษา เพื่อให้ครอบคลุมการจัดอาณานิคมศึกษาในระดับประเทศ

6. ควรมีการผลักดัน การดำเนินการเกี่ยวกับการจัดอาณานิคมศึกษาที่เน้นและสามารถให้ความช่วยเหลือกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน หรือมีการจัดฝึกอบรมระยะสั้นให้กับบุคลากรของกระทรวงต่าง ๆ

หากพิจารณาจากข้อสังเกตและข้อเสนอแนะดังกล่าวจะเห็นว่า ยังคงจัดการหลักสูตรที่วนอยู่ในประเด็นที่มุ่งเน้นแต่ “ด้านความมั่นคง” ซึ่งสะท้อนถึงความคับแคบของการศึกษาด้าน “อาณานิคมศึกษา”

สำหรับในด้านของการสนับสนุนทุนวิจัย แม้ว่ากระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมจะมีการปรับนโยบาย ยุทธศาสตร์และแผนการสนับสนุนการวิจัยใหม่ มีหน่วยบริหารและจัดการทุนต่าง ๆ ที่รับผิดชอบหรือที่เรียกว่า PMU (Program Management Unit) พบว่าในปีพ.ศ. 2562 ได้มีการกำหนดเป้าหมายที่โยงและเกี่ยวข้องกับอาณานิคมศึกษา อาทิ เป้าหมายที่ 2 การวิจัยและพัฒนา นวัตกรรมเพื่อแก้ปัญหาหรือสร้างความเข้มแข็ง ด้านสังคมชุมชน และความมั่นคง ในข้อ (1) สังคมสูงวัยและสังคมไทยในศตวรรษที่ 21 ซึ่งมี 2 ข้อคือ (1.3) และ (1.4) ที่ระบุเป้าหมายของทุน เชื่อมกับประชาคมโลก การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างประเทศในด้านต่าง ๆ รวมถึงความมั่นคงของประเทศ ซึ่งลักษณะการให้ทุนในปัจจุบันค่อนข้างกว้าง และมุ่งเน้นการตอบโจทย์ของภาครัฐในด้านความมั่นคงของประเทศมากกว่าจะเชื่อมโยงในมิติอื่น ๆ ที่สามารถอธิบายบริบทของโลกได้อย่างรอบด้าน แต่เงื่อนไขของการเสนอประเด็นหรือข้อเสนอแผนงานวิจัย มุ่งเน้น

- ความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ประโยชน์ ซึ่งต้องมีหน่วยงานรองรับหรือพร้อมที่จะนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ รวมถึงยกระดับคุณภาพชีวิต/ชุมชน
- ความเป็นไปได้ในเชิงพาณิชย์ มีผลงานวิจัยและพัฒนา/ผลิตภัณฑ์วิจัยต่อยอดเทคโนโลยีที่สามารถถ่ายทอดพร้อม ขยายผลสู่สังคม/ชุมชน
- ความสามารถในการแข่งขันสังคม ส่งเสริมให้ชุมชนสามารถพัฒนาความเข้มแข็ง สามารถสร้างเศรษฐกิจในสังคม ชุมชน เหนือคู่แข่งในตลาด เป้าหมายมาก/มีข้อได้เปรียบเรื่องต้นทุนมาก
- ความร่วมมือกับภาครัฐ ภาคชุมชน/สังคม ภาคเอกชน มูลนิธิ มีความร่วมมือกับภาครัฐ ภาคชุมชน/สังคม ภาคเอกชน มูลนิธิ ซึ่งพร้อมที่จะรับนโยบาย นวัตกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นไปใช้ประโยชน์
- ผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคม ตอบโจทย์ความต้องการของภาครัฐในการแก้ปัญหาหรือเพิ่มศักยภาพการพัฒนา สังคม/เพิ่มความสามารถในการใช้วิจัยและเทคโนโลยีของชุมชนสังคม/ ส่งเสริมการเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐานทาง สังคม ระบบสาธารณสุข และสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน/ เพิ่มความสามารถในการแข่งขันของ SMEs/ สร้าง มูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ สังคม ชุมชน/ เพิ่มการจ้างงานในพื้นที่/ศักยภาพที่จะนำไปใช้ประโยชน์ ทั้งนี้เพื่อตอบสนองตัวชี้วัดแนวทางการดำเนินงาน

- (1) นโยบาย/นวัตกรรมที่ภาครัฐนำไปใช้บริการประชาชนไม่ต่ำกว่า ร้อยละ 15 ของผลงานทั้งหมด
- (2) องค์ความรู้ที่สามารถนำไปแก้ปัญหาสังคม ชุมชน ความมั่นคง สิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตประชาชนในเรื่อง สำคัญตามนโยบายรัฐบาล ไม่น้อยกว่า 5 ประเด็น

นอกจากนี้ยังมีทุนสนับสนุน “องค์ความรู้พื้นฐานทางสังคมและความเป็นมนุษย์” ทางด้าน “สังคมศาสตร์” และ “มนุษยศาสตร์” ที่ไม่มุ่งเน้นหรือเกี่ยวข้องกับ “อาณานิคมศึกษา” ทั้งนี้โจทย์สำคัญมุ่ง มุ่งเน้นการวิจัยองค์ความรู้ สาขาสังคมศาสตร์ในเชิงทฤษฎีด้านรัฐศาสตร์ กฎหมาย เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา การศึกษา จิตวิทยา มานุษยวิทยา เป็นต้น เพื่อนำมาเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่สามารถนำไปสู่การสร้างเครื่องมือในการปรับใช้กับ สังคมไทยได้อย่างเหมาะสม เพื่อตอบสนองตัวชี้วัดแนวทางการดำเนินงาน ในแง่ขององค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยสามารถ ถูกนำไปใช้อ้างอิงในระดับชาติ หรือระดับนานาชาติ นำไปต่อยอดเชิงลึก พัฒนาเป็นฐานเทคโนโลยีร้อยละ 50 และ กับความต้องการของหน่วยงานและสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาการดำเนินงานของหน่วยงาน

สำหรับแผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ.2563-2565 ได้มีการกำหนดแพลตฟอร์ม 2 การ วิจัยและสร้างนวัตกรรมเพื่อตอบโจทย์ท้าทายของสังคม โปรแกรมที่ 9 สังคมคุณภาพและความมั่นคง มีเป้าหมาย สร้างสังคมที่มีการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และมีการเสริมพลังทางสังคม ซึ่งใน ปีงบประมาณ 2563 สำนักงานวิจัยแห่งชาติได้ประกาศสนับสนุนทุนภายใต้หัวข้อ “ประชาคมอาเซียน” เป้าหมาย เพื่อสร้างความร่วมมือและเชื่อมโยงด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและความมั่นคง กับประเทศในอาเซียนพลัส ทั้งนี้ผลผลิตของทุนนี้คือ แนวทางการสร้างความร่วมมือ แนวทางการบริหารจัดการ แนวทางการปรับปรุงระบบฯ แต่การสนับสนุนการวิจัยทางด้านอาณานิคมศึกษายังเป็นโจทย์ ที่มุ่งเน้น “ด้านความมั่นคง” และถูกโยนภายใต้

ความดูแลของหน่วยงาน/องค์กรภาครัฐที่มักจะเป็นโจทย์ซ้ำ ๆ ที่ไม่ได้นำไปสู่การพัฒนางานวิจัยแถวหน้า (Frontier Research) อาจสรุปได้ว่าปัญหาของการขับเคลื่อนการศึกษาอาณานิคมศึกษา มีดังนี้

1. การขาดความต่อเนื่องในการร่วมมือกันทางวิชาการระหว่างเครือข่ายทางวิชาการทั้งในและระหว่างประเทศ เนื่องจากการสนับสนุนมักผ่านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล มากกว่าเชิงสถาบัน และทำให้ขาดความยั่งยืนระหว่างเครือข่าย
2. ขาดแหล่งทุนที่จัดสรรงบประมาณสนับสนุนการวิจัยข้ามศาสตร์สาขาในการศึกษาอาณานิคมศึกษา และเป็นทุนระยะสั้นเพียง 1 ปีเท่านั้น
3. นักวิชาการและบุคลากรที่สังกัดในหลักสูตรหรือศูนย์วิจัยไม่เพียงพอ
4. ระบบการประเมินและการตรวจสอบยังคงให้ความสำคัญเฉพาะศาสตร์สาขาวิชา โดยไม่ให้ความสำคัญกับการประเมินที่ข้ามศาสตร์สาขา

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้การจัดการเรียนการสอน และการวิจัย รวมถึงการผลิตความรู้ของ “อาณานิคมศึกษา” จำกัดกรอบแคบ ๆ และถูกมองว่า ไม่ตอบโจทย์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือไม่มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจริงๆ ทำให้ปัจจุบัน “อาณานิคมศึกษา” จึงถึงลดทอนบทบาทและถูกลดความสำคัญลง

2. การตั้งโจทย์และการเข้าถึงทุนวิจัย

การศึกษาอาณานิคมศึกษามีกรอบการศึกษาและวิจัย 3 กลุ่มคือ เพื่อรู้และแก้ปัญหา (problem and solution) เพื่อเตือนภัยและชี้แนะล่วงหน้า และเพื่อกำหนดอนาคต จึงมีการเสนอว่า งานวิจัยอาณานิคมศึกษาในอนาคตควรมีแนวทาง ดังนี้

(1) ควรเพิ่มความสนใจในตัววิธีวิทยา (method) โดยผู้เชี่ยวชาญด้านอาณานิคมศึกษา หรือผู้เชี่ยวชาญด้านทฤษฎีเพิ่มขึ้น ทั้งตามแนวคิด คนนอกเข้ามาในพื้นที่ (Outside in) เน้นศึกษาพื้นที่จากมุมมองด้านทฤษฎีและคนในไปนอกพื้นที่ (Inside out) เน้นศึกษาทฤษฎีจากมุมมองด้านพื้นที่

(2) จากการเชื่อมโยงกับข้อ (1) นักวิชาการสายรุ่นบุกเบิกมีพื้นฐานอย่างลึกซึ้งในด้านภาษาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและการเมืองของประเทศในภูมิภาคที่ศึกษา ในขณะที่นักวิชาการรุ่นใหม่มักใช้ทฤษฎีเป็นตัวตั้ง ควรสร้างนักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญที่สามารถเชื่อมทฤษฎีกับข้อมูล

(3) นักวิชาการหรือสถาบันการศึกษาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ภูมิภาคควรส่งเสริมในการสร้างนักวิจัยของตนเองด้วย เพราะที่ผ่านมาผลงานของนักวิชาการภูมิภาคศึกษามักจะมีฐานคิดทางทฤษฎีจากงานวิชาการประเทศตะวันตก

(4) ควรให้ความสนใจเพิ่มขึ้นในการศึกษาพลวัตระดับภูมิภาคเชิงเปรียบเทียบ รวมทั้งการศึกษาภูมิภาคเชิงเปรียบเทียบ (เน้นแนวคิดเศรษฐศาสตร์ การเมือง) การมีสถาบันด้านภูมิภาคและความมั่นคงในระดับภูมิภาคมากขึ้น

(5) สร้างสถาบันด้านสหวิชาการภูมิภาคศึกษาที่มีความเป็นเลิศทางวิชาการ

(6) **ควรรสร้างและสนับสนุนพื้นที่ที่เชื่อมโยงงานวิชาการ สื่อมวลชน/สื่อทางเลือก/สื่อสังคม นักปฏิบัติ ด้านความรู้**

วิธีการให้ทุน ควรดำเนินการอย่างชัดเจน เพื่อให้นักวิจัยหรือองค์กรที่สนใจได้มีโอกาสพัฒนาโครงการวิจัยที่สอดคล้องกับเป้าหมาย รวมถึงควรให้โอกาสนักวิจัยได้เสนอประเด็นใหม่ เปิดพื้นที่การผลิตองค์ความรู้ใหม่ ๆ โดยไม่ปิดกั้น ซึ่งอาจดำเนินการให้สนับสนุนทุน 3 วิธีการคือ การประกาศ การติดต่อโดยตรง และการริเริ่มจากโครงการ ทั้งนี้เพื่อสนับสนุนการวิจัยให้เกิดการเพิ่มพูนองค์ความรู้ ค้นคว้าหาเครื่องมือและวิธีการในการทำวิจัยในรูปแบบใหม่ที่ข้ามสาขาวิชา และเชื่อมโยงตัวแสดงในระดับต่างๆ เข้าด้วยกัน ทั้งในระดับชาติและนานาชาติ รวมทั้งให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อหน่วยงานระดับต่างๆ ของประเทศได้ พร้อมกับการกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะต่อประเด็นที่เป็นผลประโยชน์แห่งชาติเป็นสำคัญ

แนวทางการดำเนินงาน

1. สร้างกระบวนการวิจัยเชิงนโยบายที่มุ่งให้เกิดการมีส่วนร่วมของรัฐ เอกชน ประชาสังคม และนักวิชาการ / นักวิจัย
2. สร้างกระบวนการวิจัยในลักษณะข้ามสาขาวิชา และเชื่อมโยงตัวแสดงในระดับต่างๆ ของภาคส่วนต่างๆ ทั้งในและนอกประเทศ
3. สร้างความต่อเนื่องเชื่อมโยงของโครงการ/ ชุดโครงการวิจัยที่ให้การสนับสนุนเพื่อให้ได้ความรู้ที่เป็นภาพรวมในการตอบปัญหาใดปัญหาหนึ่งได้อย่างรอบด้าน
4. สร้างเครื่องมือ/ กลไก / ช่องทางในการเผยแพร่งานวิจัย รวมทั้งการผลักดันให้มีการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ
5. การเปิดโอกาสให้นักวิจัยทุกระดับเข้าถึงทุน และพัฒนาศักยภาพนักวิจัยให้เท่าทันองค์ความรู้ใหม่ ๆ ทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ

อย่างไรก็ตามภายใต้การสนับสนุนทุนโครงการวิจัย แต่ละโครงการควรมีการนำเสนอกระบวนการของระบบนิเวศวิจัย (Research Ecosystem) อันสนับสนุนให้นักวิจัยสามารถพัฒนาองค์ความรู้ที่เชี่ยวชาญได้ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของระบบนิเวศการวิจัยสามารถแบ่งปันและถ่ายทอดความรู้ระหว่างกันได้ ควรให้เกิดการจัดการระยะเวลาระหว่างโครงการวิจัยได้อย่างรอบคอบและสมเหตุสมผล มีการระดมความคิดองค์ความรู้และการผลิตความรู้อย่างสม่ำเสมอ ทั้งในการสัมมนา การประชุมเชิงปฏิบัติการ การประชุมวิชาการ และกลุ่มสนทนาแลกเปลี่ยนออนไลน์และการพบปะพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการ การเข้าถึงทรัพยากรระบบสารสนเทศ การผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ การอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่ ตลอดจนการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ เป็นต้น

แผนภาพที่ 3 แสดง กระบวนการระบบนิเวศวิจัย

3. ระบบการประเมิน

การประเมินข้อเสนอโครงการและกลไกในการติดตามประเมินผล

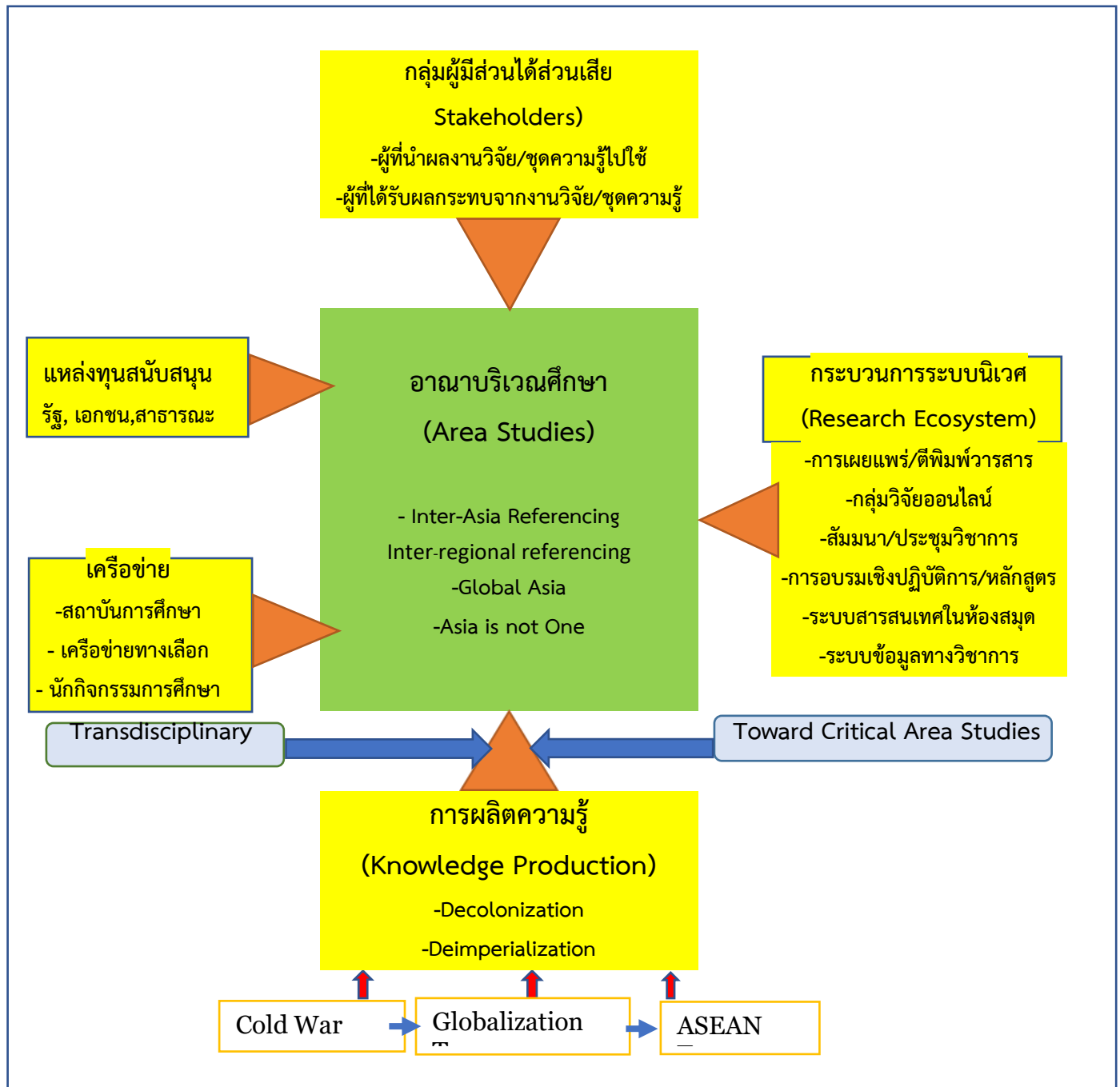
1. การประเมินข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อจัดสรรทุน เป็นการศึกษารายละเอียดข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้ทั้งในด้านวิชาการ งบประมาณ ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบ โดย “คณะกรรมการประเมินข้อเสนอโครงการ” และใช้ “ผู้ตรวจสอบข้อเสนอโครงการ” (Reviewer) เป็นผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอกที่จำเป็นต้องเข้าใจ “การผลิตความรู้ด้านอาณานิคมศึกษา” ที่ต้องอาศัยการข้ามศาสตร์สาขาวิชา (Transdisciplinary)
2. การติดตามและประเมินผลโครงการวิจัยที่ได้รับทุนแต่ละโครงการเพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าของการดำเนินงานกับเป้าหมายของแผนการดำเนินงาน รวมทั้งตรวจสอบการใช้จ่ายเงินของแต่ละโครงการวิจัย
 - หัวหน้าโครงการ รายงานความก้าวหน้าการดำเนินงานโครงการวิจัยด้วยเอกสารและนำเสนอผลงาน
 - ตรวจสอบเยี่ยมโครงการ เพื่อรับทราบสภาพการทำงาน ปัญหาอุปสรรค เพื่อให้ข้อเสนอแนะ และหามาตรการในการแก้ปัญหาได้ถูกต้องและทันเวลา

- จัดประชุมทางวิชาการเพื่อให้หัวหน้าโครงการวิจัยผู้รับทุนนำเสนอผลงาน เมื่อดำเนินงานไประยะหนึ่ง และมีผลงานก้าวหน้าพอสมควร

กระบวนการตรวจสอบคุณภาพของข้อเสนอโครงการวิจัย

- ผ่านเกณฑ์การประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกที่มีความเชี่ยวชาญหรือประสบการณ์
 - นำเสนอข้อเสนอโครงการต่อคณะกรรมการบริหาร
 - เกณฑ์การประเมินข้อเสนอโครงการฯ พิจารณาข้อมูล 4 ด้าน ประกอบด้วย
 - ด้านเนื้อหา วัตถุประสงค์ วิธีการศึกษา ระยะเวลาดำเนินงาน และผลที่ได้รับว่า มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของชุดโครงการ
 - ด้านงบประมาณมีความคุ้มค่ากับงานที่จะทำมากน้อยเพียงใด
 - พิจารณาประโยชน์/ความต้องการของผู้ใช้ในการสรรหาโจทย์วิจัย (research agenda) โดยให้ผู้ใช้เข้ามามีส่วนร่วมในการสัมมนา
 - พิจารณาศักยภาพของผู้รับทุน ประวัติ ผลงานในอดีต ปริมาณงานความรับผิดชอบที่มีอยู่ ความตั้งใจ ฯลฯ
- กระบวนการติดตามความก้าวหน้าของโครงการ
- การให้คำแนะนำปรึกษาด้านวิชาการและด้านการบริหารจัดการ
 - การจัดทำรายงานความก้าวหน้า (Progress Report) มีผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ปรึกษาโครงการรับรอง
- การประเมินผลงานวิจัยเพื่อสิ้นสุดโครงการ อาจจะใช้การประเมินข้อเสนอโครงการต่างกันตรงผลการประเมินของผู้ทรงคุณวุฒิ และคณะกรรมการบริหาร คือ การให้คำแนะนำว่า ควรมีการปรับปรุงแก้ไขตรงจุดใด อย่างไร และคุณภาพงานนี้อยู่ในระดับใด สามารถเผยแพร่ได้หรือไม่ รวมถึงการจัดเวทีประชุมผู้ทรงคุณวุฒิและสื่อมวลชนให้นักวิจัยนำเสนอผลงานต่อสาธารณะ เพื่อเป็นการประกันคุณภาพ

แผนภาพที่ 4 แสดงการพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ โครงสร้างความรู้และนิเวศความรู้ด้านอาณานิคมศึกษา และการศึกษาศาสตร์อื่นในประเทศไทย

(4)

ข้อเสนอเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาระบบความรู้อาณาบริเวณศึกษาและการศึกษาศาสตร์อื่น ในประเทศไทย

การพัฒนาองค์ความรู้และการวิจัย “อาณาบริเวณศึกษา” ควรเป็นการวิจัยเพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการ (Frontier Research) ซึ่งจะนำไปสู่การเป็นสังคมฐานความรู้ที่ตอบสนองต่อ “การผลิตความรู้ของเราเอง” โดยจำเป็นต้องเริ่มจากสำรวจสถานภาพ กระแสความคิด องค์ความรู้ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่มีการตีพิมพ์แล้วอย่างครบถ้วนและครอบคลุม อย่างน้อยในระดับการศึกษาหลักๆ ในเอเชีย จากงานทั้งนักวิชาการเอเชียและตะวันตก เพื่อเป็นแนวทางในการหาองค์ความรู้ใหม่อย่างแท้จริง อันทำให้เกิดผลกระทบในสังคมวิชาการ และนำไปสู่การตีความใหม่และ/หรือมีการสร้างระเบียบวิธีใหม่เพื่อเข้าใจพลวัตของการยึดโยงระหว่างภูมิภาคโดยมีผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งจากภาครัฐและเอกชน

นอกจากนี้ ควรมีการส่งเสริมทิศทางการวิจัยระดับภูมิภาคเอเชียโลก (Global Asia) จากศาสตร์สาขา รวมทั้งด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่กำหนดไว้อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพรมแดนสหวิทยาการ และนอกเหนือจากสาขาวิชา อีกทั้งจัดตั้งสถาบันขั้นสูง (Advance Institute) ที่รวบรวมเครือข่ายนักวิชาการจากหน่วยงาน องค์กรและสถาบันต่างๆ ทั้งในระดับชาติและนานาชาติ เพื่อจัดสัมมนา/การประชุมและโครงการวิจัยร่วมกัน สถาบันแห่งนี้จะเป็นศูนย์กลางของเอเชีย เป็นสถานที่สำคัญสำหรับการพบปะทางวิชาการระหว่างไทย ภูมิภาคและโลกที่กว้างขึ้น และที่สำคัญสนับสนุนกลุ่มวิจัย (Cluster) และโครงการวิจัยเฉพาะเรื่อง ตลอดจนกลุ่มการศึกษาที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน โดยเปิดโอกาสให้นักวิจัยที่ต้องการทำการวิจัยที่มุ่งเน้นโลกและเอเชีย รวมถึงทุนการศึกษาที่มีประสิทธิภาพในเอเชียในฐานะภูมิภาคที่มีความหลากหลายและเชื่อมโยงกันทั่วโลก เพื่อให้เกิดโครงการทุนวิจัยข้ามภูมิภาคที่สนับสนุนและส่งเสริมความเป็นเลิศในการวิจัยข้ามภูมิภาคภายใต้บริบทและการเชื่อมต่อระหว่างภูมิภาค ทุนเหล่านี้ทำหน้าที่เสริมสร้างความเข้าใจในประเด็นปัญหาและภูมิศาสตร์ที่ระดับโลกและเพื่อพัฒนาแนวทางการปฏิบัติและโอกาสใหม่ ๆ ในการศึกษาระหว่างประเทศภูมิภาคและพื้นที่ รวมถึงทุนควรสนับสนุนการสร้างโครงสร้างสำหรับการเชื่อมโยงนักวิชาการข้ามสาขาวิชาในศิลปะ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ดังนั้นการสนับสนุนทุนวิจัยเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อน ไม่ควรเน้นเฉพาะการวิจัยหรือศึกษาภายในประเทศไทยเท่านั้น

ทั้งนี้ก็มีกระบวนการให้ผู้ใช้งานวิจัยเข้าร่วมพัฒนาโครงการหรือชุดโครงการวิจัยและพัฒนา และรับฟังการเสนอโครงการวิจัยเชิงวิชาการ เพื่อเชื่อมโยงการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์และช่วยสร้างทิศทางการวิจัยเชิงวิชาการให้เหมาะสมต่อสถานะองค์ความรู้ มีกระบวนการสร้างชุมชนวิจัย ให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างนักวิชาการในสาขาเดียวกันและระหว่างสาขาในประเทศ และเชื่อมโยงกับนักวิชาการต่างประเทศ ทั้งนี้ควรสร้างกระบวนการและวิธีการจัดการเพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมวิชาการที่มีความสำคัญต่อความเข้มแข็งของระบบการวิจัยของประเทศ ทั้งนี้เพื่อเชื่อมโยงการวิจัยที่ต้องการใช้วิชาการหลากหลายสาขาได้โดยผ่านกระบวนการบริหารจัดการ

ข้อเสนอแนะเชิงองค์ความรู้ “อาณาบริเวณศึกษา” ควรมีการยกระดับของการพัฒนาองค์ความรู้ที่เกิดการอ้างอิงระหว่างกัน การส่งเสริมและสนับสนุนการขับเคลื่อนของนักวิชาการและปัญญาชนในระดับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียและโลกที่เชื่อมต่อกัน การสนับสนุนการศึกษาข้ามศาสตร์สาขาและประเด็นเป็นตัวตั้งเพื่อให้ผ่านมุมมองสะท้อนซึ่งกันและกัน ทั้งนี้จำเป็นต้องตอบโจทย์หรือความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้ทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรระหว่างประเทศ ภาคประชาสังคม และประชาชนได้ ทั้งนี้เราจำเป็นต้องเห็นวาทะสำคัญหลายประเด็นมองได้หลายมิติ และมีมุมมองสะท้อนกับกับกลุ่มคนหลายกลุ่ม เช่น แรงงานข้ามชาติ ไม่เพียงมุมมองความมั่นคง หรือการค้ามนุษย์เพียงอย่างเดียว แต่สะท้อนถึงระบบคอร์ปชั่น ความไม่มั่นคงของชีวิต และสวัสดิการของประชาชน เป็นต้น ทำให้การศึกษาที่ผ่านมาจึงเป็นแห่ง ๆ และต้องการคำตอบเพียงหนึ่งหรือสองเท่านั้น ทั้ง ๆ ที่สามารถหาคำตอบและคำอธิบายได้หลาย ๆ คำตอบและหลาย ๆ มุมในการศึกษาของอาณาบริเวณศึกษา ทั้งนี้จึงเชื่อมโยงกับการพัฒนาและสนับสนุนทุน และแหล่งทุนที่เปิดกว้างออกไป ทั้งนี้การวิเคราะห์โอกาสและศักยภาพของอาณาบริเวณศึกษา ซึ่งประกอบด้วยชุดความรู้เชิงกายภาพ เชิงพื้นที่ รวมถึงสถานการณ์โลกปัจจุบันและแนวโน้มใหญ่ (Mega Trend) ทั้งในอดีต ปัจจุบันและที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตข้างหน้า ในด้านต่าง ๆ อาทิ ด้านประชากร เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมเพื่อนำเสนอแนวทางที่สอดคล้องกับแผนการขยายตัวทางเศรษฐกิจและโครงสร้างพื้นฐานของประเทศและโลกในศตวรรษที่ 21

ตัวอย่าง

The Inter-Asia Cultural Studies Project: Movement

บทเรียนของการเคลื่อนไหวของนักวิชาการและปัญญาชนในเอเชีย ที่ผู้วิจัยขอการนำมาเป็นแนวทางในการบริหารจัดการการผลิตความรู้ “อาณาบริเวณศึกษาและสหศาสตร์”

โครงการ **Inter-Asia Cultural Studies Project: Movement** ริเริ่มโดยกลุ่มนักวิชาการในเอเชีย ในช่วงต้นทศวรรษ 1990 ผ่านการจินตนาการและความเป็นไปได้ของการรวมตัวของปัญญาชนในเอเชียที่ต้องการผลิตงานวิชาการเพื่อเข้าใจสังคมเอเชีย ผ่านวิธีวิทยาที่เรียกว่า “Inter-Asia Referencing Framework” หรือ “วิธีวิทยาที่ใช้เอเชียเป็นกรอบอ้างอิง” จากคำกล่าวของ วิธีวิทยานี้เกิดจากวิพากษ์โครงสร้างอำนาจการผลิตความรู้เดิมที่มีระบบการศึกษาของโลกตะวันตกเป็นศูนย์กลาง และหาทางเลือกใหม่ของการผลิตความรู้ของนักวิชาการเอเชีย หลังจากสัมมนา 2 ครั้งที่มีนักวิชาการจากหลายประเทศในเอเชียเข้าร่วม โดยมีหัวเรือใหญ่ดังนี้ Kuan-Hsing Chen (ไต้หวัน), Chua Beng Huat (สิงคโปร์), Meaghan Morris (ออสเตรเลีย), Tejaswini Niranjana (อินเดีย), Koichi Iwabuchi (ญี่ปุ่น) Melani Budianta (อินโดนีเซีย), Stephen Chan (ฮ่องกง), Hyunjoon Shin (เกาหลีใต้) อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ (ไทย) เป็นต้น ทั้งนี้ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาทางกลุ่มได้สร้างและพัฒนาเครือข่ายทางวิชาการในไต้หวัน โคล เชียงไฮ้ โกลกาตา ฮ่องกง สิงคโปร์ จาร์กัตตา มะนิลา และกรุงเทพฯ โดยมีการจัดสัมมนาย่อยจากนักวิชาการในเครือข่าย และสัมมนาของกลุ่มที่ Inter-Asia Cultural Studies Conference เพื่อสนับสนุนการ

ปฏิสัมพันธ์ของนักวิชาการที่ทำงานในทุก ๆ 2 ปีในประเทศต่าง ๆ แถบเอเชีย และมีวารสารวิชาการราย 4 เดือน Inter-Asia Cultural Studies ที่จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ Routledge

ต่อมาในปี ค.ศ. 2004 ได้มีการรวมตัวก่อตั้งเป็นสมาคม Inter-Asia Cultural Studies Society: IACS Society เพื่อตอบสนองความต้องการที่เพิ่มขึ้นของปัญญาชนรุ่นใหม่ในเอเชีย กวน ชิง เฉิน (Chen 2016, 113) ผู้เขียน Asia as Method และเป็นผู้ร่วมก่อตั้งกลุ่ม ได้ให้คำจำกัดความกับสมาคม IACS ในอนาคตไว้ว่า “การทำงานร่วมกันเพื่อสร้างเงื่อนไขสำหรับชุมชนที่ขาดการเชื่อมต่อกันให้เกิดปฏิสัมพันธ์และเกิดจุดตัดกันได้” ซึ่งเป็นความท้าทายของการเริ่มอนาคตทางวิชาการ การผลิตความรู้และการพัฒนาศักยภาพของนักวิจัย นักวิชาการและเครือข่ายให้เกิดขึ้นอย่างมีความหวัง และใน ค.ศ. 2011 สมาคมฯ มีการขยายขอบเขตของกิจกรรมมากขึ้น ได้เริ่มรับสมัครสมาชิกลงทะเบียนในการจัดประชุมสมัชชาอย่างเป็นทางการครั้งแรก และเลือกตั้งคณะกรรมการและคณะที่ปรึกษา ซึ่งนับว่าเป็นการเปลี่ยนสังคมจากเครือข่ายปัญญาชนที่หลวม ๆ ไปสู่สังคมนานาชาติที่เป็นสถาบัน ซึ่งได้จดทะเบียนเป็นทางการในฮ่องกง ภายใต้ชื่อ “Inter-Asia Cultural Studies Society Limited” ซึ่งจะมีคณะกรรมการสมาคม 13 คน และมีการเลือกตั้งทุก ๆ 2 ปี และมีคณะกรรมการผู้ทรงคุณ อีก 4 คน ในฐานะ ประธาน รองประธาน เลขานุการและเหรัญญิก

วัตถุประสงค์ของสมาคม คือการสร้างและสนับสนุนโครงการวิชาการข้ามพรมแดนระหว่างสถาบันการศึกษาในเอเชียด้วยกัน โดยสมาคมมีเป้าหมายหลักดังนี้

1. เพื่อพัฒนาการแลกเปลี่ยนทางวิชาการและโอกาสความร่วมมือด้านการศึกษาและการวิจัย
2. เพื่ออำนวยความสะดวกในการแลกเปลี่ยนนักศึกษาและบุคลากรทางวิชาการ
3. เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการวิจัยร่วมกันและการแลกเปลี่ยนเครื่องมือเชิงวิชาการ
4. เพื่อออกแบบหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษาร่วมใน Inter-Asia Cultural Studies
5. เพื่อทำงานร่วมกันในหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา

กิจกรรมหลักของสมาคมฯ

1. การจัดสัมมนาทุก ๆ 2 ปี
2. การจัดสัมมนาระดับบัณฑิตศึกษา
3. การอบรมเชิงปฏิบัติการและหลักสูตรภาคฤดูร้อน
4. การจัดทำจดหมายข่าว เว็บไซต์เผยแพร่และประชาสัมพันธ์กิจกรรม
5. การจัดทำวารสารวิชาการ “Inter-Asia Cultural Studies”

สำหรับการเป็นสมาชิกของสมาคม ฯ มีอายุสองปีและเริ่มต้นปีเว้นปี เพื่อทางสมาคม ฯ มอบสิทธิพิเศษให้แก่สมาชิก ในการจัดส่งข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกิจกรรมทางวิชาการ ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทางวิชาการในภูมิภาคต่างๆและจัดกิจกรรมทางวิชาการเพื่อพัฒนางานด้านการศึกษาวัฒนธรรมในเอเชียและอื่น ๆ ให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น รวมถึงการมีส่วนร่วมลดค่าธรรมเนียมการสัมมนาทุก ๆ สองปี และส่วนลดพิเศษสำหรับการสมัครสมาชิกวารสาร Inter-Asia Cultural Studies แบบรายบุคคล รวมถึงสิทธิในการเสนอชื่อลงคะแนนเลือกคณะกรรมการสมาคม ฯ

นอกจากนี้เครือข่ายนักวิชาการในกลุ่มยังมีการจัดกิจกรรมวิชาการที่เกี่ยวข้องการ Inter-Asia Summer School ให้กับ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ที่โซล ฮองกง ไทเป และโกลกาตา กิจกรรมนี้จัดขึ้นโดยเครือข่ายท้องถิ่นและได้รับการ สนับสนุนทางการเงินบางส่วนจาก Inter-Asia Cultural Studies Society นอกจากนี้ในปี ค.ศ. 2012 มีการจัด ทะเบียน Inter-Asia School เป็นมูลนิธิเพื่อทำกิจกรรมและเผยแพร่ความรู้เอเชียกับสังคมและสาธารณะ ผ่าน เครือข่ายนักวิชาการและนักกิจกรรมความรู้ในหลายเมืองของเอเชีย เช่น โตเกียว โซล กัวลาลัมเปอร์ และกรุงเทพฯ อย่างไรก็ตามสิ่งที่น่าสังเกตว่า ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาแม้วิวิธวิทยาที่ใช้เอเชียเป็นกรอบอ้างอิงของเครือข่ายวิชาการ Inter-Asia Cultural Studies จะสร้างความเชื่อมโยงระหว่างนักวิชาการด้วยกัน และมีการเผยแพร่ผลงานจำนวนมาก แต่มีข้อสังเกตว่า ผลงานของการศึกษาส่วนใหญ่มาจากนักวิชาการในเอเชียตะวันออก ส่วนนักวิชาการจาก เอเชียใต้ และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังคงมีส่วนในเครือข่ายนี้ไม่มากนัก ไม่นับรวมนักวิชาการที่มาจากส่วนอื่น ของเอเชีย ประเด็นนี้ผู้วิจัยเห็นว่าเราควรสร้างพื้นที่ทางวิชาการที่ร่วมไปกับแนวทางการผลิตความรู้ Inter-Asia Cultural Studies ของกลุ่มนี้ พร้อมกับสร้างเสริมการผลิตความรู้และเครือข่ายทางวิชาการใหม่ๆ ขึ้นมาด้วย

ข้อเสนอการจัดตั้งหน่วยงานบริหารจัดการการผลิตความรู้ “อาณาบริเวณศึกษาและสหศาสตร์”

หน่วยงานบริหารจัดการการผลิตความรู้ “อาณาบริเวณศึกษาและสหศาสตร์”

หน่วยงานนี้เป็นแหล่งรวบรวมผู้คนจากหลากหลายสาขาวิชาเพื่อสำรวจการศึกษา “อาณาบริเวณศึกษาและสห ศาสตร์” อีกทั้งสนับสนุนการมีส่วนร่วมของนักวิจัยที่ทำงานในสาขาต่างๆ และประเด็นการศึกษาข้ามศาสตร์สาขา ได้เข้ามาทำงานบนพื้นที่ของ “อาณาบริเวณศึกษา” โดยมีเป้าหมายในการจัดตั้งและส่งเสริมชุมชน “อาณาบริเวณ ศึกษา” ทั่วโลกที่มีประสิทธิภาพ

- การศึกษาข้ามศาสตร์สาขา การสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสตร์สาขา รวมถึงการแทรกแซงซึ่งกันและ กันบนฐานการวิจัย แนวคิดทฤษฎี แนวทางการปฏิบัติ กระบวนการระเบียบวิธีวิจัย ที่จะสร้างรูปแบบ และผลกระทบต่อการศึกษาอาณาบริเวณศึกษา
- การศึกษาอาณาบริเวณศึกษามุ่งเน้นไปที่การผลิตความรู้ใหม่และก้าวพ้นอำนาจที่ครอบงำ
- เนื่องจากความแตกต่างและการกระจายตัวทางภูมิศาสตร์ที่กว้างกับบริบทที่เฉพาะเจาะจงจึงเป็นเรื่อง ยากมากขึ้นสำหรับนักวิชาการ นักวิจัยที่ศึกษาอาณาบริเวณศึกษา จึงจำเป็นต้องสร้างการเชื่อมโยงที่ แน่นแฟ้นต่อการตอบสนองความท้าทายที่ต้องเผชิญกับอาณาบริเวณศึกษา
- เป้าหมายที่จะสามารถรวมความหลากหลายของงานโดยนักวิชาการและนักวิจัยที่มุ่งมั่นในการศึกษา อาณาบริเวณศึกษาทั่วโลก จำเป็นต้องมีพื้นที่พบปะที่มีความหมายสำหรับพวกเขา ทั้งนี้ต้องเข้าใจว่า นักวิชาการและนักวิจัยบางคนไม่ได้เรียกตนเองว่า เป็น “นักอาณาบริเวณศึกษา” เพราะการศึกษา

อาณาบริเวณนั้น ๆ ไม่ได้ถูกกำหนดอย่างเป็นทางการเป็นศาสตร์สากลสำหรับการปฏิบัติทางปัญญาและทางการเมืองที่ชัดเจน

- การสร้างความรู้และเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มนักวิชาการ และนักวิจัยด้านอาณาบริเวณศึกษาที่หลากหลายทั่วโลก เพื่อช่วยเสริมสร้างและรักษาการปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักวิชาการและนักวิจัยในศาสตร์สาขาวิชาต่างๆ ทั้งในประเทศและภูมิภาคต่างๆของโลก ด้วยวิธีนี้จะช่วยให้ผู้คนสามารถค้นหาเกี่ยวกับงานที่ทำหัวข้อเฉพาะทั่วโลกและใช้ประโยชน์จากและพัฒนาความเป็นไปได้ของการทำงานร่วมกัน
- ควรมีการสนับสนุนโครงการร่วมและความร่วมมือระหว่างชุมชนการศึกษาอาณาบริเวณศึกษา อันจะเกิดการส่งเสริมและอำนวยความสะดวกไม่ว่าจะด้วยวิธีใดก็ตามที่เป็นไปได้ ดังนั้นการสร้างกลุ่มการศึกษาอาณาบริเวณศึกษาทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับภูมิภาคจะเปิดโอกาสให้พวกเขาได้เชื่อมโยงความร่วมมือในรูปแบบต่าง ๆ ได้
- ควรให้เกิดการส่งเสริมและเป็นตัวแทนของการศึกษาอาณาบริเวณศึกษา ไม่ว่าจะใช้ชื่อใดก็ตามการปฏิบัติทางปัญญาอาจถูกเรียกและเป็นที่รู้จักในภูมิภาคต่างๆของโลกในฐานะการแสวงหาทางวิชาการวิชาการและวัฒนธรรมที่ถูกต้องโดยมุ่งเป้าไปที่การเปลี่ยนแปลงในทางปฏิบัติของความสัมพันธ์ทางสังคมและการเมืองที่มีอยู่ ด้วยการจัดให้มีโครงสร้างกว้าง ๆ ที่หลากหลาย แนวทางเพื่อตอบสนองความเข้าใจของสาธารณชนและวาระสำคัญ ๆ

กิจกรรมที่สำคัญ

- จัดการประชุมนานาชาติ เพื่อให้ข้อมูลและเปิดพื้นที่เกี่ยวกับนักวิชาการและนักวิจัยด้านอาณาบริเวณศึกษาและทุนการศึกษาทั่วโลก
- การเปิดพื้นที่ของการประชุมที่สมาชิกทุกคนสามารถเข้าถึงได้และมีประสิทธิผลต่อทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในภูมิภาคใดหรือพูดภาษาอะไร
- การรับสมาชิก ควรมีสมาชิกทั้งในประเภทรายบุคคลและสมาชิกสมทบ ซึ่งนักวิชาการและนักวิจัยอาณาบริเวณศึกษาทุกคนที่เห็นชอบในวัตถุประสงค์และกฎของการเป็นสมาชิกและเปิดโอกาสได้เป็นคณะกรรมการ
- การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการและการเปิดหลักสูตรพิเศษ เพื่อพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพของนักวิชาการและนักวิจัยรุ่นใหม่
- การจัดทำฐานข้อมูลด้านอาณาบริเวณศึกษาและชุดความรู้ด้านต่าง ๆ ให้ทันสมัย
- การสร้างเครือข่ายทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ ระดับนานาชาติ

- การจัดทำวารสาร หนังสือและจดหมายข่าวเพื่อเป็นพื้นที่เผยแพร่องค์ความรู้ใหม่ ๆ ของอาณานิคมศึกษา
- การสนับสนุนทุนโครงการวิจัยแบบกลุ่มวิจัย (Cluster) ทุนการศึกษาระดับบัณฑิต ทุนอบรมเชิงปฏิบัติการหรือทุนหลักสูตรระยะสั้น

ทั้งนี้เพื่อให้หน่วยงานได้ดำเนินการและพัฒนาสอดคล้องกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกกระดับ และภูมิภาค

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กนกศักดิ์ แก้วเทพ. (2529). *วิธีวิทยาศึกษาศาสตร์ไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เกตซพรธน์ คำพุฒ.(2019). ฐานคิดว่าด้วยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา: การปะทะสังสรรค์ระหว่างสารัตถนิยมและสากลนิยมสู่ข้อขบขำภูมิทัศน์ทางปัญญา. *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 40, 783-793, <https://doi.org/10.34044/j.kjss.2019.40.3.142542-315>/©2019KasetsartUniversity.

โครงการอาณานิคมศึกษา 5 ภูมิภาค. (2544). *รายงานประจำปี 2544 โครงการอาณานิคมศึกษา 5 ภูมิภาค*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ดุลยภาค ปรีชารัชช. (2554). เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา: วิวัฒนาการและความเปลี่ยนแปลง. *วารสารศิลปศาสตร์*. 11 (2), 1-14.

ธนาภษ เดชพาวุฒิกุล. (2558). พัฒนาการและสถานการณ์การจัดการศึกษาภาษาเพื่อนบ้านในฐานะส่วนหนึ่งของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาในประเทศไทย: กรณีศึกษาการสอนภาษามลายูและอินโดนีเซียในระดับอุดมศึกษา. *วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 21 (2), 37-76.

ปัทมาวดี โพนกุลและ ปุ่น เทียงบูรณธรรม (บก.) (2564). *แผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2563-2565 ฉบับปรับปรุง สำหรับปีงบประมาณ 2565*. กรุงเทพฯ: บริษัท เอส.อาร์.พี.ริ่งติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด

สำนักกรรมการ 3. (2559). *รายงานการพิจารณาศึกษา เรื่องแนวทางการจัดอาณานิคมศึกษา (Area Studies) ของสถาบันอุดมศึกษา ของคณะกรรมการการศึกษาและการกีฬา สภานิติบัญญัติแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.

สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ. (2562). *นโยบายและยุทธศาสตร์การอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2563-2570 และแผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2563-2565*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

ภาษาอังกฤษ

Achary, A. (2010). Asia is Not One. *The Journal of Asian Studies*, 69(4), pp.1001-1013.

<http://www.jstor.org/stable/40929278>.

Achary, A. (2020). Feature Interview with Amitav Acharya. *St. Antony's International Review (STAIR)*, 16(1), pp.215-222. <https://oxfordandcolonialism.web.ox.ac.uk/files/stairbookpdf>

Alatas, S.F. (2003). Academic Dependency and the Global Division of Labour in the Social Sciences. *Current Sociology*, 51(6), pp. 599-613.

Alatas, S.F. (2018). "Silencing as Method": Leaving Malay Studies Out. (Working Papers Academic Session 2018/2019). Department of Malay Studies, National University of Singapore.

Appadurai, A. (1996). *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Bhabha, Homi K. (1994). *The Location of Culture*. London: Routledge.

Chakrabarty, Dipesh. (2007). *Provincializing Europe: Postcolonial Thought and Historical Difference*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.

Chen, Kuan-Hsing. (2010). *Asia as Method: Toward Deimperialization*. London: Duke University Press.

Chen, Kuan-Hsing. (2016). Inter-Asia Journal Work. *Small Axe* 50: 106–114. doi: 10.1215/07990537-3626620

Davisakd Puaksom. (2010). Southeast Asian Studies form a Local Optic: An Introduction. In Davisakd Puaksom and Thanapas Despawuttikul (eds.) *Srivijaya, Trade-Networks, and Heroes: Indonesian Studies in Thailand*. (pp.5-20). Regional Studies Research Unit. Nakhorn Si Thammarat: Walailak University.

Harrison, R.V. (2010). The Allure of Ambiguity: The "West" and the Making of Thai Identities. In Rachel V. Harrison and Perter A. Jackson (eds.). *The Ambiguity Allure of The West: Traces of the Colonial in Thailand*. (pp.1-36). Hong Kong: Hong Kong University Press.

Heryanto, A. (2013). The Intimacies of Cultural Studies and Area Studies: The Case of Southeast Asia. *International Journal of Cultural Studies*, 16(3), 303-316. DOI: 10.1177/1367877912474541.

- Heryanto, A. (2014). Can there Be Southeast Asians in Southeast Asian Studies? *Moussons [En Ligne]*5/2002. <http://moussons.revues.org/2658>.
- Hui, Wang. (2011). *The Politics of Imagining Asia*. Cambridge: Harvard University Press.
- Jackson, P.A. (2018). Space, Theory, and Hegemony: The Dual Crises of Asian Area Studies and Cultural Studies. *SOJOURN: Journal of Social Issues in Southeast Asia*, 33(S), S199-241. DOI:10.1355/sj33-Sh©2018 ISEAS-Yusof Ishak Institute.
- Jackson, P.A. (2018). *Southeast Asian Area Studies beyond Anglo-America: Geopolitical Transitions, the Neoliberal Academy and Spatialised Regimes of Knowledge*. (Working Paper Series No.263). Asia Research Institute, National University of Singapore.
- Jory, P. (2010). Some Remarks on the Current State and Possible Future of Southeast Asian Studies. *Jati, Special Issue*, pp.27-33.
- Kahn, J.S. (1998). *Southeast Asia Identities: Culture and the Politics of Representation in Indonesia, Malaysia, Singapore, and Thailand*. Singapore: Institute of Southeast Asia Studies.
- Kahn, J.S. (2016). *Asia, Modernity, and the Pursuit of the Sacred*. New York: Palgrave Macmillan.
- King, V.T. (2005). *Defining Southeast Asia and the Crisis in Area Studies: Personal Reflections on a Region*. (Working papers in contemporary Asian studies; No. 13). Centre for East and South-East Asian Studies, Lund University.
http://www.ace.lu.se/images/Syd_och_sydstasienstudier.working_papers/King.pdf.
- Mielke, K. and Hornidge, A. (eds.) (2017). *Area Studies at the Crossroads: Knowledge Production after the Mobility Turn*. New York: Palgrave Macmillan.
- Mingolo, W. (2012). *Local Histories/Global Designs: Coloniality, Subaltern Knowledges and Border Thinking*. New Jersey: Princeton University Press.
- Noor, F.A. (2017). Where Do We Begin? Reclaiming and Reviving Southeast Asia's Shared Histories and Geographies. *The Economic Research Institute for ASEAN and East Asia (ERIA). Building ASEAN Community: Political-Security and Socio-Cultural Reflections*. (pp.247-259). the ASEAN Ministerial Meetings in Manila.

Show, Y.X. and Peng, N.G. (2020). *Revisiting Malaya: Uncovering Historical and Political Thoughts in Nusantara*. Selangor: Vinlin Press Sdn Bhd.

Thongchai Winichakul. (2014). Asian Studies across Academies. *The Journal of Asian Studies*, 73, pp. 879-897 doi:10.2017/S0021911814001065

Thongchai Winichakul. (2014). Foreword: Decentering Thai Studies. In Rachel V. Harrison (Ed.) *Disturbing Conventions: Decentering Thai Literary Cultures*. (pp.xiii-xviii). London: Rowman & Littlefield International, Ltd.

Wallerstein, I. (1997). The Unintended Consequences of Cold War Area Studies. in Chomsky et al., *Cold War and the University: Toward an Intellectual History of the Postwar Years*, (pp. 195–231). New York: New Press.

Weber, R. (2011). On Wang Hui's Re-imagination of Asia and Europe. *Europa Regional*, 17.2009(4), pp 221-228.

Wesley-Smith, T and Goss, J. (2010). *Remaking Area Studies: Teaching and Learning Across Asia and the Pacific*. Manoa: University of Hawai'i Press.

นามานุกรม

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	สังกัด	วันที่ให้ข้อมูล
1	อาจารย์กฤษณะ โชติสุทธิ์	สาขาวิชาพม่าศึกษา ภาควิชา ภาษาตะวันออก คณะ มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย นเรศวร	3 เมษายน 2564
2	ขวัญชนก ใจสกุล	นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตร พหุวัฒนธรรมศึกษา (นานาชาติ)สถาบันวิจัยภาษา และวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล	20 กุมภาพันธ์ 2564
3	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จรรย์ฤทธิ์ สินธุ์พันธุ์	ศูนย์เอเชียใต้คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	6 มีนาคม 2564
4	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงใจ หล่อธนวิชัย	คณะพาณิชยศาสตร์และการ บัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	3 เมษายน 2564
5	ดร.ถนอม ช่างักดี	ศิลปิน นักวิจารณ์ศิลปะ และ อาจารย์พิเศษคณะศิลปกรรม ศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ ผู้ร่วมก่อตั้งกลุ่ม “อีสานแมนิเฟสโต” นัก เคลื่อนไหวทางศิลปะ	13 มีนาคม 2564
6	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทวีศักดิ์ เผือกสม	ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร	13 มีนาคม 2564
7	อ.ธนภาช เดชพาวุฒิกุล	สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์	20 กุมภาพันธ์ 2564
8	ผศ. ดร. ธนินทร์ บุนนวรรณา	คณะมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น	6 มีนาคม 2564
9	ธิตี แจ่มขจรเกียรติ	นักศึกษาปริญญาเอก Department of Southeast	20 กุมภาพันธ์ 2564

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	สังกัด	วันที่ให้ข้อมูล
		Asian Studies, Unviersity of California, Berkeley	
10	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บัณฑิต จันทรโรจนกิจ	คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	13 มีนาคม 2564
11	อาจารย์ ดร.พลวัฒน์ ประพัฒน์ทอง	สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง	13 มีนาคม 2564
12	รองศาสตราจารย์ ดร. พิทยา สุวคันธ์	วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์ ลำปาง	6 มีนาคม 2564
13	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มรกต ไมยเออร์	สถาบันวิจัยภาษาและ วัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล	3 เมษายน 2564
14	ดร.ยาสมิน ชัตตาร์	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์	20 กุมภาพันธ์ 2564
15	อาจารย์ ดร.รุสตั้ม หวันสู	ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรี นครินทรวิโรฒ	3 เมษายน 2564
16	อาจารย์ ดร.วรัญญา วรชาติ	สำนักวิชาสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์	13 มีนาคม 2564
17	วัลยา นามธรรม	นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตร วัฒนธรรมศึกษา Tezpur University, india	20 กุมภาพันธ์ 2564
18	รองศาสตราจารย์ ดร.สามารถ ทองเผื่อ	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สถาบันสมุทรรัฐเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ (2556- 2562)	6 มีนาคม 2564
19	อาจารย์อัจฉริยา สายศิลป์	คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสน ศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	13 มีนาคม 2564